

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

لوامع صابغ قرآنی

المشتر
بشرح الفیہ
للغزاة السالغ

مفصل العلماء محمد تقی المجلسی (الاول)

و اولی از مشائخ

موسس مطبوعات اسلامیه علیان

ایران - مشهد - زمين 1317

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لوامع صاحبقراني

نویسنده:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

ناشر چاپی:

اسماعیلیان

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۰	لوامع صاحبقرانی المشتهر بشرح الفقيه جلد ۷
۲۰	مشخصات کتاب
۲۰	اشاره
۲۲	کتاب الحج
۲۲	باب علل الحج
۲۲	مقدمه مصنف
۲۷	کعبه و شکل آن
۲۹	وجه نام گذاری بیت الحرام
۳۰	بیت العتیق
۳۲	وجه بوسیدن حجر و وضع آن در رکن
۳۴	حجر از بهشت آمده
۳۵	مقدار حرم
۳۵	استلام حجر
۳۶	وجه تسمیه حطیم
۳۸	رکن یمانی
۴۰	بلندی کعبه
۴۱	طواف خارج حجر
۴۳	نامگذاری به بکه
۴۴	هدیه برای کعبه
۴۵	تجدید بنای کعبه بدست قریش
۴۶	اولین کسی که برای خانه های مکه در گذاشت
۴۸	مکرهه است اقامت دایمی در مکه
۴۹	شیرینی آب زمزم

۵۰	چرا کوه صفا را صفا نامیدند
۵۱	وجه احرام
۵۱	کعبه قبله مسجد است
۵۱	تلبیه
۵۴	سعی صفا و مروه
۵۶	یوم الترویبه
۵۶	روز عرفه
۵۷	مشعر
۵۸	مزدلفه
۵۹	منی
۶۰	مسجد خیف
۶۰	وقوف به مشعر
۶۳	چهار ماه برای حاجی گناه نوشته نمی شود
۶۵	تعظیم کعبه
۶۶	حج اکبر
۶۷	تکبیر در منی
۶۹	تعداد حج برای هر نفر
۷۰	نامگذاری ابطح
۷۰	آب دادن به حجاج
۷۱	احرام از مسجد شجره
۷۲	سبب آویختن در کردن شتر و گاو و گوسفند
۷۲	رمی جمار
۷۳	قربانی کردن
۷۶	حضرت امیر المؤمنین شیعی به روز نیاوردند در مکه بعد از آن که هجرت نمودند
۷۷	باب فضائل الحج
۷۷	بروید بحج بیت الله

۷۷	هر که کجاوه نگاه دارد بقصد رفتن بحج
۷۸	تعقیبات رسول الله
۸۵	قبول قربانی
۸۶	هفتاد بار لبیک گفتن
۸۷	دخول حرم
۸۸	دخول مسجد
۸۸	نگاه به کعبه
۹۰	نظر به علی ع عبادت است
۹۱	رجوع بدون گناه از حج
۹۲	دخول در بیت با امان خدا
۹۴	دخول کعبه
۹۴	دخول کعبه
۹۵	ثواب حج
۹۷	ثواب طواف و نماز و نظر به کعبه
۱۰۵	اقامت در مکه
۱۰۶	بر آوردن حاجت مؤمن
۱۰۶	رکن یمانی
۱۰۹	شفاء زمزم
۱۱۰	ثواب سعی
۱۱۱	ثواب نماز در مسجد
۱۱۵	نماز در مسجد خیف
۱۱۷	وقوف به عرفات
۱۲۶	ازدحام مردم و تکبیر گفتن
۱۲۶	وقوف به مشعر
۱۲۷	قربانی
۱۳۰	رمی الجمار

- حلق رأس ۱۳۱
- هر که حج اسلام را به جا آورد ۱۳۶
- هر شتری که سه سال بر آن حج روند ۱۳۷
- هر کس سه نفر را به حج فرستد ۱۳۸
- هر کس چهار حج به جا آورد ۱۴۰
- هر کس چهار حج به جا آورد ۱۴۰
- هر کس یک سال حج به جا آورد و یک سال نه ۱۴۲
- هر کس هر سال حج به جا آورد ۱۴۳
- هر کس پیاده حج به جا آورد ۱۴۳
- حج ماشیا بهتر است ۱۴۶
- حج پیاده امام حسن ۱۴۸
- حج مقدم است یا جهاد ۱۴۸
- هر کس قصدش رجوع به حج باشد ۱۵۲
- قرض برای حج ۱۵۸
- حج افضل از نماز و روزه است ۱۵۹
- حج و غفران ذنوب ۱۶۳
- حج نفی فقر می کند ۱۶۳
- حج نیابتی ۱۶۴
- شراکت در حج ۱۶۷
- صله رحم در حج ۱۷۰
- صرف پول در حج ۱۷۰
- حاجی بر سه دسته است ۱۷۶
- حج جهاد ضعفاست ۱۷۷
- چهار نفر دعایشان رد نمی شود ۱۷۸
- ختم قران در مکه ۱۷۹
- ذکر گفتن در مکه ۱۸۰

- ۱۸۱ هر که یک سال در مکه معظمه مجاورت کند
- ۱۸۲ خواب در مکه
- ۱۸۴ سلام کردن به حاجی
- ۱۸۵ کسی که در راه حج بمیرد
- ۱۸۸ ثواب حج بمقدار مشقت حج
- ۱۹۱ نکت فی حج الانبياء و المرسلين صلوات الله عليهم اجمعين
- ۱۹۱ حج آدم ع
- ۱۹۳ حج نوح ع
- ۱۹۴ حج ابراهيم
- ۲۱۳ حج موسى ع
- ۲۱۴ حج يونس و عيسى ع
- ۲۱۶ حج سليمان ع
- ۲۱۸ آدم ع بيت الله را بنا کرد
- ۲۱۸ حج بدون نیت صادق و نفاقه صادق
- ۲۱۹ متعه در حج
- ۲۲۳ حج رسول الله
- ۲۳۲ باب ابتداء الكعبة و فضلها و فضل الحرم
- ۲۳۲ اشاره
- ۲۳۲ ابتداء خلقت زمين
- ۲۳۵ يوم دحو الارض
- ۲۳۸ كعبه بهترين سرزمين پيش خدا
- ۲۴۰ تا كعبه هست دين هست
- ۲۴۳ امام حسين صلوات الله عليه شهيد شد و حضرت امام محمد باقر چهار ساله بود
- ۲۴۴ كعبه شكایت کرد در زمان
- ۲۴۴ سنگی یافتند که در آن نوشته بود منم خداوند صاحب بگه
- ۲۴۶ بين ركن و مقام بهترين جای زمين

- ۲۴۸ احترام کعبه از ابتدای خلقت
- ۲۵۱ اساس و خانه از طبقه هفتم زمین است
- ۲۵۱ سکینه که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید
- ۲۵۲ طول کعبه از طرف آسمان و بلندی نه ذرع بود و سقف نداشت
- ۲۵۳ باز سازی کعبه
- ۲۵۷ کسی به کعبه گزند نمی رساند
- ۲۶۲ حجاج و خراب کعبه
- ۲۶۳ داستان ابن ابی العوجاء
- ۲۷۱ بی احترامی به کعبه
- ۲۷۶ دخول حرم و سلاح
- ۲۷۷ پرده کعبه و وقف
- ۲۷۷ بردن خاک کعبه
- ۲۷۹ کراهة بناء بالاتر از کعبه
- ۲۸۰ بقاء در مکه
- ۲۸۱ شجر حرم
- ۲۸۴ لقطه حرم
- ۲۸۵ نامگذاری به بکه
- ۲۸۷ باب تحریم صید الحرم و حکمه
- ۲۸۷ هر گاه محرم در حرم کبوتری را بکشد
- ۲۹۱ کشتن قمری در حرم
- ۲۹۳ اگر تیر را در حل بزند و در حرم بیفتد
- ۲۹۵ پرنده ای که از خارج حرم بیاورند
- ۲۹۵ کندن پر کبوتر
- ۲۹۶ خوردن صید
- ۲۹۸ آهوی حرم
- ۲۹۹ خوردن طیر غیر حرم در حرم

۳۰۰	اذیت طیر حرم
۳۰۰	ذبح از روی اشتباه
۳۰۱	اخراج طیر از حرم
۳۰۲	کفارہ قتل طیر
۳۰۲	در مکه فقط مذبوح بخر
۳۰۲	کفارہ تخم شترمرغ
۳۰۳	کفارہ کبوتر
۳۰۴	باب ما يجوز أن يذبح في الحرم
۳۰۹	باب ما جاء في السفر إلى الحج
۳۱۱	باب الايام و الاوقات التي يستحب
۳۱۱	اشاره
۳۱۱	زمان مستحب برای سفر
۳۱۵	زمان مکروه سفر
۳۲۱	باب افتتاح السفر بالصدقة
۳۲۴	باب حمل العصا في السفر
۳۲۷	باب ما يستحب للمسافر من الصلاة اذا اراد الخروج
۳۲۹	باب ما يستحب للمسافر من الدعاء
۳۳۳	باب القول عند الركوب
۳۳۶	باب ذكر الله عز و جل و الدعاء في المسير
۳۴۰	باب ما يجب على المسافر في الطريق
۳۴۴	باب تشييع المسافر و توديعه و الدعاء له
۳۵۲	باب ما يقوله من خرج وحده في سفره
۳۵۲	باب كراهة الوحدة في السفر
۳۵۶	باب الرفقاء في السفر و وجوب حق بعضهم على بعض
۳۵۶	اول رفيق بهم رسان و بعد از آن به سفر رو
۳۵۷	مصاحبت با کسی کن که تو مستفید شوی از او

- ۳۵۸ ----- مصاحبت کن با کسانی که مثل تو باشند
- ۳۶۱ ----- زیاده نشدند قومی بر هفت نفر مگر آن که صدا و فریادشان بسیار می شود
- ۳۶۲ ----- میانه روی در خرج کردن
- ۳۶۴ ----- باب الحداء و الشَّعر فی السفر
- ۳۶۷ ----- باب حفظ التَّفَقُّة فی السفر
- ۳۶۹ ----- باب اتِّخاذ السَّفرة فی السفر
- ۳۷۱ ----- باب السفر الّذی یکره فیهِ اتِّخاذ السَّفرة
- ۳۷۳ ----- باب الرِّاد فی السفر
- ۳۷۳ ----- از شرف و بزرگی آدمی است که توشه نیکو بردارد
- ۳۷۴ ----- چون حضرت سید الساجدین بسفر می رفتند بهترین توشه ها بر می داشتند
- ۳۷۵ ----- توشه سفر آخرت
- ۳۸۰ ----- باب حمل الالات و السلاح فی السفر
- ۳۸۳ ----- باب الخیل و ارتباطها و أوّل من ركبها
- ۳۸۳ ----- اسب مبارک است
- ۳۸۴ ----- لجام زدن اسب
- ۳۸۷ ----- اول کسی که اسب سوار شد
- ۳۸۹ ----- باب حقّ الدّابة علی صاحبها
- ۳۸۹ ----- حق دابه بر صاحبش
- ۳۹۰ ----- زمانی که می شود حیوان را زد
- ۳۹۴ ----- بر یک طرف زین ننشینید
- ۳۹۴ ----- احترام بهائم در صورت آنهاست
- ۳۹۶ ----- باب ما لم تبهم عنه البهائم
- ۳۹۸ ----- باب ثواب التَّفَقُّة علی الخیل
- ۴۰۴ ----- باب علّة الرّقعتین فی باطن یدی الدّابة
- ۴۰۶ ----- باب حسن القيام علی الدّواب
- ۴۱۱ ----- باب ما جاء فی الابل

۴۲۱	باب ما يجب من العدل على الجمل
۴۲۶	باب ما جاء في ركوب العقب
۴۲۷	باب ثواب من اعان مؤمنا مسافرا
۴۲۹	باب المروءة في السفر
۴۳۴	باب ارتياد المنازل و الامكنة
۴۳۸	باب المشى في السفر
۴۴۱	باب آداب المسافرين
۴۴۷	باب دعاء الضال عن الطريق
۴۵۱	باب القول عند نزول المنزل
۴۵۳	باب القول عند دخول مدينة او قرية
۴۵۶	باب الموت في الغربية
۴۵۸	باب تهنية القادم من الحج
۴۶۰	باب ثواب معانقة الحاج
۴۶۱	باب التوادر
۴۶۴	باب توفير الشعر للحج و العمرة
۴۶۸	باب مواقيت الاحرام
۴۶۸	بيان مواقيت پنجگانه
۴۷۲	ميقات را از اهل محل سؤال می کنند
۴۷۳	بيان حدود عقيق
۴۷۵	احرام قبل از ميقات
۴۷۸	احرام از مسجد شجره
۴۸۰	باب التهيؤ للإحرام
۴۸۰	مستحبات احرام
۴۸۳	غسل قبل از ميقات
۴۸۵	استعمال بوی خوش قبل از احرام
۴۸۸	غسل قبل از وقت احرام

۴۹۰	خواب قبل از احرام و بعد از غسل
۴۹۲	باب وجوه الحج
۴۹۲	انواع حج
۴۹۳	اهل مکه تمتع به جا نمی آورند
۴۹۸	کسی که عمره را به جا آورد و حج را معین نکند
۵۰۰	حج تمتع افضل است
۵۰۳	بیان تمتع
۵۱۷	باب فرائض الحج
۵۱۹	باب ما جاء فی من حج بمال حرام
۵۲۰	باب عقد الاحرام و شرطه و نقضه و الصلاة له
۵۲۰	اشاره
۵۲۱	احرام بعد از نماز باشد
۵۲۴	احرام بعد از نماز ظهر سنت است
۵۲۵	نیت حج
۵۲۷	دعاء بعد از احرام
۵۳۰	جماع قبل از لبیک
۵۳۰	خوردن صید قبل از لبیک
۵۳۴	باب الاشعار و التقلید
۵۴۱	التلبیة
۵۴۱	الفاظ تلبیه
۵۴۲	بلند کردن صدا در حال تلبیه برای مردان
۵۴۴	تلبیه نیاز به وضو ندارد
۵۴۴	جواب دادن با لبیک
۵۴۵	تلبیه شعار محرم است
۵۵۰	مقایسه امت پیامبر با امت موسی
۵۵۷	باب ما يجب علی المحرم اجتنابه

۵۵۷	اشاره
۵۵۷	بعضی از محرمات احرام
۵۶۱	جماع در احرام
۵۶۴	نگاه محرم به نامحرم
۵۶۷	مس از روی شهوت
۵۶۸	اگر کفاره نداشت
۵۷۰	مفاخره در حج
۵۷۱	باب ما یجوز الاحرام فیه و ما لا یجوز
۵۷۱	احرام در دو ثوب یمنی
۵۷۱	احرام در لباس نماز
۵۷۲	احرام در لباس سبز
۵۷۳	احرام در لباس تنگ
۵۷۳	احرام در لباس چرک
۵۷۴	احرام در لباس سرخ
۵۷۵	احرام در لباس سیاه
۵۷۶	احرام در لباس حریر
۵۷۷	احرام در لباس رنگی
۵۷۸	احرام در لباس زعفرانی
۵۷۸	احرام در قبا
۵۷۹	احرام در لباس رنگ شده
۵۸۰	احرام در لباس ابریشم
۵۸۱	خلوقی که به کعبه معظمه و به قبر حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله می پاشند
۵۸۳	احرام در طیلسان
۵۸۴	احرام در جوراب و کفش
۵۸۶	احرام در لباس دگمه دار
۵۸۷	خوابیدن بر فرش رنگی

۵۸۸	احرام در لباس خز
۵۸۸	احرام با اسلحه
۵۸۹	لباس اضافی در احرام
۵۸۹	احرام در لباس نجس
۵۹۰	پوشاندن صورت برای زنان
۵۹۳	احرام زن در شلوار
۵۹۳	زنی که احرام گیرد هر زینتی می تواند کرد غیر گوشواره و گردن بند
۵۹۸	عمامه برای زن در احرام
۵۹۹	چیزی که سر را نپوشاند
۶۰۰	کمر بند
۶۰۳	باب ما یجوز للمحرم اتیانه و استعماله و ما لا یجوز من جمیع الانواع
۶۰۳	سرمه کشیدن برای محرم
۶۰۵	نگاه در آینه
۶۰۵	مسواک زدن
۶۰۶	حجامت کردن
۶۰۸	کندن دندان
۶۰۹	خون دمل
۶۱۱	حنا گذاشتن
۶۱۲	عطر و زعفران
۶۱۴	هر که طعمی زعفران دار یا زعفران را عمدا بخورد
۶۲۲	استظلال
۶۲۷	پوشاندن صورت
۶۲۹	پوشاندن سر
۶۳۲	ناخن گرفتن
۶۳۴	کندن مو
۶۳۶	انداختن شپش و مانند آن

- شهادت بر نکاح ۶۴۴
- نگاه به زن ۶۴۸
- ذبح صید ۶۴۹
- انداختن کنه ۶۵۱
- باب ما يجب على المحرم في انواع ما يصيب من الصيد ۶۵۵
- کفاره قتل شترمرغ ۶۵۵
- اگر از اداء کفاره عاجز شد ۶۵۶
- اگر صید را زخمی کند ۶۵۹
- کفاره خرگوش و روباه ۶۵۹
- کفاره کبوتر ۶۶۱
- کشتن جوجه ۶۶۲
- کفاره تخم شترمرغ ۶۶۴
- تعدد قتل صید ۶۶۶
- صید کردن ماهی ۶۶۷
- قتل ملخ ۶۶۹
- کشتن مارمالی ۶۷۱
- کشتن زنبور ۶۷۱
- محرم اگر خارج از حرم صید کند ۶۷۱
- اگر کفاره صید را بدهد گوشت را چه کند ۶۷۲
- حاج فدیة خود را در منی و معتمر در مکه می کشد ۶۷۳
- اگر مضطر به صید شد ۶۷۴
- اگر چند نفر صید کنند ۶۷۴
- صید دریایی ۶۷۹
- باب تقصیر المتمتع و حلفه و احلاله و من نسی التقصیر حتی یواقع او یهلاً بالحج ۶۸۱
- اشاره ۶۸۱
- تقصیر عمره تمتع ۶۸۱

- ٦٨٢ تقصیر عمره تمتع را فراموش کند
- ٦٨٣ اگر قبل از تقصیر زنش را بیوسد
- ٦٨٤ شخصی که موی سر را در میان سر گره زده باشد
- ٦٨٥ اگر به جای تقصیر حلق کند
- ٦٨٦ جماع قبل از تقصیر
- ٦٨٧ تقصیر از بعضی از اعضاء
- ٦٨٨ اگر در مکه حلق کند
- ٦٨٨ اگر قبل از تقصیر وطی کند
- ٦٩٠ باب الممتّع یخرج من مکّه و یرجع
- ٦٩٥ باب احرام الحائض و المستحاضة
- ٦٩٥ در غسل احرام طهارت شرط نیست
- ٦٩٦ حائض طواف و نماز را تأخیر می اندازد
- ٧٠٤ اگر در وسط طواف خون ببیند
- ٧١٠ باب الوقت الذی اذا ادركه الانسان یكون مدرکاً للتمتع
- ٧١٨ باب الوقت الذی متى ادركه الانسان کان مدرکاً للحج
- ٧٢١ باب تقدیم طواف الحجّ و طواف النساء قبل التسعی
- ٧٢٦ باب تاخیر الزّیارة
- ٧٣١ باب حکم من نسی طواف النساء
- ٧٣٥ باب انقضاء مشی الماشی
- ٧٣٧ باب حکم من قطع علیه الطّواف بصلوة او غیرها
- ٧٣٧ بنای بر طواف سابق
- ٧٣٨ قطع بخاطر نماز
- ٧٣٨ قطع بخاطر حاجت
- ٧٣٩ قطع برای استراحت
- ٧٤٠ قطع بخاطر نماز مستحبی
- ٧٤١ قطع برای دخول کعبه

۷۴۲ ----- قطع بخاطر نجاست بدن

۷۴۳ ----- قطع بخاطر حاجت

۷۴۵ ----- درباره مرکز

مشخصات کتاب

سرشناسه: مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی، 1003؟ - ق 1070

عنوان و نام پدیدآور: لوامع صاحبقرانی المشتہر بشرح الفقیہ/ محمدتقی المجلسی (الاول)

مشخصات نشر: قم: موسسه اسماعیلیان، 1414ق. = - 1372.

شابک: 6000ریال (ج.1)

یادداشت: جلد سوم به بعد توسط دار التفسیر منتشر شده است

یادداشت: ج. 3، 4 (چاپ اول: 1416ق. = 1374)؛ بها: 9000 ریال (هر جلد) ج. 7 (چاپ اول: 1376)؛ بها: 12000 ریال

یادداشت: کتابنامه

عنوان دیگر: شرح الفقیہ

موضوع: فقه جعفری

احادیث احکام

رده بندی کنگره: BP158/87/م 3 ل 1372 9

رده بندی دیویی: 297/342

شماره کتابشناسی ملی: م 73-2527

ص: 1

اشاره

المجلد السابع من شرح من لا يحضره الفقيه تأليف العلامة مولانا محمد تقى المجلسي قدس سرّه

کتاب الحج

باب علل الحج

مقدمه مصنف

(قال الشيخ مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه قد اخرجت اسانيد العلل التي انا ذاكرها عن النبي صلوات الله عليه و الائمة صلوات الله عليهم فى كتاب جامع العلل)

و در بعضی از نسخ علل الحج است این بابی است در بیان علتها و سببهایى که حق سبحانه و تعالی به سبب آنها حج را بر بندگان واجب گردانیده است و هر يك از مناسك حج را مقرر فرموده است چنین می گوید شیخ بزرگوار صدوق محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه قمی «که در ری ساکن بود و در آنجا به جوار رحمت ایزدی پیوست و قبرش در آنجاست و زیارت می کنند» که من اصول و مصنفاتی که این علل را از آنها در آورده ام، به اسانید آن ذکر کرده اند «کتابی که جامع علل است و مسمى است به علل الشرائع»، و در آن علل جمیع احکام الهی که به او رسیده است ذکر کرده است به اسانید و جمعی که تتبعی ندارند شبهه می کنند که: مسلم بداریم

که این کتاب از صدوق است چون مثل سایر کتب حدیث نیست و جواب اینست که جمعی از محدثین مانند شیخ الطائفه محمد بن الحسن الطوسی و شیخ المحدثین احمد بن علی النجاشی در فهرست خود کتب صدوق را ذکر کرده اند و جمعی کثیر از علما احادیث علل را ذکر کرده اند همه موافقت با این کتابی که بالفعل منسوبست به صدوق و نسخه که از آن نسخه نوشته ایم جمعی کثیر از علما اجازات بر آن نوشته اند، و نسخ قدیمه که در زمان صدوق قریب بزمان او دیدم که نوشته بودند احادیث آن موافقت با آن چه صدوق در این کتب و کتابهای دیگر ذکر کرده است و آن چه از مذهب خود نقل کرده است موافقت با کتب دیگر، و طریقه صدوق را هر که می داند در تصانیف دیده اند که شریک ندارد با آن که آن چه مسند در آنجا ذکر کرده است باقی محدثین آن حدیث را بهمان سند در مثل کافی و تهذیب و استبصار و غیر آن ذکر کرده اند.

مجملاً از مجموع اینها علم بهم می رسد که این کتاب تصنیف اوست یا آن که از مشایخ نیز دست بدست بما رسیده است بطرق کثیره بنا بر نسخه در کتابی که جامع علت‌های حج است و ظاهراً مرادش اینست که در آخر آن کتاب ذکر کرده ام نه آن که کتابی تصنیف کرده باشد چون در فهرست کتبش که شیخ الطائفه و نجاشی در فهرست خود ذکر کرده اند بخاطر ندارم که کتابی تصنیف کرده باشد، و ظاهراً غرض صدوق اینست که چون از جهة اختصار اسانید وقایع انداخته است و در کتاب علل الشرائع ذکر کرده است اشاره کند به آن که اگر خواهید که بر اسانید این احادیث اطلاع یابید رجوع به آن کتاب کنید و اگر اعتماد بمن می کنید يك جا گفته ام که هر چه در این کتاب ذکر کرده ام همه صحیح است باصطلاح قدما و اکثر اسانیدی که در اینجا

ذکر نکرده است در کتاب کافی ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی رضی الله عنه نیز موجود است و هر چه صدوق در این کتاب ارسال کرده است این شکسته محمد تقی بن مجلسی اشاره به اسانید آن که در کتب صدوق است یا در کتب دیگر أصحابست بر سبیل اجمال کرده ام در روضة المتقین که شرح عربی است و در این کتاب نیز کرده ام چون آن چه مطلوبست الحال از اسناد:

معرفت صحت و عدم آنست و صحت را بر چند معنی اطلاق می کنند.

أما اصطلاح قدما که صحیح می گویند مطلوب ایشان آنست که البته حضرت سید المرسلین و ائمه طاهرين صلوات الله عليهم این لفظ را با معنی این فرموده باشند و اغلب آنست که این علم ایشان را از تواتر بهم می رسیده است، و آن چه غالباً صدوق و امثال او می گویند اعم است از این که این علم از تواتر به هم رسیده باشد یا به سبب انضمام قراین معلوم شده باشد صدور خبر از معصوم و اشاره به آن شده است در اوایل روضه و این شرح نیز، پس بنا بر گفته صدوق احتیاج نداریم که سند را بدانیم و صحت و فساد آن را بدانیم ملاحظه نماییم و لیکن این حقیر در همه کتب این رعایت کرده ام که اکثر این اخبار را به قانون متاخرین نیز تصحیح کرده ام و بنا بر این غرض از صحت اصحیت است و آن علمی که قدما را حاصل بوده است به سبب تواتر اخبار به سبب کثرت کتب که از حد و حصر بیرون بوده است در اکثر اخبار از آن علم بهم نمی رسد، و در بسیاری از اخبار علم بهم می رسد، و در بسیاری ظن قریب بعلم بهم می رسد، و در بسیاری ظن ضعیف بهم می رسد، و در بسیاری مشکوک فیه است به اعتبار تعارض اخبار و در هر جا اشاره به آن می شود و آن چه صحیح است و حسن و موثق می گوئیم باصطلاح متاخرین است که اگر رجال سند امامی مذهب ثقة اند حدیث صحیح است، و اگر همه ایشان امامی

مذهبنده و ممدوحند یا یکی از ایشان ممدوحست و باقی تقه حدیث را حسن می گویند و گاه هست که مدح ایشان قریب به توثیق است یا توثیق صریح ندارند آن را حسن کالصحیح می نامیم مثل احادیث کافی که از زراره و محمد بن مسلم و معاویه بن عمار روایت کرده است اگر چه اسانید بسیار دارد و لیکن از جهة تقنن طریق غالباً سندی را ذکر می کند که ابراهیم بن هاشم دارد و ما جزم داریم که او از مشایخ اجازه است چنانکه در ترجمه او ذکر کرده اند که او اول کسی است که احادیث کوفیان را در قم منتشر ساخت و کتب این جماعت را اول او آورد مثل کتب ابن ابی عمیر و کتب صفوان و حماد و بزندی و عبد الله بن المغیره و ابن فضال و غیر این جمع که ایشان کتاب خانه حضرات را مثل کتب زرارة محمد بن مسلم و برید و فضیل و ابوبصیر و امثال ایشان را ترتیب داده بودند چون داب ایشان این بود که هر يك مسائل که از حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم می شنیدند جمعی در مجلس و جمعی بعد از آن که به خانه خود می رفتند در کتب خود جا می دادند و ترتیبی نداشت اصول و فروع و تفسیر و حکایات همه درهم بود این جمع فضلاء متوسطین چون تقیه بعد از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه شدید شده بود نمی توانستند که همیشه در خدمت حضرات باشند گاهی کتب مشایخ خود را عرض می نمودند و گاهی رخصت عمل به کتابی یا به شخصی حاصل می کردند و گاهی خود نادرا احکام می شنیدند پس آن چه شنیده بودند با کتب جمعی که مذکور شد ترتیب می نمودند و کتابهای ایشان بنا بر آن که مرتب بود طبایع به آن راغب(ارغب خ) بود.

آن کتب را اول ابراهیم بن هاشم که همه را نزد صاحبان کتب خوانده بود بقم آورد و بعد از او و دیگران نیز آمدند و آوردند مثل علی بن جعفر و

حسین بن سعید پس هر چه را کلینی از این جماعت نقل می کند، و هم چنین صدوق و شیخ و غیرهم همه را از کتب او برداشته اند و ترتیبی که به اعتقاد ایشان بهتر بود جا دادند و چون اینها جمع بودند و مکرر ملاحظه می نمودند با کتب اصول موافق بود اینها مشهور شد و آنها متروک شد با وجوه بسیاری که سبب ترك شد که در عرض این کتب مذکور شده است و می شود بنا بر این حدیثی که ابراهیم بن هاشم و امثال او در سندش باشند کالصحیح می نامم و اگر در رجال سند بد مذهبی باشد یا همه بد مذهب باشند اما ایشان را توثیق کرده باشند آن حدیث را موثق می نامند (مم ظ) و اگر در سند مثل حسن بن علی بن فضال با ابان بن عثمان و عبد الله بن بکیر و امثال ایشان باشند آن حدیث را موثق کالصحیح می نامم چون حسن بسیار ثقه بوده است و متعبد و حدیث صحیحی است که از مذهب باطل برگشت و انقطاع عظیم به حضرت امام رضا و حضرت امام محمد تقی و سایر ائمه صلوات الله علیهم داشت، و ابان بن عثمان نیز ثقه و کثیر الروایة است، و از علی بن حسن بن فضال نقل کرده اند که ناووسی بوده است و علی بد مذهب است و فطحی است و اجتماع عصابه بر تصحیح ما یصح عن ابن فضال و ابان و ابن بکیر شده است و هم چنین در هر حدیثی و هر شخصی یک قسم معرفتی حاصل می شود که از تاقل ظاهر می شود و اگر در سند همه خوب باشند و مجهول الحال در آن باشد که توثیق و مدح و ذم او نکرده باشند حدیث او را قوی می نامیم و گاه هست که قوی کالصحیح و علماء به آن حدیث عمل کرده اند و قوتش مرتبه مرتبه زیاد می شود مثل حدیث محمد بن فضیل و ابو الصباح کنانی که وجوه بسیار هست که حدیث او کالصحیح است و پیشتر مذکور شده است و در ضمن اخبار دیگر مذکور خواهد شد، و اگر رجال سند همه را یا یکی را کسر و جرح

کرده باشند بدون توثیق آن حدیث را ضعیف می نامند در این باب اخبار بسیار است که در این کتاب هست و مثل احادیثی که محمد بن سنان داشته باشد جمعی جرحش کرده اند و جمعی توثیقش کرده اند و یکی از فضلاء عظیم الشان ذکر کرده است که از کذابان مشهور آن محمد بن سنان است و من کتب او را خوانده ام و درس داده ام و در حیات من از او نقل مکنید و بعد از من از او نقل کنید و وجه این کلام ظاهر نیست حاصل آن که احوال هر يك را در شرح فهرست ذکر کرده ام و الله تعالی يعلم

کعبه و شکل آن

14- (قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: سَمَّيتُ الْكَعْبَةَ كَعْبَةً لِأَنَّهَا وَسْطُ الدُّنْيَا).

منقول است به سندی قوی که از آن حضرت صلی الله علیه و آله پرسیدند که چرا کعبه را کعبه نامیده اند حضرت فرمودند از جهت آن که وسط دنیاست و نسبت مربع مسکون در میان کره ارض واقع شده است چون به جانب مغرب روانه می شوند میل به پستی می کنند و هم چنین به مشرق پس گویا از میان دنیا بر آمده است و لازم نیست که وسط حقیقی باشد اگر چه بحسب واقع ممکن است که وسط حقیقی باشد و در غربین و قاموس مذکور است که هر چه بلند و مرتفع است آن را کعب می گویند چنانکه بلندی پشت پا را کعب می گویند و ممکن است که به اعتبار رفعت معنوی باشد چون از همه جاهای دنیا بلند مرتبه تر است و صاحب نهاییه نیز این وجوه را گفته است با تریع.

6- (وقد روی: انه انما سميت كعبة لأنها مربعة وصارت مربعة لأنها بحذاء البيت المعمور وهو مربع وصار البيت المعمور مربعاً لأنه بحذاء العرش وهو مربع وصار العرش مربعاً لأن الكلمات التي بنى عليها الاسلام اربع وهي سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر).

و در علل مرسلات از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه روایت کرده است که چرا کعبه را کعبه می نامند زیرا که مربع را مکعب می گویند و کعبه مربع طولانی است و چرا کعبه مربع است زیرا که محاذی بیت المعمور است که در آسمان چهارم است که ضراح می گویند آن را و در روایتی دیگر در آسمان ششم است و دور نیست که از عرش که حساب کنند ششم باشد و از فلک قمر که حساب کنند چهارم باشد.

و در روایتی واقع است از حضرت امام رضا صلوات الله علیه که چون حق سبحانه و تعالی فرمود که من در زمین خلیفه نصب می کنم و فرشتگان گفتند که آیا مقرر می سازی از جهة خلافت کسانی را که فساد کنند و خون ریزش کنند خطاب رسید که من می دانم آن چه را شما نمی دانید و چون سؤال ایشان شبیه بود به اعتراض پیشیمان شدند و پناه به عرش بردند و استغفار می نمودند پس حق سبحانه و تعالی در آسمان چهارم ضراح را آفرید و در آسمان اول بیت المعمور را و فرمود که ایشان طواف کنند عرش و این دو خانه را پس حق سبحانه و تعالی کعبه را محاذی بیت المعمور آفرید و توبه آدم علیه السلام را قبول نمود و حضرت آدم را امر کرد که طواف کند خانه را تا از آن ترك اولی پاك شود و سنتی باشد از جهة فرزندان تا روز قیامت که طواف کعبه کنند تا از گناهان پاك شوند.

و اما تتمه متن و بیت المعمور مربع است زیرا که محاذی عرش است که فلک نهم باشد و ظاهر اخبار آنست که عرش غیر فلک تاسع است و مربع است و چرا عرش مربع است زیرا که کلماتی که بنای اسلام بر آنست چهار کلمه است که آن تسیحات اربع است.

و ممکن است که مراد از عرش علم باشد و بنای علوم حقه معارف بر

این چهار کلمه است زیرا که سبحان الله معنی آن اینست که ذات مقدس الهی از آن اقدس است که جسم باشد یا از قبیل جواهر ممکنه باشد یا در جهة یا در مکان باشد یا دیدنی باشد یا حلول کند در غیری یا متحد شود به غیری و صفات او اعظم است از آن که از قبیل صفات ممکنات باشد یا غیر ذات اقدس باشد بلکه صفات او عین ذات اوست و منزّه است از ظلم و عبث بلکه از هر چه لایق ذات اقدس او نیست از آن منزّه است.

و الحمد لله بمعنی اینست که جمیع محامد مخصوص ذات اوست پس می باید که جمیع کمالات نیز مخصوص ذات او باشد و چنین ذاتی می باید که او را پرستش کنند و جمیع عبادات نیز مخصوص او باشد.

و لا اله الا الله مشتمل است بر آن که واجب الوجودیست که مستجمع جمیع کمالاتست و یگانه است در ذات و صفات و او را شبیهی و نظیری نیست از مادیات و مجردات.

و به الله أكبر معارف تمام می شود زیرا که بیان عظمت اوست به مرتبه که عقول عقلا از معرفت ذات او و صفات او عاجزند و نهایت معرفت آنست که بدانند که ممکن نیست ممکن را که بذات اقدس واجب تواند رسید، و هر رکنی از ارکان کعبه حقیقی که ذات اقدس اوست مشتمل است بر کلمه از این کلمات پس می باید که چون بنده روی دل خود را در عبادات متوجه آن کعبه کند بداند که معرفت آن ذات ممتنع است و رو باین ارکان نموده او را عبادت کند که اگر باین نحو نداند عبادت او نکرده است بلکه ساخته خیالی خود را بندگی کرده است.

وجه نام گذاری بیت الحرام

6- (و: سمی بیت الله الحرام لأنه حرّم علی المشرکین ان یدخلوه).

و منقول است در قوی که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

پرسیدند که چرا کعبه را بیت الله الحرام نامیده اند حضرت فرمودند که از جهة آن که حق سبحانه و تعالی حرام گردانیده بر کفار که داخل آن خانه شوند، و بیت الله یعنی خانه خدا و هر مسجدی را بیت الله می نامند به این معنی که خانه ایست که حق سبحانه و تعالی را در آن خانه عبادت می باید کرد یا خانه که حق سبحانه و تعالی به سبب تشریف نسبت به خود داده است خصوصا در خانه کعبه چنانکه گذشت و چون خانه ایست که انبیاء و اوصیاء صلوات الله علیهم حق سبحانه و تعالی را در این خانه بندگی کرده اند، و مقربان درگاه او مانند ابراهیم خلیل و اسماعیل آن را ساخته اند حق سبحانه و تعالی آن را نسبت به خود داد که خانه من است و چنین جائی را لایق نیست که مشرکان نجس داخل شوند که نجاست اعتقادات فاسده را دارند با نجاست ذاتی بدن، و نجاست دیگر که از آن اجتناب نمی کنند لهذا حق سبحانه و تعالی فرمود که

(«إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا»)

یعنی نیستند مشرکان مگر نجاست پس باید که بعد از این سال نزدیک مسجد الحرام نشوند و مراد مسجد الحرام اگر مسجد است کعبه نیز جزو مسجد است حرامست که کفار داخل هر دو شوند و اگر مراد کعبه است اظهر است که آمدن کفار به آن جا و داخل شدن ایشان در کعبه سبب نجاست کعبه است و بر تقدیری که جایز باشد نجاست غیر متعدی را در مساجد دیگر داخل کردن کفار را نمی توان گذاشتن به نص قران و مبالغه از این بالاتر نمی باشد که نفی جمیع اوصاف از ایشان کرده است مگر وصف نجاست را و مع هذا عامه اکثر کفار را پاک می دانند مگر ابن عباس و حسن بصری

بیت العتیق

6- (و: سَمَى بَيْتَ الْعَتِيقِ لِأَنَّهُ اعْتَقَ مِنَ الْغُرُقِ).

و کعبه را بیت عتیق نامیده است حق سبحانه و تعالی از جهة آن که در طوفان نوح آب عالم را گرفت و کعبه را با حرم نگرفت چنانکه در زمان متوکل نهری عظیم سر داد به جانب کربلا که قبر را و عمارت دور آن را خراب کند آب دور حایر ایستاد و از اطراف به قبر نرسید از این جهت آن مکان مقدس را حایر می گویند و بر این مضمون حدیث صحیح از سعید و کالصحیح از ذریح و ابو خدیجه از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه وارد شده

6- (و روی: انه سمی العتیق لأنه بیت عتیق من الناس و لم یملکه احد).

و در روایت صحیح از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه وارد شده است که آن را عتیق می گویند یعنی آزاد است از مردمان و کسی آن را مالک نشد چنانکه خواهد آمد که هر جباری که اراده کرد که بعنوان تسلط در مکه داخل شود حق سبحانه و تعالی او را هلاک کرد.

6- (و: وضع البیت فی وسط الارض لأنه الموضع الذی من تحته دحیت الارض و لیكون الفرض لأهل المشرق و المغرب فی ذلك سواء).

و خانه را در میان زمین مقرر ساختند زیرا که اول جائی که از زمین آفریده شد موضع کعبه بود و بعد از آن از زیر کعبه منبسط شد زمین و به يك نسبت از اطراف زیاده شد و خانه در میان واقع شد و حکمت الهی چنین اقتضا کرد که در میان ربع مسکون باشد تا از اطراف عالم از طرف مشرق و مغرب به يك نسبت باشد بعدش چون می دانست که مقرر خواهد فرمود که عالمیان بحج بیت الله الحرام حاضر شوند و عبارت حضرت امام رضا است صلوات الله علیه در جواب مسائل محمد بن سنان و بر این مضمون احادیث کالصحیح وارد شده است که ذکر اخبار سبب طول می شود.

6- (و: انما يقبل الحجر ويستلم ليؤدّي إلى الله عزّ وجلّ العهد الّذي اخذ عليهم في الميثاق).

و چرا می بوسند حجر الاسود را و دست بر او می مالند تا ادا کنند بحق سبحانه و تعالی عهده را که در روز عهد و پیمان از خلاق گرفتند چنانکه حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید یاد فرموده است که «وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ الْخ» یعنی یاد کن آن وقتی را که پروردگار تو عهد و پیمان از خلاق گرفت در وقتی که ارواح بودند و در بدنها جا نکرده بودند فرمود که آیا من پروردگار شما نیستم و محمد پیغمبر شما نیست و علی امام شما نیست و یازده امام از فرزندان او ائمه شما نیستند همه گفتند بلی هستی و هستند پس حق سبحانه و تعالی گواه گرفت همه را بر یکدیگر خصوصا حجر را که او ملکی بود از بزرگان فرشتگان و عهد پیمان را به او سپرد و حجر را بدنی فرستاد و عالمیان را امر فرمود که بحج خانه او بیایند و عهد خود را با حجر تازه کنند چنانکه میان عرب متعارفست عهد و پیمان، پس بوسیدن و دست رسانیدن عهد و پیمان تازه کردند و بر این مضمون احادیث متواتره وارد شده است.

16- (و: انما وضع الله عزّ وجلّ الحجر في الركن الّذي هو فيه و لم يضعه في غيره لأنه تبارك و تعالی حين اخذ الميثاق اخذه في ذلك المكان).

و چرا حق سبحانه و تعالی حجر الاسود را در این رکنی که الحال هست گذاشت و در جائی دیگر نگذاشت زیرا که حق سبحانه و تعالی وقتی که عهد و پیمان می گرفت از خلاق در این مکان گرفت بنا بر این در این مکان تجدید عهد می کنند و این جزو حدیثی است طولانی که کلینی و صدوق هر

دو حدیث طویل را از بکیر ابن اعین از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه روایت کرده اند.

16- (و: جرت السنة بالتكبير واستقبال الركن الذي فيه الحجر من الصفا لأنه لما نظر آدم عليه السلام من الصفا وقد وضع الحجر في الركن كبر الله عز وجل وهللته ومجّده).

این عبارت نیز جزو حدیث بکیر است از آن حضرت صلوات الله علیه که سنت جاری شده است که تکبیر بگویند و رو به رکن حجر الاسود کنند از کوه صفا از جهت آن که چون حضرت آدم علیه السلام در صفا بود و دید که حجر را از بهشت آوردند و در این رکن جا دادند حضرت تکبیر و تهلیل و تمجید الهی کرد در این موضع بر فرزندان نیز سنت شد که متابعت پدر کنند و بگویند

(لا اله الا الله و الله اكبر و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم

16- (و: انما جعل الميثاق في الحجر لأن الله عز وجل لما اخذ الميثاق له بالربوبية ولمحمد صلى الله عليه وآله بالنبوة و لعلّي صلوات الله عليه بالوصية اصطكت فرايص الملائكة و اول من اسرع إلى الاقرار بذلك الحجر فلذلك اختاره الله عز وجل و أقمه الميثاق و هو يجيء يوم القيمة و له لسان ناطق و عين ناظرة يشهد لكل من وافاه إلى ذلك المكان و حفظ الميثاق).

تتمه خبر بکیر است که چرا میثاق و عهد و پیمان را در حجر الاسود جا دادند زیرا که حق سبحانه و تعالی چون عهد و پیمان گرفت از جهت خود به پروردگاری و از جهت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله به نبوت و از جهت حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه به وصیت و امامت چنانکه در

اخبار بسیار از عامه و خاصه موجود است که حق سبحانه و تعالی فرمود که آیا من پروردگار شما نیستم و محمد پیغمبر شما نیست و علی وصی پیغمبر شما نیست، و در فردوس الاخبار سنیان باین عبارتست که علی امیر شما نیست، و در اخبار بسیار باین زیادتى است که ائمه فرزندان او ائمه شما نیستند بدنهای فرشتگان به لرزه در آمد از ترس آن که مبادا از عهده عهد و پیمان بیرون نیایند اول کسی که گفت بلی حجر الاسود بود از این جهت حق سبحانه و تعالی او را از ملائکه برگزید و عهده را مانند لقمه در گلوی او کرد و فردای قیامت در صحرای محشر خواهد آمد با زبان فصیح و چشم بینا و گواهی خواهد داد از جهة کسانی که به نزد حجر رفته باشند و یا بعهد و پیمان عمل کرده باشند که قایل بالوهیت و نبوت و امامت بوده باشند خصوصا کسانی که به نزد حجر رفته باشند با وفا بعهد و پیمان

حجر از بهشت آمده

16- (و: انما اخرج الحجر من الجنة ليدكر آدم ما نسي من العهد والميثاق).

و چرا حجر را از بهشت بیرون آوردند تا به یاد آورد آدم را عهد و پیمانی که فراموش کرده بود و این مجملی است از مفصل آن چه در حدیث بکیر است که چون حضرت آدم به سبب ترك اولایی که از او صادر شد فراموش نمود عهد نبوت حضرت سید المرسلین و امامت ائمه معصومین را صلوات الله علیهم چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که

(«وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسِيَ وَ لَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا»)

و بقسم که ما عهد و پیمان از آدم گرفتیم و فراموش کرد آن عهد و پیمان را یعنی اهتمام بسیار به شان آن نداشت و نیافتیم که عزم جزمی داشته باشد پس حق سبحانه و تعالی توبه آدم را قبول کرد حجر را از بهشت بصورت مرواریدی سفید به نزد آدم انداختند و آدم از او انس یافت و

نمی دانست که حجر است تا آن که با آدم به سخن در آمده و به خاطرش آورد عهد و پیمان را حضرت گریست و با خود می داشت تا وقتی که کعبه را ساخت حجرا در آنجا گذاشت که هر سال او و فرزندانش به نزد او روند و عهد و پیمان را تازه کنند و محتمل است که مراد از آدم جنس انسان باشد چون حجر مذکر عهد همه است.

مقدار حرم

8- (و: صار الحرم مقدار ما هو لم یکن اقلّ و لا اکثر لأنّ الله تبارک و تعالی اهبط علی آدم علیه السلام یاقوتة حمراء فوضعها فی موضع البيت فكان یطوف بها آدم علیه السلام و کان ضوءها یبلغ موضع الاعلام فعلمت الاعلام علی ضوءها فجعله الله تبارک و تعالی حرما).

و به اسانید صحیحه منقول است از حضرت امام ابی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما که از آن حضرت سؤال کردند که چرا حرم همین مقدار است و کمتر و بیشتر نیست حضرت فرمودند که از جهة آن که حق سبحانه و تعالی یاقوتی سرخ از جهة حضرت آدم از بهشت فرستاد و حضرت آدم علیه السلام آن یاقوت را در موضع خانه کعبه جا دادند و آن حضرت همیشه طواف می کردند آن یاقوت را و روشنایی یاقوت به جایی می رسید که میلها را در آنجا نصب کرده اند پس بهر جایی که روشنایی یاقوت می رسید میلها نصب کردند و حق سبحانه و تعالی مجموع را حرم کرد که چهار فرسخ در چهار فرسخ است.

استلام حجر

16- (و: انما یستلم الحجر لأنّ موثیق الخلائق فیه و کان اشدّ بیاضا من اللّبن فاسودّ من خطایا بنی ادم و لولا ما مسّه من ارجاس الجاهلیّة ما مسّه ذو عاهة الاّ برأ).

و چرا دست بحجر الاسود می رسانند زیرا که عهدها و پیمانها که از

خلایق گرفته اند در اوست و از شیر سفیدتر بود این حجر و از جهة گناهان بنی آدم سیاه شد و اگر نه این بود که به او رسیده بود دستها و روهای کفار نجس، نمی رسید به او بیماری مگر آن که شفا می یافت و احادیث صحیحه بر این مضامین وارد شده است.

وجه تسمیه حطیم

6- (و: سمی الحطیم حطیما لأنّ النَّاسَ یحطم بعضهم بعضا هنالك).

در موثق كالصحيح منقول است از معاویة بن عمار و مصنف به او هشت سند صحیح نیز دارد که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم که حطیم کجاست حضرت فرمودند که میان در خانه و رکن حجر است در عرض که تخمینا سه ذرع شرعی باشد و ظاهرا طولش کشیده است تا مقام ابراهیم علیه السلام پس سؤال کردم که چرا آنجا را حطیم می گویند حضرت فرمودند که از جهة آن که مردمان در آنجا بر هم می زنند پاره از جهة داخل شدن خانه و بعضی از جهة استلام حجر الاسود، و یا آن که چون تنکست از جهة دعا در آنجا بر هم می زنند یا آن که ازدحام می کنند.

و احادیث متواتره وارد شده است که آنجا بهترین مواضع روی زمین است و ائمه هدی صلوات الله علیهم فرموده اند که بهترین جاهای عالم مکه است و بهترین جاهای مکه مسجد الحرام است و بهترین جاهای مسجد حطیم است و اگر کسی عمر دنیا بیابد یا مدت عمر نوح بیابد و روزها روزه باشد و شبها در آنجا عبادت کند و یکی از ائمه معصومین را نشناسد آن عبادات همه هباء منثورا است و از آن عبادات بهره مند نمی شود چنانکه در احادیث متواتره از رسول خدا و ائمه هدی صلوات الله علیهم منقول است که هر که بمیرد و امام زمان خود را نشناسد کافر مرده است و غیر از اینها از احادیث بسیار

6- (و: صار النَّاسُ يَسْتَلِمُونَ الْحَجْرَ وَالرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَلَا يَسْتَلِمُونَ الرُّكْنَيْنِ الْآخَرَيْنِ لِأَنَّ الْحَجْرَ الْأَسْوَدَ وَالرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ عَنِ يَمِينِ الْعَرْشِ وَ
أَمَّا أَمْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَسْتَلِمَ مَا عَنِ يَمِينِ عَرْشِهِ وَ أَمَّا صَارَ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ عَنِ يَسَارِهِ لِأَنَّ لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَقَامًا فِي الْقِيَامَةِ وَلِمُحَمَّدٍ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَقَامًا فَمَقَامَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنِ يَمِينِ عَرْشِ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ وَ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ شِمَالِ عَرْشِهِ فَمَقَامَ
إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَقَامِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ عَرْشِ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ مُقْبِلَ غَيْرِ مُدْبِرٍ).

و در حسن کالصحیح منقولست از برید که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چرا رکن حجر الاسود و
رکن یمانی را استلام می کنند و دست و رو باین هر دو می رسانند و دو رکن دیگر را استلام نمی کنند حضرت فرمودند از جهة آن که رکن
حجر و رکن یمانی از دست راست عرشند و حق سبحانه و تعالی امر کرده است که استلام کنند رکنی را که از دست راست عرش باشد و
چرا مقام ابراهیم در دست چپ عرش واقع شد زیرا که حضرت ابراهیم را در روز قیامت مقام و جائی است و حضرت سید المرسلین صلی
الله علیه و آله را مقام و جائی است و مقام حضرت سید الانبیاء در دست راست عرش پروردگار ماست جل جلاله، و مقام حضرت ابراهیم
از دست چپ عرش حق سبحانه و تعالی پس چون مقام حضرت ابراهیم در قیامت در دست چپ واقعست در دنیا در حوالی کعبه در
دست چپ خانه واقع شد موافق روز قیامت و عرش پروردگار ما در روز قیامت رو به خلائق دارد نه پشت به ایشان.

حاصل کلام اینست که هم چنان که خانه کعبه روی آن در طرفی است که در آن طرف منصوبست پس گویا خانه کعبه بمنزله شخصی
است که رو

به اهل عراق کرده باشد و اهل عراق که رو به آن دارند دست راست ایشان برابر دست چپ خانه است و بر عکس، و در روز قیامت عرش نیز مانند خانه در صحرای محشر خواهد بود و رو به خلایقی که در محشرند و خلایق رو به عرش خواهند داشت پس در روز قیامت منبر وسیله را که خواهند گذاشت در زیر عرش محاذی دست چپ خلایق خواهد بود و منبر حضرت ابراهیم را که می گذارند در دست راست عرش است محاذی دست راست خلایق و در واقع عرش به منزله شخصی است که رو به اهل محشر کرده باشد پس دست راست عرش محاذی دست چپ خلایق خواهد بود و کعبه در دار دنیا روی آن به اهل عراق است و رکن و حجر یمانی که بعد از رکن حجر است هر دو در دست راست خانه اند و دست چپ خلایق پس چون این دو رکن محاذی مقام حضرت رسول خدا و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیهماست مناسب آنست که استلام این دو رکن بکنند نه آن دو رکن دیگر که محاذی مقام حضرت ابراهیم است در دنیا و در عرش پس اهتمامی به بوسیدن و دست رسانیدن به آن دو رکن دیگر نیست و هم چنین در مقام حضرت ابراهیم علیه السلام و چون دقتی دارد غالباً جواب دیگر می فرموده اند چنانکه در این حدیث و در صحیحہ معاویة بن عمار از آن حضرت علیه السلام منقول است که حضرت در جواب عباد و معاویہ فرمودند که چون رسول خدا این دو رکن را استلام فرمودند و آن دو رکن را نفرمودند و چون برید از ارکان اربعه است این جواب دقیق را به او فرمودند

رکن یمانی

6- (و: صار الرکن الشّامی متحرکاً فی الشّتاء و الصّیف و اللّیل و النّهار و لأنّ الرّیح مسجونة تحتہ).

و چرا رکن شامی همیشه متحرکست در زمستان و تابستان و شب و

روز زیرا که باد محبوس است در زیر آن رکن.

ذکر کرده است صدوق از عزرمی که من در خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودم در حجر اسماعیل در زیر ناودان طلا و شخصی با شخصی مجادله می کرد و یکی به دیگری می گفت که و الله نمی دانی که بادهای از کجا می آید پس چون مجادله ایشان بسیار شد حضرت به او فرمودند که آیا تو می دانی که از کجا می آید گفت نه و لیکن می شنوم که مردمان چیزها می گویند پس من به حضرت عرض کردم که از کجا می وزد بادهای حضرت فرمودند که بادهای محبوس است در زیر رکن شامی پس هر گاه که حق سبحانه و تعالی می خواهد که بادی از بادهای چهارگانه را بفرستد آن را می فرستد به قدری که اراده می فرماید و از جانبی که می خواهد می فرستد اگر جنوب خواهد جنوب می فرستد و اگر شمال خواهد شمال و اگر صبا خواهد صبا و اگر دبور خواهد دبور می فرستد. چنانکه در باب استسقا گذشت و علامتش اینست که در زمستان و تابستان و شب و روز می بینی که این رکن متحرکست.

و دور نیست که مراد از آن حرکت جامه آن رکن باشد و اکثر اوقات آن جامه متحرکست و ممکن است که آن حرکت مخفی کند و محسوس نشود یا ملك الرياح در آنجا نشیند و بادهای به اطراف فرستد از زدن بال بر هم چنانکه گذشت یا بالخاصیه حق سبحانه و تعالی آن رکن را سبب بادهای عالم کرده باشد و ظاهر نیست که این حدیث را البته حضرت فرموده باشند و بر تقدیر صحت ممکن است که معنی حدیث را ایشان دانند و ما ندانیم و اولی آنست که در امثال این حدیث جزم نکنند و رد نکنند به سبب نفهمیدن و شما را نداده اند از علم مگر اندکی و ارباب کشف و عیان بسیار است که

ص: 20

چیزها می بینند و می دانند و با عقول اکثر خلائق درست نمی آید و الله تعالی يعلم.

بلندی کعبه

4- (و: اِنَّمَا صَارَ الْبَيْتَ مَرْتَفَعًا يَصْعَدُ إِلَيْهِ بِالذَّرَجِ لِأَنَّهُ لَمَّا هَدِمَ الْحِجَابَ الْكَعْبَةَ فَرَّقَ النَّاسُ تَرَابِهَا فَلَمَّا ارَادُوا أَنْ يَبْنُوهُا خَرَجَتْ عَلَيْهِمْ حَيَّةٌ فَمَنْعَتِ النَّاسَ الْبِنَاءَ فَاتَى الْحِجَابَ فَخَبَّرَ فَسَالَ الْحِجَابُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ مَرَّ النَّاسُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ مِنْهُمْ أَخَذَ شَيْئًا إِلَّا رَدَّهُ فَلَمَّا ارْتَفَعَتْ حَيْطَانُهُ أَمَرَ بِالتَّرَابِ فَالْقَى فِي جَوْفِهِ فَلِذَلِكَ صَارَ الْبَيْتُ مَرْتَفَعًا يَصْعَدُ إِلَيْهِ بِالذَّرَجِ).

و كالصحيح منقول است از ابان بن تغلب که چرا که خانه بلند شده است که به زینه پایه بالا می باید رفت با آن که اول برابر زمین مسجد الحرام بود از آن جهت که چون حجاج قصد گرفتن عبد الله بن زبیر کرد و او متحصن شد بمسجد الحرام و کعبه و منجنیقها گذاشتند و سنگ بسیار ریختند تا خانه کعبه منهدم شد و عبد الله بن زبیر را گرفت و مردمان از جهة تبرک خاک و سنگ بسیار از کعبه به خانهای خود می بردند پس چون اراده کرد که خانه را بسازد ماری عظیم پیدا شد و مانع شد از ساختن خانه تا آن که حجاج به خدمت حضرت سید الساجدین علیه السلام آمد و علت این منع را از حضرت پرسید حضرت فرمودند که چون این کعبه بنای حضرت ابراهیم و اسماعیل است و خاک و سنگی که سابق داشت شرفی دیگر داشت و مردمان بسیاری از آن را برده اند مردمان را بگو که هر که چیزی برده است پس آورد پس حکم کرد که هر که هر چه برده بود پس آورد و ممانعت آن مار بر طرف شد و شروع کردند در ساختن آن خانه پس چون دیوارها بلند شد دید که خاک و سنگ بسیار زیاد آمد گفت تا آن خاکها و سنگها را در میان کعبه

ریختند پس از این جهت بلند شد.

و دور نیست که رعایت ارتفاع نیز کرده باشند و مشهور آنست که در وقت ساختن ترسید که همه خاکها و سنگها را پس نیاورده باشند و وفا نکنند تخمیناً يك ذرع به اندرون رفت و آن ذراع را بیرون انداخت که از طرف حجر چهار انگشتی بیرون افتاده است و ارتفاعش از زمین تخمیناً چهار انگشت است و ظاهر است و ما بین رکن یمانی و حجر آن ذرع را که بیرون انداخته اند سنگها را مؤرب انداخته اند تا کسی بر بالای آن راه نرود و خانه بنا بر این کوچکتر شد و خاکها زیاد آمد در اندرون انداختند پس از جهة اینها می باید که نردبان بگذارند تا بالا توان رفت.

و این حکایت از قول ابان است نه از قول معصوم چنانکه کلینی و صدوق در علل از او نقل کرده اند و ابان زمان حضرات سید الساجدین و امام محمد باقر و امام جعفر صادق صلوات الله علیهم را در یافته است و از همه روایت کرده است و عظیم الشأن است.

طواف خارج حجر

6- (و: صار الناس يطوفون حول الحجر و لا يطوفون فيه لأنَّ امَّ اسماعیل دفنت فی الحجر ففیه قبرها فطیف كذلك کیلاً یوطأ قبرها).

و چنین مقرر شده است که بر دور حجر حضرت اسماعیل بگردند در طواف و داخل حجر نشوند زیرا که هاجر مادر اسماعیل در حجر مدفونست بر دور حجر می کردند تا آن که پا بر قبر او نگذارند.

و این مضمون در حسن کالصحیح است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه، و حجر بمعنی فصیل است یعنی دیوار کوتاهی که در مقابر بر دور قبر می کشند و چون در شرع ایشان جایز بود موتی را در مسجد دفن کردن و حضرت اسماعیل مادر و دخترانش را در آنجا دفن کردند و این

ص: 22

فصیل را کشیدند که بر بالای قبر ایشان راه نروند و کراهت نماز در قبرستان عام است و مخصّص شده است به اخبار بسیار که وارد شده است در استحباب نماز در حجر

6- (و روی: انّ فیہ قبور الانبیاء علیہم السّلام و ما فی الحجر شیء من البیت و لا قلامه ظفر).

و در روایت صحیح وارد شده است از معاویه بن عمار که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم از حجر اسماعیل که آیا از خانه کعبه است یا آن که بعضی از کعبه در آن هست حضرت فرمودند که نه و نه بمقدار ریزه ناخن و لیکن حضرت اسماعیل مادرش را در آنجا دفن کرد و می خواست که بر بالای قبر او راه نروند این فصیل را از آن جهت کشید و مع هذا قبرهای پیغمبران نیز در آنجا هست که ترك ادبست بر بالای قبور انبیا راه رفتن و در صحیح از زراره منقول است که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از حجر که آیا چیزی از کعبه داخل آنجا هست حضرت فرمودند که نه و نه مقدار آن چه در وقت گرفتن ناخن می افتد.

پس ظاهر شد که آن چه بعضی از اصحاب گفته اند که حجر از خانه است به اعتبار آن که واجبست آن را در طواف داخل کنند محمول است بر سهو و عدم تتبع مگر آن که غرض ایشان از ادخال وجوب طواف باشد بر دور آن، در این صورت منازعه لفظی خواهد بود و بس و احکام دیگر البته مختلف است به آن که ثواب نماز فریضه در بیرون کعبه بیشتر است از اندرون و نماز در حجر از بیرون است نه از اندرون مگر در مقدار يك ذرعی که حجاج یا غیر او

بیرون انداخته است بنا بر مشهور که در اینجا مشتبه است که حکم بیرون دارد یا اندرون، و احکام دیگر که در محل خود مذکور خواهد شد
إن شاء الله تعالی

نامگذاری به بکه

6- (و: سمیت بکه لأنّ النَّاسَ یبکُّ بعضهم بعضا فیها بالأیدی).

و در صحیح از حلبی منقول است که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدم که چرا کعبه را بکه می گویند حضرت فرمودند که از جهت آن که مردمان بر یکدیگر می زنند یا ازدحام می آورند بر یکدیگر به سبب دست رسانیدن بحجر الاسود یا رسانیدن دست به ارکان یا به مستجار یا به همه کعبه یا هجوم می آورند و مشت می زنند بر یکدیگر از جهت استلام و به همین مضمون است صحیحه عزمی از آن حضرت صلوات الله علیه.

و در موثق کالصحیح از فضیل منقول است از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که از این جهت بگه می گویند که هجوم می آورند مردمان بر یکدیگر و مرد و زن با یکدیگر مخلوطند و زنان را چهار جانب مردان نماز می کنند و می گذرند و کراهت ندارد بخلاف شهرها و جاهای دیگر

6- (و روی: أنّها سمیت بکه لبكاء النَّاسِ حولها و فیها).

و کالصحیح منقول است از عبد الله بن سنان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چرا کعبه را بگه می گویند از این جهت که مردمان در دور کعبه و در میان کعبه گریه می کنند پس بنا بر این از قبیل املیت و املت خواهد بود که لام را «لام الفعل خ» قلب به کاف کرده خواهد بود.

(و بگه هو موضع البیت و القرية مکة)

و در صحیح از سعید منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که موضع بیت را بگه می گویند و شهر را مکّه می گویند چنانکه

ظاهراً آیه کریمه نیز اینست که «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ» یعنی به درستی که اول خانه که از جهت عبادت مردمان آفریده شد آن خانه ایست که در بکه است و ظاهر ظرفیت همان مقدار است و احتمال مکه نیز دارد و لیکن حدیث ظاهر و مبین می گرداند مراد الهی را و در موثق کالصحیح وارد شده است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که موضع کعبه را بکه می گویند زیرا که گردنهای جباران را درهم می شکند و اکثر اهل لغت این معنی را گفته اند و معانی سابقه را نیز گفته اند مگر گریه را

هدیه برای کعبه

(وَأَمَّا لَا يَسْتَحِبُّ الْهَدْيَ إِلَى الْكَعْبَةِ لِأَنَّهُ يُصِيرُ إِلَى الْحَجِيَّةِ دُونَ الْمَسَاكِينِ وَالْكَعْبَةَ لَا تَأْكُلُ وَلَا تَشْرَبُ وَمَا جَعَلَ هَدِيًّا لَهَا فَهِيَ لَزْوَارِهَا)

و چرا سنت است و یا سنت نیست هدی بسوی کعبه بردن زیرا که هر هدیه که از جهت کعبه می برند خادمان حرم که اولاد شبیه اند بر می دارند و کعبه نمی خورد و نمی آشامد که محتاج به هدیه باشد و هر چه را که هدیه از جهت کعبه می آورند می باید که آن را به زایران کعبه دهند.

پس بنا بر نسخه لا مراد اینست که چون به مصرف نمی رسد سنت نیست و این اظهر است و بنا بر نسخه عدم لا مراد اینست که به مصرف برسانند، و بر این مضمون احادیث بسیار وارد شده است و اگر هدی گاو یا گوسفند یا شتر باشد آن هدی مستحب است و در مکه در حزوره می کشند اگر در احرام عمره باشد و در منی می کشند اگر در احرام حج باشد.

و در صحیح از علی بن جعفر منقول است که گفت سؤال کردم از برادرم حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از شخصی که کنیزك خود را هدی کعبه کند چه کند حضرت فرمودند که آن را بفروشد و کسی را

بگوید که بر بالای دیوار حجر بایستد و فریاد کند که هر که خرجی او کم باشد یا در راه او را برهنه کرده باشند یا طعامش آخر شده باشد بیاید و به يك يك دهد تا آخر شود و چند روایت به همین مضمون وارد شده است.

و در روایتی وارد شده است که تفحص از حال او بکن و بده و بعضی از فضلاء باین حدیث استدلال می کرد بر آن که اگر کسی نذر کند چیزی را از جهة یکی از حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم می باید به زایران آن حضرت دهد و اگر از جهة حضرت صاحب الامر صلوات الله علیه نذر کند از جمله اموال آن حضرت خواهد بود و در باب خمس گذشت

6- (و روی: انه ینادی علی الحجر الا من انقطعت به التّفقة فلیحضر فیدفع الیه).

و در روایتی وارد شده است که بر حجر اسماعیل می ایستد و ندا می کند که هر که نفقه اش کم باشد یا منتهی شده باشد بیاید به نزد آن شخص که نذر کرده است و به او دهند و قریب به این معنی و این عبارت در صحیح منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه و هیچ يك از این دو عبارت را در حدیثی ندیده ام، و ظاهراً نقل بالمعنی کرده است و آن چه اکثر در روایات متفقند در آن معنی مضمون صحیحه علی بن جعفر است که گذشت و از جهة مطلق زوار حدیثی ندیده ام بلکه از جهة زائرانی که نفقه ایشان کم شده باشد یا ایشان را برهنه کرده باشند وارد شده است اگر چه در يك حدیث وارد شده است که آن را بزوار بدهند و لیکن وارد شده است در همان حدیث که باین جماعت بدهند و بنا بر این همه در يك روایتست نه دو روایت و الله تعالی یعلم

تجدید بنای کعبه بدست قریش

6- (و: انما هدمت قریش الکعبة لأنّ السّیل کان یأتیهم من اعلى مکة فیدخلها فانصدعت).

و منقولست در صحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که آن حضرت فرمودند که چرا قریش خانه کعبه را خراب کردند و از نو ساختند با آن که ایشان اعتقاد به کعبه داشتند از جهة آن که سیل از بلندیهای مکه معظمه می آمد و در مسجد الحرام جمع می شد يك مرتبه آمد و در رو نداشت چند روز مسجد پر از آب بود و کعبه شکست خورد ایشان از خوف آن که بر سر جمعی افتد باز چیدند و از نو ساختند چنانکه خواهد آمد.

و در سنه ظل حق نیز چنین شد که سیل آمد و از نو ساختند و سه سال بعد از آن به شرف حج بیت الله الحرام مشرف شدم و علامت سیل ظاهر بود تا پای طاقهای عمارات حول کعبه آمده بود و جمعی کثیر ذکر کرده اند که همه پیها را بر داشتند مگر رکن حجر را که نتوانستند بر داشتن بحال خود گذاشتند و حکمتش این بود که وضع حجر در موضعش همیشه از معصوم واقع شده بود اول حضرت ابراهیم و اسماعیل گذاشتند بعد از وضع حضرت آدم، و بعد از ایشان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله گذاشتند و در زمان حجاج حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه گذاشتند و الحال بهمان وضع است مگر احتمالی که سابقا مذکور شد در باب مسجد کوفه

اولین کسی که برای خانه های مکه در گذاشت

6- (و: سئل الصادق صلوات الله علیه عن قول الله عزّ و جلّ «سَوَاءٌ أَلْعَاكِفُ فِيهِ وَ الْبَادِ») فقال لم يكن ينبغي ان يصنع علي دور مكة ابواب لأن للحجاج ان ينزلوا معهم في دورهم في ساحة الدار حتى يقضوا مناسكهم وان اول من جعل لدور مكة ابوابا معاوية).

و در صحیح از حلبی منقول است که از آن حضرت صلوات الله علیه پرسیدند از تفسیر آیه کریمه که ترجمه اش اینست که مساویند در مسجد الحرام که از پیش گذشته است کسانی که ملازم آن مسجدند یعنی

مکه و جمعی که بیرونند حضرت فرمودند که مراد از این آیه خانهای مکه است که اهل آن خانها و جماعتی که وارد می شوند در خانها مساویند و از این جهت سزاوار نبود که بر خانها در نصب کنند زیرا که حاجیان را حق هست که با اهل مکه در یک خانه باشند یا آن که حاجیان در فضای خانهای مکیان نزول کنند تا مناسک حجرا به جا آورند و نکته گفته اند که چون مکه را عنوة و قهرا گرفتند مال همه مسلمانان است پس مسلمانان با ایشان حق دارند و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله باین عنوان مقرر فرمودند که در عرض سال اهل مکه در آن خانها باشند و اگر جمعی از جهة حج یا عمره بیایند ایشان را در خانها جا دهند تا انقضای افعال حج و عمره.

و محتمل است حتی انتهای حق نباشد بلکه علت ادای حج و مناسک حج باشد یعنی چون جا ندارند ایشان را جا دهند تا ایشان مناسک حج خود را به جا توانند آورد و به درستی که اول کسی که از جهة خانهای مکه تجویز کرد که در بشانند معاویه بود.

و بر این مضمون است صحیح حفص بن بختری و حسن کالصحیح حسین که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اول کسی که بر در خانه خود دری دو لنگه آویخت او بود و سبب منع حاج شد از حقی که حق سبحانه و تعالی از جهة ایشان مقرر فرموده بود بموجب این آیه و مقرر چنین بود که چون جمعی از خارج مکه معظمه وارد شوند در خانهای ایشان جا کنند تا حج را به جا آورند و معاویه صاحب سلسله ایست که حق سبحانه و تعالی فرموده است که او را در زنجیری در می آورند که هفتاد گز باشد زیرا که او ایمان نخواهد آورد به خداوند عظیم و تا آخر آیه در شأن او نازل شده است

(و یکره المقام بمکة لأن رسول الله صَلَّى الله عليه وآله اخرج عنها)

والمقیم بها یفسو قلبه حتی یاتی فیها ما یاتی فی غیرها صدوق همین روایت را مرفوعاً از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه روایت کرده است که مکروه است اقامت دایمی در مکه معظمه زیرا که حضرت سید المرسلین را صلی الله علیه و آله از مکه بیرون کردند یعنی کاری چند کردند که لازم شد آن حضرت را بیرون رفتن از آنجا و در بعضی از نسخ خرج عنهاست و لیکن در علل الف هست، و وجه دیگر آن که هر که اقامت می کند در آنجا قساوت قلب بهم می رساند تا آن که چنان می شود که اعمال قبیحه را در آنجا واقع می سازد چنانکه در جاهای دیگر بفعل می آورد و چون اول که داخل می شوند رقت قلبی دارند و چون چند گاه می شود مکرر می شود کعبه در نظرش چنانکه در مشاهد مشرفه جمیعاً چنین است مگر نادراً جمعی چنین باشند که به سبب اقامت معرفت و محبت ایشان زیاده شود و نظر به آن جماعت کراهت نخواهد داشت و در صحیح از محمد بن مسلم منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که سزاوار نیست کسی را که یک سال اقامت کند، عرض نمودم که چه کند فرمودند که از مکه بیرون رود یعنی به حجاز یا مدینه مشرفه، و سزاوار نیست کسی را که خانه در مکه بنا کند که ارتفاعش بیشتر از ارتفاع کعبه باشد و احادیث بسیار بر این مضمون وارد شده است و در صحیح از علی بن مهزیار منقول است که گفت سؤال کردم از حضرت ابو الحسن صلوات الله علیه که احتمال امام رضا و امام علی نقی صلوات الله علیهما هر دو دارد که اقامت در مکه معظمه افضل است یا رفتن به شهرهای دیگر حضرت فرمودند که اقامت نزد بیت الله افضل است، و

هم چنین اخبار دیگر که بر افضلیت اقامت وارد شده است محمولست بر کسی که از حال خود یابد که بودن در آنجا سبب زیادتی قرب او شود بجناب اقدس الهی که اقامت چنین شخصی خوبست و اگر قساوت در زیادتی باشد هجرت بهتر است چنانکه در حسن کالصحیح از حلبی منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون از اعمال حج و عمره فارغ شوی بر گرد که سبب زیادتی شوقست در برگشتن و شکی نیست که در این اوقات عدم اقامت اولی است بلکه دغدغه حرمت اقامت می شود و چون اظهار شعایر ایمان در آن بلاد ممکن نیست و در بلاد ایران صینت عن الحدثان ممکن است.

شیرینی آب زمزم

6- (و: لم یعذب ماء زمزم لأنها بغت علی المیاه فاجری الله عزّ وجلّ إليها عینا من صبر).

و کالصحیح منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که آب زمزم از شیر سفیدتر بود و از غسل شیرین تر بود و روان بود به خاطرش رسید که من از آبهای عالم بهترم پس حق سبحانه و تعالی او را فرو برد در زمین که روان نشود و چشمه از آب تلخ داخل آن کرد که در تلخی شبیه است به چدروا که در نهایت تلخی است و این چشمه که با آن چشمه ضم شد از شیرینی افتاد و از این جهت شیرین نیست و این معنی عبرتی است خوبان را که به خوبی خود عجب نکنند که حلاوت جمیع کمالات به سبب عجب و تکبر می رود چنانکه ظاهر و هویداست و اگر خواهد که خوب ظاهر شود نظر به فضلا و علماء متکبر کند و از قبح کبر ایشان ترک کبر کند

6- (و: انما صار ماء زمزم یعذب فی وقت دون وقت لأنه تجری إليها

عين من تحت الحجر فاذا غلب ماء العين عذب ماء زمزم).

و كالصحيح منقولست از آن حضرت صلوات الله عليه كه چرا بعضى از اوقات آب زمزم شيرين است و بعضى از اوقات شيرين نيست زيرا كه چشمه از زير حجر الاسود به آن چاه مى آيد و هر گاه آب آن چشمه زيادتى مى كند آب زمزم شيرين مى شود

چرا كوه صفا را صفا ناميدند

6- (و: انما سَمِيَ الصِّفَا صِفَا لِأَنَّ المِصْطَفَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَطَعَ لِلجَبَلِ اسْمَ مِنْ اسْمِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِقَوْلِ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ «إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحًا» وَ هَبَطَتْ حَوًّا عَلَى المَرُوءَةِ فَسَمِيَتْ مَرُوءَةً لِأَنَّ المَرَأَةَ هَبَطَتْ عَلَيْهِ فَقَطَعَ لِلجَبَلِ اسْمَ مِنْ اسْمِ المَرَأَةِ).

و كالصحيح منقول است از عبد الحميد كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه چرا كوه صفا را صفا ناميدند زيرا كه برگزيده حق سبحانه و تعالى حضرت آدم عليه السلام وقتى كه از بهشت به زير آمد در اين كوه بر زمين آمد پس مشتق شد از نام حضرت آدم صفى نامى از جهة كوه پس گويا كوه نيز از كوههاى عالم برگزيده شد از جهت نزول آدم صفى چنانكه در صفوت آدم حق سبحانه و تعالى فرموده است كه به درستي و راستى كه حق سبحانه و تعالى برگزيد حضرت آدم و حضرت نوح را و چرا كوه مروه را مروه مى گویند چون حوّا كه به زير آمد در آن كوه به زير آمد آن كوه را مروه ناميدند چون مراءة بر آن نازل شد و من حيث اللفظ مناسبتى دارد، و ممكن است كه همزه را قلب کرده باشند به واو و يا بر عكس و در لغت صفا بمعنى سنگ سخت است و اين كوه نيز سنگش سخت است و برگزيده شد از جهة عبادت و مروه سنگ سخت براق است و ممكن است كه در وقت نزول حوا براق شده باشد بحسب صورت چنانكه الحال بحسب معنى براق است و

وجه احرام

6- (و: حرّم المسجد لعلّة الكعبة و حرّم الحرم لعلّة المسجد و وجب الاحرام لعلّة الحرم).

و كالصحيح از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است که مسجد الحرام محترم و بزرگوار شد از جهة كعبه معظمه و حرم محترم شد از جهة آن که مسجد در آن واقع است و واجب است که بی احرام داخل نشوند در حرم از جهة احترام آن و احرام عبارت است از ترك بسیاری از مباحات و چنانکه ماه رمضان محترمست در آن ترك کرده می شود مستلذات بسیار هم چنین از جهة احترام حرم ترك مستلذات می شود تا از گناهان پاك شوند و به ثوابهای غیر متناهی برسند.

كعبه قبله مسجد است

6- (و: انّ الله تبارك و تعالی جعل الكعبة قبله لأهل المسجد و جعل المسجد قبله لأهل الحرم و جعل الحرم قبله لأهل الدّنيا).

و كالصحيح بطرق متعدده منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که حق سبحانه و تعالی كعبه را قبله اهل مسجد الحرام گردانید و مسجد الحرام را قبله کسانی گردانید که در حرم باشند و حرم را قبله اهل دنیا گردانیده و احترام بالاتر از این نمی باشد که از اطراف عالم همه رو به آن طرف کنند اگر چه در واقع رو به كعبه باید کرد رو به همه کرده اند در حالت نماز و غیر آن و تحقیق این مسأله در باب قبله گذشت و ذکر آن در اینجا از جهة وجه احترامست

تلبیه

6- (و: انّما جعلت التّلبیه لأنّ الله عزّ و جلّ لمّا قال لإبراهيم عليه السّلام « وَ اذّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا اَلخ فنادی فاجیب من كلّ فجّ یلبّون).

و در صحیح منقولست از حلبی که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه که از چه وجه تلبیه مقرر شد فرمودند که چون حق سبحانه و تعالی فرمود به حضرت ابراهیم علیه السلام که اعلام کن یا اذان بگو در میان عالمیان بحج بیت الله الحرام تا از اطراف عالم بیایند به نزد تو بر پاهای پیاده و جمعی بر شتران لاغر که هر چند شتر قوی و فربه باشد تا طی آن بیابان می کند لاغر می شود پس حضرت ابراهیم همه را بحج خواند حق سبحانه و تعالی صدای حضرت ابراهیم را به گوش همه عالمیان رسانید و چون ارواح خلایق دو هزار سال پیش از خلق آدم با زمین مخلوق شده بودند همگی این ندا را شنیدند که حضرت فرمودند که اجابت کنید داعی حق سبحانه و تعالی را و از داعی خود را اراده فرموده بود که از جانب حق سبحانه و تعالی دعوت فرمود خلایق را به آمدن حج پس همگی آن کسانی که حج نصیب ایشان خواهد شد گفتند که لبیک داعی الله یعنی قبول کردیم که بیاییم ای داعی الهی و حضرت ابراهیم صدای لبیک ایشان را از چهار طرف از میان کوهها شنیدند و خواهد آمد که هر که يك بار لبیک گفته است يك حج خواهد کرد و هر که پنجاه بار پنجاه حج خواهد کرد و دیگر وجوه خواهد آمد

8- (وفی رواية الاسدیّ ابی الحسین رضی الله عنه عن سهل ابن زیاد عن جعفر بن عثمان الدّارمیّ عن سلیمان بن جعفر قال: سالت أبا الحسن صلوات الله علیه عن التّلیة وعلّتها فقال إنّ النَّاس إذا احرموا ناداهم الله تعالی ذکره فقال عبادى وإمائی لأحرّمکم علی النَّار كما احرمتم لی فقولهم لبیک اللهم لبیک اللهم لبیک اجابة لله عزّ وجلّ علی ندائه لهم).

و كالصحيح منقول است از سلیمان که گفت سؤال کردم از حضرت

ابی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما از علت و سبب تلبیه که چرا در حالت احرام تلبیه می گویند حضرت فرمودند که چون بندگان احرام می بندند و نیت می کنند که اشیاء چند را بر خود حرام می گردانم از حضرت رب العزة تعالی شانه ندا می رسد که ای بندگان من و ای کنیزان من چنانکه شما از سر لذتها گذشتید از جهة رضای من بذات خود قسم که البته شما را بر آتش دوزخ حرام می گردانم پس حق سبحانه و تعالی فرمود که ای بندگان من، بندگان در جواب می گویند لبیک ای خداوند من در بندگی تو ایستاده ام و دیگر در بندگی ایستاده ام پس تلبیه جواب ندای الهی باشد و منافات نیست میان این احادیث و احادیث دیگر.

از آن جمله آن که ندای حضرت ابراهیم است و آن که ندای حضرت موسی را جواب می گویند و ندای حضرت سید المرسلین را جواب می گویند که همه را امر بحج کرده است بعد از ندای الهی که در قرآن مجید ایشان را خوانده است که «وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ الْخِطَابُ وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَعْبُدُ اللَّهَ وَمَا كُنَّا نَدْعُوا بِهِ لَكَ عَدُوًّا وَإِنَّمَا كُنَّا نَدْعُوا بِهِ آلِهَةً مِمَّا كَانُوا آبَاءَهُمْ آتَوْنَهُمْ فَوَضَّعْنَاهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا آلِهَتَهُمْ الَّتِي كَانُوا يُبَدِّلُونَ» و حضرت ائمه معصومین صلوات الله علیهم را يك يك جواب می گویند چون همه همه را طلبیده اند و دیگر خواهد آمد پس اگر در حالت تلبیه همه را منظور دارند بهتر خواهد بود لهذا تلبیات بسیار وارد شده است و اگر اکتفا به چهار کنند جواب خداوند عالمیان و جواب حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و جواب ابراهیم و موسی علیهما السلام و جواب حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم را قصد خواهند کرد و در تلبیه کبیر جواب هر يك را قصد می توان کرد که از جهة هر يك يك فقره که مشتمل باشد بر دو تلبیه قصد کردن، و اگر در هر يك قصد همه را بکنند بهتر است به آن که قصد کند که چون همه مرا طلب کرده اند از جانب تو اینک اطاعت نموده آمده ام و به خدمت ایستاده ام

6- (و: انما جعل السعي بين الصفا و المروة لأن الشيطان تراءى لإبراهيم في الوادي فسعى و هو منازل الشياطين).

و منقول است در صحیح از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چرا سعی می کنند میان صفا و مروه حضرت فرمودند که چون شیطان در این موضع که سعی می کنند خود را به حضرت ابراهیم علیه السلام نمود حضرت سعی کردند در آنجا و آن منازل شیطان یا شیاطین است و ظاهرا مراد از سعی دویدن است از مناره تا مناره دیگر که فوق بازار عطاران است و به همین مضمون است صحیحه معاویه بن عمار از آن حضرت صلوات الله علیه.

و اما اصل سعی میان صفا و مروه منقول است در صحیح از ابن عمار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون حضرت ابراهیم هاجر و اسماعیل را آورد و ایشان را در حوالی کعبه گذاشت و برگشت و اندک آبی که داشتند آخر شد حضرت اسماعیل تشنه شد و ما بین صفا و مروه درخت خار بسیار بود هاجر بطلب آب رفت بر بالای کوه صفا و گفت آیا در این وادی انیسی هست جواب نشنید و به مروه آمد و فریاد کرد که شاید کسی باشد جواب نشنید تا هفت مرتبه باین طرف و آن طرف رفت و حق سبحانه و تعالی این سعی را مقرر فرمود تا به یاد آورند عالمیان بزرگی و توکل و تسلیم و تفویض حضرت ابراهیم را که زن و فرزند خود را در چنین بیابانی گذاشت و برگشت پس چون هفت مرتبه شد حضرت جبرئیل را دید از او پرسید که تو کیستی گفت من هاجر مادر فرزند ابراهیم جبرئیل گفت که ابراهیم علیه السلام شما را به که گذاشت و رفت هاجر گفت وقتی که ابراهیم روانه شد که برود من به او گفتم که یا ابراهیم ما را به که می گذاری و

می روی ابراهیم گفت که شما را به خدای تعالی می گذارم جبرئیل گفت که شما را به خداوندی گذاشته است که او بس است شما را و او کفایت می کند مهمات شما را غمناک مباش خاطرش مطمئن شد و آمد که از احوال طفل خود خبر گیرد ناگاه دید که آبی عظیم پیدا شده است به برکت او و چون از تشنگی پا بر زمین می مالیده تا این آب از زیر پای او بهم رسیده است و هاجر از ترس آن که مبادا آب ضایع شود خاک برد در آب ریخت که آب مجتمع بماند و اگر این کار نمی کرد آب روان می ماند تا روز قیامت.

و چون اسماعیل و هاجر از این آب سیر شدند گرسنه شدند و مرغان که بوی آب شنیدند آمدند به آب خوردن و بر فوق آب حلقه زدند و چون در اینجا آب نبود قافله از راه دیگر می رفتند اتفاقاً قافله از یمن به آن جا رسید و دیدند که مرغان در هوا حلقه زده اند یافتند که آبی به هم رسیده است متوجه آن جانب شدند و هاجر آب به ایشان داد آن قافله هر يك قدری از خوردنی به ایشان دادند و مردمان که دانستند که چنین آبی در اینجا به هم رسیده است قافلها متوجه این جانب شدند و باین سبب روزی بجهت ایشان به هم رسید بفضل حق سبحانه و تعالی، و احادیث دیگر کالصحیح بر این مضمون وارد شده است تا این که قبیله هاجر هم آمدند و در آنجا اقامت نمودند و از تنهائی نیز خلاص شدند

6- (و: ائما صار المسعی احبّ البقاع إلى الله عز و جل لأنه یدک کلّ جبار).

و در صحیح از ابن عمار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هیچ منسک یعنی هیچ محل عبادتی نزد حق سبحانه و تعالی محبوبتر از این موضع نیست زیرا که دلیل می شوند در اینجا

هر جبار متکبر معاندی، و بر این مضمون احادیث دیگر وارد شده است از ابو بصیر و غیر او از آن حضرت صلوات الله علیه و ظاهرا مراد از این منسک موضعی است که می باید دوید که به سبب دویدن سورت تکبر و تجبر شکسته می شود اگر چه اصل سعی چنین است تا در دویدن بیشتر ذلیل می شود و از اینجا ظاهر می شود که تجبر و تکبر در چه مرتبه است از قبیح چون کبریا و عظمت مخصوص ذات اقدس حق سبحانه و تعالی است

یوم الترویة

6- (و: اَما سَمی یوم التَّروِیة لِأَنَّهُ لَمْ یَکُن بَعْرِفَاتِ مَاءٍ وَ کَانُوا یَسْتَسْقُونَ مِنْ مَكَّةَ مِنَ الْمَاءِ وَ کَانَ یَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ تَرَوِیْتُمْ فَسَمِیَ یَوْمَ التَّروِیةَ لِذَلِكَ).

و صدوق در حسن کالصحیح از حلبی روایت کرده است که گفت عرض نمودم به آن حضرت صلوات الله علیه که چرا روز هشتم ذی الحجه را روز ترویة می نامند حضرت فرمودند که از جهة آن که در عرفات آب نبود و سقایان از مکه معظمه در این روز از جهة روز نهم آب می بردند که حجاج جفا نکشند و چون به يك دیگر می رسیدند می گفتند که سیراب شدید از این جهتش روز ترویة می نامند و وجهی دیگر گفته اند که حضرت ابراهیم در شب هشتم در خواب دید که فرزندش را می کشد آن روز در تفکر بود که چه بایدش کردن شب نهم به او نمودند که روز دهم پسرش را در منی بر دو بکشند و از این جهت است که روز نهم را روز عرفه می گویند اما آن چه عوض است صحیح است

روز عرفه

6- (و: سَمِیَ عَرَفَةَ لِأَنَّ جَبْرئیلَ عَلَیْهِ السَّلَامُ قَالَ لِإِبْرَاهِیمَ هُنَاكَ اعْتَرَفَ بِذَنْبِكَ وَ اعْرَفَ مَنَاسِكَكَ فَلِذَلِكَ سَمِیْتَ عَرَفَةَ).

و چرا روز عرفه را که روز نهم ذی الحجه است عرفه می گویند زیرا که

جبرئیل در روز نهم در عرفات به حضرت ابراهیم علیه السلام گفت که در عرفات اعتراف کن به گناهان خود و عبادات حجرا یاد گیر از این جهت این روز را عرفه نامیدند این معنی این عبارتست و ظاهرا غلط از نساخ این کتاب شده است در لفظ عرفه در هر دو موضع و در هر دو عرفات می باید چنانکه این عبارت را صدوق در علل و کلینی در کافی بعنوان عرفات ذکر کرده اند نه عرفه و در امثال این مواضع جزم داریم که رتبه صدوق از آن بالاتر است که فرق نکند میان عرفه و عرفات بلی محتمل است که سبب سرعت در تصانیف سهو قلم شده باشد و این نیز نادر است چنانکه از تتبع یافته ایم.

و در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار منقولست از صدوق و او را سند صحیح باد هست پس صحیح باشد بلکه غیر از این سند هشت سند صحیح دارد بکتاب معاویة بن عمار که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چرا عرفات را عرفات نامیدند حضرت فرمودند که جبرئیل علیه السلام حضرت ابراهیم را در روز عرفه به جانب عرفات برد پس چون زوال آفتاب شد جبرئیل گفت یا ابراهیم اعتراف کن به گناه خود و بشناس محل عبادت خود را پس از این جهت آنجا را عرفات نامیدند که معرفت مناسک در اینجا شد و حضرت ابراهیم اعتراف نمود و کلینی و صدوق نیز همین مضمون را نسبت به حضرت آدم علیه السلام ذکر کرده اند در موثق کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه و صدوق نقل به معنا کرده است با اختصار

مشعر

6- (و: سمی المشعر مزدلفة لان جبرئیل علیه السلام قال لإبراهیم علیه السلام بعرفات یا ابراهیم ازدلف إلى المشعر الحرام فسمیت المزدلفة لذلك).

و در صحیح بلکه در صحاح از معاویة بن عمار منقولست در حدیث حج ابراهیم علیه السلام که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چرا مشعر الحرام را مزدلفه می گویند زیرا که جبرئیل به حضرت ابراهیم گفت که در عرفات تضرع و زاری کند ایستاده تا غروب و چون شام شد به ابراهیم گفت که پیشتر آبی بسوی مشعر الحرام چون نزدیکتر به کعبه است و داخل حرمت و از این جهت آن را مزدلفه می گویند و در حدیث حضرت آدم نیز همین مضامین وارد شده است.

و در صحیح دیگر از معاویة بن عمار از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که چرا مشعر را مزدلفه می گویند زیرا که حاجیان از عرفات نزدیک می شوند در آمدن و وقوف کردن در مشعر.

و محتمل است که مراد از این نزدیکی قرب به جانب اقدس الهی باشد چنانکه خواهد آمد که چون حاجیان در عرفات تضرع و زاری کردند و از گناهان پاک شدند ایشان را بار می دهند که به مشعر که حرام الهی است داخل شوند و شب عید را در آنجا به تضرع و زاری بروز آورند و حق سبحانه و تعالی از جمیع تقصیرات ایشان در گذرد و ایشان را قبول کند باز رخصت می دهد که در منی قربانی خود را بکشند و نزدیکتر شوند باز بار می دهند که بیایند و طواف و سعی و طواف نساء را به جا آورند، پس منافاتی نیست در میان علل ممکن است که همه سبب تسمیه شده باشد بلکه ظاهر آنست که غرض معصومین صلوات الله علیهم در وجه این تسمیه ها این باشد که مکلفان بفهمند که این مواضع تقرب انبیاء است صلوات الله علیهم بکوشند و تأسی به ایشان کنند در تقرب.

مز دلفه

8- (و: سمیت مزدلفة جمعاً لانه یجمع فیها لمغرب و العشاء بأذان

ص: 39

و در احادیث متکثره وارد است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و حضرت امام رضا صلوات الله علیه که مزدلفه را جمع می نامند زیرا که جمع می کنند در آنجا نماز شام و خفتن را به يك اذان و دو اقامه چون وقت فضیلت شام گذشته است اذان خفتن را اول می گویند پیش از نماز شام و بعد از آن اقامه می گویند و نماز شام را به جای می آورند دیگر اقامه می گویند از جهت نماز خفتن و آن را به جا می آوردند چنانکه در جمیع مواضع جمع چنین می کنند بلکه اگر توقی در عرفات واقع شود تا سرخی مغربی زایل شود در آنجا نیز چنین می کنند

منی

6- (و: سمیت منی منی لأنّ جبرئیل علیه السلام اتی ابراهیم علیه السلام فقال له تمنّ یا ابراهیم فکان تسمی منی فسمّاها الناس منی و در صحیح از معاویه بن عمار منقول است که آن حضرت صلوات الله).

علیه فرمودند که چرا منی را منی می گویند زیرا که جبرئیل علیه السلام به نزد ابراهیم علیه السلام آمد و به او گفت که یا ابراهیم آرزویی که داری از حق سبحانه و تعالی آرزو کن یعنی در دل بگذران چون در هر جا کاری می باید کرد در عرفات و مشعر به زبان تضرع و زاری می باید کرد و چون نزدیکتر شد زبان معزول می شود و بدل مطالب را عرض می باید کرد چون در احادیث صحیحه وارد شده است که حق سبحانه و تعالی می فرماید که من نزد حسن ظن بنده مؤمنم بهر عنوان که گمان بمن دارد چنان می کنم پس می باید که آرزوهای خود را عظیم کند چون قبیح است که از اکرام الاکرمین مطالب فانیه زایله طلب کنند پس از این جهت منی را منی نامیدند تا بدانی که جای آرزو است و در بعضی از نسخ فکان تمنّی منی واقع است یعنی حضرت ابراهیم

آرزو کرد حسب الامر و لیکن عبارت حدیث در علل موافق متن است

8- (و روی: انھا سمّیت منی لأنّ ابراهیم علیہ السّلام تمنی هناك ان يجعل الله مكان ابنه كبشا فیامره بذبحه فدية له).

و در علل محمد بن سنان مذکور است که حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما در جواب این سؤال که کرده بود که چرا منی را منی می گویند فرموده بودند که چون جبرئیل به حضرت ابراهیم گفت که آرزو کن آن حضرت در آنجا آرزو کردند که حق سبحانه و تعالی بعوض فرزندش گوسفندی خوب بفرستد و او را امر کند که آن را بعوض فرزندش ذبح کند پس آرزو کرد و حق سبحانه و تعالی آرزوی او را مستجاب فرمود و تتمه را انساب بود ذکر کردن و آن «فاعطی منا» است که ظاهرش آنست که وجه تسمیه بر آوردن آرزو باشد یا هر دو.

مسجد خیف

6- (و: سمی الخیف خیفا لانه مرتفع عن الوادي و کلمما ارتفع عن الوادي سمی خیفا).

و در صحیح از معاویه بن عمار از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که پرسیدم که چرا مسجد خیف را که در منی واقع است خیفش می نامند حضرت فرمودند که از جهت آن که بر بلندی واقعست از وادی که راه سیل است و راه است و هر موضعی که بر بلندی واقع است آن را خیف می گویند و دور نیست که مراد این باشد که در این مسجد نماز و عبادت کردن سبب رفعت مراتب صوری و معنوی می شود

وقوف به مشعر

6- (و: اّما صیرّ الموقف بالمشعر و لم یصر «یصیرخ» بالحرم لأنّ الکعبة بیت الله و الحرم حجابہ و المشعر بابہ فلما قصده الزّائرون أوقفهم بالباب یتضرّعون حتّی اذن لهم بالدّخول ثمّ أوقفهم بالحجاب

الثَّانِي وَهُوَ مَزْدَلْفَةٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى طَوْلِ تَضَرَّعِهِمْ أَمْرَهُمْ بِتَقْرِيْبِ قُرْبَانِهِمْ فَلَمَّا قَرَّبُوا قُرْبَانَهُمْ وَقَضَوْا نَفْسَهُمْ وَتَطَهَّرُوا مِنَ الذَّنْبِ الَّتِي كَانَتْ لَهُمْ حِجَابًا دُونَهُ أَمْرَهُمْ بِالزِّيَارَةِ عَلَى طَهَارَةٍ وَاتَّمَا كَرِهَ الصَّيَّامُ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ لِأَنَّ الْقَوْمَ زَوَّارٌ «زَارُوا اللَّهَ» عَزَّ وَجَلَّ فَهَمَّ فِي ضِيَاغَتِهِ وَ لَا يَنْبَغِي لِضَيْفٍ أَنْ يَصُومَ عِنْدَ مَنْ زَارَهُ وَ أَضَافَهُ،

6- ورو: ی آنها ایام اكل و شرب و بعال و مثل التعلق بأستار الكعبة مثل الرجل يكون بينه و بين الرجل جنایة فيتعلق بثوبه و يستحذی له رجاء ان يهب له جرمه)

و كالصحيح منقولست بروایت صدوق از محمد بن الحسن که گفت سؤال کردم از ذو النون مصری از این مسایل او گفت که یکی از استادان من پرسیده است این مسائل را از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه، و کلینی كالصحيح روایت کرده است همین مضامین را از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه و لفظ حدیث از سند ذو النونست که از آن حضرت سؤال کردند که چرا وقوف در مشعر که عرفات باشد بمعنی لغوی چون مشعر بمعنی محل عبادتست و در کافی چنین است که از آن حضرت صلوات الله علیه پرسیدند که چرا وقوف در جبل عرفات واقع است نه در حرم و دور نیست که سهو و تبدیل جبل به مشعر از راوی واقع شده باشد یا نساخ حضرتان فرمودند که کعبه خانه اعظم الهی است و حرم در دورش بمنزله حجابست و مشعر در آن حجاب است و مراد از مشعر در اینجا نیز عرفاتست و این عبارت در کافی نیست بلکه باین عبارت است که و الحرم بابہ و بنا بر نسخه صدوق چون راوی عرفات را در مشعر نامید حضرت موافق گفتگوی او فرمودند و اگر چه عبارت حضرت را تاویل می توان کرد و چون حرم پیشتر از مشعر است به يك ميل تخمینا و میلی منصوب است در آخر

صحرای عرفات و قریب بمازمین که ما بین دو کوه است که مراد این باشد که اول داخل حجاب حرم می شوند و بعد از آن داخل ما زمین می شوند که مجموع مشعر در میان دو کوه است پس چون زیارت کنندگان کعبه اراده زیارت کردند ایشان را در آن در یعنی فضای در خانه که عرفاتست باز داشتند که تضرع و زاری کنند تا آن که رخصت دهند ایشان را که داخل شوند در حجاب دویم که مشعر است پس ایشان را در آنجا باز می دارند تا تضرع و زاری کنند و گناهان ایشان را بیامرزند پس چون حق سبحانه و تعالی تضرع و زاری ایشان را دید بر ایشان رحم کرد و فرمود که پیشتر آیند در منی و قربانی خود را بکشند و به سبب این کشتن نیز ایشان را قریبی حاصل شود به آن که خالصا لوجه الله بکشند و چون قربانی را کشتند و ازاله کردند از خود چرکینهای صوری را به آن که سر بتراشند و شارب بگیرند و ناخن بگیرند و چون اینها واقع شد که از چرکنیت گناهان در عرفات و مشعر پاک شدند و از چرکنیت صوری در منی پاک شدند چون همه حجاب بودند و از همه پاک شدند حق سبحانه و تعالی ایشان را رخصت داد که بیایند به زیارت خانه با طهارت به غسل و وضو یا پاکی از گناهان بودند و غیر آن راوی می گوید که عرض نمودم که چرا در ایام تشریق روزه مکروه است یعنی حرامست چون در منی اند بلکه ناسکند بحج حضرت فرمودند که جمعی که بحج رفته اند به زیارت خانه او رفته اند و مهمان حق سبحانه و تعالی اند و خوب نیست روز گرفتن مهمان در خانه مهماندار چنانکه گذشت، و صدوق در میان این حدیث حدیثی نقل کرده است و باز سر حدیث اول می رود و آن را تمام می کند که مرویست که این سه روز ایام خوردن و آشامیدن و جماع کردنست و منافاتی نیست میان هر دو بلکه مؤید حدیث اول است زیرا که چون مهمانند ایشان را رخصت همه چیز دادند.

دیگر عرض نمودم که چه غرض است از دست زدن به جامه کعبه حضرت فرمودند که از بابت اینست که شخصی گناهی کرده باشد و مخالفت بزرگی نموده باشد از روی خضوع و تذلل دامن او را می گیرد که از جرم او در گذرد و غرض از این مجموع آنست که چون عالمیان باین ظواهر انس گرفته اند باین نحو با ایشان سر کرده اند چون پادشاهان در بندها دارند و همه کسرا دست نمی دهد که همه وقت به نزد ایشان روند و تا خود بار ندهند کسی قدرت ندارد که به نزد ایشان رود و بعد از رخصت نیز اگر يك مرتبه به نزد پادشاه روند بسیار است که از هیبت لال می شوند ایشان را مرتبه مرتبه پیش پیش می برند و چون امثال این امور را نزد پادشاه پادشاهان ظاهر رعایت می کنند نزد پادشاهان نیز رعایت می باید کرد و الله تعالی يعلم حقایق احکامه

چهار ماه برای حاجی گناه نوشته نمی شود

8- (و: انما صار الحاج لا يكتب عليه ذنب اربعة اشهر من يوم يحلق رأسه لأن الله عزّ وجلّ اباح للمشركين الا شهر الحرم اربعة اشهر اذ يقول فسبيحوا في الأرض اربعة أشهر فمن ثمّ وهب لمن يحج من المؤمنين البيت مسك الذنوب اربعة اشهر).

مروست در صحیح از بزنی از حسین بن خالد که به حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه عرض نمودم که چرا بر حاجیان نمی نویسند گناهی چهار ماه از روزی که سر می تراشند حضرت فرمودند زیرا که حق سبحانه و تعالی مباح گردانید بر کفار مشرک چهار ماه حرام را زیرا که فرموده است که سیاحت کنید و بگردید در زمین هر جا که خواهید تا چهار ماه پس هر گاه کفار را در این چهار ماه به سبب زیارت باطلی که کردند امان دادند مؤمنان را نیز که بحج خانه آمده بودند بخشیدند امساک از گناهان را چهار ماه یعنی اگر گناهی بکنند بر ایشان ننویسند.

بدان که این حدیث را کلینی و صدوق در علل ذکر کرده اند و هر دو موافقند که هیچ نحو مخالفی ندارند، و در این کتاب عبارات زیاد شده است.

یکی «من یوم یحلق رأسه» چون خواهد آمد که ابتدای ماههای سیاحت از روز عید است که در آن روز سر می تراشند و این سهل است.

دویم الا شهر الحرم است و الا شهر در هر دو کتاب نیست و نمی باید بلکه الحرم است یعنی حرم را بر ایشان مباح کردند تا کارسازیهای خود را بکنند و اگر چیزی در حرم داشته باشند بیرون برند و اگر از کسی چیزی طلب داشته باشند بگیرند و از شهر حرم پنجاه روز داخل این چهار ماه است همه را شهر حرم گفتن مناسب نیست و ظاهراً این زیادتی از نساخ شده باشد سیم لفظ مسك است که در هر دو کتاب نیست و ظاهرش آنست که محرمات را بر او حلال کرده اند و یقیناً مراد نیست بلکه اگر ایشان گناهی بکنند حق سبحانه و تعالی می آمرزد و فرق بسیار است میان این هر دو و ظاهراً این نیز از نساخ زیاد شده است سهوا و آن چه می بخشد چهار ماه سیاحت است که بیست روز از ذی الحجه است تا دهم ربیع الآخر و در صحیح از سعد اسکاف منقول است که گفت از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که چون کسی اراده حج داشته باشد و شروع کند در تهیه راه حج هر گامی که بر می دارد ده حسنه در نامه عملش می نویسند و ده سیئه محو می کنند و ده درجه او را بلند می کنند تا چون از تهیه فارغ می شود و در دانه می شود چهار پای او هر گامی که بر می دارد ده حسنه در نامه عملش می نویسند و ده سیئه محو می کنند و ده درجه او را بلند می کنند تا وقتی که از افعال حج فارغ می شود جمیع گناهان او را

می‌آموزند و چهار ماه دیگر که آن ذی‌الحجه و محرم و صفر و ربیع‌الاول است حسنات از جهة او می‌نویسند و گناهان را نمی‌نویسند مگر آن که فعلی صادر شود که واجب شود دخول نار به سبب آن به آن که کافر شود پس چون چهار ماه تمام می‌شود با مردمان مساوی می‌شود که حسنات و سیئات او را می‌نویسند و در این حدیث اگر چه تصریح بده روز ربیع‌الآخر نشده است اما اشاره به آن شده است در اول و آخر

تعظیم کعبه

6- (و: ائما یکره الاحتباء فی المسجد الحرام تعظیما للکعبه).

و در صحیح از حماد بن عثمان منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات‌الله‌علیه فرمودند که مکروه است احتبا کردن در مسجد الحرام از جهة تعظیم کعبه چون کسی که در مسجد است رو به کعبه می‌نشیند و در حالت احتبا اگر زیر جامه در پا نداشته باشد عورتش محاذی کعبه می‌شود و اگر زیر جامه داشته باشد نیز عورت محاذی می‌شود و احتبا آنست که ساقهای پاها را بلند می‌کنند و چهار ذرعی یا کمر و حدت را از پشت به پیش می‌آورند و ساقها را با پشت به آن می‌بندند و محاذات عورت می‌شود و اگر نشود نیز مخالفت تعظیم هست مثلا اگر بزرگی باشد بحسب دنیا و چنین بنشینند در برابر او او را بد می‌آید و کعبه بزرگست بی دغدغه اگر شعور داشته باشد که ظاهر است و اگر نداشته باشد چون حق سبحانه و تعالی امر به تعظیم آن فرموده است با او بنحو بنده نزد پادشاهان سر می‌باید کرد لهذا از هزار فرسخی رو به جانب آن بول و غایط کردن بد است.

و این روایت صدوقست و کلینی نیز روایت کرده است کالصحیح از عبد‌الله بن سنان که حضرت امام جعفر صادق صلوات‌الله‌علیه فرمودند که سزاوار نیست هیچ کس را که احتبا کند در برابر کعبه و در بعضی از نسخ

الاحتذاء وارد است یعنی کفش پوشیدن در مسجد الحرام مکروه است و ظاهراً از تصحیف نساخ باشد

حج اکبر

6- (و: اِنَّمَا سَمِيَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ لِأَنَّهَا كَانَتْ سَنَةً حَجَّ فِيهَا الْمُسْلِمُونَ وَ الْمَشْرُكُونَ وَ لَمْ يَحْجَّ الْمَشْرُكُونَ بَعْدَ تِلْكَ السَّنَةِ).

و در موثق از حفص منقول است که گفت از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال کردم از قول حق سبحانه و تعالی که فرموده است که «وَ اَذَانُ الْخ» یعنی اخبار و اعلامی است از خدا و رسول او بسوی مؤمنان در روز حج اکبر حضرت فرمودند که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليه فرمودند که آن شخص که اعلام ایشان کرد من بودم و آن در سال نهم بود که ابو بکر را فرستادند که سوره براءة را بر کفار بخواند جبرئیل آمد و گفت یا محمد اداء رسالت کار تست یا کسی که از تو باشد پس حضرت مرا از عقب ابو بکر فرستاد و به او رسیدم و او را برگردانیدم پس چون ابو بکر به خدمت حضرت رسید گفت یا رسول الله آیا در بدی من چیزی نازل شد حضرت فرمودند که جبرئیل آمد و گفت اداء رسالت را تو می کنی یا کسی که از اهل بیت تو باشد چنانکه عبد الله بن عمر و عبد الله بن عباس و سعد بن ابی وقاص و انس بن مالک و غیر ایشان روایت کرده اند پس عرض نمودم که چرا آن سال را حج اکبر نامیدند حضرت فرمودند که از جهة آن که آخر سالی بود که کفار با مسلمانان حج کردند و بعد از آن بامر الهی حکم شد و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليه به عالمیان رسانید که بعد از این سال کافر بحج نیاید و دیگر نیامدند و ظاهراً تقیه وارد شده باشد و این مذهب حسن بصری است و جمعی از عامه و بسیاری از خاصه گفته اند که روز عرفه است و

بسیاری گفته اند که روز عید است که در آن روز معظم افعال حج ممکن است که بفعل آید و در صحیح از ذریح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که روز حج اکبر روز دهم است.

و در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار منقول است که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از روز حج اکبر حضرت فرمودند که آن روز نحر است و حج اصغر عمره است و احادیث بسیار بر این مضمون وارد است که روز عرفه نیست بدلیل آن که حق سبحانه و تعالی فرمود که چهار ماه سیاحت کنند و فرمود که تا ده روز ربیع الاخر است اگر روز عرفه می بود می بایست که تا نه روز باشد یا چهار ماه و یک روز باشد و بعد از این خواهد آمد پس ظاهرش آنست که صدوق دو وجه از جهت تسمیه بحج اکبر اعتقاد دارد و در مطلوب خلافی نیست و منازعه لفظی است و الله تعالی يعلم و الحال نزد عامه مختلف فیه است که جمعی حج اکبر را در سالی می دانند که جمعه در عرفات باشند و جمعی آن که روز عید جمعه باشد مستندش ظاهر نیست و محققان ایشان نیز در کتب خود ذکر نکرده اند حتی در تفاسیر معتمده ایشان نیست و آن چه مذکور شد در اینجا گفته اند

تکبیر در منی

6- (و: انما صار التکبیر بمنی فی دبر خمس عشرة صلاة و بالأمصار فی دبر عشر صلوات لأنه اذا نفر الناس فی النفر الاول أمسک اهل الامصار عن التکبیر و کبر اهل منی ما داموا بمنی إلى النفر الاخير).

و در صحیح از زراره منقولست که به حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه عرض نمودم که تکبیر در ایام تشریق در عقیب چند نماز است فرمودند که در منی عقب پانزده نماز است و در شهرهای دیگر عقیب

ده نماز است و ابتدای تکبیر از عقب نماز ظهر روز عید است و آخرش صبح آخر ایام تشریق و باین عنوان می گویی

(الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد الله اکبر)

علی ما هدینا الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمة الانعام و چرا در باقی شهرها عقیب ده نماز است زیرا که چون کسانی که در منی اند اگر در نفر اول که روز دوازدهم است بار کنند و به مکه آیند تکبیر نمی گویند پس در شهرهای دیگر بطریق اولی و اهل منی تا در منی اند تکبیر می گویند تا نفر اخیر.

و محتمل است که مراد این باشد که کسانی که در منی اند تا همه در منی اند اهل شهر متابعت ایشان می کنند و چون بعضی کوچ کردند همه در آنجا نیستند تا مردمان باید که متابعت ایشان کنند و این معنی اقربست بحسب لفظ و اول بحسب معنی و الله تعالی یعلم و در صحیح از منصور منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که در تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که خدا را یاد کنید در چند روز معدود و قلیل حضرت فرمودند که مراد از این ایام ایام تشریق است و در جاهلیت چنین متعارف بود که چون این سه روز در منی می بودند مفاخر آبای خود را یاد می کردند از جود و سخاوت و شجاعت و سایر کمالات و یکی می گفت که پدرم چنین بود و دیگری می گفت که جدم چنین بود پس حق سبحانه و تعالی فرستاد این آیه را که ترجمه اش اینست که چون از عرفات بار کنید خداوند خود را یاد کنید چنانکه پدران را یاد کنید یا بلند یاد کنید چنانکه فریاد می گردید در فخرهای خود بلکه بلندتر و بیشتر پس بیان تکبیر فرمودند چنانکه در حدیث سابق مذکور شد و این حدیث مؤید حل

دوم است چون که ایشان تا در منی می بودند همه مفاخر آبای خود را یاد می کردند و تکبیر در عوض آن بود پس چون اجتماع بر طرف می شود تکبیر ساقط می شود از اهل امصار و در نماز عید گذشت

تعداد حج برای هر نفر

6- (و: انما صار في الناس من يحجّ حجة و منهم [و فيهم خ] من يحجّ اكثر و منهم [فيهم خ] من لا يحجّ لأنّ ابراهيم عليه السلام لمّا نادى هلمّ إلى الحج اسمع من في اصلاّب الرّجال و ارحام النّساء إلى يوم القيمة فلبّى النّاس في اصلاّب الرّجال و ارحام النّساء لبيك لبيك داعي الله فمن لبّى عشرا حجّ عشرا و من لبّى خمسا حجّ خمسا و من لبّى اكثر فبعده ذلك و من لبّى واحدا حجّ واحدا و من لم يلبّ لم يحجّ).

و در موثق كالصحيح از عبد الله بن سنان منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که چرا در میان مردمان بعضی يك حج می کنند و بعضی بیشتر می کنند و بعضی حج نمی کنند از جهة آن که چون حضرت ابراهيم ندا کرد که بیايد بحج حق سبحانه و تعالی آواز آن حضرت را رسانيد بهر که در پشتهای پدران و رحمهای مادران بود تا روز قیامت یعنی به ارواحی که پیش از خلق اجساد بدو هزار سال مخلوق شده بودند پس گویا که در پشت پدران و شکم مادرانند.

و محتمل است که ظاهرش مراد باشد چنانکه هر يك از بشر که تا روز قیامت مخلوق خواهند شد جزوی از ایشان از اجزاء آدم بود چنانکه گذشت در تفسیر آیه «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ الخ» پس محتمل است که این صدا به گوش آن اجزاء رسیده باشد و حق سبحانه و تعالی آنها را شعور فهم خطاب داده باشد یا اشاره باشد به معلومیت ایشان و استعدادات و احوال ایشان مر خالق را و علی ای حال هر که تا روز قیامت موجود خواهد شد

همه گفتند لبیک داعی الله یعنی در خدمت ایستاده ایم و قبول کردیم مگر نادری که نگفتند پس کسی که ده مرتبه گفت لبیک داعی الله ده حج روزی او خواهد شد و کسی که پنج مرتبه گفته است پنج حج خواهد کرد و کسی که بیشتر گفته است به همین نسبت و کسی که یک بار گفته است یک حج خواهد کرد و کسی که لبیک نگفته است حج نخواهد کرد و کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که هر کرا در شب قدر ننوشته باشند او را که حج خواهد کرد توفیق نمی یابد و هر که بحج می رود کاشف می آید که او را نوشته اند.

نامگذاری ابطح

6- (و: سَمَى الْاِبْطَحَ اِبْطَحًا لِأَنَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَمْرَانِ يَنْبَطِحُ فِي بَطْحَاءِ جَمْعِ فَاَنْبَطِحُ حَتَّى اَنْفَجِرَ الصَّبْحَ وَ اِنَّمَا اَمْرُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْاِعْتِرَافِ لِيَكُونَ سَنَّةً فِي وِلْدِهِ).

و کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که چرا ابطح را ابطح می گویند فرمودند که حضرت آدم مامور شد که در زمین مشعر که محل سیل است بخوابد بر پهلو تا صبح طالع شود حضرت آدم در آنجا تکیه فرمودند تا صبح طالع شود و پرسیدند از آن حضرت صلوات الله علیه که چه سبب داشت که حضرت آدم مامور شد که اعتراف کند به گناهان خود با آن که گناهی نداشت یا چون ترك اعتراف اولی بود چرا اعتراف نمود حضرت فرمودند که تا سنت شود و فرزندانش همه در آنجا که وارد شوند اعتراف به گناهان خود بکنند چون نیست چیزی که سبب مغفرت باشد مانند اعتراف و یا آن که تعلیم دیگران کرد و اگر نه خود معصوم بود و از این جهت است تضرعات و اعترافات معصومین سلام الله علیهم چنانکه گذشت

آب دادن به حجاج

14- (و: اِذْنُ رَسُوْلِ اَللّٰهِ صَلَّى اَللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اٰلِهِ وَسَلَّمَ اَنْ يَّبِيْتُ اَنْ يَّبِيْتُ بِمَكَّةَ لِيَالِي

منی لأجل سقاية الحاج).

و منقول است در صحیح از مالک بن اعین که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که آن حضرت رخصت دادند عباس عم خود را که سه شب منی در مکه بسر آورد از جهت آب دادن حاجیان و غرض آنست که چون متقی صید و نسا را دو شب و غیر ایشان را سه شب می باید که در منی باشند رخصت دادن عباس به سبب عذر بود یا آن که جایز است که این سه شب را در مکه بسر آورند به عبادت و آب دادن عبادتست.

احرام از مسجد شجره

14,6- (و: انما احرم رسول الله صلى الله عليه وآله من الشجرة لأنه لما اسرى به إلى السماء فكان بالموضع الذي بحذاء الشجرة نودي يا محمد قال لبيك قال ألم اجدك يتيما فاويت و وجدتك ضالا فهديت فقال النبي صلى الله عليه وآله الحمد و التعمه و الملك لك لا شريك لك فلذلك احرم من الشجرة دون المواضع كلها).

و در قوی منقول است که عرض نمودم که چه وجه داشت که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله از مسجد شجره احرام گرفتند نه از جاهای دیگر فرمودند که چون آن حضرت در شب معراج به آسمان رفتند و محاذی مسجد شجره شدند ندا رسید که یا محمد حضرت گفتند که لبيك ندا رسید که یا محمد آیا ترا نیافتم که یتیم بودی و ترا جا دادم در کنار ابو طالب و فاطمه بنت اسد که تربیت ترا بیش از فرزندان خود می کردند آیا تو کم نشده بودی که من هدایت نمودم عبد المطلب را که ترا یافت یا نمی دانستی علوم لدنیه غیر متناهیه را و ترا به آن راه نمودم پس حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله گفتند که جمیع حمدها و نعمتها و پادشاهیها مخصوص تست و ترا شریکی نیست پس چون مناجات و گفتن

ص: 52

لیک آن حضرت در محاذی مسجد شجره واقع شد حضرت هر احرامی که گرفتند از آن وقتی که به مدینه مشرفه آمدند از مسجد شجره احرام گرفتند و از جای دیگر احرام نگرفتند

سبب آویختن در کردن شتر و گاو و گوسفند

6- (و: اَمَّا تَقْلِيدَ الْبَدَنِ فَلْيَعْرِفْ أَتَّهَا بَدَنَةً وَيَعْرِفَهَا صَاحِبُهَا بِنَعْلِهِ الَّذِي يَقْلُدُهَا بِهِ وَالْأَشْعَارَ أَمَّا أَمْرٌ بِهِ لِيَحْرَمَ ظَهْرَهَا عَلَيَّ صَاحِبُهَا مِنْ حَيْثُ أَشْعَرَهَا وَلَا يَسْتَطِيعُ الشَّيْطَانُ أَنْ يَتَسَنَّهَا).

و منقول است در قوی از سکونی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که سبب آویختن در کردن شتر و گاو و گوسفند کفش را آنست که ظاهر باشد که از جهت کشتن است و اگر کم شود در میان شتران از کفش خود که در کردن اینها آویخته است شتر خود را بشناسد، و چرا مامور شده اند که شتر را اشعار کنند به آن که کوهانش را بشکافند و خونی که در آید بر کوهانش بمالند تا آن که چون زخم شده است صاحبش بر آن سوار نشود و شیطان نیز بر کوهان آن شتر بالا نرود و دور نیست که مراد این باشد که شیطان صاحبش را فریب ندهد که آن را بفروشد یا از حج برگردد

رمی جمار

6- (و: أَمَّا أَمْرٌ بِرَمِي الْجِمَارِ لِأَنَّ ابْلِسَ اللَّعِينِ كَانَ يَتَرَاءَى لِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَوْضِعِ الْجِمَارِ فَيُرْجِمُهُ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَجَرَتْ بِذَلِكَ السَّنَّةُ).

و در صحیح منقول است از علی بن جعفر که گفت سؤال کردم از برادرم حضرت موسی بن جعفر صلوات الله علیه که چرا انداختن سنگ ریزه باین میلها مقرر شده است حضرت فرمودند که شیطان ملعون خود را می نمود به حضرت ابراهیم نزد هر میلی و حضرت ابراهیم او را به سنگ می زد در این سه جا.

و تا اینجا از حدیث علی بن جعفر مذکور است و ظاهراً از صدوق است که چون ابراهیم کرد سنّت جاری شد تا روز قیامت که هر گاه داخل منی شوند سنگ ریزه بر جمره زنند و از جهت تذکیر گذاشته اند که عالمیان ایمن نباشند که شیطان با آن که دست تسلط بر انبیاء و اوصیا ندارد و از دور وسوسه می کند ایشان را.

و منقول است که سه مرتبه به نزد اسماعیل آمد اول نزد جمره عقبه و گفت ای فرزند می دانی کجا می روی گفت نه گفت پدرت می برد که ترا بکشد اسماعیل گفت پدرم از آن مهربانتر است که مرا عبث بکشد شیطان گفت خوابی دیده است گفت چه بهتر از این که از جهت رضای الهی مرا بکشد و شیطان مهملات می گفت اسماعیل به فریاد آمد که ای پدر مهربان شیطان مرا آزار می دهد حضرت ابراهیم گفت او را به سنگ بزن و حضرت اسماعیل به هفت سنگ او را از خود دور کرد و چون به نزدیک جمره وسطی رسید باز شیطان آمد و او را هفت سنگ زد تا سه مرتبه

16- (و روی: انّ اوّل من رمى الجمار ادم ثمّ ابراهیم علیهما السّلام).

و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اول کسی که شیطان را سنگ زد در منی در موضع این سه میل حضرت آدم بود دیگر جبرئیل به نزد حضرت ابراهیم آمد و شیطان به جای جمره عقبه ظاهر شد جبرئیل حضرت ابراهیم را گفت تا سنگی چند بر شیطان زد. و منافاتی نیست میان این اخبار که حضرت آدم اول زده باشد و دیگر حضرت ابراهیم و دیگر حضرت اسماعیل صلوات الله علیهم زده باشند

قربانی کردن

14- (و قال رسول الله صلّى الله عليه وآله: انّما جعل الله هذا الاضحى

لتشبع مساکینکم من اللحم فاطعموهم).

و در قوی از سکونی منقول است که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند که چرا حق سبحانه و تعالی قربانی را مقرر فرمود تا فقراء شما را سیر کند یا سیر شوند از گوشت پس بخورانید به ایشان گوشت قربانیهای خود را.

و کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است که از آن حضرت پرسیدند که چه کنند با گوشت قربانی حضرت فرمودند که حضرت علی بن الحسین و حضرت امام حسن صلوات الله علیهم سه یک را از جهة هم سایگان می فرستادند و سه یک را به فقرا می دادند و سه یک را از جهة اهل خانه نگاه می داشتند

(و العلة التي من اجلها يجزى البقرة عن خمسة نفر لأنّ الذين أمرهم السامريّ بعبادة العجل كانوا خمسة أنفس و هم الذين ذبحوا البقرة التي امر الله تبارك و تعالی بذبحها و هم ادینونه و اخوه میذونه و ابن اخیه و ابنته و امرأته)

و کالصحیح منقول است از حسین بن خالد که گفت عرض نمودم به حضرت ابی الحسن صلوات الله علیه که شتر از چند کس مجزی است حضرت فرمودند که از یک کس گفتم که گاو از چند کس مجزی است فرمودند که از پنج کس هر گاه که از یک سفره چیز خورند عرض نمودم که چرا چنین است فرمودند که در گاو علتی است که در شتر نیست زیرا که آن جماعتی که امر کردند قوم حضرت موسی را به عبادت گوساله پنج کس بودند و همان جماعت بودند که ایشان گاو را کشتند و عضوی از آن را بر مقتول زدند و زنده شد و آن جماعت ادینونه و برادرش میذونه و دختر و

پسر برادرش و دخترش و زنش بودند و چون این جماعت توبه کرده بودند و بواسطه اتمام توبه گاوی که اول پرستیده بودند بدست خود کشتند بعدد ایشان اکتفا به گاوی توان کرد، و این محمول است بر افضل و الا احادیث معتبره خواهد آمد که گاو و شتر هر دو مجزیند از هفت کس هر گاه اهل يك سفره باشند

(وَأَمَّا يَجْزَى الْجَذْعَ مِنَ الصَّنَانِ فِي الْأَضْحِيَّةِ [الصَّحِيَّةِ خ] أَوْ لَا يَجْزَى الْجَذْعَ مِنَ الْمَعْزِ لِأَنَّ الْجَذْعَ مِنَ الصَّنَانِ يَلْقَحُ وَالْجَذْعَ مِنَ الْمَعْزِ لَا يَلْقَحُ حَتَّى يَسْتَكْمَلَ سَنَةً)

و در صحیح از حماد بن عثمان منقول است که گفت به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه عرض نمودم که کمترین چیزی که مجزیست در سالهای گوسفند در هدی چند ساله است حضرت فرمودند که جذع از میش مجزیست و آن بره است که پا در ماه هفتم گذاشته باشد یا هشتم یا نهم عرض نمودم که جذع از بزغاله مجزیست فرمودند که نه گفتم فدای تو کردم چرا جذع از میش مجزیست و از بز مجزی نیست حضرت فرمودند که بره جذع بر ماده می جهد در ماه هفتم و بز تا سالش تمام نشود و در سال دویم داخل نشود نمی جهد

(وَأَمَّا يَجُوزُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَدْفَعَ الضَّحِيَّةَ إِلَى مَنْ يَسْلُخُهَا بِجِلْدِهَا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ «فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعَمُوا» وَالْجِلْدُ لَا يُؤْكَلُ وَلَا يَطْعَمُ وَلَا يَجُوزُ ذَلِكَ فِي الْهَدْيِ)

و در حسن کالصحیح منقولست که حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند که سبب چیست که جایز است که پوست قربانی را به سلاح دهیم به مزد کشتن و پوست کندن از جهة آن که حق سبحانه و تعالی

فرموده است که بخورید از شتر قربانی و بدهید به قانع و معتر که بخورند و پوست را نمی توان خورد و خورانید و این معنی در هدی جایز نیست بلکه می باید که پوست آن را نیز به فقرا دهند و بهتر در قربانی نیز آنست که به فقرا دهند و قربانی کشتن سنت است، و هدی کشتن گاو و گوسفند و شتر است در حج تمتع و قران و همه اینها در مباحث و ابواب خود خواهد آمد و غرضش از این باب بیان علل است و بس

حضرت امیر المؤمنین شبی به روز نیاوردند در مکه بعد از آن که هجرت نمودند

1- (و: لم یبت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بمکة بعد ان هاجر منها حتی قبض لانه کان یکره ان یبیت بأرض قد هاجر منها).

و منقولست در قوی از حضرت ابو الحسن صلوات الله علیه که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه شبی بروز نیاوردند در مکه بعد از آن که هجرت نمودند با حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله از مکه معظمه به مدینه مشرفه از جهة آن که مکروه است یا کراهت داشتند که شب بروز آورند در زمینی که از آنجا هجرت نموده باشند بلکه چون نماز عصر را می گذاردند از مکه بیرون می رفتند و در مکان دیگر می بودند در آن شب

ص: 57

(قال الله تبارك و تعالی ففیروا إلی الله یعنی حجوا إلی الله)

این بابی است در فضیلتها و ثوابهای حج منقولست بطرق متعدده از حضرت امام محمد باقر که حضرت سید الساجدین صلوات الله علیهما در تفسیر قول حق سبحانه و تعالی فرموده است که از گناهان بگریزید بسوی خدا مراد الهی آنست که بروید بحج بیت الله پس حج گریختن است بسوی خدا، و هر گاه اکرم الاکرمین فرموده باشد که بسوی من گریزید چه احتمال دارد که جار خود را عذاب فرماید و از گناهان او در نگذرد پس ظاهر شد که حج بیت الله الحرام سبب خلاصی است از عذاب نیران به گفته خداوند عالمیان

هر که کجاوه نگاه دارد بقصد رفتن بحج

6- (و: من اتخذ محملا للحج کان کمن ارتبط فرسافی سبیل الله تعالی).

و در حسن کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که هر که کجاوه نگاه دارد بقصد رفتن بحج چنان است که اسبی بسته باشد که چون ضرور شود بجهد اعدا رود و خواهد آمد که در زمان غیبت معصوم حج بمنزله جهاد است در حضور معصوم پس مقدمات حج بمنزله مقدمات جهاد است، و محتمل است که مراد از ارتباط مرابطه باشد و آن حفظ سر حد است در طرفی که دشمنان باشند سنت است که خود برود یا غلامش را بفرستد یا اسبی بفرستد که در آنجا باشند و مطلع باشند که اگر

دشمنی اراده این طرف نماید بر آن اسب سوار شوند و به زودی خود را برسانند تا مسلمانان تهیه دفع ایشان نمایند و احادیث بسیار در فضیلت مرابطه وارد شده است و بعد از این خواهد آمد ثواب بستن اسب

(و يقال حجّ فلان ای افلح (فلج خ) و الحجّ القصد إلى بيت الله لخدمته علی ما امر به من قضاء المناسك)

و كالصحيح منقولست که از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه پرسیدند که حجرا چرا حج می گویند حضرت فرمودند که حج در لغت بمعنی فلج است یعنی غلب و فاز یعنی بر نفس و شیطان غالب شد و به مطلب خود رسید و یا بمعنی افلح است یعنی حج بمعنی رستگاری باشد و چون حج سبب رستگاریست از این جهت حجش می نامند.

و بنا بر این نسخه افلح اصح است و ممکن است که صدوق قطع نظر از حدیث خواهد که بیان کند معنی لغوی و اصطلاحی را به آن که حج در لغت بمعنی فلج آمده است که بمعنی فاز و غلب است و در اصطلاح متوجه بیت الله الحرام شدنست از جهة خدمتی که حق سبحانه و تعالی فرموده است که آن را به نحوی که امر فرموده است از احرام و طوافین و سعیین و وقوفین و غیره به جا آورند و محتمل است که مرادش این باشد که حج در لغت بمعنی قصد نیز آمده است و در اصطلاح این قصد خاص است

تعیینات رسول الله

14,5- (و روی الحسن بن محبوب عن علي بن رئاب عن محمد بن قيس قال: سمعت ابا جعفر صلوات الله عليه يحدث الناس بمكة قال صلى رسول الله صلى الله عليه وآله بأصحابه الفجر ثم جلس معهم يحدثهم حتى طلعت الشمس فجعل يقوم الرجل بعد الرجل حتى لم يبق معه الا

رجلان أنصاريّ وثقفيّ فقال لهما رسول الله صلى الله عليه وآله قد علمت أنّ لكما حاجة تريدان ان تسئلاني عنها فان شئتما اخبرتكما بحاجتكما قبل ان تسئلاني وان شئتما فاسألاني قالوا بل تخبرنا أنت يا رسول الله فانّ ذلك أجلى للعمى و ابعد من الارتياب و اثبت للايمان فقال النبي صلى الله عليه وآله اما أنت يا اخا الانصار فانك من قوم يؤثرون على أنفسهم و أنت قروى و هذا الثقفي بدويّ أفتؤثره بالمسألة قال نعم قال اما أنت يا اخا ثقيف فانك جئت تسألني عن وضوئك و صلاتك و ما لك فيهما فاعلم أنّك اذا ضربت يدك في الماء و قلت بسم الله الرحمن الرحيم تناثرت الذنوب التي اكتسبتها يداك فاذا غسلت وجهك تناثرت الذنوب التي اكتسبتها عينك بنظرهما و فوك بلفظه فاذا غسلت ذراعيك تناثرت الذنوب عن يمينك و شمالك فاذا مسحت رأسك و قدميك تناثرت الذنوب التي مشيت إليها على قدميك فهذا لك في وضوئك فاذا قمت إلى الصلوة و توجّهت و قرأت امّ الكتاب و ما تيسر لك من السور ثم ركعت فاتممت ركوعها و سجودها و تشهدت و سلّمت غفر لك كلّ ذنب فيما بينك و بين الصلوة التي قدّمتها إلى الصلوة المؤخّرة فهذا لك في صلاتك و اما أنت يا اخا الانصار فانك جئت تسألني عن حجك و عمرتك و ما لك فيهما من الثواب فاعلم أنّك اذا توجّهت إلى سبيل الحجّ ثم ركبت راحلتك و قلت بسم الله و مضت بك راحلتك لم تضع راحلتك خفًا و لم ترفع خفًا الا كتب الله لك حسنة و محى عنك سيئة فاذا احرمت و لبّيت كتب الله تعالى لك بكلّ تلبية عشر حسنات و محى

عنك عشر سيئات فاذا طفت بالبيت اسبوعا كان لك بذلك عند الله عهد و ذكر يستحيى منك ربك ان يعذبك بعده و اذا صليت عند المقام ركعتين كتب الله لك بهما ألفي ركعة مقبولة و اذا سعت بين الصفا و المروة سبعة اشواط كان لك بذلك عند الله عز و جل مثل اجر من حج ماشيا من بلاده و مثل اجر من اعتق سبعين رقبة مؤمنة فاذا وقعت بعرفات إلى غروب الشمس فلو كان عليك من الذنوب مثل رمل عالج و زيد البحر لغفرها الله لك فاذا رميت الجمار كتب الله لك بكل حصاة عشر حسنات فيما يستقبل من عمرك فاذا حلقت رأسك كان لك بعدد كل شعرة حسنة يكتب لك فيما يستقبل من عمرك فاذا ذبحت هديك او نحررت بدنتك كان لك بكل قطرة من دمها حسنة تكتب لك لما [فيما] يستقبل من عمرك فاذا طفت بالبيت اسبوعا للزيارة و صليت عند المقام ركعتين ضرب ملك كريم على كتفك فقال اما ما مضى فقد غفر لك فاستأنف العمل فيما بينك و بين عشرين و مائة يوم).

و به اسانيد صحيحة و حسنه كالصحيحه بسيار منقول است از محمد بن قيس ثقه كه گفت شنيدم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه كه در مكه حديث مي فرمودند از جهة مردمان و فرمودند كه حضرت سيد المرسلين صلى الله عليه و آله نماز صبح را با اصحاب به جماعت به جا آوردند و بعد از نماز به جاي تعقيب باصحابه نشستند و حديث مي فرمودند بعنوان موعظه و نصيحت تا آفتاب شديك يك از مردمان بر مي خاستند تا همه رفتند مگر دو كس يكي از مردم مدينه مشرفه، كه ايشان را از جهة نصرت آن حضرت صلى الله عليه و آله حق سبحانه و تعالى ملقب ساخت به انصار، و ديگري از

قبیله ثقیف بود پس حضرت به ایشان فرمودند که می دانم از وحی یا از فراست که آن نیز نوعی است از وحی نسبت به انبیاء و اولیا که شما می خواهید که سؤال کنید از من چیزی پس اگر خواهید من بگویم به شما که چه مطلب دارید و اگر خواهید شما پرسید هر دو گفتند یا رسول الله شما خبر دهید ما را که اخبار شما معجزه است و اگر شکی یا وهمی در خاطر باشد به معجزه زایل می شود و راه ریب و شک مسدود می شود و ایمان ما ثابت تر می شود پس چون دو کس بودند و رعایت خاطر هر دو فرمودند که یکی را مقدم ندارند بی رضای دیگری که سبب ملال او شود رو با نصاری کردند و فرمودند که ای برادر انصاریان و این قانون عربست که در چنین جائی یا می گویند ای انصاری یا برادر انصاریان به درستی که تو از جمعی که حق سبحانه و تعالی آن جمع را مدح کرده است پایتار که دیگران را بر خود مقدم می دارند هر چند که خود نهایت احتیاج دارند و مع هذا تو همیشه با ما می باشی، و این دیگر صحرا نشین است و گاه و گاهی بما می رسد و گاه باشد که خواهد بکار خود رود آیا او را بر خود مقدم می داری که رخصت دهی که اول مطلب او را بگویم انصاری گفت بلی پس حضرت فرمودند که اما تو ای برادر ثقیف به درستی که از جهة این آمده که از من سؤال کنی از کیفیت وضو و نماز و از ثواب هر دو پس بدان که چون دست در آب می زنی که آب برداری بسم الله الرحمن الرحیم می گویی در وقت آب برداشتن از تو می ریزد گناهی که از دستها صادر شده است و چون رو را می شویی به آن آبی که از جهة شستن رو بر داشته یا آن که آن آب از جهة شستن دستها بوده باشد و اول ظاهرتر است چون آب شستن دستها را دست نمی زنند بلکه ظرف را کج می کنند و بعد از شستن دستها را در آب می زنند و چون از جهة بدوی می فرمایند اکتفا به اقل واجب می کنند باقلیلی از سنتها که اهم است فرموده اند.

پس چون رورا می شویی از تو می ریزد گناھانی که چشمهای تو کرده اند و گناھانی که از زبانت صادر شده است پس چون دستها را می شویی گناھان می ریزد از دست راست و دست چپ یا از جانب راست و جانب چپ پس چون مسح سر و پاها می کنی از تو می ریزد گناھانی که به پاها کرده باشی و به جاهای بد رفته باشی و به جای خوب نرفته باشی این ثواب از جهة وضوی تست پس چون به نماز بر می خیزی و توجه می کنی به نیت و تکبیر احرام و دعای توجه یا دعاهای توجه یا استقبال قبله می کنی یا همه و بعد از آن می خوانی سوره حمد را که ام الكتاب است یعنی جمیع علوم و حقایق الهی در آن مندرج است که معصومین می فهمند آنها را و از سورها هر سوره که آسان باشد بر تو می خوانی پس برکوع می روی و تمام می کنی رکوع و سجود نماز را به آن که در هر يك سه تسبیح کبیر را با طمأنینه می خوانی و تشهد می خوانی و سلام می دهی حق سبحانه و تعالی می آمرزد هر گناھی را که از تو صادر شده باشد بعد از نماز سابق و آن چه صادر شود از تو پیش از نماز لاحق پس این است ثواب تو از جهة نمازت.

و اما تو ای برادر انصاریان پس بتحقیق که آمده از من سؤال کنی از کیفیت حج و عمره و از ثواب هر دو پس بدان که چون متوجه راه حج می شوی و اراده رفتن می کنی بحج و بر شترت سوار می شوی و در وقت سوار شدن یا روانه شدن بسم الله می گویی و شتر روانه می شود هر گامی که شترت می گذارد و هر گامی که بر می دارد البته حق سبحانه و تعالی از جهة هر گذاشتن و هر برداشتن پای شتر از جهة تو حسنه می نویسد و يك گناه محو می کند تا می رسی به میقات و چون احرام می گیری و تلبیه می گویی از جهة عمره تمتع

حق سبحانه و تعالی بعدد هر تلبیه ده حسنه در نامه عملت می نویسد و ده سیئه از نامه عملت محو می فرماید، و چون هفت شوط بر دور خانه کعبه می گردی از جهة عمره تمتع ترا نزد حق سبحانه و تعالی عهدهی و نام نیکویی حاصل می شود به آن که حاجی می شوی و حق سبحانه و تعالی عهد فرموده است که حاجیان بیت الله الحرام را بزرگ گرداند در دنیا و عقبی و از این جهت او را شرم می آید که ترا بعد از این رتبه عذاب کند یا آن که چون حج رفتن به خدا گریختن است و در پناه او در آمدن و ادنی عربی که کسی دخیل او شود نمی گذارد که دخیلش ضایع شود، و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله نیز فرموده است که «الجار کالنفس» که زنهاری را رعایت می باید کرد مانند رعایت نمودن جان خود چنانکه گذشت پس چون به خانه او رسیدی و طواف کردی بمنزله جار و زنهاری شده ای البته تو را عذاب نخواهد کرد.

و چون در مقام حضرت ابراهیم علیه السلام دو رکعت نماز طواف و عمره به جا آوری حق سبحانه و تعالی این دو رکعت را دو هزار رکعت مقبول در نامه عملت می نویسد و چون هفت شوط سعی می کنی در میان صفا و مروه به سبب این سعی ثواب حج پیاده در نامه عملت نوشته می شود که از شهر خود پیاده آمده باشی و ثواب آزاد کردن هفتاد بنده مؤمن از جهة تو نوشته می شود.

و چون تقصیر می کنی و محل می شوی و احرام و تلبیه حجرا واقع می سازی و به عرفات می روی و از ظهر تا شام وقوف می کنی پس اگر گناهانت بعدد ریگ روان و بمقدار کف دریا باشد همه را می آمرزد و از جهة تو، پس چون وقوف مشعر را به جا می آوری و در منی جمره عقبه را می زنی به هفت سنگ ریزه حق سبحانه و تعالی بعدد هر سنگ ریزه ده حسنه در نامه عملت می نویسد از جهة باقی مانده عمرت.

و ظاهرا مراد از این عبارت این باشد که چون از وقوفین فارغ می شوی گناهان گذشته همه محو شده است و هر عملی که بعد از این واقع می شود رفع گناهان آینده می شود که من بعد گناهان را نویسنند و چون سر می تراشی در منی بعدد هر مویی يك حسنه می نویسنند از جهة آن چه مانده است از عمرت.

و چون گاو یا گوسفند هدی را ذبح می کنی و اگر شتر داشته نحر می کنی بعدد هر قطره خونی که از این حیوانات ریخته می شود حسنه نوشته می شود از جهة بقیه عمرت.

و چون هفت شوط طواف حج تمتع می کنی و دو رکعت نماز حجرا به جا می آوری فرشته بزرگواری از جانب حضرت رب العزة می آید و دست به دوشهای تو می زند و می گوید که بشارت باد ترا که گناهان گذشته ات را آمرزیدند پس عمل خیر را از سر گیر تا صد و بیست روز که حسنات را می نویسنند و سیئات را محو می نمایند.

و ظاهر آنست که بعد از چهار ماه کارهائی که سابقا کرده است سبب محو گناهان ما بعد می شود و ممکن است که مؤثر باشد آن اعمال در چهار ماه و بس لیکن بعید است، و محتمل است که مراد از نوشتن از جهة آینده محض این باشد که تا وقوف به مشعر افعال حج تاثیر ایشان در محو سیئاتست و هر چند زودتر محو شود ما بعدش مؤثر است در کتابت حسنات و علو درجات و حصول مقاصد دنیویه و اخرویة چنانکه خواهد آمد که حاجی فقیر نمی شود مگر آن که حشش صحیح نباشد یا آن که حق سبحانه و تعالی فقر را از جهة او اصلاح داند که غنای او مقصور بر غناء دل خواهد بود و آن عمده است چنانکه ظاهر است، و حدیث انصاری و ثقفی

را کلینی در صحیح از معاویة بن عمار از حضرت امام جعفر صلوات الله علیه روایت کرده است با اجمال و مذکور است در آن که چون حضرت بیان ما فی الضمیر هر يك را که کردند ایشان گفتند که بلی مطلب ما همین بود بحق آن خداوندی که ترا به راستی پیغمبری فرستاده است.

و شیخ طوسی رحمه الله به اسانید صحیحه از محمد بن قیس روایت کرده است از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه چنانکه در این کتاب است مگر در دو رکعت نماز طواف که در آنجا گفته است که به سبب آن دو هزار حج مقبول می نویسند، و بنا بر این نسخه بیست هزار حج مقبول خواهد بود و ممکن است که بحسب اشخاص مختلف شود و یا آن که فرق است میان آن چه اصالة نویسند یا تقضلا و الا تسلسل لازم می آید

قبول قربانی

6- (و روی: انّ بنی اسرائیل کانت اذا قربت القربان تخرج نار فتاكل قربان من قبل منه و انّ الله تبارک و تعالی جعل الاحرام مکان القربان).

و منقول است در موثق کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که در بنی اسرائیل هر گاه چهل سال عبادت می کردند قربانی می بردند از هر چه داشتند خواه حیوان و خواه نان فطیر و بافه گندم یا جو و بر سر کوهی می گذاشتند پس اگر عبادت ایشان مقبول شده بود آتشی می آمد و آن قربانی را می سوخت و اگر مقبول نبود نمی سوخت و به درستی که حق سبحانه و تعالی احرام را در این امت به جای قربانی مقرر فرمود یعنی هر که توفیق حج می یابد و احرام می گیرد حق سبحانه و تعالی اعمال سابقه او را قبول می فرماید یا توفیق احرام علامت قبول عبادات سابقه است و در موثق کالصحیح از حضرت ابی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما منقول است که شخصی در بنی اسرائیل چهل سال

عبادت کرد و قربانی کرد و قبول نشد یعنی آتش نیامد که بسوزاند قربانی او را با خود گفت که البته من عبادت را چنانکه باید کرد نکرده ام و گناهان کرده ام که قبول نشد و اگر نه حق سبحانه و تعالی اکرم الاکرمین است پس وحی به او رسید که این مذمتی که کردی خود را بهتر است از عبادت چهل ساله تو

هفتاد بار لبیک گفتن

1- (و قال امیر المؤمنین صلوات الله علیه: ما من مهلّ يهلّ في التّلبية الا اهلّ من عن يمينه من شيء إلى مقطع التّراب و من عن يساره إلى مقطع التّراب و قال له الملكان ابشر يا عبد الله و ما يبشّر الله عبدا الا بالجنّة).

و منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که او از خود را در حالت احرام بلند کند به تلبیه هر که در طرف راست اوست از فرشتگان و جنیان بلکه حیوانات و جمادات نیز همه آواز خود را به متابعت او بلند کنند به تلبیه و هم چنین از دست چپ او تا منتهای خاک یعنی کل روی زمین زیرا که نصف در این طرفند و نصف در آن طرف و ثواب آنها از او خواهد بود چون سبب گفتن ایشان شده است و دو فرشته که با او می باشند او را بشارت می دهند که خوشحال باش ای بنده خدا و بشارت نمی دهد حق سبحانه و تعالی بنده را مگر به بهشت و بشارت ملک بشارت خداست و این حدیث دلالت می کند بر آن که تکرار تلبیه مطلوب است هر چند بیشتر می گوید ثوابش بیشتر است

و من لبّی فی احرامه سبعین مرّة ایمانا و احتسابا اشهد الله له الف ملك ببراءة من النار و براءة من التّفاق

و كالصحيح منقولست از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که هر که در حالت احرام از اول تا آخر یا در مرتبه هفتاد بار تلبیات اربع را

ص: 67

بگویند یا هر فردی از تلبیه را و اگر چه لبیک تنها باشد چنانکه ظاهر عبارتست و اظهر تلبیات اربع است که با ایمان لله بگوید یا آرزوی اعتقاد خالصا لوجه الله بگوید حق سبحانه و تعالی از جهة او گواه می گیرد هزار ملك را به آن که می فرماید که گواه باشید که او را از آتش دوزخ آزاد کردم و نفاق را از دل او بر داشتم

دخول حرم

(و من انتهى إلى الحرم فنزل و اغتسل و اخذ نعليه بيديه ثم دخل الحرم حافيا تواضعا لله عزّ و جلّ محا الله عنه مائة الف سيّئة و كتب له مائة الف حسنة و بنى الله له مائة الف درجة و قضى الله له مائة الف حاجة).

و كالصحيح منقول است از ابان بن تغلب که گفت هم کجاوه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه شدم از مدینه مشرفه پس چون به حرم رسیدند از کجاوه در آمدند و غسل کردند و پاها را برهنه کردند و کفشها را به دستها یا بدست گرفتند و بعد از آن فرمودند که یا ابان هر که چنین کند که من کردم از روی شکستگی از جهة حق سبحانه و تعالی صد هزار گناه را از نامه عمل او محو می کند و صد هزار حسنه می نویسد و صد هزار درجه از جهة او بلند می کند و صد هزار حاجت او را بر می آورد و در موثق كالصحيح از ابو عبیده منقول است که گفت هم کجاوه حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه بودم چون به حرم رسیدند غسل کردند و نعلین را به دستها گرفتند و ساعتی پیاده رفتند و دیگر سوار شدند

(و من دخل مكة بسكينة غفر الله له ذنبه و هو ان يدخلها غير متكبر و لا متجبر).

و در حسن كالصحيح از معاوية بن عمار منقولست پس صحيح باشد چون طریق او بكتاب صدوق صحيح است که حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه فرمودند که هر که داخل مکه معظمه شود با سکینه حق سبحانه و تعالی گناهان او را بیامرزد و سکینه آنست که از روی کبریا و عظمت داخل نشود بلکه پا برهنه باشد و با جامهای چرکن و موی سر ژولیده باشد این ظاهر اخبار است، و احادیث بسیار وارد شده است که مراد از سکینه ایمان است و مراد از تکبر و تجبر تسنن است که اگر حق بر ایشان ظاهر شود و حجت الهی تمام شود متابعت حق نمی کنند و در صحیح از هشام بن سالم منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که چون به حوالی مکه معظمه رسید جامهای احرامی کهنه چرکن خود را به پوشید که هر که از روی شکستگی داخل مکه شود حق سبحانه و تعالی گناهان او را بیامرزد البته و در موثق کالصحیح منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که چون به چاه میمون یا چاه عبد الصمد رسی غسل کن از جهت دخول مکه و کفشها را بکن و پا برهنه راه برو با سکینه که آرام دل است به یاد الهی، و به او وقار که آرام تنست و احادیث کالصحیح بر این مضامین از آن حضرت صلوات الله عليه و آله وارد شده است

دخول مسجد

(و من دخل المسجد حافيا على سكينته و وقار و خشوع غفر الله تعالى له).

و در صحیح از معاویة بن عمار منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که هر که داخل مسجد الحرام شود پا برهنه با آرام دل به یاد الهی و با وقار بدن که هموار راه رود و با خشوع که سر و چشم به زیر اندازد و گریان باشد حق سبحانه و تعالی او را می آمرزد

نگاه به کعبه

6- (و: من نظر إلى الكعبة عارفا بحقها غفر الله له ذنوبه و كفى ما اهمه).

و منقول است کالصحیح که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که

ص: 69

هر که نظر به کعبه کند و عارف باشد بحق آن که آن را بزرگ داند حق سبحانه و تعالی گناهان او را بیامرزد و کفایت کند مهمات او را

6- (وقال الصادق صلوات الله عليه: من نظر إلى الكعبة فعرف من حقنا و حرمتنا مثل الذي عرف من حقها و حرمتها غفر الله له ذنوبه كلها و كفاه هم الدنيا و الآخرة).

و كالصحيح منقول است از آن حضرت صلوات الله عليه که هر که نظر کند به کعبه و در کافی این عبارت هست که بمعرفة یعنی عارف باشد بحق آن و حق حرمت ما که ائمه معصومانیم بدانند به آن که ما را امامان واجب الاطاعة داند چنانکه حق و حرمت کعبه را می داند حق سبحانه و تعالی همه گناهان او را بیامرزد و کفایت کند از او غمهای دنیا و آخرت را یا مهمات دنیا و آخرت را

16- (وروی: ان من نظر إلى الكعبة لم يزل يكتب له حسنة و يمحي عنه سيئة حتى يصرف بصره عنها).

و كالصحيح از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است که هر که نظر کند به کعبه تا نظرش به کعبه است در نامه عمل او حسنه می نویسند و گناهان او را محو می کنند تا چشم از آن بردارد و كالصحيح از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است که هر روز کعبه را لحظه هست که نظر به طایفان خود می کند که به سبب آن لحظه کسی که در طواف باشد می آمرزند و کسی را نیز که اشتیاق آن داشته باشد یا کسی که خواهد به نزد او رود و او را مانعی بهم رسد همه را به سبب این توجه می آمرزند

16- (وروی: ان النظر إلى الكعبة عبادة و النظر إلى الوالدین عبادة)

والتَّظَرُّ إِلَى الْمَصْحَفِ مِنْ غَيْرِ قِرَاءَةِ عِبَادَةِ وَالتَّظَرُّ إِلَى وَجْهِ الْعَالَمِ عِبَادَةً وَالنَّظَرَ إِلَى آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِ اللَّهِ عَلَيْهِمْ عِبَادَةً).

و در حسن كالصحيح از حريز منقول است كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه نظر كردن به كعبه عبادتست، و نظر كردن به پدر و مادر عبادتست و نظر كردن به مصحف بي آن كه بخواند عبادتست و نظر كردن بر روى عالم عبادتست و نظر كردن به آل محمد عبادتست و در حديث حريز بعد از والدين چنين است كه نظر كردن به امام عليه السلام عبادتست و فرمودند كه هر كه نظر به كعبه كند يك حسنه در نامه عملش مى نويسند و ده سيئه محو مى كنند و على اى حال شكى نيست در آن چه صدوق ذكر کرده است و ليكن حديث كلينى چنين است و گمان اينست كه چون بعنوان روى نقل کرده است اين حديث را با احاديث ديگر ضم کرده است مثل موثق اسحاق كه از آن حضرت صلوات الله عليه نقل کرده است كه نظر كردن در مصحف عبادتست بدون قرائت.

و كالصحيح منقول است از حسين بن خالد كه حضرت ابو الحسن على بن موسى الرضا صلوات الله عليهما فرمودند كه نظر كردن به ذريه ما عبادتست عرض كردند كه يا ابن رسول الله آيا نظر كردن بائمه معصومين عبادتست يا جميع ذريت حضرت سيد المرسلين صلى الله عليه و آله حضرت فرمودند بلكه نظر كردن بجمع ذريت آن حضرت صلوات الله عليه عبادتست

نظر به على ع عبادت است

1,14- (وقال النبي صلى الله عليه وآله: التَّظَرُّ إِلَى عَلِيٍّ صَلَوَاتِ اللَّهِ عَلَيْهِ عِبَادَةٌ

1,14- و فى خبر آخر قال: ذكر علي صلوات الله عليه عباداً).

و در احاديث متواتره از طرق خاصه و عامه وارد شده است كه نظر كردن به على عبادتست، و در حديث ديگر ياد كردن على عبادتست و از طرق

ص: 71

خاصه و عامه منقول است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که به درستی که حق سبحانه و تعالی از جهة برادرم علی بن ابی طالب فضیلتی چند مقرر فرموده است که نمی تواند آن را شمردن بغیر از حق سبحانه و تعالی پس کسی که یاد کند فضیلتی از فضایل علی بن ابی طالب صلوات الله علیه را که اعتقاد به آن داشته باشد حق سبحانه و تعالی گناهان گذشته و آینده او را بیامرزد و اگر چه مثل گناهان جن و انس کرده باشد و کسی که بنویسد فضیلتی از فضایل علی بن ابی طالب را همه فرشتگان از جهة او استغفار کنند تا اثری از آن نوشته بماند و هر که گوش دهد به فضیلتی از فضایل علی بن ابی طالب صلوات الله علیه حق سبحانه و تعالی بیامرزد هر گناهی که او به گوش کرده باشد و هر که نظر کند به فضیلتی از فضائل علی بن ابی طالب صلوات الله علیه حق سبحانه و تعالی بیامرزد هر گناهی که او بچشم کرده باشد پس حضرت فرمودند که نظر بر روی علی کردن عبادتست و ذکر آن حضرت عبادتست و حق سبحانه و تعالی قبول نمی کند ایمان بنده را مگر با ولایت علی بن ابی طالب و با بیزاری از دشمنان آن حضرت.

و در فردوس الاخبار از کتب سنیان از عبد الله بن عباس روایت کرده است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که یا ابا الحسن اگر دریاها مرکب شود و نیستانها همه قلم شود و آدمیان همه نویسند و جنیان همه حساب کننده احصا نمی توانند کرد فضایل ترا. و چون آن حدیث مشتمل بود بر ذکر آن حضرت استطرادا مذکور شد

رجوع بدون گناه از حج

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: من امّ هذا البيت حاجاً او معتمراً مبراً من الکبر رجوع من ذنوبه کهیئة یوم ولدته أمّه و الکبر هو ان

يجهل الحق و يطعن على اهله و من فعل ذلك فقد نازع الله رداءه).

و در حسن کالصحيح منقولست که آن حضرت فرمودند که پدرم می فرمودند که هر که قصد زیارت این خانه کند از جهة حج یا عمره و مبرا باشد از تکبر به آن که مذهب حق داشته باشد از گناهان بیرون آید مثل روزی که از مادر متولد شده باشد پس حضرت استشهاد فرمودند باین آیه که «فَمَنْ تَعَجَّلَ الْخ» یعنی که در نفر اول که روز دوازدهم است از منی کوچ کند بر او اثمی و گناهی نمانده است و هر که تاخیر کند و در روز سیزدهم کوچ کند بر او نیز گناهی نمی ماند بشرط آن که متقی باشند از کبر و مذهب باطل نداشته باشند و چون در مبحث نفر منی همین آیه را با معنی بسیار نقل خواهد کرد این استشهاد را انداخته است که در آنجا ذکر کند. راوی گفت عرض نمودم که کبر کدامست حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که عظیمترین تکبرها آنست که حقرا نداند و بر اهل حق طعنه زند و کسی که چنین تکبری کند گویا که با حق سبحانه و تعالی نزاع کرده است در چیزی که مخصوص اوست.

چنانکه متواتر است که در حدیث قدسی وارد است که الکبرياء ردائي- بزرگی بمنزله پوشش خاص من است، و محتمل است که حدیث دیگر باشد چون این مضمون بطریق بسیار از ائمه اطهار سلام الله علیهم وارد شده است

دخول در بیت با امان خدا

6- (وقال الصادق صلوات الله عليه: في قول الله عزّ وجل «وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا» قال من امّ هذا البيت و هو يعلم انه البيت الذي امر الله به و عرفنا اهل البيت حق معرفتنا كان آمنا في الدنيا و الآخرة).

و در صحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است در تفسیر آیه

کریمه که حق سبحانه و تعالی فرموده است که هر که داخل شود در این خانه ایمن است حضرت فرمودند که مراد اینست که هر که قصد این خانه کند و داند که خانه ایست که حق سبحانه و تعالی همه را امر فرموده است که حج کنند به استطاعت و ما را که اهل بیت رسولیم چنانکه باید بشناسد به آن که ما را امام واجب الاطاعه داند ایمن است در دنیا و آخرت از بلاها و عذابهای الهی.

و حاصل آنست که حج خانه از جمله فروع عباداتست و کسی که اصول دین او صحیح نباشد فروع فایده ندارد، و امامت ائمه معصومین صلوات الله علیهم از اصول است چنانکه اخبار متواتره وارد شده است و مکرر اشاره به آن شد

16- (و روی: ان من جنی جنایة ثم لجأ إلى الحرم لم یقم علیه الحد ولا یطعم ولا یشرب ولا یؤذی حتی یرج من الحرم فیکام علیه الحد فان اتی ما یوجب الحد فی الحرم اخذ به فی الحرم لأنه لم یر للحرم حرمة).

ظاهراً حدیث حلبی باشد که کلینی در حسن کالصحیح از او روایت کرده است و شیخ نیز همین مضمون را در صحیح از معاویة بن عمار روایت کرده است که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردند از تفسیر آیه «وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا» حضرت فرمودند که هر که جنایتی بر کسی بکند بقتل یا جراحت و پناه به حرم برد بر او اقامت نمی کنند حد و قصاص را ولیکن نان و آبش نمی دهند و جایش نمی دهند در خانها یا آزارش نمی دهند تا مضطر شود و بیرون آید از حرم او را بگیرند و اقامت کنند حد را بر او پس اگر سبب حد را در حرم واقع ساخته باشد در حرمش می گیرند و حدش می زنند زیرا که خود حرمت حرم را نگاه نداشت ما را لازم نیست که از

جهة او نگاه داريم و احاديث بسيار بر اين مضمون وارد شده است

دخول كعبه

6- (و قال صلوات الله عليه: دخول الكعبة دخول في رحمة الله و الخروج منها خروج من الذنوب معصوم فيما بقي من عمره مغفور له ما سلف من ذنبه).

و در موثق كالصحيح از قداح منقولست كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه داخل شدن در كعبه بمنزله داخل شدنست در رحمت الهی و بيرون آمدن از آن بيرون آمدنست از گناهان و حق سبحانه و تعالی او را حفظ می كند از معاصی و كبائر اگر به اخلاص داخل شده باشد يا بر او نمی نویسند گناهان در بقیه عمر و گناهان گذشته را همه می آمرزند و كالصحيح از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه منقول است كه شخصی كه داخل كعبه می شود حق سبحانه و تعالی از او خوشنود است و چون بيرون می آید از گناهان پاک شده است

دخول كعبه

6- (و قال صلوات الله عليه: و من دخل الكعبة بسكينة و هو ان يدخلها غير متكبر و لا متجبر غفر له).

و از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه منقولست كه هر كه داخل كعبه شود با ايمان و اعتقاد و شكستگی به آن كه بر مذاهب باطله نباشد خصوصا علمای مذاهب باطله كه همه از روی تكبر و تجبر حق را گذاشته باطل را اختيار نموده اند البته آمرزیده خواهد شد و مظنون آنست كه حديث حسن كالصحيح معاوية بن عمار است از آن حضرت از جهة دخول مكه پس سهو شده است كه خيال کرده اند كه ضمير راجع است به كعبه با آن كه كعبه اشرف اجزای مكه است هر گاه دخول مكه چنین باشد دخول كعبه بطريق اولی چنین خواهد بود و ليكن داب محدثين نيست كه چنین كنند البته

ص: 75

ثواب حج

6- (و: من قدم حاجًا فطاف بالبیت و صلّى ركعتين كتب الله له سبعين الف حسنة و محى عنه سبعين الف سيئة و رفع له سبعين الف درجة و شفّعه في سبعين الف حاجة و كتب له عتق سبعين الف رقبة قيمة كلّ رقبة عشرة آلاف درهم و في خبر آخر هذا الثواب لمن طاف بالبیت حين «حتّى خ» تزول الشمس حاسرا عن ذراعه حافيا يقارب بين خطاه و يغصّ بصره و يستلم الحجر في كلّ طواف من غير ان يؤذی احدا و لا يقطع ذكر الله عزّ و جلّ عن لسانه).

و كالصحيح منقول است از حضرت ابو الحسن صلوات الله عليه که هر که بحج آید و طواف خانه بکند و دو رکعت نماز طواف به جا آورد حق سبحانه و تعالی در نامه عمل او می نویسد هفتاد هزار حسنه و محو می کند از او هفتاد هزار گناه و بلند می کند از جهة او هفتاد هزار درجه و او را شفاعت می دهد در هفتاد هزار حاجت و می نویسد از جهة او آزاد کردن هفتاد هزار بنده که قیمت هر بنده ده هزار درهم باشد و بحساب آن وقت ده تومان بوده است و الحال شش تومان و سه هزار دینار است چون نقره ارزان شده است و در حدیث دیگر وارد شده است و آن حدیث صحیح حماد است که از استادش روایت کرده است که داخل شدم بر حضرت امام موسی کاظم صلوات الله عليه و مسأله بسیاری داشتم که می خواستم از آن حضرت سؤال کردم و چون آن حضرت را دیدم جلالت آن حضرت نگذاشت که حرف بزنم پس عرض کردم که دستت را یا پایت را بده تا ببوسم دستش را داد که بوسیدم و رسول خدا به خاطر رسید گریان شدم و سرم به زیر بود که نمی توانستم سر بالا کنم حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین

صلی اللہ علیہ و آلہ فرمودند که هر که این خانه را طواف کند در وقت زوال آفتاب که سرش برهنه باشد و در اکثر نسخ این کتاب ذراعین او باز باشد و اگر سر و ذراع هر دو باز باشد بهتر است و پا برهنه باشد و گامها را نزدیک یکدیگر گذارد و چشم را برهم گذارد که نگاه به جایی نکند که از حضور قلب بیفتد و در هر شوطی حجر الاسود را ببوسد یا دست برساند بی آن که در وقت استلام آزارش به کسی رسد و زبانش بذكر الهی باز باشد البته حق سبحانه و تعالی بعدد هر گامی هفتاد هزار حسنه در نامه عملش بنویسد و هفتاد هزار سیئه محو کند و هفتاد هزار درجه بلند کند و ثواب آزاد کردن هفتاد هزار بنده در نامه عملش بنویسد که قیمت هر بنده ده هزار درهم باشد و او را شفاعت دهند در هفتاد هزار کس از اهل خانه اش یعنی خویشان تا آدم را شفاعت کند و هفتاد هزار حاجتش را بر آورند اگر خواهد در دنیا و الا در عقبی و ظاهرش مشیت الهی است.

بدان که ظاهر کلام صدوق اینست که هر دو ثواب از جهة يك چیز است و لیکن در اول مطلق است و در ثانی مقید و نه چنین است بلکه ثواب مطلق از جهة كل طواف و دو رکعت نماز آنست و ثواب دویم از جهة هر گامی این مقدار است و استبعادی ندارد که مطلق طواف آن ثواب داشته باشد و با این شرایط اقلا به هفتصد برابر آن باشد و ممکن است که مطلق را حمل کنند بر مقید و ثواب مختلف شود باختلاف اشخاص به اعتبار نیات و امثال آن.

چنانکه در موثق کالصحیح از اسحاق بن عمار منقول است که آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند که پدرم حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ فرمودند که هر که هفت شوط طواف بکند و دو رکعت نماز

طواف را در هر گوشه از گوشه‌های مسجد که خواهد به جای آورد حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او شش هزار حسنه و محو کند از او شش هزار سیئه و بلند کند از جهة او شش هزار درجه و بر آورد از جهة او شش هزار حاجت را که هر حاجتی را که زود بر آورد از رحمت الهی باشد و هر چه را دیر بر آورد از جهة اشتیاق به دعای او باشد که يك وجه تاخیر استجابت دعواتست و اشتیاق الهی به اعتبار آنست که بنده از رتبه قرب نیفتد و در موثق کالصحیح منقول است از محمد بن مسلم که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند بنحو حدیث حماد بن عیسی، و در موثق از اسحاق منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر يك هزار است و بعد از همه می فرمایند که از هشت در بهشت هر يك که خواهد داخل شود در بهشت پس اسحاق گفت که این همه ثواب از جهة طوافست؟ فرمودند که بلی می خواهی ترا خبر دهم به چیزی که افضل از این باشد گفتم بلی فرمودند که قضاء حاجت مؤمن بهتر از طوافست و طواف است تا ده طواف و در روایت دیگر تا هفتاد طواف

ثواب طواف و نماز و نظر به کعبه

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: انّ لله تبارك و تعالی حول الكعبة عشرين و مائة رحمة منها ستون للطائفين و اربعون للمصلين و عشرون للتأخرين).

و به اسانید صحیح و حسنه و موثقه و قویه که قریب به تواتر است منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی را در دور کعبه صد و بیست رحمت است همیشه که فایض می شود شصت رحمت از جهة طواف کنندگان و چهل رحمت از جهة نماز گذاران و بیست رحمت از جهة نظر کنندگان به کعبه است و دور نیست که این رحمتها

از جهة حاجیان در سال اول باشد چنانکه خواهد آمد که در سال دویم نماز و طواف برابرند و در باقی نماز بهتر است و در صحیح از زراره منقول است که گفت در جنب حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه نشسته بودم و حضرت در برابر کعبه تکیه احتبا کرده بودند و گذشت که مکروهست و ممکن است که مکروه وقتی باشد که بی زیر جامه باشند چنانکه داب عربانست خصوصا در احرام عمره که بحسب شرع زیر جامه نمی پوشند و ممکن است که حضرت را ازاری بوده باشد که محتاج به کمر باشند در وقت نشستن یا از جهة بیان جواز چنین کرده باشند.

پس فرمودند که نظر کردن به کعبه عبادتست پس شخصی آمد و به حضرت عرض نمود که کعب الاحبار چنین می گفت که هر روز صباحی کعبه سجده می کند بیت المقدس را، و کعب یهودی بود و بر دست عمر مسلمان شده بود بحسب ظاهر پس حضرت فرمودند به او که تو چه می گویی او گفت که کعب راست گفته است پس حضرت فرمودند که تو دروغ می گویی و کعب نیز دروغ گفته است و حضرت غضبناک شدند و زراره گفت که من هرگز در اوقات ملازمت آن حضرت ندیدم که به کسی فرموده باشند که دروغ می گویی غیر از این شخص و غرض زراره اینست که چون تفضیل بیت المقدس بر کعبه بسیار قبیح بود حضرت چنین تعزیر فرمودند آن شخص را.

پس حضرت فرمودند که حق سبحانه و تعالی در کل زمین جائی بهتر از کعبه نیافریده است و جائی محبوبتر از کعبه نیست نزد حق سبحانه و تعالی و چهار ماه حرام را از جهة کعبه حرام گردانیده در کتاب خود در

روزی که آسمانها و زمینها را آفرید سه ماه را پی در پی مقرر فرمود و آن شوال و ذو القعدة و ذو الحجة است که از برای حج مقرر فرمود و يك ماه جدا از جهة عمره مقرر ساخت که آن ماه رجب است و در این حدیث سهوی شده است یا تجوزی و بعد از این خواهد آمد که اشهر حرم ذو القعدة و ذو الحجة و محرم است که با هم است و ماه جدا رجبست و اشهر حج شوال و ذو القعدة و ذو الحجة است و این در این حدیث اقتباس از آیه شده است و چون بعد از این ناچار است که مذکور شود در آنجا مفصل خواهد شد

16- (و روی: انّ من طاف بالبيت خرج من ذنوبه).

چون در صحیح از جمیل منقولست فضیلت هر فعلی صدوق حدیث را مبعوض ساخته است و در فضیلت هر فعلی جزوی از آن را ذکر کرده است و بسیاری از فواید آن فوت شده است و شیخ الطائفه صحیحه جمیل را با زیادتى به اسانید صحیحه از معاویه بن عمار روایت کرده است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از آبای او صلوات الله علیهم که اعرابی به خدمت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آمد و عرض نمود که یا رسول الله بقصد حج از خانه بیرون آمدم و بحج نرسیدم و مال بسیار دارم بفرما تا آن چه باید بکنم تا به ثواب حج برسم حضرت رو به او کردند و فرمودند که نظر کن به کوه ابو قیس، و در کافی چنین است که اعرابی در ابطح به حضرت رسید و ظاهر می شود که ابطح تا کوی ابو قیس باشد چون متصل است پس اگر ابو قیس طلای سرخ باشد و از تو باشد و همه را در راه خدا صرف کنی به ثواب حج نمی رسی پس حضرت فرمودند که چون حاج شروع به تهیه و کارسازی راه حج می کنند هر چه بردارد و بر زمین گذارد حق سبحانه و تعالی از جهة هر برداشتن و زمین

ص: 80

گذاشتن ده حسنه در نامه عملش می نویسد و ده سیئه محو می کند و ده درجه او را می کند و چون بر شتر سوار می شود بعدد هر گامی که گذارد و بردارد هر يك جدا به دستور سابق ده حسنه می نویسد و ده گناه محو می کند و ده درجه بلند می کند پس چون طواف می کند از جمیع گناهان پاك می شود و چون سعی می کند از گناهان پاك می شود و چون وقوف عرفات می کند از گناهان بیرون می آید و چون وقوف مشعر به جا می آورد از گناهان پاك می شود و چون رمی جمار می کند از گناهان پاك می شود پس حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله يك يك از افعال را می فرمودند که چون حاجی می کند از گناهان بیرون می آید پس حضرت فرمودند که کجا می توانی رسید باین ثوابها پس حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که تا چهار ماه دیگر حسنات او را می نویسند و سیئات او را نمی نویسند مگر آن که گناه کبیره بکند و ظاهراً مراد شرکست چنانکه سابقاً گذشت، و اجمال از جهة آنست که ایمن نشوند که کبایر کنند و بر تقدیری که کبایر را ننویسند مرتبه اش پست می شود و کجا می رسد که صغیره و کبیره مطلقاً نکرده باشد.

و قریب باین است صحیححه سعد از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه و آن که در این احادیث صحیححه مکرر واقع شده است که از گناهان بیرون می آیند چند وجه می توان گفت یکی آن که در اول از کبایر پاك شود دیگر از صغایر، دیگر از مکروهات، دیگر از مباحات یا چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ که در مرتبه اول از همه پاك شود دیگر حق سبحانه و تعالی تطهیر بهتر فرماید به آن که گناهان در نامه عملش حسنات نوشته شود مکرر پس اگر صد هزار گناه کرده باشد تا به احرام همه پاك می شود بلکه هر گاه راه دور باشد صد هزار

در يك فرسخ آخر می شود بعد از آن به جای رفع سیئات حسنات نوشته شود به آن که بیست حسنه نوشته شود و چون احرام گیرد صد هزار حسنه در نامه عملش نویسد و چون تلبیه گوید چنین، بلکه مستحبات نیز چون کار با اکرم الاکرمین است و چون بحسب این احادیث اگر صد هزار باره گناهان کرده باشد و خانه اش در میقات باشد به سبب احرام مستحق جمیع مغفرت می شود بلکه به سبب غسل احرام و هر يك علت مستقله مغفرتند و گناهی که نمانده باشد افعال بنده لغو می شود پس می باید که بعوض آنها حسنات نوشته شود و وجه دیگر آن که گناهان دل را سیاه کرده اند چنانکه از اخبار متواتره ظاهر می شود و تجربه نیز شاهد است که به سبب هر معصیتی زنگی بر آینه دل می نشیند و در مرتبه اولی گناهان زدوده می شود پس بهتر پس بهتر و این مرتبه انتها ندارد هر چند بیشتر زدوده می شود قابلیت انعکاس علوم و حکم الهی بیشتر بهم می رسانند لهذا این عبادات را مقرر فرموده اند که به سبب هر يك نوری در دل بهم رسد و ظلمتهای انعکاس معاصی و تعلقات زایل شود تا به مرتبه که فانی فی الله شود و باقی «بالله و بی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش» شود که هر چه شنود از او شنود و هر چه بیند به او بیند و هر چه گوید و هر چه به او گوید و هر چه کند به او کند و آن که اکثر اوقات نمی شود از جهة آنست که اکثر عالمیان مانند حیوانات از پدر و مادر خود حرکتی و سکونی چند یاد گرفتند.

و از هیچ حرکتی خبر ندارند که از جهة چه چیز است و بیچه نحو می باید کرد.

و جمعی که پیشتر آمدند و از علما مسایل خود را یاد گرفتند نمی فهمند که اگر این عالم عالم می بود چرا او نیز مانند ایشان گرفتار دنیاست و اوقات خود را صرف لا طایلی چند می کند و این عالم از آباء و امهاتش

اجهل است و اندکی که بالاتر آمد به خاطرش می رسد که خود می باید ریاضت کشیدن تا آدم شود نمی داند که هزار مرتبه طعام پختن را دیده است و اگر خواهد که طعام پزد مصالح را ضایع خواهد کرد، و می بیند که اگر خود با نهایت شعور خواهد که سواد روشن کند بی ملامتی محال عادی است و اگر سواد داشته باشد و پیش خود خواهد که صرف میر که فارسی است یاد گیرد عمری صرف می باید کرد تا یاد گیرد یا نگیرد، و اگر استاد دانائی داشته باشد يك شب همه را یاد می تواند گرفت با آن که آن علم از قبیل تکلم است که اطفال متکلم می شوند بی معلم، و علم سلوک إلى الله علمی است که حق سبحانه و تعالی پیغمبران و اوصیای ایشان را از جهة تعلیم این علم فرستاده است و اگر بدون ایشان ممکن بود ایشان را نمی فرستاد و بعد از ایشان عالم این علم عالم ربانی است که در اقوال و افعال تابع طریقه حضرات ائمه معصومین صلوات الله ائمه معصومین صلوات الله علیهم بوده باشد و محبت دنیا را از دل خود بیرون کرده باشد و عمل به آداب و سنن ایشان نموده باشد و دل او به انوار علوم ایشان منور شده باشد زیرا که عبارات حق گاهی موهم معنی چند می باشد که آن معنی البته مراد نیست مثل عبارت حدیث قدسی اگر جمعی اندکی پیشتر آمدند این معانی را دانستند، تحصیل استاد از همه مشکلتر است چون جمعی که علمای این علمند مختفینند و شبیهند در صورت و گفتگوها با ملاحظه، بسیار است که ملحد می شوند به نادانی چون عبارات صوفیه قریبست به عبارات ملاحظه و مثل عبارت ملاحظه مثل عبارت حدیث قدسی که الحال گفته شد جمعی حلول می فهمند و جمعی اتحاد و جمعی به وحدت وجود به نحوی که خود می فهمند و همه کفر است، و بدیهی است که مبتدی که شمسیه خواند اگر عبارات حاشیه دوانی را فکر

کند چیزی چند خواهد فهمید که اصلا ملا را بخاطر نرسیده است و علی هذا القیاس و باین سبب این علم بالکلیه متروک شده است و آن چه بخاطر دارم شاید در این مدت زیاده از هزار کس آرزو کردند که به گفته فقیر اربعینی بر آورند بخاطر ندارم که ده نفر تمام کرده باشند بلکه يك نفر نیز، چون واجبست اظهار حق گاهگاهی از وضع این کتاب بیرون می روم که آن چه بر من باشد گفته باشم و مرا مؤاخذه نباشد امید که حق سبحانه و تعالی همه را بفضل خود هدایت فرماید به راههای قرب به خود بجاه محمد و آله الطاهرین

5- (و قال ابو جعفر صلوات الله علیه: من صلی عند المقام رکعتین عدلتا عتق ستّ نسّمات).

و منقول است از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که هر که نزد مقام دو رکعت نماز بکند بعد از طواف این دو رکعت برابر است با شش بنده آزاد کردن، و آن ثوابهای عظیم گذشت ممکن است این ثواب نافله باشد یا نسبت به بعضی این مقدار باشد و وجهی دیگر هست که اگر برابر باشد با هزار بنده آزاد کردن ثواب شش بنده نیز صادق خواهد بود و در خور عقول مردم می فرموده اند چنانکه در نظر این مخاطب بنده آزاد کردن ثواب عظیم دارد چنین فرمودند و در نظر دیگری این مقدار عظیم [عظمت ظ] ندارد به او می گویند که برابر است با بیست حج چون حج در نظر او عظیم است پس اکثر اوقات رعایت حال مخاطب می کنند بنا بر این دو ثواب بر يك فعل موافق وارد نشده است چون دو کس با یکدیگر موافق نیستند با آن که بندها نیز مختلف می باشند بلکه گاه باشد که بنده را آزاد کنند و ثواب نداشته باشند و بنده را آزاد کنند که کسی ثواب آن را احصا نتواند کرد چنانکه ظاهر است

6- (و: طواف الحجّ افضل من سبعين طوافاً بعد الحجّ).

و منقولست كالموثق از قداح كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه يك طواف پيش از حج بهتر است از هفتاد طواف بعد از فراغ از مناسك حج يا بعد از شروع در حج اين حديث دو احتمال دارد يكي آن كه اگر زودتر بيايد كه اول ذو الحجه در مكه معظمه باشد و از عمره فارغ شود و طواف كند تا روز ترويه بهتر است از آن كه بعد از مناسك حج در مكه بماند و طواف كند، و مؤيد اين معنى است حديثي كه كليني روايت کرده است.

در صحيح از ابن ابى عمير از بعضى از مشايخش كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه يك طواف در دهه بهتر از هفتاد طوافست در حج و احتمال دارد كه مراد حضرت افضليت حج تمتع باشد كه اول عمره به جا آورند و بعد از آن حج كنند و با اين طريق تعبير كردن و تصريح به تمتع نكردن از روى تقيه خواهد بود زيرا كه سنيان با آن كه اجماع کرده اند بر غلط عمر در نفي حج تمتع و ليكن باز رعايت عمر مى كنند على رغم شيعيان و حج تمتع نمى كنند و اگر بيايند كه كسى حج تمتع مى كند از عجم تا قتل همراهند و به طواف و سعى قدومى قايلند مستحبا و همه مى كنند و شبيهه است بحج تمتع زيرا كه عمره تمتع احرامست كه همه احرام مى گيرند از ميقات و شيعيان در دل نيت عمره مى كنند و سنيان قصد حج مى كنند و كسى از قصد كسى خبر ندارد و طواف و سعى را شيعيان بقصد عمره واجب مى كنند و سنيان بقصد طواف و سعى مستحب قدوم، چيزى كه مى ماند تقصير است به اندكى از مو يا ناخن خود گرفتن و اخفاى آن در نهايت آسانى است و به دندان نيز مى توان گرفت و تجديد احرام از براى حج نيز

ص: 85

اقامت در مکه

6- (و: من اقام بمكة سنة فالطواف له افضل من الصلاة و من اقام سنتين خلط من ذا و ذا و من اقام ثلاث سنين كانت الصلاة افضل له).

و منقول است در صحیح از هشام بن الحکم و حفص و حماد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که اقامت کند در مکه معظمه تا يك سال نسبت به او طواف سنت بهتر است از نماز سنت و در سال دویم از هر دو می کند و در سال سیم نماز افضل است و وجهش ظاهر است

16- (و روی: ان الطواف لغير اهل مكة افضل من الصلاة و الصلاة لأهل مكة افضل).

و مرویست در صحیح از حریر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که غیر اهل مکه را طواف افضل است از نماز و اهل مکه را نماز افضل است در این دغدغه نیست که اهل مکه را نماز افضل است اما مجاوران در سال سیم حکم مقیم دارند و نماز ایشان بهتر است از طواف و در سال اول طواف افضل است که هنوز از اهل مکه نشده اند و بحسب ظاهر سال دویم از این حدیث بدر است چون نه مقیمند و نه مجاور حاصل آن که مخالفت ندارد با حدیث بالا مگر از جهة مفهوم و منطوق مقدم است بر مفهوم

6- (و: من كان مع قوم و حفظ عليهم حتى يطوفوا و يسعوا كان اعظمهم اجرا).

و كالصحيح از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که هر که با جمعی باشد و او بماند تا آن جماعت بروند أولا و طواف و سعی بکنند و او

محافظت متاع ایشان کند اجرا و از آن جماعت بیشتر خواهد بود چون رعایت حال برادران کرده ایشان را بر خود مقدم داشته است و از این حدیث ظاهر می شود که ایثار در عبادت نیز مطلوبست و عبارت متن با عبارت فقه رضوی موافق است و در حسن کالصحیح منقولست از هرازم که هم کجاوه محمد بن مصادف بودم پس چون داخل مدینه شدم بیمار شدم و او بمسجد می رفت و مرا تنها می گذاشت پس من شکایت او را به مصادف کردم و او به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه عرض نمود حضرت به او فرمودند که نشستن تو نزد بیمار ثوابش بیشتر از نماز در مسجد است.

و در حسن کالصحیح از اسماعیل منقولست که چون به مکه می رویم اصحاب من مرا بر سر متاع خود می گذارند و خود می روند به طواف حضرت فرمودند که ثواب تو بیشتر است و دور نیست که حدیث متن باشد

بر آوردن حاجت مؤمن

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: قضاء حاجة المؤمن افضل من طواف و طواف و طواف حتى عدّ عشرة).

بطرق متعدده قویه از ابان بن تغلب و اسحاق وارد است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که بر آوردن حاجت برادر مؤمن بهتر است از طواف و طواف و طواف تا ده طواف شمردند و کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که قضاء حاجت برادر مؤمن بهتر است از حج و حج و حج تا ده حج و حج و حج تا هفتاد حج و احادیث در قضای حاجت برادر مؤمن از حد حصر بیرونست و بعضی گذشت در آخر صوم و دیگر خواهد آمد

رکن یمانی

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: الركن اليماني بابنا الذي ندخل

منه الجنة وقال فيه باب من ابواب الجنة لم يغلق منذ فتح وفيه نهر من الجنة يلقي فيه [فيها خ] اعمال العباد).

و از آن حضرت صلوات الله عليه منقولست که رکن یمانی دریست که ما از آن در داخل بهشت می شویم.

و در حسن کالصحیح از آن حضرت صلوات الله عليه منقولست که رکن یمانی دریست از درهای بهشت که ما از آن در داخل بهشت می شویم و دری است از درهای بهشت که از آن روزی که گشوده شده است تا حال بسته نشده است و در موثق کالصحیح منقولست که از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال کردم از ملتزم که مستجار است محاذی در خانه که چرا آن را در بغل می گیرند و در آنجا چه می گویند حضرت فرمودند که نزد آن نهریست از بهشت که اعمال بندگان الهی در آنجا ملاقات یکدیگر می کنند هم را در هر پنجشنبه و در صحیح از شحام منقولست که گفت با حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه طواف می کردم و چون بحجر الاسود می رسیدند دست را بر آن می سودند، و چون به رکن یمانی می رسیدند رکن را در بغل می گرفتند پس گفتم که فدای تو کردم سبب چیست که حجر را دست می رسانید و رکن یمانی را در بغل می گیرید حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله عليه و آله فرمودند. که هر چند به رکن یمانی می رسم می بینم جبرئیل را که پیش از من آن راکن را در بغل می گیرد.

و در حسن کالصحیح منقولست که از آن حضرت صلوات الله عليه شنیدم که حق سبحانه و تعالی فرشته را آفریده است که

موکل است به رکن یمانی از آن روزی که آسمان و زمین را آفریده است و کار آن فرشته همین است که هر که از شما در آنجا دعا کند آن فرشته آمین بگوید و کالصحیح منقولست از ابو الفرج که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که رکن یمانی در یست از درهای بهشت و آن باب مفتوح است از جهة شیعیان آل محمد و مسدود است بر غیر ایشان و هر مؤمنی که در آنجا دعا کند البته دعای او را به عرش می برند و البته مستجاب می شود و پیشتر نیز گذشت.

و از اخبار بسیار ظاهر می شود که رکن یمانی منسوبست به حضرت امیر المؤمنین و ائمه معصومین صلوات الله علیهم و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله این رکن را به آن حضرت کرامت فرمودند تا شیعیان در رکن حجر آزار نکشند و این که باب ماست یعنی شیعیان ما می باید که در اینجا عبادت و دعا کنند تا بهشت روند و همیشه در رحمت الهی بر ایشان مفتوح است به برکت متابعت ایشان ائمه معصومین را صلوات الله علیهم و دور نیست که مراد از نهر نهر فیض و رحمت الهی باشد که از جنت معنوی فایض است بر ایشان و بر همه شیعیان ریخته می شود و توفیقات الهی شامل احوال ایشان می شود که همه کارهای خیر کنند و چون سرچشمه فیوض ایشان به يك دیگر متصل است اعمال ایشان نیز در علین مثبت می شود چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که حقا که کتاب ابرار در علین است و تو چه می دانی که علیون کجاست کتابی است که به رقم الهی مرقوم شده است و مقربان درگاه الهی بر آن موکلند و اندک تاملی که کرده شود همه مفهوم می شود به فضل الهی و الله تعالی يعلم و اندک اشتباهی شده است در ملتزمی که مستجار است که به حدای باب است با ملتزمی که رکن یمانیست و به آن متصل است

و در روایتی وارد شده است از ائمه هدی صلوات الله علیهم که رکن یمانی نیز دست راست الهی است در زمین که با خلائق مصافحه می کند باین دست پروردگار عالمیان، و ظاهر آنست که حدیث صریحی بوده باشد که دلالت کند که رکن یمانی نیز بمنزله یمین الهی است چنانکه حجر الاسود بمنزله یمین الهی است که شیعیان تجدید عهد می کنند با حق سبحانه و تعالی در اینجا نیز و از کتاب علل ظاهر می شود که صدوق همین رکن یمانی را یمین الله می داند چون هر حدیثی که در یمین نقل کرده است بعد از آن گفته است که مراد از آن رکن یمانی است چون در رکن یمانی واقع شده که اعمال عباد در آن ملاقات می کنند و در رکن حجر وارد شده است که عهد و موثیق الهی را به او سپرده اند پس در آنجا ملاقات کرده اند و می کنند و یمانی با یمین انسب است با آن که احادیث متواتره وارد شده است که رکن حجر یمین الله است.

و جمیع محدثین ذکر کرده اند حتی صدوق در کتب خود ذکر کرده است به نحوی که قابل تاویل نیست و بر تقدیری که حدیثی صریح وارد شده باشد که رکن حجر یمانی یمین است منافات ندارد با احادیثی که وارد شده است که رکن یمین الله است چنانکه وارد شده است که هر دو دستش یمین است و در آنجا مراد از دستها دست رحمت و دست غضب است که بلاهای الهی نیز همه رحمت است چنانکه در قرآن مجید نیز مذکور است که آدم را بدو دست آفریدم یعنی او را مظهر اسماء جمال و جلال خود گردانیدم و الله تعالی يعلم

شفاء زمزم

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: ماء زمزم لما شرب له).

و کالصحیح منقولست از قداح که آن حضرت صلوات الله علیه

فرمودند که آب زمزم نافع است از جهة هر چیزی که می آشامند از جهة او یعنی اگر بقصد علم بنوشند علم می شود و اگر از جهة محبت الهی بنوشند محبت می شود و از جهة دفع مرض بیاشامند شفاست.

16- (وروی: انّ من روی من ماء زمزم احدث له به شفاء و صرف عنه داء).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که هر که سیراب شود از آب زمزم حق سبحانه و تعالی شفایی در او حادث می گرداند و دردی از او دفع می کند

14- (و: کان رسول الله صلّى الله عليه و آله يستهدى ماء زمزم و هو بالمدينة).

و کالصحيح از قداح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلّى الله عليه و آله در وقتی که در مدینه مشرفه تشریف داشتند هر کس به مکه می رفت حضرت می فرمودند که وقتی که بیاید آب زمزم به هدیه از جهة ما بیاورید

16- (وروی: انّ الحاج اذا سعى بين الصفا و المروة خرج من ذنوبه).

و به اسانید صحیحہ منقولست که چون حاجی سعی می کند میان صفا و مروه از گناهان بیرون می آید

ثواب سعی

4- (وقال علی بن الحسین صلوات الله علیهما: الساعي بين الصفا و المروة تشفع له الملائكة فتشفع فيه بالإيجاب).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که شخصی که سعی کند میان صفا و مروه فرشتگان از جهة او شفاعت می کنند و حق سبحانه و تعالی اجابت می فرماید شفاعت ایشان را چون خود ایشان را شفیع گردانیده است یا

آن که چون بر خود واجب گردانیده است که شفاعت معصومین را قبول کند و رد نکند

16- (و روی: انه من اراد ان يكثر ماله فليطل الوقوف على الصفا و المروة).

و منقول است در قوی از حماد منقری که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که خواهد که مال او زیاد شود باید که طول دهد ایستادن در صفا را از جهة دعاهای منقوله یا اعم از دعا و ذکر و قرآن و در قوی از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که هر که خواهد که مال او زیاد شود باید که طول دهد و قوف را بر صفا و مروه و در صحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بمقدار خواندن سوره بقره در صفا طول می دادند

ثواب نماز در مسجد

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ان تهيأ لك ان تصلي صلواتك كلها الفرائض وغيرها عند الحطيم فافعل فانه افضل بقعة على وجه الارض و الحطيم ما بين باب البيت و الحجر الاسود و هو الموضع الذي فيه تاب الله على آدم عليه السلام و بعده الصلاة في الحجر و بعد الحجر ما بين الركن العراقي و باب البيت و هو الموضع الذي كان فيه المقام و بعده خلف المقام حيث هو الساعة و ما قرب من البيت فهو افضل الا انه لا يجوز لك ان تصلي ركعتي طواف النساء و غيره الا خلف المقام حيث هو الساعة).

و از عبارت و الحطيم تا به آخر فقه رضوی است و منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که اگر میسر شود ترا که نمازهای واجب و غیر واجب را در حطیم به جا آوری در آنجا به جا آور به درستی که حطیم بهترین

ص: 92

جاهای روی زمین است و حطیم میانه در کعبه است و حجر الاسود و این موضعی است که حق سبحانه و تعالی در اینجا توبه آدم را قبول فرمود و بعد از حطیم نماز در حجر حضرت اسماعیل علیه السلام است افضل است و بعد از آن در فضیلت میان رکن عراقی است و در خانه و این موضعی است که مقام در اینجا بوده است و بعد از این عقب مقامی است که الحال مقام در آنجاست و هر چند به خانه نزدیکتر است بهتر است و لیکن جایز نیست که دو رکعت نماز طواف را و غیر آن که نماز طواف زیارت باشد و طواف عمره و غیر آن هر چه واجب باشد مگر در عقب مقامی که الحال مقام در آنجاست و در موثق کالصحیح منقولست از حسن که گفت سؤال کردم از حضرت امام رضا صلوات الله علیه که بهترین جاهای مسجد الحرام کجاست که در آنجا نماز کنند حضرت فرمودند که حطیم است میان حجر و در خانه گفتم بعد از این کجا افضل است فرمودند که مقام ابراهیم گفتم بعد از آن فرمودند که حجر اسماعیل گفتم بعد از آن فرمودند که هر جا به خانه نزدیکتر است و در صحیح ابو عبیده منقول است که بهترین جاها حطیم است.

و در صحیح زراره منقولست که افضل حطیم است و دیگر حجر یا مقام و در صحیح ابو حمزه منقول است که حضرت الساجدین صلوات الله علیه فرمودند که افضل مواضع حطیم است میان رکن و مقام و افضلیت حطیم متواتر است و رکن عراقی که مذکور است رکنی است که مشهور است به رکن شامی و در واقع بعضی از مواضع عراق رو به آن می کنند و بعضی از شام بنا بر این هر دو را بر او اطلاق می کنند و الله تعالی يعلم

5- (و: من صلّى في المسجد الحرام صلاة واحدة قبل الله عزّ وجلّ منه

كُلِّ صَلَاةٌ صَلَّاهَا وَكُلِّ صَلَاةٍ يَصَلِّيْهَا إِلَىٰ أَنْ يَمُوتَ).

و به اسانید متکثره منقول است از ابو حمزه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که در مسجد الحرام يك نماز کند حق سبحانه و تعالی قبول کند از او هر نمازی را که کرده است و هر نمازی را که خواهد کرد تا وقت مرگ

(و الصَّلَاةُ فِيهِ بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ).

و نمازی که در مسجد الحرام کنند برابر است با صد هزار نمازی که در مسجدهای دیگر کنند و این مضمون در احادیث صحیحه بسیار وارد شده است و این دو حدیث با احادیث صحیحه بسیار در باب فضل مساجد گذشت

6- (و: إذا اخذ الناس مواطنهم بمنى نادى مناد من قبل الله عزّ وجلّ ان اردتم ان ارضى فقد رضيت).

و در صحیح عالی السنند از داود بن فرقد منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون مردمان در جاهای خود قرار می گیرند در منی منادی از جانب حق سبحانه و تعالی ندا می کند به آن که می گوید که حق سبحانه و تعالی می فرماید که اگر غرض شما بندگان اینست که من از شما راضی شوم راضی شدم ظاهرش آنست که هر که حج او از جهة رضای الهی باشد حجش مقبول است نه مطلقاً و محتمل است که بر تقدیری که غرضش از حج رضای الهی نباشد هر که مسلمانست خوشنودی الهی را می خواهد و اول اظهر است و خواهد آمد مؤیدش اخبار دیگر

6- (و روی: انه إذا اخذ الناس منازلهم بمنى ناداهم مناد لو تعلمون بفاء من حللتهم لأيقنتم بالخلف بعد المغفرة).

و از کلینی و در صحیح و در حسن کالصحیح منقول است از معاویة بن عمار پس صحیح باشد نیز چون صدوق به او هشت سند صحیح دارد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون مردمان در منی به جای خود جا می کنند منادی ندا می کند که اگر بدانید که به درگاه که فرمود آمده اید هر آینه یقین کنید که آن چه صرف نموده اید عوض کرامت می کند شما را بعد از مغفرت گناهان یعنی چون به درگاه اکرم الاکرمین غنی بالذات آمده اید که اگر هر يك را مثل دنیا بلکه صد هزار باره مثل دنیا عطا فرماید ذره از خزینه کرم او کم نمی شود و شما را با این فقر بیند که مال خود را در راه او صرف نموده اید، و مع هذا وعده کرده باشد که هر درهمی را که در راه او دهید دو هزار هزار درهم بدهد و وعده فرموده باشد منافع دنیوی و اخروی و مغفرت را البته یقین خواهید کرد بهر دو ولیکن نه بزرگی او را می دانید و نه جود و کرم او را بنا بر این است که در رفتن به درگاه او تاخیری می نمایید و در صرف نمودن زر در آن راه بخل می ورزند

16- (و روی: انّ الجبّار جَلّ جلاله یقول انّ عبدا احسنت الیه و اجملت الیه فلم یزرنی فی هذا المكان فی کلّ خمس سنین لمحروم).

و مرویست که خداوند جبار عظیم الشان می فرماید که به درستی که بنده را که به او احسان کرده باشم و او را توانگر گردانیده باشم و مرا زیارت نکند در این مکان در هر پنج سال يك بار او محرومست از رحمت من.

و کلینی در موثق کالصحیح روایت کرده است از ذریح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که پنج سال بگذرد بر او و مالدار باشد و بحج نیاید به درستی که او از رحمت الهی محروم است.

و کالصحیح از حمران منقول است که حضرت امام محمد باقر

صلوات الله عليه فرمودند که حق سبحانه و تعالی منادی را مقرر فرموده است که همیشه ندا می کند که هر بنده را که حق سبحانه و تعالی به او احسان کرده باشد و روزی او را فراخ گردانیده باشد و در هر پنج سال يك بار به درگاه خداوند خود نیاید که طلب کند احسانهای خداوند خود را به درستی که او محرومست از رحمت الهی و روایت صدوق ممکن است که نقل بالمعنی باشد از این دو حدیث و اظهر آنست که حدیث دیگر دیده باشد باین عبارت

نماز در مسجد خیف

5- (وقد روی: صَلَّى فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ بِنِي سَبْعَمَائَةَ نَبِيٍّ).

و كالصحيح منقولست از جابر که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که در مسجد خیف که در منی واقعست هفتصد پیغمبر نماز کرده اند و ممکن است که مراد از هفتصد کثرت باشد تا منافات نداشته باشد با حدیث صحیح که هزار پیغمبر در آن نماز کرده اند با آن که ممکن است که مراد هفتصد پیغمبر از بنی اسرائیل باشند و سیصد از غیر ایشان یا هزار پیغمبر از غیر ایشان یا بر عکس

14- (و: كان مسجد رسول الله صَلَّى الله عليه وآله على عهده عند المنارة التي في وسط المسجد و فوقها إلى القبلة و نحو ثلثين ذراعا و عن يمينها و عن يسارها و خلفها نحو ذلك).

و آن چه مسجد منی بود در زمان حضرت سید المرسلین صَلَّى الله عليه و آله از مناری که در میان مسجد است از جانب قبله قریب به سی ذرع بود بذراع دست و از دست راست و دست چپ و پشت سر هر يك سی ذراع بود تقریبا یا سی ذرع حقیقی بود در چهار جانب پس آن چه زیاد کرده اند الحال مسجد نباشد و عامه از باب تیمن و تبرک قربانی را در آن زیادتیها می کشند و دور نیست که بد نباشد و ازاله نجاست از آن واجب نباشد چون زمین منی و

مشعر و عرفات محل عبادتست احیا نمی توان کردن چنانکه اکثر اصحاب گفته اند و احوط نگشتن است و ازاله کردن با امکان و الیوم شیعیان را ممکن نیست بر تقدیری که واجب باشد ساقط است مثل مسجد الحرام بلکه کعبه معظمه با آن که احادیث صحیحیه وارد است در آن که اگر کسی بول کند در کعبه قتلش واجبست و نجس کردن کعبه ارتداد است چون وجوب تعظیم کعبه از ضروریات دینست مثل قرآن و این تحدید در صحیح از معاویة بن عمار منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و صدوق در باب مساجد احادیث مسجد منی و اعمال آن را ذکر کرده است

6- (و: من صلّى فی مسجد منی مائة رکعة قبل ان یخرج منه عدلت عبادة سبعین عاما و من سبح الله فی مسجد منی مائة تسبیحة كتب الله عزّ و جلّ له اجر عتق رقبة و من هلّل الله فی مائة مرّة عدلت احیاء نسمة و من حمد الله عزّ و جلّ فی مائة تحميدة عدلت اجر خراج العراقین ینفقه فی سبیل الله).

و به اسانید متکثره منقولست از ابو حمزه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که در مسجد خیف در منی صد رکعت نماز بکند پیش از آن که از منی بیرون رود برابر است با عبادت هفتاد ساله و هر که در مسجد منی صد تسبیح بگوید حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او ثواب يك بنده آزاد کردن و هر که صد نوبت لا اله الا الله بگوید برابر است با زنده کردن شخصی و هر که صد مرتبه الحمد لله بگوید برابر است با ثواب خراج کوفه و بصره که همه را در راه حق سبحانه و تعالی صرف نموده باشد و همین حدیث گذشت در باب مساجد به اندک تغییر لفظی و معنی متحد است

16- (و: الحاج اذا وقف بعرفات خرج من ذنوبه).

و به اسانید صحیحہ منقولست کہ حاجی ہر گاہ وقوف عرفات کند از گناہان بیرون می آید

5- (وقال ابو جعفر صلوات اللہ علیہ: ما یقف احد علی تلك الجبال یر ولا فاجر الا استجاب اللہ له فاما البر فیستجاب له فی آخرتہ و دنیاہ و اما الفاجر فیستجاب له فی دنیاہ).

و در موثق کالصحیح از حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ منقولست کہ فرمودند کہ احدی وقوف نمی کند و در این کوهها یعنی کوهستانها کہ مراد عرفات و مشعر باشد نہ خوب و نہ فاسق کہ مراد از آن کفار است مگر آن کہ دعاوی او را مستجاب می کنند اما خوبان دعای ایشان را مستجاب می کنند در ہر چہ طلب کنند از دنیا و عقبی، و اما کفار یا اعم از کفار و فساق دعای ایشان را مستجاب می کنند در امور دنیویہ.

و در فقہ رضوی مذکور است کہ مرویست از معصوم صلوات اللہ علیہم کہ ہر کہ در عرفات یا مشعر وقوف کند از امامی مذہب و غیر ایشان البتہ گناہان او را می آمرزند عرض نمودند کہ خوارج و نواصب نیز وقوف می کنند حضرت فرمودند کہ گناہان ہمہ را می آمرزند اگر بر سر کار خود نروند اما ہمہ پیش از بیرون رفتن بہ اعتقاد باطل خود بر می گردند و ضایع می کنند کردہای خود را و در موثق کالصحیح از حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات اللہ علیہ منقول است کہ ہر کہ در کوهها وقوف می کند دعای او را مستجاب می کنند اما مؤمنان پس دعای ایشان را مستجاب می کنند در آخرت ایشان و اما کفار پس دعای ایشان را مستجاب می کنند در دنیای ایشان و از آیہ کریمہ ظاہر می شود کہ چون کفار ہمین دنیا را می طلبند دنیا بہ ایشان

می دهند که اگر آخرت را بطلبند هر آینه دعای ایشان را نیز مستجاب می کنند و توفیق ایمانشان نیز کرامت می کنند و مؤمنان هر چه طلب کنند از دنیا و عقبی کرامت می فرمایند و آیه کریمه این است که بعد از وقوف عرفات و مشعر می فرماید که «فَمِنَ النَّاسِ الْخَاسِرِينَ» یعنی از جمله مردمان جمعی هستند که می گویند که ای پروردگار ما عطا کن ما را در دنیا حسنه و خوبی و ایشان را در آخرت نصیبی نیست و بعضی از ایشان می طلبند که خداوند ما را در دنیا حسنه و در آخرت حسنه و ما را از عذاب دوزخ نگاه دار این جماعت را نصیبی عظیم هست از کارهای خود

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ما من رجل من اهل كورة وقف بعرفة من المؤمنين الا غفر الله تعالى لأهل تلك الكورة من المؤمنين و ما من رجل وقف بعرفة من اهل بيت من المؤمنين الا غفر الله لأهل ذلك البيت من المؤمنين).

و از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است که هر گاه مؤمنی از شهری یا از طرفی بحج رود و وقوف عرفات را در یابد البته حق سبحانه و تعالی می آمرزد مؤمنان اهل آن خانه را با خویشان او را که مؤمن باشد.

و مؤید این احادیث بسیار وارد شده است که حق سبحانه و تعالی به برکت نماز گذارندگان شیعیان دفع می فرماید بلا را از جمعی که تارك الصلاة باشند و هم چنین سایر عبادات خصوصا هر گاه در آنجا از جهة اهل ناحیه یا شهر یا ده یا اهل خانه دعا کنندگان البته دعاهاى ایشان در حق آن جماعت مستجاب می شود چنانکه خواهد آمد که بهترین دعاها دعایی است که از جهة برادر مؤمن کنند

4- (و: سمع على بن الحسين صلوات الله عليهما يوم عرفة سائلا يسأل

النَّاسُ فَقَالَ لَهُ وَيْحَكَ أَغَيْرَ اللَّهِ تَسْأَلُ فِي هَذَا الْيَوْمِ أَنَّهُ لِيَرْجِيَ لِمَا فِي بَطْنِ الْجَبَالِ فِي هَذَا الْيَوْمِ أَنْ يَكُونَ سَعِيدًا).

و در حسن کالصحیح از حرمان منقول است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند در ضمن خصال بیست و سه گانه حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه که آن حضرت دیدند در روز عرفه که جمعی سؤال می کردند از مردمان حضرت فرمودند که وای بر شما آیا در چنین روز از غیر حق سبحانه و تعالی سؤال می کنید با آن که امیدواری هست اطفال شکم را که در این روز از جمله سعادت‌مندان شوند چون رحمت الهی شامل احوال همه کس می شود با آن که آنها که در شکمهای مادرانند زبان ندارند که سؤال کنند شما که زبان سؤال دارید چرا از حق سبحانه و تعالی سؤال نمی کنید و از غیر او سؤال می کنید و این حدیث در خصال موجود است در نسخه مصححی که بسیاری از فضلا بر او گشته اند و الحبالی است و در بعضی از نسخ الجبال است و ظاهرا تصحیف نساخ است

5- (و: کان أبو جعفر صلوات الله علیه اذا کان یوم عرفه لم یردّ سائلا).

و منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه در روز عرفه هیچ سائلی را رد نمی فرمودند اگر چه نسبت به سایل اولی آنست که سؤال نکند امام نسبت به دیگران اولی آن است که ردّ سائل نکنند

6- (و: من اعتق عبدا عشیة عرفه فانه یجزی عن العبد حجة الاسلام و یکتب للسید اجران ثواب العتق و ثواب الحج).

و در صحیح از شهاب منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که در عصر روز عرفه بنده را آزاد کند به درستی که مجزی است از آن بنده حجة الاسلام از او و می نویسند از جهة

آقا دو ثواب یکی ثواب آزاد کردن و دویم ثواب حجة الاسلام چون سبب حجة الاسلام بنده شده است

6- (و روى فى: العبد اذا أعتق يوم عرفة أنه اذا ادرك احد الموقفين فقد ادرك الحج).

و به اسانید صحیحه منقول است از معاویة بن عمار که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از بنده که آزاد شود در روز عرفة حضرت فرمودند که هر گاه یکی از موقفین که وقوف عرفاتست یا مشعر دریا بد چنان است که حج را در یافته است و این دو حدیث خواهد آمد با تفصیل هر دو

6- (و: اعظم الناس جرما من اهل عرفات الذى ينصرف من عرفات و هو يظن أنه لم يغفر له يعنى الذى يقنط من رحمة الله عزّ و جلّ).

و در حسن کالصحیح منقول است از بزنی از بعضی از مشایخ و ارسال او ضرر ندارد چون از اهل اجماع است و مراسیل او در حکم مسانید است چنانکه شهید در ذکری و شرح ارشاد ذکر کرده است که گفت شخصی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کرد در مسجد الحرام که کیست که گناه او از همه کس عظیمتر است حضرت فرمودند که هر کسی که وقوف کند در عرفات و مشعر و سعی کند میان صفا و مروه و طواف کند باین خانه و عقب مقام ابراهیم علیه السلام نماز کند و بعد از آن اعتقاد کند یا گمان کند که حق سبحانه و تعالی او را نمی آمرزد گناه او از همه عظیمتر است. و صدوق تاویل کرده است که مراد از این شخصی است که از رحمت الهی ناامید باشد چون ناامیدی از کبائر است که اگر ناامید نباشد و از خود مأیوس باشد و اعمال خود را خوب نداند بد نیست و معنی خوف و رجا

اینست که از اعمال خود خایف باشد و از رحمت الهی امیدوار باشد و ظاهراً حدیث متن غیر حدیث کافی است

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: اذا كان عشيّة عرفة بعث الله عزّ وجلّ ملكين يتصفّحان وجوه النّاس فاذا فقدوا رجلاً قد عوّد نفسه الحجّ قال احدهما لصاحبه يا فلان ما فعل فلان قال فيقول الله اعلم قال فيقول احدهما اللهمّ إن كان حبسه عن الحجّ فقر فاغنه و ان كان حبسه دين فاقض عنه دينه و ان كان حبسه مرض فاشفه و ان كان حبسه موت فاغفر له و ارحمه).

و كالصحيح منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که چون عصر عرفه می شود حق سبحانه و تعالی دو فرشته را می فرستد که ملاحظه نمایند مردمان را و به روی ایشان نظر کنند پس اگر نیابند شخصی را که معتاد بود که هر سال بحج می آمد از این دو فرشته به دیگری گوید که آیا فلانی چه شد و آن دیگری گوید که حق سبحانه و تعالی اعلم است پس آن يك گوید که خداوندا اگر سبب نیامدن او فقر است او را غنی مکن و اگر مانعش دین بوده است خداوندا دین او را ادا کن و اگر مانعش بیماریست تو او را شفا کرامت فرما و اگر فوت شده است تو او را پیامرز و رحمت کن

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: اذا دعا الرجل لأخيه بظهر الغيب نودي من العرش و لك مائة الف ضعف مثله و اذا دعا لنفسه كانت له واحدة، فمائة الف مضمونة خیر من واحدة لا یدری يستجاب ام لا).

و در حسن كالصحيح منقولست از ابراهیم بن هاشم که عبد الله جندب را در عرفات دیدم که وقوفی به جا آورد که بهتر از وقوف او از کسی ندیده بودم از اول وقوف که بعد از نماز ظهر و عصر است او را دیدم که دستها را

به جانب آسمان بلند کرده بود و آب دیده اش بر صفحه رو روان شده بر زمین می ریخت چون مردمان برگشتند به جانب مشعر به او گفتم ای ابو محمد وقوفی بهتر از وقوف تو ندیدم گفت و الله که دعا نکردم مگر از جهة برادرانم زیرا که از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه شنیدم که هر که دعا کند از جهة برادر مؤمنش غایبانه به او ندا می رسد از عرش که حق سبحانه و تعالی دعای ترا در حق او مستجاب کرد و صد هزار مثل آن چه از جهة او دعا کردی به تو عطا فرمود و اگر کسی از جهة خود دعا کند يك دعاست پس صد هزار دعایی که حق سبحانه و تعالی ضامن شده است که عطا کند بهتر است از يك دعائی که نمی داند مستجاب می شود یا نمی شود.

و ابن فهد قدس سره روایت کرده است در قوی از عبد الله بن سنان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که از جهة برادر مؤمنش دعا کند ملکی در آسمان اول است و می گوید که حق سبحانه و تعالی صد هزار مثل آن چه طلب کردی از جهة او ترا عطا فرمود و ملکی در آسمان دویم می گوید که حق سبحانه و تعالی می فرماید که ترا عطا کردم دویست هزار مثل آن چه از جهة برادر مؤمنت دعا کردی و به همین نحو بالا می رود تا به آسمان هفتم ملکی می گوید که ترا عطا فرمودند هفتصد هزار مثل آن چه از جهة برادر مؤمنت طلبیدی پس آن همه دعاهای مستجاب بهتر است از يك دعا که معلوم نیست که مستجاب خواهد شد یا نه

6- (و: من دعا لأربعین رجلاً من اخوانه قبل ان يدعو لنفسه استجیب له فیهم و فی نفسه).

از هشام بن سالم منقولست که حضرت امام جعفر صادق(ص) فرمودند که هر که مقدم دارد برادران مؤمن را بر خود و از برای چهل کس از

ایشان دعا کند و بعد از آن از جهة خود دعا کند از جهة همه مستجاب می شود و در صحیح از عبد الله بن سنان منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که دعا از جهة برادران مؤمن غایبانه ایشان روزی را فراخ می گرداند و بلاها را دفع می کند.

و از آن حضرت صلوات الله عليه منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که همه مؤمنین و مؤمنات از اول دنیا تا آخر دنیا شفیع خواهند بود کسی را که در دعای خود گوید که اللهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات و فردای قیامت اگر این مرد را امر کنند که بجهنم برند و بر رو کشند او را به آن که پاهای او را بکشند و روی او بر خاک کشیده شود مؤمنان و مؤمنات همه گویند پروردگارا این مرد همیشه از جهة ما دعا می کرد ما را شفیع او گردان پس حق سبحانه و تعالی شفاعت به ایشان کرامت فرماید و ایشان شفاعت کنند او را تا نجات یابد.

و در روایتی صحیح از صفوان منقولست که حضرت امام رضا صلوات الله علیه فرمودند که هر که دعا کند از جهة برادران مؤمنش حق سبحانه و تعالی مقرر سازد بعدد هر مؤمنین يك فرشته که از جهة او دعا کند و هر که بگوید

(اللهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات الأحياء منهم و الأموات).

حق سبحانه و تعالی بعدد هر مؤمن و مؤمنه که از زمان آدم علیه السلام تا انقضاء دنیا خواهند بود حسنه در نامه عمل او بنویسد.

و کالصحیح از عبد الله بن سنان روایت کرده است صدوق پس صحیح باشد چون سند صحیح بعبد الله دارد که حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه فرمودند که هر که هر روز بیست و پنجم رتبه بگوید

(اللهم اغفر للمؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات).

حق سبحانه و تعالی بعدد هر مؤمنی که بوده اند و هر که خواهد بود تا روز قیامت حسنه در نامه عمل او بنویسد و سیئه محو کند و درجه بلند کند.

و در حسن کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که هر که دعا کند می باید که دعای او عام باشد به آن که اول تصریح کند اسامی مؤمنین و مؤمنات را و در همه ضمائر متکلم مع الغیر بیاورد و این تغییر در دعاهاى منقوله نیز ضرر ندارد مثلا اگر در واقع چنین باشد که اللهم اغفر لي را بگوید اللهم اغفر لنا چون از جانب ایشان مرخصیم و در این باب احادیث بسیار وارد شده است و بعضی از اینها نیز گذشته است و دیگر خواهد آمد

6- (و: من مرّ بین مأزمي منی غیر مستکبر غفر الله له ذنوبه).

و کالصحیح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر که بگذرد به میان دو تنگنای منی نه از روی تکبر حق سبحانه و تعالی گناهان او را بیامزد، و در محاسن مذکور است که راوی گفت عرض نمودم که استکبار کدام است حضرت فرمودند آنست که حقرا نشناسد و اهل حقرا حقیر داند و چنانکه سابقا گذشت و احادیث متواتره وارد است که اکثر اوقات که اطلاق تکبر می کنند در امثال این مواضع مراد ایشان مخالفت حق است از اهل ملل باطله غیر مذهب امامیه و هر جا امامیه می گویند اثنا عشریه می خواهند، و مراد از اثنا عشریه آنست که غیر ایشان را امام نداند تا هر معصومی که از ائمه اثنا عشر که در زمان او باشند اعتقاد

داشته باشد پس کسانی که در زمان امام جعفر صادق صلوات الله علیه باشند شش معصوم را می باید که امام دانند و جازم باشند که هر امامی را که آن حضرت بفرمایند که بعد از من امام است امام دانند و اگر آن حضرت دوازده را نام برد یا مجملاً بفرمایند اعتقاد به امامت ایشان در وقت خود داشته باشند بعد از آن حضرت فرمودند که دو فرشته موکلند در این دو مازم و می گویند که پروردگارا سلامت دار این جمع را در دار دنیا و سلامت دار ایشان را در عقبی و ظاهر کلام لغویین آنست که مراد از مازم تنگناست و منی دو تنگنا دارد یکی از طرف عرفاتست که آن تنگنای مشعر است و یکی از طرف مکه معظمه که به ابطح می رسند وقتی که از تنگنا در می آیند و از ابطح داخل مکه معظمه می شوند پس ظاهر این حدیث آنست که از این دو تنگنا هر که بگذرد مغفور است موافق کلام اهل لغت و علما که ما زمین می کوبند تنگنای مشعر الحرام را می خواهند و بنا بر اطلاق ایشان مراد از مازم يك طرف کوه است و مشعر الحرام يك دره است از منی تا عرفات

6- (و: ان ابواب السماء لا تغلق تلك الليلة لأصوات المؤمنين لهم دويّ كدويّ النحل يقول الله عزّ و جلّ انا ربكم و اتم عبادي اديتم حقيّ و حقّ علیّ ان استجيب لكم فيحطّ تلك الليلة عمن اراد ان يحطّ عنه ذنوبه و يغفر لمن اراد ان يغفر له).

و در حسن كالصحيح از حلبی منقول است بروایت کلینی پس صحيح باشد بروایت صدوق که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر توانی که شب عید را احیا کن به درستی که بما رسیده است یعنی از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و اله که درهای آسمان را نمی بندند از جهة بالا بردن اعمال صالحه مؤمنان و صدای ایشان مانند

صدای خانه زنبور عسل است که هیچ صدایی مفهوم نمی شود اما نزد حق سبحانه و تعالی ظاهر است و حق سبحانه و تعالی خطاب می فرماید به ایشان که «انا الله ربکم» چنانکه در کافی است منم خداوندی که پروردگار شما ام و شما بندگان منید ادا کردید حق مرا و بر من لازمست که دعاهای شما را مستجاب گردانم پس حق سبحانه و تعالی در آن شب تخفیف می دهد از کسی که می خواهد تخفیف دهد و همه گناهان را می آمرزد از جهة کسانی که خواهد تخفیف دهد و همه گناهان را می آمرزد یا آن که حط عبارت از مغفرت گناهانست و بس و مغفرت عبارت از رسانیدن ایشان است به بهشت نیز

ازدحام مردم و تکبیر گفتن

(فاذا ازدحم الناس فلم یقدروا علی ان یتقدّموا و لا یتأخّروا کثروا فانّ التکبیر یذهب بالضّغط)

پس هر گاه ازدحام شود از کثرت مردمان که نتوانند پیش و پس رفتن: الله اکبر بگویند که تکبیر سبب وسعت می شود و فشارش برطرف می شود

وقوف به مشعر

6- (و: الحاج اذا وقف بالمشعر خرج من ذنوبه).

و هر گاه حاجی وقوف در مشعر را به جا آورد از گناهان بیرون آید چنانکه در روایت صحیحیه وارد شده است

و الوقوف بعرفة سنّة و بالمشعر فریضة

و در رساله اعمش از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و در غیر آن از اخبار وارد است که وقوف در عرفات سنت است یعنی وجوب آن از قرآن ظاهر نشده است بلکه از سنت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله ظاهر شده و وقوف در مشعر الحرام واجب است که وجوبش از قرآن ظاهر شده است چون بلفظ امر است چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که چون از عرفات بار کنید و بر گردید خداوند خود را یاد کنید نزد مشعر الحرام و مشهور آنست که مراد از ذکر تبت و قوفست در مشعر

چنانکه خواهد آمد و این سخنان استطرادا در اینجا مذکور شده است چون در بیان فضایل حجست و فضایل افعال حج

قربانی

(و ما من عمل افضل يوم النحر من دم مسفوك او مشى فى برّ الوالدین او ذى رحم قاطع يأخذ عليه بالفضل و یبدها بالسلام أو رجل اطعم من صالح نسكه ثم دعا إلى بقیتته جیرانه من الیتامی و اهل المسكنة و المملوك و تعاهد الأسراء)

روایت کرده است صدوق در خصال از ابان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هیچ عملی در روز عید قربان بهتر نیست از خونی که ریخته شود از جهة کشتن هدی یا قربانی یا رفتن به خانه پدر یا مادر که به ایشان احسانی کنند یا بروند به دیدن خویشانی که از این کس بریده اند تا بر او زیادتی داشته باشند و چون به او رسد اول سلام کند یا کسی که اطعام کند از قربانی جمعی را به آن که از جهة ایشان ثلثی را بفرستد و ثلثی که بماند هم سایگان خود را طلب کند از یتیمان و درویشان و بندگان و با ایشان چیزی بخورد یا بر عکس که ثلث اول را ضیافت کند و ثلث دویم به همسایگان دهد و ثلثی را که به فقرا می دهد، دیگر از اعمال خیر در این روز تعهد احوال اسیرانست بر تقدیری که آخر کشند او را می باید که به گرسنگی او را نکشند و این اعمال از مکارم اخلاق است و در روز عید بهتر است

14- (وقال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله: استفرهوا ضحایا کم فأنها مطایا کم علی الصراط).

و کالصحیح منقول است از حضرت موسی بن جعفر صلوات الله علیهما که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله علیه و آله فرمودند که نفیس کنید قربانیهای خود را یعنی شتر و گاو و گوسفند نفیس فربه بی عیب را

بکشید به درستی که فردای قیامت بار بردار شما خواهند بود بر صراط که بر آن سوار خواهید شد و از صراط خواهید گذشت پس هر چند نفیس تر است شما را زودتر از صراط خواهد گذرانیده و هر چند لاغرتر است در آن روز نیز لاغر خواهد بود و از صراط و برتر خواهد گذشت

14- (و: جاءت امّ سلمة رضی اللّٰه عنہا إلی رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیہ و آلہ فقالت یا رسول اللّٰه یحضر الاضحی و لیس عندی ثمن الاضحیّة فاستقرض و اضحی قال استقرضی فأنّہ دین مقضی).
و كالصحيح منقول است از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللّٰه علیہ که ام سلمه که بهترین زنان حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیہ و آلہ بود بعد از خدیجه که حق سبحانه و تعالی از او خوشنود باد به خدمت حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیہ و آلہ آمد و گفت یا رسول اللّٰه گاه هست که عید قربان حاضر می شود و بهای قربانی ندارم آیا قرض بکنم و قربانی کنم حضرت فرمودند که قرض کن که این قرض را حق سبحانه و تعالی ادا می کند چون از جهة رضای اوست چنانکه در حج نیز خواهد آمد

1- (و: یغفر لصاحب الأضحیّة عند أوّل قطرة تقطر من دمها).

و منقول است در قوی از حضرت امیر المؤمنین صلوات اللّٰه علیہ که فرمودند که اگر مردمان بدانند که چه ثوابست در قربانی هر آینه قرض کنند به درستی که قطرة اول خون قربانی که بیرون می آید جمیع گناهان صاحبش را می آمرزند

5- (و قال ابو جعفر صلوات اللّٰه علیہ: اّمّا استحسنوا اشعار البدن لأنّ أوّل قطرة تقطره من دمها یغفر اللّٰه له علی ذلك).

و كالصحيح منقول است از جابر که حضرت امام محمد باقر

صلوات الله عليه فرمودند که از چه وجه خوب می دانند خدا و رسول و ائمه معصومین صلوات الله عليهم یا صحابه اشعار نمودن شتران را که از برای هدی می برند زیرا که اول قطره که از خون ذبیحه ریخته می شود حق سبحانه و تعالی می آمرزد صاحبش را بر ریختن خون پس بیشتر مقرر فرمودند که کوهان شتر را زخم کنید تا اندک خونی بیرون آید و روی کوهان را به خون رنگ کند تا مغفرت را از جهة خود به زودی تحصیل نماید و دیگر وجوه خواهد آمد و کالصحیح منقول است از ابو بصیر که عرض کردم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که قربانی چیست حضرت فرمودند يك وجه آن که قطره اولی که از خون او بیرون آید او را می آمرزند.

دویم آن که ظاهر شود بر خلائق که تقوی دارد یا نه و از حق سبحانه و تعالی می ترسد با آن که خدا را ندیده است چنانکه حق سبحانه و تعالی می فرماید که گوشت و خون ذبیحه به خدا نمی رسد ردّا علی الیهود که در بسیار جائی از توراة مذکور است که حق سبحانه و تعالی از بوی قربانی محظوظ می شود و بر تقدیری که محرف نباشد از بابت بوی دهن روزه دار است که مانند مشکست نزد خدا یعنی حق سبحانه شما را ثواب کرامت فرماید و آن چه به خدا می رسد تقوی و پرهیزکاری شماسست پس حضرت فرمودند که نمی بینی یعنی متواتر نشده است نزد تو و در جمیع کتب سماوی نیست که حق سبحانه و تعالی قربانی هاییل را قبول کرد و قربانی قایل را قبول نکرد و چون هاییل در دل خوف الهی داشت و قایل نداشت

6- (و: من کفّ بصره و لسانه و یده ایّام التشریق کتب اللّٰه عزّ و جلّ له مثل حجّ قابل).

و کسی که چشم و زبان و دست خود را از محرمات در این سه روز نگاه دارد حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او ثواب حج آینده اگر چه اینها در همه اوقات واجبست خصوصا در ایام تشریق که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید فرموده است که

(وَ اذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدَاتٍ)

یعنی خدای تعالی را یاد کنید در چند روز شمرده شده که کنایه است بعد از آن فرموده است که

وَ اتَّقُوا اللّٰهَ وَ اعْلَمُوْا اَنْكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ

یعنی از حق سبحانه و تعالی بترسید در این چند روز بدانید که بازگشت شما بسوی او خواهد بود و شما را بر اعمال قبیحه عقاب خواهد کرد پس ظاهر شد از آیه کریمه که در این سه روز می باید که از جمیع محرمات خود را باز دارد و مشغول ذکر الهی باشد خصوصا تکبیرات عقیب صلوات چنانکه گذشت.

رمی الجمار

14- (و قال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله: رمى الجمار ذخر يوم القيامة).

و در صحیح منقولست که از آن حضرت صَلَّى الله عليه و آله فرمودند که انداختن سنگ ریزه های هفتادگانه ذخیره است از جهة روز قیامت و اگر چه همه اعمال ذخیره است و لیکن چون این عمل را به محض رضای الهی می کند و ریا و عجب را در این عمل راهی نیست غالبا ثواب این از همه بیشتر ظاهر خواهد بود و فایده اش در روز قیامت بیشتر ظاهر خواهد شد

14- (و قال صلوات الله عليه: الحاج اذا رمى الجمار خرج من ذنوبه).

و به طریق صحیح منقولست که هر گاه حاجی سنگ ریزه ها را می اندازد از گناه بیرون می آید ممکن است که مراد از این جمار هفتاد سنگ ریزه باشد و ممکن است که هفت سنگ ریزه جمره عقبه باشد که در روز عید

می زند چون در عقب وقوف مشعر واقع است در صحاح معاویة بن عمار.

و این اظهر است بنا بر آن چه معاویه نقل کرده است که حضرت بعد از این يك يك را می فرمودند تا به آخر، هر يك از این ده جمره علت مستقلة است در خروج از گناهان و هر گاه گناهان در مرتبه اولی زایل شد باقی نه جمره که در این سه روز می زند هر يك را هفت عدد سبب کتابت حسنات و علو درجات خواهد شد

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: من رمى الجمار يحط عنه بكل حصاة كبيرة موبقة).

و در حسن كالصحيح و صحيح از حریر منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که هر که جمار را بیندازد و بعدد هر سنگ ریزه يك گناه کبیره که سبب هلاک است از او محو می شود.

6- (و: اذا رماها المؤمن التقفها الملك و اذا رماها الكافر قال الشيطان باسك ما رميت).

و ظاهراً تنمة حدیث حریر باشد که کلینی نقل نکرده است چون ناخوشی دارد یعنی این جمرات را هر گاه مؤمنان می اندازند فرشتگان از روی تیمن و تبرک بر می دارند و به مسجد الحرام می برند و اگر کافر می اندازد یعنی غیر اثنی عشری، شیطان علیه اللعنة چون مسلط است بر کفار می گوید آن چه به من می اندازی در دبرت باد تو مسخر منی و لشکر منی و سنگ بمن می اندازی چون این دشنام نزد شیاطین انس شایع است شیاطین ایشان را دشنام می دهد به نحوی که نزد ایشان متعارفست

حلق رأس

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ان المؤمن اذا حلق رأسه بمنى ثم دفنه جاء يوم القيمة و كل شعرة لها لسان مطلق يلتي صاحبها باسم).

ص: 112

و در صحیح از ابو شبل منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه مؤمن سر خود را بتراشد در منی و دفن کند در منی چون به صحرای محشر در آید هر موی او را زبان فصیحی باشد که تلبیه گوید باسم صاحبش بانکه گوید که فلان یقول لیک یعنی فلان تلبیه می گوید تا به آخر و در کافی طلق است یعنی فصیح و ظاهرا نساخ میم را زیاد کرده اند و بنا بر نسخه مطلق یعنی زبانش گویا باشد چون اکثر زبانها از دهشت آن روز بند خواهد بود به غیر از این جماعت و امثال ایشان

14- (و: استغفر رسول الله صلی الله علیه و آله للمحلّین ثلث مرّات و للمقصرین مرّة).

و در صحیح از حلبی منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله سه مرتبه استغفار فرمودند از جهة جمعی که در منی سر تراشیده بودند و از جهة جمعی که تقصیر کرده بودند و سر تراشیده بودند یک نوبت استغفار کردند و در صحیح از حریر منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله دو مرتبه استغفار نمودند در سال حدیبیه از جهة آنها که سر تراشیده بودند و یک مرتبه از جهة مقصرین و دور نیست که سه مرتبه استغفار در حج و داع واقع شده باشد یا راوی یک مرتبه نشنیده باشد و راوی دیگر شنیده باشد

16- (و روی: انّ من حلق رأسه بمنی کان له بكلّ شعرة نورا یوم القیمة).

و در صحیح از معاویه بن عمار منقول است که هر که سر خود را در منی بتراشد بعدد هر مویی حق سبحانه و تعالی او را نوری بدهد در صحرای قیامت در وقتی که همه در ظلمت باشند

و جایز نیست نو حاجی را که اکتفا کند به تقصیر بلکه سر نیز می تراشد و اکثر بر اینند که سر تراشیدن افضل دو فرد واجب تخییر است و در نو حاجی مبالغه بیشتر است و در مبحث خود خواهد آمد و مناسب نبود ذکر غیر فضایل در این باب

6- (و: سئل الصادق صلوات الله عليه عن قول الله عزَّ و جلَّ «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ» قال يرجع مغفورا لا ذنب له).

و در قوی از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که از آن حضرت سؤال کردند از تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که فرموده است که هر که تعجیل کند در دو روز ایام تشریق و در نفر اول روانه شود بر او گناهی نیست و هر که تاخیر کند تا نفر دویم بر او گناهی نیست حضرت فرمودند که مراد الهی این است که خواه در نفر اول روانه شود و خواه در نفر دویم که حق سبحانه و تعالی جمیع گناهان او را می آمرزد و بنا بر این معنی «لِمَنْ أَتَقَى» این خواهد بود که حضرت فرموده اند که این معنی از جهة کسی است که پرهیز کرده باشد از شرك و مشرك نباشد یعنی شیعه اثنی عشری باشد چون غیر ایشان همه کافرند و مخلد در نار خواهند بود اگر چه بعضی از ایشان پاک باشند بر مذهب بعضی زیرا که طهارت و نجاست حکم دیگر است و حضرت فرمودند که این معنی از جهة شماست شیعیان و باقی مردمان بسیاری اهل اسلامند و مسلمان واقعی نیستند و حج شما مقبول است و حج باقی ایشان مردود است چون ایمان شرط است در صحت اعمال

و در حسن کالصحیح از عبد الاعلی منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که پدرم صلوات الله علیه می فرمودند که هر که قصد این خانه کند از جهت حج یا عمره و متبراً باشد از کبر از گناهان بیرون آید مانند روزی که از مادر متولد شود بعد از آن حضرت این آیه کریمه را خواندند به استشهاد بان معنی که در حدیث سابق گذشت.

راوی گفت گفتم که کبر کدامست حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که عظیمترین تکبرها آن است که حقرا ندانند و بر اهل حق طعنه زنند چنانکه قانون غیر اثنی عشری است و هر که چنین کند از جمله متکبرانی است که با حق سبحانه و تعالی منازعه کرده است در چیزی که مخصوص اوست چون متواتر است که

«الکبریاء ردائی و العظمة ازاری» یعنی کبریا و عظمت مخصوص منست از بابت مجازی که شایع است که می گویند که پادشاهی جامه ایست که به قد فلان پادشاه دوخته اند و مذکور شد که حضرات ائمه معصومین در غالب اوقات به سبب حضور اهل سنت خصوصاً علماء ایشان در مجالس ایشان تصریح نمی فرمودند بر کفر عامه و باین عبارت می فرمودند و اگر کسی خواهد رجوع کند به باب کبر در اکثر اخبار وارد است به همین عنوان که در این حدیث وارد شده است بلکه این مضمون متواتر است بی دغدغه از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و سنیان نیز در صحاح خود آورده اند و لیکن نمی فهمند که غرض حضرت چیست و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه در اکثر خطب خصوصاً خطبه قاصعه که در مذمت ابلیس فرموده اند بیان این معنی را با بلغ عبارات و معانی فرموده اند و بعضی از آن را کلینی ذکر کرده است

در ابواب حج و إن شاء الله تعالى مذکور خواهد شد

6- (وقال صلوات الله عليه: لا يزال العبد في حد الطائف بالكعبة ما دام شعر الحلق عليه).

و در حسن کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که همیشه بنده مؤمن از جمله طواف کنندگان کعبه است ما دام که موی تراش بر سر او باشد و این حدیث دو احتمال دارد یکی آن که پیش از حج سنت است که موی سر را بگذارند که بلند شود تا در منی بتراشند و مبالغه در آن واقعست از اول ذی القعدة چنانکه خواهد آمد و چون موی سر گذاشتن از شعار حاجیانست هر چند بیشتر باشد بهتر است و حکم حاجی دارد.

و دویم مویی است که بعد از تراشیدن بر سر می روید و در این صورت مبالغه از جهة سر تراشیدن واقع شده است و ظاهراً صدوق معنی دویم را فهمیده اند که در این جا این حدیث را ذکر کرده اند و بنا بر این معنی اول به اول باب انسب بود و معنی اول اظهر است و الله تعالی يعلم

16- (وروی: انّ الحاجّ من حین یرجع من منزله حتّی یرجع: بمنزلة الطائف بالكعبة).

و در روایتی از ائمه هدی صلوات الله علیهم وارد شده است که شخصی که اراده حج دارد از وقتی که از خانه بیرون می رود تا وقتی که داخل خانه می شود به منزله کسی است که بر دور کعبه طواف می کند چون حق سبحانه و تعالی همه جا حاضر و ناظر است و غرض از حج محض تعبّد و بنده گی است پس اگر جمعی در راه به اخلاص باشند بهترند از جمعی که طواف کنند و اخلاص نداشته باشند و ظاهر می شود که راه رفتن که مقدمه

حج است حکم حج دارد بر ثواب چنانکه احادیث متواتره وارد شده است که چون حاجی شروع در کار سازی می کند در هر حرکتی و سکونی او را ثوابی می دهند.

و بعضی از اخبار در این معنی گذشت و حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید نیز فرموده است در مقدمه جهاد یا اعم از جهاد و حج و غیر آن که هر تشنگی و گرسنگی و تعبی که می کشند در نامه عمل ایشان عمل صالح نوشته می شود، و حق سبحانه و تعالی ضایع نمی گرداند مزد نیکوکاران را و هر چه از نفقات در آن راه صرف کنند خواه اندک و خواه بسیار و هر وادی را که قطع کنند البته در نامه عمل ایشان نوشته می شود و حق سبحانه و تعالی بهترین جزاها کرامت می فرماید حاصل آن که هیچ چیز ضایع نمی شود در درگاه او اگر از جهة او کنند تعالی جوده و کرمه

هر که حج اسلام را به جا آورد

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: من حج حجة الاسلام فقد حلّ عقدة من النار من عنقه و من حج حجتین و لم یزل فی خیر حتی یموت و من حج ثلاث حج متوالیه ثم حج او لم یحج فهو بمنزلة مدمن الحج).

و کالصحیح منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که حج اسلام را به جا آورد پس به تحقیق که آتش جهنم که به سبب نکردن حج در گردش لازم شده بود و گره شده بود آن گروه را گشوده یا آتش جهنم را که به سبب اعمال قبیحه بسیار به هم رسیده بود از گردن خود برداشت چون احادیث متواتره وارد شده است که حج محو می کند گناهان را به فضل الله چنانکه بعضی از احادیث گذشت و دیگر خواهد آمد و اول اظهر است، و حج اسلام آن است که به اصل شرع بر بنده واجب می شود هر گاه استطاعت داشته باشد و کسی که دو حج می کند همیشه در خیر و خوبی

است یا مالش بسیار است و محتاج کسی نمی شود تا بمیرد و هر که سه حج پی در پی بکند و دیگر حج کند یا نکند در نامه عملش می نویسند که مدت عمر حج کرده است اگر چه هر چند بیشتر کند ثوابش بیشتر است، و جزو آخر در حدیث دیگر از فضیل منقولست

6- (و روی: ان من حجّ ثلاث حجج لم یصبه فقر ابدا).

و در صحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست و در روایتی وارد شده است که هر که سه حج بکند هرگز فقر به او نمی رسد و در حسن کالصحیح از فضیل منقولست که از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه شنیدم که فرمودند که به حق این خانه کعبه که هر که مداومت داشته باشد بر حج فقر و تب نزد او نمی آیند که ملازم او شوند و دیگر وارد شده است به طرق بسیار که حجهای پی در پی و عمرهای بسیار رفع می کند فقر و فاقه را و نگاه می دارند از مرگ بد.

هر شتری که سه سال بر آن حج روند

6- (و: ایما بعیر حجّ علیه ثلاث سنین جعل من نعم الجنة و روی: سبع سنین).

و در قوی از عیسی منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر شتری که سه سال بر آن حج روند آن شتر را حق سبحانه و تعالی از شتران بهشت می کند.

و در روایتی واقع شده هفت سال و آن حدیث موثقی است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه در وقت رفتن به پدرم صلوات الله علیه وصیت فرمودند که من بر این ناقه بیست حج کرده ام که يك تازیانه بر این زده ام چون بمیرد او را دفن کنید تا گوشت آن را درندگان نخورند به درستی که

حضرت سید الانبیاء صلی الله علیه و آله فرمودند که هر شتری که در هفت حج در عرفات حاضر شود حق سبحانه و تعالی آن شتر را از شتران بهشت می گرداند و نسل آن را مبارك می گرداند و چون آن شتر مرد پدرم آن را دفن فرمودند.

و در روایات متکثره وارد شده است که چون حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه را با علی علیین بردند آن ناقه در چراگاه بود خود را به قبر آن حضرت رسانید و سینه بر آن می مالید و بر خاک می غلطید حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که آن را به چراگاه برند مبادا فتنه شود از بنی امیه

هر کس سه نفر را به حج فرستد

8- (و قال الرضا صلوات الله علیه: من حجّ بثلاثة من المؤمنین فقد اشتری نفسه من الله عزّ و جلّ بالثمن و لم یسأله من این اکتسب ماله من حلال او حرام).

و در قوی از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که هر که سه مؤمن را با خود به حج برد و خرج ایشان را بکشد پس چنان است که گویا زر داده است و خود را خریده است و از آتش خلاص کرده است و فردای قیامت سؤال نخواهند کردن از او که مالش را از حلال به هم رسیده است یا از حرام بآنکه اگر از مال مردم باشد حق سبحانه و تعالی ایشان را خوشنود کند و عوض بدهد و محتمل است که این خرج از قبیل رد مظالم باشد که هر گاه نداند که از که برده است و صاحبان را نشناسد مانند حبه بری که ترازو داران می کنند چنانکه در صحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است که چون حاجی داخل مکه می شود حق سبحانه و تعالی دو

فرشته را بر او موکل می گرداند که حفظ کنند طواف و نماز و سعیش را از آفتهای اعمال پس چون وقوف عرفات واقع می شود این دو فرشته دست بر دوش او می زنند که گذشتها را حق سبحانه و تعالی بخشید پس من بعد عمل را از سر گیرد و در حسن کالصحیح از ثمالی منقول است که شخصی به حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه عرض نمود که شما جهاد را ترك گردید چون دشوار بود و حج را اختیار فرمودید که چون آسان بود حضرت تکیه فرموده بودند درست نشستند و فرمودند که وای بر تو نشنیدی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در حج وداع چون وقوف عرفه را در عرفات به جا آوردند فرمودند بلال را که مردمان را ندا کند که همه خاموش شوند چون خاموش شدند فرمودند که پروردگار شما بر شما احسان کرد در این روز و نیکوکاران را آمرزید و بدان را به نیکان بخشید روانه شوید به مشعر که همه مغفورید.

و بعضی از محدثین زیاد کرده اند که حضرت فرمودند که همه را بخشیدند مگر جمعی که حقوق مردمان در ذمت ایشان است که چون حق سبحانه و تعالی عادل است حقوق بی چارگان را از ظالمان خواهد گرفت و به ایشان خواهد داد و چون به مشعر الحرام رفتند حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در آن شب تا صبح تضرع می کردند که آن جماعت نیز آمرزیده شوند و چون صبح شد و وقوف به مشعر را به جا آوردند باز به بلال فرمودند که ندا کن تا مردمان خاموش شوند پس چون خاموش شدند حضرت فرمودند که حق سبحانه و تعالی تفضل فرمود و خوبان را آمرزید و شفاعت خوبان را در بدان قبول فرمود روانه شوید که همه را آمرزیدند و حق

سبحانه و تعالیٰ ضامن شد از جهة جمعی که حقوق مردمان را برده اند که صاحبان حقوق را راضی کند و صدوق در صحیح روایت کرده است ضمان را نیز از ثمالی

هر کس چهار حج به جا آورد

6- (و: من حجّ اربع حجج لم تصبه ضغطة القبر ابدا و اذا مات صوّر الله عزّ و جلّ الحجج التي حجّ في صورة حسنة احسن ما يكون من الصّور بين عينيه تصلّى في جوف قبره حتّى يبعثه الله من قبره و يكون ثواب تلك الصّلاة له و اعلم ان الرّكعة من تلك الصّلاة تعدل الف ركعة من صلاة الادميين).

و در صحیح از منصور منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که هر که چهار حج بکند فشارش قبر به او نرسد هرگز و چون می میرد حق سبحانه و تعالیٰ آن حجّهائی که کرده است مصور می گرداند به صورتی در نهایت حسن و جمال که در برابر او باشد و در میان قبر نماز گزارد تا وقتی که حق سبحانه و تعالیٰ او را محشور گرداند و ثواب این نماز از او خواهد بود و بدان که يك ركعت این نماز برابر است با هزار ركعت نماز آدمیان

هر کس چهار حج به جا آورد

6- (و: من حجّ خمس حجج لم يعذبه الله ابدا و من حجّ عشر حجج لم يحاسبه الله ابدا و من حجّ عشرين حجّة لم ير جهنّم و لم يسمع شهيقها و لا زفيرها و من حجّ اربعين حجّة قيل له اشفع في من احببت و يفتح له باب من ابواب الجنة يدخل منه هو و من يشفع له، و من حجّ خمسين حجّة بنى الله له مدينة في جنّة عدن فيها الف قصر في كلّ قصر الف حوراء من حور العين و الف زوجة يجعل من رفقاء محمّد صلّى الله عليه و آله في الجنّة، و من حجّ اكثر من خمسين حجّة كان كمن حجّ خمسين حجّة

مع محمد و الاوصياء صلوات الله عليهم و كان ممن يزور الله تبارك و تعالى كل جمعة و هو ممن يدخل جنة عدن التي خلقها الله عز و جل بيده و لم ترها عين و لم يطلع عليها مخلوق و ما من احد يكثر الحج الا بنى الله له بكل حجة مدينة في الجنة فيها غرف في كل غرفة منها حوراء من حور العين مع كل حوراء ثلاثمائة جارية لم ينظر الناس إلى مثلهن حسنا و جمالا).

و كالصحيح منقول است از حضرمی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که هر که پنج حج بکند حق سبحانه و تعالى او را هرگز عذاب نکند و هر که ده حج بکند حق سبحانه و تعالى او را حساب نکند هرگز و هر که بیست حج بکند جهنم را نبیند و صدای بلند و پست جهنم را نشنود و در حسن كالصحيح از حضرت امام موسى كاظم صلوات الله عليه منقول است که هر که چهل حج بکند به او گویند که هر که را می خواهی شفاعت کن و دری از درهای بهشت از جهة او بگشایند که داخل شود او و کسانی که او شفاعت کرده باشد از آن در بهشت و كالصحيح منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله که هر که پنجاه حج کرده باشد حق سبحانه و تعالى از جهة او بنا کند در جنت عدن شهری که در آن شهر هزار قصر باشد در هر قصری هزار حوری از حور العين یعنی زنان سفید گونه سیاه چشم یا چشمان ایشان چنین باشد که سفیدی در نهایت سفیدی باشد و سیاهی در نهایت سیاهی و هزار زن آدمیزاد بدهند او را که حسن ایشان بسیار بهتر از حوریان باشد و در بهشت هم سایه و رفیق حضرت سید المرسلین و ائمه طاهرین باشد صلوات الله عليهم [و ظاهرا که همین

حدیث باشد اگر چه در خصال همه را ذکر کرده اند مگر [تتمه را چون عدد معینی نداشت و در خصال هر چه عدد معینی دارد ذکر می کند آن را و کسی که زیاده از پنجاه حج کند چنان باشد که پنجاه حج با محمد و ائمه معصومین صلوات الله علیهم کرده باشد و از کسانی باشد که در هر جمعه زیارت کند خدا را یعنی زیارت کند حضرت سید المرسلین و ائمه طاهرین را صلوات الله علیهم که زیارت ایشان زیارت حق سبحانه و تعالی است و از جمله کسانی باشد که داخل شود در جنت عدن یعنی در باغستانی که هرگز از آنجا بیرون نیاید آن جنتی که حق سبحانه و تعالی آن را بدست قدرت خود آفریده است و هیچ چشمی آن را ندیده باشد و مخلوقی بر آن مطلع نشده باشد و هر که حج بسیار کند حق سبحانه و تعالی بعدد هر حجی از جهت او بنا کند در بهشت شهری که در آن شهرها بالاخانه ها باشد که در هر بالاخانه حوری باشد از حور العین با هر حوری سیصد کنیز باشند که هیچ آدمی زادی بحسن و جمال مانند آنها ندیده باشد

هر کس يك سال حج به جا آورد و يك سال نه

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: من حج سنة و سنة لا فهو ممن ادمن الحج).

و منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که يك سال حج رود و يك سال نرود او از جمعی است که همیشه حج می کند.

و در روایتی وارد شده است که مدمن یعنی کسی که مداومت بر حج داشته باشد کسی است که هر گاه استطاعت به هم رسد برود هم چنان که مدمن خمر کسی است که هر وقت به هم رسد بخورد و ظاهر لفظ مدمن آن است که هر سال به حج رود و لیکن تفضل الهی چنین کرده است که کسی که سه سال پی در پی به حج رود یا يك سال نه يك سال برود یا هر وقتی که میسر شود

برود این جماعت نیز مدمند یعنی گویا که همیشه حج می کنند حقیقه و ظاهر اخبار بسیار آن است که نیت داشته باشد جز ما که اگر چیزی به هم رساند به حج رود و هر چند به حج نرفته باشد او نیز مدمن است و الحمد لله رب العالمین

هر کس هر سال حج به جا آورد

6- (و: قال اسحاق بن عمّار لأبي عبد الله صلوات الله عليه اني قد وُطئت نفسي على لزوم الحجّ كلّ عام بنفسی او برجل من اهل بیته بمالی فقال وقد عزمتم على ذلك؟ قلت نعم قال ان فعلت ذلك فايقن بكثرة المال او ابشر بكثرة المال).

و در موثق کالصحيح منقولست از اسحاق که عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که من بر خود قرار داده ام که هر سال خود بروم یا شخصی از اهل خانه خود را به حج فرستم از مال خود حضرت فرمودند که بر این معنی عزم داری گفتم بلی حضرت فرمودند که اگر چنین کنی یا عزم جزم داری یقین بدان که حق سبحانه و تعالی مالت را بسیار می کند یا بشارت باد ترا به کثرت مال و راوی نمی داند که حضرت کدام را فرموده است و از اینجا ظاهر می شود و از امثال این که نقل بلفظ می کرده اند مهما امکان

هر کس پیاده حج به جا آورد

6- (و روی: انه ما تقرّب العبد إلى الله عزّ و جلّ بشيء احبّ اليه من المشي إلى بيته الحرام على القدمين و انّ الحجّة الواحدة تعدل سبعين حجّة).

و مرویست که بنده تقرب نجسته است به حق سبحانه و تعالی به چیزی که محبوبتر باشد نزد او از پیاده رفتن بسوی کعبه و به تحقیق که يك حج پیاده برابر است با هفتاد حج سواره و منقولست در قوی از حضرت امام

محمد باقر صلوات الله علیه که عبد الله بن عباس گفت که من پشیمانی ندارم به چیزی مانند پشیمانی که دارم بر آن که حج پیاده نکرده ام زیرا که از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله شنیدم که هر که حج خانه کعبه را پیاده کند حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او هفت هزار حسنه از حسنات حرم عرض نمودم که یا رسول الله حسنات حرم کدامست حضرت فرمودند که هر حسنه از او هزار هزار حسنه است و فرمودند که فضیلت پیاده روان در حج بر سواره روان مانند فضیلت ماه چهارده است بر سایر کواکب و حضرت امام حسن صلوات الله علیه پیاده قطع راه می فرمودند محلها را از پی سر می کشیدند.

و منقول است در صحیح از عبد الله بن سنان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که عبادت کرده نشده است حق سبحانه و تعالی به چیزی که مشکلترا از پیاده روی باشد و بهتر از پیاده روی باشد و در صحیح از حلب منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از فضیلت پیاده روی حضرت فرمودند که حضرت امام حسن صلوات الله علیه سه مرتبه هر چه داشتند قسمت کردند با حق سبحانه و تعالی حتی کفش را و جامه را و دینار را یعنی نصف را در هر مرتبه به فقرا می دادند و نصف را از جهة خود نگاه می داشتند و آن را نیز از جهة فقرا نگاه می داشتند و بیست حج پیاده فرمودند و کالصحیح منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که عبادت کرده نشده است حق سبحانه و تعالی به عبادتی که بهتر از پیاده رفتن باشد.

و احادیث صحیحه وارد شده است که هر که نذر کند که حج پیاده رود می باید که پیاده برود و اگر عاجز شود سوار شود و بدنه بدهد و خواهد

آمد، و اگر پیاده روی فضیلت نمی داشت نذر منعقد نمی شد و امثال این اخبار بسیار وارد شده است و احادیث صحیحیه و موثقه و حسنه وارد شده است که سواره رفتن بهتر است چنانکه خواهد آمد با وجه جمع به چند عنوان یکی آن که اگر از جهة خست و بخل پیاده رود سواری بهتر است دویم آن که اگر مرکوب داشته باشد که چون عاجز شود سوار شود پیاده رفتن خوبست سیم آن که سواری بهتر است اگر تواند که زودتر برود به مکه و مشغول عبادت شود در آنجا

و من مشی عن جمله كتب الله له ثواب ما بين مشيه و ركوبه).

و کسی که اندک زمانی پیاده شود اگر چه از جهة فضای حاجت باشد و تند رود تا سوار شود چنانکه متعارفست الحال حق سبحانه و تعالی ثواب پیاده رفتن او تا سوار شدن در نامه عملش می نویسد

(و الحاج اذا انقطع شسع نعله كتب الله له ثواب ما بين مشيه حافيا إلى متنعل).

و هر گاه بند نعلین حاجی گسیخته شود و پا برهنه رود تا خود را به کفش رساند یا بند نعلین دیگر بر آن بدوزد حق سبحانه و تعالی ثواب پا برهنه رفتن این مقدار از زمان را در نامه عملش می نویسد و ظاهرا پا برهنه رفتن مطلوب نباشد چنانکه در حدیث صحیح وارد شده است و این حدیث منافات ندارد با آن حدیث زیرا که بیان ثواب بلا می کنند که اگر این مقدار محنت به او رسد این ثوابش کرامت می فرماید و حدیث سابق نیز باین معنی اظهر است بلکه

يك تاويل احاديث سابقه نيز اين است كه اگر كسى سواره به حج رود و چيزى نداشته باشد يا پيشتر حج بر او واجب شده باشد و تقصير کرده باشد و الحال پياده رود در امثال اين صور حق سبحانه و تعالى اين ثوابها كرامت مى فرمايد چنانكه محمد بن يعقوب و صدوق رضی اللہ عنهما سواره را بهتر مى دانند چنانكه گفته است كه

حج ماشيا بهتر است

14,6- (و: الحجّ راكبا افضل منه ماشيا لأنّ رسول الله صلّى الله عليه و آله حجّ راكبا).

و در صحيح و حسن كالصحيح و موثق كالصحيح از رفاعه منقولست كه شخصى از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه پرسيد كه سواری افضل است يا پياده رفتن حضرت فرمودند كه سوار بودن بهتر است از پياده رفتن زيرا كه حضرت سيد المرسلين صلّى الله عليه و آله سواره حج فرمودند.

و به همين مضمون در موثق كالصحيح از ابن بكير از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است و در صحيح منقول است از رفاعه كه از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال كردم كه پياده رفتن حضرت امام حسن صلوات الله عليه از مكه بود كه افعال حجرا پياده واقع ساختند يا از مدينه مشرفه بود كه كل راه پياده رفتند؟ حضرت فرمودند كه از مكه معظمه بود.

ديگر سؤال كردم كه هر گاه عمره به جا آوردم بعد از آن سوار شوم از جهة رفتن به عرفات يا پياده بروم حضرت فرمودند كه حضرت امام حسين صلوات الله عليه همه را سواره مى كردند ديگر سؤال كردم كه فى نفسه سواره افضل است يا پياده حضرت فرمودند كه سواره افضل است زيرا كه حضرت سيد المرسلين صلّى الله عليه و آله همه افعال را سواره كردند حتى طواف خانه كعبه را.

و در صحیح به طرق متعدده از سیف منقول است که به خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه عرض نمودم که ما همیشه پیاده به حج می رفتیم تا آن که حدیثی از شما بما رسیده است که سواره بهتر است چه می فرماید حضرت فرمودند که مردمان جمعی پیاده حج می کنند و جمعی سواره یعنی هر دو خوبست عرض نمودم که کدامیک نزد شما بهتر است تا آن را به جا آوریم حضرت فرمودند که سوار شوید که آن نزد ما محبوب تر است زیرا که اگر سوار شوید قوت دعا و عبادت شما بیشتر خواهد بود. و از امثال این حدیث ظاهر می شود که احادیث پیاده محمولست بر تقیه و اقل مرتبه اش مخالفت سنیانست که در همه جا مطلوبست خصوصا در این مسأله که هر سال چندین هزار کس از ما وراء النهر و هند به حج می روند و قلیلی بر می کردند از جهة فتوای ملاعین سابقه و در هر زیارتی پیاده رفتن ضرر ندارد و چون منازل همه آبادانست اگر بمانند روز دیگر می توانند رفت به خلاف راه مکه که ماندن و مردن به يك دیگر مقرونست و الله تعالی يعلم

(و الجمع ما بین الخبرین فی هذا المعنی

6- ما رواه ابو بصیر عن الصادق صلوات الله علیه: انه ساله عن المشي افضل او الركوب فقال اذا كان الرجل موسرا فمشي ليكون اقل لففته فالركوب افضل).

و صدوق می گوید که جمع کردن میان این دو نوع از خبر در این معنی و این مصطلح علماست چون در هر طرفی احادیث بسیار واقع است پس مراد از این دو خبر دو نوع است نه دو فرد: روایت موثق ابو بصیر است که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم که پیاده افضل است یا سواره حضرت فرمودند که هر گاه شخصی مال داشته باشد و از جهة بخل و خست پیاده رود تا خرجش کمتر باشد در این صورت سواره افضل است

ص: 128

2- (و: كان الحسن بن عليّ صلوات الله عليهما يمشى و تساق معه المح امل و الرجال).

و در موثق كالصحيح منقولست از ابن بكير كه عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه كه اراده حج داريم حضرت فرمودند كه پياده مرويد و سوار شويد گفتم فدای تو کردم احاديث بما رسیده است كه حضرت امام حسن صلوات الله عليه بيست حج پياده كردند حضرت فرمودند كه آن حضرت پياده می فرمودند و ليكن شتران با كجاوه يا با تخت روان با حضرت بود كه اگر بمانند سوار شوند و شما چنين نيسيد و اشعاری دارد بانكه دشمنان بسيار داريد همين كه اندكى پس افتاديد شما را می كشند چنانكه مدار اين زمان بر اين است و در موثق كالصحيح از هشام بن سالم منقولست كه من با جمعی كثير داخل شدیم بر آن حضرت صلوات الله عليه و همه گفتيم كه حق سبحانه و تعالى ماها را فدای تو گرداند پياده رفتن بهتر است يا سوار بودن حضرت فرمودند كه عبادتی بهتر از پياده رفتن نيست عرض نموديم كه کدام افضل است اگر سوار شويم و زودتر برويم به مكه و در آنجا مشغول عبادت شويم تا پيادگان برسند يا پياده برويم حضرت فرمودند كه سوار شدن افضل است يعنی در اين صورت يا مطلقا بانكه اول كلام را تقيه فرموده باشند

حج مقدم است يا جهاد

4- (و: جاء رجل إلى عليّ بن الحسين صلوات الله عليهما فقال قد ائثرت الحجّ على الجهاد و قد قال الله عزّ و جلّ إنّ الله اشترى من المؤمنین انفسهم و أموالهم بأنّ لهم الجنة إلى آخرها فقال عليّ بن الحسين صلوات الله عليهما فاقرأ ما بعدها فقال التائبون العابدون إلى

ان بلغ اخر الآیة فقال اذا رأیت هؤلاء فالجهاد معهم یومئذ افضل من الحج).

و در موثق کالصحیح منقول است از سماعه که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که عمرو بن عبید بصری که از عبّاد و زهاد و معتزله زیدیه و اهل سنت است به خدمت حضرت سید السّاجدین رسید در راه مکه و عرض نمود که یا علی بن الحسین حجرا بر جهاد ترجیح دادید با آن که حق سبحانه و تعالی فضیلت بسیار از جهة جهاد فرموده است از آن جمله فرموده است که به درستی و راستی که خداوند عالمیان از مؤمنان خریده است یا خریداری می فرماید که جانهای خود را و مالهای خود را صرف نمایند در راه ما که جهاد است، و ما در عوض بهشت را به ایشان کرامت کنیم تا آخر آیه که ترجمه اش این است که در راه خدای تعالی جهاد کنند و بکشند کفار را و کشته شوند و این وعده بهشت را به راستی کرده ایم در توراة موسی و انجیل عیسی و قرآن محمد صلی اللہ علیہ و آلہ و علیهما و کیست که بعهد خود بیشتر از خداوند عالمیان وفا کند پس خوشحال باشید باین داد و ستد که کردید با خدا و این مباحثه فوزیست عظیم و در اوست ثواب عظیم.

پس حضرت سید السّاجدین صلوات اللہ علیہ فرمودند که آیه را تمام کن و تتمه را بخوان عمرو بن عبید تتمه را خواند یا حضرت خواندند چون عبارت احتمال هر دو دارد و ترجمه اش این است که آن جمعی که حق سبحانه و تعالی از ایشان جانها و مالها را خریده اند تائبانند که همیشه بازگشت ایشان به جانب اقدس اوست، و عبادت کنندگانند انواع بندگیها، را و حمد کنندگانند خداوند خود را، و سیاحت کنندگانند که از جهة رضای

الهی ترک وطن و مال و فرزند می کنند از جهة جهاد یا طلب علم و اکثر مفسران گفته اند که سایحان روزه دارانند چنانکه از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله منقولست که سیاحت امت من روزه است و در حدیث کالصحیح نیز وارد است که آنها صایمانند و رکوع کنندگان و سجود کنندگان در نماز و امر کنندگان به معروف و نهی کنندگان به منکرند و جمعی اند که محافظت نمایند حدود الهی را و بشارت ده یا محمد ایشان را به بهشت عنبر سرشت پس حضرت فرمودند که هر گاه این جماعت را ببینی و آن جماعت اولیاء الله اند و اصحاب قائم آل محمدند الیوم و در وقت خروج آن حضرت صلوات الله علیه در خدمت آن حضرت صلوات الله علیه خواهند بود پس چون این جماعت بهم رسند در آن صورت جهاد از حج افضل است و در زمان آن حضرت که بنی امیه مسلط بودند بر همه عالم اگر با ایشان جنگ بایست کردن لشکر نداشتند که توانند جهاد کردن و به اسکان بنی امیه جنگ کردن فائده نداشت و مع هذا کفره بنی امیه در مقام قتل ایشان در می آمدند و با آن که آن حضرت همیشه مشغول عبادت بودند و با کسی الفت نمی فرمودند در مقام قتل حضرت بودند و هر که خروج کرد کشته شد و احادیث اهل بیت متواتر است که در زمان غیبت حضرت صاحب الامر صلوات الله علیه جهاد ساقط است مگر وقتی که کفار هجوم کنند بر بیضه اسلام یا سنّیان بر بیضه ایمان چنانکه در صحیح از یونس منقول است که عرض نمودم به حضرت امام رضا صلوات الله علیه که فدای تو کردم شخصی از شیعیان شما شنید که شخصی شمشیر و اسب می دهد که مردم به جهاد روند به نزد آن شخص رفت و اسب و شمشیر گرفت از روی نادانی و

چون به شیعیان رسیده به او گفتند که با این جماعت جنگ کردن جایز نیست برو اینها را به صاحبش پس ده و چون او را طلب کرد گفتند از شهر بیرون رفت.

حضرت فرمودند که مرابطه کند و جنگ نکند عرض نمودم که مرابطه در سر حدهای مانند قزوین و دیلم و عسقلان خوب است حضرت فرمودند که بلی عرض نمودم که اگر ضرور شود جهاد بکند حضرت فرمودند که نه مگر آن که خوف این باشد که فرزندان مسلمانان را بکشند دفع ایشان از مسلمانان می توان کرد هم چنان که اگر فرنگ یا امثال فرهنگ بر سر مسلمانان آیند دفع آنها می باید کرد پس فرمودند که مرابطه بکند و جنگ نکند و اگر خوف باشد که شهر مسلمانان را بگیرند و به بندگی اندازند یا بکشند و در این صورت جهاد می کند به رخصت امام از جهة دفع ایشان از خود نه بواسطه سلاطین جور زیرا که اگر ایشان بر بلاد اسلام مسلط شوند و شعایر کفر با بر پا کنند رفته رفته مثل زمان کفر خواهد شد و نام حضرت بر طرف می شود پس بنا بر این جهاد شیعیان مالدار حج بیت الله الحرام است و حج مفلسان نماز جمعه است چنانکه گذشت

6- (و روی: انه صلوات الله عليه قرء التائین العابدین إلى آخر الآية).

و در روایتی واقع است که این آیه را حضرت بیا خواندند یا خوانده اند به جر که بدل از مؤمنان باشد یعنی حق سبحانه و تعالی از این جماعت می خرد نفوس و اموال ایشان را و شیخ امین الدین طبرسی ذکر کرده است که این قرائت اهل البیت است و عبد الله بن ابی اوفی و عبد الله بن مسعود و اعمش است

6- (و: من حجّ یرید به وجه الله عزّ و جلّ لا یرید رثاء و لا سمعة غفر الله له البتة).

و كالصحيح از سيف عمار ثقه منقول است كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه هر كه حج را خالصا از جهة رضای الهی به جا آورد و لوجه الله بمعنی لله است كه قصد او در وقت حج كردن ریا نباشد سمعه نیز نباشد كه او را حاجی گویند بلکه مطلبش اطاعت الهی باشد حق سبحانه و تعالی می آمرزد او را البته جز ما قطعاً.

و كالصحيح منقولست از هارون بن خارجه كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه حج بر دو قسم است يك حج آن است كه از جهة رضای الهی است و ثواب آن بر حق سبحانه و تعالی بهشت است، و يك حج آن است كه از جهة مردمانست و ثواب آن بر مردم است در روز قیامت یعنی اگر توانند داد و كه می تواند داد و حال آن كه در آن روز همه به حال خود در مانده اند و مؤید آیه کریمه است امثال این اخبار چنانكه كه حق سبحانه و تعالی فرموده اند كه «وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» یعنی تمام كنید حج و عمره را از جهة رضای الله تعالی و چون اوامر در آیات ظاهرش وجوبست دلالت می كند بر وجوب نیت اخلاص و قربت.

14- (و قال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله: من اراد دنيا و آخرة فليؤم هذا البيت).

و از آن حضرت صَلَّى الله عليه و آله منقولست كه هر كه دنيا و آخرت هر دو را خواهد باید كه قصد این خانه كعبه كند كه حق سبحانه و تعالی هر دو را عطا می كند و محتمل است كه مراد این باشد كه هر كه غرضش از حج دنيا باشد و بس همان را به او می دهند و اگر غرضش محض آخرتست آن را می دهند و بس یا آن كه هر دو را به او می دهند و هر كه هر دو را خواهد هر دو را می دهند.

و ممکن است که تفسیر آیه کریمه باشد که حق سبحانه و تعالی می فرماید که چون به جا آورید افعال حج را پس خداوند خود را یاد کنید در ایام تشریق چنانکه پدران خود را در جاهلیت یاد می کردید در منی میان مسجد خیف و کوه و بیان مفاخر و کمالات ایشان می کردید بعوض آن خداوند خود را یاد کنید و نعمتهای غیر متناهی که بر شما و بر پدران شما کرده است یاد کنید پس بعضی از مردمان دعا می کنند که خداوندا بما عطا کن دنیا را، و ایشان را در آخرت بهره نخواهد بود و بعضی از ایشان می گویند که پروردگارا عطا کن بما در دنیا خوبی و در آخرت خوبی و نگاه دار ما را از عذاب آتش جهنم این جماعت را بهره عظیم خواهد بود از آن چه کسب کرده اند

هر کس قصدش رجوع به حج باشد

6- (و: من رجع من مکة و هو ینوی الحج من قابل زید فی عمره و من خرج من مکة و هو لا ینوی العود إليها فقد قرب اجله و دنا عذابه).

و کالصحیح منقولست از عبد الله بن سنان که شنیدم که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که از مکه بر گردد و قصد داشته باشد که سال دیگر بر گردد حق سبحانه و تعالی عمر او را زیاد می گرداند و در حسن کالصحیح و در قوی کالصحیح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر که از مکه بیرون آید و قصد نداشته باشد که بر گردد به مکه پس به تحقیق که اجلس بسر آمده است و عذابش نزدیک شده است

6- (و روی عن الصادق صلوات الله علیه انه قال: ترون هذا الجبل ثافلا ان یزید بن معاویة لعنة الله لَمَا رجع من حجّه مرتحلا إلى الشام أنشأ يقول

إذا تركنا ثافلا يمينا *** فلن نعود بعدها سنينا

للحجّ و العمرة ما بقينا ***

فأما ته الله قبل اجله).

و در موثق كالصحيح منقولست از حسن كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه اين كوه ثافل به ثاء مثلثه و قاف يا به فا كه اسم كوهي است از راه شام كه در دست چپ راه واقع است و مي بينيد به درستي كه يزيد عليه اللعنة و العذاب الشديد وقتي كه برگشت از حج و متوجه شام بود اين شعر را گفت كه هر گاه كوه ثافل را بدست راست اندازيم ديگر سالها بر نخواهيم گشت از جهة حج و عمره تا زنده خواهيم بود پس حق سبحانه و تعالي او را پيش از اجلش ميراند و ظاهرا غرض از ذكر اين حكايه كفر يزيد است كه آن ملعون اعتقادي به اسلام نداشت حج را از اين جهة كرد كه نگويند كافر است و آن ملعون در سه چهار سال پادشاهي در يك سال اولاد حضرت سيد المرسلين صلي الله عليه و آله را شهيد كرد، و در سال ديگر مدينه مشرفه را قتل عام كرد چون واقعه امام حسين صلوات الله عليه كه واقع شد اهل مدينه از بيعت خود برگشتند لشكري فرستاد تا هر چه خواستند كردند و نسب از اهل مدينه بر طرف شد و دختران و زنان را سبي كردند و بكارتها بردند و تا سه روز هر كه راديدند كشتند و چون حق سبحانه و تعالي خواسته بود كه ذريت آن حضرت منقطع نشود زنان بنی هاشم و اولاد ایشان چند کسی که بودند به خانه حضرت سيد الساجدين صلوات الله عليه پناه بردند حق سبحانه و تعالي شامي را برانگيخت كه در اين سه شبانه روز نگذاشت كه کسی به خانه حضرت رود چهارم هر چه در آن خانه بود از زر اين زنان همه را حضرت بان شامي داد شامي قبول نكرد و گفت يا ابن

ص: 135

رسول الله من این عمل را از جهت رضای الهی کردم عمل مواضیع مگردان حضرت فرمودند که شفاعت ما ترا به حال خود است و این قلیل را قبول کن که ما اهل بیتیم که چیزی که دادیم پس نمی گیریم قبول کرد، و سال دیگر کعبه را خراب کرد و اگر کسی شك کند در کفر او البته کافر است و شکی نیست که از برای به درك رفتن آن ملعون پیش از اجلس این اعمال قبیحه کافی است پس نسبت باین شعر دادن دور نیست که از این جهت باشد که حق سبحانه و تعالی گناه آن اعمال را به آخرت انداخته باشد تا چیزی از عذاب او مخفف نشود

5- (و قال ابو جعفر صلوات الله عليه: ما من عبد يؤثر على الحجّ حاجة من حوائج الدّنيا إلاّ نظر إلى المحلّقين قد انصرفوا قبل ان تقضى له تلك الحاجة).

و به اسانید متکثرة منقول است از ابو حمزه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر بنده که اختیار کند بر حج کاری از کارهای دنیوی را البته نظر خواهد کرد که حاجیانی که سرها تراشیده اند برگشته باشند پیش از آن که انکار ساخته شده باشد.

و این معنی مجربست و کارها همه بی توفیق الهی متحقق نمی شود و چون او ترك حج نمود حق سبحانه و تعالی نیز سلب توفیق می کند و آن کار ساخته نمی شود و قبل از بعثت موسی سر را می گذاشتند و در عمری که يك بار حج می کردند سر می تراشیدند موافق سنت حضرت ابراهیم علیه السلام، و چون عرب بت پرستی را اختیار نمودند بسیاری از فروع دین را نیز ترك نموده بودند، و چون حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که در حج و عمره سر را بتراشند بر ایشان بسیار شاق بود اولاً بتدریج سر تراشیدن

شایع شد و مو گذاشتن منسوخ شد یا کالمنسوخ چنانکه گذشت.

و به همین مضمون در حسن کالصحیح منقول است از قدّاح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: ما تخلف رجل عن الحجّ إلا بذنب و ما يعفو الله عزّ و جلّ اکثر).

و کالصحیح منقول است از سماعه که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه به من فرمودند که چرا امسال حج نکردی عرض کردم که کارها و معاملات با مردم داشتم و دست به هم نداد و شاید که خیر در این باشد حضرت فرمودند که نه و الله که خیر نمی باشد در ترك حج پس فرمودند که هیچ کس ممنوع نمی شود از حج مگر به سبب گناهی که از او صادر شده است و آن سبب منع لطف الهی می شود و آن چه را حق سبحانه و تعالی عفو می فرماید بیشتر است از آن چه بان می گیرد

6- (و: سئل عن قول الله عزّ و جلّ فَأَصْدَقَ وَأَكُنْ مِنَ الصّٰلِحِينَ قال اصدق من الصدقة و أكن من الصّٰلِحِينَ ای احجّ).

و منقول است که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدند از تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که می فرماید که انفاق کنید مالهای خود را که روزی داده ایم شما را پیش از آن که یکی از شما را مرگ در رسد و او گوید که پروردگارا تاخیر کن قبض روح مرا اندک زمانی تا من تصدق کنم و بوده باشم از جمله صالحان حضرت فرمودند که اصدق از تصدقست نه از تصدیق و معنی أكن من الصّٰلِحِينَ آن است که حج کنم پس ظاهر شد که صالح کسی است که حج رفته باشد و کسی که حج نکرده باشد هر گاه حج بر او واجب شده باشد او صالح نیست، و این معنی در حدیث

صحیح وارد است و عبد الله بن عباس نیز چنین تفسیر کرده است.

8- (وقال الرضا صلوات الله عليه: العمرة إلى العمرة كفارة ما بينهما).

و از حضرت امام رضا صلوات الله علیه منقولست که عمره تا عمره دیگر که سابق بر این عمره است کفاره گناہانی است که در این میان واقع شده است و احتمال لاحق و هر دو هست و لیکن بعید است بظاهر لفظ کفاره

14- (وروی عن النبی صلی الله علیه و آله قال: الحجّة ثوابها الجنة و العمرة كفارة كل ذنب).

و منقول است به اسناد سکونی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که ثواب حج بهشت است و عمره کفاره جمیع گناہان است

(و افضل العمرة عمرة رجب).

و بهترین عمرها عمره رجبست و این مضمون صحیحہ معاویہ بن عمار است که خواهد آمد

14- (وقال رسول الله صلی الله علیه و آله: كل نعيم مسؤل عنه صاحبه الا ما كان في غزوا و حج).

و منقول است از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله که هر نعمتی را سؤال خواهند کرد که از چه ممر بهم رسانیده است از حلال و حرام و شکر آن نعمت کرده است یا نکرده است مگر نعمتی که در جهاد یا حج صرف کرده باشد که از آن سؤال نخواهند کرد

5- (وقال ابو جعفر صلوات الله عليه: الحج و العمرة سوقان من اسواق الآخرة اللازم لهما من اضياف الله عز و جل ان ابقاه ابقاه و لا ذنب له و ان اماته ادخله الجنة).

و در قوی از ابو بصیر منقول است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حج و عمره دو بازارند از بازارهای آخرت و کسی که

ملازم هر دو باشد از جمله مهمانهای حق سبحانه و تعالی است اگر او را باقی گذارد باقی خواهد گذاشت بی گناه و اگر بمیراند او را داخل بهشت خواهد کرد.

و کالصحیح به همین مضمون از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه نیز منقول است و چون بازار آخرتست می باید که قصد او آخرت باشد و دنیا نیز لازم آخرتست در اینجا

قرض برای حج

6- (و: سئل الصادق صلوات الله علیه عن رجل ذی دین یستدین و یحجّ فقال نعم هو اقضى للدين).

و کالصحیح بلکه در صحیح چون صحیح است از ابن ابی عمیر منقول است از معاویه از بسیار کس که گفتند که سؤال کردند از آن حضرت صلوات الله علیه از شخصی که قرض داشته باشد و قرض کند و حج کند خوبست حضرت فرمودند که بلی حج سبب ادای همه دیون است بیش از همه چیز و باب دین از جهة حج خواهد آمد

6- (و روی عن اسحاق بن عمّار قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله علیه ان رجلا استشارني في الحجّ و كان ضعيف الحال فاشرت عليه ان لا يحجّ فقال ما اخلقك ان تمرض سنة فقال فمرضت سنة).

و در موثق کالصحیح منقول است از اسحاق که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که شخصی مشورت کرد با من در رفتن به حج و چون پریشان بود یا ضعیف بودند بدنش، من به او گفتم که نرود به حج پس حضرت فرمودند که چه مستحق آنی که يك سال بیماری بکشی پس يك سال بیمار شدم

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: ليحذر احدكم ان يعوّق اخاه عن

الحجّ فتصبيه فتنة في دنياه مع ما يدّخر له في الآخرة).

و منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که البته حذر کنند هر يك از شما از آن که به تاخیر حج امر کنید که البته بلائی در دنیا به شما می رسد با آن چه ذخیره کرده اند از جهة او در آخرت از عذاب الیم اگر منع از حج واجب کرده باشد و از حسرت بی شمار اگر حج سنت را به تعویق انداخته باشد

حج افضل از نماز و روزه است

6- (و قد روى: انّ الحجّ افضل من الصّلاة و الصّيام لأنّ المصلّي انّما يشتغل عن اهله ساعة و انّ الصّائم يشتغل عن اهله بياض يوم و انّ الحاجّ يشخص بدنه و يضحى نفسه و ينفق ماله و يطيل الغيبة عن اهله لا فى مال يرجوه و لا إلى تجارة.

6- و روى: انّ صلاة فريضة افضل من عشرين حجّة و حجّة خير من بيت مملوّ من ذهب يتصدّق منه حتّى يفنى.

قال مصنّف هذا الكتاب رحمة الله عليه هذان الحديثان متّفقان غير مختلفين و ذلك انّ الحجّ فيه صلاة و الصّلاة ليس فيها حجّ فالحجّ بهذا الوجه افضل من الصّلاة و صلاة فريضة افضل من عشرين حجّة متجرّدة عن الصّلاة)

و روایت کرده صدوق در صحیح از سیف از حضرت صادق صلوات الله عليه که پدرم می فرمودند که حج بهتر است از نماز و روزه زیرا که نماز گذارنده ساعتی از اهل خود دور می شود که متوجه نماز است، و روزه دار سفیدی روزی از اهل خود مشغول می شود چون یوم شامل شب و روز است نصف آن که روز است با زن خود جماع نمی تواند کرد که روزه دار است و به درستی که حاجی بدن خود را به صحرا می برد و خود را به آفتاب

آفتابی می کند و مالش را صرف می کند و مدتها از خانه خود دور می شود نه به امید مالی که به او رسد و نه تجارتی که امید داشته باشد و در حسن کالصحیح منقولست از کاهلی و نزد جمعی صحیح است که گفت شنیدم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حج مذکور شد پس فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که حج یکی از دو جهاد است یعنی جهاد با نفس و شیطان است که جهاد اکبر است و این جهاد بی چارگانی است که از جهاد ظاهر ممنوعند به سبب تسلط امراء جور و آن ضعیفان ماییم که حق ما را غصب نموده اند به درستی که عبادتی افضل از حج نیست مگر نماز و مع هذا حج مشتمل است بر نماز طواف و نمازی که نزد شماست مقرون با حج نیست و حج ندارد. و دور نیست که اشاره بان باشد که اولیاء الله نماز ایشان با حج صاحب خانه است زنهار که تا توانی ترك حج مکن نمی بینی که در حج موی سر ژولیده می شود و بدن بد هیئت می شود به سبب جفا و مشقت و آفتاب خوردن و از زنان دور می شوند و با آن که ما نزدیکیم و اندک راهی داریم و در هر منزل آب بهم می رسد نهایت مشقت می کشیم در این راه حال شما چون باشد که راههای دور و دراز دارید و هیچ پادشاهی و رعیتی یا بازاری به حج نمی رسد بی آن که مشقتهای عظیم کشند در خوردن و آشامیدن آبهای شور و تلخی که به صد تعب بهم می رسد و بادهای مختلف و آفتاب گرم که دفع آن نمی توان کرد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که این حیوانات بارهای شما را برمی دارند تا به مکه معظمه که نمی رسد بان مگر به مشقت نفوس به درستی که پروردگار شما مشفق و مهربانست بر شما.

و باز در روایتی صحیح وارد شده است که حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه فرمودند که يك نماز فریضه بهتر است از بیست حج، و يك حج بهتر است از يك خانه پر از طلای سرخ که همه را تصدق نمایند تا آخر شود و چون ظاهر حدیث اول مؤید حدیث مشهور افضل الاعمال احمدهاست یعنی بهترین عملها آن عملی است که مشقت در آن بیشتر است و حضرت در این دو حدیث بیان افضلیت حج فرمودند بانکه مشقتش بیشتر است و حدیث افضلیت صلاة کالمتواتر است و حیّ علی خیر العمل متواتر است و مؤید حدیث افضلیت صلاة است و هر دو معنی کالمتواترند یا متواتر کسی ردّ این دو حدیث یا یکی از آن را نکرده است و علما در وجه جمع وجوه بسیار گفته اند و آن چه صدوق ذکر کرده است این است که دو حدیث اگر چه به حسب ظاهر اختلاف دارند در واقع اختلاف ندارند زیرا که حج مشتمل است بر نماز و نماز مشتمل نیست بر حج پس باین اعتبار حج افضل باشد از نماز و در حدیث دیگر که وارد است که نماز بهتر است از بیست حج مراد از آن بیست حجی است که قطع نظر از نماز او کنند، و قرینه هست که ظاهرش این است که هر گاه فرموده باشند که يك نماز فریضه بهتر است از بیست حج اگر حج با نماز خواهند تفضیل شیئی بر نفس و بر غیر لازم می آید و نمی توان گفت که حج بدون نماز ثواب ندارد پس تفضیل نماز بر او به منزله زید افضل من الجدار است و بی فایده زیرا که مراد حج بی نماز نیست بلکه قطع نظر از نماز است چون گذشت که حق سبحانه و تعالی از جهة هر فعلی از افعال حج فضیلتی مقرر ساخته است و ثوابی که از جهة نماز مقرر فرموده است بیشتر است از ثوابی که از جهة باقی افعال مقرر فرموده است.

و اما تعلیلی که حضرت فرموده اند که در حج مشقتها هست که در نماز نیست.

جوابش آن است که هم چنان که يك نماز بهتر است از بیست حج قطع نظر از نماز هم چنین حج بهتر است از نماز قطع نظر از نیت چنانکه متواتر است که حضرت سید الانبیاء و ائمه هدی صلوات الله علیهم فرموده اند که نیت مؤمن بهتر است از عمل او.

و همین شبهه نماز نیز در آن جاریست که مشقت افعال نماز بیشتر است از مشقت نیت در آنجا نیز قطع نظر از نیت مراد است نه بی نیت و آن چه گفته اند که مشقت افعال صلاة بیشتر است نه چنین است بلکه نیت از هر عبادتی مشکلتر است.

و جمعی گمان کرده اند که نیت خطوط بال است و نه چنین است بلکه نیت اخلاص وقتی حاصل می شود که ریاضات بسیار و مجاهدات بی شمار به قانون شرع محمد صلی الله علیه و آله کشیده باشند بلکه تکلیف به نیت تکلیف مقدمات آن است چنانکه سابقا مذکور شد.

و کالصحیح منقول است از حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا از پدرانش از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیهم که دنیا همه جهل است و باطل مگر علماء و علم حجت است بر خلق مگر آن علمی که بان عمل کنند و عملها همه باطل است مگر عملی که با نیت خالص باشد و اخلاص در خطر است تا خاتمه اعمال چون شود و به عبارتی دیگر از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله منقول است که مردمان همه هالکانند مگر عالمان و عالمان همه هالکانند مگر عاملان و عاملان همه هالکانند مگر مخلصان و خطر مخلصان عظیم است تا عاقبت چون شود.

14- (وقال رسول الله صَلَّى الله عليه وآله: ما من حاجٍ يضحي ملبئياً حتى تزول الشمس إلا غابت ذنوبه معها).

و در صحیح از عبد الله منقول است که حضرت موسی بن جعفر صلوات الله علیها فرمودند که آن حضرت صَلَّى الله علیه و آله فرمودند که هر حاجی که خود را از آفتاب نپوشاند و آفتاب بر او بتابد و او تلبیه گوید حتی تغیب الشمس چنانکه در علل است و ظاهر این غلط از نسخ شده است به قرینه جزو آخر یعنی تلبیه گوید تا آفتاب فرورد البته گناهانش نیز از نامه عملش محو شود با فرو رفتن آفتاب و با نسخه اصل نیز می توان ساخت که زوال آفتاب که شود زوال گناهان او شده باشد و لیکن بعید است و بعد از این در باب محرمات احرام همین حدیث را از عبد الله نقل کرده است و حتی تغیب الشمس است

حج نفی فقر می کند

6- (و: الحجّ و العمرة ینفیان الفقر كما ینفی الکیر خبث الحديد).

و در صحیح از معاویه بن عمار منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه، و در صحیح از و شاء از حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما منقولست که هر دو فرمودند که حج و عمره زایل می کنند فقر را و الذنوب و گناهان را چنانکه در هر دو خبر موجود است و از نسخ افتاده است چنانکه پاک می کند کوره آهنگران آهن را از بدیها که دارد و کوره الهی که مکه معظمه است با حدودش از عرفات و مشعر و منی مؤمنان را از گناهان، و فقر که احتیاج به مردم است یا بی چیزی پاک می کند و اینها را دور می کند از ایشان، و حاجی پریشان بسیار نادر است و اگر نادرا فقیر شوند البته از ایشان عملی صادر شده است که در فقر بر روی ایشان گشوده شده است به سبب آن عمل

6- (و: سئل الصادق صلوات الله عليه عن الرجل يحج عن آخر له من الاجر و الثواب شيء؟ فقال للذي يحج عن الرجل اجر و ثواب عشر حجج و يغفر له و لآبيه و لامه و لابنه و لابنته و لأخيه و لأخته و لعمته و لعمته و لخاله و لخالته ان الله واسع عليم).

و كالصحيح منقول است از ابن مسكان كه گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه كه اگر شخصی از جهت دیگری حج كند آیا ثواب و مزدی به او می دهند حضرت فرمودند كه شخصی كه از جهت مردی حج كند مزد دارد یعنی مزد دنیوی دارد و ثواب ده حج نیز به او می دهند یا آن كه ثواب ده حج از هر دو است كه نه از اجیر است و یکی از جهت میت چنانكه خواهد آمد و كلینی تا اینجا روایت کرده است.

و صدوق تتمه نقل کرده است كه خداوند عالمیان می آمرزد او را و پدرش را و مادرش را و پسرش را و دخترش را و برادرش را و خواهرش را و عمویش را و عمه اش را و خالو و خاله اش را به درستی كه حق سبحانه و تعالی واسع العطايا و كريم است و همیشه با بندگان به جود و احسان عمل نموده است و عمل کسی نزد او ضایع نشده است و نمی شود و ممكن است كه این زیادتى در كتاب ابن مسكان بوده باشد و كلینی روایت نكرده باشد یا حدیث دیگر باشد، و ممكن است كه در حدیث دیگر باشد، و صدوق ضم کرده باشد.

چنانكه صدوق از سكونی روایت کرده است كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه به درستی و راستی كه حق سبحانه و تعالی می آمرزد حاجی را و مردمان خانه حاجی را و خویشان حاجی را و جمعی را كه حاجی استغفار می كند از جهت ایشان بقیه ماه ذی الحجه را و

ماه محرم و صفر و ده روز ربیع الاول و ربیع الآخر را که چهار ماه تمام باشد و از این حدیث ظاهر می شود که اگر از میان ماه نیز حساب کنند هلالی حساب می کنند نه عددی چون حضرت ده روز را فرمودند و تفصیل ندادند که ماه ذی الحجه اگر سی باشد ده روز اگر سی کم یک باشد یازده روز را می بخشند و در امر بخشش مساهله می باشد و لیکن غرض از ذکر این معنی تنبیهی است که با خبر باشند در امثال این اخبار با آن که اعتقاد صدوق این است که ذی الحجه ناقص است همیشه و کالصحیح منقول است از عبد الله که گفت نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودم که شخصی داخل شد و حضرت سی مثقال طلا به او دادند که به نیابت اسماعیل فرزند حضرت که اسماعیلیه او را امام می دانند به حج رود و حضرت جمیع افعال حج و عمره را بر او شرط فرمودند تا آن که سعی وادی محسّر که سنت است آن را نیز شرط فرمودند و بعد از آن فرمودند که هر گاه این حج را به جا آوری از برای اسماعیل یک حج نوشته می شود که زر از مال او داده می شود و حق سبحانه و تعالی ثواب نه حج به تو عطا می فرماید به سبب آن که بدنت را به تعب می اندازی

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: من حجّ عن انسان اشتراكا حتّى اذا قضی طواف الفريضة انقطعت الشركة فما كان بعد ذلك من عمل كان لذلك الحاجّ).

بعد از این در ابواب نیابت روایت کرده است صدوق در موثق از ابان از یحیی ازرق که آن حضرت فرمودند که هر که به نیابت کسی حج کند در ثواب شریکند تا به جای آورد طواف فريضة را یعنی طواف حج را بعد از آن شرکت بر طرف می شود و هر کاری که می کند ثوابش از نایب است و ظاهرش

آن است که سعی نیز از لوازم طوافست در آن شرکت داشته باشند و هم چنین نماز طواف و طواف نساء و دو رکعتش تعلق به نایب دارد چون از جهة حلال شدن زنان نایبست بر او.

و بعد از این اعمال منی است که جمعی سنت می دانند و اکثر که واجب می دانند رکن نمی دانند و محتمل است که ظاهر کلام مراد باشد و نماز و سعی نیز از نایب باشد و حکمش مخفی باشد و در محل خود این شاء الله مذکور خواهد شد

7- (و: سال علی بن یقظین ابا الحسن صلوات الله علیه عن رجل دفع إلى خمسة نفر حجة واحدة فقال يحج بها بعضهم و كلهم شركاء في الاجر فقال له لمن الحج فقال لمن صلى بالحرّ و البرد).

و در صحیح از علی منقول است که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از شخصی که اجرت يك حج را به پنج نفر بدهد فرمودند که یکی از ایشان به حج رود و ثواب آن میان پنج کس باشد پس عرض کردم که ثواب حج تمام که دارد حضرت فرمودند که آن کسی می برد که مشقت گرما و سرما را کشیده است و محتمل است که هر يك ثواب حج تمام داشته باشد و عمده ثواب از حاجی باشد چنانکه پیش گذشت که نه حج از او باشد و دیگران هر يك يك حج و مراد از این حجها حج سنتی است و اگر کسی مشغول الذمه به حج باشد چنین حاجی فایده ندارد که سبب سقوط حج شود از ذمه او اما اگر استطاعت به هیچ وجه نداشته باشد حتی به گدائی و سقایی و پیاده روی این حج از جهة او فایده دارد تا چیزی بهم رساند چنانکه خواهد آمد.

(فان اخذ رجل من رجل من مالا فلم يحج عنه و مات و لم يخلف شيئا

فان كان الاخر قد حجّ اخذت حجّته و دفعت إلى صاحب المال و ان لم يكن حجّ كتب لصاحب المال ثواب الحجّ)

و در حسن كالصحيح و موثق كالصحيح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که هر گاه شخصی اجیر شود که از جهة شخصی حج به جا آورد و حج نکند و بمیرد و چیزی از او نماند که وجه اجرت را از ترکه او بردارند پس اگر نایب حج کرده باشد حج او را می گیرند و به صاحب مال می دهند و اگر حج نکرده باشد از جهة صاحب مال ثواب حج در نامه عملش می نویسند و حمل کرده اند بر حج سنت و بر تقصیر نایب که اگر حج واجب در ذمه آن شخص باشد فایده ندارد و می باید که مرتبه دیگر بگیرند و اگر نایب تقصیر نکرده باشد حج او را نمی گیرند مگر آن که وجه حج را صرف نمود باشد در این صورت این تقصیر است.

و محتمل است که حج او را به صاحب مال دهند و مناسبت ندارد ذکر این اخبار در این مقام با آن که در مواضع خود ذکر کرده است

شراکت در حج

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: لو اشركت ألفا في حجّتك كان لكل واحد حجّ من غير ان ينقص من حجّتك شيء).

و كالصحيح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که اگر هزار کس را در حج خود شریک گردانی حق سبحانه و تعالی هر يك را ثواب حجبی کرامت می فرماید بی آن که از ثواب حجت چیزی کم شود و بر این مضمون احادیث صحیحه و حسنه و موثقه و قویه وارد شده است و معمولند بر حج سنت یا واجب بعد از حج چنانکه خواهد آمد

16- (و روی: انّ الله عزّ و جلّ جاعل له و لهم حجّاً و له اجرا لصلته إياهم و من اراد ان يطوف عن غيره فليقل حين يفتتح الطّواف اللهم تقبل من

و مرویست از کلینی در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار و صدوق از کتاب او بر داشته است و هشت سند صحیح به او دارد پس صحیح باشد بهشت سند که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم که پدرم و مادرم را با خود شریک گردانم در حجیم حضرت فرمودند که بلی به درستی که حق سبحانه و تعالی از جهة تو حج می نویسد و از جهة ایشان نیز حج مقرر می فرماید و از جهة تو اجری دیگر کرامت می فرماید که صلۀ رحم و برّ والدین کرده عرض نمودم که طواف می توانم کرد از جانب مرد و زن که در کوفه اند فرمودند که بلی و در ابتدای طواف می گویی که اللهم تقبل من فلان یعنی خداوند این طواف را قبول کن از او که من به نیابت او می کنم و به جای فلان نام آن شخص را بگو مثلاً بگو اللهم تقبل من محمد یا من علی و تلفظ مستحب است و نیت کافی است چنانکه خواهد آمد این شاء الله تعالی

6- (و: من حج عن غیره فلیقل اللهم ما اصابنی من نصب او تعب او شعث فاجر فیه فلانا و اجرنی فی قضائی عنہ).

و در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار منقولست که به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه عرض نمودند که اگر کسی قضا کند حج را از جهة پدرش یا مادرش یا برادرش یا غیر ایشان آیا سخنی می گوید حضرت فرمودند که بلی در حالت احرام می گوید این کلمات را و به عربی گفتن اولی است و ترجمه اش این است که خداوندا هر چه به من برسد از مشقت یا تعب یا پراکندگی احوال، و در بعضی از نسخ او سغب است یعنی یا گرسنگی پس فلانی را در این جفاها مزد کرامت فرما و مرا نیز مزدی کرم کن چون حج او

را به جا آورم بدل از او و هم چنین حلبی از آن حضرت صلوات الله علیه روایت کرده است.

و در صحیح محمد بن مسلم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه منقول است که در همه افعال منوب عنه را یاد می کند و ظاهراً مراد از آن نیت باشد که قصد کند که احرام می گیرم و تلبیه می گویم در عمره اسلام عمره تمتع به نیابت فلان قریه إلى الله و اگر نیت وجوب و ندب را زیاد کند بهتر است بانکه بگوید که بر او واجبست به اصالت و بر من به نیابت، و اگر حج سنت باشد و خود را اجیر کرده باشد قصد می کند که مستحب است بر او و واجبست بر من.

و اگر حجة الاسلام بر منوب عنه واجب باشد و نایب تبرعاً به جا آورد در احرام قصد می کند که واجبست بر او و سنت است بر من و در باقی افعال قصد وجوب می کند چون حج و عمره به شروع در ایشان واجب می شوند چنانکه ظاهر آیه کریمه «وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» است یعنی حج و عمره را تمام کنید اگر شروع کرده باشید از جهة رضای الهی یا حج و عمره را تمام به جا آورید و افعالش را ناقص مکنید و از جهة رضای او به جا آورید و ظاهراً هر سه مطلب مراد است چنانکه خواهد آمد در ضمن اخبار اگر چه اکثر علما از معنی سیم غافلند که ظاهراً فی الحقیقه مراد الهی این باشد که حج و عمره را که از بهترین عبادتست بقصد رضای الهی به جا آورید نه از روی ریا بلکه نه به قصد بهشت و خلاصی از دوزخ بلکه محض فرمان برداری مقصود باشد

6- (و قد روی: انه يذكره اذا ذبح).

و این روایت حسن است از مثنی از حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه در شخصی که حج کند به نیابت دیگری آیا در همه جا او را یاد می کند حضرت فرمودند که اگر خواهد یاد کند و اگر نخواهد نکند و حق سبحانه و تعالی عالم است که او به نیابت او می کند و لیکن او را یاد می کند نزد کشتن قربانی و این نیز محمولست بر تاکد استحباب

(و ان لم يقل شيئا فليس عليه شيء لأن الله عز وجل عالم بالخفيات).

و اگر هیچ نگوید بر او چیزی نیست زیرا که حق سبحانه و تعالی عالم است به ضمائر و آن چه نزد خلائق مخفی است نزد او آشکار است چنانکه در صحیح بزنطی واقع است و خواهد آمد

صله رحم در حج

6- (و: من وصل قريبا بحجة او عمرة كتب الله عز وجل حجتي و عمرتي و كذلك من حمل عن حميم يضاعف له الاجر ضعفين).

و کسی که صله رحم کند به حجی یا به عمره بانکه حج بر ایشان واجب شده باشد و در ذمه ایشان قرار گرفته باشد و چیزی نداشته باشند او خرجی حج به ایشان دهد تا حج کنند یا مرده باشند و از جهة ایشان حج استیجار کند، و یا آن که ایشان را در حج خود شریک کند به نحوی که گذشت حق سبحانه و تعالی می نویسد از جهة او دو حج و دو عمره یکی از جهة وقوع حج اسلام و دویم از جهة صله رحم و هم چنین هر گاه باری از دوش خویشی بردارد اجر او مضاعف می شود و خواهد آمد

صرف پول در حج

16- (و روی: ان حجّة واحدة افضل من عتق سبعين رقبة).

و منقولست در صحیح از عمر بن یزید که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه شنیدم که می فرمودند که حجی بهتر است از آزاد کردن هفتاد بنده از برای خدا و به خط شیخ رحمه الله تسعین بود و ظاهرا سهو القلم است.

و در صحیح از معاوية بن عمار منقول است که عرض نمودم

ص: 151

الاعمال یعنی نیست که کثیر المال سخن اعرابی باشد و لیکن در کافی و تهذیب یعنی هست و به درستی که مال مرا غیر من ضبط نمی تواند کرد و در بعضی از نسخ چنین است که و اَنِّي فِي بَلَدٍ وَ دَر كَافِي وَ تَهْذِيْبٍ وَ ثَوَابِ الْاَعْمَالِ هَر سَه چنين است که من از خانه بیرون آمدم از جهة حج و موانع در راه به هم رسد و دیر رسیدم چون بعد از ایام تشریق یا روز سیزدهم رسیده بود پس خبر ده مرا یا رسول الله بکار خیری که اگر آن کار را بکنم ثواب حج را داشته باشم و بنا بر این نسخ ظاهر آن است که مرادش از اظهار کثرت مال این باشد که هر چه بفرمایی از کارهای خیر می توانم کرد که تدارك ثواب حج کنم پس حضرت به او فرمودند که نظر کن باین کوه یعنی کوه ابوقبیس که مشرفست بر مکه معظمه و کشیده است تا ابطح که اگر به سنگینی این کوه طلای سرخ داشته باشی و همه را در راه خدا صرف کنی ثواب حاجی را در نخواهی یافت و محتمل است که واقعه دیگر باشد و اظهار آن است که صدوق نقل بالمعنی را از حفظ کرده باشد و این تغییرات واقع شد باشد و الله تعالی يعلم و این حدیث منافات ندارد با حدیث صحیح مشهور که يك حج بهتر است از يك خانه پر از طلا چون مراتب بهتری نهایت ندارد یا نسبت به اشخاص مختلف نمی شود

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: من أنفق درهما في الحجّ كان خيرا له من مائة الف درهم ينفقها في حقّ).

و منقولست از آن حضرت صلوات الله عليه که هر که يك شاهی در راه حج صرف نماید بهتر است او را از صد هزار درهم که در راه حق صرف نماید

16- (و روی: انّ درهما في الحجّ خير من الف الف درهم في غيره و

درهم یصل إلى الامام مثل الف درهم فی الحج).

و منقولست که يك درهم در راه حج صرف نمودن بهتر است از هزار هزار درهم که صرف نمایند در غیر آن از راههای خیر و درهمی که به امام رسد مثل هزار هزار درهم است که در راه حج صرف نماید و در قوی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است که هر که به حج یا عمره یا هر دو رود مهمانهای حق سبحانه و تعالی اند اگر سؤال کنند عطا می فرماید، و اگر دعا کنند آن دعا را مستجاب می گرداند و اگر دعا کنند از جهة دیگری قبول می کند و اگر نطلبند نطلبیده کرامت می فرماید و هر درهمی را که در راه حج صرف کرده باشد هزار هزار درهم عوض می دهد و کالصحیح منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که درهمی که به حضرت امام دهند از خمس و غیر آن از هدایا بهتر است از دو هزار هزار درهم که در راههای خیر صرف نمایند.

و در موثق از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که درهمی در راه حج صرف شود بهتر از بیست هزار هزار درهمست که در راه حق صرف نمایند.

16- (و روی: انّ درهما فی الحج افضل من ألفي الف درهم فیما سواه فی سبیل الله).

و در حسن کالصحیح از عمر بن یزید منقولست که شنیدم که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه می فرمودند که يك حج بهتر است از هفتاد بنده آزاد کردن پس عرض نمودم که چیزی برابری با حج نمی کند حضرت صلوات الله علیه فرمودند که برابری نمی تواند کرد و چون تواند کرد و حال آن که يك درهم در حج بهتر از دو هزار هزار درهم است که در راههای

دیگر از راههای حق سبحانه و تعالی صرف نماید و در قوی از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که يك درهم برابر است با دو هزار هزار درهم که در راههای دیگر صرف نمایند از راههای خیر، و ظاهرا اختلاف اخبار باختلاف اشخاص و نیت است

6- (و: الحاج عليه نور الحج ما لم يلّم بذنب).

و كالصحيح منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که الحاج لا يزال عليه، و لا يزال از قلم نساخ افتاده است یعنی نور حج از حاجی منفق نمی شود تا مبتلا به گناه نشود و نور حج را کسی می بیند که با نور الهی منور باشد

(و هدیة الحاج من نفقة الحج)

و در بعضی از نسخ نفقه الحاج است و كالصحيح از اسحاق بن عمار و از غیر او منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هدیه و سوغاتی که حاجی از جهة مردمان می آورد از جمله نفقه حج است و درهمی را هزار هزار درهم عوض می دهند و بهتر است از دو هزار هزار درهم که در راه خدا صرف نمایند و به حساب این وقت شش هزار و سیصد تومان می شود و به حساب زمان حضرات دو هزار تومان است.

(و لا تماكس فی اربعة اشياء فی ثمن الكفن و فی ثمن التّسمة و فی ثمن الاضحیة و فی الكری إلى مكّة)

و به طرق متعدده قویه منقولست که مضایقه نمی باید کرد در چهار چیز بلکه هر چه بگویند می باید داد بی مبصری چون بهای بیشتر ثوابش بیشتر است یکی بهای کفن، دویم بهای غلام و کنیز است، سیم بهای قربانی است، چهارم کرایه راه مکه معظمه است و خواهد و در بعضی از احادیث واقع

است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در خریدن هدی مضایقه فرمودند و فرمودند که مغبون محمود نیست در دنیا و ماجور نیست در آخرت و محمولست بر بیان جواز یا چون از سنیان می خریدند مضایقه فرمودند و نهی نسبت به شیعه است یا آن که اگر واجب شود می باید خرید هر چند به بهای بسیار باشد

6- (وقال الصادق صلوات الله علیه: ودّ من فی القبور لو أنّ له حجّة بالدنیا و ما فیها).

و منقول است در صحیح از محمد بن مسلم که یکی از حضرتین باقر یا صادق صلوات الله علیهما فرمودند که آرزو می کنند کسانی که در قبورند که کاش در دنیا کل دنیا را می دادند و یک آرزو می کنند کسانی که در قبورند که کاش در دنیا کل دنیا را می دادند و یک حج می کردند یا آن که کاش الحال کل دنیا از ایشان می بود و می دادند و ثواب یک حج را می گرفتند چنانکه از این باب در قرآن مجید واقع است در بسیار جائی از بابت آن که آرزوی برگشتن به دنیا دارند از جهة حج و زکاة چنانکه گذشت و غرض از ذکر امثال این حدیث آن است که آنها مرده اند آرزوی برگشتن به دنیا دارند شما که زنده اید چرا در امثال این اعمال تقصیر می نمایید که فردا حسرت خورید و فایده نداشته باشد

16- (وروی: انّ الحاجّ و المعتمر یرجعان کمولودین مات احدهما طفلاً ذنب له و عاش الاخر ما عاش معصوما).

و در روایتی وارد شده است که آن که حج و آن که عمره کند به منزله دو طفلند که متولد شوند و یکی از این دو در طفولیت بمیرد بی گناه و دویم به عیش زندگانی کند معصوم از گناهان یعنی گناه نکند یا بر او ننویسند چنانکه اخبار بسیار وارد شده است که بعضی را گناهان سابق می آمرزند و

ص: 156

بعضی را سابق و لاحق، و بنا بر این هر دو این دو حالت را دارند و این معنی اظهر است و یا آن که لفّ و نشر غیر مرتب باشد که معتمر مثل اول باشد و حاجی مثل دویم یا بر عکس و این بعید است که معتمر بهتر از حاجی باشد بلکه این دو حالت می دارند گاهی و بعضی چنین اند و بعضی چنان با آن که می خواهی بگو چنین اند و می خواهی بگو چنان چنانکه در تشبیه «أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ» گفته اند.

حاجی بر سه دسته است

5- (و: الحاجّ علی ثلاثة أصناف فافضلهم نصيبا رجل يغفر له ما تقدّم من ذنبه و ما تأخّر و وقاه الله عذاب القبر و اما الذی یلیه فرجل غفر له ذنبه ما تقدّم منه و يستأنف العمل فیما بقی من عمره و اما الذی یلیه فرجل فی اهله و ماله).

و کالصحیح منقولست از جابر از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که حاجیان سه طایفه می شوند يك طایفه که نصیب ایشان از همه بهتر است شخصی است که گناهان گذشته و آینده او را می آمرزند و حق سبحانه و تعالی او را از عذاب قبر نگاه می دارد و اما آن که بعد از این است در فضیلت و بهره کسی است که گناهان گذشته او را آمرزیده اند و عمل را از سر می گیرد در بقیه عمر و اما آن که بعد از این است شخصی است که اهل و مالش محفوظ است

6- (و روی: انه هو الذي لا يقبل منه الحج).

و کالصحیح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که کمترین چیزی که حاجی بر می گیرد که حجش را قبول نکرده اند آن است که او و اهل و مالش محفوظ باشند پرسیدم که به چه عنوان محفوظ ماند فرمودند که باین عنوان که اگر در خانه خود می بود چه بر سر او می آمد

زیاده بر آن از بلاهای سفر محفوظ بماند.

و در احادیث معتبره وارد شده است که این طایفه کفارند یعنی غیر اثنی عشری و اما امامی مذهب داخلند در دو فرد اول و در صحیح و در حسن کالصحیح منقول است از معاویه که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون حاجیان از حج برمی گردند سه طایفه می شوند یک طایفه از آتش جهنم آزاد شده اند و یک طایفه از گناهان بیرون می آیند مثل روزی که از مادر متولد شده اند و طایفه محفوظ باشند اهل و مال ایشان و این کمترین مرتبه است که حاجی را می دهند و به همین مضمون است صحیح هاشم و از این اخبار ظاهر می شود که اگر چیزی از حاجی تلف شود یا از اهل و مالش از طایفه آخر نخواهد بود چنانکه مشهور است که اینها سبب قبول حج است

حج جهاد ضعفاست

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: الحجّ جهاد الضعفاء و نحن الضّعفاء).

و در صحیح از کنانی منقول است که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه شنیدم که فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که حج یکی از دو جهان است و حج جهاد ضعیفانی است که جهاد صوری نتوانند کرد و ما از جمله ضعیفانیم پس حج جهاد ماست و عبارت اول محتمل است که مراد از او این باشد که جهاد اکبر باشد و آن جهاد نفس و شیطان است و محتمل است که مراد این باشد که چون حق سبحانه و تعالی در قران مجید یاد فرموده است که.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضُّوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ وَ نَمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِيَ فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ وَ ترجمه اش موافق اخبار متواتره از طرق اهل البيت سلام الله عليهم این است که اراده ما تعلق گرفته است که انعام کنیم بر آن جمعی که ائمه جور ایشان را ضعیف شمرده اند و ضعیف کرده اند در زمین و ایشان را پیشوایان دین گردانیم و ایشان را وارث زمین گردانیم و بنماییم به فرعون این امت و هامان و لشکرهای ایشان از ایشان آن چه از آن حذر می نمودند و در احادیث بسیار وارد شده است که در رجعت خواهد بود که حضرت صاحب الامر صلوات الله علیه ظاهر شوند و بقیه ائمه معصومین صلوات الله عليهم زنده شوند و ابوبکر و عمر و سایر ائمه جور و اتباع ایشان را زنده کنند و شیعیان ایشان را کشند و باز زنده کند حق سبحانه و تعالی ایشان را پس چون ایشان را از تسلط بر عالمیان منع نموده اند و نمی توانند جهاد کردن تا ظهور قایم به عوض جهاد اصغر جهاد اکبر را اختیار نموده اند و حج می کنند

ص: 158

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضُّوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ وَنُكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ و ترجمه اش موافق اخبار متواتره از طرق اهل البيت سلام الله عليهم اين است كه اراده ما تعلق گرفته است كه انعام كنيم بر آن جمعی كه ائمه جور ایشان را ضعیف شمرده اند و ضعیف کرده اند در زمین و ایشان را پیشوایان دین گردانیم و ایشان را وارث زمین گردانیم و بنماییم به فرعون این امت و هامان و لشكرهای ایشان از ایشان آن چه از آن حذر می نمودند و در احادیث بسیار وارد شده است كه در رجعت خواهد بود كه حضرت صاحب الامر صلوات الله عليه ظاهر شوند و بقیه ائمه معصومین صلوات الله عليهم زنده شوند و ابو بكر و عمر و سایر ائمه جور و اتباع ایشان را زنده كنند و شیعیان ایشان را كشتند و باز زنده كند حق سبحانه و تعالی ایشان را پس چون ایشان را از تسلط بر عالمیان منع نموده اند و نمی توانند جهاد كردن تا ظهور قایم به عوض جهاد اصغر جهاد اكبر را اختیار نموده اند و حج می كنند

چهار نفر دعایشان رد نمی شود

14- (وقال رسول الله صلى الله عليه وآله: اربعة لا ترد لهم دعوة حتى تفتح لهم ابواب السماء و تصير إلى العرش دعوة الوالد لولده و المظلوم على من ظلمه و المعتمر حتى يرجع و الصائم حتى يفطر).

و كالصحيح منقولست از حضرت سيد المرسلين صلى الله عليه وآله كه چهار كسند كه دعای ایشان رد نمی شود تا آن كه درهای آسمان گشوده می شود و به عرش می رسد، یکی دعای پدر است از جهة فرزند، ديگر دعای مظلوم است بر ظالمش، سيم دعای كسی كه به عمره رفته باشد و عمره در لغت به معنی زیارتست و شامل حج و عمره هر دو هست و محتمل است كه حضرت معتمر را فرموده باشد تا سنیان بدر روند چون حج تمتع لازم

دارد عمره را و ایشان با آن که اجماع کرده اند بر آن که حج تمتع صحیح است بلکه بهتر است نمی کنند چون عمر بر طرف کرد، و چهارم دعای روزه دار است تا افطار کند و در صحیح از عیسی قمی منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که سه کسند که دعای ایشان مستجاب است یکی حاجی است پس سعی نمایید که به بازماندگان ایشان خوب برسید که ایشان شما را دعا می کنند و دعای ایشان مستجاب است و هم چنین مجاهد فی سبیل الله سیم بیمار است و سعی کنید که او را به خشم در نیاوردید و دل تنگ مکنید مبادا نفرین بر خود یا بر شما کند

ختم قرآن در مکه

5- (و: من ختم القرآن بمكة من جمعة إلى جمعة أو أقل أو أكثر كتب الله له من الأجر والحسنات من أول جمعة كانت في الدنيا إلى آخر جمعة تكون و كذلك إن ختمه في سائر الأيام).

و كالصحيح منقولست از ابو حمزه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که ختم کند قرآن را در مکه از جمعه تا جمعه یا کمتر یا بیشتر و در روز جمعه ختم کند حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او از اجر از جمعه اولی که در دنیا بوده است تا آخر جمعه که خواهد بود و هم چنین اگر ختم کند در باقی ایام

4- (وقال علي بن الحسين صلوات الله عليهما: من ختم القرآن بمكة لم يمته حتى يرى رسول الله صلى الله عليه وآله و يرى منزله من الجنة).

و كالصحيح منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که ختم کند قرآن را در مکه از دنیا نرود تا آن که حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله را به بیند و جای خود را در بهشت ببیند و به همین نحو

ذکر گفتن در مکه

5- (و: تسيحة بمكة تعدل خراج العراقيين ينفق في سبيل الله).

و حديث سابق است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که تسيحي که عبارت از سبحان الله باشد يا هر ذكري برابر است يا آن که مثل خراج عراقين که بصره و کوفه باشد يا عراق عرب و عجم که همه را در راه خدا صرف نمايند و در ابواب زکات گذشته که خراج چهار نهر هشتاد هزار تومان شده بود و در زمان عباسيه خراج همه نهرها سي هزار تومان می شد و سيصد و شصت نهر از فرات و قريب به آن از دجله عمل می شد بنا بر اين بوده است اسرافات عباسيه عليهم اللعنه

16- (و: من صلی بمكة سبعين ركعة فقرا في كل ركعة بقل هو الله احد و انا انزلناه و آية السخرة و آية الكرسي لم يمت الا شهيدا).

و هر که هفتاد ركعت نماز در مکه به جا آورد و در هر ركعت قل هو الله احد و انا انزلناه و آيه سخره و آية الكرسي را بخواند نميرد مگر با شهادت يا چون بميرد حکم شهدا خواهد داشت و آيه سخره در سوره اعرافست و سه آيه است از **إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ تَائِنًا رَحِمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ** و گذشت

16- (و: الطاعم بمكة كالصائم فيما سواها و صيام يوم بمكة يعدل صيام سنة فيما سواها و الماشي بمكة في عبادة الله عز و جل).

و کسی که در مکه معظمه روزه نباشد مانند کسی است که در جاهای ديگر روزه باشد و يك روز در مکه معظمه روزه داشتن برابر است با يك سال روزه داشتن در جائی ديگر و راه رفتن در مکه عبادت حق سبحانه و تعالی

است و در صحیح از علی بن مهزیار منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت ابو الحسن که ظاهراً هادی باشد و احتمال رضا دارد صلوات الله علیهما که اقامت در مکه افضل است یا بیرون رفتن به شهرهای دیگر فرمان حضرت رسید که ایستادن نزد خانه حق سبحانه و تعالی افضل است و محمول است بر کمتر از يك سال.

چون در حدیث صحیح از محمد بن مسلم منقول است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که سزاوار آن است که يك سال در مکه معظمه اقامت نکنند عرض نمودم که چه کنند حضرت فرمودند که نقل کند به جای دیگر و بهتر آن است که به مدینه مکرّمه بیایند تا يك سال تمام آنجا نبوده باشند

هر که يك سال در مکه معظمه مجاورت کند

5- (و قال الباقر ابو جعفر صلوات الله علیهما: من جاور بمکة سنة غفر الله له ذنوبه و لأهل بيته و لكل من استغفر له و لعشيرته و لجيرانه).
ذنوب تسع سنين قد مضت و عصموا من كل سوء اربعين و مائة سنة و از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که هر که يك سال در مکه معظمه مجاورت کند حق سبحانه و تعالی گناهان او را بیامرزد و گناهان اهل خانه او را بیامرزد و گناهان کسانی را که او را از جهت ایشان استغفار کرده باشد و گناهان خویشان و هم سایگان او را تا نه سال گذشته را بیامرزد و تا صد و چهل سال ایشان را از هر مکروهی محفوظ دارد و محمول است بر يك سال متفرق چنانکه گذشت چون يك سال که می ماند رغبتش کم می شود

(و الانصراف و الرجوع افضل من المجاورة)

یعنی برگشتن و به خانه

آمدن و رفتن افضل از مجاورتست و در حسن کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که فرمودند که چون از افعال حج فارغ شدی برگرد که سبب شوق می شود که باز بروی یعنی اگر در آنجا بمانی قساوت بهم می رسد و کعبه در نظرت سهل می شود و در صحیح حلبی منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از تفسیر آیه کریمه وَ مَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ یعنی هر که اراده آن کند که ستم کند به سبب الحادی که در نفس او هست و او را به ظلم داشته است در جوار بیت الله و در حرم الهی می چشائیم او را عذاب دردناک حضرت فرمودند که هر ظلمی الحاد است یعنی به منزله کفر است تا آن که غلام و کنیز را از روی ستم زدن می ترسم که الحاد باشد از این جهة است که فقها کراهت دارند از سکنی مکه معظمه یعنی علماء حقیقی احتیاط می کنند و از این باب احادیث بسیار وارد شده است و جمع بین الاخبار باین است که اگر مجاورت کنند کمتر از يك سال کنند و ملاحظه نمایند که اگر سکنی سبب زیادتی شوق باشد و ضبط خود توانند کرد که خلاف شرعی از ایشان صادر نشود مجاورت خوبست و الا فلا. و الیوم مجاورت از جهة دیگر خوب نیست که اظهار شعایر ایمان نمی توان کرد و تقیّه می باید کرد و گذشت اخبار دیگر در باب مساجد

خواب در مکه

16- (و: التائم بمکة کالمجتهد فی البلدان

16- و: الساجد بمکة کالمتشحط بدمه فی سبیل الله

16- و: من خلف حاجّا فی اهله بخیر کان له کاجرہ حتّی

ص: 163

4- وقال علی بن الحسین صلوات الله علیهما: یا معشر من لم یحجّ استبشروا بالحجّ اذا قدموا فصافحوهم و عظموهم فانّ ذلك یجب علیکم تشارکوهم فی الاجر).

و کالصحیح منقول است از خالد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه می فرمودند که کسی که در مکه معظمه بخواب رود خواب آنجا عبادتست و مانند کسی است که در شهرهای دیگر شب تا صبح سعی نماید در عبادت حق سبحانه و تعالی و کسی که در مکه سجده کند یا نماز کند مانند مجاهدیست که شهید شده باشد و در خون خود غلظد و کسی که در خانه حاجی رعایت بازماندگان او کند و کارسازیهای ایشان را کند او را ثواب آن حاجی باشد به مرتبه که گویا استلام مستحب را نیز به جا می آورد در حجر الاسود و رکن یمانی و باقی ارکان.

و در بعضی نسخ الحجر است یعنی حجر الاسود که اهل مکه معظمه حجر الاسود می گویند او را حضرت فرمودند که ای جمعی که به حج نرفته اید بشاشت و خوشحالی کنید در روی حاجیان که تازه آمده باشند و مصافحه کنید بلکه دست در گردن ایشان کنید و تعظیم ایشان کنید و از آن جمله است استقبال ایشان به درستی که اینها بر شما لازم است تا آن که شریک شوید در ثواب حاجیان.

و در چهار صد کلمه از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه که هر گاه برادر مؤمنت از مکه بیاید میان هر دو چشم او را ببوس و لبش را ببوس که بان لب حجر الاسود را بوسیده است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آن را بوسیده است و ببوس چشمش را که بان چشم نظر کرده

است به خانه خدا و موضع سجده و روی او را ببوس یعنی اگر امر دو مزلف نباشد که شیطان راه یابد و چون تهنیت و مبارک باد گویند بگویند که حج شما مقبول با دو سعی شما مشکور باد و هر چه خرج کرده اید حق سبحانه و تعالی عوض بدهد و آخر حجها نباشد و دیگر موفق شوید

سلام کردن به حاجی

4- (وقال صلوات الله عليه: بادروا بالسلام على الحاجّ والمعتمرين و مصافحتهم من قبل ان تخالطهم الذنوب).

و كالصحيح منقولست از حضرت سيد الساجدين صلوات الله عليه که فرمودند که مبادرت کنید و پیش دستی نمایید که به زودی ایشان را دریابید به استقبال ایشان یا اعم که سلام کنید بر جمعی که حج کرده باشند یا عمره به جا آورده باشند یا هر دو و مصافحه کنید با ایشان پیش از آن که مکدر شوند به کدورت گناهان چنانکه گذشت که نور حج با ایشان است تا آلوده گناهان نشده باشند.

و محتمل است که تا چهار ماه نشده باشد مصافحه بهتر باشد چون احادیث متواتره وارد است که تا چهار ماه گناه نمی نویسند اگر چه نور حج نیز نمی ماند با گناهان اعم از صغیره و کبیره

5- (وقال ابو جعفر صلوات الله عليه: و قرو الحاجّ و المعتمر فانّ ذلك واجب عليكم).

و منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که حرمت حاجیان بدارید و ایشان را با معتمران تعظیم کنید که تعظیم ایشان بر شما واجبست و فی الحقیقه تعظیم ایشان تعظیم خانه است و تعظیم خانه تعظیم صاحب خانه است و ظاهر این حدیث آنست که همیشه تعظیم ایشان

باید کرد و در القاب ایشان حاجی الحرمین الشرفین نیز از جمله تعظیم است.

کسی که در راه حج بمیرد

6- (و: من أطاق اذى عن طريق مكة كتب الله له حسنة

6- و فی خبر اخر: و من قبل الله منه حسنة لم يعذبه).

و كالصحيح از اسحاق منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که هر که دور کند آزاری را از راه مکه معظمه مثل آن که پل به بندد و سنگها که در میان راه باشد بردارد و دست ظالمان را کوتاه کند و امثال اینها حق سبحانه و تعالی می نویسد از جهة او حسنه و هر که را بنویسد از جهة او حسنه او را عذاب نمی کند و ظاهرا صدوق جزو اول را در یکی از اصول دیده بوده است و نقل کرده است و جزو آخر را از حدیث دیگر که در ابواب حسنه دیگر که در ابواب صلوات گذشته متصل باین گردانیده که گفت در خبری دیگر چنین است مع هذا کلینی همان معنی را با جزو اول نقل کرده است و صدوق غافل شده است چون در باب نوادر ذکر کرده است

6- (و: من مات محرما بعث يوم القيمة ملييا بالحج مغفورا له

6- و: من مات في طريق مكة ذاهبا او جائيا امن من الفرع الاكبر يوم القيمة

6- و: من مات في احد الحرمين بعثه الله من الامنين

6- و: من مات بين الحرمين لم ينشر له ديوان

6- و: من دفن في الحرم امن من الفرع الاكبر من برّ الناس و فاجرهم).

و كالصحيح منقولست از ابو بصیر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که حاجی و عمره کننده در ضمان الهی اند و حق سبحانه و تعالی ضامن ایشان است که اگر در راه مکه پیش از احرام بمیرند

حق سبحانه و تعالی گناهان ایشان را بیامرزد و اگر در حالت احرام بمیرند فردای قیامت مبعوث شوند لبیک اللهم لبیک گویان، و بالحجّ در حدیث نیست و نمی باید و حق سبحانه و تعالی گناهان او را آمرزیده باشد و در صحیح از آن حضرت منقول است که هر که در راه مکه بمیرد در وقت رفتن یا برگشتن ایمن شود از خوف و ترسی که بزرگترین خوفهاست در روز قیامت.

و در حدیث ابو بصیر منقولست که آن حضرت فرمودند که هر که بمیرد در حرم مکه یا حرم مدینه حق سبحانه و تعالی او را مبعوث گرداند در زمره ایمنان از عذاب الهی.

و در محاسن برقی از جمیل بن دراج منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که در میانه دو حرم فوت شود حق سبحانه و تعالی او را مبعوث گرداند از جمله ایمنان از عذاب الهی و هر گاه ایمن باشد نامه عمل او را نخواهند گشود و کلینی کالصحیح روایت کرده است که هر که در مدینه فوت شود مبعوث می شود از جمله ایمنان از عذاب الهی و از آن جمله است یحیی بن حبیب و ابو عبیده و عبد الرحمن بن حجاج.

و در صحیح از هارون بن خارجه منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که مدفون شود در حرم یعنی اگر چه در غیر حرم مرده باشد و او را در حرم دفن کنند ایمن است در روز قیامت از ترس و خوفی که بزرگترین فرعهاست خواه خوب باشند یا بد باشند و در صحیح علی الظاهر منقولست از علی بن سلیمان که عرض کردم بر آن حضرت یعنی صاحب الامر صلوات الله علیه و احتمال هادی هست

سلام الله عليه که هر گاه شخصی در عرفات بمیرد در عرفاتش دفن کنند افضل است یا به حرم برند و در حرم دفن کنند حضرت فرمودند که به حرم برند و در آنجا دفن کنند افضل است و در این صورت داخل خواهد بود در آیه کریمه مَنْ دَخَلَ كَانْ آمِنًا چون بعمومه شامل حیوانات هست چنانکه خواهد آمد احادیث صحیحه پس بنا بر این در هر حرمی جاری باشد و نقل توان نمود چنانکه گذشت اخبار معتبره که کوفه حرم خداست و حرم رسول خداست و حرم امیر المؤمنین است و کربلا نیز داخل است در کوفه و در احادیث زیارات بسیار واقع شده است که مشاهده ائمه معصومین را اطلاق حرم کرده اند، و ظاهراً صریح تر از این حدیث و امثال این حدیث احادیث داشته اند که نقل می کرده اند پیش از دفن و بعد از دفن و الله تعالی یعلم و کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که هر که در یکی از این دو حرم که مکه معظمه است و مدینه مشرفه است بمیرد اعمال یا نامه عملش را عوض نخواهند کرد و حسابش نخواهند کرد و اگر در وقت برگشتن بمیرد گناهان او را بیامرزد و در موثق کالصحیح از ابو بصیر منقولست که آن حضرت سلام الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی ضامن حاج و معتمر است که اگر مرگ در رسد ایشان را به بهشت برد و اگر زنده بمانند به سلامت به خانه خود برگردد و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که حج و عمره دو بازارند از بازارهای آخرت اگر کسی در این بازارها داخل شود در امان الهی است اگر برگردد به مطلوب خود رسند آمرزیده و اگر

ثواب حج بمقدار مشقت حج

6- (و: ما من سفر ابلغ فی لحم ولا دم ولا جلد ولا شعر من سفر مکة و ما من احد یبلغه حتی تلحقه المشقة و انّ ثوابه علی قدر مشقته).

و در صحیح از هشام بن حکم منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هیچ سفری آن مقدار تاثیر ندارد در گداختن گوشت و خون و پوست و مو که سفر مکه معظمه دارد و هیچ کس بان یعنی به مکه معظمه نمی رسد تا مشقت به او نرسد تا اینجا حدیث است، و به درستی که ثواب آن به مقدار مشقت آن است و گویا صدوق جمله را نتیجه قول سابق گرفته است که مراد حضرت این است از این گفتگو و الا فایده ندارد و لیکن ممکن است که مراد این باشد که مشقتهای زیادتی بر خود نگذارند مثل پیاده رفتن و پا برهنه رفتن و گرسنگی و تشنگی عبث خوردن چون مطلوب رسیدن به کعبه است چنان نکنند که از مقصود باز مانند چنانکه در احادیث بسیار وارد شده است به همین مضمون، و آن که مباحثید مانند سوار رونده که آن مقدار بدواند که اسبش بماند و اسب را ضایع کرده باشد و راه را طی نکرده باشد و دور نیست که معنی اول اظهر باشد چنانکه گذشت و در صحیح کاهلی است و نه چنین است که به سبب آن لازم باشد و حلّ این حدیث این باشد بلکه غرض آن است که مقصود بالذات کدام است و در حسن کالصحیح از حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه منقولست که فرمودند حج کنید و عمره به جا آورید تا بدنهای شما صحیح باشد چون سفر مکه به منزله چوب چینی خوردنست اگر چه می گدازد بدن را و لیکن تدارک آن نیز می شود و حج و عمره سبب فراخی روزی شما می شود و حق سبحانه و تعالی کفایت می فرماید خرج عیال شما را و به ایشان

می رساند آن چه ایشان را ضرور باشد و هر که به حج می رود گناهایش آمرزیده می شود و بهشت از جهة او واجب می شود و می گویند که عمل را از سر گیرید و محفوظ است اهل و مال او و این مجموع از جهة شیعیان است چنانکه منقولست در صحیح از صفوان از ابو المعز از سلمه که گفت نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودم که شخصی آمد که او را ابو الورد می گفتند به حضرت عرض نمود که رحمك الله کاش راحت می دادی بدنت را از محمل یعنی به کجاوه می فرمودید و آزار نمی کشیدید که بر شتر باردار سوار می شوید حضرت فرمودند که ای ابو الورد من دوست می دارم که در یابم منافعی را که حق سبحانه و تعالی فرموده است در آنجا که فرموده است که اعلام کن مردمان را به حج تا آن که جمعی پیادگان بیابند و جمعی بر شترهای لاغر از راههای دور تا در یابند نفعهای بسیار را که به ایشان رسد و خداوند خود را یاد کنند به درستی که کسی که خود را در معرض این نفعها در نمی آورد مگر آن که نفع می یابد یعنی بر شتران لاغر زامله سوار شدن و ریاضت کشیدن سبب این نفعهای عظیمه است و محتمل است که مراد ابو الورد این باشد که شما حج بسیار کرده اید و در حج کردن و کجاوه نشستن و تکانیدن کجاوه آزار می کشید و بدن شما ضعیف است و تاب این مشقتها ندارد و کاش این سنت را به جا نمی آوردید حضرت فرموده باشند که از سر این نفعها نمی توان گذشت یا آن که از جهة بدن نفع دارد پس فرمودند که اما شما شیعیان که به حج می روید چون بر می گردید گناهان شما آمرزیده اند و اما غیر شما مالها و اهل ایشان محفوظ می ماند چون ایمان شرط ثواب است و ایشان ندارند.

و در صحیح از حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه منقول است

که فرمودند که آیا نمی دانی که چون عصر روز عرفه می شود حق سبحانه و تعالی فرشتگان را به آسمان اول می فرستد و می فرماید که نظر کنید به بندگان من که همه به درگاه من آمده اند ژولیده مو و گرد آلوده و پیغمبر به ایشان فرستادم که مدت‌ها شده است که او را ندیده اند نظر به جمعی که به خدمت آن حضرت نرسیده بودند و از من سؤالها می کنند و دعاها می خوانند شما گواه باشید که من بر خود واجب کرده ام که دعاهای ایشان را و بدکاران ایشان را به شفاعت نیکوکاران پیامرزم و از نیکوکاران حج ایشان را قبول فرمایم پس روانه شوید که همه شما را آمرزیدم پس امر می فرماید و فرشته را که در ابتداء مشعر از طرفین بنشینند و دعا کنند ایشان را که خداوندا سلامت دار ایشان را و سبب دعای این فرشته است که از شتران نمی افتند و اگر بیفتند جائی از ایشان نمی شکند و اخبار فضایل حج و عمره بسیار است به همین اکتفا شد.

ص: 171

حج آدم ع

5- (قال ابو جعفر صلوات اللہ علیہ: انّ آدم علیہ السلام أتى هذا البيت الف آتية على قدميه منها سبعمائة حجة و ثلاثمائة عمرة و كان ياتيه من ناحية الشام).

نکتہ چند است یعنی خبری چند کہ مشتملند بر وجوهی چند از حج انبیاء و پیغمبران مرسل صلوات اللہ علیہم.

منقول است از حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ کہ فرمودند کہ حضرت آدم هزار مرتبه بہ زیارت این خانہ کعبہ آمد پیادہ از آن جملہ ہفتصد مرتبه حج کرد و سیصد مرتبه عمرہ بہ جا آورد و مقر حضرت آدم اطراف شام بود و از آنجا پیادہ می آمد بہ زیارت کعبہ

6- (و: كان يحجّ على ثور و المكان الذي تيب فيه عليه الحطيم و هو ما بين باب البيت و الحجر الاسود و طاف ادم قبل ان ينظر إلى حواء مائة عام و قال له جبرئيل حيّاك اللّٰه و بيّاك يعنى اصلحك).

حضرت آدم حج می کرد بر گاوی کہ توشہ حضرت آدم را بر می داشت یا از جہتہ قربانی می برد یا از جہتہ آن کہ اگر از پیادہ روی باز ماند بر او سوار شود چنانکہ گذشت مطلوبست وقتی کہ مرکوبی با او بودہ باشد کہ در وقت ماندن سوار شود و جانی کہ توبہ حضرت آدم در آنجا مقبول شد از ترك اولی کہ از او صادر شدہ بود حطیم است و آن میانہ در خانہ کعبہ است و رکن

چنانکه در روایات صحیح و کالصحیح وارد شده است و اکثر نسخ بیبت است به جای تیب و از اغلاط نساخ است البتہ و حضرت آدم پیش از آن که نظر شهوت کند به حوا یا کنایه از جماع است صد سال طواف خانه می کرد در وقتی که آدم در صفا بود و حوا در مروه و در روزها حضرت آدم نزد حوا می رفت از جهة انس او و شبها به جای خود می آمد و چنین فهمیده بود که چون آن ترک اولی از هر دو صادر شده بود حوا بر او حرام است تا توبه ایشان قبول نشود و بعد از قبول توبه بامر الهی با هم نزدیکی کردند چنانکه در روایات معتبره وارد شده است و حضرت جبرئیل به حضرت آدم گفت *حيّاك الله و بياك* یعنی حق سبحانه و تعالی ترا باقی دارد یا خوش حال گرداناد یا سلام الهی بر تو باد یا ترا مالک زمین گرداند با لوازم آن و خندان کند چون بعد از کشتن قاییل هابیل را صد سال نخندید و خنده او عبارت از تولد شیث بوده باشد بعوض هابیل یا اصلاح کند کارهای ترا و در اکثر نسخ *لباك* است یعنی *لبیک* گفت خداوند عالمیان ترا و تلبیه الهی کنایه است از استجابت دعای او و بعضی گفته اند که *بیاك* مهموز است یعنی خدا ترا در بهشت جای دهد یا ترا به قرب خود فایز گرداند یا دنیا را خانه تو کرد و از تست

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: لَمَّا افاض آدم من منى تلقته الملائكة بالأبطح فقالوا يا آدم برّ حجك اما انا قد حججنا هذا البيت قبل أن تحجّه بالفی عام).

و کلینی در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار روایت کرده است و ظاهر آن است که صدوق از کتاب معاویة بر داشته باشد پس بهشت سند

صحیح باشد که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که چون حضرت آدم از منی روانه شدند به جانب مکه فرشتگان در ابطح به استقبال حضرت آدم در مکه آمدند در ابطح و گفتند یا آدم حجت قبول باد به درستی که ما گروه فرشتگان این خانه را پیش از آن که تو حج کنی حج کرده ایم و هزار سال در وقتی که ساکنان زمین ملائکه بودند.

6- (و: نزل جبرئیل علیه السلام بمهارة من الجنة و روی بیاقوتة حمراء فادارها علی رأس آدم و حلق رأسه بها).

و کالصحیح منقول است از علی علوی که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد تقی صلوات الله علیه که چون آدم حج کرد سر خود را بچه چیز تراشید حضرت فرمودند که جبرئیل یاقوتی از بهشت آورد، و در روایت اول صدوق یاقوت سفیدی و منافات نیست میان هر دو و بر سر حضرت آدم گردانید و سر حضرت آدم را بان تراشید و صدوق چنین فهمیده است که یاقوت سرخ می باشد و غافل شده است که یاقوت سفید و زرد و کبود می باشد و لفظ حمرا در کافی نیست و بر تقدیری که باشد ممکن است که یک بار یاقوت سفید آورده باشد و یک بار سرخ

حج نوح ع

5- (و روی: انه كان طول سفينة نوح ألفا و مائتي ذراع و عرضها مائة ذراع و طولها في السماء ثمانين ذراعا فركب فيها فطافت بالبيت سبعة اشواط و سعت بين الصفا و المروة سبعا ثم استوت علی الجودي).

و کلینی کالصحیح روایت کرده است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که در ازای کشتی نوح هزار و دویست ذرع بود و عرضش صد ذرع بود و در کافی هشتصد ذرع و این اظهر است و ظاهرا ثمان از قلم نساخ افتاده است و طولش از طرف آسمان که عبارت از عمق باشد

هشتاد ذرع بود پس چون به موضوع بیت رسید پیش گذشت که آب نگرفته بود خانه را کشتی با جمعی که در کشتی بودند هفت شوط بر دور خانه طواف کردند و میان صفا و مروه هفت مرتبه سعی کردند و بعد از شش ماه بر جودی قرار گرفت و آن نجف اشرفست و مشهور آن است که در مقبره صفا که قبر شمعون الصفا وصی حضرت عیسی است قرار گرفت و تخته پارها در مسجد کوفه بود که می گفتند که از کشتی نوح است

حج ابراهیم

6- (و: سئل الصادق صلوات الله عليه عن الذبيح من كان فقال اسماعيل لأن الله عز وجل ذكر قصته في كتابه ثم قال وبشرناه بإسحاق نبيا من الصالحين وقد اختلف الروايات في الذبيح فمنها ما ورد بأنه اسماعيل ومنها ما ورد بأنه اسحاق ولا سبيل إلى رد الاخبار متى صح طرقها وكان الذبيح اسماعيل لكن اسحاق لما ولد بعد ذلك تمنى ان يكون هو الذي امر ابوه بذبحه و كان يصبر لأمر الله و يسلم له كصبر اخيه و تسليمه فينال بذلك درجته في الثواب فعلم الله ذلك من قلبه فسماه بين ملائكته ذبيحا لتمنيه لذلك و قد ذكرت اسناد ذلك في كتاب النبوة متصلا بالصادق صلوات الله عليه)

و در حسن كالصحيح از عبد الله بن سنان منقولست که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه پرسیدند که ذبیح حضرت اسماعیل بود یا حضرت اسحاق حضرت فرمودند که اسماعیل بود زیرا که حق سبحانه و تعالی بعد از حکایت ذبیح در سوره و الصافات فرموده است که بشارت دادیم او را به اسحاق که پیغمبری که از او خواهد بهم رسید که از جمله شایستگان بندگان ما باشد و از این معنی ظاهر می شود که ذبیح اسماعیل باشد

و کلینی نیز نقل کرده است که زرارہ نقل کرده است کہ ذبیح اسماعیل، بود و علی بن ابراهیم علیہ السلام در تفسیرش در حسن کالصحیح از معاویہ بن عمار از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ و کلینی در صحیح از ابان از ابو بصیر روایت کرده است از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہما کہ جبرئیل در روز ہشتم ذی الحجہ بہ نزد حضرت ابراهیم علیہ السلام آمد نزد زوال آفتاب و گفت یا ابراهیم آب بردار از جہتہ خود و از جہتہ اہل خود چون در عرفات و مشعر و منی آب نبود و از این جہتہ یوم الترویہ می گویند روز ہشتم را پس جبرئیل حضرت ابراهیم را بہ منی آورد و نماز ظہر و عصر و مغرب و عشا و صبح را در منی بہ جا آورد و بعد از نماز حضرت ابراهیم را بہ عرفات برد و او را در نمرہ کہ بطن عرفہ است فرود آورد کہ از جملہ عرفات نیست و از حدود عرفاتست و چون زوال شد حضرت ابراهیم غسل کرد و نماز ظہر و عصر را بہ یک اذان و دو اقامہ بہ جا آورد و در آنجا از سنگ سفید مسجدی بنا کرد کہ معروف بود بہ مسجد ابراهیم و این مسجد در نمرہ بود و سنت است کہ امیر حاج نماز را در این مسجد بہ جا آورد پس ابراهیم را بہ عرفات برد و بہ او گفت در اینجا اعتراف کن بہ گناہان و بشناس عبادات حج را یا محل آنها را و از این جہتہ آن موضع را عرفات نامیدند و تا غروب آفتاب در آنجا وقوف نمود پس از آنجا روانہ شدند و جبرئیل با ابراهیم گفت کہ اذدلف إلی المشعر الحرام کہ پیشتر آبسوی مشعری کہ محترم است یا تقرب جو بحق سبحانہ و تعالی در اینجا از این جہتہ مشعر نامیدہ شد بہ مزدلفہ و چون او را بہ مشعر الحرام آورد نماز شام و خفتن را بہ یک اذان و دو اقامہ بہ جا آورد و شب را در آنجا بروز آورد و در سنہ [یعنی خواب] بہ او نمودند کہ پسر را می کشد و چون

صبح شد به او نمود محل وقوف را و در آنجا به دعا وقوف کرد و بعد از آن به منی آمد به مادر و فرزندش که ساره باشد گفت تو برو به خانه کعبه و مشغول طواف شو و پسر را با خود نگاهداشت پس چون به منی به جای جمره عقبه رسید شیطان ظاهر شد جبرئیل گفت که هفت سنگ به شیطان در آنجا زد حضرت اسحاق را آورد تا موضع جمره وسطی و با پسر گفت ای فرزند در واقعه دیده ام که ترا از جهة رضای الهی می کشم چه می گویی پسر گفت ای پدر به آن چه مامور شده به جا آور این شاء الله صبر خواهم کرد و ابراهیم و پسر تسلیم نمودند امر الهی را پس شیطان به صورت مرد پیری ظاهر شد و گفت یا ابراهیم از این پسر بچه می خواهی گفت می خواهم که او را بکشم شیطان گفت سبحان الله پسری را می کشی که يك چشم زدن مخالفت الهی نکرده است حضرت ابراهیم گفت خداوند مرا امر بذبح آن کرده است شیطان گفت که خدای تعالی هرگز چنین امری نمی کند البته شیطان به خوابت آمده است ابراهیم گفت تا باین زمان رسانیده است مرا: شیطان را به من راه تسلط نداده است تو شیطانی شیطان گفت که و الله که این خواب شیطانی است حضرت ابراهیم علیه السلام گفت و الله که با تو دیگر سخن نخواهم گفت و متوجه کشتن شد شیطان گفت یا ابراهیم تو پیشوای این مردمانی و اگر فرزند را خواهی کشت همه کس فرزند خود را خواهند کشت و این گناهها در گردن تو خواهد بود و از برای خدا ترك کن این کشتن را و ابراهیم جوابش نگفت پس نزد جمره وسطی پسر را خوابانید و خواست که بکشد پسر گفت ای پدر روی مرا به پوشان مبادا محبت پدری مانع شود و دست و پای مرا محکم ببندد مبادا دست و پا زخم ابراهیم گفت بکشم و دست و پا را نیز محکم ببندم این دو مشقت را بر تو واقع سازم نمی کنم و الله پس الاغی که همراه آورده بود

که چون پسر را بکشد بدنش را بر الاغ بسته ببرد و در مسجد خاک کند جلش را به زیر پسر انداخت و او را بر پهلو خوابانید و کارد را بر حلق او گذاشت و سر به جانب آسمان کرد و جبرئیل کارد را گردانید از حلقش ابراهیم نگاه کرد که ببیند کشته شده است دید که کارد گردیده است پس مرتبه دیگر دم کارد را بر حلقش گذاشت و سر به جانب آسمان کرد جبرئیل دم کارد را گردانید تا مکرر چنین کرد و چنان شد که ناگاه از دست چپ مسجد ندا رسید که ای ابراهیم خواب خود را درست کردی و جبرئیل گوسفندی را از جانب کوهی که مشرفست بر مسجد خیف آورد و پسر را از زیر دست ابراهیم کشیده گوسفند را به جای او خوابانید.

و چون شیطان اینجا کاری نساخت خود را به ساره رسانید نزدیک خانه کعبه ساره پرسید که ای پیره مرد پیری را دیدی از این طرف که آمدی گفت دیدم گفت شوهر منست گفت پسری با خود داشت دیدی گفت دیدم باین صفت و این صفت ساره گفت پسر منست گفت دیدم که پسر را خوابانیده بود و کارد به حلقش گذاشته بود که بکشد او را ساره گفت حاشا که چنین باشد رحیمترین مردمان ابراهیم است هرگز پسرش را نمی کشد.

شیطان گفت به حق خداوند آسمان و بحق خداوند این خانه که دیدمش که پسر را خوابانیده بود و کارد بر داشته بود که او را بکشد ساره گفت چرا گفت که می گفت خداوندم امر کرده است که او را بکشم ساره گفت که پس واجبست بر او که پسر را بکشد و اطاعت کند خداوند خود را، و چون ساره از طواف و سعی فارغ شد به خاطرش رسید که برود و به بیند که پسرش را کشته است یا نه و به سرعت روانه شد و می گفت خداوندا بر من مگیر آن چه من با هاجر مادر اسماعیل کردم، تا به هم رسیدند پسر را زنده دید

خوشحال شد نگاه به حلقش کرد دید که کاردیش کرده است متغیر شد و بیمار شد و از دنیا رفت.

و صدوق نیز این خبر را صحیح می داند چون هشت سند صحیح به معاویه بن عمار دارد و هم چنین بآبان پس می گوید که اخبار از هر دو طرف صحیح است و رد هیچ يك از این اخبار نمی توان کرد پس اظهر در جمع آن است که هر دو واقع شده باشد.

و لیکن چون حدیث کالصحیح از اعمش وارد شده است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که ذبیح حضرت اسماعیل بود و لیکن چون حضرت حق سبحانه و تعالی بعد از این واقعه اسحاق را به حضرت ابراهیم علیه السلام کرامت فرمود اسحاق آرزو کرد که کاش این معنی نسبت به من واقع می شد و فرمان الهی را تسلیم می کردم و صبر می نمودم چنانکه برادرم تسلیم کرد و صبر نمود و من نیز باین درجه فایز می شدم چون حق سبحانه و تعالی از دل او مطلع بود که او در این آرزو صادقست میان فرشتگان او را نیز ذبیح نامید.

و چون این خبر به مرتبه صحت نرسیده است ظاهر اخبار آن است که هر دو واقع شده باشد و بسیار مشکل است تاویل امثال این خبر که ساره فوت شده به سبب این معنی و سایر آن چه گذشت و الله تعالی يعلم.

و قریب باین اخبار دیگر وارد شده است در کیفیت حج حضرت آدم و غیره و چون ذکر آنها سبب طول می شد ذکر نکردم و رجوع به روضه باید کرد و چون صدوق بعنوان اجمال و ارسال ذکر کرد که تفصیل و سندش را از کتاب نبوت که از جمله مؤلفات صدوق است خواهی یافت و آن کتاب در میان نیست و اکثر اخبار مرسله او را مسندا از جاهای دیگر ذکر کرده ام و

بسیار نادر است که ذکر نکرده باشم.

6- (و: سئل الصادق صلوات الله عليه اين اراد ابراهيم ان يذبح ابنه فقال على الجمره الوسطى و لما اراد ابراهيم ان يذبح ابنه صلى الله عليهما قلب جبرئيل المدية و اجتر الكيش من قبل ثبير و اجتر الغلام من تحته و وضع الكيش مكان الغلام و نودي من ميسرة مسجد الخيف أن يا إبراهيم قد صدقت الرؤيا إنا كذلك نجزي المحسنين ان هذا لهو البلاء المبين و فديناه بذبح عظيم يعنى بكبش أملح يمشى فى سواد و يأكل فى سواد و ينظر فى سواد و يبعر فى سواد و يبول فى سواد اقرن فحل و كان يرتع فى رياض الجنة اربعين عاما.

قال مصنف هذا الكتاب رحمة الله عليه لم احبّ تطويل هذا الكتاب بذكر القصص لأنّ قصدي كان بوضع هذا الكتاب إلى ايراد النكت و قد ذكرت القصص مشروحة فى كتاب النبوة)

و به سند موثق كالصحيح و حسن كالصحيح از ابو بصير و محمد بن مسلم از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليهما منقول است که پرسیدند که حضرت ابراهيم عليه السلام در کجا اراده کرد که فرزندش را ذبح نماید فرمودند که نزد جمره وسطی و چون ابراهيم خواست که ذبح کند فرزندش را جبرئيل کارد را گردانید و قوچ را از جانب کوه ثبير که مشرفست به مسجد خيف کشيد و پسر را از زیر دست حضرت ابراهيم عليه السلام کشيد و آن قوچ را به جای پسر گذاشت و ندا رسید از جانب دست چپ مسجد خيف که يا ابراهيم خواب خود را درست کردی و ما نکرده را در حکم کرده از توبول کردیم و هم چنان که ترا جزای خیر دادیم هر که در مقام احسان باشد در بندگی ما او را جزای خیر می دهیم به درستی که این

ص: 180

آزمایشی بود که هویدا ساخت خلت حضرت ابراهیم علیه السلام را که محبت ما را بر محبت چنین فرزندی مقدم داشت و فدا دادیم اسماعیل یا اسحاق یا هر دو را بذبحی عظیم و بسیار فربه یعنی قوچ سیاه و سفیدی که در علف زار راه می رفته است و در آن جا می خورده است و همیشه نظر در علفزار کرده بود و پشکل و بول در علفزار کرده بود و اینها کنایه است از فربهی، و بعضی گفته اند که این مواضع از آن سیاه بوده، و بعضی گفته اند که سایه اش عظیم بوده است و این نیز کنایه است از فربهی، و شاخ دار بود و نر بود و در باغستانهای بهشت چهل سال چریده بود تا فدای اسماعیل بوده باشد. چنین گوید مصنف این کتاب که در این کتاب نمی خواهم که حکایات را نقل کنم زیرا که غرضم از تالیف این کتاب ایراد اخبار احکام است و به تقریب علتی چند را ذکر می کنم و هر چه قصه های پیغمبران است در کتاب نبوت ذکر کرده ام، و بسیاری از آن در علل و عیون و خصال ذکر کرده است و اکثر را در روضه ذکر کرده ام.

6- (و: انّ ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام حدّا المسجد الحرام ما بین الصّفا و المروة فکان النّاس یحجّون من مسجد الصّفا

16- و قد روی: انّ ابراهیم خطّ ما بین الحزورة إلى المسعی).

و منقول است در قوی کالصحیح از حسن که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از رای ایشان در مسجد الحرام حضرت فرمودند که ابراهیم و اسماعیل حد مسجد الحرام مقرر فرمودند در میان صفا و مروه، و صدوق زیاد کرده است که پس مردم حج یعنی طواف می کردند از مسجد صفا و در بعضی از نسخ و المروة یعنی مسجد مروه.

و کلینی ذکر کرده است که در روایتی دیگر منقول است از حضرت

امام جعفر صادق صلوات الله عليه که حضرت ابراهیم علیه السلام خط کشید مسجد مکه را از میان حزوره تا ابتدای محلی که سعی می کنند یعنی صفا یا تا ابتداء مناره که محل دویدنست و این اظهر است، و از هر دو روایت ظاهر می شود که حضرت طول مسجد را فرموده باشند و جمع میان این دو روایت باین نحو ممکن است که طول محل نماز از صفا باشد تا مروه و طول محل طواف از حزوره باشد تا مناره.

و آن چه در زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله مسجد بوده است و نشانهای میلها نصب کرده اند قریب است به حدّ دویم، و در رساله دیدم که احوال مسجد را ذکر کرده اند در آن مذکور است که ده مرتبه مسجد الحرام را بزرگ کردند تا باین مرتبه رسیده است که الحال هست و طولش از صفا گذشته و به مروه نرسیده است و دور نیست که الحال طولش قریب به سعی باشد، و ظاهراً آن چه در زمان ابراهیم مسجد بوده است الحال حکم نداشته باشد بلکه آن چه زیاد کرده اند البته حکم مسجد الحرام نداشته باشد بلکه حکم مسجد چنانکه گذشت، و آن چه صدوق زیاد کرده است ظاهراً اشتباه کرده باشد معنی حدیث را بنا بر اشتباه آن زیادتى را گفته باشد بآنکه چنین فهمیده است که سعی داخل مسجد بوده است و اول مسجد از صفا بوده است و از آنجا طواف می کرده اند، و این حدیث اصلاً دلالت ندارد و ممکن است که حدیث دیگر باشد و لیکن بعید است چون اکثر این احادیث را به ترتیب از کافی بر داشته است

(و اول من کسی البیت ابراهیم علیه السلام

6- و روی: انّ ابراهیم لما قضی مناسکه امره الله عزّ و جلّ بالانصراف فانصرف و ماتت امّ اسماعیل فدفنها فی الحجر و حجّر علیه لئلاّ یوطأ قبرها و بقی اسماعیل

عليه السّلام وحده فلمّا كان من قابل اذن الله عزّ وجلّ لإبراهيم في الحجّ وبناء الكعبة وكانت العرب تحجّ البيت و كان ردما الأ أنّ قواعده معروفة و كان اسماعيل(ع) لمّا صدر النَّاس جمع الحجارة و طرحها في جوف الكعبة فلمّا قدم ابراهيم كشف هو و اسماعيل عنها فاذا هو حجر واحد احمر فاحى الله عزّ وجلّ اليه ضع بناها عليه و انزل عليه اربعة املاك فلمّا همّ ببنائه قعد على ركن ثمّ نادى هلمّ إلى الحجّ فلو ناداهم هلمّوا إلى الحجّ لم يحجّ الاّ من كان يومئذ انسيًا مخلوقًا و لكّته نادى هلمّ إلى الحجّ فلبّى النَّاس في اصلاب الرّجال و ارحام النّساء لبيك داعى الله لبيك داعى الله فمن لبيّ مرّة حجّ حجّة و من لبيّ عشرا حجّ عشر حجج و من لم يلبّ لم يحجّ و كان ابراهيم و اسماعيل يضعان الحجارة و يرفعان بها لقواعد و الملائكة يناولونهما حتّى تمّت اثني عشر ذراعا فلمّا انتهى إلى موضع الحجر ناداه ابو قبيس انّ لك عندى وديعة فاعطاه الحجر فوضعه موضعه و هيأ له بابين بابا يدخل منه و بابا يخرج منه و جعلوا عليه عتبا و شريجا من جريد على ابوابها و كانت الكعبة عريانة فصدر ابراهيم و قد سوّى البيت فاقام اسماعيل فتزوّج اسماعيل امرأة من العمالقة و خلّى سبيلها و تزوّج اخرى حميريّة و كانت عاقلة فتأمّلت بابي البيت فقالت لإسماعيل هلاّ نعلّق على هذين البابين سترين ستر من هاهنا و ستر من هاهنا فقال لها نعم فعملت للبيت سترين طولهما اثنا عشر ذراعا فعلقتهما اسماعيل على البابين فاعجبها ذلك فقالت فهلاّ احوك للكعبة ثيابا تسترها كلّها فانّ هذه الاحجار سمجة فقال لها اسماعيل بلى قال فاسرعت في ذلك و بعثت إلى قومها تستغزلهم و أنّما وقع استغزال النّساء بعضهنّ من بعض لذلك فكلمّا فرغت من شقّة

علّقته فجاء الموسم وقد بقى وجه واحد من وجوه الكعبة فقالت لإسماعيل كيف نصنع بهذا الوجه فكسوه خصفا فلما جاء الموسم نظرت العرب إلى امر اعجبهم فقالوا ينبغي ان نهدي إلى عامر هذا البيت فمن ثم وقع الهدى فجعل يأتي الكعبة كلّ فخذ من العرب بشيء من ورق وغيره حتّى اجتمع شيء كثير فنزعوا ذلك الخصف و اتمّوا الكسوة وعلّقوا على البيت بايين و لم تكن الكعبة مسقّفة فوضع اسماعيل فيها اعمدة مثل الاعمدة التي ترون من خشب و سقّفها بالجرائد و سواها بالطّين فجاءت العرب من الحول فدخلوا الكعبة و رأوا عمارتها فقالوا ينبغي لعامر هذا البيت ان يزداد فلما كان من قابل جاءه الهدى فلم يدر اسماعيل ما يعمل به فوحي الله عزّ و جلّ اليه ان انحره و اطعمه الحجاجّ و انقطع ماء زمزم فشكى اسماعيل إلى ابراهيم قلة الماء فوحي الله عزّ و جلّ إلى ابراهيم و امره بالحفر فحفر هو و اسماعيل و جبرئيل حتّى ظهر ماؤها و ضرب في اربع زوايا البئر فقال في كلّ ضربة بسم الله فتفجّرت اربعة اعين فقال له جبرئيل اشرب يا ابراهيم و ادع لولدك فيها بالبركة و افض عليك من الماء فطف بهذا البيت فهذه سقيا سقاها الله عزّ و جلّ لإسماعيل و ولده).

بدان که صدوق يك حديث طولانی که خود در علل ذکر کرده است و کلینی در کافی ذکر کرده است بعضی از عباراتش را مختصر در اینجا نقل کرده است و چند حديث در میان این حديث داخل کرده است چون همه پیش او صحیح است و نقل بالمعنی را جایز می دانند [ندظ] و اول ذکر کرده است که اول کسی که کسوه و پوشش از جهة کعبه مقرر ساخت حضرت ابراهيم عليه السلام بود.

و حدیثی که نقل کرده است که حضرت اسماعیل و زوجه اوست اما چون با امر او شده است یا منسوبان او کرده اند در حکم کرده اوست.

و آن چه روایت کرده اند در کافی و علل کالصحیح روایت کرده اند از کثوم حرانی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی امر فرمودند که حضرت ابراهیم علیه السلام یا [با] اسماعیل حج کنند و حضرت اسماعیل را در حرم ساکن سازند پس ممکن است که اسماعیل به دیدن ابراهیم رفته باشد و مامور شده باشند به حج پس هر دو متوجه حج شدند بر شتر سرخ مو و با ایشان نبود مگر حضرت جبرئیل پس حضرت چون به حرم رسیدند جبرئیل گفت به زیر آید و غسل دخول حرم بکنید پس به زیر آمدند از شتر و غسل کردند، و جبرئیل به ایشان گفت که چگونه مهیا شوند از جهة احرام یعنی مقدمات احرام را که خواهد آمد به جا آورند و چون مقدمات را واقع ساختند گفت نیت احرام کردند و تعلیم ایشان کرد تلبیات اربعی را که پیغمبران همه گفته بودند از حضرت آدم تا ایشان پس روانه شدند تا آمدند به دری که از آنجا به صفا بیرون می روند از آنجا به زیر آمدند و جبرئیل در میان هر دو بود و از آن در رو به خانه کرد و تکبیر گفت و ایشان تکبیر گفتند و تهلیل کرد و ایشان تهلیل کردند و حمد الهی به جا آورد و ایشان نیز به جا آوردند و تمجید الهی کرد و به گفتن لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم یا هر ذکری که دلالت بر تعظیم الهی کند ایشان نیز کردند، و ثنا کرد حق سبحانه و تعالی را ایشان نیز کردند، و جبرئیل روانه شد با ایشان و ثنا و تمجید الهی می کردند در حالت رفتن تا به موضع حجر رسیدند جبرئیل استلام کرد و ایشان نیز کردند بدست رسانیدن و بوسیدن و

بدن به آن مالیدن چنانکه گذشت و خواهد آمد، پس جبرئیل با ایشان هفت مرتبه بر دور کعبه گردیدند و در مقام ابراهیم دو رکعت نماز کرد و ایشان کردند، و جبرئیل جمیع مناسک و افعال حج را با ایشان به جا آورد و تعلیم ایشان کرد.

پس چون مناسک را به جا آوردند حضرت ابراهیم علیه السّلام مامور شد که برگردد و حضرت اسماعیل بماند تنها و عبارت متن این است که چون حضرت ابراهیم علیه السّلام برگشت و هاجر به رحمت الهی رفت و او را در حجر دفن کرد و محوطه بر او کشید که بر روی قبر او راه نروند و حضرت اسماعیل ماند. و بعد از آن شروع در تتمه حدیث کلثوم کرده است.

و چون سال آینده آمد حق سبحانه و تعالی امر فرموده که حضرت ابراهیم به حج بیاید و کعبه را بنا کنند و عربان به حج خانه می آمدند و لیکن خانه منهدم شده بود و پوها ظاهر بود و چون مردمان از حج برگشتند حضرت اسماعیل سنگها را جمع کرد و در میان کعبه انداخت پس چون حق سبحانه و تعالی رخصت فرمود که خانه را بسازند حضرت ابراهیم آمد و گفت ای فرزند حق سبحانه و تعالی فرموده است که خانه را بنا کنیم پس شروع کردند در پی رفتن خانه رسیدند به يك تخته سنگ سرخی مربع حق سبحانه و تعالی وحی فرموده به ابراهیم که بنا را بر آن پی گذارند و چهار فرشته را به مدد ایشان فرستاد.

و از اینجا حدیث صحیح عبد الله بن سنان را داخل کرده است و ظاهراً نسخه صدوق غلط بوده است و چنین است در کافی و علل نیز که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون حق سبحانه و تعالی امر فرمود ابراهیم و اسماعیل را به بنای خانه و تمّ بناؤه یعنی و بنا تمام شد و

ظاهرا نسخه که در وقت نوشتن این کتاب در نظر داشته به جای تَمّ همّ بوده است یعنی اراده بنا کرد و احتمال ندارد که غلط نساخ باشد چون صدوق پیش از بنا این حدیث را ذکر کرده است و ظاهرا این سهواست زیرا که وقتی که ابتداء بنا کردند هنوز رکنی نبود که حضرت بر بالای آن روند و بنا بر نسخه کافی و علل پس چون بناء تمام شد حضرت ابراهیم علیه السلام بر رکنی نشستند و ندا کردند که هَلَمْ إِلَى الْحَجِّ چنانکه در این نسخه است که اِلَى دارد اما در کافی و علل اِلَى ندارد و بنا بر این چنین خواهد بود که حضرت ابراهیم حج را طلب فرمودند مکرر و اگر می فرمودند هَلَمْوَا إِلَى الْحَجِّ یعنی ای مردمان بیایید به حج خطاب معدومین خوب نبود و خطاب متوجه جمعی می شد که در آن زمان بودند و مکلف بودند و لیکن ندا کردند و حج را طلب فرمودند و حج خصوصیتی به زندگان ندارد شامل احیا و غیر موجودین بود پس جمیع ارواح زندگان و آنهایی که هنوز به ابدان در نیامده بودند و در عالم مثال و ظلال بودند همه گفتند لَبَّيْكَ اَي كَسِي كَه از جانب حق سبحانه و تعالی ما را خواندی یا ای کسی که ما را به خدا می خوانی یعنی به تقرب به او به حج خانه و بنا بر نسخه که اِلَى باشد اگر چه غلط است جمعی از فضلا چنین می ساختند که هَلَمْ از قبیل خطاب عام است مثل اعلم و خصوصیتی به احیا و غیر احیا ندارد به خلاف هَلَمْوَا که ظاهرش منصرف به احیا می شود و بحث کرده اند که در خطاب عام شرط نیست که بلفظ مفرد باشد.

و جمعی دیگر چنین ساخته اند که مقرر است در اصول که استغراق مفرد اشمل است از استغراق جمع چون مفرد کل واحد واحد را شامل است و جمع جماعت را.

و جوابش این است که اولا اشملیت مسلم نیست بلکه در جمع شامل

است مفرد و تثنیه و جمع را چنانکه متبادر از جانی کل العلماء آن است که همه آمدند خواه يك يك آمده باشند و خواه دو دو، و خواه بیشتر و بر تقدیر تسلیم بحث در احیاء و اموات است نه در افراد احیاء زیرا که هلموا شامل جمیع موجودین هست بی دغدغه در غیر موجودین محل اشتباه است و کسی نگوید که بنا بر این تکلیف اهل این زمان به تکالیف الهیه چگونه است زیرا که ضروری دین است که حکم موجودین و غیر موجودین مساویست و از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله متواتر رسیده است که فرمودند که من می روم و در میان شما می گذارم کتاب و عترت را پس کتاب حق سبحانه و تعالی موجود است و کلام موجود حقیقی است هر کس که به حد تکلیف می رسد حق سبحانه و تعالی او را تکلیف می فرماید به همین کتاب و هم چنین آثار رسول خدا و ائمه هدی صلوات الله علیهم با اجماع و ضرورت دین مبین.

پس حضرت فرمودند که هر که يك لبیک گفت يك حج خواهد کرد و هر که ده نوبت گفت لبیک داعی الله ده حج خواهد کرد و هر که پنج مرتبه گفت پنج مرتبه حج خواهد کرد و هر که بیشتر بیشتر و هر که لبیک داعی الله نگفت حج نخواهد کرد.

دیگر بر سر حدیث کلثوم رفت و گفت که حضرت ابراهیم و اسماعیل بنا بودند و فرشتگان فعله حضرتین سنگها را می گذاشتند و فرشتگان سنگها را بدست ایشان می دادند تا دوازده ذرع بلند شد.

دیگر در اینجا داخل کرده است حدیث حجر الاسود را که کلینی روایت کرده است در موثق کالصحیح از ابان از عقبه از احدهما صلوات الله علیهما که آن حضرت فرمودند که حق سبحانه و تعالی امر کرد ابراهیم را که بنا کند خانه کعبه را و پایهای آن را بلند گرداند و تعلیم کند حج را به مردم

که چگونه به جا آوردند پس حضرت ابراهیم و اسماعیل هر روز يك رگ از سنگ بلند می کردند تا رسیدند به موضع حجر الاسود ابو قییس ندا کرد حضرت ابراهیم را که امانتی نزد من هست بیا و بگیر حضرت رفتند و حجر را گرفتند و در همین موضع که الحال هست گذاشتند.

دیگر بر سر حدیث کلثوم رفت که از جهة خانه دو در مقرر ساختند که از يك در داخل شوند و از در دیگر بیرون روند و آستانه قرار دادند و حلقه‌های آهنین و در متن شریجا من جرید است در اکثر نسخ و غلطی است که از نساخ شده است و در کافی و علل شرجا من حدید است یعنی حلقها بر عتبا نصب کردند و کعبه معظمه برهنه بود و جامه نداشت و حضرت ابراهیم برگشت چون خانه تمام شد و حضرت اسماعیل ماند در مکه معظمه و آن حضرت زنی از عمالقه خواستند و او را طلاق دادند و زنی از قبیله حمیر خواستند و این زن عاقله بود و تامل کرد و به حضرت اسماعیل عرض نمود که خوبست که دو پرده بر این دو در بیاویزیم تا خوش آینده شود حضرت فرمودند که خوبست پس آن زن دو پرده طولانی دوازده کز ساخت و حضرت اسماعیل (ع) بر این دو در آویختند آن زن را خوش آمد عرض نمود که این سنگهای سیاه خوش آینده نیست اگر رخصت فرمائی جامه از جهت خانه بسازیم که همه را به پوشاند حضرت فرمودند که خوبست پس آن زن شروع کرد به رشتن پشم و پشم بسیار فرستاد به نزد قوم خود که همه بریستند و از آن زمان ماند قرض دادن رشتن زنان به یکدیگر و الحال نیز هست که گاه هست زنی ضرورتی دارد و از جهة [عروسی خ ضروری] دختر یا که خدائی پسر به زنان دیگر پنبه می دهند که بریستند و زود دست بهم دهد، و دیگری را که چنین ضرور شود بقیه مدد کنند و جمعی را مشغول

بافتن کردند و دوختن، و هر يك طرف که تمام می شد می آویختند تا آن که موسم حج نزدیک شد و سه طرف تمام شده بود و يك طرف مانده بود به حضرت عرض نمود که اگر رخصت فرمائید از برگ درخت خرما به بافیم که زود تمام شود حضرت فرمودند که خوبست و آن طرف را از آن تمام کردند.

چون موسم رسید و عربان دیدند جامه را و ایشان را بسیار خوش آمد گفتند که سزاوار آن است که هدیه بیاوریم از جهة تعمیر کننده این خانه پس از این جهة هدیهها مقرر شد پس هر طایفه از عرب از نقره و غیر آن می آوردند تا آن که بسیار چیزی جمع شد پس از این مال آن طرف که جامه خصف داشت نیز جامه پشمین کردند و درهای خوب آویختند و چون خانه سقف نداشت ستونهای چوب نصب نمودند مانند ستونهای هال و سقف کردند کعبه را از شاخهای درخت خرما و کاه گل کاری کردند تا هموار شد پس چون سال دیگر عربان آمدند داخل شدند و در کعبه دیدند که تعمیرها کرده اند گفتند که می باید که زیاده کنیم چون هر چه می آوریم صرف خانه می کنند پس سال دیگر گاو و گوسفند و شتر بسیار آوردند و حضرت اسماعیل ندانست که اینها را چه باید کرد و وحی رسید به حضرت اسماعیل که اینها را بکش و بخورد حاجیان ده.

و چون آمدن حاجیان بسیار شد و آب زمزم وفا به ایشان نمی کرد حضرت اسماعیل به حضرت ابراهیم عرض نمود که آب کم شده است حق سبحانه و تعالی وحی کرد به حضرت ابراهیم علیه السلام که چاه را حفر کنند و به ته روند پس حضرت ابراهیم و اسماعیل و جبرئیل مشغول کردن شدند تا آب بسیار شد و حضرت ابراهیم یا جبرئیل در چهار گوشه چاه کلنگ زدند و در

هر مرتبه که کلنگ می زدند بسم الله می گفتند تا چهار چشمه بهم رسید پس جبرئیل به ابراهیم گفت که از این آب بیاشام و از جهة فرزندان خود دعا کن به برکت و زیادتی و از این آب بر خود بریز و طواف کن خانه را پس این آبی است که حق سبحانه و تعالی از جهة اسماعیل و فرزندان مقرر فرموده.

و پاره اختصار کرده بود صدوق می خواستم که به ترتیب با متن موافق باشد آن زیادتیها را نقل کردم چون بسیار اهمی نبود به شان آن و در روضه مذکور است

(و اما قول الله عز و جلّ فيه آياتٌ بيّناتٌ مقامُ إبراهيمَ فاحدها انّ ابراهيم حين قام على الحجر اترقدهما فيه، و الثانية الحجر، و الثالثة منزل اسماعيل عليه السلام).

و منقول است در حسن كالصحيح از عبد الله بن سنان و طريق صدوق به او صحيح است پس صحيح است که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه پرسیدم از تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که فرموده است که به درستی که اول خانه که از جهة خلایق مقرر شد هر آینه خانه ایست که در بگه است و پیشتر گذشت که بگه کل شهر است و مکه محل خانه است که مبارک است و هدایتی است مر عالمیان را و خواهد آمد که حق سبحانه و تعالی مقرر فرموده است که مردمان چون از حج فارغ شوند به خدمت رسول خدا و ائمه هدی صلوات الله عليهم روند و از ایشان هدایت یابند پس چون سبب هدایتست هدایت نامیده شد با آن که عالمیان به سبب حج بیت الله الحرام هدایتها می یابند که به سبب حج به بهشت می روند و از جهنم خلاص می شوند، و در این خانه دلایل ظاهره هست که آن مقام حضرت ابراهیم علیه السلام است این آیات کدامند حضرت فرمودند که یکی آن است که

که یکی مقام ابراهیم باشد.

و دویم «وَمَنْ دَخَلَ كَانَ آمِنًا» و خواهد آمد که هر جباری که اراده از ازاله خانه کرد به بلاها مبتلا شد مثل تبع و اصحاب فیل و غیر آنها که مذکور خواهد شد حتی حیوانات وحشی در حرم با سباع مانوسند و با آن که کبوتر بسیار در مسجد الحرام می باشد کبوتری بر بام کعبه نرفته است و نمی رود و هم چنین سایر مرغان و فضله هیچ مرغی بر بام کعبه نیفتاده است.

و سیم «وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ» است که جمعی از بخل به نهایت مرتبه باشند البته به زیارت خانه می روند و مکرر می روند و مبلغها صرف آن راه می نمایند و اینها مخالفت ندارد با حدیث چون همه آیاتند قطع نظر از آن که اصحاب بصایر حقه در هر سنگی و چوبی از آن خانه مشاهده آیات عظیمه می نمایند و این معنی مشاهده است که تا کسی به حج نرفته باشد خداوند خود را چنانکه باید نشناخته است چون در هر منزلی عقدها دست می دهد و هر حق سبحانه و تعالی به نحوی حل آن عقدها می نماید که آدمی حیران می شود، و در خصوص اصل مکه معظمه که دعاها مجرب الاستجابة است، و در سالی که بنده رفته بودم فتنهای عظیم رو داده بود و در خصوص ما چنان شد که میر حاج بصره از وی حماقت کارها کرده بود که در مقام قتل و نهب عجم در آمدند و این شکسته متوجه حطیم شدم و تضرع نمودم که همان جا اثر استجابت یافتم و حق سبحانه و تعالی آن بلاها را به سهولت زایل گردانید و چند سال بود که باران کم می آمد در این بلاد چون راه مکه مسدود شده بود و این ضعیف سعیها نمود در فتح آن و چون متوجه این راه شدیم در منزل اول باران عظیم آمد و در حطیم نیز دعا کردم الحمد لله از آن سال تا حال تنگی نشد، و حصر نمی توانم کرد آن چه در این راه دیدم و آن چه

ص: 193

در مکه معظمه مشاهده نمودم.

و آن چه بر این ضعیف ظاهر شده است آن است که کعبه معظمه و آیات آن به منزله قرآن است و اعجاز، آن کسانی که نور ایمان در دل ایشان در آمده است هر آیه از آیات قرآنی در نظر ایشان معجزه ایست باهره، و کسانی که نور ایمان ندارند اگر هزار معجزه به بینند فایده ندارد و شکوک و شبهه شیطانی را علاج نمی توانند کرد نه اندکی پیشتر گذشت شبهات شیطان با حضرت ابراهیم خلیل الرحمن که حضرت در آخر فرمودند که عهد کردم که با تو سخن نگویم و هر وجهی که حضرت خلیل می فرمودند شیطان شبه قوی در جواب می گفت که طفلی را می کشی که طرفه العینی عصیان الهی نکرده است و سبب کشتن چندین هزار بی گناه خواهد شد، چنانکه موسی با خضر تاب نیاورد و اعتراض کرد که چرا این پسر بی گناه را کشتی، پس آن چه آدمی را ضرور است که به تضرع و زاری از حق سبحانه و تعالی ایمان حقیقی و هبی را طلب کند و همیشه طلب کند و همیشه از شر وساوس شیطانی پناه به جناب اقدس الهی برد.

حج موسی ع

16- (و روی: انّ موسی علیه السلام احرم من رملة مصر و انه مرّ فی سبعین نبیا علی صفائح الروحا علیهم العباء القطوانية يقول لبيك عبدك ابن عبدك لبيك و روی فی خبر اخر انّ موسی علیه السلام مرّ بصفائح الرّوحاء علی جمل احمر خطامه من لیف علیه عباءتان قطوانیتان و هو یقول لبيك یا کریم لبيك).

ظاهرا صدوق ترکیب کرده است چند حدیث را با هم که از هر حدیث جزوی برداشته است، و احادیث خود را در علل ذکر کرده است اما جزو اول که گفته است که حضرت موسی احرام گرفتند از ریگ روان مصر از

جابر روایت کرده است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حضرت موسی از رمله مصر احرام گرفت و گذشتند بر صفایح روحا که آن سه منزلی مدینه مشرفه است از جانب مکه معظمه و با احرام از آنجا گذشتند و ناقه داشتند که مهار آن از لیف خرما بود و حضرت موسی لبیک می گفتند و کوهها جواب می دادند آن حضرت را و تتمه را از حدیث موثق کالصحیح ابوبصیر روایت کرده است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حضرت موسی گذشتند با هفتاد پیغمبر بر فجاج روحا یعنی درهای آن موضع که همان صفایح است یعنی زمین هموار آنجا چون کوهستان است، و همه قطیفهای سفید پوشیده بودند که ریشه دار بود و می گفتند لبیک، بنده و بنده زاده های تو لبیک به خدمت آمده ام و حدیث دویم مرویست در صحیح از هشام بن حکم که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت موسی گذشتند بر صفایح روحا و بر شتر سرخی سوار بودند که مهار آن از لیف خرما بود و می گفتند لبیک ای خداوند کریم لبیک و منافاتی نیست میان این احادیث چه ممکن است که چند مرتبه به حج رفته باشد و یک مرتبه نیز ممکن است که هر دو عبارت گفته باشند

حج یونس و عیسی ع

6- (و: مرّ یونس بن متی علیهما السلام بصفائح الرّوحاء و هو یقول لبیک کشف الکرب العظام لبیک و مرّ عیسی بن مریم علیهما السلام بصفائح الرّوحاء و هو یقول لبیک عبدک بن امتک لبیک و مرّ محمّد صلی الله علیه و آله بصفائح الرّوحاء و هو یقول لبیک ذا المعارج لبیک).

تتمه صحیحه هشام است که آن حضرت فرمودند که حضرت یونس

بن متی بتشدید تا گذشتند بر همواری صحرای روحا و می گفتند که لبیک ای خداوندی که غمها و المهای عظیم را تو بر طرف می کنی چنانکه مرا از شکم ماهی نجات دادی لبیک در خدمت و بندگی تو ایستاده ام یا آمده ام به حج، و حضرت عیسی بن مریم بصفائح روحا گذشتند و می فرمودند که لبیک به خدمت تو آمده ام من بنده تو و پسر کنیز توام مریم لبیک چون طلبیده آمده ام، و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله گذشتند بر همواریهای صحرای روحا و می گفتند لبیک ای خداوندی که بندگانت را به سبب بندگیها به مراتب عالیه می رسانی و از عرش در می گذرانی به حسب صورت و معنی یا آن که رتبه کمالات تو به مرتبه ایست که عقول انبیا و اوصیا و ملائکه و غیر ایشان از رسیدن به یافت کمالات تو عاجزند.

و مناسبت هر تلبیه به صاحبش ظاهر است و خصوصیت روحا را مرتبه هست که ظاهر نیست که وجهش چیست که همه پیغمبران صلوات الله علیهم در اینجا این تلبیات می گفته اند، و ممکن است که سر بالا یا سراشیب باشد و خواهد آمد استحباب تکرار تلبیه در هر بلندی و پستی و مناسب این بود که فقهاء این موضعها را به خصوص ذکر می کردند

(و کان موسی علیه السلام یلّی و تجیبه).

الجبال گذشت در حدیث جابر که حضرت موسی لبیک می گفت و کوهها جواب می دادند ممکن است که همین جواب متعارف باشد در کوههای که منفذی نداشته باشد هر چه می گویند همان را می شنوند و صفایح روحا چنین باشد و دوستان را از خصوص جواب کوه لذتهاست.

و ممکن است که جواب جناب اقدس الهی باشد که از کوه ظاهر سازد چنانکه از شجره با آن حضرت سخن فرمود

و كالصحيح منقولست كه حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند كه حضرت موسى به حج بيت الحرام رفتند و هفتاد پيغمبر از بنى اسرائيل با آن حضرت بودند كه مهار شتران ايشان از ليف بود و ايشان لبك مى گفتند و كوهها همه جواب مى گویند و حضرت موسى دو عباى سفيد پوشيده بودند و مى گفتند

(لَبَّيْكَ عَبْدُكَ بِنِ عَبْدِكَ وَ سَمَّيْتَ التَّلْبِيَةَ اجَابَةً لِأَنَّهُ اجَابَ مُوسَى رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَقَالَ لَبَّيْكَ).

و كالصحيح منقول است از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه كه تلبيه را اجابت مى نامند زيرا كه حضرت موسى اجابت نمود پروردگار خود را يعنى اول مرتبه موسى گفت لَبَّيْكَ .

حج سليمان ع

5- (و روى زرارة عن ابى جعفر صلوات الله عليه قال: انَّ سليمان عليه السلام قد حجَّ البيت فى الجنِّ و الانس و الطَّير و الرِّيح و كسى البيت القباطى).

و به اسانيد صحيحه منقولست كه حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند كه حضرت سليمان حج بيت الله الحرام به جا آوردند با جنيان و آدميان و مرغان و بادها كه تخت آن حضرت را بر مى داشتند.

و منقولست كالصحيح از ابو بلال كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه را ديدم كه داخل حجر اسماعيل شدند از طرف باب خانه و طرف ديگرش از پيش ركن مغربست پس آن حضرت دو ذراع به خانه داشتند ايستادند و نماز كردند پس من عرض نمودم كه من نديدم هيچ يك از اهل بيت شما را كه در اينجا نماز کرده باشند محاذى ناودان يعنى آيا فضيلتى دارد در خصوص اينجا حضرت فرمودند كه شبير و شبير فرزندان

ص: 197

هارون در اینجا نماز می کردند و اینجا مصلائی ایشان است، و همین مضمون در فقه رضوی هست.

و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که حضرت داود وقوف عرفات را به جا آوردند و چون کثرت مردمان را مشاهده نمودند بالای کوه رفتند و دعا می کردند پس جبرئیل به نزد آن حضرت آمد و گفت پروردگارت می فرماید که چرا بر کوه بالا رفتی مگر کثرت صدای ایشان مانع است از آن که بدانم هر يك چه مقصود دارند، و چه چیز طلب می کنند پس حضرت داود را با خود به کنار دریایی برد و در آنجا سنگی بود آن را شکافت کرمی در میان آن سنگ بود پس به داود گفت که خداوندت می فرماید که من می شنوم صدای این کرم را در میان این سنگ در میان این دریا.

و در روایتی واقع است که آن کرم این دعا می کرد که ای خداوندی که مرا فراموش نکرده و نمی کنی در میان این سنگ خارا در میان این دریا بندگان مؤمنت را ببخشا، پس توهم کردی که صدایی بر من مخفی می باشد و ظاهر آن است که این فعل را از جهة احمقان بنی اسرائیل کرده باشد و عتاب به او عتاب به ایشان باشد چنانکه مکرر گذشت و کالصحیح از معاویه بن عمار منقولست که از میان رکن یمانی تا رکن حجر هفتاد پیغمبر مدفونند که از گرسنگی و تشنگی هلاک شده اند در وقتی که به زیارت خانه آمده بودند که معمور نبوده است.

و کالصحیح از جابر که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هفتصد پیغمبر در مسجد خیف نماز کردند در میان رکن و مقام که حطیم است بسیاری از پیغمبران مدفونند، و حضرت آدم نیز در حرم

الهی مدفون شد و حضرت نوح استخوان حضرت را با خود به کشتی برد و چون کشتی بر جودی که نجف اشرفست قرار گرفت در آنجا دفن کرد و خود نیز که فوت شد پهلوی آدم مدفون شد و حضرت امیر المؤمنین نیز با ایشان مدفونست صلوات الله علیهم.

و غرض از ذکر این اخبار آن است که هر چند بنی اسرائیل سجده به جانب مسجد اقصی می کردند و تعظیم آن می نمودند تعظیم کعبه نیز می نمودند و حج بیت الله الحرام می کردند

آدم ع بیت الله را بنا کرد

6- (و روی ابو بصیر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: انّ ادم هو الّذی بنی البیت و وضع اساسه و اوّل من کساه الشّعر و اوّل من حجّ الیه، ثمّ کساه تبع بعد ادم الانطاع، ثمّ کساه ابراهیم الخصف و اوّل من کساه الثّیاب سلیمان بن داود کساه القباطی).

و مرویست در موثق از ابو بصیر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت آدم علیه السلام او بنای بیت الله کرد و پی خانه را گذاشت و اول کسی بود که خانه را جامه مویی پوشانید و اول کسی بود که حج خانه کرد دیگر تبع بعد از آدم جامه پوست پوشانید دیگر ابراهیم علیه السلام جامه ای که از برگ درخت خرما بافته بودند پوشانید و اول کسی که جامه نفیس پوشانید سلیمان بن داود علیه السلام بود که جامه سفید مصری پوشانید

حج بدون نیت صادق و نفقه صادق

14,6- (و قال الصّادق صلوات الله: لَمّا حجّ موسى علیه السّلام نزل علیه جبرئیل علیه السّلام فقال له موسى یا جبرئیل ما لمن حجّ هذا البیت بلا نية صادقة و لا نفقة طيبة قال لا ادری حتّی ارجع إلی ربّی عزّ و جلّ فلَمّا رجع قال الله عزّ و جلّ یا جبرئیل ما قال لك موسى و هو اعلم بما قال یا ربّ قال لی ما لمن حجّ هذا البیت بلا نية صادقة و لا نفقة طيبة قال الله

عَزَّوَجَلَّ ارجع اليه وقل له أهب له حَقِّي وارضى عنه خلقى وقال يا جبرئيل ما لمن حجَّ هذا البيت بنية صادقة و نفقة طيبة قال فرجع إلى الله عزَّ و جلَّ فاوحى اليه قل له اجعله فى الرفيق الأعلى مع النَّبِيِّينَ وَ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا).

و از آن حضرت صلوات الله عليه منقولست که چون حضرت موسى حج به جا آوردند جبرئيل عليه السلام آمد و موسى از او پرسيد که يا جبرئيل چه ثوابست کسی را که اين خانه را حج کند بى نيت خالص و بى نفقه حلال؟ گفت نمى دانم تا آن که از پروردگارم بپرسم پس چون به محل مناجات خود رفت حق سبحانه و تعالى به جبرئيل گفت که ای جبرئيل موسى چه گفت با آن که او اعلم بود به آن چه آن حضرت گفته بود جبرئيل گفت ای پروردگارم من به من گفت که چیست ثواب کسی که اين خانه را حج کند بى نيت خالص و بى نفقه حلال حق سبحانه و تعالى فرمود که به او بگو که از حق خود در مى گذرم و خلق را از او خوشنود مى کنم.

پس گفت يا جبرئيل چیست ثواب کسی که حج اين خانه کند به نيت خالص و نفقه حلال پس برگشت و وحى به او رسيد که بگو او را جا مى دهم در جایی که رفيق او بهترين رفقا باشند با پيغمبران و صديقان و شهيدان و صالحان و نيكورفقايند ايشان. و منافاتی نيست ميان اين حديث و احاديث سابقه که حج بى اخلاص بمنزله حج نکردن است زيرا که آن اخبار به حسب استحقاق است که مستحق ثواب نيستند و در اينجا از روى تفضل است و کرم

متعہ در حج

6,14,15- (و: نزلت المتعة على النبي صلى الله عليه وآله عند المروة بعد فراغه من السعي فقال أيها الناس هذا جبرئيل و اشار بيده إلى خلفه يأمرني ان

ص: 200

آمر من لم يسق هديا ان يحلّ ولو استقبلت من امرى ما استدبرت لفعلت كما أمرتكم و لكنّي سقت الهدى و ليس لسائق الهدى ان يحلّ حتّى يبلغ الهدى محلّه فقام اليه سراقة بن مالك بن جعشم الكناني فقال يا رسول الله علمنا ديننا فكأننا خلقنا اليوم أ رأيت هذا الذي أمرتنا به لعامنا هذا او للأبد فقال رسول الله صلّى الله عليه و آله لا بل أبد الابد و انّ رجلا قام فقال يا رسول الله نخرج حاجّا و رءوسنا تقطر فقال أنّك لن تؤمن بهذا ابدا و كان عليّ عليه السّلام باليمن فلما رجع وجد فاطمة صلوات الله عليها قد احلّت فجاء إلى النبيّ صلّى الله عليه و آله مستفتيا و محرّشا على فاطمة صلوات الله عليها فقال له أنا أمرت الناس بذلك فبم أهلت أنت يا عليّ فقال إهلالا كاهلال النبيّ صلّى الله عليه و آله فقال له النبيّ (ص) يا عليّ كن على احرامك مثلى فانت شريكي في هديي و كان النبيّ صلّى الله عليه و آله ساق معه مائة بدنة فجعل لعليّ صلوات الله عليه منها اربعا و ثلثين و لنفسه ستّا و ستّين و نحرها كلّها بيده ثم اخذ من كلّ بدنة جذوة و طبخها في قدر و اكلا منها و تحسّيا من المرق فقال قد اكلنا الان منها جميعا و لم يعطيا الجزّارين جلودها و لا جلالها و لا قلائدها و لكن تصدّقا بها. و كان عليّ صلوات الله عليه يفتخر على الصّحابة و يقول من فيكم مثلى و انا شريك رسول الله صلّى الله عليه و آله في هديه، من فيكم مثلى و انا الذي ذبح رسول الله صلّى الله عليه و آله هديي بيده).

آن چه صدوق ذکر کرده است و در روایات صحیحہ از طرق ما وارد شده است از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیهما و عامہ نیز در صحاح ذکر کرده اند کہ حج تمتع نازل شد بر

حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ نزد مروہ وقتی که از سعی صفا و مروہ فارغ شده بودند حضرت فرمودند که ای گروه مردمان اینک جبرئیل آمده است و اشاره به عقب خود فرمودند و امر کرد مرا که بگویم که هر که هدیی از گاو و گوسفند و شتر با خود نیاورده است تقصیر کند و محل شود و اگر من می دانستم آن چه آخر بر سرم آمد هر آینه سیاق هدی نمی کردم و لیکن من سیاق هدی کرده ام و کسی که هدیی رانده است محل نمی تواند شد تا هدی او به محلش رسد و کشته شود.

پس سراقه مالک بن جعشم بضم جیم و بعد از آن عین مهمله و دیگر شین معجمه برخاست و گفت یا رسول اللہ معالم دین خود را از تو یاد گرفتم و گویا که الحال مخلوق شده ایم بی گناه آیا آن چه فرمودید که حج تمتع کنیم مخصوص این سال است یا حکم آن همیشه باقی است حضرت فرمودند که همیشه چنین است و به درستی که شخصی برخاست که به اتفاق همه عمر بن خطابست.

و ابن بابویه فی الجمله تقیه کرده است که نام او را نبرده است اگر چه پادشاه شیعه بود و وزیر صاحب بن عبّاد بود و شیعه بود و لیکن فی الجمله تقیه بوده است و چنین بود که اگر بخاری می گفت ضرر نداشت، و اگر شیعه می گفت مضر بود چون بخاری می گوید که عمر اجتهاد کرد در برابر قول خدا و جبرئیل و شیعه از جهة این تکفیر می آوردند و شکی نیست که انکار قران و قول صریح پیغمبر کفر است پس عمر برخاست و گفت ما روانه عرفات شویم و آب غسل از سرما ریزد؟! او در بخاری چنین است که از ذکر ما آب منی ریزد و این معقولست چون خلاف طریق جاهلیت بود نمی خواست که برطرف شود مذهب کفار پس حضرت فرمودند که ای عمر تو هرگز ایمان به

حج تمتع نخواهی آورد و ایمان بیکی از آن چه پیغمبر آورد نیاوردن به اتفاق شیعه و سنی کفر است و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه به جانب یمن رفته بود و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آن حضرت را طلبیده بودند چون به خانه آمدند دیدند که حضرت فاطمه محل شده اند از حضرت فاطمه رسیدند که سبب احلال چیست گفت پدرم فرمودند، پس حضرت امیر المؤمنین به نزد حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد که پرسد که چه نازل شده است و اندک عتابی با حضرت فاطمه داشت که محل شده بود و این عبارت در احادیث ما نیست که «محرشا علی فاطمه علیها السلام عامه ذکر کرده اند پس حضرت فرمودند که من چنین امر کرده ام که محل شوند و احرام حج بگیرند و به عرفات روند یا علی چه نحو احرام گرفتی حضرت فرمودند که من در حین تلبیه آواز خود چنین بلند کردم که احرامی به مثل احرام رسول الله صلی الله علیه و آله می گیرم پس حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمودند که یا علی تو نیز بر احرام خویش باش مثل من، و تو در هدی با من شریکی و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله صد شتر رانده بودند از جهة امیر المؤمنین سی و چهار شتر و به روایتی سی و شش، و از جهة خود شصت و شش یا شصت و چهار و بعضی از روایات چنین است که حضرت امیر المؤمنین با خود آورده بودند سی و شش یا سی و چهار را ممکن است که هر دو واقع باشد و لیکن اظهر آن است که تقیه واقع شده است چون عامه نمی خواهند که این شرف از علی باشد که هدی او را حضرت رانده باشد.

و علی ای حال حضرت رسول صد شتر بدست مبارك خود نحر فرمودند و از هر شتری پاره از گوشت برداشتند و درد یکی جوشانیدند و از

مرق آن دیگ هر يك اندکی خوردند که از همه خورده باشند پس حضرت فرمودند که به يك قاشق که خوردیم از همه خورده ایم و به قصابان ندادند از پوستهای شتران و جلها و کفشها که در گردنهای ایشان آویخته بودند بلکه همه را تصدق فرمودند و همیشه حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه افتخار می فرمودند بر صحابه رسول صلی الله علیه و آله و می فرمودند که کیست از شما مثل من و حال آن که من در هدی شریک حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بودم و حضرت رسول خدا هدی مرا بدست مبارک خود نحر فرمودند و این مفاخرتها در جهة این فرمودند که امامت حق منست و آن بسیار است اگر کسی خواهد رجوع به خصال صدوق کند

حج رسول الله

14- (و روی: ان رسول الله صلی الله علیه و آله غذا من منی فی طریق ضبّ و رجع من بین المأزمین و کان اذا سلك طریقاً لم يرجع فیه).

و مرویست در صحیح از حضرت ابی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله چون متوجه عرفات شدند از راه ضب پشت مشعر رفتند و در برگشتن از میان مشعر آمدند و طریقه آن حضرت صلوات الله علیه چنین بود که از هر راه که می فرمودند از راه دیگر بر می گشتند.

و منقول است که این را ملاحظه می فرمودند که اهل آن راه نیز از ملازمت آن حضرت صلوات الله علیه مشرف شوند از انس و جن بلکه زمینها به قدم آن حضرت مشرف شود و ملاحظه دشمنان نیز فرمودند که از آن راه در کمین می نشستند چنان که در حج وداع و غزوه تبوک شد و تأسی مستحب است که در هر چیزی که ظاهر نباشد که از خصایص آن حضرت است متابعت نمایند

14- (و روی: اِنَّهٗ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ حَجَّ عَشْرِيْنَ حَجَّةً مُّسْتَسْرًا وَّفِي كَلِّهَا يَمْرًا بِالْمَأْمِيْنَ فَيَنْزِلُ وَّيَبُوْلُ).

و كالصحيح منقولست از ابن ابی یغفور و عمر بن یزید که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ حج کردند مخفی از قریش چون به موجب نسیء وقت حجرا گردانیده بودند و در هواهای خوب قرار داده بودند و ماههای دیگر را ذو الحجّه نامیده بودند، و در همه این حجها وقتی که از ما زمین که میان دو کوه مشعر است در وقت آمدن از عرفات یا وقت رفتن به منی می گذشتند به زیر می آمدند و بول می کردند و محل بول جایی بود از مشعر که قریش تعظیم آنجا می کردند از جهت آن که سنگ هبل که بت اعظم ایشان بود از آنجا برداشته بودند از این جهت بول می کردند چون همیشه با بتان بد بودند

(و اعتمر صلی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ تِسْعَ عَمْرٍ وَّلَمْ يَحِجَّ حَجَّةَ الْوَدَاعِ الْاَوَّلَى وَّقَبْلَهَا حِجًّا)

و حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ نه عمره کرده بودند و حج وداع حضرت این معنی داشت که پیشتر حج کرده بودند در این سخنی نیست که پیشتر بیست حج کرده بودند اما عمره در احادیث صحیح و کالصحیح وارد شده است که حضرت سه عمره به جا آوردند و همه در ماه ذی القعدة بود.

یکی عمره حدیبیه که مصدود شدند دویم عمره قضا در سال دیگر، سیم وقتی که از جنگ حنین برگشتند عمره مفرده به جا آوردند و اگر سهو نساخ نباشد شش عمره در مکه معظمه کرده خواهند بود، و بعید است

که حضرت عمره نکرده باشند در مدت نشو و نماى مکه معظمه پنجاه و سه سال، و عامه از عبد الله این عمر روایت کرده اند که او گفت که حضرت چهار عمره به جا آوردند یکی را در رجب و عایشه تکذیبش کرده است که کی واقع شد که کسی ندانست چنانکه در بخاریست

14,6- (و روی لی محمد بن احمد السنائی و علی بن احمد بن موسی الدقاق قالا حدّثنا ابو العباس احمد بن یحیی بن زکریّا القطن قال حدّثنا بکر بن عبد الله ابن حبیب قال حدّثنا تمیم بن بهلول عن ابيه عن ابی الحسن العبدی عن سلیمان بن مهران قال: قلت لجعفر بن محمد صلوات الله علیهما کم حجّ رسول الله صلّى الله علیه و آله فقال عشرين حجة مستسرا في كل حجة يمرّ بالمأزمين فينزل فيبول فقلت له يا ابن رسول الله و لم كان ينزل هناك فيبول قال لأنه موضع عبد فيه الاصنام و منه اخذ الحجر الذي نحت منه هبل الذي رمى به على صلوات الله علیه و اله من ظهر الكعبة لما علا ظهر رسول الله فامر به فدفن عند باب شيبه فصار الدخول إلى المسجد من باب بنى شيبه سنة لأجل ذلك قال سليمان فقلت فكيف صار التكبير يذهب بالصّ غاط هناك قال لأنّ قول العبد الله اكبر معناه الله اكبر من ان يكون مثل الاصنام المنحوتة و الالهة المعبودة دونه و انّ ابليس في شياطينه يضيق على الحاجّ مسلكهم في ذلك الموضع فاذا سمع التكبير طار مع شياطينه و تبعته الملائكة حتّى يقعوا في اللجة الخضراء فقلت فكيف صار الصّ رورة يستحبّ له دخول الكعبة دون من قد حجّ فقال لأنّ الصّ رورة قاضى فرض مدعوّ إلى حجّ بيت الله فيجب ان يدخل البيت الذي دعي اليه ليكرّم فيه قلت فكيف صار الحلق عليه واجبا دون من قد حجّ فقال ليصير بذلك موسما بسمة

الامينين ألا تسمع قول الله عز وجل يقول لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ زُؤُسَهُمْ وَ مَقْصِرِينَ لَا تَخَافُونَ قَلْتَ فَكَيْفَ صَارَ وَطِئَ الْمَشْعَرِ عَلَيْهِ فَرِيضَةَ قَالَ لَيْسَتْ وَجِبَ بِذَلِكَ وَطِئَ بِجَبُوحَةِ الْجَنَّةِ).

مرويست به این اسناد قوی از اعمش که به حسب ظاهر از علمای و محدثین اهل سنت است و در واقع شیعه است و رساله از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه روایت کرده است و صدوق در آخر خصال ذکر کرده است آن رساله را و هر چه نقل کرده است درست نقل کرده است چون فاضل است گفت عرض نمودم به آن حضرت صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله چند حج کردند حضرت فرمودند که بیست حج پنهان کردند و در هر حجی از میان دو کوه مشعر می گذشتند و به زیر می آمدند و در آنجا بول می کردند عرض نمودم که چرا بول می کردند در آنجا حضرت فرمودند که زیرا که آن موضعی است که در آنجا بتان را می پرستیدند و از آنجا برداشته اند سنگ بت هبل را که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بر دوش حضرت سید المرسلین رفتند و آن بت را از پشت بام کعبه انداختند.

و حضرت فرمودند که آن بت را دفن کردند نزد باب بنی شیبیه که از جهة علامت آن در طاقی زده اند قریب به زمزم و از این جهة است که سنت است که از آن در داخل مسجد الحرام زمان آن حضرت شوند چون الحال آن طاق در میان مسجد است سلیمان گفت عرض نمودم که چگونه است که گفتن الله اکبر تنگنایی را که در آنجا واقع می شود از ازدحام خلائق زایل می گرداند.

حضرت فرمودند که زیرا که معنی الله اکبر در آن مقام که بنده می گوید این است که حق سبحانه و تعالی از آن بزرگتر است که مانند بتهای تراشیده باشد و مانند خدایانی باشد که آنها را عبادت می کنند زیرا که اینها سنگ بی اعتبارند که از همه موجودات خسیس ترند چه نسبت خاک را با عالم پاک و به درستی که ابلیس که پدر شیاطین است با شیاطین بسیار می آید که راه را بر بنی آدم تنگ کنند و از حضور قلبشان بیندازند و چون تکبیر را می شنوند با شیاطین می گریزند به عنوان پریدن و فرشتگان از عقب شیاطین می روند تا ایشان پنهان می شوند در دریای محیط عرض نمودم که به چه سبب سنت است نو حاجی را داخل شدن در کعبه نه آن کسانی که حج کرده اند ایشان را سنت مؤکد نیست یا سنت نیست بلکه تطوع است حضرت فرمودند که نو حاجی غالباً حج را به جا می آورد و او را به حج بیت الله خوانده اند پس لازم است که داخل شود در خانه که او را به آن خوانده اند تا او را تکریم و تعظیم کنند در آن خانه مشهور است که شخصی در گرمای عظیم پیاده می رفت رسید به شخصی که در تخت روان بود و چند کس او را باد می زدند آن درویش گفت که اگر فردای قیامت ثواب مرا با تو یکسان دهند داخل بهشت نشو آن غنی گفت که اگر مرا ثواب تو دهند به بهشت بروم درویش گفت چرا غنی گفت مرا خوانده اند به ضیافت و تو طفیلی نخوانده داخل می شوی. سلیمان گفت عرض نمودم که چرا واجب و لازم است که نو حاجی سر بتراشد نه آن کسی که سابقاً حج کرده باشد حضرت فرمودند که تا علامت ایمنان از عذاب الهی داشته باشد نمی بینی که حق سبحانه و تعالی می فرماید که به ذات خود قسم یاد می کنم که البته داخل مسجد الحرام

خواهید شد اگر خدا خواهد در حالتی که ایمن باشید و سرها تراشیده باشید و تقصیر کرده باشید و خوف نداشته و ظاهر تعلیق حکم بر وصفی مشعر است به علت آن وصف، عرض نمودم که چرا رفتن به پای خود پیاده بسوی مسجدی که مشعر الحرام است بر روی کوه بر نو حاجی واجب است یعنی مستحب مؤکد است حضرت فرمودند که به سبب این مستوجب دخول جنت شود و سیر کردن در میان بهشت

14,6- (و روی معاویه بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: الّذی کان علی بدن النّبیّ صلی الله علیه و آله ناجیة بن جندب الخزاعی اسلمی و الّذی حلق رأسه صلوات الله علیه یوم الحدیّیة خراش بن أمیة الخزاعی و الّذی حلق رأسه علیه السّلام فی حجّته معمر بن عبد الله بن حارث بن نصر بن عوف بن عرفج بن عدی بن کعب فقیل له و هو یحلّقه یا معمر اذن رسول الله صلی الله علیه و آله فی یدک قال و الله ائی لاعدّه فضلا علی من الله عظیما و کان معمر بن عبد الله یرجل شعره).

و به اسانید صحیحه منقول است از معاویه که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که در وقت رفتن به حج چون حضرت صد شتر با خود بردند شخصی که موکل بود بر شتران آن حضرت ناجیة بن جندب بود که اصلش از قبیله خزاعه بود و در میان اسلم بسر می برد یا بر عکس در روز حدیبیه که مانع شدند قریش حضرت و اصحاب او را و صلح نمودند که سال دیگر مکه را خالی کنند و همه به در روند، و حضرت و اصحاب عمره قضا را به فعل آورند، و چون صلح واقع شد حضرت شتران را در حدیبیه که به تخفیف و تشدید یا هر دو جایز است گشتند و سر تراشیدند و محل شدند و کسی که سر حضرت را تراشیدند خراش بود، و کسی که در حج وداع

سر آن حضرت را تراشید معمر و در اجداد او اختلافی هست در میان کافی و این نسخه به جای حارث هرابه است و به جای عرفج عریج و به جای عوف غوث پس به به معمر گفتند که سر حضرت را می تراشی و گوش حضرت در دست تست و استره در دست داری یعنی بر حضرت تسلط داری و از این جهة عرب سر نمی تراشیدند که بدست خود دیگری را بر خود مسلط کنیم که اگر خواهد ما را تواند کشت معمر گفت که من فضیلت عظیم می دانم که خدمت آن حضرت را می کنم و همیشه معمر سر آن حضرت شانه می کرد و در اینجا سهوی شده است و ظاهراً در نسخه کافی که در نزد صدوق بوده است اشتباهی بوده است و در کافی چنین است که

و كان معمر هو الذي يرحل لرسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَا مَعْمَرُ إِنَّ الرَّحْلَ اللَّيْلَةَ لِمَسْتَرِخٍ مضمونش این است که همین سر تراش حضرت بار شتر حضرت را می بست پس حضرت فرمودند که ای معمر تنگ بار را خوب نکشیده و سست است معمر گفت پدر و مادرم فدای تو باد من تنگ بسته بودم چنانکه همیشه می بستم و لیکن بعضی از حاسدان چنین کرده اند که شاید این خدمت را از من بگیری و به دیگری دهی حضرت فرمودند که چنین نخواهم کرد و محتمل است که در حدیث دیگر زیادتی شانه کردن باشد آن را ذکر کرده باشد و این جمله چون فایده معتدُّ بهی نداشت انداخته باشد چون بسیار بعید است که صدوق هیچ ملاحظه نکرده باشد ما بعد را

14- (و: كان ثوبا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اللَّذان أحرم فيهما يما تين عبري و أظفار).

بعد از این خواهد آمد در صحیح از معاوية بن عمار که حضرت امام

جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که دو جامه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در آن احرام گرفتند بافته یمن بود یکی از شهر عبر و دیگر از اظفار و در کتب لغت ظفار است ممکن است که عوام اظفار گویند و نساخ چنین نوشته باشد (وقطع التلبیة حین زاغت الشمس یوم عرفة).

و در احادیث صحیحه وارد است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله تلبیه می گفتند تا زوال روز عرفه چون زوال شد قطع تلبیه فرمودند

14- (و: قد احرم رسول الله صلی الله علیه و آله فی ثوبی کرسف).

و کالصحیح منقول است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله احرام گرفتند در دو جامه پنبه و محتمل است که جامهای برد از پنبه محض بوده باشد

1,14- (و: ان رسول الله صلی الله علیه و آله طاف بالكعبة حتی اذا بلغ الرکن الیمانی رفع رأسه إلى الكعبة وقال الحمد الذي شرفك و عظمك و الحمد لله الذي بعثنی نبیا و جعل علیا إماما اللهم اهد له خیار خلقك و جنبه شرار خلقك).

و در قوی منقولست از حضرت ابو الحسن صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله طواف کعبه کردند و چون به رکن یمانی رسیدند سر بالا کردند به سوی کعبه و این دعا را خواندند که ترجمه اش این است و خطاب با کعبه است که حمد و ثنا و ستایش مخصوص خداوندیست که ترا مشرف و معظم گردانید و جمیع ثناها مخصوص خداوندیست که مرا به پیغمبری فرستاد و علی را امام کرد

خداوندا هدایت کن خوبان خلقت را به علی که او را بشناسند و متابعت او کنند و او را نگاه دار از شر بدان خلقت یا بدان را هدایات به او مکن، و چون بعضی از افعال و ادعیه نسبت به حضرت سید الانبیاء داده بودند در این باب ذکر کرده و اگر متابعت کلینی می کرد و حدیث طولانی را که مشتمل است بر اکثر افعال حج نقل می کرد بهتر بود و بعضی از آن حدیث را در اینجا و باقی را در مواضع خود بنا بر این ذکر نکردم تا تکرار نشود.

ص: 212

این بابی است در احادیثی که در ابتداء خلق کعبه و فضیلت حرم وارد شده است

ابتداء خلقت زمین

5- (قال ابو جعفر صلوات الله عليه: لَمَّا اراد الله عزّ و جلّ ان يخلق الارض امر الرّيح فضربن متن الماء حتّى صار موجا ثمّ ازید فصار زبدا واحدا فجمعه في موضع البيت ثمّ جعله جبلا من زبد ثمّ دحى الارض من تحته و هو قول الله عزّ و جلّ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا فَأَوَّلَ بَقْعَةٍ خَلَقَتْ مِنَ الارض الكعبة ثمّ مدّت الارض منها).

و منقولست كالصحيح از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه و در حسن كالصحيح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که چون حق سبحانه و تعالی اراده نمود که زمین را بیافریند امر فرمود باها را از اطراف که آب را بر هم زدند پس همه از اطراف موج گردید و کفهایی را که از اطراف بهم رسید در موضع خانه جمع فرمود و کوهی شد از کف پس آن را فرمود که زمین شود زمین شد پس همین زمین را از زیر آن پهن گردانید و اشاره باین است آن چه حق سبحانه و تعالی فرموده است به درستی که اول خانه که مقرر شد از جهة خلایق آن خانه ایست که در بگه است یعنی در کعبه و آن را مبارك گردانیدم که عالمی از برکت آن منتفع شوند به نفع اخروی و دنیوی تا اینجا حدیث بود و تتمه حدیث كالصحيح دیگر است از

آن حضرت صلوات الله عليه پس ظاهر شد که اول جائی که از زمین آفریده شده کعبه بود و زمین را از زیر کعبه منبسط ساختند و پهن و بزرگ گردانیدند چنانکه الحال هست

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ان الله تبارك و تعالی دحی الارض من تحت الكعبة إلى منی ثم دحاها من منی إلى عرفات ثم دحاها من عرفات إلى منی فالارض من عرفات و عرفات من منی و منی من الكعبة و كذلك علمنا بعضه من بعض).

و در قوی منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که حق سبحانه و تعالی پهن کرد زمین را از زیر کعبه و آمد تا منی و از منی آمد تا به عرفات و پهن می شد به عنوان کره تا از زیر زمین آمد تا به منی و هم چنین تا به کعبه پس انبساط زمین از عرفات شد و عرفات از منی شد و منی از کعبه.

تا اینجا کلینی روایت کرده است و زیادتی ممکن است که جزو حدیث باشد و کلینی نقل نکرده باشد و بر تقدیر وجود آن ظاهرش آن است که چنانکه رحمت الهی ظاهر که ماده بدنهای عالمیان و ارزاق ایشان است ارض است که خواهد آمد از تفسیر حضرت امام حسن عسکری صلوات الله عليه همه از کعبه معظمه بود و به برکت آن منبسط شد و عالمیان از آن منتفع شدند هم چنین علوم از جناب اقدس الهی به حضرت سید المرسلین صلی الله عليه و آله فایض شد و از آن حضرت به حضرات ائمه معصومین صلوات الله عليهم رسید پس اگر از حیثیت رسیدن ملاحظه کنید سلسله از این طرفست و اگر از حیثیت انتساب و اسناد ملاحظه کنید بر عکس است بآنکه علم حضرت صاحب الامر صلوات الله عليه از پدرش به او رسیده است و هم چنین تا به حق سبحانه و تعالی پس هر چه آن حضرت فرمایند همه

فرموده اند چنانکه گذشت که حضرت صادق صلوات الله علیه فرموده است که حدیث من حدیث پدر من است و حدیث پدرم حدیث جدّ من است تا به حق سبحانه و تعالی

6- (و: انّ الله عزّ و جلّ انزل البیت من السماء و له اربعة ابواب علی کلّ باب قنديل من ذهب معلّق).

و منقولست که حق سبحانه و تعالی خانه را از آسمان فرستاد و آن چهار در داشت و بر هر دری قنیدلی از طلا آویخته بود و در صحیح از صفوان و در صحیح از بزنی و در صحیح از ابو همام منقولست که از حضرت امام رضا صلوات الله علیه سؤال کردند از حرم و نشانهای میلها که نصب کرده اند چه نحو شد حضرت فرمودند که چون حضرت آدم از بهشت به زیر آمد بر کوه ابوقیس فرود آمد بر صفا و عامه می گویند در سرانندیب به زیر آمد پس شکایت کرد به حق سبحانه و تعالی و حشت خود را که از مفارقت بهشت او را دست داده بود و شکایت نمود که آن چه می شنید در بهشت در اینجا نمی شنوند از اذکار ملائکه و ساکنان بهشت، پس حق سبحانه و تعالی یاقوت سرخی فرستاد و در جای خانه کعبه گذاشتند و حضرت آدم طواف می کردند آن خانه را و روشنایی آن چهار فرسخ را گرفت علامتها گذاشتند بر آنها و حق سبحانه و تعالی آن چهار فرسخ را حرم گردانید، و مشهور آن است که بیت المعمور بود و در طوفان نوح به آسمان بردند، و ظاهر اخبار بسیار است که غیر بیت المعمور بوده و لیکن محاذی بیت المعمور و خواهد آمد اخبار دیگر و در حسن کالصحیح منقول است از هشام که حضرت امام جعفر

صاډق صلوات الله عليه فرمودند كه حق سبحانه و تعالى امر فرمود حضرت ابراهيم را كه خانه كعبه را بنا كند حضرت گفت خداوندا در كجا بنا كنم خطاب رسيد كه در جائي بنا كن كه بر حضرت آدم قبه نازل شد و حرم روشن شد و آن قبه بود تا زمان حضرت نوح بالا بردند و احاديث بسيار بر اين مضمون وارد شده است و صريح نيستند كه اين قبه بيت المعمور بوده باشد پس چون به ازاي بيت المعمور بوده است ممكن است كه بيت المعمور بر آن اطلاق كرده باشند يا به معني لغوي باشد كه هميشه به عبادت معمور بود و الله تعالى يعلم

يوم دحو الارض

7- (و روى عن موسى بن جعفر صلوات الله عليهما انه قال: فى خمسة وعشرين من ذى القعدة انزل الله عزّ وجلّ الكعبة البيت الحرام فمن صام ذلك اليوم كان كفارة سبعين سنة و هو اول يوم أنزلت فيه الرحمة من السماء على آدم عليه السلام).

و منقولست در قوى كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه در بيست و پنجم از ماه ذى القعدة حق سبحانه و تعالى كعبه را فرستاد يعنى خانه كه از ياقوت سرخ است يا فرمودند كه حضرت آدم خانه را بساز و اين حكم را از آسمان فرستادند پس كسى كه اين روز را روزه دارد كفاره هفتاد ساله گناهان او باشد و اين اول روزيست كه رحمت الهى از آسمان آمد بر حضرت آدم عليه السلام، و پيشتر همين حديث را در باب صوم تطوع ذكر كرده است و به جاي خمس تسع نقل كرده است، و كافي كه اصل اين كتابست بيست و پنجم روايت كرده است هر دو حديث را به اندك اختلافى، و ظاهرا صدوق اعتماد بر حفظ كرده است چون اختلافى دارد به تقديم و تاخير و اجمال و تفصيل و ممكن است كه حديث ديگر باشد و در يك روز حكم آن آمده

باشد از روزه و عبادات و در روز دیگر اصل خانه آمده باشد لیکن بسیار بعید است

8- (و قال الرضا صلوات الله عليه: ليلة خمسة وعشرين من ذى القعدة دحيت الارض من تحت الكعبة فمن صام ذلك اليوم كان كمن صام ستين شهرا).

و در قوی منقول است که حضرت امام رضا صلوات الله علیه فرمودند که شب بیست و پنجم ذی قعدة بسط زمین شد از زیر کعبه کسی که آن روز را روزه دارد چنان است که شصت ماه را روزه داشته باشد و ممکن است که شب و روز به اعتبار آب باشد چون آب بیشتر بوده است چنانکه گذشت

6- (و: سال محمد بن عمران العجلیّ أبا عبد الله صلوات الله عليه أيّ شيء كان موضع البيت حيث كان الماء في قول الله عزّ وجلّ «وَ كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ قَالَ كَانَتْ مَهَابَةٌ بِيضَاءٍ يَعْنِي دَرَّةً).

و کالصحیح منقول است که محمد از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کرد که در وقتی که عالم آب بود چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که عرش او بر آب بود موضع خانه چه چیز بود حضرت فرمودند که دری سفید بود که می درخشید و از جاهای دیگر ممتاز بود به نور

6- (و فی روایة ابی خدیجة عن ابی عبد الله صلوات الله عليه: انّ الله عزّ وجلّ أنزله لآدم من الجنة و كان درّة بیضاء فرفعها الله إلى السماء و بقى الله و هو بحیال هذا البيت یدخله كلّ يوم سبعون الف ملك لا یرجعون الیه ابدا فامر الله عزّ وجلّ ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام ببیان البيت على القواعد).

و در قوی کالصحیح منقول است از سالم چنانکه کلینی نیز در قوی

روایت کرده است از او که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی حجر الاسود را از جهة آدم فرستاد از بهشت، و خانه دری بود سفید یعنی به سفید مایل بود یا در صفا مانند مروارید بود پس حق سبحانه و تعالی او را به آسمان برد و اساسش باقی بود و آن در برابر این خانه است و هر روزی هفتاد هزار فرشته داخل می شوند در آن خانه که دیگر نوبت به ایشان نمی افتد که برگردند بسوی خانه هرگز پس حق سبحانه و تعالی امر فرمود ابراهیم و اسماعیل را که خانه را بر پی آن خانه بنا کنند، و به حسب ظاهر عبارت کافی آن است که حجر را فرستاد و لیکن چون در این حدیث هست که خانه درّی سفید بود صدوق به اعتبار خانه نقل کرده است، و ظاهر آن چه صدوق ضمیر را راجع ساخته است آن است که همان درّ سفید باشد که در حدیث سابق است، و حال آن که آن پیش از خلق زمین بود چه جای خلق آدم و اظهر در اخبار آن است که چند چیز است.

یکی درّ سفید که بر آب بود و دور نیست که آن موضع مانند درّ سفید درخشان باشد دیگر خانه که از یاقوت سرخ بود و در صفا مانند مروارید بود، دیگر حجر.

و از حدیث صحیح طولانی ظاهر می شود که خانه که در زمان آدم آورده بودند بالا بردند و جبرئیل خانه از سنگ از جهة آدم ساخت و در خانه آسمان نیز احادیث چند هست که بحسب ظاهر اختلافی دارد که از بعضی ظاهر می شود که دو خانه یکی ضراح است و یکی بیت المعمور است و یکی در آسمان چهار مست و یکی در ششم و هر دو محاذی خانه است و الله تعالی يعلم

5- (و فی روایة عیسی بن عبد اللہ الهاشمی عن ابیه عن ابی عبد اللہ عن ابیه صلوات اللہ علیهما قال: کان موضع الکعبة ربوة من الارض بیضاء تضيء كضوء الشمس والقمر حتی قتل ابن آدم احدهما صاحبه فاسودت فلما نزل آدم علیه السلام رفع اللہ له الارض کلها حتی رآها ثم قال هذه لك کلها قال یا رب ما هذه الارض البیضاء المنيرة قال هی حرمی فی ارضی وقد جعلت علیك ان تطوف بهما [بهاخ] کلّ یوم سبعمئة طواف).

و در قوی منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ فرمودند که موضع کعبه تلی بود از زمین در نهایت روشنی از قبیل روشنی آفتاب و ماه تا آن که قابیل هابیل را کشت آنجا سیاه شد و چون حضرت آدم از بهشت به دنیا آمد حق سبحانه و تعالی حجاب از پیش دیده او برداشت تا همه زمین را دید و حق سبحانه و تعالی فرمود که این زمین را به تو کرامت کردیم آدم گفت ای پروردگار من این چه زمین است که منور است خطاب رسید که این حرم منست در زمین من و بر تو لازم ساختم که هر روز هفتصد طواف بکنی بر دور خانه کعبه

کعبه بهترین سرزمین پیش خدا

6- (و روی سعید بن عبد اللہ الاعرج عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: احبّ الارض إلى اللہ تعالی مکة و ما تربة احبّ إلى اللہ عزّ و جلّ من تربتها و لا حجر احبّ إلى اللہ عزّ و جلّ من حجرها و لا شجر احبّ إلى اللہ عزّ و جلّ من شجرها و لا جبال احبّ إلى اللہ عزّ و جلّ من جبالها و لا ماء احبّ إلى اللہ عزّ و جلّ من مائها).

و در موثق کالصحيح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که محبوب ترین جاهای زمین نزد حق سبحانه و

تعالی مکه معظمه است هیچ خاکی نزد حق سبحانه و تعالی محبوب تر از خاک آن نیست و هیچ سنگی نزد حق سبحانه و تعالی محبوب تر از سنگ آن نیست و هیچ کوهی محبوب تر از کوه آن نیست به نزد من و هیچ آبی محبوب تر از آب آن نیست به نزد من

6- (و فی خبر آخر قال: ما خلق الله و تبارک و تعالی بقعة فی الارض احب الیه منها و اومی بیده إلى الکعبة و لا اکرم علی الله عز و جلّ منها لها حرّم الله الا شهر الحرم فی کتابه یوم خلق السموات و الارض).

و منقول است در صحیح از زراره که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی قطعه از زمین نیافریده است که محبوبتر باشد به نزد او از این و اشاره به کعبه فرمودند و نیست قطعه از زمین که گرامی تر باشد نزد حق سبحانه و تعالی از کعبه از جهة کعبه حق سبحانه و تعالی ماههای حرام را مقرر فرمود در کتاب خود از روزی که حق سبحانه و تعالی آسمانها و زمینها را آفرید و چهار ماه حرام، رجب و ذو القعدة و ذو الحجة و محرم است که چون کعبه را در جایی مقرر فرموده است که از چهار طرف يك ماه چهل روز در بیابان می باید رفت و می دانست که این بدویان در این بیابان خواهند بود و نهایت بعد چهل روز است مثل مصریان و شامیان که چهل روز بیابان دارند پس قتال را حرام کرد که در چهل روز رفتن و چهل روز برگشتن و ده روز در آنجا بودن کسی متعرض حجاج بیت الله الحرام نشود و چون عمره رجب در فضیلت قریب به حج است تا دوازده روز را مانند اهل مدینه مشرفه و ساکنان بدو اگر احرام به جا آورند کسی به ایشان کاری نداشته باشد

6- (و روی عن الصادق صلوات الله علیه انه قال: ان الله عز و جلّ اختار

من كل شيء شيئاً واختار من الارض موضع الكعبة).

و مرویست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی از هر چیز، چیزی را برگزید و از زمین جای کعبه را برگزید و بالاتر از این نمی باشد که پیغمبران و اوصیای ایشان رو بسوی او کنند در حالت عبادت

تا کعبه هست دین هست

6- (و قال صلوات الله علیه: لا يزال الدين قائما ما قامت الكعبة).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که همیشه دین بر پاست تا کعبه برپاست و بعد از وفات حضرت صاحب الامر و ائمه معصومین صلوات الله علیهم که قرآن را بالا برند کعبه را نیز به آسمان خواهند برد چنانکه در بعضی از اخبار وارد شده است

14,3,5- (و قال زرارة بن اعين لأبي جعفر صلوات الله علیه: قد ادركت الحسين صلوات الله علیه قال نعم اذكر و انا معه في المسجد الحرام و قد دخل و فيه السيل و الناس يقومون [يتخوفون ح] على المقام يخرج الخارج فيقول قد ذهب به السيل و يدخل الداخل فيقول هو مكانه قال فقال يا فلان ما يصنع هؤلاء فقلت اصلحك الله يخافون ان يكون السيل قد ذهب بالمقام قال ان الله عز و جل قد جعله علما لم يكن ليذهب به فاستقرّوا و كان موضع المقام الذي وضعه ابراهيم عليه السلام عند جدار البيت فلم يزل هناك حتى حوّلته اهل الجاهلية إلى المكان الذي هو فيه اليوم فلما فتح النبي صلى الله عليه و آله مكة رده إلى الموضع الذي وضعه ابراهيم عليه السلام فلم يزل هناك إلى ان ولى عمر فسال الناس من منكم يعرف المكان الذي كان فيه المقام فقال له رجل انا قد كانت اخذت مقداره بنسع فهو عندي فقال اتنى به فاتاه فقاسه ثم رده

ص: 221

و به اسانید صحیحہ منقولست از زرارہ کہ گفت عرض نمودم بہ حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ کہ آیا شما دریافتید حضرت امام حسین را صلوات اللہ علیہ حضرت فرمودند کہ بلی بخاطر دارم کہ من با آن حضرت بودم در مسجد الحرام یعنی در مسجد الحرام و سیل داخل مسجد شدہ بود مردمان در غم مقام بودند و گفتگوی آن، یکی در می آمد و می گفت سیل مقام را برد، و یکی داخل می شد و در کافی چنین است کہ

و یخرج منه الخارج کہ دیگری در می آمد و می گفت مقام بہ جای خود است پس حضرت امام حسین صلوات اللہ علیہ بہ یکی از ایشان فرمودند کہ این مردمان چہ گفتگو می کنند عرض نمودم کہ حق سبحانہ و تعالی اصلاح کند امور امامت را کہ فرمان روا باشی مردمان می ترسند کہ سیل مقام را بردہ باشد یا ببرد حضرت امام حسین صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ حق سبحانہ و تعالی مقام را معجزہ حقیقت خانہ و دین اسلام گردانیدہ است یا دلیل عظمت و جلال خود نمی برد و چنین چیزی را چنانکہ نگذاشت کہ کفار ببرند یا اثر آن را زایل گردانند پس بحال خود باشید و اضطراب مکنید، یا آن کہ چون مردمان این سخن را شنیدند خاطر ایشان جمع شد و باز حضرت فرمودند کہ موضع مقام کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام در آنجا قرار دادند: بامر الہی نزد دیوار خانہ کعبہ بود از باب گذشتہ بہ جانب رکن شامی و جای مقام کو است و گذاشتہ اند کہ ظاہر باشد کہ اول در اینجا بودہ است و ہمیشہ در آنجا بود تا در زمان جاہلیت و کفر اکثر قریش مقام را از آنجا برداشتند و بہ جایی گذاشتند کہ الحال در آنجاست پس چون حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ فتح نمودند مکہ معظمہ را نقل فرمودند مقام را بہ جایی کہ در زمان

حضرت ابراهیم در آنجا بود و در آنجا بود تا در زمان پادشاهی عمر، از مردمان تقطیش کرد که کیست که داند که این مقام در جاهلیت در کجا بود شخصی از منافقان گفت من اندازه اش را برداشته ام از پوست و نزد من است گفت بیار چون تسمه را آورد پیمودند و مقام را در جای زمان جاهلیت گذاشتند و این معنی را روایت کرده است صدوق در موثق از عمار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون حق سبحانه و تعالی وحی کرد به ابراهیم که به مردمان اعلام کن بحج آن سنگی که پاهای آن حضرت در آن فرورفته است که مقام است در برابر خانه گذاشته متصل به خانه در برابر مقامی که الحال هست، پس بالای آن سنگ رفت و به آواز بلند مردمان را بحج خواند پس چون سنگ تاب آن حرف نیاورد پاهای آن حضرت در سنگ فرورفت پس به قوت تمام پاهای خود را از آن سنگ بیرون آورد و در همان جا بود تا در زمان جاهلیت مقام را برداشتند و در همین جا گذاشتند و چون فتح مکه واقع شد حضرت به جای اول گذاشتند و بود در زمان آن حضرت و زمان ابوبکر و پاره ای از زمان عمر پس عمر برداشت و به آن جا گذاشت که در زمان جاهلیت بود.

و کالصحیح بلکه در اخبار بسیار روایت است که چون حضرت صاحب الامر

(عج) ظهور کند اول مرتبه مقام را به جای خود گذارد.

و در خطبه طویلی حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه می فرماید که اگر فرصت یابم بدعتهای زمان ثلثه را برطرف کنم و از آن جمله مقام را در جای خود گذارم و عذر تأخیر را می فرمایند که گفتم تراویح را نکنند همه فریاد برآوردند که وا عمرا ایشان را بحال خود گذاشتم و دیگر خواهد آمد و این معنی متواتر است و این دلیلی است قوی از جهة جمعی که دیده

بصیرتشان کور نباشد که همیشه عمر کافر بود و مسلمان نشد هرگز و طریق جاهلیت را از دست نمی داد و سنیان عذر گفته اند که چون مقام که در آنجا بود مردمان که مشغول نماز می شدند راه را بر طایفان می بستند بنا بر این عمر آنجا برد از این وجه زیادتی کفرشان ظاهر می شود که حق سبحانه و تعالی و پیغمبر آخر الزمان و ابراهیم خلیل الرحمن مثل عمر نمی دانستند و عمر از همه اعلم بود

امام حسین صلوات الله علیه شهید شد و حضرت امام محمد باقر چهار ساله بود

3,5- (و روی: انه قتل الحسين بن علي صلوات الله عليهما و لأبي جعفر الباقر صلوات الله عليه اربع سنين).

و منقول است که چون حضرت امام حسین صلوات الله علیه شهید شد حضرت امام محمد باقر چهار ساله بود و غرضش این است که چون در حدیث سابق حضرت امام محمد باقر حدیث حضرت امام حسین صلوات الله علیه نقل کرد بیان کرد که در آن زمان حضرت چهار ساله بود ممکن بود که بفهمد و نقل حدیث کند بلکه در شکم مادر نقل فرموده اند و ایشان را نسبتی به دیگران نیست هر چه گویند حق است به اعتبار عصمت.

و در بعضی از اخبار وارد است که حضرت سید الساجدین در وقت شهادت سید الشهداء بیست و دو ساله بود، چنان که در کافی و غیر آن مذکور است و علی اصغر که شهید شد هجده ساله بود و صغیر که شهید شد عبد الله نام داشت، و اکثر علما چنین ذکر کرده اند از شیخ مفید تا شیخ شهید و آن چه مشهور است بنا بر روضه الشهداء است و او نیز ذکر کرده است که بعضی گفته اند که صغیر عبد الله نام داشت و از روایات کافی ظاهر می شود که در وقت شهادت سید الشهداء صلوات الله علیه حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه چهار ساله بود

فترت که میانه حضرت عیسی و حضرت محمد که زائران من کم شده اند]

16- (و روی: انّ الکعبة شکت إلى الله عزّ و جلّ فی الفترة بین عیسی و محمّد صلوات الله علیهما فقالت یا ربّ ما لی قلّ زوّاری ما لی قلّ عوادی فاوحی الله جلّ جلاله إليها أنّی منزل نورا جدیدا علی قوم یحنّون إلیک كما تحن الانعام إلى أولادها و یزفون إلیک كما تزف التّسوان إلى ازواجها یعنی أمة محمّد صلّی الله علیه و آله).

و مرویست که کعبه شکایت کرد به حق سبحانه و تعالی در زمان فترت که میانه حضرت عیسی و حضرت محمد صلّی الله علیه و آله بود و گفت ای پروردگار من مرا چه شد که زیارت کنندگان من کم شدند مرا چه شد که عیادت کنندگان من کم شدند پس حق سبحانه و تعالی وحی کرد به کعبه که من خواهم فرستاد نوری تازه که حضرت سید الأنبیاء یا شریعت یا قرآن او باشد صلّی الله علیه و آله بر جمعی که از روی شوق به نزد تو آیند چنان که گوسفند و امثال آن مشتاق فرزندان خودند و با ایشان مهربانی می کنند، و از روی محبت بیایند به نزد تو چنان که زنان را در عرس به خانه شوهران برند و مراد امت سید المرسلین است صلّی الله علیه و آله چنان که واقع شد و شکایت کعبه ممکن است که حقیقه باشد یا مجازا

سنگی یافتند که در آن نوشته بود منم خداوند صاحب بگه

6- (و روی حریر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: وجد فی حجر انی انا الله ذو بکّة صنعتها یوم خلقت السّماوات و الارض و یوم خلقت السّمس و القمر و حففتها بسبعة املاک حفیفا مبارک لأهلها فی الماء و اللبن یاتیها رزقها من ثلاثة سبل من اعلاها و اسفلها و الثنیة و روی أنّه فی حجر اخر مکتوب هذا بیت الله الحرام بمکّة تکفل الله عزّ و جلّ برزق أهلها من ثلاثة سبل مبارک لهم فی اللحم و الماء).

و به اسانید صحیححه منقول است که حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه فرمودند که در سنگی یافتند که در آن نوشته بود منم خداوند صاحب بگه که من ساخته ام یا خلق کرده ام مکه را یا کعبه را از آن روزی که آسمانها و زمین را آفریدم و روزی و زمانی که آفتاب و ماه راه آفریدم و در دور او در آوردم هفت فرشته را که همیشه محافظت او نمایند و برکت دادم در آب و شیر که از جهت ایشان رسد و روزی آن از سه طرف آید، از طرف اعلاء آن و اسفل آن که ابطح باشد و از طرف عقبه مدین که بیشتر آذوقه از آن طرف می آید از جانب مصر و شام و از طرف یمن از جانب اعلا می آید، و هم چنین از طرف طایف انواع میوه ها و حبوب می آید و از طرف اسفل خرما و سایر چیزها از عراقین و لحسا و نجد می آید و با این که حاصلی از خود ندارد همیشه انواع نعماء الهی در آنجا وافر است و از طرف جده و همیشه متاعها از هند می آید و مرویست بسند صحیح از سعید اعرج که چون حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون قریش کعبه را منهدم ساختند در یکی از پیهای ارکان او یافتند سنگی را که خطی بر آن نوشته بود و نتوانستند خواندن تا بعد از تفحص شخصی به هم رسید که سواد آن خط داشت در آن نوشته بود که منم خداوند صاحب بگه یا مکه معظمه من این کعبه را حرام گردانیده ام و حرمت دادم از آن روزی که هفت آسمان و زمین را آفریدم و این کعبه را در میان این دو کوه مقرر فرمودم و هفت فرشته بر دور آن مقرر ساختم که همیشه محافظت نمایند آن را.

و صدوق گفته است که مرویست که در سنگ دیگر یافتند که در آن نوشته بود که این بیت الله الحرام که در مکه است حق سبحانه و تعالی ضامن است که روزی اهل آن را از سه راه برساند، و برکت و زیادتی کرامت فرموده

است در آب و گوشت آن اما آب که این ضعیف دیده است نظیرش را در هیچ جا ندیده ام از شیرینی و گوارایی و مشتهی بودن و هم چنین فراوانی گوشت به مرتبه ای است که با آن که پانصد ششصد هزار گوسفند و گاو شتر کشته افتاده بود ندیدم که فقیری گوشتی قاق کند چون گوشت در مکه معظمه فراوان است و ظاهرش آن است که آن سنگها از قلم قدرت نوشته شده بوده است و علامت صحتش وقوع آن چه نوشته بود و اینها همه از آیات بینات است که حق سبحانه و تعالی فرموده است که فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ

بین رکن و مقام بهترین جای زمین

4- (و روی عن ابی حمزة الثمالی قال: قال لنا علي بن الحسين صلوات الله عليهما أي البقاع افضل فقلنا الله ورسوله و ابن رسوله اعلم فقال لنا افضل البقاع ما بين الركن و المقام و لو ان رجلا عمّر ما عمّر نوح في قومه الف سنة الا خمسين عاما يصوم النهار و يقوم الليل في ذلك المكان ثم لقي الله عزّ و جلّ بغير ولا يتنا لم ينفعه ذلك شيئا).

و به اسانید بسیار از آن جمله سند صحیح که در عقاب الاعمال ذکر کرده است و ظاهر آن است که هر چه از ابو حمزه روایت می کند سند صحیح دارد چون در فهرست این کتاب سندی ذکر کرده است که محمد بن فضیل واقع است و آن مشترك است میان ثقه و غیر ثقه اگر چه اظهر آن است که ثقه است، و بعد از آن مدح و توثیق و عدالت ابو حمزه را ذکر کرده است و گفته است که طرق من به او بسیار است و در اینجا اقتصار بر يك طریق کرده ام و مکرر دیده ام که آن چه در این کتاب از ابو حمزه روایت کرده است در کتابهای دیگرش به سند صحیح متعدد ذکر کرده است پس جزم بهم می رسد که همه را از کتاب ابو حمزه روایت کرده است و چون ابو حمزه از ارکان دین است کتب او اشهر من الشمس بوده است و احتیاج به سند

ندارد و از جهة تيمن و تبرك سند را ذكر مي كند پس هر حديثي كه از او روايت مي كند چند سند صحيح دارد اگر چه موافق اصطلاح متاخرين صحيح نباشد و البته نزد او صحيح است به همان سند نيز با آن كه شيخ طوسي طرق صحيحه به صدوق دارد در خصوص ابو حمزه و از صدوق بابي حمزه شش سند صحيح دارد و از مجموع اينها يقين بهم مي رسد كه احاديث ابو حمزه در اين كتاب صحيح است و در خصوص اين حديث سند صحيح دارد.

و در محاسن نيز به سند صحيح از ابو حمزه روايت کرده است كه حضرت سيد الساجدين صلوات الله عليه رو به ما كردند و فرمودند كه کدام موضع فاضلتر است همه گفتيم يا من گفتم خدا و رسول و فرزند رسولش اعلمند پس خود فرمودند كه بهترين جاهای عالم بين ركن و مقام است كه حطيم مي گویند آن را و اگر شخصی عمر كند به مقدار عمر نوح در بين قومش هزار سال كم پنجاه سال كه روزها روزه باشد و شبها عبادت كند در آن مكان و چون بميرد بغير اعتقاد به امامت ما از دنيا برود آن عبادات هيچ نفع نكند او را، و به همين مضمون احاديث صحيحه و حسنه و موثقه متواتره وارد شده است و از مجموع اين اخبار ظاهر مي شود كه بهترين جاها مكه است و بهترين جاهای مكه مسجد الحرام است و بهترين جاهای مسجد الحرام حطيم است و دلالت مي كند بر آن كه ايمان شرط است در قبول عبادات و اجزای آن چنانكه اگر کسی هزار سال نماز بي وضو بكنند آن نمازها باطل است بلكه به كردن آن نمازها معاقب مي شود و هم چنين جميع اصول دين چنين است و مؤيد اين اخبار است اخبار صحيحه متواتره نزد خاصه و عامه كه هر كه بميرد و امام زمان خود را نداند كافر مرده است

14- (وقال رسول الله صَلَّى الله عليه وآله: يوم فتح مكة انَّ الله تبارك و تعالی حرّم مكة يوم خلق السموات و الارض و هي حرام إلى ان تقوم الساعة لم تحلّ لأحد قبلي و لا تحلّ لا حد من بعدی و لم تحلّ لي الا ساعة من النهار).

و منقول است در صحیح از معاویة بن عمار بلکه این مضمون متواتر است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله علیه و آله فرمودند در روز فتح مکه به درستی که خدای سبحانه و تعالی حرام کرده است مکه معظمه را که کسی به عنوان جنگ داخل شود، و سایر آن چه خواهد آمد از آن روزی که حق سبحانه و تعالی آسمانها و زمین را آفریده، و حرام است و محترم تا روز قیامت و حلال نشده است پیش از من و حلال نیست و نخواهد شد از جهة کسی بعد از من و حلال نشد از جهة من مگر يك ساعت از روز که با سلاح جنگ داخل شدم.

و این معنی از خصایص آن حضرت بود صَلَّى الله علیه و آله)

14,6- (و روی کلب الاسدی عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: ان رسول الله صَلَّى الله علیه و آله استاذن الله عزّ و جلّ فی مكة ثلاث مرّات من الدهر فاذن الله له فیها ساعة من النهار ثم جعلها حراما ما دامت السموات و الارض).

و در حسن کالصحیح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله علیه و آله از حضرت حق سبحانه و تعالی رخصت طلبید از جهة فتح مکه سه مرتبه پس حق سبحانه و تعالی رخصت داد آن حضرت را در يك ساعت از روز و بعد از آن

ساعت حرام کرد مکه را تا آسمانها و زمین باشد یعنی تا روز قیامت که آسمانها در هم پیچیده خواهد شد و زمین مبدل خواهد شد به زمین دیگر چنانکه گذشت که مبدل به نازل می شود از جهة غذای اهل محشر

14,6- (وقال صلوات الله عليه: ان الله عز وجل حرم مكة يوم خلق السموات والأرض ولا يختلي خلاها ولا يعضد شجرها ولا ينفر صيدها ولا يلتقط لقطتها الا المنشد فقام اليه العباس بن عبد المطلب فقال يا رسول الله الا الاذخر فانه للقبر و لسقوف بيوتنا فسكت رسول الله صلى الله عليه وآله ساعة و ندم العباس على ما قال ثم قال رسول الله صلى الله عليه وآله الا الاذخر).

و کلینی در حسن کالصحیح روایت کرده است از حریر پس صحیح باشد به طرق بسیار از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چون حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در روز فتح مکه داخل مسجد الحرام شدند فرمودند که در کعبه را گشودند و فرمودند که صورتها که در کعبه کشیده بودند همه را پاک کردند هر دو طرف در خانه را گرفتند و خواندند

(لا اله الا الله وحده لا شريك له صدق وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده).

و اکثر اهل مکه در مسجد الحرام بودند و حضرت خطاب به همه فرمودند که حال چه می گوئید و چه گمان دارید که با شما سر کنیم همه گفتند گمان خوبی داریم به ازای بدیها که ما کرده ایم و سخن می گوئیم که برادر کریمی و پسر برادر کریم مایی، و قدرت داری و هر چه خواهی می توانی کرد و از عقوبت و کشتن و بستن، حضرت فرمودند که با شما چنان سر

می‌کنم که برادرم حضرت یوسف با برادرانش سر کرده و می‌گوییم که سرزنبشی و ملامتی نیست بر شما امروز حق سبحانه و تعالی آمرزد شما را و او ارحم الراحمین است پس همه فریاد بر آوردند به گریه و زاری که ما بد کرده ایم و تو خوب کردی و خوب می‌کنی، و از اینجا صدوق نقل کرده است از این حدیث که به تحقیق که حق سبحانه و تعالی مکه را حرام گردانیده است از روزی که آسمانها و زمین را آفریده که در آن قتال واقع نسازند و حرمت آن را بدارند و علفش را نچینند، و در اکثر نسخ لا یختل خلالها یعنی خلالی از او نچینند که دندانها را بان خلال کنند و غلط نساخ است چون این عبارت در کافی و غیر آن به نحوی است که مذکور شد و عامه نیز همه مانند اول نقل کرده اند، و درختش را قطع نمی‌توان کرد و صیدش را نمی‌توان راندن و از جای خود نفرت دادن و لقطه اش بر نمی‌دارد کسی مگر آن که خواهد تعریف کند که به صاحبش برساند.

پس عباس عم حضرت برخاست و گفت یا رسول الله علف را نمی‌چینم مگر علف اذخر که دست شو است و در قبر می‌اندازیم که خوشبو کند میت را و خشک کند رطوبت او را، و از جهت پوشش خانها نیز ضرور است و استدعای عباس این بود که حضرت استثنا فرماید پس حضرت از جهت انتظار وحی ساعتی خاموش شدند و عباس از گفته خود پشیمان شد پس حضرت فرمودند به فرمان الهی که مگر اذخر و در موثق کالصحیح از زراره منقولست که از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه شنیدم که فرمودند که حق سبحانه و تعالی حرام گردانیده است که در حرمش علف آن را بچینند یا درختش را بکنند یا ببرند مگر اذخر را یا مرغش شکار کنند

6- (وقال الصادق صلوات الله عليه: اساس البيت من الارض السابعة السفلى إلى الارض السابعة العليا).

و منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که اساس و پی خانه از طبقه هفتم زمین است از آن طرف تا طبقه هفتم از این طرف و دور نیست که مراد این باشد که سابق گذشت که چون پی را رفتند سنگ سرخ يك تخته ظاهر شد بقدر خانه آن سنگ به انتهای ارض يك تخته است و مستحکم است که اگر و العیاذ بالله کعبه خراب شود و خواهند که آن را بسازند از آن سنگ در نگذرنند، یا آن که هم چنانکه کعبه از روی زمین تا آسمان قبله است هم چنین تا طبقه هفتم قبله است و چون کعبه بر بلندی واقع است هر چند به پستی روند از محاذات کعبه می افتند اما اساس کعبه حکم کعبه دارد و محاذات اساس کافی است، و هم چنین اگر در مکه در زیر زمین روند محاذات اساس کافی است هم چنان که بر کوه ابو قییس و غیر آن که می روند محاذی کعبه نیستند بلکه محاذی بعد و هوا و فضای محاذی کعبه اند و الله تعالی يعلم

سکینه که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید

مکرر فرموده است نسیمی است خوشبو]

8- (و روی ابو همام اسماعیل بن همام عن الرضا صلوات الله عليه: انه قال لرجل أي شيء السكينة عندكم فلم يدر القوم ما هي فقالوا جعلنا الله فداك ما هي قال ریح تخرج من الجنة طيبة لها صورة كصورة الانسان تكون مع الانبياء عليهم السلام و هي التي أنزلت على ابراهيم عليه السلام حين بنى الكعبة فاخذت تاخذ كذا و كذا و بنى الاساس عليها).

و به اسانید صحیحه و حسنه كالصحيحه منقولست از اسماعیل و از حسن بن جهم و از علی بن اسباط و غیرهم از حضرت امام ابی الحسن علی

بن موسی الرضا صلوات الله علیهما که آن حضرت از شخصی که آن حسن بن جهم است پرسیدند که سکینه که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید مکرر فرموده است به اعتقاد شما چه چیز است پس اصحاب کبار آن حضرت ندانستند که چه چیز است همه گفتند حق سبحانه و تعالی ما را فدای توگرداند چه چیز است حضرت فرمودند که نسیمی است خوشبو که از بهشت بیرون می آید و او را صورتیست که به صورت آدمی است و با پیغمبران صلوات الله علیهم می باشد و این سکینه است که نازل شد بر حضرت ابراهیم علیه السلام در وقتی که کعبه را بنا کردند، و این سکینه نشان می داد آن حضرت را و اطراف کعبه را به حضرت می نمود و حضرت سنگ می گذاشتند و پی را بالا آوردند و دور نیست که روح القدس باشد یا از بابت آن و تشبیه کرده باشند آن را به نسیم بهشتی و الله تعالی يعلم

طول کعبه از طرف آسمان و بلندی نه ذرع بود و سقف نداشت

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: کان طول الکعبه تسعة اذرع و لم یکن لها سقف فسقفها قریش ثمانية عشر ذراعا ثم کسرها الحجاج علی ابن الزبیر فبناها و جعلها سبعة و عشرين ذراعا).

و در موثق کالصحیح از ابان و کالصحیح از جمعی دیگر منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که طول کعبه از طرف آسمان و بلندی نه ذرع بود و سقف نداشت در وقتی که قریش ساختند یعنی عبد الله بن زبیر دو برابر کرد که هیچده ذرع باشد و عبد الله بن زبیر خروج کرد و ده سال پادشاهی کرد از زمان هلاک یزید علیه اللعنه تا زمان عبد الملك بن مروان و چون یزید لشکری بر سر راه او فرستاده بود و منجنیقها در کوه ابو قیس گذاشته بودند و بر کعبه می انداختند کعبه را خراب کردند و ابن زبیر متحصن بود در مسجد الحرام و در این اثنا خبر رسید که یزید بجهنم واصل

شد لشکر برگشتند و عبد الله کعبه را ساخت و بلند کرد و چون بنی امیه قوتی گرفتند در زمان عبد الملک حجاج را فرستاد با لشکری عظیم و باز منجنیقها بر کعبه معظمه بستند و کعبه را خراب کردند و مستولی شدند بر عبد الله و او را گرفتند و بر دار زدند و بسیار کسی کشته شد پس حجاج کعبه را ساخت و سه مرتبه بلند کرد که بیست و هفت ذرع باشد.

و چنین بود تا بیست و هفت سال قبل از این تخمینا که تخمینا هزار و سی و نه بود از هجرت، سیل آمد و کعبه شکست خورد فتوی کردند و منهدم ساختند و از سه طرف به پی رسانیدند و رکن حجر را نتوانستند کندن و در سالی که این بنده به حج بیت الله الحرام مشرف شدم تخمینا ده سالی قبل از این ساخته بودند جمعی از ثقات گفتند که هر چند خواستند که حجر را بردارند بر نمی خواست تا خبر به شریف بردند شرفا تمام آمدند و نگذاشتند که حجر را بردارند و گفتند که این پی مستحکم است و این معنی نیز از آیات کعبه شد چون حجر را معصوم می بایست گذاشتن، و بیشتر اهتمام از علماء عامه بود که حجر را بردارند و ایشان بگذارند تا ظاهر شود کذب شیعه که گذاشتن حجر کار معصوم است و حق سبحانه و تعالی نگذاشت و موافق زمان حجاج ساخته شد بی زیاد و کم

باز سازی کعبه

14,6- (و روی عن سعید بن عبد الله الاعرج عن ابی عبد الله صلوات الله علیه انه قال: انّ قریشا فی الجاهلیة هدموا الکعبة فلما أرادوا بناءه حیل بینة و بینهم و ألقى فی روعهم الرعب حتی قال قائل منهم لیأت کلّ رجل منکم بأطیب ماله و لا تأتوا بمال اکتسبتموه من قطیعة رحم او حرام ففعلوا فخلی بینهم و بین بنائه فبنوه حتی انتهوا إلى موضع الحجر الاسود فتشاجروا فیه ائیهم یضع الحجر فی موضعه حتی کاد ان یکون

ص: 234

بينهم شرّ فحکّموا أوّل من يدخل من باب المسجد فدخل رسول الله صلّى الله عليه وآله فلما اتاهم امر بثوب فبسط ثمّ وضع الحجر في وسطه ثمّ اخذت القبائل بجوانب الثوب فرفعوه ثمّ تناوله صلّى الله عليه وآله فوضعه في موضعه فخصّه الله عزّ وجلّ).

و مرویست در موثق و از کلینی در صحیح از سعید که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که در زمان جاهلیت که سیل آمد و و شکست بر کعبه افتاد قریش منهدم ساختند خانه را و چون خواستند که بنا کنند مانعی بهم رسید که خوف باشد که کسی نمی توانست جرات نمودن.

و در روایتی وارد است که چون خواستند که منهدم سازند اژدهایی بهم رسید و آفتاب گرفت همه به تضرع و زاری آمدند که خداوندا غرض ما اصلاح خانه تست کسوف زایل شده و ماه پنهان شد و چون خواستند که بنا کنند ظلمتی عظیم و زلزله سختی بهم رسید دست نگاه داشتند و ترسی عظیم در دل ایشان افتاد و کسی جرات نمی توانست نمودن تا آن که یکی از ایشان گفت که این منع از آن جهت است که از مالهای حرام می سازید می باید که هر يك از حلال ترین مالهای خود را بیاورد و مالی را که از قطع رحم رسانیده آید که بر سر خویشان خود می ریختند و غارت می کردند از آن مالها می آورید! از سایر مالهای حرام مثل اموال ایتمام می آورید همه چنین کردند آن رعب و خوف از دل همه برخاست و آن زلزله و ظلمت زایل شد پس شروع در ساختن کردند تا به موضع حجر الاسود رسیدند نزاع شد میان قریش و هر قبیله می گفتند که ما می گذاریم تا آن که نزدیک شد که فساد عظیم شود و خون ریزش شود بر این قرار دادند که حکم کنند هر کس را که اول داخل مسجد شود و چون ملاحظه نمودند حضرت سید المرسلین

صلی اللہ علیہ و آلہ داخل شدند همه خوشحال شده به نزد آن حضرت آمدند حضرت عباى خود را پهن فرمودند و حجر را در میان آن عبا گذاشتند و از قبیله بزرگ آن را فرمودند که گوشه عبا را گرفتند و برداشتند پس حضرت حجر را از میان عبا برداشتند و به جای خود گذاشتند و حق سبحانه و تعالی این شرف را با آن حضرت کرامت فرمودند و در صحیح از سعید منقول است که آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند که عرب مذهب حضرت ابراهیم را از دست دادند و لیکن بعضی از آن را رعایت می نمودند صله رحم می کردند و رعایت مهمان می نمودند و حج بیت اللہ الحرام می کردند و از مال یتیمان اجتناب می نمودند و از بسیاری از محرمات امتناعی می نمودند از ترس عقوبت الهی و اگر عمل قبیحی می کردند مهلت نمی دادند ایشان را چنانکه اساف و نایله در کعبه لواطه واقع ساختند هر دو سنگ شدند و اما امروز مهلت داده اند چون عذاب آخرت را می دانند و اهل شام منجینی نصب کردند بر کوه ابو قبیس حق سبحانه و تعالی صاعقه بر ایشان فرستاد که هفتاد کس که در دور منجیق بودند سوختند

4- (و روی: انّ الحجاج لما فرغ من بناء الكعبة سال علی بن الحسین صلوات اللہ علیہما ان یضع الحجر فی موضعه فاخذہ و وضعه فی موضعه).

و کالصحیح منقولست که چون حجاج از بناء کعبه فارغ شد تا رسیدند به حجر از سید الساجدین صلوات اللہ علیہ استدعا نمود تا آن که آن حضرت حجر را در جای خود گذاشتند بلکه اکثر آن از ابتدای بنا تا انتهای آن برای آن حضرت شد و حجاج ملعون تعظیم بسیار می نمودند آن حضرت را و هر

مشکلی که او را پیش می آید حلش را از آن حضرت استدعا می نمود

16- (و روی: انه كان بنیان ابراهیم علیه السلام الطول ثلاثین ذراعا و العرض اثین و عشرين ذراعا و السمك تسعة اذرع و ان قریش لما بنوها کسوها الاردية).

کلینی روایت کرده است از علی بن ابراهیم و از غیر او به اسانید متکثره که در حدیث طویلی که از آن جمله است که بنای ابراهیم در طول سی ذرع است و در عرض بیست و دو ذرع است و در سمک که بلندی به جانب آسمان است نه ذرع بود و در این اخبار مذکور است که پادشاه روم يك کشتی از مصالح فرستاده بود که مسجدی بسازند باد این کشتی را به حوالی خانه آورد و این خبر به قریش رسید رفتند و هر چه کار بود از جهة کعبه از چوب و تخته و زینت خریدند و چون تمام کردند پوشش کعبه نمودند جامهای مخطط یمانی را

14,6- (و روی البزنطي عن داود بن سرحان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: ان رسول الله صلى الله عليه و آله ساهم قریشا فی بناء البيت فصار لرسول الله صلى الله عليه و آله من باب الكعبة إلى التّصف ما بین الرّكن الیمانيّ إلى الحجر الأسود

16- و فی رواية اخرى: انه كان لبني هاشم من الحجر الاسود إلى الرّكن الشّاميّ).

و به اسانید متکثره صحیحه و حسنه کالصحیحه منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله قرعه زدند با قریش در مقدار و طرف کعبه در بنای آن پس به حسب قرعه از در خانه تا نصف میان رکن یمانی تا حجر الاسود حصه آن حضرت شد که باب باشد، و رکن حجر و از آن گذشته تا نصف دو رکن که

قریب به ربعی حصه آن حضرت شد و کلینی ذکر کرده است که حصه سایر بنی هاشم از رکن حجر الاسود بود تا رکن شامی و ظاهرا حطیم را به حضرت داده بودند و باقی را خود عمارت کرده بودند و ظاهرا مراد از رکن شامی در اینجا رکنی است که از رکن حجر که می گذرند بان می رسند و بعضی این رکن را عراقی می گویند چنانچه مذکور شد.

کسی به کعبه گزند نمی رساند

(و ما اراد الكعبة احد بسوء الا غضب الله عزّ وجلّ لها و نوى يوما تتبع الملك ان يقتل مقاتلة اهل الكعبة و يسبي ذريتهم ثم يهدم الكعبة فسالت عيناه حتى وقعتا على خديه فسأل عن ذلك فقالوا ما نرى الاذى اصابك الا بما نويت في هذا البيت لأنّ البلد حرم الله و البيت بيت الله و سگان مكة ذرية ابراهيم خليل الله فقال صدقتم فما مخرجي ممّا وقعت فيه قالوا تحدّث نفسك بغير ذلك فحدّث نفسه بخير فرجعت حدقاته حتى ثبتتا في مكانهما فدعا القوم الاذى اشاروا عليه بهدمها فقتلهم ثم اتى البيت فكساه الانطاع و اطعم الطعام ثلثين يوما كلّ يوم مائة جزور حتى حملت الجفان إلى السباع في رءوس الجبال و نثرت الاعلاف للوحش ثم انصرف من مكة إلى المدينة فانزل بها قوما من اهل اليمن من غسان و هم الانصار)

و در موثق كالصحيح منقولست از اسماعيل بن جابر حكایت تتبع بر وجه تمام و صدوق اختصار کرده است آن را و گفته است كه كسى اراده بدى به كعبه معظّمه نكرد مگر آن كه حق سبحانه تعالى بر او غضب كرد از جهة كعبه چنانكه اسماعيل بن جابر روايت کرده است كه در میان مكه و مدینه بودیم و با اصحاب احوال انصار را مذکور ساختیم جمعی می گفتند

که ایشان از هر قبیله طایفه جمع شده اند و جمعی گفتند که ایشان از یمن اند تا به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه رسیدیم و خواستیم که همین معنی را از آن حضرت پرسیم حضرت در سایه درختی نشسته بودند خود سر کردند و فرمودند که چون تبع که پادشاه یمن بود و عالم گیر شد و از جانب عراق برگشت علماء و فرزندان انبیاء با او بودند و چون به وادی هذیل رسید جمعی به او گفتند که شما متوجه مکه آید و اهل مکه مدتهای مدید است که مردمان را فریب داده اند و شهر خود را حرم خدا نامند و خانه کعبه را خدای خود کرده اند تبع گفت هر گاه چنین باشد مردان جنگی آن را می کشم و زن و فرزند ایشان را اسیر می گردانم و خانه ایشان را خراب می کنم پس چون اراده را در خاطر جا داد هر دو چشمش از کاسه بیرون آمد و بر روی او آویخته شد پس علماء و فرزندان انبیاء را طلبید و گفت فکری بکنید که چرا و چنین واقعه پیش من آمده است و ایشان را نخواستند که او را خبر دهند تا آن که قسم داد ایشان را یا تهدید قتل نمود ایشان گفتند چه چیز در خاطر خود در آورده گفت این که اهل مکه را بکشم و خانه را خراب کنم و زن و فرزند ایشان را اسیر کنم ایشان گفتند که البته این بلا به سبب این نیت بد به نزد تو آمده است.

گفت چرا گفتند زیرا که این شهر حرم الهی است و خانه خداوند عالمیان است و ساکنان این شهر ذریت ابراهیم خلیل الرحمن اند گفت راست گفتید حال چه علاج باید کرد ایشان گفتند که از خاطر خود آن چه در آورده بیرون کن و نیت خوبی به ایشان کن شاید که حق سبحانه و تعالی این بلا را دفع کند پس چون نیت را خوب کرد حدقهها به جای خود رفت و خوب شد پس آن جماعت را به قتل در آورده که این سخن را به او گفته بودند و به

زیارت خانه آمد و خانه را جامه پوشانید و هر روز صد شتر کشت در سی روز که سه هزار شتر باشد تا آن که امر کرد که کاسه ها را پر از گوشت کنند و از جهة درندگان بر سر کوهها برند و از جهة وحشیان دانه و علف بسیار در صحرا ریختند که حیوانات و وحوش و طیور همه از او بهره مند شدند و بعد از آن از مکه معظمه به مدینه مشرفه آمد و جمعی از قبیله غسان را در آنجا جا داد و این جماعت انصارند.

و در روایتی دیگر وارد شده است که جامه کعبه را از پوست کرد و خوشبو ساخت

(و روی آن ذبح له سته آلف بقره بشعب بن عامر و کان یقال لها مطابخ تبع حتی نزلها ابن عامر و اضعفت الیه فقیل شعب ابن عامر و لم یکن تبع مؤمنا ولا کافرا و لکنه کان ممن یطلب الدین الحنیف و لم یملك المشرق الا تبع و کسری)

و مرویست که از جهة تبع شش هزار گاو کشتند در دره ابن عامر و قبل از آن که در آن دره نزول کند آن دره را مطابخ تبع می گفتند به اعتبار کشتن آن گاوها و پختن آنها در آن دره و چون ابن عامر در آنجا نزول کرد و منسوب به او شد و شعب ابن عامر می گویند الحال، و تبع مؤمن نبود و کافر معاند نبود و طالب دین حق بود یا طالب دین حضرت ابراهیم بود و می دانست که آن چه در دین آن حضرت داخل کرده اند از دین آن حضرت نیست و مالک کل زمین مشرق نشد، یعنی ایران و توران را پادشاه نشد مگر تبع ملک و خسرو پرویز یا نوشیروان و اولاد او تا یزدجرد بن شهریار و از او منتقل شد به اهل اسلام

(وقصده اصحاب الفیل و ملکهم ابویک سوم ابرهه بن الصبّاح الحمیری لیهدمه فارس ل الله علیهم طیراً ابابیل ترمیهم بحجارة من

منقولست به اسانید متکثره از هشام بن سالم از محمد بن حمران که چون پادشاه حبشه یا حاکمش که کنیش ابویک سوم بود و اسمش ابرهه بن صباح که از قبیله حمیر بود و با فیل بسیار آمدند بقصد خرابی کعبه و وجه آمدن ایشان چنانکه در تواریخ موجود است و مفسران نیز ذکر کرده اند آن است که ابرهه کعبه ساخت در یمن که مردمان به کعبه بیایند شخصی از قبیله کنانه رفت و به وسیله خادم شد و شبی فضله آدمی بر در و دیوار آن مالید و گریخت.

و بعضی ذکر کرده اند که جمعی از قریش در حوالی کنیسه ایشان نزول کردند و آتشی افروختند و از آنجا کوچ کردند اتفاقاً باد آمد و آن آتش را بر کنیسه ایشان ریخت و سوخت بنا بر این ابرهه به جد شد که کعبه را خراب کند تا مردمان به کعبه او روند، پس حضرت فرمودند که چون ابرهه نزدیک رسید لشکرش پیشتر آمدند و شتران صحرا را بردند و از آن جمله دویست شتر عبدالمطلب را بردند و اهل مکه که شنیدند ابرهه می آید به کوهها رفتند بغیر از عبدالمطلب و کلید دار، و چون ابرهه در حوالی مکه فرود آمد عبدالمطلب به دیدن او رفت و بسیار جسیم و خوش اندام بود به ابرهه گفتند بزرگ قریش به دیدن تو آمده است او را بار دادند هیبتی از عبدالمطلب در دل او افتاد با محبت و با خود قرار داد که البته به شفاعت خانه آمده است علاجی نیست شفاعتش را قبول می باید کرد چون عبدالمطلب رسید و او بر کرسی نشسته بود از کرسی به زیر آمد و تعظیم عبدالمطلب نمود ترجمان را گفت بپرس که سید قریش چه حاجت دارد پرسیدند.

عبدالمطلب گفت کسان تو شترهای مرا برده اند بگو پس دهند ابرهه

گفت که گمان کردم که مردیست چون سخن گفت معلوم شد که سهل کسی است، من آمده ام که خانه ایشان که شرف و بزرگی ایشان از آن خانه است خراب کنم سخن آن خانه نمی گوید و سخن شتر می گوید ترجمان این سخن را به عبد المطلب گفت او گفت که خانه را خداوندیست که دفع آن تعلق به او دارد و من صاحب شترم سخن شتر متعلق است بمن، گفت تا شتران را پس دادند.

و عبد المطلب برگشت رسید به فیل عظیمی که آن را محمود می گفتند رو به فیل کرد و گفت یا محمود فیل سر را حرکت داد و گفت می دانی ترا به چه کار آورده اند اشاره کرد که نه گفت که آورده اند که خانه خداوندت را خراب کنی آیا خواهی کرد اشاره کرد که نه و عبد المطلب آن شب تا صبح دست به حلقه خانه گرفته بود و تضرع و زاری می کرد.

پس چون صبح شد همه بار کردند و فیل را پیش انداختند تا به اول حرم رسیدند فیل خوابید هر چند می زدند آن را فایده نداشت از راههای دیگر بردند داخل نشد و در این کار بودند که ناگاه حق سبحانه و تعالی مرغی چند فرستاد بر ایشان شبیه به خطاف و دور نیست که همین باشد که الحال ابابیلش می گویند شبیه است به پرستو و پرستو در خانه جا می کنند و ابابیل در مساجد و خرابها، و چون هوا شروع به سردی می کند بکر مسیر می روند و حوالی بهار می آیند و همیشه در وقت پریدن دهنهای ایشان باز است تا چه از زنبور و مگس و پشه به دهان ایشان آید همان غذای ایشان است و در منقارهای این مرغان سنگی چند بود مانند عدسی و می آمدند محاذی سر اینها و می انداختند از سر ایشان سوراخ می شد و از دبر ایشان به در می رفت تا هر که بود از آن لشکر همه هلاک شدند مگر يك شخص که

گریخت و به هر که می رسید این حکایت را می کرد تا به نزد نجاشی رسید و حکایت کرد نجاشی پرسید که چه نحو مرغی بود مرغی که با او آمده بود بر بالای سر او بود اشاره به مرغ کرد که چنین مرغی ابابیل سنگی که از جهت او داشت انداخت بر سر او خورد و از دبرش بیرون آمد و مرد.

و بعضی گفته اند که این مرد ابرهه بود و ایشان را مانند عصف ماکول کرد یعنی نوشخوار گاهی که مانده باشد در آخر.

و این واقعه در سال ولادت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله واقع شد و از آن سال تاریخ مقرر ساختند تا زمان عمر تاریخ هجرت را مقرر ساختند و اکثر این واقعه را از جمله ارهاص می دانند و آن معجزاتیست که از آن حضرت یا به سبب آن حضرت واقع می شد و دلالتش بر عظمت کعبه و وجود واجب الوجود و قدرت و علم الهی اظهر من الشمس است

حجاج و خراب کعبه

(و ائما لم یجر علی الحجاج ما جرى علی تبّع و اصحاب الفیل لأنّ قصد الحجاج لم یکن إلى هدم الکعبة ائما کان قصده إلى ابن الزبیر و کان ضدًا للحقّ فلما استجار بالکعبة اراد الله ان یبین للناس انه لم یجره فامهل من هدمها علیه)

صدوق ذکر کرده است که چرا بر حجاج واقع نشد بلایی که بر تبّع و اصحاب فیل واقع شد با آن که حجاج نیز کعبه را خراب کرد زیرا که مقصود حجاج خراب کردن کعبه نبود بلکه مقصودش عبد الله بن زبیر بود و عبد الله در دعوی امامت کافر بود و ضد حق بود و در بعضی از نسخ و کان ضدّ الصاحب الحق یعنی صاحب حق امامت بود که آن حضرت سید الساجدین بود پس چون پناه به کعبه برد اگر

بلایی بر حجاج نازل می شد سبب اضلال خلائق می شد که گمان می کردند که از اعجاز عبد الله است پس حق سبحانه و تعالی ظاهر ساخت که او را امان نداده است و حجاج را گذاشت که خانه را بر سر او منهدم ساخت و ممکن است که وجه این باشد که خواری عادات به قدر ضرورات می باشد و قبل از ظهور حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله ضرور بود از جهة تعظیم کعبه و بعد از ظهور آن حضرت و معجزات بی نهایت که از آن حضرت واقع شد و حضرت تعظیم کعبه می فرمودند دیگر احتیاجی نبود به خرق عادت لهذا در شهادت حضرت امام حسین صلوات الله علیه بیشتر ضرور بود اگر نه این معنی بود که حقیقت و افضلیت و امامت آن حضرت اظهر من الشمس است، و بطلان معاویه و یزید اظهر محتاج نبود به اعجاز با آن که به قدر ضرورت از آن حضرت و غیر آن حضرت از بقیه ائمه معصومین ظاهر می شد، و احادیث مشحونست از ذکر معجزات ایشان و مع هذا مردمان تابع دنیا بودند و هر پادشاهی که دعوی الوهیت می نمود اطاعت می کردند مثل جمشید و نمرود و فرعون و شداد و مثل حضرت نوح نهصد و پنجاه سال پیغمبری و هر روز معجزه تازه نمودن اطاعت نکردند آن حضرت را مگر هشتاد کس از فرزندان و فرزندزادگان او

داستان ابن ابی العوجاء

6- (و روی عن عیسی بن یونس قال: کان ابن ابی العوجاء من تلامذة الحسن البصریّ فانحرف عن التّوحید فقیل له ترک مذهب صاحبک و دخلت فیما لا اصل له و لا حقیقة فقال انّ صاحبی کان مخلّطاً کان یقول طورا بالقدر و طورا بالجبر و ما اعلمه اعتقد مذہبا دام علیه قال و دخل مکة تمرّداً و إنکاراً علی من یحجّ و کان یکره العلماء مساءلته إیّاهم و مجالسته لهم لخبث لسانه و فساد ضمیره فاتی جعفر بن محمّد

صلوات الله عليهما فجلس اليه في جماعة من نظرائه ثم قال له انّ المجالس امانات ولا بدّ لكلّ من كان به سعال ان يسعل أفتأذن لي في الكلام فقال تكلم فقال إلى كم تدوسون هذا البيدر و تلوزون بهذا الحجر و تعبدون هذا البيت المرفوع بالطوب و المدر و تهرولون حوله هرولة البعير اذا نفر من فكّر في هذا او قدر علم انّ هذا فعل الله غير حكيم و لا ذى نظر فقل فانك رأس هذا الامر و سنامه و ابوك الله و نظامه.

فقال ابو عبد الله صلوات الله عليه انّ من اضلّه الله و اعمى قلبه استوخم الحقّ فلم يستعذبه و صار الشيطان وليّه يورده منا هل الهلكة ثمّ لا يصدره و هذا بيت استعبد الله به خلقه ليختبر طاعتهم في اتيانه فحثّهم على تعظيمه و زيارته و جعله محلّ أنبيائه و قبلة للمصلّين له فهو شعبة من رضوانه و طريق يؤدّي إلى غفرانه منصوب على استواء الكمال و مجتمع العظمة و الجلال خلقه الله قبل دحو الارض بألفي عام و احقّ من اطيع فيما امر و انتهى عمّا نهى عنه و زجر: الله المنشئ للأرواح و الصّور فقال ابن ابي العوجاء ذكرت يا ابا عبد الله فاحلت على غائب فقال أبو عبد الله عليه السلام و يلك كيف يكون غائباً من هو مع خلقه شاهد و إليهم اقرب من حبل الوريد يسمع كلامهم و يرى اشخاصهم و يعلم اسرارهم و أنّما المخلوق الذي اذا انتقل عن مكان اشتغل به مكان و خلا منه مكان فلا يدري في المكان الذي صار اليه ما حدث في المكان الذي كان فيه فأمّا الله العظيم الشان الملك الديان فانه لا يخلو منه مكان و لا يشتغل به مكان و لا يكون إلى مكان اقرب منه إلى مكان و الذي بعثه بالآيات المحكمة و البراهين الواضحة و أيده بنصره و اختار لتبليغ

رسالاته صدقنا قوله بأن ربّه بعثه و كلمه. فقام عنه ابن ابى العوجاء فقال لأصحابه من ألقاني فى بحر هذا سألتكم ان تلتمسوا لى خمره فالتيموتى على جمرة فقالوا له ما كنت فى مجلسه الاّ حقيرا قال انه ابن من حلق رءوس من ترون).

و كالصحيح منقولست از عيسى كه گفت ابن ابى العوجاء ملحد لعنه الله كه از شاگردان حسن بصرى و از اعتقاد بيگانگى حق سبحانه و تعالى برگشت و مصطلح ارباب حديث است كه تعبير مى كنند از انكار واجب به انكار توحيد چون وجوب وجود مقتضى وحدتست چنانكه از آيات قران ظاهر است كه فرموده است وَ إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ - إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ الْخِ وَ خواجه نيز گفته است كه وجوب وجود دالست بر وحدت پس باين ملحد گفتند كه مذهب حسن را ترك كردى و داخل شدى در الحادى كه اصل و حقيقت ندارد و عاقلى بان قايل نشده است او گفت كه حسن مخلط بود و مذاهب مختلفه را جمع کرده بود گاهى معتزلى بود و گاهى اشعرى و بر يك مذهب نبود كه اعتقاد درستی داشته باشد. و حق به جانب حسن بود در اين مسأله نه معتزلى بود و نه اشعرى بلكه مذهب بين بين را داشت و از حضرت امير المؤمنين و اولادش صلوات الله عليهم اخذ نموده بود. پس عيسى گفت كه اين ملحد به مكه آمد نه از جهة حج بلكه از جهة اضلال خلايق و تمرد حق و انكار حاجيان، و علما كراهت داشتند از سؤال او از ايشان، و از نشستن او با ايشان نفرت داشتند چون ملحد هرزه گو بود و اعتقادش بد بود پس او با جمعى از ملاحده به خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه آمد و بعد از آن گفت كه مى بايد كه مجالس با امانت باشد از قبيل بحث الزامى كه پيغمبر

شما چنین گفته است و این سخنان از اینجا بدر نرود مبدا کشته شویم و هر که سرفه اش آید می باید سرفه بکند یعنی شبهه چند دارم و می خواهم جواب شبهات مرا بگویی رخصت می دهی که بگویم.

حضرت فرمودند که بگو آن ملحد گفت تا چند بکوید این خرمن را چنانکه حیوانات در خرمنها می دوند که گاه از دانه جدا شود و شما نیز بر دور این خانه از جهة طواف می دوید چنانکه خواهد دویدن در طواف و ممکن است که مراد او طیّ بادیه ها باشد، و تا چند پناه باین سنگ آورید که خانه باشد یا حجر الاسود و حال آن که انسان اشرف مخلوقاتست و جمادات اخس موجوداتست، و تا چند بندگی کنید خانه را که بلند کرده اند از آجر و گل، و تا چند مانند شتران رم کرده بر دور این خانه دوید و این دویدن خوب نیست و لیکن سنیان می کردند، هر که فکر می کند در این اعمال یا می سنجند این اعمال با افعال عقلا: می داند که بنا نهاده است این افعال را کسی که حکیم نیست و صاحب فکر صایب نیست بلکه فعل جهّال است نه افعال عقلا پس جواب بگو شبهه مرا که تو رئیس این جماعتی و مرتبه تواز همه بلندتر است و پدرت اساس و نظام این کار بود.

پس حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که را حق سبحانه و تعالی هدایت نمود و او هدایت الهی را قبول نکرد و حق سبحانه و تعالی او را وا گذاشت و سلب توفیق و هدایت از او کرد حق در کام او گوارا و شیرین نیست، و شیطان بر او مسلط می شود و او را بر سراب شور و تلخ ضلالت می برد و بر نمی گرداند و این خانه ایست که حق سبحانه و تعالی آزمایش نموده است خلشش را یعنی معامله آزمایشندگان کرده است با ایشان تا مستحق ثواب شوند و خصوصیتی باین خانه ندارد، و چون واجب بالذات

از عبادت خلائق مستغنی است و هر عبادتی را که فرموده است از جهة آن مقرر ساخته است که ثواب که نفعی است مقارن تعظیم و اجلال قبیح است که بی استحقاق کرامت فرماید و مراتب قرب بندگان به جناب اقدس او بدون ریاضات و مجاهدات صورت پذیر نیست بنا بر این ترغیب فرموده است بندگان خود را بر تعظیم این خانه چنانکه ملایک را امر فرموده به سجده آدم و واجب گردانید بر ایشان که زیارت کنند این خانه را به حج و عمره، و مع هذا محلّ ورود پیغمبران اوست و قبله نماز گذارانگانش که همه يك جهة باشند در توجه باین خانه و حکمتهای بسیار که او را هست که قبله باشد پس باید که تعظیم کنند او را به زیارت پس این خانه شعبه ایست و راهی است از راههای رضای او مثل سایر عبادات و طریقی است از طرق وصول به غفران او که چون باین خانه آیند و مشقتها بکشند قابل مغفرت و آمرزش شوند، و این خانه را نصب کرده اند بر استواء کمال که هر امری که فرموده اند از تعظیم و اجلال و طواف همه در مرتبه کمال است نزد اولوالالباب، و جمع شده است در او اسباب عظمت و جلال چنانکه گذشت که اول رحمتی است که حق سبحانه و تعالی از جهة خلائق فرستاد محل بیت المعمور است و محل توبه حضرت آدم صفی الله است و بنا کرده ابراهیم خلیل الله است و مخدوم اسماعیل ذبیح الله است، و مولد محمد (ص) حبیب الله است، و منشا و محل ولادت علی ولی الله است و زیارت کرده شده جمیع انبیاء الله است و حق سبحانه و تعالی این خانه را ساخت پیش از آن که زمین را منبسط سازد بدو هزار سال که در این دو هزار سال فرشتگان زیارت می کردند آن را و سزاوارترین کسی که اطاعت او باید کرد در او امر بفعل آن، و در نواهی به ترك آن خداوندیست که ایجاد کرده

است ارواح و ابدان خلایق را و به احسن تقویم همه را صورتگری کرده است.

پس آن ملحد گفت که این امور حق است و لیکن چرا این خدا ظاهر نمی شود که خلایق او را به بینند و این اختلافات برطرف شود حضرت فرمود که وای بر تو چون غایب است و چگونه غایب باشد کسی که همیشه بر احوال خلایق عالم است و از رگ کردن به ایشان نزدیکتر است و لیکن چیزی نیست که او را توان دیدن چنانکه آدمی خود را نتواند دیدن با آن که یقین بوجود خود دارد و هر چه بندگان می گویند او می شنود و اجابت می کند و تربیت می کند ابدان و ارواح ایشان را و عالم است بر اسرار ایشان.

و در اینجا عبارتی هست که بودنش اربط است و صدوق انداخته است و در کافی و احتجاجات و غیر آن موجود است که ملحد گفت تو می گویی که در همه جا هست و چگونه تواند که در همه جا باشد هر گاه در آسمان باشد چگونه در زمین باشد و هر گاه در زمین باشد چگونه در آسمان باشد پس حضرت فرمودند که این صفت مخلوقی است که جسم باشد که مکانی باشد و از مکانی که برود به مکان دیگر از او خالی شود و مکان دیگر از آن پر شود و چون باین مکان آید مکان اول خبر از مکان سابق نداشته باشد که در آنجا چه حادث شد یا شود اما واجب الوجود بالذات عظیم الشان که پادشاه عالمیان و جزا دهنده ایشان است و خداوندیست که هیچ مکانی از او خالی نیست و هیچ مکانی از او پر نیست و به هیچ مکانی نزدیکتر از مکانی نیست و همه مکانها و زمانها نزد او یکسان است و مجرد من جمیع الوجوه است و خاصیت مجرد چنین است حتی روح که مجرد است در بدن نیست و در خارج بدن نیست.

و چون به دلایل و براهین دانستیم که خداوندی داریم پیغمبری فرستاد بسوی ما و مؤید ساخت او را به معجزات باهره و براهین واضحه و مؤید ساخت او را به نصّ خود و اختیار نمود او را از جهة رسانیدن رسالات خود ما تصدیق قول او کردیم و دانستیم که پروردگارش او را فرستاده است چون اظهار معجزاتی که فعل واجب بالذات است بر دست کاذب قبیح است عقلا و او گفت که خداوند شما فرموده است که نماز کنید و روزه بگیرید و حج کنید و در این صورت بر ما نیست که بدانیم نماز چه فایده دارد و روزه چه خاصیت دارد و غرض از حج خانه چه چیز است و یا آن که لزومی ندارد چون حسن تکالیف را بر ما ظاهر ساخته که پاره از آن باره مذکور شد پس آن ملحد مفحم شده برخاست و به اصحاب خود گفت که مرا در این دریا انداخت من به شما گفتم که خمره از برای من هم رسانید- و آن سجاده صغیره است که با خود می توان نگاه داشت و کنایه است از آن که شخصی باشد که من بر او مسلط باشم- شما مرا در میان آتش انداختید پس به او گفتند که سخت حقیر بودی در مجلس حضرت که قوت نطق نداشتی گفت این پسر کسی است که سرهای حاجیان را همه تراشیده است و در سابق گردن زدن نزد کفار آسانتر بود از سر تراشیدن و غرضش این بود که تاثیر پدرش در نفوس خلائق در این مرتبه بود و این پسر آن پدر است که با این برمی آید.

و در احتجاجات مذکور است که مرتبه دیگر که این ملعون به خدمت حضرت رسید و شروع نمود در سخنان ملحدانه حضرت جوابش نداد و گفت سخنان من در این ملعون تاثیر نمی کند خدا دفعش کند شروع به لرزیدن کرد و رفت و همان روز به جهنم واصل شد با آن که گفت مرا بردارید که تیری بر جگر من زد، و مسلمان نشد لعنه الله تعالی، و از حضرت

امیر المؤمنین و قبله العارفین صلوات اللّٰه علیہ منقول است خطبۀ قاصعه در مذمت ابلیس و متکبرین و خطبه ایست که در فصاحت و بلاغت در اقصی مراتب کمال است و بعضی از آن خطبه را محمد بن یعقوب کلینی ذکر کرده است و تماش در نهج البلاغه مسطور است و اکثر در روضه مذکور است.

و مجملش آن است که حق سبحانه و تعالی خانه خود را در جایی مقرر فرموده که از همه جاهای دنیا از معموره دورتر است و آبهای آن راه از همه راهها شورتر، و جفاهای آن خصوصا از عربان بادیه بیشتر، و مردمش از همه مردم عالم از حق دورتر، و به تکبر از همه عالمیان مشهورترند از جهة امتحان و اختبار و رفع تکبر و نخوت و دفع کبریا و عظمت مقرر فرمود، و هم چنین خانه اش را از سنگ سیاه آفرید و اگر نه غرض رفع تکبر نفوس بود در جایی مقرر می ساخت که از همه جاهای عالم خوش هوایتر و خوش میوه تر و خوش راه تر و خوش نعمت تر می آفرید و ابتلاء و اختبار در آن صورت کمتر خواهد بود و ثواب در خور محنت و مشقت است و هم چنین می توانست که کعبه را از زمرد و یاقوت بیافریند و انواع زینتها داشته باشد و در آن صورت نیز رغبت نفوس بیشتر بود و ثواب کمتر.

و در حسن کالصحیح از فضل بن شاذان منقول است که حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات اللّٰه علیهما فرمودند که غرض از حج آن است که بندگان پناه به خداوند خود برند از گناهان و به درگاه اکرم الاکرمین روند از جهة طلب کردن زیادتی رحمتهای او و توبه کردن از گناهان گذشته تا مغفور شوند و دیگر بد نکنند با آن که قطع تعلق از اموال و اولاد بکنند و بدن را از جهة رضای خداوند در تعب اندازند و نفس اماره را از لذات باز دارند و جفای گرما و سرما را بر خود گذارد، و همیشه با خضوع

و خشوع و تذلل و تضرع و زاری باشد و با آن که منافع اخروی هست منافع دنیوی نیز بیابند، و اهل مشرق از جهة اهل مغرب چیزهای مشرقی بیاورند و بر عکس و هم چنین اهل بحر و برّ از یکدیگر منتفع شوند و هر چه جمع کرده باشند در راه حق سبحانه و تعالی صرف نمایند و چندین هزار کس از ایشان منتفع شوند با آن که چون ائمه هدی در آن طرف می باشند بعد از حج به ملازمت ایشان رسند در حیات و مسائل خود را اخذ نمایند و بعد از وفات و غیبت به زیارت ایشان فایز شوند قطع نظر از آن که در هر منزلی ایشان را معرفتی حاصل می شود و قدر نعمتهای الهی را می دانند و خداوند خود را یاد می کنند همیشه چون همیشه خوفی و مشقتی هست و همه يك جهة دیگر و يك مطلب شده اند، و در حالت احرام متذکر می شوند صحرای قیامت را که همه کفنها در دوش محشور خواهند شد، و مظنون این ضعیف آن است که تا به مکه معظمه نروند خداوند خود را نمی شناسند و يك جا فرموده است حق سبحانه و تعالی که لِيَسْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ یعنی تا در یابند منفعتهای بسیار از جهة خود و آن چه در فضایل حج گذشت در هیچ عبادتی این مقدار فضایل مذکور نیست و همان کافی است.

و جمعی از محققین گفته اند که هر عبادتی را که آدمی و جهش را می داند بر نفس آسانتر است و فی الحقیقه از جهة آن وجه می کند، و هر چه و جهش را نداند تعبداً آن را به جا می آورد و این مشکلتر است و ثوابش بیشتر است.

بی احترامی به کعبه

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: في حديث خبر اخر يذكر فيه الاسلام والايمان ولو ان رجلا دخل الكعبة فبال فيها معاندا اخرج من الكعبة ومن الحرم وضربت عنقه).

و در احادیث بسیار از صحیح و حسن و موثق وارد است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرق می فرمایند در میان اسلام و ایمان و می فرمایند که به سبب اسلام خون ایشان محفوظ می شود و تناکح و توارث حاصل می شود و ثواب بر ایمان است و هر جا که ایمان هست اسلام هست و اسلام لازم ندارد ایمان را و تمثیل می فرمایند به مسجد الحرام و کعبه که هر که داخل کعبه شد داخل مسجد الحرام شده است و اگر داخل مسجد شود داخل کعبه نشده است و احکامشان نیز مختلف است که اگر کسی در مسجد الحرام بول کند او را می زنند زدن سخت و اگر کسی داخل کعبه شود و بول کند عمدا از کعبه و حرمش بیرون می برند و می کشند.

و در هیچ حدیثی ندیدم و لفظ معاندا را و ظاهر صدوق حمل کرده است عمد را بر معاند و ضرور نیست بلکه ظاهر آن است که اگر در مسجد الحرام نیز معاندا بول کند واجب القتل است چون عناد با اینها عناد با خداست و رسول(ص) و شکی نیست در آن که تعظیم کعبه از ضروریات دین است مثل تعظیم قرآن مجید و ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین.

6- (و: سال عبد الله بن سنان ابا عبد الله صلوات الله علیه عن قول الله عزّ و جلّ و مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا قَالَ مَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ مُسْتَجِيرًا بِهِ فَهُوَ آمِنٌ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا دَخَلَ مِنَ الْوَحْشِ وَ الطَّيْرِ كَانَ آمِنًا مِنْ أَنْ يَهَاجَ وَ يُؤَدِّيَ حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ

6- و: من اتى بموجب الحدّ فى الحرم اخذ به فى الحرم لأنّه لم ير للحرم حرمة).

و منقولست در صحیح از عبد الله که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که هر که

داخل شود در او ایمن است حضرت فرمودند که مراد این است که هر که داخل حرم شود و پناه به حرم برد ایمن است از عذاب الهی در دنیا و عقبی، اما در عقبی به سبب احادیثی که گذشت و اما در دنیا به سبب احادیث صحیحیه بسیار که هر که جنایتی کند خارج حرم و داخل حرم شود بر او تنگ می کنند در طعام و آب و مسکن تا بیرون آید و او را قصاص کنند، و فرمودند که داخل است در آیه وحوش و طیور وحشیّه که در حرم می باشند یا از بیرون حرم داخل حرم شوند ایمنند یعنی ایمن دارید آنها را از رمانیدن و آزار رسانیدن تا وقتی که به خودی خود از حرم بیرون آیند و هر که موجب حد یا قصاص را در حرم به فعل آورد حد می زنند و قصاص می کنند او را در حرم زیرا که حرمت حرم را نداشته است.

و ظاهر آن است که این جمله آخر از حدیث عبد الله باشد و بنا بر این تعمیم در جزو اول حدیث ضرور است، و لیکن کلینی و شیخ در حدیث ذکر نکرده اند بنا بر این صریح نیست و لیکن بر همه آن چه مذکور شد احادیث صحیحیه متکثره وارد شده است.

از آن جمله در صحیح معاویه بن عمار، و صحیح حلبی و غیر ایشان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست در تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا فرموده که هر گاه شخصی جنایتی کند خارج حرم و پناه به حرم آورد جایز نیست یا سزاوار نیست کسی را که او را بگیرد در حرم و لیکن چیزی به او نمی فروشند و طعامش نمی دهند و آتش نمی دهند و با او سخن نمی کنند تا خود از حرم بیرون آید و بگیرند و قصاص کنند و اگر در حرم جنایت کرده باشد اقامت می کنند بر او حد و قصاص را چون حرمت حرم را نداشته است

و این عبارت حلبی بود و حدیث معاویه نیز چنین است مگر در تفسیر آیه که آیه دیگر فرموده است حضرت و خواهد آمد در ابواب قصاص، و احادیث وحوش و طیور در این باب خواهد آمد و بعضی ملحق ساخته اند به حرم روضات مقدّسات حضرات ائمه معصومین سلام الله علیهم اجمعین را چون در احادیث وارد است که آنها حرم الهی اند چنانکه خواهد آمد و خالی از اشکال نیست.

6- (و روی معاویه بن عمّار: انه اتى أبو عبد الله صلوات الله عليه فقيل له انّ سبعا من سباع الطير على الكعبة ليس يمرّ به شيء من حمام الحرم الاّ ضربه فقال انصبوا له و اقتلوه فانه قد الحد قال و سألته عن قول الله عزّ و جلّ و مَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ قال كل ظلم الحاد و ضرب الخادم في غير ذنب من ذلك الالحاد).

و به اسانید صحیحه متکثره منقول است از معاویه که به خدمت امام جعفر صادق صلوات الله علیه آمدند و عرض نمودند که مرغ درنده از قبیل باز و چرخ بر بام کعبه است و هر کبوتری که بر هوا می پرد می گیرد حضرت فرمودند که حيله کنید در آن که آن را بگیرید و بکشید که ملحد شده است یا کار ملحدان می کند و اشاره به آیه فرمودند معاویه گفت تفسیر این آیه را از آن حضرت سؤال کردم که حق سبحانه و تعالی می فرماید که هر که در حرم اراده الحاد داشته باشد به سبب ظلم چون ظلم در حرم به منزله میل از دین حق است می چشانیم او را عذاب دردناک حضرت فرمودند که هر ظلمی به منزله الحاد و کفر است حتی زدن کنیز و غلام را بی گناه از جمله این الحاد است یعنی عملی است که به منزله الحاد و کفر است یا میل است از حق به باطل

6- (و فی روایة ابی الصَّبَّاحِ الْکِنَانِیِّ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ: كُلُّ ظَلَمٍ یُظْلَمُهُ الرَّجُلُ نَفْسَهُ بِمَكَّةَ مِنْ سَرَقَةٍ أَوْ ظَلَمٍ أَوْ اخْتِادٍ أَوْ شَيْءٍ مِنَ الظُّلْمِ فَاتَىٰ أَرَاهَ الْحَادَا وَ كَذَلِكَ كَانَ یَتَّبِعِی الْفُقَهَاءُ أَنْ یَسْكُنُوا مَكَّةَ).

و كالصحيح بل الصحيح منقول از کنانی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر ظلمی که شخصی بر نفس خود کند از دزدی یا ظلمی بر احدی یا گرفتن مال کسی و در علق و کافی او ظلم احد است و ظاهرا زیادتی او از نساخ شده است یا اندک ظلمی که بکند مانند حبه بری ترازو داری: من همه را الحاد می دانم به نص قرآن چنانکه ظاهر تنوین بظلم است که از جهة تحقیر یا انضمام یا که به منزله بشيء من الظلم است و از این جهة است که متقیان علما که ائمه معصومینند یا اعم کراهت دارند از اقامت و سکنی مکه معظمه هر چند معصومین صلوات الله علیهم به سبب عصمت معصومند از گناه و لیکن خایفند که مبدا از ایشان مباحی صادر شود در آنجا چون ممکن است که همه کارهای واجب باشد یا سنت در واقع چنین بوده است اما خوف داشته اند.

و به مضمون این دو حدیث صحیح حلبی و احادیث قویّه نیز وارد شده است و دلالت می کند بر علت کراهت سکنای مکه عظمها الله تعالی و در صحیح از حلبی وارد است که گفت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند در تفسیر این آیه که هر که عبادت کند غیر حق سبحانه و تعالی، یا اعتقاد به امامت غیر ائمه معصومین صلوات الله علیهم داشته باشد او ملحد است به ظلم، و بر حق سبحانه و تعالی لازم است که او را عذاب الیم بچشانند و در این حدیث فرموده اند که فرقی نیست میان سکنی کفار مشرک و

این کفار در خلود نار و غرض از این آیه آن است که در حرم الهی نمی باید کسی ساکن شود که صغیره از او صادر شود چه جای اکبر کبایر و در موثق کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که اهل شام بدتر از فرنگند و اهل مدینه بدتر از اهل مکه اند و اهل مکه کافرند به خدا علانیه.

و در موثق کالصحیح نیز منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که اهل مکه علانیه کافرند و اهل مدینه هفتاد مرتبه خبیث تر از اهل مکه اند و این معنی مشاهد است در آن جا و الیوم مجاورت مطلوب نیست البته چون اظهار شعایر ایمان نمی توان کردن و الله تعالی يعلم

دخول حرم و سلاح

6- (و: سأله صلوات الله علیه ابو بصیر عن الرجل یرید مکه او المدینة أ یکره ان یرج عنه بالسلاح فقال لا باس بان یرج بالسلاح من بلده و لکن اذا دخل مکه لم یظهره).

و در موثق و کلینی در صحیح روایت کرده اند از ابو بصیر که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که اراده مکه معظمه یا مدینه مشرفه داشته باشد آیا مکروه است که از خانه خود با سلاح به در رود.

و در کافی به جای عنه معه است و آن بهتر است حضرت فرمودند که باکی نیست که از شهر خود با سلاح بیرون رود و لیکن در وقت دخول مکه ظاهر نسازد آن را

6- (و فی روایة حریر بن عبد الله عنه صلوات الله علیه قال: لا ینبغی ان یدخل الحرم بسلاح الا ان یدخله فی جوالق او یغیبه یعنی یلف علی الحديد شیئا).

و به اسانید متکثره صحیحه از حریر منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که سزاوار نیست که داخل حرم شود با سلاح مگر آن که مانند شمشیر و کارد را در جوال گذارد یا غایب کند مانند نیزه.

و حریر تفسیر کرده است که بر آهن نیز خرقه به پیچد که آهن ظاهر نباشد و بر جواز احادیث صحیحه وارد شده است با خوف از ادعای و بعد از این خواهد آمد

پرده کعبه و وقف

6- (و سال عبد الملك بن عتبة ابا عبد الله صلوات الله عليه: عمّا يصل إلينا من ثياب الكعبة هل يصلح لنا ان نلبس شيئاً منها فقال يصلح للصبيان والمصاحف والمخدة يتغى بذلك البركة إن شاء الله.).

و در موثق کالصحيح منقولست از عبد الملك که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از آن چه بما می رسد از جامهای کعبه آیا جایز است که آن را به پوشیم حضرت فرمودند که چون حریر است از جهة پوشش اطفال غیر ممیز خوبست و از جهة غلاف مصحف مجید و از جهة بالش زیر سر بقصد تیمن و تبرک یا آن که برکت لازم اوست إن شاء الله و مشیت الهی نسبت به خوبانست نه به بدان.

و توهّم آن که وقف است بر کعبه مدفوع است به آن که چنین وقف کرده اند که يك سال پوشش کعبه باشد و بعد از آن از خدمه باشد

بردن خاک کعبه

6- (و روی عن معاوية بن عمّار قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه اخذت سكا من سكا المقام و ترابا من تراب البيت و سبع حصيات فقال بئس ما صنعت أمّا التراب و الحصى فردّه).

و به اسانید صحیحه مرویست از معاویه که گفت عرض نمودم به حضرت

امام جعفر صادق صلوات الله عليه که برداشتم بوی خوش مقام را که بمنزله عبیر پاشیده بودند بر آنجا و خاکی از خاکهای کعبه را که از زمین یا دیوار تراشیده باشند نه خاکروبه آن و هفت سنگ ریزه نیز برداشتم چون سنگ ریزه های رمی است که می آورند و در مسجد الحرام می ریزند توهم کرده بوده است که چون از خارج می آورند چون جزو مسجد شود حضرت فرمودند که بد کردی می بایست پرسی هر کار کنی و چون بوی خوش را بکار فرموده بود متعرض او نشدند و فرمودند که اما خاک و سنگ ریزه را رد کن بمسجد چون جزو مسجد است

6- (و روی محمد بن مسلم عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال: لا ینبغی لأحد ان یأخذ من تربة ما حول البیت و ان اخذ من ذلك شیئا رده).

و به اسانید صحیح و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که سزاوار نیست که احدی از خاک دور خانه بردارد و اگر بردارد باز به جای خود برد و ظاهر لا ینبغی کراحتست و بسیار است که در حرمت نیز اطلاق می نمایند و ظاهر لفظ رده لزوم است و ممکن است که حمل بر کراحت کنیم چون غالب اوقات گردیست که از جاهای غیر مسجد باد می آورد و چون ممکن است که جزوی از خاک مسجد داشته باشد بردن خوب نباشد

6- (و: قال حذیفه بن منصور لأبی عبد الله صلوات الله عليه انّ عمی کنس الکعبة فاخذ من ترابها فنحن نتداوی به فقال رده إلیها).

و کالصحیح منقولست از حذیفه که عرض کردم به آن حضرت صلوات الله عليه که عمم کعبه را رفته بود و آن خاک را برداشته است و ما از جهة رفع بیماری آن را دوا می کنیم خوبست حضرت فرمودند که پس برید بسوی کعبه

6- (و: قال له زيد الشَّحَام اخرج من المسجد حصاة قال فردّها او اطرحها في مسجد).

و در موثق از زيد منقولست که گفت از مسجد در آمدم و سنگ ریزه در جامه ام بند شده بود حضرت فرمودند که به آن مسجد برگردان یا در مسجدی دیگر بینداز.

ممکن است که این تخییر نسبت به همه مساجد باشد حتی مسجد الحرام و کعبه، و ممکن است که مخصوص باشد بغير مسجد الحرام و کعبه و این احوط است بلکه در مساجد دیگر نیز بهتر آنست که بهمان مسجد برند، و دغدغه بسیار می شود در خاک رويهای مسجد چنانکه گذشت که ثوابست بیرون بردن آن و ظاهر این اخبار آنست که در نتوان برد.

ممکن است که در خصوص مسجد الحرام چنین باشد، و در مساجد دیگر خوب باشد و الله تعالى يعلم

کراهة بناء بالاتر از کعبه

5- (و روی العلاء عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر صلوات الله عليه قال: لا ينبغي للرجل ان يقيم بمكة سنة قلت كيف يصنع قال يتحوّل عنها و لا ينبغي ان يرفع بناء فوق الكعبة).

و به اسانید متکثره صحیحه منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که سزاوار نیست که يك سال در مکه اقامت نمایند عرض نمودم که چه کند اگر کسی در مکه بماند حضرت فرمودند که در اثنای سال به جای دیگر رود مانند مدینه مشرفه و سزاوار نیست که خانه بسازند که ارتفاعش بیشتر از کعبه باشد.

و جمع می توان کرد که کراهت مخصوص زمان بودن حضرات ائمه معصومین باشد در مدینه مشرفه بلکه مهاجرت به ایشان واجب بوده است

ص: 260

به آیه «فَلَوْ لَا نَفَرَّ» چنانکه خواهد آمد یا آن که کمتر از يك سال خوب باشد و يك سال خوب نباشد به سبب آن که حج تمتع منقلب به افراد می شود چنانکه خواهد آمد

بقاء در مکه

6- (و روی: انّ المقام بمکة یقسی القلب).

صندوق روایت کرده است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه عبادت خود را به جا آورید بر راحله خود سوار شوید و به اهل و خانه خود روید که اقامت در مکه سبب قساوت قلب است.

و در حدیث دیگر از آن حضرت نقل کرده است که آن حضرت فرمودند که مکروه است اقامت در مکه معظمه زیرا که رسول خدا صلی الله علیه و آله از آنجا مهاجرت فرمودند و تأسی به آن حضرت مطلوبست، و شخصی که در آنجا اقامت کند قساوت قلب بهم می رساند که در آنجا به جا می آورد اعمال قبیحه را که در غیر آنجا می کرد خصوصا الحال که اکثر کافرند و فسوق شایع است خصوصا از علما و ائمه آنجا خصوصا هر گاه ضعیف الیقین باشد و خوف رجوع از دین باشد چنانکه دیدیم

6- (و روی داود الرقی عن ابی عبد الله صلوات الله علیه انه قال: اذا فرغت من نسکک فارجع فانه اشوق لك إلى الرجوع).

و در حسن کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه فارغ شوی از مناسک حج برگرد به خانه خود که سبب این است که اشتیاق به برگشتن بحج بیشتر شود، و جمع می توان کرد که اگر کسی از حال خود یابد که ماندن سبب ازدیاد شوق و تقوی باشد ماندن بهتر باشد و نسبت به اکثر عالمیان برگشتن بهتر است قطع نظر از احوال حال که ماندن خوب نیست البته

6- (و روی عن معاوية بن عمّار قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه شجرة اصلها في الحلّ و فرعها في الحرم فقال حرم اصلها لمكان فرعها قلت فإن اصلها في الحرم و فرعها في الحلّ قال حرم فرعها لمكان اصلها).

و به اسانید صحیحہ منقول است از معاویہ کہ گفت عرض نمودم بہ آن حضرت صلوات اللہ علیہ کہ ہر گاہ بیخ درختی در حل باشد و شاخ در حرم باشد حکمش چونست حضرت فرمودند کہ اصلش حرام است کہ آن را ببرند یا تیشہ و تبری بر آن زنند چون سبب سرایت ضرر است در شاخ یا آن کہ بہ سبب شاخ محترم شدہ است و حکم درخت حرم دارد عرض نمودم کہ اگر بیخش در حرم باشد و شاخش در خارج حرم چونست می توان آن شاخ را بریدن فرمودند کہ فرعی حرام شدہ است از جہۃ اصلش و نمی توان برید چون صادقست کہ شجر حرمست و ہم چنین اگر مرغی بر آن شاخ نشستہ باشد شکار نمی توان کرد از جہۃ اصلش و نمی توان برید از جہۃ احترام آن شاخ چنانکہ سکونی نیز روایت کردہ است از حضرت امیر المؤمنین صلوات اللہ علیہ اگر چنین مرغی را شکار کند کفارہ می دہد

6- (و روی حرّیز عنہ صلوات اللہ علیہ انہ قال: کلّ شیء ینبت فی الحرم فهو حرام علی الناس اجمعین الا ما اُنبتہ أنت او غرستہ و قال صلوات اللہ علیہ یخلّی عن البعیر فی الحرم یا کل ما شاء).

و بہ اسانید متکثرہ صحیحہ منقولست از حرّیز کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ ہر چہ در حرم می روید بر ہمہ عالمیان حرامست مگر آن چہ را خود کشتہ باشی از حبوب یا درختی باشد کہ خود کشتہ باشی و آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ شتر را سر می توان داد

در حرم که بچرد و هر چه خواهد

6- (و: ما ياكله الابل فليس به باس ان تنزعه).

و ظاهرا این عبارت صدوق است چون در کافی و تهذیب تا ما شاء از حریر نقل کرده اند.

و مضمون حدیث صحیح جمیل و محمد بن حمرانست که گفتند سؤال کردیم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از گیاهی که در زمین حرم است آیا می توان کندن حضرت فرمودند که اما چیزی که شتر می خورد باکی نیست که آن را شتر بکند یا تو بکنی چون بلفظ تنزعه واقع است، و ابل مؤنث سماعی است و علما حمل به آن کرده اند که شتر بکند چون در احادیث سابقه گذشت که لا یختلی خلاها و شك نیست در این که احوط نکنندست اما خوردن شتر بی دغدغه است

6- (و: سالة سليمان بن خالد عن الرجل يقطع من الاراك الذي بمكة قال عليه ثمنه يتصدق به ولا ينزع من شجر مكة شيئا الا التخل و شجر الفواكه).

و در حسن و موثق کالصحیح منقولست از سلیمان که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که قطع کند از چوب اراک که به آن مسواک می کنند از مکه حضرت فرمودند که بهای آن را تصدق می کند و از درخت مکه چیزی را قطع نمی کند مگر درخت خرما یا درختان میوه ها را

5,6- (و روی محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله عليهما قال: قلت له المحرم ينزع الحشيش من غير الحرم فقال نعم قلت فمن الحرم قال لا).

و کالصحیح منقولست از محمد از حضرت امام محمد باقر یا

ص: 263

حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیهما که به آن حضرت عرض نمودم که آیا محرم علف می تواند چید از خارج حرم فرمودند بلی عرض نمودم که از حرم می تواند چید فرمودند که نه. و ظاهر می شود که کندن علف و درخت از محرمات حرم است نه از محرمات احرام

5- (و: سال اسحاق بن یزید ابا جعفر صلوات الله علیه عن الرجل یدخل مکة فیقطع من شجرها فقال اقطع ما کان داخلا علیک و لا تقطع ما لم یدخل منزلك علیک).

و در حسن کالصحیح منقول است از اسحاق بن یزید یا برید به بای موحد که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه از شخصی که داخل مکه شود آیا درخت آن را قطع می تواند حضرت فرمودند که هر درختی که دست در خانه ات دراز کند دستش را قطع می توان کرد، و هر چه دست در خانه تو دراز نکرده باشد قطع مکن آن را.

و در احادیث بسیار کالصحیح بلکه صحیح وارد شده است که هر درختی که پیشتر از مالک شدن خانه بوده است نمی توان کندن و بریدن و هر چه بعد از مالک شدن رویده باشد یا نشانده باشد می توان بریدن یا کندن، و محتمل است استخراج این معنی از حدیث اسحاق و عمل باین تفصیل کردن احوط است و الله تعالی یعلم

6- (و: سال منصور بن حازم ابا عبد الله صلوات الله علیه عن الاراک یدخل الحرم فاقطعه قال علیک فداؤه).

و در صحیح منقولست از منصور که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم از درخت مسواکی که در حرم می باشد و من او را قطع می کنم یا آن که آیا قطع می توانم کرد حضرت فرمودند که بر

تست فدای آن را و گذشت که فدای آن قیمت آنست که تصدق می باید کرد.

و در احادیث صحیحه وارد شده است که مگّیای (ن) علف و گیاه را نمی توان چید و اگر بچینند به جای خودش بکارند شاید بگیرد و توبه کنند.

و در چند روایت موثق و کالصحیح و قوی کالصحیح استشنا شده است کندن و بریدن دو چوبی را که نصب می کنند و قرقره بر آن می بندند و آب می کشند.

و در روایت مرسلی معتبر وارد شده است که اگر درختی را از حرم بکند گاوی بکشد و گوشت آن را به مساکین دهد و این احوط است.

لقطه حرم

6- (و روی ابراهیم بن عمر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اللقطة لقطتان لقطه الحرم تعرف سنة فان وجدت صاحبها و الا تصدقت بها و لقطه غیر الحرم تعرفها سنة فان جاء صاحبها و الا فهی کسبیل مالک).

و منقولست در صحیح که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که لقطه که مال کم شده است که کسی آن را بیابد بر دو قسم است یکی لقطه حرم است که يك سال آن را تعریف می کنی اگر صاحبش را یافتی به صاحب می دهی و الا تصدق می کنی آن را با ضمان، و دویم لقطه غیر حرم است که آن را يك سال تعریف می کنی اگر صاحبش پیدا شد به او می دهی و الا مثل سایر اموال تست یعنی می توان مالک شدن با ضمان.

و ظاهر بعضی از اخبار آنست که لقطه حرم را جایز نیست برداشتن و اگر بردارد تعریف واجب است چنانکه در صحیح از یعقوب منقول است که ما در منی بودیم که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردند از لقطه حضرت فرمودند که اما در این زمین ما خوب نیست یا جایز نیست برداشتن، و اما نزد شما که برداشته است يك سال تعریف می کند آن را

در هر مجمعی و بعد از آن مثل اموال اوست و در موثق کالصحیح از فضیل منقولست که گفت از حضرت امام محمد باقر سؤال کردم از لقطه حرم حضرت فرمودند که دست نمی باید گذاشت تا صاحبش بیاید و بردارد عرض کردم که اگر مال بسیار باشد و خوف هست که بردارند و صاحب نرسد حضرت فرمودند که بر ندارد آن را مگر شخصی که مثل تو باشد می باید که آن را تعریف کند.

و در موثق از علی منقول است که گفت از عبد صالح موسی بن جعفر صلوات الله علیهما سؤال کردم از شخصی که دیناری را در حرم بیابد و بردارد حضرت فرمودند که بد کرد که برداشت عرض نمودم که مبتلا شده است چه کند حضرت فرمودند که تعریف کند عرض نمودم که تعریف کرد و صاحبش پیدا نشد حضرت فرمودند که بشهر خود برد و به اهل بیتی از مسلمانان تصدق کند اگر صاحبش پیدا شود به صاحب برساند از مال خود.

و در حسنه حریر گذشت که کسی که قصد تعریف داشته باشد می تواند برداشت و دور نیست که حکمت در نهی از اخذ این باشد که اگر بردارند تعریف يك سال در آنجا ممکن نیست چون نمی مانند که اگر کسی بماند و قصد تعریف داشته جایز باشد که برداشت آن تواند نمود.

و ظاهر صحیحه یعقوب آنست که در تعریف همین کافی باشد که در روزهای جمعه و عیدین تعریف کند که تخمینا پنجاه و سه مرتبه تعریف کند و این احوط است.

نامگذاری به بکه

6- (و: روی فی اسماء مکه انّها مکه و بکه و امّ القری و امّ رحم، و البساسة كانوا اذا ظلموا بستهم ای اهلکتهم و كانوا اذا ظلموا ارحموا).

در نسخه مصححه خصال مذکور است در صحیح از بزنی از

ص: 266

محمد بن ایمن از معاویة بن عمار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اسامی مکه مکه است و بکه و پیشتر گذشت که بکه موضع بیت است و محمولست بر آن که بر هر دو اطلاق می کنند و امّ رحم به حای مهمله و بسّاسه که اگر جمعی در آنجا ظلم کنند بسّتهم و اخرجتهم و هلكوا یعنی بیرون می کنند ظالم را و هلاك می شوند.

و ممکن است که صدوق نقل بالمعنی کرده باشد، و معنی کلام صدوق اینست که بساسه اش می گویند زیرا که هر گاه در مکه ظلم کنند مکه ایشان را هلاك می کند، و امّ رحمش می گویند که هر گاه ملازم شوند در آنجا رحمت الهی شامل حال ایشان می شود و ممکن است که ظلموا مجهول باشد یعنی اگر کسی بر ایشان ظلم کند حق سبحانه و تعالی بر ایشان رحم می کند.

و ظاهرا تصحیف از نساخ شده است و چنین بوده است که «کانوا اذا لزموها رحموا» یعنی هر گاه در آنجا ملازم و مجاور شوند رحمت الهی شامل حال ایشان می شود چنانکه در خصال است و صاحب قاموس نیز امّ رحم به حای مهمله ساخته است

ص: 267

هر گاه محرم در حرم کبوتری را بکشد

5- (روی زرارة بن اعین عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: اذا اصاب المحرم فی الحرم حمامة إلى ان يبلغ الطّبی فعلیه دم یهریقه و یتصدّق بمثل ثمنه فان اصاب منه و هو حلال فعلیه ان یتصدّق بمثل ثمنه).

این بابی است در بیان تحریم صید حرم و احکام آن از کفارات و غیره مرویست به اسانید صحیحه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم در حرم کبوتری را بکشد و هر مرغی یا حیوانی که از آن بزرگتر باشد تا به آهو بر اوست که گوسفندی بکشد به سبب احرام و تصدق کند به قیمت آن به سبب آن که در حرم واقع شده است و اگر محل باشد و در حرم بکشد همین قیمت آن را می دهد و فدا بر او واجب نیست

6- (و سال سلیمان بن خالد ابا عبد الله صلوات الله علیه: عن رجل اغلق بابه علی طیر فمات فقال ان کان اغلق الباب علیه بعد ما احرم فعلیه دم و ان کان اغلقه قبل ان یحرم و هو حلال فعلیه ثمنه).

و در حسن در صحیح منقولست از سلیمان که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که در منزلی را به بندد بر کبوتری که در آن یورت باشد و راه رفتن نداشته باشد و بمیرد از گرسنگی یا تشنگی حضرت فرمودند که اگر بعد از احرام در بسته باشد بر اوست که گوسفندی بدهد و اگر در را پیشتر از احرام ببندد و محل باشد بهای کبوتر را می باید داد.

و بس و ظاهرا راوی سهو کرده باشد در جزو اول و بها را ذکر نکرده باشد و ممکن است که از عبارت ثانی استنباط کند که در صورت اول نیز بهاء می باید داد و الله تعالی يعلم

6- (و روی الحلبي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: في رجل اغلق باب بيت علي طير من حمام الحرم فمات قال يتصدق بدرهم او يطعم به حمام الحرم).

و به اسانيد صحيحه منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند در شخصی که در یورتی را به بندد بر کبوتری از کبوتران حرم و آن بمیرد حضرت فرمودند که تصدق می کند به يك درهم یا يك درهم دانه می خرد از جهة کبوتران حرم و این در صورتی است که محرم نباشد چنانکه گذشت و يك درهم قیمت کبوتر بوده است در آن زمان یا آن که بحسب شرع قیمتش يك درهم است و احوط آنست که رعایت اکثر الامرین کند از قیمت وقت و درهم هر يك بیشتر باشد آن را بدهد

8- (و روی محمد بن الفضيل عن ابي الحسن صلوات الله عليه قال:

سألته عن رجل قتل حمامة من حمام الحرم و هو في الحرم غير محرم فقال عليه قيمتها و هو درهم يتصدق به او يشتري به طعاما لحمام الحرم فان قتلها و هو محرم في الحرم فعليه شاة و قيمة الحمامة).

و كالصحيح منقولست از محمد و صدوق سند خود را به او ذکر نکرده است و ظاهرا صدوق از کتاب حسین بن سعید برداشته است که گفت سؤال کردم از حضرت امام علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما که گفت از آن حضرت سؤال کردم از شخصی که بکشد کبوتری را از کبوتران حرم و او

در حرم باشد و محرم نباشد حضرت فرمودند که بر اوست قیمت آن کبوتر، و آن يك درهم است که تصدق می کند یا گندم و جو می خرد از جهة کبوتران حرم پس اگر بکشد کبوتر را و او محرم باشد در حرم پس بر اوست يك گوسفند و قیمت کبوتر و این عبارت نیز دو احتمال دارد که گذشت.

و بر این مضمون احادیث صحیحه و کالصحیحه وارد است و معمول به است و کسی خلاف نکرده است از علماء ما در این حکم

6- (و روی حفص بن البختری عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: في من اصاب طيرا في الحرم قال ان كان مستوی الجناح فليخل عنه و إن كان غیر مستو تنفه و اطعمه و اسقاه فاذا استوی جناحه خلی عنه).

و به اسانید صحیحه منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه در کسی که بگیرد کبوتری را در حرم حضرت فرمودند که اگر پر داشته باشد و تواند پرید سر دهد و اگر پرش را بریده باشند که نتواند پرید پرش را بکنند و آب و دانه اش بدهند تا چون پر آورد و بتواند پرید آن را سر دهند و این نگاه داشتن از آن جهت است که چون دست گرفت کبوتر را ضامن است و وقتی از ضامن در می آید که تواند پرید و پر کردن از آن جهت است که زودتر پر برآورد و این مجربست قطع نظر از احادیث بسیار که در این باب وارد شده است

6- (و روی العلاء عن محمد بن مسلم قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله علیه عن الرجل يحرم و عنده في اهله صيد اما وحش و اما طير قال لا باس).

و به اسانید صحیحه متکثره منقولست از محمد که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه از شخصی که احرام گیرد و نزد او در خانه اش

شکاری باشد از آهو و امثال آن یا مرغان شکاری مانند کبوتر حضرت فرمودند که باکی نیست.

و این حدیث در باب احرام انساب بود مگر آن که گویند که بعمومه شامل کبوتران حرم هست اگر خانه اش در مکه باشد حجت صحیح است اما جواب که باکی نیست در کبوتران حرم بی وجه است زیرا که ملک نمی شوند و بر تقدیر مملوکیت اگر بند کرده باشند حرامست بلکه واجبست سردادن آن و حق آنست که سهو شده است

6- (و روی بن ابی عمیر عن خلاد عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی رجل ذبح حمامة من حمام الحرم قال علیه الفداء قلت فیأکله قال لا قلت فیطرحه قال اذا یکون علیه فداء آخر قال قلت فما یصنع به قال یدفنه).

و کالصحیح منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه در شخصی که بکشد کبوتری از کبوتران حرم را حضرت فرمودند که بر اوست فدای او یعنی قیمت گفتم می تواند خورد فرمودند که نه اگر بخورد بر اوست فدای دیگر از جهت خوردن عرض کردم که پس بیندازد فرمود که فدای دیگر می دهد از جهت استخفاف به آن، عرض نمودم که پس چه کند آن را حضرت فرمودند که دفن کند آن را و بر لزوم دفن احادیث صحیح و حسن کالصحیح وارد شده است

7- (و روی ابن فضال عن یونس بن یعقوب قال: ارسلت إلى ابی الحسن صلوات الله علیه انّ اخالی اشتری حماما من المدینة فذهبنا بها معنا إلى مکة فاعتمرنا و اقمنا إلى الحجّ ثم اخرجنا الحمام معنا من مکة

إلى الكوفة فعلينا في ذلك شيء فقال للرسول أتني اظنهن كنّ فرهة فقل له يذبح مكان كل طير شاة).

و در موثق كالصحيح منقول است از يونس كه گفت فرستاديم به خدمت حضرت امام موسى كاظم صلوات الله عليه كه برادرم كبوتري چند از مدینه خريد و با خود به مكه برديم و عمره به جا آورديم و مانديم تا حج و بعد از حج از مكه معظمه به كوفه رفتيم آيا بر ما گناهی يا كفاره هست حضرت به رسول ايشان فرمودند كه گمان دارم كه كبوتراى نفيس باشد كه خبر مى برند بگو كه به سبب هر كبوتري كه بوده است يك گوسفند بكشد و ظاهرا گوسفند به اعتبار نفاست و قيمتى بودن كبوتر است و فرهة مثل سفرة و فرهة مثل سكرة بمعنى حاذقه است و ظاهرا آن كبوتران مرده بوده اند يا رفته بوده اند كه حضرت امر برد آن نفرمودند و اگر نه به سبب داخل ساختن آنها در حرم حكم كبوتران حرم بهم رسانيد و واجب بود سردادن و چون بيرون آوردند اگر مى بودند واجب بود برگردانيدن.

چنانكه دلالت مى كند بر وجوب ردّ صحيحه على بن جعفر و حسنه كالصحيحه زرارة كه حضرت امام موسى كاظم و حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليهما امر فرمودند برد آن كبوتران كه از مكه به كوفه برده بودند و بر تقدير موت امر فرمودند به تصدق قيمت آن و خواهد آمد

كشتن قمرى در حرم

6- (و روى صفوان عن العيص بن القاسم قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن شرى القمارى بمكة و المدينة فقال ما احب ان يخرج منها شيء).

ص: 272

و در حسن کالصحیح و در صحیح از عیص منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از خریدن قمریها در مکه و مدینه حضرت فرمودند که دوست نمی دارم که چیزی از اینها بدر برند و علما ذکر کرده اند که جایز است خریدن قمری و دباسی و اخراج اینها از مکه، و بحسب ظاهر مستند ایشان این حدیثست و صریح نیست در جواز، و بسیار است که در محرمات چنین تکلم می کنند، و دباسی مقابل قمری است زیرا که قمری نوعی است از فاخته که سرخ است و به کبودی مایل است و دباسی نوعی است از فاخته که کبود است و به سرخی می زند و هر دو کوچکتر از فاخته اند و نزد عجم الحال هر دو را قمری می گویند، و دور نیست که نزد عرب نیز هر دو را قمری گویند که از این حدیث استدلال کرده اند علما بر جواز اخراج هر دو از حرم مگر آن که بگویند که هر دو را قمری می گویند، ولیکن استدلال نمی توان کرد بمجرد احتمال با احادیث صحیحه متواتره یا کالمتواتره بر نهی از اخراج از حرم و هیچ شك نیست که احوط عدم اخراجست

5- (و روی حریر عن زرارة: انّ الحکم سأل ابا جعفر صلوات الله علیه عن رجل اهدى له فى الحرم حمامة مقصوصة فقال انتفها و احسن علفها حتّى اذا استوى ریشها فخلّ سبیلها).

و به اسانید صحیحه منقولست که حکم بن عتبه سؤال کرد از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه از شخصی که در حرم از جهت او کبوتری بیاورند به هدیه که پرش را بریده باشند حضرت فرمودند که پرش را بکن و دانه خوبش بده تا پرش بلند شود سرده آن را چنانکه گذشت

6- (و روی حریر عن محمد بن مسلم قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل اهدى له حمام اهليّ و جيء به و هو في الحرم محلّ قال ان اصاب منه شيئاً فليصدق مكانه بنحو من ثمنه).

و به اسانید صحیحہ منقولست از محمد که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله عليه از شخصی که به هدیه بیاورند از جهة او کبوتری از کبوتران حرم را که خانه باشد و او در حرم باشد و محل باشد حضرت فرمودند که اگر از اینها یکی بکشد یا آزار رساند باید که تصدق کند به قیمت او

اگر تیر را در حل بزند و در حرم بیفتد

6- (و روی صفوان بن یحیی عن عبد الرحمن بن الحجاج قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل رمى صيدا في الحلّ و هو يومّ الحرم فيما بين البرید و المسجد فاصابه في الحلّ [بریشه خ ل] برمیته حتّی دخل الحرم فمات من رميته هل عليه جزاء قال ليس عليه جزاء انما مثل ذلك مثل من نصب شركا في الحلّ إلى جانب الحرم فوقع فيه صيد فاضطرب حتّی دخل الحرم فمات فليس عليه جزاؤه لأنّه نصب حيث نصب و هو له حلال و رمی حيث رمی و هو له حلال فليس عليه فيما كان بعد ذلك شیء فقلت هذا القیاس عند الناس فقال انما شبّهت لك الشیء بالشیء لتعرفه).

و منقولست در حسن کالصحیح و در صحیح از عبد الرحمن که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از شخصی که تیر زند شکاری را در خارج حرم و آن قصد حرم داشته باشد و آن صید با آن تیر برود تا داخل حرم شود و از آن تیر بمیرد آیا بر او جزاء هست حضرت

فرمودند که بر او جزاء نیست مثل آن که دامی یا تله در حل نصب کند نزدیک حرم و شکاری در آن افتد و اضطراب کند تا داخل حرم شود و بمیرد بر او جزاء نیست زیرا که در جایی که نصب کرده است دام را یا تیر انداخته است که بر او حلال بود پس چیزی که بعد از آن واقع شود بر او چیزی نیست.

گفت عرض نمودم که این نزد عامه قیاس است و شما که اعتقاد به قیاس ندارید حضرت فرمودند که قیاس نکردم حکم آن را باین بلکه حکم هر دو را می دانم که در واقع یکی است چنانکه دلیل گفتم بلکه تشبیه کردم به مثالی که تو بفهمی.

و قیاس آنست که شخصی حکم یکی را داند و یکی را نداند تشبیه کند که این به آن شباهت دارد پس حکمشان می باید چنین باشد، اما کسی که همه احکام را از جانب رسول خدا به نص داند اگر تشبیهی کند از جهة تفهیم ضرر ندارد.

و ممکن است که حضرت این قیاس را کرده باشد که عبد الرحمن چون با عامه بحث می کرد اگر به ایشان بگوید این حکم را و ایشان انکار کنند او تواند که رد کند ایشان را به قیاسی که خود می کنند، و بسیار چنین می فرمایند با امثال این مردمان یا آن که از قبیل زید مرفوع باشد لانه فاعل هم چنان که در ضرب عمر و مرفوع است و این قیاس منطقی است و صحیح است قیاس فقهی باطل است و از این حدیث ظاهر شد که حرام نیست شکار کردن صیدی که قصد حرم داشته باشد و هم چنین حرام نیست شکار حرم و در هر دو روایات وارد شده است بر نهی و کفاره و محمول است بر استحباب

6- (و روی المثنی عن كرب الصيرفي قال: كُنَّا جميعاً فاشترينا طيراً فقمصناه فدخلنا به مكّة فعاب ذلك اهل مكّة فارسل كرب إلى ابي عبد الله صلوات الله عليه فسأله فقال استودعوه رجلاً من اهل مكّة مسلماً او امرأة فاذا استوى خلّوا سبيله).

و مرویست در حسن کالصحیح از مثنی از کرب صراف که مثنی گفت یا مثنی و منصور بن حازم هر دو گفتند چنانکه در کافی است که ما جمعی با هم بودیم با کرب و مرغی را خریدیم و بالش را چیدیم و با خود به مکه بردیم و اهل مکه «ما» را سرزنش کردند که شما محرمید و در حرم چرا چنین کرده اید بد کرده اید پس کرب کسی را فرستاد یا ما کرب را فرستادیم و این اظهر است بسوی حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه حضرت فرمودند که به امانت بسپارید به مرد مسلمانی یا زن مسلمانی که چون پرش بلند شود و تواند پریدن سر دهند که برود و ظاهر این حدیث آنست که اعتماد بر مسلمانان توان کرد.

و در حدیث کالصحیح ابو بصیر از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که به شخصی بسپارید که به او باسی نباشد یعنی شیعه عادل باشد یا امین باشد که اعتماد به او توان کرد و شکی نیست که این احوط است

کندن پر کبوتر

6- (و روی ابن مسکان عن ابراهیم بن میمون قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه رجل نتف حمامة من حمام الحرم فقال يتصدّق بصدقة علی مسکین و يعطی بالید الّتی بها فائه قد أوجعه).

و کالصحیح منقولست از ابراهیم که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که اگر شخصی پری بکند از کبوتری از

کبوتران حرم حضرت فرمودند که تصدقی بکند بر مسکینی و بهمان دستی که پر را کنده است صدقه را به مسکین دهد و تصدق از این جهة می دهد که کبوتر را آزار داده است و به آن دست دادن: محض تعبّد است و احتمال دارد که علتی که حضرت فرموده اند علت تصدق بهمان دست باشد که چون به آن دست آزار داده است بهمان دست تصدق بکند تا این حسنه آن سیئه را رفع کند و اول اظهر است

خوردن صید

6- (و روی صفوان عن منصور بن حازم قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام اهدى لنا طير مذبوح بمكة فاكل أهلنا فقال لا يري به اهل مكة بأسا قلت فأي شيء تقول أنت قال عليهم ثمنه).

و در حسن كالصحيح در صحيح منقولست که منصور گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که در مکه معظمه به هدیه آوردند از جهة ما مرغ کشته را و اهل خانه ما آن را خوردند حضرت فرمودند که اهل مکه این را بد نمی دانند چون دیگری کشته است عرض کردم که شما چه می فرمایید حضرت فرمودند که بر ایشان است که قیمت آن را بدهند به مسکین یا دانه بخرند از جهة کبوتران حرم چنانکه گذشت.

6- (و روی صفوان عن عبد الله بن سنان قال قال ابو عبد الله صلوات الله عليه: لا يذبح الصّيد في الحرم و ان صيد في الحل).

و در حسن كالصحيح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که در حرم صید را نمی توان کشت اگر چه در خارج حرم گرفته باشند و صید حیوان حلال گوشتی است که ممتنع باشد و رام نباشد خواه به پریدن باشد مثل هر مرغی غیر مرغ خانگی از نر و ماده، و خواه

به دويدن باشد مانند آهو و امثال آن و خواه بهر دو باشد مانند کبگ و شش حيوان از حرام گوشت که خواهد آمد و بر اين مضمون احاديث بسيار وارد شده است.

مثل صحيحه حلبی که گفت سؤال کردند از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از صيد که در خارج حرم شکار کنند آن را و آن را زنده به حرم آورند حضرت فرمودند که هر گاه صيد زنده را داخل حرم کنی حرامست بر تو خوردن آن و نگاه داشتن آن اما اگر در خارج حرم کشته باشد و داخل حرم کند محل می تواند خورد و محرم نمی تواند خورد و قريب باين است صحيحه بکير و غير آن

6- (و روى التّضر عن عبد الله بن سنان قال سمعت ابا عبد الله صلوات الله عليه: يقول في حمام مكة: الطير الاهلي من حمام الحرم من ذبح منه طيرا فعليه ان يتصدق بصدقة افضل من ثمنه و ان كان محرما فثاة عن كل طير).

و در صحيح منقولست که عبد الله گفت شنيدم که آن حضرت صلوات الله عليه می فرمودند در کبوتران مکه از کبوترانی که در خانها می باشند از کبوتران حرم هر که کبوتری را بکشد بر اوست که تصدق کند به صدقه که بهتر از قيمت آن باشد چنانکه گذشت که يك درهم می دهد و غالب اوقات بنصف درهم نمی ارزد و اگر محرم باشد از جهة هر کبوتری يك گوسفند می کشد و گوشت آن را به مساکين می دهد و احوط آنست که اگر قيمتش بيشر از درهم باشد يا درهم باشد قيمت را بدهد با زيادتی

6- (و: سال معاوية بن عمّار ابا عبد الله صلوات الله عليه من طير اهليّ

اقبل فدخل الحرم فقال لا يمَسُّ لأنَّ الله عزَّ وجلَّ يَقُولُ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا).

و به اسانید صحیحہ منقولست از معاویہ کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از مرغ اہلی یعنی مرغ خانگی و کبوتران خانگی کہ از بیرون حرم داخل حرم شوند می توان گرفت حضرت فرمود کہ دست بہ او نمی باید رسانیدن چون پناہ بہ حرم الہی آورده است، و حق سبحانہ و تعالی می فرماید کہ ہر کہ داخل حرم شود ایمن است و لفظ من را اگر چہ غالباً در ذوی العقول اطلاق می کنند و لیکن گاہ ہست کہ بر اعم از آن نیز اطلاق می کنند کہ غیر ذوی العقول بالتبع داخل شوند مجازاً و در اینجا چنین است بہ نصوص احادیث صحیحہ کہ بعضی از آن گذشت و دیگر خواهد آمد

آہوی حرم

5,6- (و: سال محمد بن مسلم احدهما صلوات اللہ علیہما عن الطَّيْبِي يَدْخُلُ الْحَرَمَ فَقَالَ لَا يُوْخَذُ وَلَا يَمَسُّ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا).

و منقول است در صحیح از محمد کہ گفت سؤال کردم از یکی از صادقین صلوات اللہ علیہما از آہو کہ داخل حرم شود حضرت فرمودند کہ آن را نمی توان گرفت و دست نمی باید رسانید زیرا کہ حق سبحانہ و تعالی فرمودہ است کہ ہر کہ داخل حرم شود ایمن است

6- (و روی ابن مسکان عن یزید بن خلیفۃ قال: کان فی جانب بیتی مکتل کان فیہ بیضتان من حمام الحرم فذهب غلامی فکب المکتل و هو لا یعلم ان فیہ بیضتین فکسرهما فخرجت فلقیته عبد اللہ بن الحسن فذکرت له ذلك فقال تصدَّقْ بِكَفَّيْنِ مِنْ دَقِيقٍ قَالَ فَلَقِيْتِ ابا عبد اللہ

ص: 279

صلوات الله عليه بعد فاخبرته فقال لي عليه ثمن طيرين يطعم به حمام الحرم فلقيت عبد الله بن الحسن فاخبرته فقال صدق خذ به فانه اخذه عن آبائه صلوات الله عليهم).

و كالصحيح منقولست از يزید که زنبیلی در گوشه یورت من بود و در آنجا دو تخم بود که از کبوتران حرم بود که در آنجا تخم کرده بودند پس غلامی رفت و زنبیل را سرنگون کرد و نمی دانست که این دو تخم در اینجا هست و هر دو شکست پس من از خانه بیرون آمدم و بعد الله بن حسن رسیدم و آن چه واقع شده بود به او گفتم او گفت که دو کف آرد تصدق کن پس به خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه رسیدم و واقعه را به آن حضرت عرض نمودم حضرت فرمودند که قیمت دو مرغ را دانه می خرد و بخورد کبوتران حرم می دهد پس ملاقات کردم عبد الله بن حسن را و به او گفتم که حضرت چنین فرمودند گفت که هر چه حضرت فرموده اند به آن عمل کن که آن حضرت از پیش خود نمی فرمایند هر چه می گویند از پدران خود دست بدست دارند تا حضرت سید المرسلین صلوات الله علیهم

خوردن طیر غیر حرم در حرم

6- (و روی عن شهاب بن عبد ربّه قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه انّي اتسحر بفراخ اوتى بها من غير مكّة فتذبح في الحرم فاتسحر بها فقال بئس السحور سحورك اما علمت انّ ما ادخلت به الحرم حيّا فقد حرم عليك ذبحه وإسماكه).

و مرویست در صحیح از شهاب که گفت عرض نمودم به آن حضرت صلوات الله علیه که من سحور می خورم به جوجه چند که از خارج مکه معظمه می آورند و در حرم می کشند و سحر می خورم که روزش روزه باشم خوبست حضرت فرمودند که بد سحوریست سحور تو آیا نمی دانی که هر حیوانی را

که آن را داخل سازی در حرم بر تو حرام است کشتن و نگاهداشتن آن حیوان بلکه می باید سر دهند، و چون جوجه است اگر سر دهند گربه و غیر آن آن را می گیرند و می خورند می باید که ضبط کنند و دانه اش بدهند تا تواند پرید بعد از آتش سر دهند

اذیت طیر حرم

4- (و روی محمد بن حرمان عن ابی عبد الله صلوات الله علیه عن ابیه صلوات الله علیه قال: كنت مع علی بن الحسین صلوات الله علیهما بالحرام فرانی أوزی الخطاطیف فقال یا بنی لا تقتلهنّ و لا تؤذهنّ فأنهنّ لا يؤذین شیئا).

و کالصحیح منقولست از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که فرمودند که من با پدرم بودم در حرم و مرا دیدند که آزار می دادم پرستکها را و دور نیست که در حالت طفولیت باشد و در خانه حضرت آشیانه کرده باشند و بر سر ایشان فضله کنند آنها را دور کرده باشند که آشیانه را جای دیگر برند، یا آن که اراده داشتم که دفع کنم حضرت فرمودند که ایشان را مکش و آزار مده که آزار اینها به کسی نمی رسد و قطع نظر از حرم کشتن اینها نیز مکروهست و ممکن است که تقیه فرموده باشند در این نقل از جهة جمعی که همیشه میل به غلو داشته اند یا غالی بوده اند و امثال اینها را می فرموده باشد و از جهة رفع غلو ایشان با آن که راوی مجهولست چون مشترك میان ثقه و غیر ثقه اگر چه مظنون اینست که ثقه باشد و الله تعالی یعلم

ذبح از روی اشتباه

6- (و روی عن عبد الرحمن بن الحجّاج قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله علیه عن فرخین مسرولین ذبحتهما و انا بمکّة فقال لی لم ذبحتهما فقلت جاءتی بهما جاریة من اهل مکّة فسألتنی ان اذبحهما فظننت انّی

بالكوفة و لم اذكر الحرم قال تصدق بقيمتها قلت كم قال درهم و هو خير منهما).

و بطرق صحيحه منقولست از عبد الرحمن كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از دو جوجه كبوتر پر پا كه هر دو را در مكه معظمه كشتم حضرت فرمودند كه چرا كشتي عرض نمودم كه كنيزكي از اهل مكه از من سؤال كرد كه اين دو جوجه را بكشم و گمان كردم كه در كوفه ام و در خاطر م نبود كه در حرم حضرت فرمودند كه قيمت هر دو را تصدق كن عرض نمودم كه چند مي شود قيمت هر دو فرمودند يك درهم و يك درهم بهتر از هر دو است چون قيمت جوجه نصف درهم است و ظاهرا قيمت وقت هر دو کمتر از درهم بوده است كه فرمودند كه يك درهم بهتر از هر دو است

اخراج طير از حرم

6- (و: سالة زرارة عن رجل اخراج طيرا من مكّة إلى الكوفة قال يرده إلى مكّة).

و به اسانيد صحيحه منقولست از زراره كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از شخصي كه مرغی را مانند كبوتران مكه به كوفه برد حضرت فرمودند كه به مكه پس آورد و اگر تلف شود ضامن است

6- (و روی المثنی عن محمد بن ابی الحكم قال: قلت لغلام لنا هیئ لنا غداءنا فاخذ لنا من اطيوار الحرم فذبجها و طبخها فدخلت علی ابی عبد الله صلوات الله عليه فقال ادفنهنّ و فدّ عن کلّ طير منهنّ).

و كالصحيح منقول است از محمد فرزند زاده مختار كه به غلام خود گفتم كه چاشته ما را مهيا كن پس او چند كبوتر از جهة ما از كبوتران حرم گرفت و كشت و پخت همه را به خاطر م رسيد كه مبدا حرام باشد پس

به خدمت حضرت رفته و عرض نمودم آن چه شده بود حضرت فرمودند که همه را دفن کن و از هر يك فدائی بده یعنی قیمت اگر محل باشد و فدا و قیمت اگر محرم باشد

کفاره قتل طير

6- (و روى علي بن ابي حمزة عن ابي بصير عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: في رجل قتل طيرا من طير الحرم و هو محرم فقال عليه شاة و قيمة الحمامة درهم يعلف به حمام الحرم و ان كان فرخا فعليه حمل و قيمة الفرخ نصف درهم يعلف به حمام الحرم).

و منقولست که از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال کردند از شخصی که کبوتری از کبوتران حرم را بکشد و او محرم باشد و در حرم باشد حضرت فرمودند که از جهة آن که محرم است گوسفندی می کشد و به سبب آن که در حرم است قیمت کبوتر که يك درهم است می دهد و دانه می خرد از جهة کبوتران حرم و بخورد ایشان می دهد و اگر جوجه را بکشد بره می دهد و قیمت که نصف درهم است دانه می خرد و بخورد کبوتران حرم می دهد

در مکه فقط مذبح بخر

6- (و روى الحلبي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: لا تشتري في الحرم الا مذبحا قد ذبح في الحل ثم جيء به إلى الحرم مذبحا فلا باس به للحلال).

و به اسانید صحیحه منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که زنهار که در حرم مخور مگر حیوانی که در خارج حرم آن را کشته باشند و گوشتش را به حرم آورده باشند پس باکی نیست که محل بخورد یعنی محرم گوشت شکاری را نمی تواند خورد خواه خود کشته باشد و خواه دیگری و خواه در حرم و خواه در حل

کفاره تخم شتر مرغ

6- (و: سال سعيد بن عبد الله الاعرج ابا عبد الله صلوات الله عليه عن

بيضة نعامة اكلت في الحرم فقال تصدق بثمانها).

و در موثق كالصحيح و در صحيح منقولست که از سعيد که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه سؤال کردم از تخم شتر مرغی که آن را در حرم بخورند حضرت فرمودند که بهای آن را تصدق کن یا آن که خورده است تصدق کند و امثال این حدیث دلالت می کند بر این که که تخم حکم صید دارد

کفاره کبوتر

6- (و روی عبد الرحمن بن الحجاج قال قال ابو عبد الله صلوات الله عليه: في قيمة الحمامة درهم وفي الفرخ نصف درهم وفي البيضة ربع درهم).

و در صحيح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند در قیمت کبوتر که آن يك درهم است اگر کشته باشند یا خورده باشند، و در جوجه نصف درهم است، و در تخم ربع درهم است، و شیخان در صحيح از حفص از آن حضرت روایت کرده اند که در کبوتر يك درهم است و در جوجه نصف درهم و در تخم ربع درهم است و این عبارت واضحتر است و محمولست بر آن که محل باشد در حرم و احادیث بسیار بر این مضمون وارد شده است و خلافي نیست در این

ص: 284

و يخرج به منه

این بابی است در بیان آن چه جایز است که آن را در حرم بکشند و اگر خواهند آن را از حرم بیرون برند خواه زنده و خواه کشته آن چه حرامست صید برّ است که حلال گوشت باشد و در اصل ممتنع باشد و شش چیز از حرام گوشت پس اگر ممتنع نباشد به آن که در اصل رام باشند مثل گوسفند و گاو و شتر را می توان کشت و می توان بیرون برد و هم چنین است مرغ و خروس و باز و شاهین و چرخ، و هر حرام گوشتی بغیر از روباه و خرگوش و سوسمار بزرگ و آن چه شبیه به اوست که آفتاب پرستش می گویند و موش صحرائی و خارپشت و شیر اگر به کسی کاری نداشته باشد و حکم اینها دارد زنبور و کنه و شپش، و حرام نیست صید کفتار و پلنگ و ببر و امثال اینها از حیوانات صحرائی حرام گوشت و خانگی مثل مار و موش و حشرات الارض و تفصیلش خواهد آمد، و حرام نیست شکار حیوانات دریایی و مرغان دریایی که تخم و جوجه در دریا کنند، و حیواناتی که در کنار دریا می باشند و تعیش ایشان در آب است مانند قاز و اردک حرامست شکار آن چون تخم و جوجه در خشکی می کنند

6- (روی ابن مسکان عن ابی بصیر عن ابی عبد الله علیه السلام قال: لا یذبح فی الحرم الا الابل و البقر و الغنم و الدجاج).

و مرویست در صحیح که آن حضرت صلوات الله علیه که در حرم

ص: 285

نمی توان کشت مگر شتر و گاو و گاو میش و گوسفند از بز و میش و مرغ خانگی و خروس و حصر اضافی است به اعتبار غالب

6- (و: سالة معاوية بن عمار عن دجاج الحبش فقال ليس من الصيد ائما الطير ما طار بين السماء والارض و صف).

و به اسانید صحیحہ منقولست از معاویہ کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از مرغ حبشی و آن مرغی است سیاه و کیبود و در حبشه از این مرغان بزرگتر هست و سرش کوچکتر است و اغلب اوقات در کنار دریا می باشد بنا بر این راوی توهم کرده است کہ مبادا حرام باشد حضرت فرمودند کہ آن شکاری نیست، و نیست شکاری، مگر آن چه در میان آسمان و زمین پرد و صاف تواند رفت و مرغ و خروس اگر از بلندی به پستی آیند بال برهم می زنند کہ نیفتند و نمی توانند کہ از پائین به بالا پرند

6- (و قال جميل بن دراج و محمد بن مسلم: سئل ابو عبد الله صلوات الله عليه عن الدجاج السندي يخرج به من الحرم فقال نعم لأنها لا تستقل بالطيران).

و در صحیح منقولست از جمیل و در قوی کالصحیح از محمد بن مسلم و در کافی از جمیل بن دراج عن محمد بن مسلم قال سئل الخ و ظاهرا صدوق قال را مقدم داشته است سبب اشتباه شده است و فضلاء به جای عن- و آورده اند یا آن کہ در نسخه صدوق از کتاب ابن ابی عمیر و او بوده است و علی ای حال حدیث صحیح است کہ گفتند از آن حضرت صلوات اللہ علیہ سؤال نمودند از مرغ قندهاری کہ او را از حرم بیرون می توان برد حضرت فرمودند کہ بلی زیرا کہ نمی تواند کہ خوب به پرد یا باختیار خود نمی پرد چنانکہ گذشت و ظاهرا مرغ قندهاری دجاج حبشی باشد یا از انواع

مرغ خانگی است مانند مرغ لاری که در این بلاد می باشد و بزرگتر از مرغهای خانگی این بلاد است و بعضی گفته اند که هر مرغ خانگی اصلش از حبش است و عرب و دجاج را اطلاق می کند بر نر و ماده و نرش خروس است.

6- (وفی خبر اخر: انّھا تدفّ دفیفا).

و در خبر دیگر وارد است که دجاج از حرم بیرون می توان برد زیرا که صاف نمی رود در پریدن بلکه بال برهم می زند اگر از فوق به زیر آید، و شیخ و کلینی در حدیث سابق معاویه این زیادتی را نقل کرده اند که هر مرغی که پرد مانند کبوتر بیرون نمی توان بردن او را از حرم و هر چه صاف نرود و بال برهم زند مانند مرغ و خروس از حرم بیرون می توان برد ظاهرا مراد حضرت پریدنست به فوق یعنی هر چه بر بالا نپرد، و صدوق نقل بحسب معنی که یافته است کرده است و لم یصف را بمعنی دفیف برده است و دفیف که در برابر ضعیف است نه این دفیف است بلکه مرغان هوائی بعضی بال برهم زدند بیشتر است از صاف پریدن مانند کبوتر گوشت آن حلال است و بعضی صاف رفتن آنها بیشتر است مانند کرکس و باز گوشت آن حرام است و در اینجا مراد از ضعیف اصل پریدنست باختیار خود چنانکه مشاهده است در هر مرغ خانگی و خروس که نمی پرند مگر در وقتی که جانوری خواهد آن را بگیرد و امثال آن و به بالا نمی پرند باختیار خود، و حیوانی دیگر نیست که قاعده باید گفت همین مرغ و خروس خانگی است که انواع دارد بلی در دجاج حبشی توهمی می رود که مرغی بحری باشد چون در کنار دریاست تعیش آنها احتمال می داده اند که از قبیل قاز و اردک باشد سؤال کردند و حضرات معصومین صلوات الله علیهم رفع توهم ایشان فرموده اند به آن که قاز و اردک پرندگی دارند و مرغ و خروس خانگی پرنده نیستند و الله تعالی يعلم

ص: 287

6- (و: سأل صلوات الله عليه الحسن الصبيقل عن دجاج مكة و طيرها فقال ما لم يصف فكله و ما كان يصف فحل سبيله).

و كالصحيح منقولست از حسن كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از دجاج مكه معظمه و مرغ آن حضرت فرمودند كه هر چه نمى پرد آن را بخور و هر چه پرد مانند كبوتر مخور و رها كن او را تا هر جا كه خواهد برود بهمان عنوانى كه سابقا مذكور شد كه مرغ و خروس نمى پرند و كبوتر مى پرد

6- (و: سئل الصادق صلوات الله عليه عن رجل ادخل فهده إلى الحرم أله ان يخرج فقل هو سبع و كلما ادخلت من السبع الحرم اسيرا فلك ان تخرجه).

و در صحيح از ابن ابى عمير منقولست از بعضى از مشايخش كه گفت سؤال كردند از آن حضرت صلوات الله عليه از شخصى كه داخل كند يوز خود را در حرم آيا آن را بيرون مى تواند برد از حرم حضرت فرمودند كه اين درنده است و هر درنده را كه داخل حرم كنى كه در زنجير تو باشد مى توانى بيرون آوردن، بلكه ظاهر حديث كالصحيح ديگر آن است كه واجب است او را بيرون آوردن كه مبادا سر دهى و شكار كند و تو سبب شده باشى.

و در حديث هاشم منقول است كه عرض نمودم به آن حضرت صلوات الله عليه كه شخصى در حرم شيرى را كشت حضرت فرمودند كه بر اوست كه قوچى را بكشد.

و از ابو جرير منقولست كه عرض نمودم به حضرت امام موسى كاظم صلوات الله عليه كه ما مى خريم چرخ و باز را و در بعضى از نسخ به جاى صقور عصفور است كه گنجشك باشد و داخل حرم مى كنيم آيا مى توانيم نگاه داشتن حضرت فرمودند كه هر پرنده را كه داخل حرم كنى و تواند پريد آن را سر مى بايد داد زيرا كه به محل امن داخل شد يعنى حق سبحانه و تعالى فرموده

است که مَنْ دَخَلَ كَانَ آمِنًا و لیکن چون نسخ مختلف است جزم بجواز سردادن سباع طیر نمی توان کرد و احوط آنست که بیرون حرم سر دهند

6- (و روی عنه معاویة بن عمار انه قال: لا باس بقتل النحل و البق فی الحرم و قال لا باس بقتل القملة فی الحرم و غیره).

و به اسانید صحیحہ منقولست از معاویہ که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست در کشتن زنبور عسل.

و در تهذیب بدو سند صحیح روایت کرده است از معاویہ همین حدیث را و به جای نحل نمل است و ظاهراً تصحیف از نساخ این کتاب شده است و خواهد آمد نهی از کشتن نحل و نمل مورچه است و هم چنین پشه را می توان کشت در حرم و باز فرمودند که باکی نیست در کشتن شپش در حرم و غیر حرم اما در احرام نمی تواند کشت چنانکه خواهد آمد

6- (و روی عبد الله بن سنان عنه صلوات الله علیه انه قال: كل ما لم يصف من الطير فهو بمنزلة الدجاج).

و در صحیح از عبد الله منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر چه مانند کبوتر نمی پرد بمنزله مرغ خانگی می باشد و نشنیده ام تا بحال که مرغی باشد که نپزد و مانند مرغ باشد پس محتمل است که مراد حضرت این باشد که مانند مگس و پشه و کیک را می توان گشت و طیر بمعنی پرندۀ باشد یا بحسب واقع باشد و ما ندانیم یا مراد دجاج حبشی باشد و دجاجی که در حدیث است دجاج متعارف باشد و چون غرابتی داشت کلینی و شیخ این حدیث را ذکر نکرده اند، و ظاهر این حدیث آنست که جوجه مرغان پرندۀ مراد باشد و چنین نیست بلکه مرغی که نوع آن مرغ پرد جوجه اش بلکه تخم آن نیز حرامست مانند صید و کفاره دارد چنانکه گذشت و خواهد آمد و الله تعالی يعلم

وغيره من الطاعات

این بابی است در بیان اصل سفر حج و غیر آن از سفرهایی که مطلوب حق سبحانه و تعالی است چون امر بسفر شده است پس می باید که مطلوب شارع باشد و اگر از جهة تجارت رود می باید که قصدش از سفر توسعه بر عیال یا نفع مساکین باشد و عبث بسفر نرود چون مشقت بسیار در سفر هست

6- (و روی عمر بن ابی المقدم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

فی حکمة آل داود علیه السلام انّ علی العاقل ان لا یكون ظاعنا الاّ فی ثلاث تزوّد لمعاد او مرمة لمعاش او لذّة فی غیر محرّم).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که از جمله سخنانی که حضرت داود به آن ملهم شدند این بود که فرمودند و در حدیث کالصحیح از اصبح منقول است که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه به حضرت امام حسن فرمودند که بر عاقل لازم است که از مسکن یا شهر خود بیرون نرود مگر بواسطه سه چیز یکی.

جهة توشه آخرت مثل سفر حج و جهاد و زیارات ائمه معصومین صلوات الله علیهم، یا زیارت مؤمنان، و تشییع جنازه ایشان، و صله ارحام و امثال اینها.

یا از جهة تحصیل چیزی که از جهة تعیش و زندگانی در کار است مانند تجارت،

یا لذتی که حرام نبوده باشد مانند سیری که ترطیب دماغ به آن حاصل کند که معین او باشد در عبادت الهی و در حدیث دیگر وارد است که این ساعت معین است و ساعت‌های عبادت را

6- (و روی السکونیی بإسناده قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله:

سافروا تصحوا و جاهدوا تغتنموا و حجوا تستغنوا).

و کالصحیح منقول است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که سفر کنید تا صحت بدن حاصل شود شما را یعنی از فوائد سفر آن است که آدمی در سفر حرکات می کند به سبب آن اخلاط فاسده دفع می شود خصوصا سفر مکه که بمنزله خوردن چوب چینی است، و بعد از بیان سفر فرمودند که جهاد کنید تا فوائد دنیوی از اموال کفار و فوائد اخروی که رسیدن با علی مراتب جنت است تحصیل کرده باشید و حج کنید تا مستغنی شوید چنانکه اخبار دیگر گذشت که حج سبب توانگری و غناء دل است و از این باب است باقی سفرهای خوب.

و در موثق کالصحیح از سعد منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که سفر کنید تا تندرست باشید سفر کنید تا فندهای الهی را دریابید

6- (و روی جعفر بن بشیر عن ابراهیم بن الفضل عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اذا سبب الله عز و جل للعبد الرزق فی ارض جعل له فیها حاجة).

و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه حق سبحانه و تعالی مقرر ساخته باشد روزی بنده را در زمینی وسیله چند می سازد که آن بنده اراده رفتن آنجا کند و چون به آن جا رود روزی بیابد پس باید که بندگان در هر چه پیش ایشان آید خوشنود باشند چون مسبب الاسباب کارسازی ایشان می کند

ص: 291

اشاره

فيها السفر و الايام و الاوقات

التي يكره فيها السفر

زمان مستحب برای سفر

6- (روی حفص بن غياث التّخمي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: من اراد سفرا فليساfer يوم السبت فلو ان حجرا زال عن جبل في يوم السبت لردّه الله إلى مكانه و من تعدّرت عليه الحوائج فليتمس طلبها يوم الثلاثاء فانه اليوم الذي الان الله فيه الحديد لداود عليه السلام).

این بابی است در ایام و اوقاتی که مستحب است سفر کردن در آنها و در ایام و اوقاتی است که مکروه است سفر کردن در آنها منقول است.

در موثق كالصحيح و اسانيد بسیار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که هر که خواهد بسفر رود باید که روز شنبه روانه شود که اگر سنگی از کوهی حرکت کند و به زیر آید البته حق سبحانه و تعالی آن سنگ را به جای خود می برد.

ممکن است که حقیقت مراد باشد و چنین شود به آن که ملائکه آن سنگ را به جای خود برند یا آن که مبالغه باشد که اگر شخصی بطيء الحركة باشد مانند سنگ و حال او این باشد که اگر به جایی رود به زودی برنگردد و اگر در روز شنبه به جایی رود البته حق سبحانه و تعالی او را برگرداند، و کسی که بستی در کارهای او به هم رسیده باشد و اراده کاری داشته باشد پس باید که

شروع در آن کار در روز سه شنبه کند به درستی که سه شنبه روزیست که حق سبحانه و تعالی نرم کرد آهن را در آن روز از جهت حضرت داود و خواهد آمد و جهش یعنی خاصیت این روز را حق سبحانه و تعالی چنین کرده است پیش از داود یا بعد از آن

6- (و روی ابراهیم بن ابی یحیی المدنیّ عنه صلوات اللّٰه علیه انه قال:

لا باس بالخروج فی السّفر لیلة الجمعة).

و کالصحیح و بطرق دیگر منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه فرمودند که باکی نیست در بیرون رفتن بسفر در شب جمعه اگر چه بهتر آنست که بسفر نرود تا نماز جمعه را دریابد

14,5- (و روی عبد اللّٰه بن سلیمان عن ابی جعفر صلوات اللّٰه علیه قال: کان رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه و آله یسافر یوم الخمیس و قال یوم الخمیس یوم یحبّه اللّٰه و رسوله و ملائکته).

و در صحیح منقولست از صفوان و ابن ابی عمیر از عبد اللّٰه که از اصحاب اصول است که حضرت امام محمد باقر صلوات اللّٰه علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله در روز پنجشنبه بسفر می رفتند و می فرمودند که روز پنجشنبه روزیست که حق سبحانه و تعالی و رسولش صلی اللّٰه علیه و آله و فرشتگانش همه آن را دوست می دارند.

و کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه منقول است که هر گاه حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله به جنگی می فرمودند در روز پنجشنبه می فرمودند

8- (و: کتب بعض البغدادیین إلى ابی الحسن الثانی صلوات اللّٰه علیه یسأله عن الخروج یوم الأربعاء لا یدور فکتب علیه السّلام من خرج

يوم الاربعاء لا يدور خلافا على اهل الطيرة وقي من كل آفة و عوفى من كل عاهة و قضي الله له حاجته).

و صدوق كالصحيح روایت کرده است از محمد بن احمد بغدادی ثقه که عریضه نوشتیم به حضرت امام رضا صلوات الله علیه و سؤال کردم از سفر کردن در روز چهارشنبه که بر نگردد یعنی چهارشنبه آخر ماه خصوصا هر گاه در تحت الشعاع باشد حضرت صلوات الله علیه نوشتند که هر که بیرون رود در روز چهارشنبه آخر ماه بقصد مخالفت جمعی که فالهای بد می زنند حق سبحانه و تعالی او را نگاه دارد از هر آفتی و عافیت کرامت فرماید از هر مرضی و بر آورد حاجتش را که به طلبش می رود و گفت عرض نمودم مرتبه دیگر و سؤال کردم از حجامت کردن در روز چهارشنبه آخر ماه باز حضرت نوشتند که هر که در این روز حجامت کند بقصد مخالفت جمعی که فال بد را مؤثر می دانند حق سبحانه و تعالی او را عافیت کرامت فرماید از هر آفتی و نگاه دارد از هر مرضی که ممکن باشد آمدنش و کبود نشود جای حجامتش.

و صدوق كالصحيح از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله روایت کرده است که فرمودند که چهارشنبه آخر ماه روز نحس مستمر است که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید یاد فرموده است که بر قوم عاد فرستادیم باد سرد را در روز شومی که شومی آن همیشه خواهد بود، و احادیث بسیار در مذمت چهارشنبه آخر ماه ذکر کرده است که حجامت بد است و نوره بد است و سفر بد است.

و در حدیث طویلی از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه روایت کرده است تفصیل هر بلایی که از حق سبحانه و تعالی نازل شده، بر هر

طایفه در چهارشنبه آخر ماه نازل شده است، و منافات نیست میان این اخبار و خبر متن و امثال آن زیرا که ممکن است که بحسب واقع تشام داشته باشد و چون بنده از روی مخالفت آن جماعت کند بلا به او نرسد چنانکه خواهد آمد که تصدق کنید تا بلا دفع شود

14- (قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: عَلَيْكُمْ بِالسَّيْرِ بِاللَّيْلِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تَطْوِي بِاللَّيْلِ).

و در قوی کالصحیح منقول است که آن حضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند که بر شما باد به رفتن در شب به درستی که زمین را در شب بهم می پیچند، و مجربست که سفر در شب نمی نماید و در روز بسیار می نماید

6- (و فِي رِوَايَةِ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ وَ حَمَّادِ بْنِ عَثْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ: الْأَرْضُ تَطْوِي فِي آخِرِ اللَّيْلِ).

و در صحیح از جمیل و در صحیح از حماد منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که زمین را در آخر شب در هم می پیچند یعنی شبگیر بعد از نصف شب خوب است که آدمی و حیوانات استراحتی کرده باشند و چون به راه می افتند قوت غذا که در بدنشان جا کرده تازه زورند به زودی منزل را طی می کند و این معنی مجربست و حدیث اول نیز محمول است بر این یا آن که شب بهتر است از روز و آخر شب بهتر است از اول شب

6- (و رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْخَثْعَمِيُّ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ: لَا تَخْرُجْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي حَاجَةٍ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ السَّبْتِ وَ طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَاخْرُجْ فِي حَاجَتِكَ).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

فرمودند که روز جمعه متوجه کاری از کارهای دنیا مشو و چون روز شنبه آفتاب طالع شود از جهة هر کاری که داری روانه شو که حق سبحانه و تعالی آن را می سازد خصوصا هر گاه در روز جمعه مشغول عبادت باشد، و تا طلوع آفتاب مشغول تعقیب باشد، و روز جمعه ناخن و شارب گرفته باشد

6- (و سال ابو ایوب الخزاز و عبد الله بن سنان ابا عبد الله عليه السلام:

عن قول الله عزّ وجلّ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ فَمَاذَا قَالُوا فَقَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِنْتِشَارُ يَوْمَ السَّبْتِ).

و بسند صحیح از ابراهیم و بسند صحیح از عبد الله منقولست که هر يك گفتند که سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از تفسیر آیه کریمه که حق سبحانه و تعالی می فرماید که چون نماز جمعه را به جا آورید پهن شوید در زمین و طلب کنید از فضل الهی و نعمتهای او را که از جهة شما آفریده است پس حضرت صلوات الله عليه فرمودند که نماز در روز جمعه است یعنی کل جمعه مشغول عبادت می باید بود، و روز شنبه پهن می باید شد.

اگر چه ظاهر آیه آنست که بعد از نماز بطلب کارها می توان رفت و لیکن ائمه اهل بیت صلوات الله عليهم عارفند به مراد الهی

زمان مکروه سفر

6- (و قال صلوات الله عليه: السبت لنا و الاحد لبني أمية).

و منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که روز شنبه از ماست و روز یکشنبه از بنی امیه و ظاهرا سهوی شده است و صدوق احادیث بسیار در فضیلت روز یکشنبه نقل کرده است و در مذمت روز دوشنبه احادیث متواتره وارد شده است که روز بنی امیه است و ظاهرا يك

ص: 296

جمله از قلم نساخ افتاده است.

چنانکه روایت کرده است در صحیح از ابن ابی عمیر و او از بسیاری از مشایخ خود که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که شنبه روز ماست و یکشنبه روز شیعیان ماست و دو شنبه روز دشمنان ماست و سه شنبه روز بنی امیه است و چهار شنبه روز آشامیدن دو است و پنجشنبه روز قضا حوائج است و جمعه روز پاکیزگی است و بوی خوش کردن و عید مسلمانانست و بهتر از عید فطر و قربانست، و روز غدیر بهترین عیدهاست و آن هجدهم ذی الحجه است و در روز جمعه بود که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آن حضرت را به امامت نصب کردند و قایم اهل البیت (علیهم السلام) در روز جمعه خروج خواهد کرد و قیامت در روز جمعه خواهد بود و هیچ عملی بهتر از صلوات بر محمد و آل او صلوات الله علیهم نیست و از این باب احادیث بسیار است و حدیثی موافق متن نقل نکرده اند

6- (و قال صلوات الله علیه: لا تسافر یوم الاثنین و لا تطلب فیہ حاجة).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که در روز دو شنبه بسفر مرو و بطلب حاجت نیز مرو

14,6- (و روی عن ابی ایوب الخزاز انه قال: اردنا ان نخرج فجئنا نسلّم علی ابی عبد الله صلوات الله علیه فقال کانتکم طلبتم بركة الاثنین قلنا نعم قال فایّ یوم اعظم شو ما من یوم الاثنین فقدنا فیہ نبینا صلی الله علیه و آله و ارتفع الوحي لا تخرجوا یوم الاثنین و اخرجوا یوم الثلاثاء).

و در صحیح منقولست از ابراهیم بن عیسی که اراده کردیم که در روز دو شنبه بیرون رویم به خدمت آن حضرت صلوات الله علیه رفتیم که سلام کنیم

ص: 297

ووداع نماییم حضرت فرمودند که گویا که از جهة تیمن و تبرک روز دو شنبه امروز را اختیار کرده اید گفتیم بلی حضرت فرمودند که کدام روز نحوستش از این روز بیشتر است روزیست که حضرت سید المرسلین از ما رفته است و وحی که به برکت آن حضرت نازل می شد در این روز از ما منقطع شد، در روز دو شنبه بیرون مروید و روز سه شنبه بیرون روید و از این باب احادیث بسیار وارد شده است و اولی آنست که از جهة هیچ کاری روز دو شنبه شروع در آن کار نکنند خصوصا سفر

6- (روی محمد بن حمران عن ابیه عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: من سافر او تزوج و القمر فی العقرب لم یر الحسنی).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که بسفر رود یا عقد نکاح واقع سازد و حال آن که قمر در عقرب باشد خیر نمی بیند از آن نکاح و از آن سفر.

و ظاهرش آنست که چون عرب ستاره های عقرب را به شکل عقرب می دیدند به فال خوب نمی دانستند حضرت به اعتبار طیره نهی فرموده باشند.

و ممکن است که علامت بدی باشد یا حق سبحانه و تعالی تاثیری داده باشد آن را از قبیل تاثیر فلفل در حرارت و کافور در برودت و لیکن جزم نمی توان کرد به هیچ یک

6- (و روی عن عبد الملك بن اعین قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله علیه اني قد ابتليت بهذا العلم فأريد الحاجة فاذا نظرت إلى الطالع ورأيت الطالع الشرّ جلست ولم اذهب فيها و اذا رأيت الطالع الخیر ذهبت فی الحاجة فقال لي تقضى قلت نعم قال احرق كتبك).

و مرویست در حسن کالصحیح که عبد الملك گفت عرض نمودم

به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که من مبتلا شده ام به محبت علم نجوم و گاه هست کاری دارم نظر به طالع می کنم یعنی ملاحظه می نمایم که در آن ساعت چه برج طالع است و اعمال بسیار از جهت این ساخته اند از اصطربلاب و مطلع الأنوار و غیر آن. و اگر کسی فی الجملة شعوری دارد احتیاج باین اعمال نیست ملاحظه می کند که آفتاب در کدام برجست و در چند درجه آنست مثلا اگر آفتاب در درجه اولی حمل باشد در روز اول نوروز اول ظهر سرطان طالع می شود و اول غروب میزان طالع می شود و در نصف شب جدی طالع می شود و هر برجی یا مطلبی مناسبست دارد در آن وقت از اول طلوع آن برج تا دو ساعت خوبست. مثلا اگر از جهت عقد نکاح برج ثابت مطلوبست غیر از عقرب بر مذهب همه و غیر از اسد بر مذهب جمعی، و در دلو و ثور خوبست و اگر دایره هندی کشیده باشند دو سه روز که در هر فصلی تدبیر نماید اوقات را می داند و در شب ستارگان کافی است پس بعد از ملاحظه اگر شر طلوع کرده باشد می نشینم و به آن کار نمی روم و اگر خیر طالع باشد در انکار شروع می نمایم.

حضرت فرمودند که اگر در طالع خوب می روی کارت ساخته می شود؟ عرض کردم که بلی حضرت فرمودند که کتابهای خود را بسوزان و ظاهرا سببش این باشد که بر آمدن حاجت مقارن این ملاحظه علامت استدراج است کتابها را می باید سوخت تا اعتمادش بر حق سبحانه و تعالی باشد نه به ستاره.

بدان که احادیث بسیار وارد شده است بر حقیقت نجوم، و احادیث بسیار وارد شده است بر نهی از تعلیم و تعلم آن بلکه بعضی دلالت می کند بر کفر کسی که قایل به نجوم باشد، و جمع بین الاخبار باین است که اگر کسی

اعتماد بالوهیت نجوم داشته باشد و یا آن را قدیم داند کافر است، و اگر حادث داند و مؤثر داند جزما یا علامت داند جزما قول بما لا يعلم است و فسق است، و اگر بر سبیل احتمال یا تقال و تطیّر عمل کند تا ترك کند ظاهرا بد نباشد و الله تعالی يعلم، و خواهد آمد در ابواب تجارات نیز.

و علی ائی حال کسی خلاف نکرده است در کراحت سفر در عقرب و هم چنین تزویج و اولی آنست که از ستاره و برج هر دو اجتناب کند بنا بر حرکت کواکب ثابتة در هر بیست و چهار هزار سال و کسری یک دور، و از زمان حضرت سید المرسلین و ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین تا حال قریب به هزار سال شده است و ستاره های عقرب داخل برج میزان شده اند و از برج پس رفته است قریب بنصف برج پس از ابتدای طریقه تا وسط قوس اجتناب کردن بهتر خواهد بود

9- (و روی سلیمان بن جعفر الجعفری عن ابی الحسن موسی بن جعفر صلوات الله علیهما قال: الشوم فی المسافر فی طریقة فی خمسة الغراب التاعق عن یمینه و الکلب الناشر لذنبه و الذئب العاوی الذی یعوی فی وجه الرجل و هو مقع علی ذنبه یعوی ثم یرتفع ثم ینخفض ثلاثا و الطبی السانح من یمین إلى شمال، و البومة الصارخة، و المرأة الشّمطاء تلقی فرجها، و الاتان العضباء یعنی الجدعاء فمن أوجس فی نفسه منهنّ شیئا فلیقل اعتصمت بك یا ربّ من شرّ ما اجد فی نفسی فاعصمنی من ذلك قال فیعصم من ذلك).

و به اسانید صحیحه و حسنه كالصحیحه منقولست که حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند که آن چه شوم است و مبارک نیست مسافر را پنج چیز است یکی کلاغی که فریاد کند از دست راست دیگر

سگی که دم را برداشته باشد.

و گرگی که از برابر فریاد کند و بر دم نشسته باشد و فریاد کند دیگر فریاد یا دم را بلند کند دیگر پست کند سه مرتبه و آهوئی که از دست راست او پیدا شود و بدست چپ او رود و بومی که فریاد کند مطلقاً یا گریه کند چون خنده اش را میمون و مبارک می دانند اکثر عوام و زن پیری که گیسوی او سیاه و سفید شده باشد و روبرو آید و بی چادر باشد یا اعم و الاغ ماده گوش بریده، پس کسی که در نفس خود یا بد کراهتی از اینها باید که این دعا بخواند که ترجمه اش اینست که پناه به تو آوردم ای پروردگار من از شر آن چه در خود می یابم از خوف، خداوندا مرا در پناه خود در آور، پس فرمودند که هر که این دعای اعتصام را بخواند حق سبحانه و تعالی او را حفظ نماید.

بدان که آن چه در این حدیثست که شوم است اینها بحسب ظاهر مخالفت دارد با آن چه از پیش گذشت که طیره نمی باشد، و حمل می کنیم بر آن که مردمان اینها را شوم می دانند و در واقع تشام ندارند و لیکن نفوس ضعیفه از اینها متأثر می شوند باید که دعای اعتصام را بخوانند تا حق سبحانه و تعالی او را در حفظ خود محفوظ دارد و واهمه بسیار است که کشنده است، دیگر پنج چیز فرمودند، و در نسخ حدیث از کافی و امالی و محاسن و غیرهما نیز پنج است و آن چه شمرده شده است هفت است ممکن است که پنج را که عمده باشد اول فرموده باشند و دو چیز آخر را ملحق ساخته باشند که از اینها نیز توهم می باشد کمتر و یا آن که هفت اول را به غلط پنج شنیده باشد

ص: 301

6- (روى الحسن بن محبوب عن عبد الرحمن بن الحجاج قال قال ابو عبد الله صلوات الله عليه: تصدق و اخرج أي يوم شئت).

این بابی است در آن که پیش از سفر تصدق مستحب است مرویست به اسانید صحیحه که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که تصدق کن و هر روزی که خواهی بیرون روی یعنی اگر چه قمر در عقرب باشد یا چهارشنبه آخر ماه یا دو شنبه باشد که تصدق دفع نحوستش را می کند و لازم نیست که نحوستی داشته باشد هر روز بلاها از آسمان نازل می شود و به سبب تصدق آنها دفع می شود و هم چنین اگر نحوستی داشته باشد

6- (و روى عن حماد بن عثمان قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه أ يكره السفر فى شىء من الايام المكروهة مثل الاربعاء وغيره فقال افتتح سفرك بالصدقة و اخرج اذا بدا لك و اقرء آية الكرسي و احتجم اذا بدا لك).

و به اسانید صحیحه منقولست از حماد که گفت عرض نمودم به آن حضرت که آیا مکروهست سفر کردن در روزهایی که مردمان از آنها کراهت دارند مانند چهارشنبه و غیر آن پس حضرت فرمودند که پیش از سفر تصدق کن و هر وقتی که خواهی بدر رو آیه الكرسي بخوان و هر روزی که خواهی حجامت کن چون در احادیث واقع شده است کراهت حجامت

در روز چهارشنبه، و آیه الکرسی رفع آن می کند بلکه رفع و دفع هر بلائی و مرضی به آیه الکرسی می شود

7- (و روی عن ابن ابی عمیر انه قال: كنت انظر فی النجوم و اعرفها و اعرف الطالع فیدخلنی من ذلك شیء فشکوت ذلك إلى ابی الحسن موسی بن جعفر صلوات الله علیهما فقال اذا وقع فی نفسك شیء فتصدّق علی اول مسکین ثم امض فانّ الله عزّ و جلّ یدفع عنک).

و به دوازده سند صحیح و چهار حسن کالصحیح منقول است از محمد که گفت مطالعه کتب نجومی می کردم و ستاره ها را می شناختم یعنی خوب و بدش را می دانم و یا می دانم اصطراب را که به آن می دانم که هر ساعتی چه کوكب طالع است و به سبب این بسیار است که می یابم که بلائی متوجه منست و در غم و الم این علم گرفتارم یا خوف دارم که مؤاخذ باشم پس غم خود را به آن حضرت صلوات الله علیه عرض نمودم حضرت فرمودند که وقتی در خود بیابی غمی و المی از این جهت هر روز تصدق کن به اول درویشی که به او رسی و روانه شو که حق سبحانه و تعالی آن واهمه را رفع می کند یا اگر بلائی باشد دفع می کند تصدق آن را و به همین مضمون حدیثی کالصحیح منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و ظاهر این حدیث آنست که مانند ابن ابی عمیر را نظر کردن در نجوم ضرر ندارد و آن چه نهی واقع شده است نسبت به جمعی باشد که خوف اعتقادات بد باشد ایشان را یا به سبب نجوم از اعتصام و توکل و تقویض بجناب اقدس الهی باز مانند چنانکه الحال متعارف شده است و إن شاء الله در ابواب تجارات نیز خواهد آمد

6- (و روی کردین عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: من تصدّق

بصدقة اذا اصبح دفع الله تبارك و تعالی عنه نحس ذلك اليوم).

و كالصحيح و در صحيح منقولست از مسمع كردین ثقه كه حضرت امام جعفر صلوات الله عليه فرمودند كه هر كه در وقت صبح تصدق در راه حق سبحانه و تعالی بکند حق سبحانه و تعالی نحوست آن روز را از او دفع کند

4- (و روی هارون بن خارجه عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر صلوات الله عليه قال: كان علی بن الحسين صلوات الله عليهما اذا اراد الخروج إلى بعض أمواله اشترى السلامة من الله عز و جل بما تيسر له و يكون ذلك اذا وضع رجله في الركاب و اذا سلمه الله و انصرف حمد الله تعالی و شكره و تصدق بما تيسر له).

و مرویست در موثق كالصحيح از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه كه چون حضرت سید الساجدين صلوات الله عليه اراده می فرمودند كه بسوی بعضی از مزارع خود روند سلامتی آن سفر را از حق سبحانه و تعالی می خریدند بهر چه میسر می شد از تصدق و وقتی آن صدقه را می دادند كه پا در ركاب می كردند و چون به سلامت به خانه می آمدند حمد و شكر الهی به جا می آوردند و تصدق می كردند بهر چه میسر می شد.

ص: 304

14- (قال امير المؤمنين صلوات الله عليه: قال رسول الله صلى الله عليه وآله من خرج في سفر و معه عصا لوز مرّ و تلا هذه الآية و لمّا توجّه تلقاء مدين إلى قوله و الله على ما نقول وكيل آمنه الله عزّ و جلّ من كلّ سبع ضارّ و من كلّ لصّ عاد و من كلّ ذات حمة حتّى يرجع إلى اهله و منزله و كان معه سبعة و سبعون من المعقبات يستغفرون له حتّى يرجع و يضعها).

این بابی است در سنت بودن با خود داشتن عصای بادام تلخ در سفر منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که هر که به سفری رود و با او باشد عصای چوب بادام تلخ بادام کوهی چنانکه از مشایخ شنیده ام یا اعم از کوهی و باغی تلخ و بخواند که و لَمَّا تَوَجَّهَ تَأْوِيلُ كَيْلٌ أَيْ هَشْت آيَه است از سوره قصص حق سبحانه و تعالی ایمن دارد او را از شر هر درنده که ضرر رساند یا ضاری به همزه یعنی درنده های بزرگ مانند شیر و ببر و پلنگ و از شر هر دزد ظالم و از شر هر حیوان گزنده مانند مار و عقرب تا به خانه خود برگردد و حق سبحانه و تعالی هفتاد و هفت فرشته را مقرر سازد که از عقب او روانه شوند و حفظ و حمایت او کنند و از جهة او آمرزش طلب کنند تا به خانه خود برگردد و عصا را بگذارد

6- (و قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله: حمل العصا ينفى الفقر ولا

و از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که عصا با خود برداشتن فقر را دور می کند و شیطان از او نمی گذرد یعنی حق سبحانه و تعالی عصا را مانع می گرداند از تسلط شیاطین و در بعضی از نسخ براء مهمله است یعنی شیطان به حوالی آن گذر نمی کند و عمدۀ رفع تکبر است چون کبر فعل شیطان است و متکبران برادران شیطانند

1- (و قال صلوات الله علیه: من اراد ان تطوی له الارض فلیتخذ النّقد من العصا و التّقد عصا لوز مر).

و از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه یا حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله منقولست که هر که خواهد که زمین از جهة او نور دیده و پیچیده شود باید که عصای چوب بادام تلخ با خود داشته باشد و نقد چوب بادام تلخ است، و ظاهر این اخبار آنست که اگر عصا با خود داشته باشد این ثواب و این خصال داشته باشد اگر چه تکیه بر او نداشته باشد و ممکن است که محمول باشد بر متعارف و آن عصا با خود داشتنی است که تکیه بر او داشته باشد و شکی نیست که این بهتر است و اگر سوار باشد یا در منزل باشد محض بودن کافی است و اگر عصای کوتاهی باشد که در وقت نشستن یا سواری بر آن تکیه کند بهتر است چنانکه حضرت افضل النبیین صلی الله علیه و آله تکیه می فرمودند بر عصای نیزه صغیره

14- (و قال صلی الله علیه و آله و سلّم: تعصّوا فانه من سنن اخوانی التّبیین صلی الله علیهم و کانت بنو اسرائیل الصّغار و الکبار یمشون علی العصا حتّی لا یختالوا فی مشیهم).

و منقولست از حضرت اشرف المرسلین صلی الله علیه و آله که عصا با خود بردارید که عصا نگاه داشتنن طریقه مرضیه پیغمبران است که برادران منند صلوات الله علیهم و دأب فرزندان یعقوب صغیر و کبیر ایشان این بود که با عصا راه می رفتند که مبادا ایشان را تکبری به هم رسد چون عصا علامت شکستگی است.

و منقولست که حضرت آدم علیه السلام بیمار شد بیماری سخت و در آن بیماری بی دماغی آن حضرت را به هم رسید به سبب طول مرض پس شکایت نمود جبرئیل وحشت خود را حضرت جبرئیل گفتند که شاخی از بادام تلخ ببرد به سینه گذارد و چون چنین کرد حق سبحانه و تعالی وحشت او را زایل گردانید.

و دیگر منقول است که حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و علیهم فرمودند که هر که با عصا راه رود در سفر و حضر از جهة تواضع حق سبحانه و تعالی از جهة او بنویسد بعدد هر گامی هزار حسنه و محو کند از او هزار گناه و بلند کند از جهة او هزار درجه و اکثر این اخبار در جامع الاخبار مذکور است مرسلًا با استدلال به آیه کریمه قالَ هِيَ عَصَايَ الْخ

باب ما يستحب للمسافر من الصلاة اذا اراد الخروج

14- (قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: ما استخلف رجل على اهله بخلافة افضل من ركعتين يركعهما اذا اراد الخروج إلى سفر و يقول اللهم اني استودعك نفسي و اهلي و مالي و ذريتي و دنياي و آخرتي و امانتي و خاتمة عملي فما قال ذلك احد الا اعطاه الله عزّ و جلّ ما سال و سيأتي ذكر ذلك في أوّل باب سياق المناسك من هذا الكتاب عند انتهائي إليه إن شاء الله).

این بابی است در ذکر نمازی که سنت است مسافر را که آن را به جا آورد در وقتی که خواهد بسفر رود، در قوی کالصحيح منقول است از که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند که خلیفه از جهة خود نگذاشت کسی که بهتر از دو رکعت نماز می باشد که به جا آورد آن را در وقت بیرون رفتن بهر سفری که رود و بعد از آن این دعا را بخواند که ترجمه اش اینست که خداوندا به تو می سپارم خود را، و اهل خانه خود را، و مال خود را، و فرزندان خود را، در دنیای خود، و آخرت خودم را، و دین خود را و خاتمه اعمال خود را بانکه با ایمان از دنیا بروم پس هر بنده که این دعا را بخواند البته حق سبحانه و تعالی دعای او را

مستجاب گرداند و عن قریب همین نماز و دعا را ذکر خواهم کرد در اول باب ذکر مناسک حج در این کتاب وقتی که به آن جا رسم این شاء الله تعالی.

و غرضش آنست که این مضمون را در روایتی دیگر به دعایی دیگر اتم از این بیان خواهم کرد و اگر در اینجا اختصار واقع شد بنا بر این است که در آنجا خواهد گفت و چون در اینجا ذکر کردن اهم بود دعاهای دیگر را در آنجا ذکر خواهم کرد این شاء الله تبارک و تعالی.

ص: 309

عند خروجه من السفر

7- (روى موسى بن القاسم البجلي عن صباح الحداء قال سمعت موسى بن جعفر صلوات الله عليهما يقول: لو كان الرجل منكم اذا اراد سفرا قام على باب داره تلقاء الوجه الذي يتوجه اليه فقرا فاتحة الكتاب امامه و عن يمينه و عن شماله و آية الكرسي امامه و عن يمينه و عن شماله ثم قال اللهم احفظني و احفظ ما معي و سلمني و سلم ما معي و بلغني و بلغ ما معي ببلاغك الحسن لحفظه الله و لحفظ ما معي و سلمه الله و سلم ما معي و بلغه الله و بلغ ما معي قال ثم قال يا صباح اما رأيت الرجل يحفظ و لا يحفظ ما معي و يسلم ما معي و لا يسلم ما معي و لا يبلغ ما معي قلت بلى جعلت فداك).

این بابی است در بیان دعاهایی که سنت است مسافر را در وقت بیرون رفتن بسفر به هفت سند صحیح منقول است از صباح کفشگر که شنیدم که حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند که اگر شخصی اراده سفری داشته باشد از شما شیعیان بر در خانه اش بایستد رو به جانب راهی کند که متوجه آنست، و سوره حمد که اول قرآن است بخواند از پیش رو و از جانب راست و از جانب چپ، و آیه الكرسي را بخواند از سه طرف و در صحیحه دیگر به همین اسناد است به زیادتى که قل هو الله احد را از سه طرف و

معوذتین را نیز از سه طرف بخواند پس این دعا را بخواند که ترجمه اش این است که خداوندا مرا حفظ کند و هر چه با من است حفظ کن خداوندا مرا به سلامت دار و سالم دار آن چه با منست خداوندا برسان مرا به کعبه معظمه و به خانه خود و برسان آن چه را با منست برسانیدنی در نهایت خوبی که حجم مقبول شود، و در رسیدن به خانه من و ایشان به سلامت باشیم، هر گاه این اعمال را به جا آورد حق سبحانه و تعالی او را محفوظ دارد و آن چه با اوست محفوظ دارد و او را سالم دارد و آن چه با اوست سالم دارد از جمیع نقصها و برساند او را و برساند آن چه را با اوست به خانه خود آیا نمی بینی که بسیار است که خود محفوظ می ماند و آن چه با اوست محفوظ نمی ماند و او به سلامت و آن چه با اوست سالم نیست و او می رسد و آن چه با اوست نمی رسد گفتیم بلی فدای تو کردم چنین است که می فرماید

6- (و: کان الصادق صلوات الله علیه اذا اراد سفرا قال اللهم خلّ سيلنا و احسن تسييرنا و اعظم عافيتنا).

و چنین بود که آن حضرت هر گاه اراده می نمودند که به سفری روند این دعا می کردند که ترجمه اش اینست که خداوندا موانع این راه را دفع کن و ما را به خوبی و رفاهیت ببر که در این سفر تعب نکشیم و بزرگ گردان عفو خود را از گناهان و بلاهای ما چون گناهان ما عظیم است بغیر از عفو عظیم تو چیزی آن را بر طرف نمی تواند کرد و هم چنین استحقاق بلاهای دنیوی به سبب اعمال قبیحه به نهایت رسیده است عفو عظیم تو دفع اینها می کند و می تواند کرد

8- (و روی علی بن اسباط عن ابی الحسن الرضا صلوات الله علیه قال:

قال لي اذا خرجت من منزلك في سفرا و حضر فقل بسم الله امنت بالله

توكلت على الله ما شاء الله لا حول ولا قوة الا بالله فتلقاه الشياطين فتضرب الملائكة وجوهها و تقول ما سييلكم عليه و قد سمى الله و امن به و توكل على الله و قال ما شاء الله لا حول ولا قوة الا بالله).

و در صحيح منقولست از حضرت ابو الحسن على بن موسى الرضا صلوات الله عليهما که فرمودند به على که هر گاه از منزل بيرون آبي در سفر يا در حضر بگو اين کلمات را که ترجمه اش اينست که ابتدا می کنم باين سفر بعون حق سبحانه و تعالى يا باسم او ايمان دارم و در ترايد در آن هستم بعون الهی يا آن که ايمان دارم به خداوند عالميان در جميع کارها خصوصا در اين سفر توکل بر خداوند می کنم و کارهای خود را به او می گذارم و آن چه خداوند می خواهد چنان می شود و نيست مرا و هيچ کس را که بازايستند از معاصی يا به جا آورند طاعات را مگر بعون حق سبحانه و تعالى پس هر گاه کسی اين کلمات را از روى اعتقاد بگويد و شياطين متوجه او شوند حق سبحانه و تعالى، فرشتگان چند را مقرر فرمايد که بر روى شياطين زنند و گویند که دور شويد از اين بنده مؤمن که راه شما را بر خود بست و شما را تسلطی بر او نماند چون بسم الله گفت و ايمان خود را تازه کرد و توکل بر خداوند خود نمود و اعتراف به عجز خود، و عظمت خداوند خود نمود باين کلمات، و به همين لفظ کليني در موثق كالصحيح بروايت حسن بن جهم از آن حضرت صلوات الله عليه روايت نموده است و روايات صحيحه در اين معنى وارد شده است.

5- (و روى ابو بصير عن ابى جعفر صلوات الله عليه قال: من قال حين يخرج من باب داره اعوذ بالله مما عادت منه ملائكة الله من شرّ هذا اليوم و من شرّ الشياطين و من شرّ من نصب لأولياء الله و من شرّ الجنّ و

الانس و من شرّ السّباع و الهوامّ و من شرّ ركوب المحارم كلّها اجير نفسى باللّه من كلّ شرّ غفر اللّه له و تاب عليه و كفاه المهمّ و حجزه عن السّوء و عصمه من السّتر).

و به اسانید صحیحہ منقول است کہ حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ ہر کہ در وقت بیرون آمدن از خانہ در در خانہ بایستد و این دعا را بخواند کہ ترجمہ اش اینست کہ پناہ بہ خداوند خود می برم بہ نحوی کہ فرشتگان پناہ بہ او می برند و عبارت کافی و محاسن اینست کہ اعوذ بما عازت بہ ملائکة اللّٰہ و این عبارت بہتر است و ظاہرا این اغلاط از نساخ شدہ است یعنی بہ عنوانی یا بہ اسمایی کہ فرشتگان الہی بہ آن اسماء پناہ بہ خداوند خود بردند بہ سبب آن استعاذہ معصومند و مخالفت الہی نمی کنند از شر این روز و از شر شیاطین و از شر جمعی کہ دشمنند و دشمنی می کند با دوستان حق سبحانہ و تعالی کہ ائمہ معصومینند صلوات اللّٰہ علیہم و از شر جن و انس و از شر درندگان و گزندگان و از شر مرتکب شدن محارم الہی ہمہ خود را در پناہ الہی در می آورم از ہر شری و چو این کلمات را بگوید حق سبحانہ و تعالی گناہان او را بیامزد و توبہ او را قبول فرماید و مهمّات او را کفایت کند و او را حافظ باشد کہ از او بدی صادر نشود و از ہر شری او را نگاہ دارد و در حسن کالصحیح منقولست کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰہ علیہ فرمودند کہ ہر کہ در وقت بیرون آمدن از خانہ و منزل دہ نوبت قل هو اللّٰہ احد بخواند در حفظ و حمایت الہی باشد تا بہ خانہ خود برگردد و ہمہ این افعال را در وقت بیرون رفتن از خانہ در سفر و حضر خوبست و در ابواب تجارات نیز خواهد آمد

6- (: كان الصادق صلوات الله عليه اذا وضع رجله في الركاب يقول سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَيَسْبِحُ اللَّهُ سَبْعًا وَيُحْمَدُ اللَّهُ سَبْعًا وَيَهْلَلُ اللَّهُ سَبْعًا).

این بابی است در بیان اذکار و دعواتی که در وقت سوار شدن مستحب است خواندن آنها خواه در سفر و خواه در حضر.

در قوی کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه چون پا در رکاب می گذاشتند که سوار شوند این آیه را که ترجمه اش اینست می خواندند که به پاکی یاد می کنم خداوندی را که مسخر گردانید این حیوان را از جهة ما و ما نمی توانستیم که آن را مسخر خود گردانیم، و حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید در بسیار جائی منت بر بندگان خود گذاشته است به تسخیر حیوانات بلکه عالم علوی و سفلی را همه از جهة بندگان خود آفریده است می باید که بنده در هر نعمتی خداوند خود را یاد کند و اقل مراتب شکر که بر همه لازمست آنست که بدانند که این نعمتهای اوست که از جهة ایشان آفریده است تا نعمتهای خود را بر ایشان بیفزاید در دنیا و عقبی و بعد از آن هفت نوبت سبحان الله و هفت نوبت الحمد لله و هفت مرتبه لا اله الا الله می گفتند و بعد از آن پای دیگر را می گردانیدند و سوار می شدند

14,1- (وروی عن الاصبغ بن نباتة انه قال: أمسكت لأمير المؤمنين

صلوات الله عليه بالركاب و هو يريد ان يركب فرفع رأسه ثم تبسم فقلت يا امير المؤمنين رأيتك رفعت رأسك و تبسمت قال نعم يا اصبح أمسكت لرسول الله صلى الله عليه و آله كما أمسكت لي فرفع رأسه فتبسم فسألته كما سألتني و سأخبرك كما أخبرني أمسكت لرسول الله صلى الله عليه و آله الشهباء فرفع رأسه إلى السماء و تبسمت فقال يا علي انه ليس من احد يركب ما أنعم الله عليه ثم يقرأ آية السخرة ثم يقول «استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم و اتوب اليه اللهم اغفر لي ذنوبي فانه لا يغفر الذنوب الا أنت الا قال السيد الكريم يا ملائكتي عبادي يعلم انه لا يغفر الذنوب غيري اشهدوا اني قد غفرت له ذنوبه).

و در موثق كالصحيح بلکه در صحيح چون کتاب اصبح اول کتابی بود که تصنیف شد و متواتره بود نزد محدثین و به اسناد آن را تیمنا ذکر می کند منقول است که اصبح گفت که در خدمت حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليه رکاب حضرت را گرفتم که سوار شوند حضرت سر به جانب آسمان کردند و تبسم کردند پس عرض نمودم که یا امیر المؤمنین شما را دیدم که سر بالا فرمودید و تبسم فرمودید حضرت فرمودند که بلی ای اصبح چنانکه تو رکاب مرا نگاه داشتی و من تبسم نمودم من نیز رکاب حضرت سید المرسلین صلى الله عليه و آله را گرفتم و حضرت تبسم فرمودند سؤال کردم از او چنانکه تو سؤال کردی و حضرت وجه [آن چه ظ] فرمودند و من نیز می گویم چنین بود که حضرت می خواستند بر استر سفید ماده سوار شوند و من رکاب گرفتم و حضرت سر بسوی آسمان کردند و تبسم فرمودند پس گفتم یا رسول الله سر بسوی آسمان کردید و تبسم فرمودید و يك سطر از این

حدیث بمنزله مکرر است در محاسن برقی نیست یا [با ظ] آن که اکثر احادیث سفر را از کتاب برقی بترتیب برداشته است و نبودنش بهتر است و چنین است که اُمسکت لرسول الله ﷺ هباء و آن چه در میان است زیاد شده است پس حضرت فرمودند که یا علی هر که خواهد که سوار شود بر الاغ یا اسب و استر و شتری که حق سبحانه و تعالی انعام کرده است بوی پس آیه الكرسي بخواند تا و هو العلی العظیم و تا بخالدون بهتر است خواندن بعد از آن آیه سخره را بخواند که در سوره اعرافست از إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ تا مِنَ الْمُحْسِنِينَ پس این استغفار را بخواند هنوز تمام نکرده باشد که خداوند کریم بفرماید که ای فرشتگان من بنده من می داند که نمی آمرزد گناهان را بغیر از من گواه باشید که گناهان او را آمرزیدم و ترجمه استغفار اینست که از خداوند خود طلب می کنم که مرا بیامرزد آن خداوندی که غیر از او خدائی نیست و زنده ایست که موت ندارد و بذات خود موجود است و قیام خلاق به اوست و توبه و بازگشت می کنم بسوی او خداوند بیامرز گناهان مرا به درستی که نمی آمرزد گناهان مرا بغیر از تو

14,6- (روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: کان رسول الله صلّی الله علیه و آله فی سفره اذا هبط سبّح و اذا صعد کبّر).

این بابی است در بیان ذکر حق سبحانه و تعالی و دعاها که در راه باید خواند.

به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که دأب حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله این بود در سفر که چون به پستی می فرمودند سبحان الله می گفتند یعنی منزّه است حق سبحانه و تعالی از پستی و پست مرتبگی، بلکه هر کمالی و معرفتی و رفعت معنوی که هست همه مخصوص ذات مقدس واجب الوجودیست که مستجمع جمیع کمالاتست و هر جا پستی و نقصی که هست از لوازم غیر اوست از ممکنات، و چون آن حضرت به بلندی می رفتند الله اکبر می گفتند یعنی حق سبحانه و تعالی از آن بزرگتر است که وصف بزرگی او توان کرد یا آن که بلند مرتبه تر از آنست که بلندی او از قبیل بلندی ممکنات باشد بلکه بلندی او بلندی رتبه است که واجب الوجودیست که همه ممکنات ذلیل اویند و نعم ما قال نه بلندیست هست ز افزونی*** ذات او برز چندی و چونی

و از این حدیث راهی از جهة محبت عارفان گشوده اند آن حضرت صلی الله علیه و آله تا در هر چه نظر کنند بواسطه آن به صفتی از صفات کمال الهی روند و او را به هیچ صفتی از صفات نقص متّصف ندانند

5,6- (و روی العلا عن ابی عبیده عن احدهما صلوات الله علیهما: قال اذا كنت فی سفر فقل اللهم اجعل مسیری عبدا و صمتی تقکرا و کلامی ذکرا).

و به بیست و یک سند صحیح منقولست که حضرت امام محمد باقر یا حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیهما می فرمودند که هر گاه در سفری باشی این دعا را بخوان بسیار و ترجمه اش اینست که خداوندا چنان کن که در هر گامی مرا عبرتی حاصل شود و چنان کن که اگر خاموش باشم در فکر باشم و اگر گویا باشم در ذکر باشم.

و عبرت بمعنی در گذشتن است به آن که اگر به خرابی رسید بخاطر رساند که وقتی آبادان بوده است و چه بسیار کسی که بوده اند و رفته اند و عنقریبست که تو نیز از جمله رفته ها خواهی بود و بهر چه نظر کنی فکر کنی که این ممکن است و مصنوع است و صانعی دارد که رب العالمین است و رحمانیت الهی اقتضاء وجود این شیء کرده است و عالم الهی اقتضاء وجودش کرده است به قدرت کامله و فواید آن را فکر کند و عبرت آن را متفکر سازد و اگر سخن کند عبث سخن نگوید.

چنانکه به اسانید صحیحه منقولست از باب مدینه حکمت سید المرسلین صلی الله علیه و آله که جمیع خوبیها جمع شده است در سه چیز در نظر و سکوت و کلام، و هر نظری که در آن عبرتی نباشد سهواست، و

هر خاموشی که در آن فکری نباشد غفلت است، و هر کلامی که در آن ذکری نباشد لغو است پس خوشا حال بنده که نظرش همه عبرت، و سکوتش همه فکرت، و کلامش همه ذکر باشد، و بر گناهان خود گریان و مردمان از شر او ایمن باشند و چون آدمی به خودی خود باین صفات نمی تواند رسیدن حضرت این معانی در این کلمه دعا فرموده اند تا آدمی به تضرع و زاری از خداوند خود طلب نماید شاید بفضل او به این ها رسد و اگر کسی به تفضل الهی باین مقامات رسد هر ساعتی او را هزاران لذتست که وصف آن نمی توان کرد.

چنانکه در حدیث قدسی واقعست که مهیا ساخته ام از جهة بندگان صالح خود آن چه را چشمها ندیده باشند و گوشها نشنیده باشد و در خاطر کسی خطور نکرده باشد و اینها از صفات دوستان حق سبحانه و تعالی است چنانکه در حدیث اولیاء الله مذکور است که سکوت ایشان ذکر است و نطق ایشان همه حکمت است و راه رفتن ایشان در میان مردمان برکتست اگر نه اجل مقرر شده باشد ارواح ایشان در اجساد ایشان قرار نگیرد يك چشم زدن، و خاصیتش آنست که حق سبحانه و تعالی فرموده است که به درستی که اولیاء خدا را نه خوفیست در آخرت و دنیا و نه غمگین و محزون می شوند

14- (وقال رسول الله صلى الله عليه وآله: والذی نفس ابی القاسم بیده ما هلل مهلل و لا کبر مکبر علی شرف من الاشراف الا هلل ما خلفه و کبر ما بین یدیه بتهلیله و تکبیره حتی يبلغ مقطع التراب).

و در قوی منقولست که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند که بحق خداوندی که جان ابو القاسم که کنیت حضرت سید المرسلین است در

قبضه قدرت اوست که هر که بر بلندی بر آید و بگوید لا اله الا الله یا بگوید الله اکبر البته به سبب گفتن کلمه توحید هر چه در عقب اوست تا منتهای زمین، و به سبب الله اکبر هر چه در برابر اوست تا منتهای زمین هر چه هست همه متکلم به تهلیل و تکبیر شوند خواه فرشتگان و جنیان و خواه درختان و گیاه و سنگ و کلوخ و حیوانات غیر روح انسان بلکه ارواح و ابدان همه تکبیر و تهلیل گویند و ثواب همه از جهة او باشد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است

(وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَقْتَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ)

نیست چیزی مگر آن که به تسبیح و تهلیل الهی مشغولند و لیکن شما نمی فهمید تسبیح ایشان را و این تکبیر غیر تکبیر و تهلیلی است که همیشه می گویند

ص: 320

باب ما يجب على المسافر في الطريق

من حسن الصحابة و كظم الغيظ و حسن الخلق

و كفّ الاذى و الورع

6- (روى عن ابي الربيع الشامى قال: كنا عند ابي عبد الله صلوات الله عليه و البيت غاصّ بأهله فقال ليس متّاً من لم يحسن صحبة من صحبه و موافقة من وافقه و ممالحة من مالحه و مخالفة من خالفه).

این بابی است که در بیان آن چه واجب است بر مسافر در راه از خوب مصاحبت نمودن با رفقا و خشم خود را فرو نشانیدن و خلق نیکو داشتن و آزار به کسی نرسانیدن و پرهیزکاری از محرمات و شبهات الهی نمودن و کالصحیح منقول است از خالد که با جمعی در خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودیم و آن یورت پر بود از مردمان پس حضرت فرمودند که از ما نیست یعنی از شیعیان ما یا از خواص شیعیان ما نیست کسی که نداند و بفعل نیاورد مصاحبت یا محبت با جمعی که با ایشان مصاحبت می کند یا صحبت می دارد چون شرایط آن بسیار است و خواهد آمد در حقوق و اگر کسی داند و نکند ندانسته است.

و کسی که نداند موافقت نمودن و بر وفق طبایع جمعی بودن که ایشان با طبیعت سازند و در کافی و محاسن و غیر آن مرافقة من رافقه است یعنی ملاطفت نکند با جمعی که با او ملاطفت می نمایند، و فی نفسه مهربانی و

ص: 321

شفقت کردن مطلوبست چه جای آن که آن جماعت ملاحظت نمایند، و کسی که نداند و به جا نیورد حق نمک را با کسانی که حق نمک او را می دانند و همین که با یکدیگر چیزی خوردند یا چیز کسی را خوردند می باید که نه مثل سابق باشند، و کسی که نداند مخالفت نمودن با کسی که با او مخالفت نماید یعنی دشمنی نیز مرتبه دارد اگر کسی با این کس ستمی کند همان مقدار جزا دارد بغیر از فحش که جزای او با حاکم شرعست که حد بزند، و اگر کسی مشتی بر کسی زند و مشت زند یا سخت تر زند جایز نیست چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ و در اکثر نسخ به قافست یعنی خلق خود را نیکو کردن یا کسی که با این کس خلق را نیکو می کند یا آن که با خلق مردمان چنان سر کند که ایشان با او سر می کنند که اگر بر او تکبر کنند او استغنا ورزد از ایشان و اگر با او خوبی کند او خوبی کند و در بعضی از نسخ اول به قافست و ثانی به فاست یعنی خلق خوب داشته باشد یا کسانی که با او بد کنند به آن که به ازاء بدی نیکی کند و این بهتر است و به همه این مضامین روایات وارد شده است

5,6- (و روی صفوان الجمال عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: كان ابی صلوات الله علیه يقول ما يعبأ بمن يؤم هذا لبیت اذا لم یکن فیه ثلث خصال خلق یخالق به من صحبه و حلم یملك به غضبه و ورع یحجزه عن محارم الله عزّ و جلّ).

و منقولست به اسانید صحیححه از صفوان و از محمد بن مسلم و از میسر و غیر ایشان از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیهما که فرمودند که اعتنائی و اهتمامی نیست به شان کسی که قصد حج یا عمره این خانه کند هر گاه نبوده باشد در او این سه خصلت.

خلقی که به او معاشرت نیکو کند با مصاحبان یا معاشران خود و حلمی که مالک باشد غضبش را که فرو نشاند و به مقتضای آن عمل نکند دیگر ورع و پرهیزکاری که او را از محرمات الهی مانع باشد و به جا نیارد، و احادیث بسیار در فضایل این صفات وارد شده است و همیشه مطلوبست خصوصاً در سفرها که معاشرت بیشتر است و همیشه با همنمند بخلاف حضر خصوصاً این سفر که غرض عمده رضا الهی است می باید چنان کنند که در جمیع سفر حکم حاجیان داشته باشند

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ليس من المروءة ان يحدث الرجل بما يلقى في السفر من خير او شر).

و در موثق از جعفر بن غیاث منقولست که آن حضرت فرمودند که از مروت یعنی آدمیت یا مردی نیست که شخصی حکایت کند هر چه را در سفر بر سر او آمده است از خوبیهای او به دیگران یا بدیهای دیگران به او و بلاهایی که از حق سبحانه و تعالی بر سر او آمده باشد بلکه نیکیهای خود را فراموش می باید کرد و بدیهای دیگران را معذور می باید داشت چون در سفر خلقها تنگ می شود و از این جهت سفرش نامیده اند که ظاهر می گرداند اخلاق رذیله و حسنه را.

و لهذا منقول است که شخصی مدح نمود شخصی را نزد شخصی او گفت با او مسافرت کرده گفت نه گفت معامله کرده گفت نه گفت معاشرت کرده گفت نه گفت پس چگونه می گویی [خوب ظ] مردیست: خوبیها در سفر و در مالیات ظاهر می شود و بعنوان حدیث نیز منقولست

6- (و روی عن عمّار بن مروان الكلبي قال: أوصاني ابو عبد الله

صلوات الله عليه فقال أوصيك بتقوى الله و اداء الامانة و صدق الحديث و حسن الصحابة لمن صحبتك و لا قوة الا بالله).

و در صحیح منقولست که عمّار گفت که وصیت و امر کردند مرا حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه و فرمودند که امر می کنیم ترا یا عهد می گیرم از تو که پرهیزکار باشی از خداوند عالمیان، و به آن که امانت را به صاحبش برسانی، و راست به گویی و نیکو مصاحبت یا معاشرت کنی با کسانی که با تو صحبت می دارند، یا معاشرت می کنند و قوتی نیست بر عمل باین وصیتهای مگر بعون الهی، و این مضامین هر يك و مجموع متواتر است از ائمه هدی صلوات الله عليهم و خصوصیتی بسفر ندارند همیشه مطلوبست و آن که بلفظ وصیت واقع شده است ظاهراً علتش اینست که گویا می فرمایند که شاید آخر عمر ما باشد و دیگر ما را نه بینی چنین و چنین کن

5- (و روی محمد بن مسلم عن ابی جعفر صلوات الله عليه قال: من خالطت فان استطعت ان يكون يدك العليا عليه فافعل).

و در قوی کالصحیح و در حسن کالصحیح و در صحیح منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که با هر که معاشرت کنی و اختلاط کنی تا توانی چنان کنی که تو بر او فایق باشی در احسان و اکرام و تواضع و امثال اینها و در کافی عليهم است و هر دو جایز است و در محاسن مثل اصل است

ص: 324

1,2,3-): لما شيع امير المؤمنين صلوات الله عليه ابا ذر رحمة الله عليه شيعة الحسن و الحسين صلوات الله عليهما و عقيل بن ابي طالب و عبد الله بن جعفر و عمّار بن ياسر قال امير المؤمنين صلوات الله عليه و دعوا اخاكم فانه لا بد للشاخص ان يمضى و للمشييع من ان يرجع فتكلم كل رجل منهم على حياله فقال الحسين بن علي صلوات الله عليه رحمتك الله يا ابا ذر ان القوم انما امتهنوك بالبلاء لانتك منعتهم دينك فممنوعك دنياهم فما احوجك غدا الى ما منعتهم و اغناك عما ممنوعك فقال ابو ذر رحمكم الله من اهل بيت فما لي شجن في الدنيا غيركم اتي اذا ذكرتكم ذكرت جدكم رسول الله صلى الله عليه و آله).

بای است در مشایعت و همراهی کردن با مسافر که با او بروند يك روز یا دو روزه راه چنانکه در صوم گذشت که از حقوق مؤمن است مشایعت او کردن و هم چنین استقبال او نمودن، و روزه ماه رمضان را می توان خوردن در وداع نمودن مسافر، و دعا کردن از جهة او.

منقولست در قوی بروایت برقی باین اختصار، و کلینی حدیث را بطوله روایت کرده است و در روضه مذکور است که چون حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه مشایعت نمودند ابو ذر را حضرات حسن و حسین صلوات الله عليهما و عقيل و عبد الله بن جعفر بن ابو طالب و عمّار نیز

مشایعت رفتند حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند که برادر خود را وداع کنید چون مفارقت ضروریست او را می باید رفت و شما را بر می باید کشت پس هر يك او را وداعی نمودند با تعزیه و تسلیه چون متوجه ربنده بود در وقتی که عثمان او را اخراج نموده بود.

پس حضرت امام حسین صلوات الله علیه وداع فرمودند که حق سبحانه و تعالی ترا رحمت کند ای ابو ذر، و در کافی در تودیع حسنین صلوات الله علیهما مذکور است که هر دو او را مخاطب ساختند بیا عمّاه و او را عم خود خواندند و رعایت ادب او فرمودند که به درستی که این قوم یعنی عثمان و اتباعش ترا باین بلاها مبتلا ساختند از جهة آن که تو دین خود را از جهة ایشان بر باد ندادی ایشان رفاهیت دنیا را از تو منع کردند و فردای قیامت ایشان را به آن چه منع کرده ایشان را از آن که دین باشد محتاج خواهند بود یعنی نهایت احتیاج بدین خواهند داشت و نخواهند داشت، و تو چه بی نیاز خواهی داشت از آن چه ایشان ترا از آن منع نمودند که آن رفاهیت زندگانی تو باشد در این بلد، پس ابو ذر گفت حق سبحانه و تعالی شما را رحمت کند ای اهل بیت رسول الله که مرا در دنیا آرزویی نیست بغیر از دیدن شما که چون شما را می بینم حضرت سید المرسلین به یاد می آید و این را نیز از من گرفتند.

و مجمل حکایت ابو ذر آنست که بعد از ائمه هدی صلوات الله علیهم کسی به زهد ابو ذر رضی الله عنه نمی رسید، و ظاهرا مامور بود که تقیه نکند و در زمان عثمان چون بر خلاف سیرت رسول الله صلی الله علیه و آله سر می کرد و می گفت که ابو بکر و عمر خسر الدنیا و الآخرة بودند و هر گاه آخرت را کسی بر باد دهد چرا دنیا را بر باد دهد و چون والی شد بیت المال

را متصرف شد و جواهری که در درفش گویانی بود که در فتح یزدجرد از جهة عمر فرستادند که این را نتوانستیم قسمت نمودن چون هر پادشاهی از پادشاهان عجم چند دانه از جواهری که نظیرش نبود در آنجا نصب نموده بودند و بحسب روایات کثیره که گذشت مال حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بود عمر آن را در بیت المال ضبط نمود عثمان غلامان حبشی بسیار از آن بیت المال خرید و از جهة ایشان کمر خنجرهای مرصع ساخت، و در هر خنجری جواهری از این جواهر نصب نمود و جوهری که قیمتش از همه بهتر بود به دخترش داد که جقه ساخت و بر سر می زد و به نحوه پادشاهان بازرگان هر قومی را چیزها از بیت المال می داد و فقرا را محروم می گردانید.

و کسی جرأت نمی کرد که منع او کند از این افعال بغیر از ابو ذر تا آن که ابو ذر روزی داخل شد بر عثمان دید که صد هزار درهم در نزد او ریخته بود گفت یا عثمان این چه زر است عثمان گفت که این زر را از بعضی از اطراف آورده اند و می خواهم صد هزار درهم دیگر با این ضم کنم و گنج بگذارم ابو ذر نصایح خشنه کرد و کعب الاحبار حاضر بود گفت چه قصور دارد هر گاه شخصی زکات مال خود را داده باشد اگر خانه بسازد که يك خشتش طلا باشد و یکی نقره ابو ذر گفت دروغ می گویی حق سبحانه و تعالی می فرماید «الَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ الْخ» یعنی جمعی که گنج می گذارند یا جمع می کنند طلا و نقره را و در راه خدا نمی دهند بشارت ده ایشان را به عذابی دردناک تا به آخر که گذشت.

و غرض ابو ذر این بود که این مال خراج است و مال کافه مسلمانانست و واجبست اخراج آن تا آن که مکرر این آیه را بر او می خوانند بعضی از صحابه

گفتند یا عثمان از جهة ابو ذر چیزی بفرست که دهانش بسته شود عثمان گفت گمان ندارم که قبول کند تا آن که دوستانه و بر وایتی دو کیسه پر از زر سرخ بدو غلام داد که اگر سعی کنید که ابو ذر این مال را از شما قبول کند شما آزادی از مال من و هر چه گوید معارضه نکنید تا آن که آن دو غلام به نزد ابو ذر آمدند و سلام عثمان را به او رسانیدند و گفتند امیر المؤمنین عثمان این مال را از جهة تو فرستاده است.

ابو ذر گفت امیر الفاسقین است امیر المؤمنین علی بن ابی طالب است و من احتیاج ندارم گفتند ناچار است از قبول گفت آیا بهر يك از مسلمانان این مقدار رسیده گفتند نه و عثمان قسم یاد کرد که این مال حلال است گفت احتیاج ندارم، ایشان گفتند که در خانه تو هیچ چیز نیست ابو ذر گفت که در آن پاپوچه دو تا نان خشک جو هست که یکی را امشب افطار به آن خواهم کرد اگر بمانم، و دیگری را فردا شب اگر بمانم و اگر بمیرم از من مانده است این دو نان یا يك نان و چه بد خواهد بود حال من، ایشان گفتند اگر تو قبول کنی ما آزاد می شویم گفت اگر من بگیرم بنده او خواهم شد.

و چون ابو ذر بسیار معتبر بود نزد صحابه علاجی نمی توانست کردن بغیر آن که ابو ذر را به نزد معاویه فرستاد به شام که شاید معاویه او را به حيله بکشد معاویه ابو ذر را در محله جا داد که معروفست الحال به محله خراب اهل آن محله همه شیعه شدند و تا حال شیعه اند معاویه او را به جبال شام فرستاد و اهل آن جبال همه شیعه شدند، و مشهور است به جبل عامل و تا حال شیعه اند و مجتهدان بسیار بهم رسیدند و همیشه علما و فضلا و صلحا و اتقیا در آنجا بیش از جاهای دیگر می بودند و الحال نیز خوبان در آنجا بسیار هستند و اهل آنجا غالبا عادلند تا از آنجا باین بلاد نیایند.

و چون معاویه مطلع شد بر این معنی باز به نزد عثمان فرستاد که اگر ابو ذر در اینجا بماند همه شیعه خواهند شد و مرا و ترا در این بلاد دیگر دخل نخواهند داد عثمان گفت او را به نزد من فرست پس او را بر شتری برهنه سوار کرد و بدنش مجروح شد و تا مدتی به اصلاح آمد و باز عثمان در فکر اخراج او شد و از ابو ذر پرسید که در کجا می خواهی باشی بعد از مدینه گفت در مکه که در آنجا عبادت الهی کنم تا بمیرم گفت کدام جا نزد تو بدتر است گفت ریزه که در حالت کفر در آنجا می بودم و آن موضعی است میان مکه معظمه و بصره گفت ترا به آن جا می فرستم و سخنان بسیار رد و بدل شد میان عثمان و ابو ذر که در تفسیر علی بن ابراهیم مذکور است و بعد از آن او را به آن جا فرستاد و در آنجا می بود به عبادت الهی تا به رحمت واصل شد و این مشایعت و وداع در این مرتبه واقع شد و سنّیان اکثر این امور را ذکر کرده اند.

و محمد بن جریر طبری در تاریخ خود اکثرش را ذکر کرده است در ضمن فتوی قتل عثمان که افعال شنیعه او را ذکر کرده است از سوختن قرانها و ایدای صحابه و بدعتهای او و همه صحابه فتوی دادند که واجب القتل است و او را کشتند و در مقبره یهودان انداختند و سگان اکثر بدن او را خوردند و در روز چهارم ندیدند جثه او را.

و از مروان بن حکم نقل کرده اند که او گفت که من در شب چهارم در مقبره یهودان قبری گندم و او را دفن کردم، و در زمان بنی امیه بر سرش عمارت ساختند.

و از جمعی کثیر از اهل مدینه مشرفه و غیر هم شنیدم که این قبری که الحال زیارت می کنند قبر عثمان بن مظعونست که او پسر ام ایمن است که او مریه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بود و عثمان بن مظعون

بسیار بزرگست و از جمله خوبیهای او این بود که در زمان حضرت فوت شد و هم چنین اکثر صحابه که در زمان حضرت فوت شدند یا شهید شدند حال ایشان خوبست، و آنهایی که ماندند همه دنیا را بر آخرت اختیار کردند مگر قلیلی چنانکه قرآن مجید و احادیث متواتره دالند بر ارتداد ایشان و قلیلی مرتد نشدند و جمعی بعد از ارتداد رجوع به حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه نمودند و احادیث بسیار از ائمه اطهار سلام الله علیهم وارد شده است که صحابه همه مرتد شدند و بعد از وفات حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله مگر سه کس سلمان و ابو ذر و مقداد و تا هفت کس نیز وارد شده است که عمار بن یاسر و حذیفه و ابو الهیثم بن التیهان و ابو ایوب با ثلثه اولند که این چهار اندک تزلزلی ایشان را در ابتدا به هم رسید که چرا علی ترک قتال کرد و امثال این معنی در خاطرهای ایشان در آمد.

و اما کسانی که بیعت با ابو بکر کردند در ابتدا به زودی برگشتند بسیارند مثل جابر بن عبد الله انصاری و ابو ایوب انصاری و سهل بن حنیف و عبد الله بن صامت و عباده بن صامت و خزیمه بن ثابت ذو الشهادتین و ابو سعید خدری و امثال ایشان که بسیارند، و مجملای می باید که این کس دوست باشد با صحابه که بر دین حق از دنیا رفته اند، و بد باشد یا جمعی که کافر از دنیا رفتند

14,1- (و: کان رسول الله صلی الله علیه و آله اذا ودّع المؤمنین قال زودکم الله التّقوی و وجهکم إلى کلّ خیر و قضی لکم کلّ حاجه و سلّم لکم دینکم و دنیاکم و ردّکم سالمین إلى سالمین).

و منقولست در صحیح از ابن مسکان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله هر

گاه وداع فرمودند مؤمنان را این دعا می کردند که ترجمه اش اینست که حق سبحانه و تعالی تقوا را توشه شما گرداند چنانکه در قرآن مجید فرموده است که توشه از جهة راه مکه بردارید از توشه بدن و روح پس به درستی که بهترین توشه ها تقوی و پرهیزکاری است که توشه روحانی است و حق سبحانه و تعالی چنانکه روی شما را به جانب این سفر کرده است روی شما را به جانب همه خوبیها کند که عاقبت این سفر نیز خوب باشد و در این سفر کاری بغیر از خوبی نکنید و هر حاجتی که دارید بر آورد و دین و دنیای شما را به سلامت دارد و شما را به سلامت بر گرداند بسوی ما و اهل بیت که همه زنده شما را دریابیم با سلامتی چنانکه متعارفست که می گویند إن شاء الله شما را به سلامت به بینیم که به عمر طبیعی رسیده باشی این دعا از جهة او و تو هر دو است

14,5- (وفی خبر اخر عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: کان رسول الله صلی الله علیه و آله اذا ودّع مسافرا اخذ بيده ثم قال احسن الله لك الصّحابة و اکمل لك المعونة و سهّل لك الحزونة و قرب لك البعيد و كفاك المهمّ و حفظ لك دينك و أمانتك و خواتيم عملك و وجهك لكلّ خير عليك بتقوى الله استودع الله نفسك سر على بركة الله عزّ و جلّ).

و در حدیث صحیح دیگر منقولست از ابن مسکان و غیر او از عبد الرحیم که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که چون حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وداع می فرمودند مسافری را دست او را می گرفتند و می فرمودند که حق سبحانه و تعالی با تو نیکو مصاحبت کند و یاوری ترا کامل گرداند و دشواری را هراسان گرداند و راه دور ترا نزدیک گرداند و کفایت کند مهمات ترا و حفظ کند دین و تقوی ترا و خاتمه عملت

را نیکو کند و روی دل ترا به جانب همه خوبیها کند بر تو باد بتقوی و پرهیزکاری از مخالفت الهی و ترا به خدا می سپارم.

و در محاسن برقی استودعك الله است و این بهتر است و مضمون اینست که بترتیب از محاسن برقی برداشته باشد پس جزم بهم می رسد که تغییرات از نساخ شده است، و جزم بهم می رسد که آن چه داریم کتاب برقیست چون هر چه صدوق و کلینی و شیخ از احمد برقی روایت کرده اند بهمان عنوان در این کتاب هست اگر چه این کتب داخل کتب مشایخند و اجازه این کتب را از مشایخ داریم ولیکن قراین به مرتبه علم یا قریب بعلم می رساند بعد از آن فرمودند که روانه شو با برکات الهی تعالی شانه یعنی مبارك باشد این سفر و نعمتهای بسیار از فضل حق سبحانه و تعالی در این سفر بیایی.

ص: 332

7- (روی بکر بن صالح عن سلیمان بن جعفر عن ابی الحسن موسی بن جعفر صلوات الله علیهما قال: من خرج وحده فی سفر فلیقل ما شاء الله لا حول ولا قوّة الا بالله اللهم انس وحشتی و اعنّی علی وحدتی و ادّ غیبتی).

این بابی است در دعایی که منقولست که آن را بخواند اگر تنها بسفر رود منقولست در حسن کالصحیح از بکر و در اوضعفی هست نزد بعضی به اعتبار آن که چیزهای غریب روایت کرده است و بر تقدیر ضعف ظاهرا ضرر ندارد چون در فضایل است و مع هذا ظاهر آنست که از کتاب سلیمان روایت کرده است و سند صدوق باین کتاب صحیح است که حضرت امام موسی صلوات الله علیه فرمودند که هر که تنها به سفری رود این دعا را بخواند که ترجمه اش اینست که آن چه اراده الهی است واقع می شود، و نیست حرکتی و قوتی مگر بعون حق سبحانه و تعالی خداوندا وحشت مرا انس ده، و تو مدد کن مرا در این تنهایی، و مرا به سلامت به خانه خود رسان.

و در حدیثی موثق از آن حضرت منقول است که اگر مبتلا شوی به تنهایی ذکر حق سبحانه و تعالی بسیار بکن و مجرب است خواندن آیه الکرسی بلکه همیشه خوبست که مشغول خواندن باشند تا از همه آفات در حفظ الهی باشد

14,6- (روی علی بن اسباط عن عبد الملك بن مسلمة عن السّندی بن خالد عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال قال رسول الله صلّی الله علیه و آله: ألا أتبتکم بشرّ الناس قالوا بلی یا رسول الله قال من سافر وحده و منع رفته و ضرب عبده).

این بایست در مکروه بودن تنها سفر کردن و بسا باشد که حرام باشد هر گاه خوف دشمن و درنده باشد.

منقول است کالصحیح که حضرت سید المرسلین صلّی الله علیه و آله فرمودند که می خواهید شما را خبر دهم به بدترین مردمان صحابه! گفتند بلی یا رسول الله حضرت فرمودند که بدترین مردمان کسی است که تنها بسفر رود و نفع او به کسی نرسد و در محاسن زوده است یعنی کسی که توشه خود را بخل ورزد و به کسی ندهد یعنی اگر زیاده از قدر ضروری او باشد و این اظهر است و ظاهرا از نسخ شده است و سیم کسی که بنده خود را عبث بزند.

و کلینی در حسن کالصحیح از ابو حمزه روایت کرده است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلّی الله علیه و آله فرمودند که بدترین مردمان کسی است که منع می کند عطای خود را و بنده خود را می زند و تنها چیزی می خورد و از این باب اخبار بسیار است

1,14,7- (وقال ابو الحسن موسى بن جعفر صلوات الله عليهما: في وصية رسول الله صلى الله عليه وآله لعلي صلوات الله عليه لا تخرج في سفر وحدك فان الشيطان مع الواحد و هو من الاثنين ابعدا علي ان الرجل اذا سافر وحده فهو غاو و الاثنان غاويان، و الثلاثة نفر و روى بعضهم سفر).

و كالصحيح منقولست از آن حضرت صلوات الله عليه كه در جمله وصايات حضرت سيد المرسلين صلى الله عليه وآله كه به حضرت امير المؤمنين صلوات الله عليه فرموده بودند اين بود كه يا علي تنها بسفر مرو كه شيطان رفيق كسى است كه تنها باشد، و بدو كس نيز نزديكست و ليكن دورتر از يكي است يا علي به درستي كه شخصى كه تنها مى رود گمراه است يعنى غالبا راه را كم مى كند يا راه شرع را از دست داده است و راه دزدان را بر خود باز کرده است، و دو كس نيز گمراهند، و سه كس جماعتند و نفر را بر كل مردم اطلاق مى كنند و بر كمتر از ده نيز اطلاق مى كنند، و بعضى همين روايت را از آن حضرت نقل کرده اند و به جاى نفر سفر ذكر کرده اند يعنى سه كس مسافرانند يعنى شرط مسافرت را به جا آورده اند، و اين در صورتيست كه راه امن باشد و الا گاه باشد كه ده هزار كس جمع شوند نتوانند رفت چنانچه ظاهر است و لفظ روى از برقى است چنانكه در محاسن است و همين حديث را كليني به همين نحو روايت کرده است و صدوق بنحو او.

14,7- (وروى ابراهيم بن عبد الحميد عن ابى الحسن موسى بن جعفر صلوات الله عليهما قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وآله ثلاثة الاكل زاده وحده و التائم فى بيت وحده و الرّاكب فى الفلاة وحده).

و در موثق كالصحيح منقولست كه آن حضرت صلى الله عليه وآله لعن

فرمودند سه کس را کسی که توشه خود را در سفر یا در سفر و حضر تنها خورد به آن که با او کسی نباشد یا چیزی از آن به فقرا که همراهند ندهد، و کسی که در خانه تنها بخوابد، و کسی که به صحرا و بیابان رود تنها و اینها در صورت خوف بسیار حرامست و خوف نادر مکروه است و ظاهر عبارت اعم است از آن که خوف باشد یا نه و اگر مضطر شود و با ذکر خدا باشد تنها نیست

6- (و روی محمد بن سنان عن اسماعیل بن جابر قال: کنت عند ابی عبد الله صلوات الله علیه صلوات الله علیه بمکة اذ جاءه رجل من المدينة فقال له من صحبتك فقال له ما صحبت احدی فقال له ابو عبد الله صلوات الله علیه أما لو کنت تقدّمت إليك لأحسنت ادبک ثم قال واحد شیطان و اثنان شیطانان و ثلاثة صحب و اربعة رفقاء).

و کالصحیح منقولست از اسماعیل ثقه و ظاهر از کتاب او دیده است و موافق مشهور ضعیف است که گفت نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودم در مکه معظمه که شخصی از مدینه مشرفه به خدمت آن حضرت مشرف شد حضرت فرمودند که با که رفیق بودی یعنی کسی دیگر با تو بود یا تنها آمدی آن شخص گفت با کسی رفیق نبودم پس حضرت فرمودند که اگر من پیشتر به تو گفته بودم که تنها سفر مکن و کرده بودی نیکو تادیبی می کردم یعنی به تعزیر و چون نگفته بودم پیشتر از این باین فرمودن تعزیرت می کنم که چرا مسائل خود را یاد نمی گیری پس حضرت فرمودند که یک کس که بسفر رود تنها بمنزله شیطانست و دو کس دو شیطانند و سه کس مصاحبانند و چهار نفر رفیقانند و ظاهر آنست که مصاحبت را زیاده از سه کس خوب نیست و رفیق هر چند بیشتر است بهتر است و الله تعالی يعلم

اول رفيق بهم رسان و بعد از آن به سفر رو

14- (روى السكوني بإسناده قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله:

الرفيق ثم السفر

14- وقال صلى الله عليه وآله: ما اصطحب اثنان الا كان اعظمهما اجرا، و احبهما إلى الله ارفقهما بصاحبه

1- وقال امير المؤمنين صلوات الله عليه: لا تصحبني في سفر من لا يرى لك من الفضل عليه كما ترى له عليك

14- وقال رسول الله صلى الله عليه وآله: من السنة اذا خرج القوم في سفر ان يخرجوا نفقتهم فان ذلك اطيب لأنفسهم و احسن لأخلاقهم).

این بابی است در بیان رفیقان سفر و لازم بودن حق ایشان بر یکدیگر مرویست.

در قوی کالصحیح از سکونی به اسناد او از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و آله از آباء خود از حضرت امیر المؤمنین که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه فرمودند که اول رفیق بهم رسان و بعد از آن بسفر رو.

و در محاسن ثم الطریق است و دور نیست که نسخه محاسن را ساخته باشند نساخ چون الطریق مشهور است و بسیار است که این بر قلم ایشان می آید و اصلاح نمی کنند این هم خوبست.

و به همین اسناد حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که

هر دو کسی که با یکدیگر مصاحبت نمایند خواه در سفر خواه در حضر کسی اجرش عظیمتر است و نزد حق سبحانه و تعالی محبوبتر است که رفیق و مدارای او به آن دیگر بیشتر باشد، و از این حدیث ظاهر می شود که رفیق بهتر از مصاحبست و لیکن معانی بهم نزدیکست و در هر جا چیزی انسبست.

و به همین اسناد از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که فرمودند که مصاحبت مکن کسی را که ترا بر خود فضیلت ننهد چنانکه تو او را بر خود تقضیل می دهی.

و به همین اسناد آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که سنت است که هر گاه قومی به سفری روند همه آن چه دارند در میان گذارند اگر چه کسی بیشتر داشته باشد و یکی کمتر بلکه هیچ يك ندانند که هر يك چه آورده اند که خاطرشان جمعتر می شود و اخلاق ایشان نیکوتر می شود، و بر همه این مضامین احادیث بسیار وارد شده است و چون احادیث دیگر هست و متواتر است اگر حدیث سکونی را مقدم دارند از آن جهت است که چون او به حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله یا حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه می رساند از جهة تیمن و تبرک افتتاح به احادیث او اولاد و امثال او می نمایند تا آن که جمعی از علما اگر در طرق ما حدیثی از آن حضرت به ایشان نرسیده باشد از طرق عامه نقل می کنند

مصاحبت با کسی کن که تو مستفید شوی از او

6- (و روی اسحاق بن جریر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: کان یقول اصحاب من تترین به و لا تصحب من یتزین بك).

منقولست از اسحاق و کتاب او از اصول است و ثقه است و لیکن شیخ گفته است که واقفی است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

فرمودند که مصاحبت با کسی کن که تو مستفید شوی از او و با کسی مصاحبت مکن که او مزین شود.

چنانکه منقولست از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه که اگر کسی عاقل باشد باکی نیست که با او مصاحبت کنی اگر چه کریم نباشد و از عقلش منتفع شود اما اجتناب کن از اخلاق و افعال بدش، و باکی نیست که مصاحبت کنی با کریم هر چند عقلش کامل نباشد از کرشم منتفع شود و اگر هیچ يك از این دو صفت نداشته باشد به آن که بخیل احمق باشد از او بگریز نهایت گریختن.

و منقولست کالصحیح از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که متابعت کن کسی را که نصیحت کند ترا و بگریاند ترا و مصاحبت مکن با کسی که مدح تو کند و ترا خندان کند و عیبهای ترا پنهان کند و کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که دوست ترین برادران من نزد من کسی است که عیبهای مرا به هدیه آورد نزد من، و ظاهر است که مراد اینست که شما می باید که از دوستی خوشحال باشید که عیبهای شما را به شما گوید تا در ازاله آن بکوشید، و بهترین طرق از جهة معرفت عیوب خود آنست که هر چه دیگری کند و در نظرت قبیح باشد آن را نکنی.

مصاحبت کن با کسانی که مثل تو باشند

6- (و روی شهاب بن عبد ربّه قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله علیه قد عرفت حالی و سعة یدی و توسعی علی اخوانی فاصحب التفر منهم فی طریق مکه فاوسع علیهم قال لا تفعل یا شهاب ان بسطت و بسطوا اجحفت بهم و ان هم أمسکوا اذلتهم فاصحب نظرائک اصحب نظرائک).

ص: 339

و در صحیح از شهاب منقول است که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حال مرا شما می دانید و توسعه که دارم و احسان به برادران مؤمن می کنم و گاه هست که تا ده نفر از برادران در راه مکه با خود می برم و بر ایشان توسعه می کنم که اکثر خرجهای ایشان با من است حضرت فرمودند که چنین مکن که فقرا را با خود ببری که اگر تو بسط کنی و خرجهای متنعمانه کنی ایشان نیز بکنند فقیر می شوند و محتاج، و اگر ایشان نکنند و بر سر سفره نشینند سبب ذلت ایشان می شود مصاحبت کن با کسانی که مثل تو باشند و مرتبه دیگر همین عبارت را از روی تاکید فرمودند و عبارت دویم در اکثر نسخ این کتاب هست چنانکه در محاسن هست و در بعضی از نسخ نیست چنانکه در کافی نیست، و ظاهراً اگر اغنیا به فقرا زر بدهند که آنها با هم باشند بهتر است مگر آن که فقرا جمعی باشند که اگر نزد غنی نباشند هلاک شوند به آن که مثلاً عادت کرده باشند به گدایی و نسبت به ایشان مذلت نباشد یا تحصیل ما یحتاج خود نتوانند کرد اگر چه زر داشته باشند یا طبخ نتوانند کرد و امثال اینها که در این صورت ثوابش عظیم است

5- (و قال ابو جعفر صلوات الله علیه: اذا صحبت فاصبحت نحوك و لا تصحب من يكفيك فان ذلك مذلة للمؤمن).

و در صحیح از حماد از حریر از بعضی مشایخ او منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه مصاحبت کنی با کسانی بکن که مثل تو فقیر باشند و با کسانی مصاحبت مکن که خرج تو با ایشان باشد که این سبب ذلت و خواری مؤمن است و حق سبحانه و تعالی می خواهد که تو عزیز باشی خود را ذلیل مکن و این حدیث خطابست به فقرا و اول با اغنیا که نظر بهر دو مکروه است.

و در موثق از ابو بصیر و از غیر او نیز منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه به همین مضمون

6- (و روی ابو خدیجه عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: البائت فی البیت وحده شیطان و الاثنان لمة، و الثلاثة انس).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که شخصی در یورتی تنها بسر آورد شیطان است یعنی شیطان با او مقرون می شود و او را بمنزله خود می کند، و دو کس که باشند بی مونس نیستند و شیطان دورتر است، و سه کس که باشند جماعتند و سبب نزول رحمت الهی است.

و به همین مضمون کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست به اضافه آن کسی که در صحرا تنها سفر کند شیطانست و در صحیح از محمد بن مسلم منقولست از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که بول یا غایط بر قبر کند یا ایستاده بول کند یا در آب ایستاده بول کند یا راه رود و یک لنگ کفش در پا داشته باشد یا آب ایستاده در شب بیاشامد و یا در یورت (1) تنها شب بروز آورد یا شب دستش گوشت آلوده باشد و دست را نشسته باشد بعد از خوردن گوشت و شیطان بر او دست یابد ترك نمی کند او را مگر آن که حق سبحانه و تعالی او را دفع کند از او و اکثر اوقات در چنین حالات شیاطین بر فرزندان آدم مسلط می شوند که جن می گیرد ایشان را و آزار به ایشان می رسد به درستی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله متوجه جهاد می شده بودند به وادی رسیدند.

ص: 341

1- یورت: خانه را می گویند.

که در آنجا جن بسیار بود پس به اصحاب خود ندا کردند که هر که از این وادی گذرد دست دیگری را بگیرد و بگذرد و هیچ کس تنها نگذرد پس شخصی تنها رفت و مصروع شد پس او را به خدمت حضرت رسالت صلی الله علیه و آله بردند حضرت انگشت مهین او را گرفتند و فشرودند که بسم الله ای خبیث بیرون رو منم رسول خدا پس آن مرد به خود آمد برخاست.

و احادیث بسیار وارد شده است که ائمه هدی صلوات الله علیهم فرموده اند که اکثر اوقاتی که شیطان دست می یابد در تنهائی دست می باید

زیاده نشدند قومی بر هفت نفر مگر آن که صدا و فریادشان بسیار می شود

14- (وقال رسول الله صلی الله علیه و آله: احب الصّحابة إلى الله عزّ و جلّ اربعة و ما زاد قوم علی سبعة الا کثر لغظهم).

و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند که محبوبترین مصاحبان نزد حق سبحانه و تعالی چهار کسند و زیاده نشدند قومی بر هفت کس مگر آن که صدا و فریادشان بسیار می شود که نمی دانند چه می گویند پس تا هفت کس بد نیستند و زیاده قیل و قال زیاد می شود و اشعاری دارد به کراهت، و این جماعت مصاحبان هم سفره اند که کمتر بهتر است اما رفیق سفر هر چند بیشترند، بهتر است تا بسیار نشود چنانکه در آب نزاع شود و در منزل و کاروان سرا جا نباشد و سفر مکه معظمه با اختیار این کس نیست تا چه اتفاق افتد

6- (وقال الصادق صلوات الله علیه: حقّ المسافر ان یقیم علیه اخوانه اذا مرض ثلثا).

و کالصحیح منقولست که آن حضرت فرمودند که حق مسافر بر اصحاب یا بر رفقا آنست که اگر بیمار شود یکی از ایشان باقی یا بقدر ضرورت از جهة او سه شبانه روز توقف اگر به شود یا چنان شود که سوار

تواند شد اگر چه به استیجار تخت روان باشد با امکان فیها و الا برونند و بیمار را بگذارند اگر در آبادانی باشد و اگر در مثل صحرای مکه باشد که نایستند و در ایستادن خوف فوت حج باشد و هلاک در صحرای حق ساقط و حفظ نفس واجبست، و در این صورت بر شتر بستن مقدم است بر گذاشتن در صحرا از وجوه بسیار و اقل آنست که اگر بمیرد بر او نماز کنند و دفن کنند و در همراه بردن احتمال زیستن هست و در گذاشتن آن احتمال نیست غالباً و کالصحیح منقولست که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه در راهی مصاحب شدند با یکی از اهل ذمه از یهود و نصاری پس ذمی از حضرت پرسید به کدام طرف می روید حضرت فرمودند به کوفه و ذمی به جانب دیگر می رفت چون بر سر دوراه رسیدند ذمی به طرفی که می خواست روان شد حضرت نیز با او روان شدند ذمی گفت شما به کوفه می رفتید و راه کوفه آن راهست حضرت فرمودند که می دانم و لیکن چون در این راه با هم بودیم و روانه آن طرف شدی حق صحبت این است که پاره راه مشایعت کنم و برگردم و پیغمبر ما چنین فرموده است آن ذمی گفت که از این جهت است که همه کس اطاعت او کرده اند و می کنند از جهة این افعال پسندیده گواه باش که من بر دین توام ذمی با حضرت برگشت و چون حضرت را شناخت مسلمان شد

میانه روی در خرج کردن

14- (و روی عبد الله بن ابی یعفور عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله: ما من نفقة احب إلى الله عزّ وجلّ من نفقة قصد و یبغض الاسراف الا فی حجّ او عمرة).

و در صحیح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هیچ نفقه نزد حق سبحانه و تعالی محبوبتر از نفقه وسط نیست و حق سبحانه و تعالی دشمن می دارد اسراف را مگر در حج یا عمره

که بهترین مصارف خیر است و در خیر اسراف نیست، و هر درهمی را که صرف کنند دو هزار هزار درهم عوض می یابند و کدام تجارت باین می رسد بلکه هر گاه حجّی بهتر از يك خانه پر از طلا باشد که در راه حق سبحانه و تعالی صرف نمایند یا بالاتر که مثل کوه ابو قیس اگر طلای سرخ باشد و صرف نمایند در راه خدا به ثواب حج نرسد، پس تقصیر در نفقه از نقصان اعتقاد خواهد بود چون آن چه مذکور شد شاهدش احادیث صحیحه است و احادیث از این باب گذشت و خرج بسیار خوبست مشروط به آن که سبب مذلت و خواری خودش و مؤمنان نشود چنانکه گذشت و کالصحیح از حسین بن ابی العلاء وارد است که گفت زیاده از بیست نفر را با خود بحج برده بودم و در هر منزلی گوسفندی کشته بودم و حضرت صادق صلوات الله علیه منع فرمودند چنانکه در حدیث شهاب گذشت

14- (روی السکونیّ بإسناده قال قال رسول الله صلّی الله علیه و آله: زاد المسافر الحداء و الشعر [و] ما کان منه لیس فیہ خناء).

این بابی است در حدی خواندن از جهة راندن شتر و شعر خواندن در سفر منقولست در قوی کالصحیح از سکونی به اسنادی که او دارد همیشه از حضرت سید المرسلین صلّی الله علیه و آله و اسنادش حضرت امام جعفر صادق است از حضرت امام محمد باقر تا حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیهم که آن حضرت فرمودند که توشه مسافر حدی است و شعری که هجو نباشد و فحش نباشد اما حدی: خواندنی است بعنوان خاصی که از افراد غنا است و شتر از شنیدن آن به طرب می آید و مسافت دراز را به اندک زمانی طی می کند، و اگر بسیار بخوانند می رود تا می افتد از حرکت و هلاک می شود، و این مشهور است و حکایت بسیار در این باب در کتب مسطور است و ظاهر اکثر اصحاب استثناء حدی است از غنا باین حدیث و خالی از اشکالی نیست و احوط ترکست.

و دیگر شعریست که در آن فحش نباشد و ظاهراً شعر خواندن که کلام موزونست از جمله مباحات باشد بالاصاله و اگر در حمد و ثنای الهی، و مدایح حضرات ائمه صلوات الله علیهم باشد مستحب است گفتن و خواندن آن چون طبایع الفتی بکلام موزون دارند و آن الفت سبب کثرت

ص: 345

حمد و مدحی است که مطلوب شارع است، و اگر هجو رسول خدا و ائمه هدی صلوات الله علیهم باشد کفر است، و هر که بشنود آن شاعر را می توان کشت اگر ایمن باشد از کشته شدن و اگر محتمل الامرین باشد و صریح نباشد در مذمت چنانکه بسیار است که مقصود ایشان مدح است و در متعارف ذم است چنین شعری را نمی باید خواند و حکم بکفر قایلش نمی باید کرد و اگر هجو کفار باشد بد نیست مگر آن که سبب این شود که کفار هجو حضرات کنند به سبب این هجو که در این صورت حرامست چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که *وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ الْخَیْ عَنِیْ شَمَا دَشْنَام مَدْهَیْد کَفَار رَا یَا بْتَان اِیْشَان رَا کَه اِیْشَان سَب اَلْهَیْ مِی کَنْد و دَر اَخْبَار بَسِیَار وَاَرَد* است که مراد از سب خدا سب دوستان حق سبحانه و تعالی است و هجو اهل سنت یا فرق مبتدعه مثل غیر اثنی عشری از فرق شیعه می توان کرد اگر سبب سب ایشان نشود و غالباً می شود اولی آنست که نکنند.

و اما هجو شیعیان صالح یا مستور الحال البته حرامست و بدترین انواع غیبت و ایذا حرامست و احوط آنست که هجو فساق نیز نکنند و اما مدح پسران ساده مشهور میان علما حرامست اگر چه آن ممدوح معروف نباشد چون سبب تعشق به ایشان می شود و اشعاری که مدح زلف و خال زنان مطلق کنند و زنی مخصوص منظور نباشد مکروهست و اگر زن خاصی باشد و شوهر نداشته باشد بد نیست اگر آن زن یا خویشان او را بد نیاید چون اکثر اوقات سبب فضیحت است، و غیبت یا ایذاء محرم است در صورتی که مکروه باشد در سفر کراهتش زائل می شود به اعتبار آن که چون اکثر اوقات خلقها تنگ می شود و خواندن اشعار خلق را نیکو می کند و اگر اشعاری

بخوانند که در حمد و مدح و منقبت باشد البته بهتر است.

و چون حدیث حدی خواندن معارضه دارد با احادیث بسیار که نهی از غنا مطلقا وارد شده و احادیثی که در خصوص سفر وارد شده مثل آن که بطرق متکثره کالصحیحیه از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه وارد شده است که فرمودند که شما را شرم نمی آید که بر بالای چهار پا غناء و سرود خوانید و چهار پا تسبیح الهی کند و کالصحیح منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که چون بنده مؤمن بر چهار پا سوار شود بسم الله بگوید که فرشته ردیف او می شود که او را محافظت نماید تا به زیر آید و اگر بسم الله نگوید شیطانی ردیفش می شود و می گوید که خوشخوانی بکن اگر گوید که نمی دانم می گوید که آرزوهای باطل بکن و در آن فکر است تا به زیر آید از آن چهار پا پس حضرت فرمودند که هر که در وقت سوار شدن بگوید بسم الله لا حول و لا قوة الا بالله الحمد لله الذي هدانا لهذا سبحان الذي سخر لنا هذا حق سبحانه و تعالی او را و مرکوب او را حفظ کند تا به زیر آید

ص: 347

5,6- (روى عن صفوان الجمال قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام انّ معي اهلي و انّي اريد الحجّ فاشدّ نفقتي في حقوي قال نعم فانّ ابي كان يقول من قوة المسافر حفظ نفقته).

به اسانيد صحيحه منقولست از صفوان كه گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق (صلوات الله عليه) كه اهل من با منند در سفر و اراده حج دارم آيا زر را در كمر مي توانم بست حضرت فرمودند كه بلي به درستي كه پدرم مي فرمودند كه از جمله قوتهاي مسافر ضبط نفقه اوست و چون خرج راه دارد قوت دارد و اين مجربست و غرض از ذكر اهل آنست كه غالب اوقات ايشان توكل نمي دارند از جهت ايشان خرجي را ضبط مي كنم تا دل ايشان قوي باشد، و ظاهر جواب آن حضرت آنست كه اگر عيال نيز نباشد حفظ نفقه ضرور است خصوصا در سفر خصوصا در راه مكه كه ماندن و مردن مقرونند، و باطلاقه شامل آن هست كه نفقه اشرفي باشد با آن كه غالب نيز اشرفي است و اگر جايز نمي بود مي بايست تفصيل بفرمايند چنانكه داب ايشان است با آن كه اصل جواز است و حديثي كه گذشت كه

كلّ شيء مطلق حتى يرد فيه نهى بخصوصه و نهى بخصوص وارد نشده است و نهى از تزين به طلا كه واقع شده است اين تزين نيست و سابقا مذكور شد

6- (و روى على بن اسباط عن عمّه يعقوب بن سالم قال: قلت لأبي

عبد الله عليه السلام يكون معي الدرهم فيها تماثيل وانا محرم فاجعلها في همياني و اشدّه في وسطى قال لا باس ا و ليس هو نفقتك و عليها اعتمادك بعد الله عزّ و جلّ).

و در صحيح على الظاهر منقول است از يعقوب كه عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق عليه السلام كه درهم نقره با خود مى دارم و صورت دارد مانند قروش و من احرام بسته ام و شاهيها را در كيسه گذاشته ام و در كمر بسته ام چون است حضرت فرمودند كه باكى نيست آيا نفقه تو نيست، و بعد از اعتماد بر جناب اقدس الهى اعتمادت بر اينها نيست؟ چه قصور دارد يعنى بد نيست چون ضرورتست و اگر نداشته باشى هلاك مى شوى و عبارت محاسن چنين است كه تعينك بعد الله يعنى معونت و خرجى تست كه حق سبحانه و تعالى آن را معين و مدد كار تو ساخته است چون از عالم اسباب است يعنى مى بايد كه اعتماد تو بر حق سبحانه و تعالى باشد و بدانى كه اينها را او فرستاده است و امر به ضبط او نيز فرموده است، و ظاهرا صدوق نقل بالمعنى كرده باشد چون اكثر اين اخبار را بترتيب از محاسن برداشته و عبارت محاسن به ادب اقربست

ص: 349

6- (قال الصادق صلوات الله عليه: اذا سافرتم فاتخذوا سفرة و تنوّقوا فيها).

این بابی است در گرفتن سفرة از جهة مسافر و سفرة عبارت از توشه است که در سفرة مدوّر پوستی می کنند و نان و گوشت و مرغ پخته در آن می گذارند چنانکه متعارفست الحال نیز، و در لغت بر پوست سفرة نیز اطلاق می کنند، و ظاهراً مراد صدوق استحباب سفرة پوستست و حدیث اول احتمال هر دو دارد، و حدیث دویم متعلق است به سفرة پوستی، ولیکن مقصود آنست که جانوران داخل نشوند مبادا در وقت خوردن آزار کشند کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که چون اراده سفر کنید توشه بردارید در سفرة و طعامهای نفیس در آن کنید.

و ممکن است که مراد این باشد که سفرة از جهة برادران خود بگیریید و اعم و اظهر است اگر چه از جهة ایشان بهتر است و انواع متنعمات از مرغ پخته و حلواهای نفیس بهتر است تا آن که سفر شاق نباشد چون در حضر هر چه خواهد مهیاست و در سفر نمی باشد اکثر آن چه در حضر است، خصوصاً جمعی که نتوانند دیگ برگ برداشت و بنا بر آن که صدوق فهمیده اینست که سفرة نفیس باشد و هر دو بهتر است و

7- (و روی عن نصر الخادم قال: نظر العبد الصّالح ابو الحسن موسى بن

جعفر صلوات الله عليهما إلى سفرة عليها حلق صفر فقال انزعوا هذه و اجعلوا مكانها حديدًا فأنه لا يقرب شيئًا ممّا فيها شيء من الهوامّ).

و كالصحيح منقولست از نصر که آن حضرت را صلوات الله عليه نظر بر سفره پوستی افتاده که همین خادم از سر کار حضرت ساخته بود و حلقهای برنج داشت که شبیه به حلقهای طلا بود حضرت فرمودند که آن حلقها را در آورید و به جای این حلقها آهن بکنید که هر جا آهن هست این جانوران مانند مورچه یا مار و عقرب نزدیک او نمی روند، و در سفر گزندها بسیار است مبادا گزنده داخل شود خصوصاً چلباسه که اگر دهش به جایی رسید زهر می دهد و بسیار است که ضررهای عظیم می رسد و ظاهر این حدیث طهارت آهن است چون سفره در معرض استعمال رطوباتست و اکثر اوقات سفره را می آویزند و باران می آید اگر نجس باشد عالم نجس می شود پس اگر نجس می بود می بایست بفرمایند که از آن اجتناب کنید و الله تعالی يعلم

ص: 351

3,6-): قال الصادق عليه السلام لبعض اصحابه تاتون قبر ابي عبد الله صلوات الله عليه فقال له نعم قال تتخذون لذلك سفرة قال نعم قال أما لو اتيتم قبور آبائكم و أمهاتكم لم تفعلوا ذلك قال قلت فاي شيء ناكل قال الخبز باللبن).

این بابی است در سفری که مکروهست سفره برداشتن در آن سفر کالصحیح منقول است که آن حضرت به بعضی از اصحاب خود فرمودند که آیا به زیارت قبر حضرت ابي عبد الله الحسين عليه السلام می روید آن شخص گفت بلی می روم حضرت فرمودند که آیا سفره بر می دارید یعنی سفره که انواع تنعمات در آنجا باشد گفت بلی، حضرت فرمودند که اگر به زیارت قبور پدران و مادران خود روید سفره بر نمی دارید و از روی حزن و اندوه می روید خوبست به زیارت آن حضرت روید و تنعم کنید و با اندوه نروید؟! آن مرد گفت عرض نمودم که پس چه چیز بخوریم حضرت فرمودند که نان و شیر یا ماست بخورید و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که هر گاه به زیارت حضرت امام ابي عبد الله الحسين عليه السلام روید بروید و زیارت کنید آن حضرت را با حزن و اندوه و ژولیده مو و گرد آلود و گرسنه و تشنه چنانکه آن حضرت با چنین حالی شهید شدند و بعد از زیارت حاجات خود را طلب

کنید از حق سبحانه و تعالی و چون زیارت کردید بر گردید و آنجا را وطن مکنید و در بعضی از اخبار وارد شده است حجاب توطن، آنجا ممکن است که نهی از جهة تقیه باشد یا نسبت به اشخاص مختلف شود و اکثر مردمان را توطن خوب نیست چنانکه مشاهد است که گاه هست که سال به سال زیارت نمی کنند و قساوت قلب بهم می رسد ایشان را و

3,6- (و فی خبر اخر قال الصادق صلوات الله علیه: بلغنی انّ قوما اذا زاروا الحسین صلوات الله علیه حملوا معهم السّفرة فیها الجداء و الاخبصة و اشباهه لو زاروا قبور احبائهم ما حملوا معهم هذا).

و کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که فرمودند که بمن رسیده است خبری که جمعی هستند که هر گاه به زیارت حضرت امام حسین صلوات الله علیه می روند با خود سفره برمی دارند که در آن سفره می گذارند بزغاله های بریان و حلواهای خرما و امثال این نعمتهای اگر این جماعت به زیارت قبور دوستان خود روند چنین سفره بر نمی دارند چگونه لاف دوستی آن حضرت می زنند و آن حضرت را کمتر از دوستان خود رعایت می کنند

ص: 353

از شرف و بزرگی آدمی است که توشه نیکو بردارد

14- (قال رسول الله صلَّى الله عليه و آله: من شرف الرجل ان يطيب زاده اذا خرج في سفر).

این بابی است در بیان برداشتن توشه در سفر منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه بروایت کالصحیح سکونی که فرمودند که از شرف و بزرگی آدمی است که توشه نیکو بردارد و هر گاه به سفری بیرون رود و ظاهرش آنست که دو معنی مراد باشد یکی آن که توشه نفیس بردارد از انواع متنعمات که جمعی که به مشایعت او روند ایشان را ضیافت کند، یا آن که جمعی که توشه بر نداشته باشند به ایشان تواند داد و اگر چنان کند که خوشبو باشد به مشک و عنبر و زعفران بهتر خواهد بود چون ممکن است که مراد حضرت خوشبو ساختن توشه باشد و معنی دویم آنست که چون آدمی بر جناح سفر آخرتست یوما فیوما بلکه انا فانا بزرگ کسی است که چون متوجه سفر آخرت شود آن قدر توشه اعمال صالح برداشته باشد که او را بس باشد بلکه جمعی دیگر را اعانت تواند کرد به شفاعت و معروفی که سابقا گذشت چون کلام آن حضرت کلام الهی است و حق سبحانه و تعالی چنین فرموده در سفر حج که توشه بردارید و بار مردمان مباحثید به درستی که بهترین توشه ها تقوی است و توشه سفر آخرتست و دنیا

چون حضرت سید الساجدین بسفر می رفتند بهترین توشه ها بر می داشتند

4- (و: كان عليّ بن الحسين صلوات الله عليهما اذا سافر إلى مكة إلى الحجّ او العمرة تزوّد من اطيب الزّاد من اللّوز و السّكّر و السّويق المحمّض و المحلّي).

و به اسانید صحیح و کالصحیح بسیار منقولست که حضرت امام بحق ناطق جعفر بن محمد الصادق صلوات الله علیهما می فرمودند که چون حضرت سید الساجدین بسفر که می فرمودند از جهة حج یا عمره یا هر دو بهترین توشه ها بر می داشتند مانند بادام و شکر و بادام قندی الحال متضمن هر دو است و سویق که آرد بود داده است بر می داشتند و ترش و شیرین می فرمودند از مانند قند و سماق و به آن چاشت می فرمودند چون در سفر مکه نادر است که قافله بیندازد که طبخ توانند کردن، در وقت عصر که فرود می آیند طبخ می کنند و ممکن است که حضرت قاووت را از جهة غذای خود بر داشته باشند و از جهة دیگران طبخ می فرموده باشند چنانکه داب حضر ایشان نیز چنین بود، و چون در سفر ریاضات و حرکات عنیفه هست فی الجملة تنعم می فرموده باشند که بدن از عبادات اهمّ ضعیف نشود اگر چه محبت الهی غذای ایشان بود و محتاج به غذای دیگر نبودند و لیکن از دو وجه اینها می فرمودند یکی آن که کار بر دیگران دشوار نشود و دیگران متابعت ایشان کنند.

و دویم از جهة غلاة شیعه که نسبت خدائی به ایشان ندهند، یا آن که اینها می فرمودند باز جمعی بودند که به اندک چیزی که از ایشان می دیدند اثبات الوهیت از جهة ایشان می کردند و تقیه که حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم از این جماعت می کردند بیشتر بود از تقیه که از دشمنان می کردند

17- (و روی: انه قام ابو ذر رحمة الله عليه عند الكعبة فقال انا جندب بن السكّن فاكتنفته الناس فقال لو انّ احدكم اراد سفرا لا تتخذ فيه من الزّاد ما يصلحه لسفره فتزوّد و السفر يوم القيمة أ ما تريدون فيه ما يصلحكم فقام اليه رجل فقال ارشدنا فقال صم يوما شديد الحر للتشور و حجّ حجة لعزائم الامور و صلّ ركعتين في سواد اللّيل لوحشة القبور، كلمة خير تقولها و كلمة شرّ تسكت عنها او صدقة منك على مسكين لعلّك تنجوا بها يا مسكين من يوم عسير و اجعل الدّنيا در همين درهما أنفقته على عيالك و درهما قدّمته لآخرتك و الثّالث تضرّ و لا ينفع لا ترد اجعل الدّنيا كلمتين كلمة في طلب الحلال و كلمة للاخرة، و الثّالثة تضرّ و لا تنفع لا تردها ثمّ قال قتلني هم يوم لا ادركه).

و كالصحيح منقول است از سکونی که حضرت امام جعفر صادق از پدرش صلوات الله عليهما روایت کردند که ابو ذر به نزد کعبه ایستادند و گفتند که منم جندب بن سکن که لقب جناده است پس مردمان بر دور او جمع شدند پس او نصیحتی فرمودند که اگر یکی از شما اراده کند به سفری رود هر آینه آن مقدار توشه از جهة آن سفر بر می دارد که او را بس باشد در آن سفر، و شما همه سفری عظیم دور و دراز پیش دارید که آن سفر قیامت است آیا نمی خواهید در آن سفر توشه آن مقدار که شما را بس باشد و در خصال مصحح چنین است بعد از

«لسفره فسفر يوم القيمة اما تريدون فيه الخ» و ظاهرا صدوق نقل بالمعنى کرده است و احتمال اصلاح نساخ نیز هست پس شخصی برخاست و گفت: ما را راهنما به توشه آن سفر ابو ذر گفت يك روز در هوای گرم روزه بدار از جهة گرمای روزی که سر از خاک برداری

برهنه در آفتاب قیامت، و حجبی به جا آور از جهة احوال عظیمه که در پیش داری، و دو رکعت نماز بکن در میان شب از جهة تنهائی قبر اگر ممکن باشد، کلمه خیری بگو، و اگر خواهی کلمه شرّی را به گویی مگو و خاموش باش، یا تصدقی کن بر درویشی، یعنی اعمال خیر توشه آخرتست از ابتدای مرگ تا وقتی که داخل بهشت شوی شاید که به سبب این اعمال نجات یابی ای درویش بی توشه از مشقت و عذابهای روزی که دشوار خواهد بود بر جمعی که توشه نداشته باشند و دنیای خود را دو شاهی کن یکی آن که صرف عیال خود کنی، و دویم آن چه از جهة خود پیش بفرستی که در راه حق سبحانه و تعالی صرف کنی از جهة آخرت، و سیمین ضرر ندارد و نفع ندارد یعنی هر چه داری بقدر ضرورت عیال قدری نگاه دار باقی را پیش بفرست که بهترین توشه هاست و هر چه نگاه می داری سبب حسرت و ندامت خواهد بود نگاه مدار و چنان که مالت را دو قسمت کردی سخنت را نیز دو قسمت کن یکی در طلب قوت لا یموت که از حلال به همسانی، و یکی از جهة آخرت که ذکر و قران و کلمات خیر است، و کلمه سیم که عبث گفتگو کنی ضرر دارد و نفع ندارد و بان متکلم مشو، پس از روی حسرت گفت که مرا کشته است و می کشد غم روزی که تدارك آن نمی توانم کرد یا به حقیقت آن روز نمی توانم رسید و آن روزیست که گذشت و هر چه امروز تدارك آن کنی تدارك همین روز کرده چون هر نفسی از عمر سرمایه است و در موثق از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که ابو ذر رحمة الله علیه آن مقدار را از ترس حق سبحانه و تعالی کریست که چشمش ضعیف شد و بدرد آمد به او گفتند یا ابا ذر کاش دعا می کردی که حق سبحانه و تعالی چشمت را شفا می داد در جواب گفت که چندان در غمم که اصلا

به خاطر نمی رسد که چشم دارم یا نه گفتند چه غم داری گفت دو چیز عظیم که در پیش دارم که آن بهشت و دوزخ است در غم که از نعمتهای غیر متناهی بهشت مانده باشم و به عذابهای عظیم غیر متناهی گرفتار شده باشم.

و ممکن است که نسبت به ابو ذر و امثال او از جنت وصال محروم شدن و به جهنم بعد و هجران گرفتار شدن باشد چنانکه در بسیار جاتی در قرآن مجید اشاره بان شده است مثل

(فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي، وَفِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ .

16- و: قال لقمان لابنه يا بني انّ الدنيا بحر عميق و قد هلك فيها عالم كثير فاجعل سفينتك فيها الايمان بالله و اجعل شراعها التوكل على الله و اجعل زادك فيها تقوى الله عزّ و جلّ فان نجوت فبرحمة الله و ان هلكت فبذنوبك).

و کالصحيح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه منقولست که فرمودند که لقمان در وصیتهائی که پسرش را می کرد گفت ای فرزند یا ای پسرک و این تصغیر از روی شفقت و مرحمت است به درستی که دنیا دریایی است بسیار عمیق و به تحقیق که در این دریا یا در این دنیا و اول اظهر است چنانکه در کافی است که به جای «قد هلك فيها و قد غرق فيه» است یعنی در این دریا غرق شده اند بسیار کس به گمان آن که شنا می توانند کرد و غلط کرده اند که طی این دریا نمی توانند کرد بدون کشتی، این دریا ایمان به حق سبحانه و تعالی است و آن چه از لوازم آنست که ایمان به رسول و ائمه هدی و به جمیع ما جاء به النبی صلی الله علیه و آله است و کشتی بدون بادبان حرکت نمی کند و بادبان این کشتی توکل است در جمیع امور به حق سبحانه و تعالی، و بگردان توشه این کشتی را تقوی و پرهیزکاری از مخالفت الهی در

ترك اوامر و فعل نواهی پس اگر نجات یابی از این دریا پس بدان که آن به رحمت و فضل حق سبحانه و تعالی است، و اگر هلاک شوی به سبب گناهان خواهد بود و چون منقولست که جمعی کثیر از اهل یمن در زمان حضرت سید الانبیاء صلی الله علیه و آله به عصا و کشکول متوجه حج بیت الله الحرام می شدند، و اکثر ایشان وبال مردمان بودند و هلاک می شدند به حضرت عرض نمودند حضرت متوجه وحی شد حق سبحانه و تعالی این آیه را فرستاد که وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى یعنی در راه مکه توشه صوری و معنوی هر دو بر دارید به درستی که بهترین توشه ها تقوی است که آن توشه معنوی است بنا بر این صدوق این حدیث را ذکر کرد که توشه تقوی اهم است و احادیث سابقه نیز مفسرین این آیه است که حضرات ائمه هدی صلوات الله علیهم فرمودند که حج کسی مقبولست که در این راه او را ورع و پرهیزکاری باشد که او را از معصیت الهی باز دارد و دیگر مبالغه نمود و فرمود که وَ اتَّقُونَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ یعنی ای صاحبان عقول از من بترسید و مخالفت من مکنید و شعاریست بانکه چون غرض شما از حج رضای اوست پس لایق نیست که متوجه او شوید و مخالفت او را کنید.

و چون منقول است که بان حضرت عرض نمودند که جمعی متوجه حج می شوند و امتعه می آورند و سوداگری می کنند آیا حج ایشان صحیح است چون بسیاری از ایشان به محض تجارت می آیند و جمعی به قصد حج و تجارت باز منتظر وحی شدند این آیه آمد که لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ یعنی بر شما حرجی نیست که طلب کند فضل و

احسان خداوند خود را به سبب تجارت که آن نیز از جمله توشه شما باشد، و هم چنین اگر دعا کنید و از خداوند خود رفاهیت عیش دنیا را طلب کنید چون اکرم الا-کرمین است و دنیا و آخرت هر دو از اوست و شما بهر دو محتاجید همه را از او طلب کنید، بلی می باید که مقصود بالذات آخرت باشد و دنیا مقصود بالعرض باشد بلکه ممکن است که غرض از دنیا نیز آخرت باشد بانکه غرض از تجارت این باشد که در همین موضع راه نفع شما به محتاجان و بی چارگان رسد قطع نظر از آن که هر گاه متاعی با خود دارند همیشه متوجه حق سبحانه و تعالی است که متاع ایشان به سلامت به آن جا رسد و دعا می کنند که نفع کند و به سبب اینها نیز بنده را قرب حاصل می شود و خاطرش مطمئن است و خوف هلاک ندارد و اگر بعوض متاع زر برد دشمن زر بیشتر از دشمن متاعست، و اگر دزد برد متاع را می برد جان به سلامت است، و اگر زر دارد غالب اوقات در کمر می بندد و اکثر اوقات می کشند که زر را ببرند و عمده آنست که بنده خود را خالص کند از جهة رضای خداوندش اگر خالص است اینها ضرر ندارد و اگر خالص نیست نداشتن نافع نیست و راههای شیطان بسیار است

6- (روی سلیمان بن داود المنقری عن حماد بن عیسی عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: فی وصیة لقمان لابنه یا بنی سافر بسیفك و خفك و عمامتك و حبالك و سقائك و خیوطك و مخرزك و تزود معك من الادویة ما تنتفع به أنت و من معك و كن لأصحابك موافقا الا فی معصية الله عزّ و جلّ و زاد فیہ بعضهم و فرسك).

این بابی است در بیان استحباب برداشتن ادوات سفر و برداشتن سلاح جنگ در سفر.

مروست در موثق از حماد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که از جمله وصیتهائی که لقمان حکیم پسر خود را کرد این بود که ای پسرک چون بسفر روی با خود بردار شمشیر ترا از جهة دفع دشمنان، و موزه ات را بردار که در اکتفا به نعلین کردن ضرر بپا می رسد و اگر پیاده رود با موزه آسان تر است، و هر چه ساق دارد او را موزه می گویند مانند کفشی که عربی می گویند الحال، و ظاهرا موزه عرب نیز چنین بوده است و طولش زیاده از يك شبر نیست و این موزه بلند نیز خوبست در حالت سواری، و عمامه ات را بردار که چون سفر گرما و سرمای آن سخت تر است محافظت سر و دماغ کند، و در مانند سفر مکه عمامه را که عربان مانند مقنعه بر دور سر می پیچند که بادهای گرم و سرد داخل گوشهای ایشان نشود و دهن بند نیز دارند که باد گرم از دهن و بینی داخل دماغ نشود، و در

وقت آمدن بادهای گرم ضرور است و در هواهای گرم قبای پر پنبه می پوشند تا تاثیر در بدن ایشان نکنند، و خود دیدیم بین الحرمین که عربان از باد سموم به سبب این افعال متضرر نشدند و عجمان بسیار تلف شدند، و با خود بردار ریسمانها از جهة بار بستن حیوان و کشیدن آب.

و در کافی و محاسن در همین حدیث به جای و حبالک و خیامک است یعنی خیمه ات را بردار از جهة دفع سرما و گرما و تصحیف از نساخ شده است و دور نیست که از لفظ سقائک مستخرج شود چون سقاء را بر دو معنی اطلاق می کنند یکی خیک و مشک و یکی دلو و رسن و آن چه از لوازم آبست، و ابرتك یعنی سوزن و ریسمان را بردار از جهة دوختن رخوت، و از قلم نساخ این کتاب افتاده است و در کافی و محاسن برقی هست و محتمل است که صدوق انداخته باشد و اکتفا به محرزك کرده باشد، و ریسمانها بردار از جهت دوختن و سر دوز، و درفش و جوال دوز و امثال اینها بردار از جهة دوختن مشک و جوال و غیر آن اگر چه غالبا اطلاق بر چیزی می کنند که پوست را به آن می دوزند مانند درفش و سوزن بزرگ و اظهر آنست که نساخ انداخته باشند، و از دواها آن مقدار بردار که خودت با رفقا منتفع شوید و همه را بس باشد، و همراهی کن با رفقا در هر بابی مگر در مخالفت حق سبحانه و تعالی که در آنجا مخالفت کن و رفاقت مکن، و برقی ذکر کرده است که بعضی از مشایخ در این حدیث روایت کرده اند لفظ و فرسك یعنی با اسب بسفر رو که بهترین مرکبهاست در سفر اگر بسیار دشمن باشد صاحبش را بیرون می برد، و در بعضی از نسخ و قوسك است یعنی چنانکه در محاسن است و ظاهرا نساخ تصحیف کرده اند یعنی کمان و تیر نیز با خود بردار که از جهة دشمن بهتر از شمشیر است خصوصا در عرب که مدار سلاح ایشان بر

نیزه است و شمشیر دفع نیزه نمی تواند کرد و تیر می تواند کرد و اگر هر دو باشد بهتر است و اگر پیش از آن که متوجه حج شود شروع در تهیه اسباب کند ثوابش اعظم است چنانکه در ثواب حج گذشت.

و در چهار صد کلمه حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه مذکور است که چون اراده حج کنید شروع کنید در تهیه اسباب حج آن چه شما را در سفر ضرور باشد تا سبب قوت شما شود زیرا که حق سبحانه و تعالی می فرماید در مذمت جمعی که تهیه جهاد نمی کردند که اگر اراده جهاد می داشتند هر آینه تهیه خود می کردند

ص: 363

14- (قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الخيل معقود بنواصيها الخير إلى يوم القيمة).

این بابی است در اسب و ثواب نگاهداشتن آن و آن که اول کسی که سوار شده بر اسب که بود.

منقول است به اسانید صحیحه از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که خیر و خوبی و مبارکی بسته است بر پیشانیهای اسب تا روز قیامت به آن که دیدنش مبارکست و سواریش سنت است و به آن انواع زیارات و حج و جهاد می توان کرد

(و المنفق علیها فی سبیل الله عزّ و جلّ کالباسط یده بالصدقة لا یقبضها فاذا اعددت شیئا فاعده اقرح ارثم محجل الثلاثة طلق الیمین کمیتا ثم اغرّ تسلّم و تغنم).

و ظاهر عبارت آنست که جزو حدیث سابق باشد اما در هیچ يك از کتب داخل نیست و مضمونش در اخبار دیگر هست اظهر آنست که کلام صدوق باشد یعنی کسی که نفقه دهد بر اسبان در راه خدا یعنی از جهة جهاد یا هر راهی از راههای خیر حتی از جهة حفظ عرض خود از جهة رضای الهی مانند کسی است که دست خود را گشوده

باشد، و همیشه تصدق کند چون اسب که ایستاده است می باید که کاه و علف همیشه پیش آن باشد و خورد، پس هر گاه اسب نگاهداری اسبی نگاهدار که پیشانی سفید باشد و سفیدی کشیده باشد تا بینی آن و دست چپ و پاهای آن هر سه سفیدی داشته باشد و دست راستش نشان نداشته باشد کمیت باشد یعنی سمندی که نه سیاه باشد و نه سرخ و به زردی زند و یال و دمش سیاه باشد، و بعد از آن در خوبی اسبی است که سفید باشد یا پیشانی آن سفید باشد و سفیدی به بینی نرسیده باشد، و هر گاه اسبی نگاه داری یکی از این دو نشان همیشه سلامتی و نفعهای دنیوی و ثوابهای اخروی خواهی داشت

لجام زدن اسب

7- (و روی بکر بن صالح عن سلیمان بن جعفر الجعفری عن ابی الحسن صلوات الله علیه قال: سمعته يقول الخیل علی کل منخر منها شیطان فاذا اراد احدکم ان يلجمها فلیسم

7- قال و سمعته يقول: من ربط فرسا عتیقا محیت عنه عشر سیئات و کتبت له احدى عشرة حسنة فی کل یوم و من ارتبط هجینا محیت عنه فی کل یوم سیئتان و کتبت له تسع حسنات فی کل یوم و من ارتبط برذونا یرید به جمالا او قضاء حاجة او دفع عدو محیت عنه فی کل یوم سیئة و کتبت له ست حسنات، و من ارتبط فرسا اشقر اغرّ أو أقرح فان كان اغرّ سائل الغرّة، به وضح فی قوائمه فهو احبّ إليّ و لم یدخل بینه فقر ما دام ذلك الفرس فيه، و ما دام فی ملک صاحبه لا یدخل بینه حیف

14,1- قال و سمعته يقول: اهدی امیر المؤمنین صلوات الله علیه لرسول الله صلی الله علیه و آله اربعة افراس من الیمن فاتاه فقال یا رسول الله اهدیت لك اربعة افراس؟ قال صفها لی قال هی الوان مختلفة قال فیها وضح قال نعم قال فیها اشقر

وضح قال نعم قال فامسكه لي و قال كميتان أوضحان قال اعطهما ابنيك قال و الرابع ادهم بهيم قال بعه و استخلف ثمنه لعيالك انما يمن الخيل لذوات«فى ذوات»الأوضح

6- قال و سمعته يقول: من خرج من منزله او منزل غير منزله فى اول الغداة فلقى فرسا اشقر به أوضاح بورك له فى يومه و ان كان به غرة سائلة فهو العيش و لم يلق فى يومه ذلك الا سرورا و قضى الله عزّ و جلّ حاجته).

و در ثواب الاعمال و محاسن چنين است كه

فهو العيش كلّ العيش و لم يلق فى ذلك يومه الا سرورا و ان توجه فى حاجة فلقى الفرس قضى الله حاجته.

پس محتمل است كه از نساخ افتاده باشد يا صدوق نقل بالمعنى به اعتقاد خود کرده باشد و كالصحيح بلکه صحيح از سليمان منقولست كه گفت از حضرت امام موسى كاظم صلوات الله عليه يا حضرت امام رضا صلوات الله عليه شنيدم كه فرمودند كه در پيش هر سوراخى از سوراخهاى بينى اسب شيطانى هست پس هر گاه كسى از شما خواهد كه اسبى را لجام كند بايد كه بسم الله بگويد تا شيطان دور شود و اسب ممانعت نكند از لجام يعنى ممانعتش از شيطانست.

و سليمان عظيم الشأن گفت كه از آن حضرت شنيدم كه مى فرمودند كه هر كه اسبى عربى به بندد كه مادر و پدرش هر دو از عرب باشد هر روز حق سبحانه و تعالى ده گناه، و در كتب ديگر سه گناه از نامه عملش محو فرمايد و يازده حسنه مى نويسد چنانكه در محاسن و كافى است و بيست و يك حسنه چنانكه در ثواب الاعمال است بنا بر نسخه قديم.

ص: 366

و کسی که اسب دو تخمه یا پدر عربی و مادر یابو نگاه دارد هر روزی دو گناه محو کنند و هفت حسنه چنانکه در کتب است و نه حسنه چنانکه در اکثر نسخ این کتابست نوشته شود در نامه عملش، و کسی که یابوی نگاه دارد و قصدش اعزاز ایمان باشد یا قضاء حوائج مؤمنان یا رفع شماتت دشمنان یا دفع ایشان اگر بر سر مسلمانان آیند از کفار و غیر آنها هر روز يك گناه محو کنند و شش حسنه بنویسند، تا اینجا حدیث یعقوب بود در کتب و بعد از این حدیث سلیمان است تا به آخر و ظاهرا در وقت نوشتن بر سبیل استعجال چون از کتب جعفری است گمان کرده است که همان جعفری سابق است چون آن چه ذکر کرده است در اینجا مجتمع در کتب متفرق است و با هم آورده است و ممکن است که صدوق از کتاب سلیمان نقل کرده باشد و در آن کتاب به همین نحو بوده باشد که در اینجا ذکر کرده است و گمان صدوق اینست که سلیمان گفت که آن حضرت فرمودند که هر که نگاه دارد اسب سرخ چشم نیم رنگی که یال و دمش سرخ باشد و پیشانی سفید باشد بسیار یا اندک سفیدی داشته باشد پس اگر سفیدی پیشانی تا به بینی آمده باشد و چهار دست و پا همه نشان باشد یا مطلق الیمین باشد که دست راست سفیدی نداشته باشد نزد من محبوبتر است، و خانه که چنین است در آن خانه باشد فقر و احتیاج در آن خانه داخل نمی شود تا آن اسب در آن خانه باشد و تا آن اسب به ملکیت آن باشد کسی بر او ظلم نمی کند یا حیف که مکروهست از غم و الم در آن خانه داخل نمی شود و سلیمان گفت که از آن حضرت صلوات الله علیه شنیدم که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه وقتی که از یمن آمدند چهار اسب از جهة حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله به هدیه آوردند و چون به حضرت

سید الانبیاء صلی الله علیه و آله رسیدند گفتند یا رسول الله چهار اسب به هدیه آورده ام از جهة شما حضرت فرمودند که آن را وصف کن از برای من این اسبها را یا رنگها را نام ببر حضرت فرمودند که رنگها مختلف است حضرت فرمودند که نشان دار هست گفتند بلی فرمودند که سرخ نیم رنگ نشان دار است گفتند بلی حضرت فرمودند که آن را از جهة من نگاه دار پس حضرت امیر المؤمنین گفتند که دو سمند نشاندار هست حضرت فرمودند که آنها را به حسنین صلوات الله علیهما ده پس گفتند که چهارمین سیاه بی نشانست حضرت فرمودند که آن را بفروش و نفقه عیال خود کن به درستی که مبارکی اسب در نشانست.

و باز سلیمان گفت که از حضرت ابو الحسن صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که هر که از خانه خود یا از خانه دیگری بیرون رود اول روز و اسب آلی به بیند که با نشان باشد یا نشانها داشته باشد در پیشانی و بینی و چهار دست و پا آن روز مبارك باشد بر او و نفعها بیابد، و اگر سفیدی پیشانی کشیده باشد تا بینی آن روز در نهایت سرور و خوشحالی باشد و نه بیند در آن روز مگر سرور و خوشحالی و حق سبحانه و تعالی حاجتش را بر آورد، و بنا بر نسخه اگر به حاجتی روانه شود و اسبی را به بیند اول بار یا چنان اسبی که گذشت به بیند حق سبحانه و تعالی حاجتش را بر آورد

اول کسی که اسب سوار شد

6- (وقال الصادق صلوات الله علیه: كانت الخيل وحوشا في بلاد العرب فصعد ابراهيم و اسماعيل عليهما السلام على ابي قبيس فناديا ألا هلا ألا هلم فما بقي فرس الا اعطى بقية و أمكن في [من خ] ناصيته).

و کلینی در موثق کالصحیح روایت کرده است از زرارہ پس صحیح باشد چون طریق صدوق به زرارہ صحیح است و صدوق از عبد الله بن عباس

نیز روایت کرده است و زراره گفت که آن حضرت فرمودند که اسبان وحشی بودند در بلاد عرب ممکن است که اسبان عربی وحشی بوده باشد پیش از آن حضرت، و مردمان بر یابو سوار می شدند پس حضرت ابراهیم و اسماعیل پیه‌ای خانه کعبه معظمه را بلند کردند خطاب به ایشان رسید که گنجی به شما می دهم که به کسی پیش از شما نداده ام و در همه کتب چنین است که ایشان بالا رفتند بر جیاد که آن کوه ابو قیس است و هر دو ندا کردند که بیایید البته بیایید پس هر اسبی که بود منقاد ایشان شدند و موی پیشانی خود را بدست ایشان دادند یعنی اسبها می آمدند و موی پیشانی اسبان را می گرفتند و به مردمان می دادند و از این جهت اسبان را جیاد می نامند.

و بروایت ابن عباس منقاد شدند و تا حضرت سلیمان کسی متصرف نشد و سلیمان گرفت ایشان را و به مردمان داد.

و ابن عباس [سند ظ] به حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله نرسانیده است ممکن است که از تواریخ گفته باشد و این حدیث که از حضرت معصوم است اظهر است چون در اخبار وارد شده است که حضرت داود اسب داشتند و به میراث به حضرت سلیمان رسیده و پیش گذشت در مبحث نماز

14- (روی اسماعیل بن ابی زیاد باسناده قال قال رسول الله صلّی الله علیه و آله: للدّابة علی صاحبها خصال یبدأ بعلفها اذا نزل و یعرض علیها الماء اذا مرّ به و لا یضرب وجهها فانّها تسبّح بحمد ربّها و لا یقف علی ظهرها الا فی سبیل الله عزّ و جلّ و لا یحمّلها فوق طاقتها و لا یکلّفها من المشی الا ما تطیق).

این بابی است در بیان حقی که چهار پا و احتمال اسب دارد و لیکن بعید است که بر صاحبش دارد به تکلیف الهی مرویست از سکونی کالصحیح که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که چهار پا را بر صاحبش شش چیز لازمست که بر او دارد.

و در خصال بعد از خصال ستّ هست و هم چنین در محاسن و لیکن در محاسن تبدیل کرده است خصلتی را به خصلتی دیگر و لا یضرب وجهها را مبدل کرده است به و لا یسمها فی وجوهها یعنی روی آن را داغ نکنند، ابتدا می کند به علف و غذای آن پیش از آن که خود چیزی بخورد، و علف عبارتست از غذای حیوان اعم است از گاه وجود و غیر آن و هر مرتبه که بگذرد بر آب آب بنماید به حیوان اگر میل کند بدهد یعنی در وقتی که ضرر نداشته باشد و نزد عرب هیچ وقت ضرر ندارد و مکرر دیده ام اما نزد عجم

آب می دهند در حالت خوردن جو و بعد از آن به اندک زمانی و اگر دو سه ساعت گذشته باشد و آب بدهند ادخال می شود و جو را هضم نکرده دفع می کند و آب نمی دهند تا دو سه ساعت از روز بگذرد و دیگر آب نمی دهند تا وقت جو و تازیانه، و چوب بر روی چهار پا نزنند زیرا که هر رویی تسبیحی یا تحمید حق سبحانه و تعالی می کند، و داغ بطریق اولی که نمی توان کرد یعنی مکروه است زدن و داغ کردن.

چنانکه در حدیث کالصحیح علی بن جعفر وارد است که گفت برادرم صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست زدن و داغ کردن بر روی حیوانات، و احادیث بسیار در نهی از هر دو وارد شده است و حکمت نزدن مخفی است زیرا که هر ذره از ذرات به تسبیح و تحمید الهی مشغولند اگر چه ممکن است که تسبیح رو بیشتر باشد یا حیوان بسیار متضرر شود، و ممکن است که ضمیر راجع به حیوانات باشد که هر حیوانی به تسبیح و تحمید مشغولند پس رعایت ایشان باید کرد و بسیار ضرر به ایشان نباید رسانید و الله تعالی يعلم، و نایستند بر بالای حیوان یعنی باز ندارند که بر پشت ایشان صحبت دارند مگر در حالت جهاد که ضرور است بلکه راه روند یا به زیر آیند و صحبت بدارند، دیگر آن که آن مقدار بار بر او نکنند که طاقت حمل نداشته باشد و این معنی را و اهل عرف بیشتر می دانند که به تجربه یافته باشند و هم چنین آن مقدار راه که تواند رفت بروند چنانکه متعارفست هشت فرسخ شرعی مگر با ضرورت

زمانی که می شود حیوان را زد

6- (و: سال رجل ابا عبد الله صلوات الله علیه متی اضرب دأبتي تحتی قال اذا لم تمش تحتك كمشيتها إلى مذودها).

کالصحیح منقولست که شخصی از حضرت امام جعفر صادق

ص: 371

صلوات الله عليه سؤال کرد که چه وقت می توانم زد مرکوبم را در حالتی که بر او سوار باشم حضرت فرمودند که هر گاه در زیر تو راه نرود چنانکه راه می رود که خود را به توشه رساند چنانکه حیوانات در وقت جو می دوند و اگر علف زاری را دیدند تند می روند پس از این حرکت آن ظاهر می شود که این مقدار تند می تواند رفت و نمی رود و در این صورت می توان زدن آن را

6- (و روی انه قال: اضربوها على العثار و لا تضربوها على النفا فاتها تری ما لا ترون).

و مرویست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چهار پا را بزیند وقتی که از سر در رود و مزیند از زمین به درستی که گاه هست که جئی را دید و رم می کند یا شیر و گرگ و ببر در شبهای تاریک می بیند و شما نمی بینید و آن چه در کافی و محاسن است بر عکس است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر بسر در رود مزیند و اگر رم کند بزیند و اگر این علت نمی بود حمل بر سهو نساخ می توانست کردن و ظاهراً صدوق حدیثی بر این نهج دیده باشد و نزد او صحیح تر باشد آن را ذکر کرده باشد و بر نهج عکس چهار حدیث وارد است، و اولی و احوط آنست که او را از جهة هیچ يك آن را نزنند اما از جهة سر درآمدن به اعتبار احادیث و اما از جهة رم کردن به اعتبار وجهی که صدوق ذکر کرده و گفته است که میان من و خدا حجت است و شکی نیست که امری که وارد است امر و جویی نیست بلکه امر جواز است یعنی می تواند زدن

14- (و قال رسول الله صلی الله علیه و آله: اذا عثرت الدابة تحت الرجل

فقال لها تعست تقول تعس اعصانا للرب).

و به اسانید کالصحیحہ یا صحیح علی الظاهر از سلیمان جعفری منقولست که آن حضرت فرمودند که هر گاه چهار پای سواری بسر درآید و سواره بگوید که تعست یعنی هلاک شوی و بمیری ای حیوان می گوید که از ما و تو هر کدام عصیان الهی صادر شود یا بیشتر کرده باشیم آن هلاک شود و اشعاری دارد بر آن که تو مخالفت الهی کردی که من بی گناه را نفرین می کنی، و غرض صدوق از ذکر این حدیث در اینجا آنست که لغزیدن سبب ضرب نیست رم کردن سبب ضربست و دلالت ندارد و چون ممکن است که از دشنام بیشتر از زدن متأثر شود و زدن باید نه دشنام با آن که اینها وقتی است که قیاس و استحسان حجت باشد خصوصا در برابر نصوص احادیث، و در نسخه مصحح محاسن به جای تعس انتکس است یعنی بسر در رود آن که عصیان الهی بیشتر کند و در کافی تعس است و انسبست به آیه کریمه فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ یعنی اگر کسی بر شما ستمی کند شما را جایز است تلافی بمثل اگر چه انتکس ضررش کمتر از تعس است و کمتر بهتر است و محتمل است که مراد حیوان این باشد که می باید سواره عبرت گیرد به آن که حیوانی که مکلف نیست و بی اختیار از سر در می رود اگر خوف ضرر مالی نباشد او را می خواهی بکشی فکر نمی کنی که با خود عتاب کنی که از تو عشرتی چند صادر شده است که حساب آن نمی توانی کرد پس از لغزش آن عبور کن به لغزشهای خودت

1- (و قال علی صلوات الله علیه: فی الدواب لا تضربوها الوجوه ولا تلعنوها فان الله عز و جل لعن لاعتنها).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که بر روی چهارپایان ننیزد

ص: 373

و آنها را لعن می کنید به درستی که حق سبحانه و تعالی لعنت کرده است کسی را که لعنت کند چهارپایان را.

بدان که در حدیث کالصحیح منقولست از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه که فرمودند که هر که در سفر چهارپائی داشته باشد چون فرود آید اول علف و آب دهد آن را پیش از هر کاری، و زنهار که تازیانه و چوب مزیند بر روی چهارپایان که پروردگار خود را تسبیح می کند.

و ایضا کالصحیح منقولست که آن حضرت فرمودند که مزیند بر روی چهارپایان و روی هر جانوری که تسبیح و تحمید حق سبحانه و تعالی می کند

6- (و فی خبر اخر: لا تقبّحوا الوجوه).

و در حدیث دیگر منقولست که قبیح مکنید روی حیوانات را بمانند داغ کردن، و حدیث سابق و این حدیث را ندیدم باین لفظها ممکن است که نقل بالمعنی کرده باشد یا از کتب اصول نقل کرده باشد.

و در صحیح از حلبی و صحیح از ابن سنان منقولست که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدند از داغ کردن حیوانات حضرت فرمودند که باکی نیست هر جا که خواهد داغ می تواند بغیر از رو.

و در حدیث دیگر وارد شده است که گوشها را داغ کنید

14- (وقال التبیّ صلی الله علیه و آله: انّ الدّوابّ اذا لعنت لزمتهما اللّعة).

و منقولست که آن حضرت فرمودند که هر گاه کسی لعنت کند چهارپایان را خواه بعنوان یا ملعون یا لعنک الله یا مانند تعست هلکت لازم می شود او را که لعنت کند در عوض یا آن که تاثیر می کند و ضررش به صاحب می رسد خصوصا مانند راه مکه که شتر جان آدمی است شتر که می ماند آدمی

ص: 374

نهایتش دو سه روزی می دود و به مرگ خود راضی می شود و می ماند و می میرد بلکه می باید که چنانکه چهار پا دعا می کند ترا تو نیز با اورفق کنی و دعا کنی او را

بر يك طرف زين نشینید

14- (وقال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله: لا تتورّكوا على الدوابّ و لا تتخذوا ظهورها مجالس).

و كالصحيح منقولست که آن حضرت صَلَّى الله عليه و آله فرمودند که بر يك طرف زين نشینید که پشتش را زخم می کند قطع نظر از آزار حیوان و پشت چهارپایان را مجلس مسازید که بدارید و صحبت دارید بلکه بروید یا به زیر آید چنانکه گذشت

احترام بهائم در صورت آنهاست

5- (وقال الباقر صلوات الله عليه: لكلّ شيء حرمة و حرمة البهائم في وجوهها).

و در موثق كالصحيح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که هر چیز را حرمتی است و احترام چهارپایان در روهای ایشان است و چون رو بهترین مواضع حیوانات است، و خداوند مصور صورت گری کرده است عزّت آن داشتن تعظیم حق سبحانه و تعالی است، و حق سبحانه و تعالی دوست می دارد بنده را که حرمت هر چیزی را در خور آن بدارد اگر قایل نباشیم به شعور ایشان، و اگر به شعورشان قابل باشیم چنانکه ظاهر آیات و روایاتست تعظیم و تکریم بیشتر می باید کرد و چون حق سبحانه بفضل خود آن را مسخر ما گردانیده و زینت ما ساخته است و مشقتهای عظیمه از جهة بنی آدم می کشند و به برکت آن تحصیل ثوبات کرده می شود پس باید که شکر این نعمتها را به جا آوریم به تعظیم نعمت به اعتبار منعم حقیقی چنانکه در قرآن مجید در بسیار جائی بر بنی آدم تعداد این نعمت می فرماید در ضمن

ص: 375

تعداد نعمتهای غیر متناهی خود و در صحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است که چهارپائی نگاه دار که از او منتفع شوی و روزی تو بر حق سبحانه و تعالی است.

و به اسانید صحیحه از آن حضرت منقولست که فرمودند که چهارپایان نگاه دارید که سبب اعتبار شماسست و زینت شماسست و کارهای شما به آن ها ساخته می شود، و قضاء حقوق برادران مؤمن به آن می شود که به مشایعت ایشان می روی و به استقبال و زیارت و عیادت و حضور جنازه و حج و عمره و زیارات ائمه معصومین صلوات الله علیهم و جهاد بر تقدیر خروج صاحب الامر صلوات الله علیه و انتظار فرج و غیر اینها از انواع خیرات به آن ها واقع می شود و روزیش بر حق سبحانه و تعالی است و از جمله نعمتهای الهی است چهارپای هموار که رم نکند و خوش راه باشد و خواهد آمد اخبار از این باب

ص: 376

4- (روی علی بن رثاب عن ابی حمزة عن علی بن الحسین صلوات الله علیهما انه قال: کان یقول ما بهمت البهائم عنه فلم تبهم عن اربعة معرفتها بالرب تبارک و تعالی، و معرفتها بالموت، و معرفتها بالأثنی من الذکر، و معرفتها بالمرعی الخصب

6- و اما الخبر الّذی روی عن الصادق صلوات الله علیه انه قال: لو عرفت البهائم من الموت ما تعرفون ما اکلتم منها سمینا قط فلیس بخلاف هذا الخبر لأنّها تعرف الموت لكنّها لا تعرف منه ما تعرفون)

این بابی است در بیان آن چه از حیوانات مخفی نیست و آن را می دانند منقولست به یازده سند صحیح و حسن کالصحیح که حضرت امام العارفین صلوات الله علیه فرمودند که اگر چیزها از حیوانات عجم بی زبان مخفی باشد چهار چیز از ایشان مخفی نیست.

یکی آن که خداوند خود را می دانند که خداوندی دارند، و مردن را می دانند، و از این جهت است که از گرگ و شیر خایفند، و از این جهت است که مکروه است کشتن حیوانی در وقتی که حیوان دیگر ببیند، و نر و ماده از هم فرق می کنند، و چراگاه پر علف را می دانند و ظاهرا از بو می شناسند و ظاهرا چون عمده متعارفشان اینها بود فرموده اند و اگر نه بسیار چیزها می دانند.

و اما خبری که منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله

علیه که اگر بهایم آن چه شما می دانید از مرگ آنها می دانستند همگی از غم می گذاختند، و حیوان فربه نمی خوردید. این خبر مخالفت ندارد با خبر سابق چنانکه از لفظ خبر ظاهر است که مراد اینست که اگر ایشان مثل شما می دانستند یعنی می دانند و مثل شما نمی دانند، چون ایشان مکلف نیستند و عقوبتی نخواهد بود ایشان را.

و حاصل کلام سرزنش بنی آدم است که اگر ایشان مثل شما مکلف می بودند می گذاختند و شما بالکلیه غافلید که چون عقبات و عقوبات در پیش دارید و اصلاً غم آن طرف ندارید حق سبحانه و تعالی همه را از این مرگ غفلت زنده گرداند تا این دو سه روزه عمر را به غفلت نگذارند بجای محمد و عترته الاقدسین

ص: 378

14- (قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ قَالَ نَزَلَتْ فِي النِّفْقَةِ عَلَى الْخَيْلِ قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَذِهِ الْآيَةُ رَوَى أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَكَانَ سَبَبَ نَزْلِهَا أَنَّهُ كَانَ مَعَ أَرْبَعَةِ دَرَاهِمٍ فَتَصَدَّقَ بِدَرَاهِمٍ مِنْهَا بِاللَّيْلِ وَبَدْرَهُمْ فِي النَّهَارِ وَبَدْرَهُمْ فِي السَّرِّ وَبَدْرَهُمْ فِي الْعَلَانِيَةِ فَنَزَلَتْ فِيهِ هَذِهِ الْآيَةُ وَالْآيَةُ إِذَا نَزَلَتْ فِي شَيْءٍ فَهُوَ مَنْزِلَةٌ فِي كُلِّ مَا يَجْرِي فِيهِ، فَالاعتقاد فِي تَفْسِيرِهَا أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَجَرَتْ فِي النِّفْقَةِ عَلَى الْخَيْلِ وَاشْبَاهِ ذَلِكَ)

این بابی است در بیان ثواب خرج اسب مطلقا یا اسبی که به آن جهاد کنند در راه حق سبحانه و تعالی یا اراده جهاد داشته باشد بعد از حصول شرایطش یا اعم از جهاد و سایر راههای خیر.

منقولست که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند که آیه کریمه که حق سبحانه و تعالی می فرماید: که آن جماعتی که صرف می نمایند مالهای خود را در شب و روز در پنهان و آشکار پس اجر ایشان نزد پروردگار ایشان است و نیست خوفی بر ایشان و ایشان اندوهناک نمی شوند حضرت فرمودند که این آیه نازل شد در خرج اسب که از جهة

جهاد بسته باشند و مناسبتش با آیه آنست که می باید همیشه آخر اسب پر باشد و او خورد در شب و روز اندرون طویله در وقتی که بیرون گرم باشد، و در بیرون وقتی که در بهار بند باشد، پس چنانکه ثواب آن را فرموده است کیفیت نگاه داشتن آن را نیز فرموده است.

و صدوق گفته است که مرویست بعنوان تواتر از طرق عامّه و خاصّه که همین آیه در شأن حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه نازل شده است و سبب نزول آیه این بوده است که آن حضرت چهار درهم داشتند یکی از آنها را در روز تصدق فرمودند، و یکی را در شب به سایل دادند، و یکی را پنهان دادند، و یکی را در حضور مردمان به سایل کرامت کردند، و غرض آن حضرت آن بود که در همه وقتی این ثواب را دریافته باشند و تعلیم کنند که تصدق در همه احوال خوبست هر چند در شب و در پنهان بهتر است اما اگر سایل در روز طلب کند تاخیرش خوب نیست و هم چنین اگر در حضور مردمان طلب کند تعویقش خوب نیست و آن چه آن حضرت فرموده بودند خوب بوده حق سبحانه و تعالی آن حضرت را مدح فرمود بر این عمل تا دیگران تأسی کنند آن حضرت را و چون بحسب ظاهر این دو روایت مخالفت دارند صدوق تاویل کرده است که ظاهر آیه اعم است از هر انفاقی که در راه خدا کنند خواه به سایل دهند و خواه شمشیر بخرند از جهة جنگ یا علف بخرند از جهة جنگ یا علف بخرند از جهة چهارپایان پس ممکن است که اول در شأن آن حضرت نازل شده باشد و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرموده باشند که هر که نفقه چهار پاکند در این آیه داخل است.

و صدوق گفته است که می باید که چنین اعتقاد کند بنا بر آن که هر دو متواتر باشد و الا ممکن است که یکی از این دو واقع باشد چون هر دو حدیث

وارد شده است که این آیه در فلان چیز خاص نازل شد و احتمال اقرب آنست که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه این چهار درهم را صرف نفقه اسب فرموده باشند، و آن چه بحسب تتبع یافته ام آنست که هر آیه که در شأن آن حضرت نازل شده مفسران عامه مهما ممکن نفی آن می کنند و مفسران خوارج بودند و افترا می بستند از جهة تقویت مذهب باطل خود چنانکه مسلم بن حجاج در اول صحیحش ذکر کرده يك جزو در آن که بسیار بودند جمعی که حدیث وضع می نمودند و در زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله افترا بر آن حضرت می بستند تا آن که حضرت بر منبر فرمودند که «لقد كثرت الخ» یعنی دروغ و افترا بر من می بندند و هر که دروغ بر من بندد جای خود را در جهنم مهیا می کند، و چون این مفتریان افترا می بستند و اکثر ایشان با حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بد بودند و جمعی لا بشرط بودند که مذهبی نداشتند، و جمعی به حقیقت ایمان آن حضرت را شناخته بودن الحال داب مفسران مثل زمخشری و رازی آنست که مثل آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ» که از طرق عامه زیاده از صد حدیث منقولست که در شأن آن حضرت نازل شده، و خارجی مفتری گفته است که در شأن عبد الله بن سنان نازل شده است اول آن را ذکر می کنند، و بعد از آن بعنوان روی نقل می کنند چون بسیار رسواست که ذکر نکنند، و مانند بخاری و مسلم نقل می کنند و خلافتش را که می دانند که افتراست نیز نقل می کنند، و جمعی از ایشان استدلال می کنند بر آن که می باید که این آیه در شأن ابو بکر نازل شده باشد به افترا نیز بسته اند باین عنوان که چون اجماع شد بر امامت ابو بکر پس می باید که او افضل از علی (ع) باشد پس می باید که هر آیه که دلالت کند بر افضلیت در شأن ابو بکر باشد.

و جمعی از فضلاى ما معارضه کرده اند با ایشان در مثل آیه « وَ سَدِّجَنْبِهَا الْأَنْتَقَى » که می باید مراد از این آیه علی باشد چون امامت آن حضرت منصوص و به نصوص متواتره ثابت شده است و امامت مفضول قبیح است عقلا پس می باید که آن حضرت افضل باشد پس می باید که مراد از اتقى آن حضرت باشد، و ظاهرا به محض جدل این معارضات واقع شده است و عامه و خاصه روایت کرده اند که آیه در شأن ابو دحداح نازل شده است و اتقى اضافی است نسبت به آن شخصی که تکذیب نبی کرد لهذا او را اشقى گفت با آن که بحسب ظاهر مسلمان بود و اگر چه منافق بود اما اشقى از او بسیار بودند اما بحسب احتمال ممکن است گفتن که چون روایات اسباب نزول احادیث مفید علم نیست ممکن است که مراد از این آیه علی بن ابی طالب باشد نه آن که جزم کنند که البته در شأن آن حضرتست و اکثر قرآن در شأن آن حضرت و در ذم دشمنان آن حضرتست اگر این آیه در شأن دیگری باشد نقصی به آن حضرت نمی رسد و هم چنین در ما نحن فیه و لیکن چون احادیث بسیار وارد است که اگر این آیه در شأن آن حضرت نازل شده باشد مضمون آنست که نفقه بر خیل افترا عامه باشد چنانکه داب ایشانست و اگر حضرت نیز فرموده باشند تقیه کرده خواهند بود یا آن که همین آیه دو مرتبه نازل شده باشد یا دو آیه باشد و یکی را انداخته باشند به توهم تکرار چنانکه عامه و خاصه اخبار متواتره نقل کرده اند که قرآن زیاده بر این بوده است و آن نزد حضرت امام العصر و الزمان و خلیفة الرحمن است صلوات الله علیه و الله تعالى يعلم و مؤید اخفا آن که روزی حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بر

منبر بودند که غوغای عظیمی شد و مردمان بر هم خورده می گریختند که ناگاه ازدهای عظیمی از در بزرگ مسجد کوفه داخل شد حضرت فرمودند که بحال خود باشید و او را راه دهید تا خود را راست کرد و سر پیش آورد و مخاطبه و مکالمه چند با حضرت کرد و بازگشت، و چون از مسجد بیرون رفت ناپدید شد حضرت فرمودند که این از بزرگان جن است و مسلمان است و چون مسأله مشکل می شود بر او یا بر دیگران می آید و می پرسد و مسایل خود را پرسید و رفت و آن در مسمی شد بیاب الثعبان مثل خانه بیت الطشت که در مسجد کوفه است و چون بنی امیه حکومت یافتند فیلی را در همان در بستند که شهرت کند بیاب الفیل و کسی نگوید باب الثعبان مبدا گویند که چرا باب الثعبان می گویند و این معجزه بماند و از این باب بسیار است.

و کالصحیح یا صحیح منقولست از سلیمان جعفری که حضرت ابو الحسن فرمودند که هر که اسبی ببندد تا دشمنان از او خایف باشند و نزد مردمان معتبر باشد از جهة رضای الهی حق سبحانه و تعالی همیشه او را اعانت می فرماید تا آن اسب را داشته باشد و خیر و برکت از آن خانه کم نشود، و اگر کسی بقصد جهاد به بندد تا آن که چون حضرت صاحب الامر خروج فرماید در خدمت آن حضرت بجهاد رود ثوابش بیشتر خواهد بود، و این بنده چنین کرده ام اگر چه می دانم که چون آن حضرت صلوات الله علیه ظاهر شود هر خدمتی را به کسی خواهد فرمود که مناسب او باشد و امثال ماها خصوصا با پیری جهاد نمی آید به خدمت نقل احادیث ایشان مامور خواهد ساخت و امثال ماها اگر در جنگی باشد سبب شکست است مگر آن که در زمان آن حضرت قلب ماهیات بشود، و به برکت آن حضرت قوتی دیگر حاصل گردد، و چون احتمال می رود اسب نگاه داشته ام با شمشیر امیدواریم که

حق سبحانه و تعالی این شکسته را به شرف ملازمت آن حضرت مشرف گرداند و اگر اجل موعود برسد قبل از تشریف در زمان آن حضرت زنده گرداند و بسیار امیدوارم چون بشارتی از آن حضرت شنیده ام در واقعه حقه که هر چه فرموده بودند واقع شد و همین مانده است و امید بسیار دارم که مشرف شوم به خدمت آن حضرت و در زیارت جامعه مذکور خواهد شد و عموم آیه کریمه «وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا عَلَىٰ خَيْرٍ» یعنی هر چه در راه ما صرف نمایند در مقدمات جهاد خواه اندک و خواه بسیار و هر وادی را که قطع نمایند البته در نامه عمل ایشان نوشته می شود تا آن که حق سبحانه و تعالی جزاء دهد ایشان را با حسن آن چه می کرده اند یکی را از ده تا هفتصد تا آن چه حصر آن را کسی نداند بجز از حق سبحانه و تعالی کرامت خواهد فرمودن و ثواب این مقدمات در خور ذی مقدمه است.

و کالصحیح منقول است از ابن طیفور حکیم که حضرت ابو الحسن پرسیدند که بر چه چیز سوار می شوی عرض نمودم که بر الاغ فرمودند که به چند خریده عرض نمودم که به سیزده مثقال طلا فرمودند که اسرافست که الاغی به سیزده دینار بخری و اسب نخری نمی دانی که هر که اسبی ببندد و انتظار قیام قایم آل محمد علیهم السلام کشد و سبب کوری چشم دشمنانش باشد که دشمنان مایند حق سبحانه و تعالی روزی او را فراخ گرداند و سینه اش را به علوم و هدایات منور گرداند و مرادات او را محصل گرداند مع هذا بر او سواری می کند و کارهای خود را بر او می سازد یعنی کار الاغ می کند و ثواب دارد، و احادیث فضیلت نگاه داشتن اسب بسیار است و مجملش آنست که هر چه در راه او کنند ضایع نمی شود تو بندگی چه گدایان بشرط مزد مکن*** که دوست خود روش بنده پروری داند

6- (روی حماد بن عثمان عن ابی عبد الله علیه السلام قال: قلت له جعلت فداك نرى الدواب في بطون أيديها مثل الرقعتين في باطن يديها مثل الكتي فأي شيء هو قال ذلك موضع منخريه في بطن أمه).

این بابی است در بیان علت دو داغی که در شکم دستهای چهارپایان است منقول است در صحیح از حماد که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که فدای تو گردم می بینم چهارپایان را که در شکم دستهای آنها مانند دو رقعته هست که گویا داغ کرده اند و از آنجا می روید و این چه چیز است و چرا چنین شده است حضرت فرمودند که چون چهارپایان دست و پایشان می باید دراز باشد و در شکم این مقدار جا نیست که دست و پا دراز توانند کرد حق سبحانه و تعالی او را به هیئت حیوان خوابیده آفریده است و سرشان قریب به زانوهایست و محل نفس ایشان در قرب زانو واقع شده است و از بسیاری نفس کشیدن داغ شده است و این معنی نیز سبب قوت دستهای حیوانات شده است چون ثقل بار و آدم سوار بر دستها بیشتر است.

حاصل که آن چه حکیم علیم کرده است عبث نفرموده است و بنی آدم با فکرهای بسیار به عشر عشر آنها نرسیده اند و اکثر آن چه رسیده از انبیاء به ایشان رسیده است، و حکما قاطبه علوم خود را به حضرت ادريس

می رسانند و آن حضرت را هر مس الهرامسه می نامند و بسیار از آنها بالهام الهی به لقمان رسیده و بسیار بر حضرت سلیمان فایض شده چنانکه منقولست که هر روز در مسجد اقصی گیاهی می روید و به زبان حال یا مقال می گفت که خاصیت من آنست و ضرر من اینست و دفع ضرر من به فلان گیاه می شود و حضرت سلیمان می نوشتند همه را، و جمعی از اتباع آن حضرت ساکن یونان شدند و حکماء یونان از ایشان استفاده کردند و در کتب خود جا دادند و حضرات ائمه هدی صلوات الله علیهم بسیاری از حکمتها در خلق اعضای انسان و بسیاری از حیوانات ذکر فرموده اند و در علل و توحید مفضل و اهلیلجه مسطور است و چون این حدیث فی الجمله غرابتی داشت صدوق ذکر کرد و اگر در نوادر ذکر می کرد بهتر بود و کلینی ذکر نکرده است و کتاب من لا یحضره الفقیه از قبیل شعر خواجه حافظ است بنا بر این است که طبایع به آن ارغبند

ص: 386

14- (روی عن ابی ذر رحمة الله عليه انه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول: انّ الدابة تقول اللهم ارزقني ملك صدق يشبعني ويسقيني ولا يحملني ما لا اطيق).

این بابی است در بیان نیکو رعایت نمودن چهارپایان چون گذشت که حقوق آن بر صاحبان بسیار است و مرویست از حضرت ابی ذر ره که گفت شنیدم از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله که چهارپایان دعا می کنند که خداوندا مرا روزی کن صاحب خوبی که مرا سیر کند و آب دهد و آن چه طاقت نداشته باشم بارم نکند.

و در کافی و محاسن در موثق کالصحیح یا صحیح به سبب حسن بن فضال که ظاهر آنست که از مذهب فاسد رجوع نمود بمذهب صحیح، پس صحیح باشد و چون معلوم نیست که این حدیث را در چه وقت از او روایت کرده اند کالصحیح است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که شخصی وارد شده در ریزه دید که ابو ذر رضی الله عنه الاغ خود را آب می دادند آن شخص گفت که کسی دیگر نیست که الاغ را آب دهد که شما این مشقت نکشید یعنی چون خدمتکاران هستند سبب چیست که شما این تعب می کشید ابو ذر گفت از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمودند که همه چهارپایان در هر صباحی از حق سبحانه و

تعالی می طلبند که خداوند روزی کن مرا صاحبی صالح که مرا از علف سیر کند و از آب سیراب کند، و فوق توانائی من بار بر من نکند و از آن جمله است آن مقدار راهی که توأم رفت مرا ببرد بنا بر این می خواهم که خود این ثواب داشته باشم.

و کالصحیح نیز منقولست از ابو ذر که چهارپایان دعا می کند که خداوند روزی کن مرا صاحب صالحی که با من رفیق کند و احسان کند بر من و گاه و جو و آبم بدهد و بار کران بر من نکند و مرا به تعب نیندازد و ظاهرا حدیث متن حدیث دیگر است یا نقل بالمعنی کرده است از این دو حدیث.

و از اهد علمما و متاخرین مولانا احمد اردبیلی نقل نمود اتقی و اورع فضلا متاخرین مولانا عبد الله طاب ثراهما که آخوند مرحوم اولاغی داشتند از جهة زیارات و دغدغه می کردند که مبادا به دیگری واگذرانند و او چنانکه باید نکند خود آب می دادند و در وقت جو خود می ایستادند تا جو را بخورد و بعد از آن متوجه نماز شام می شدند. بنده از ایشان پرسیدم که شما چه می کنید فرمودند که حاجی مرد بدی نیست که خدمات آخوند اکثر به او رجوع بود و من احتیاط کرده ام و جو را بیشتر می دهم که اگر بردارد بر سبیل فرض از جهة استران مقداری بماند که کافی باشد.

عرض نمودم که کسی که از خدا نمی ترسد همه را بر می دارد فرمودند که پس چه کنیم گفتیم مثل مولانا احمد اردبیلی ره کنید گفتند فرصت ندارم و متفکر شدند عرض نمودم که چه دلیل دارید که جو باید داد هر گاه گاه دارد و شما می بینید که همیشه آخرش گاه دارد از جهة اقل واجب کافی است و جو تبرعی است اگر بدهید بهتر و الا بر شما چیزی لازم نیاید تحسین فرمودند، بعد از آن عرض نمودم که اگر استر شما جو نخورد چنین تند

نخواهد رفت این نیز قرینه عظیم است از جهة آن که جورا تمام می دهد با آن که افعال مسلمین محمول بر صحت است دیگر تحسین فرمودند و فرمودند که مرا خلاص کردی مدتی است که در این فکرم و در خاطر جا کرده بود که چون متعارفست جو البته ضرر باشد و حق با تست حدیثی نداریم که جو باید داد و هر چه گفتمی همه را خوب گفتمی حشره الله تعالی مع الائمة المعصومین سلام الله تعالی علیهم اجمعین

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: ما اشتری احد دابة الا قالت اللهم اجعله بی رحیما).

و از آن حضرت منقولست که هر که چهار پای می خرد آن چهار پا دعا می کند که خداوندا این صاحب را رحیم گردان بمن که نفع آن بمن رسد و ضررش بمن نرسد.

و در صحیح از حفص منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که چون شخصی سوار می شود بر دابه دابه این دعا می خواند و ظاهرا تصحیف از نسخ این کتاب یا محاسن شده باشد که ملك و ركب بهم نزدیکست و هر دو نیز ممکن است

6- (و روی عنه عبد الله بن سنان انه قال: اتخذوا الدابة فانها زين و تقضى عليها الحوائج و رزقها على الله عز و جل).

و در صحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چهار پا نگاه دارید و در محاسن الدواب است که چهار پایان نگاهدارید که اقلش سه است یا مقصود این باشد که از اسب عربی و یابو دو تخمه و استر و اولاغ از همه چیزی نگاهدارید، یا آن که از هر نوعی که نگاه می دارید خوبست به درستی که زینتند چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده

است که و الخیل الخ یعنی از برای شما آفریده ام اسبان و استران و اولاعان تا بر همه سوار شوید، و زینت شما باشد و دیگر فرموده است که گاو و گوسفند و شتر را از جهت شما آفریده ام که زینت شما باشند و گوشتهای آنها را بخورید و منفعتهای آنها ببرید و بارهای شما را ببرند به شهری چند که خود نتوانید بردن به آن جا مگر با مشقت بسیار پس حضرت فرمودند که کارهای شما نیز به این ها ساخته می شود و روزیشان با حق سبحانه و تعالی است.

و منقولست که آن حضرت به یونس فرمودند که اولاغی نگاه دار که بار کران ترا کشد و روزی او با حق سبحانه و تعالی است یونس گفت که من با برادرم شریک بودم و سر سال حساب مایه خود می کردیم یا بحال خود بود یا چیزی زیاد می آمد، بعد از خریدن دراز گوش و خرج عرض سال که حساب کردیم بنحو سالهای گذشته بود یقین شد که روزی بر حق سبحانه و تعالی است و آن حضرت فرمودند که از جمله سعادت مندی مؤمن و الطاف الهی نظر به او آنست که چهارپای خوش راه داشته باشد که کارسازی خود به آن بکند و حقوق برادران را به جا آورد، و از این باب اخبار بسیار است که سابقا اشاره به بعضی از آنها شد

14- (و روی السکونی یاسناده قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله:

ان الله تبارک و تعالی یحب الرفق و یعین علیه فاذا رکبتم الدواب العجاف فانزلوها منازلها فان کانت الارض مجدبة فانجوا علیها و ان کانت مخصبة فانزلوها منازلها).

و کالصحیح منقولست که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند که حق سبحانه و تعالی دوست می دارد رفق و مدارا و اعانت می کند کسانی را که با خلق خدا در مقام رفق و نرمی و همواری اند حتی چهارپایان پس چون بر

چهارپاهای لاغر سوار شوی از منزل مگذرید و در منازل متعارفه فرود آید پس اگر منزل خشک باشد و علف نداشته باشد تند کنید تا خود را به علف زار رسانید و در میان یا حوالی علف زار فرود آید که تا حیوانات در آنجا بچرند، و اگر در منزل علف باشد از آنجا مگذرید، پس هر گاه در رفق این مقدار مبالغه واقع شده است با حیوانات و مکاری، پس چگونه خواهد بود رفق با مؤمنان صالح و عالم و امثال ایشان و کلینی این حدیث را در باب رفق با مردمان آورده است و چنین فهمیده است که مذکور شد

14- (وقال صَلَّى اللهُ عليه وآله: من سافر منكم بدابة فليبدأ حين ينزل بعلفها و سقيها).

و كالصحيح منقولست از ابو بصير و محمد بن مسلم از حضرت امام جعفر صادق از پدرش از حضرت امير المؤمنين صلوات الله عليهم که حضرت سيد المرسلين صَلَّى اللهُ عليه وآله فرمودند که هر که چهارپای را با خود بسفر برد چون فرود آید اول آب و علف به آن بدهد و بعد از آن متوجه شود بکارهای دیگر چون مشقت کشیده است

5- (وقال ابو جعفر صلوات الله عليه: اذا سرت في ارض خصبة فارفق بالسير و اذا سرت في ارض مجدبة فعجل بالسير).

و بسند كالصحيح سابق از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه منقولست که هر گاه راه روید و در محاسن مصحح به صاد است و آن اظهر است یعنی هر گاه در اثنای راه به زمینی رسید که گیاه و علف داشته باشد هموار بروید تا شتران بلکه سایر حیوانات چرا کنند و روند و تند مرانید و هر گاه روید یا داخل شوید در زمین خشک که علف و گیاه خشک نیز نداشته باشد تند کنید و مدار صحرای مکه بر این است که شتران در اثنای راه چرا می کنند پس رفق با ایشان آنست که باین نحو بروند

6- (قال الصادق صلوات الله عليه: إياكم و الابل الحمر فانها اقصر الابل اعمارا).

این بابی است که در بیان احادیثی که در شتر وارد شده است منقولست کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه که زنهار که شتر سرخ مخرید که از همه انواع شتران عمرش کوتاه تر است

6- (وقال صلوات الله عليه: انّ علی ذروة کلّ بعیر شیطانا فاشبعه و امتهنه).

و از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که منقولست که فرمودند که بر کوهان هر شتری شیطانی مقرر است پس شتر را سیر کنید و بارش کنید که می کشد و پروانه دارد و آن شیطان بار را برمی دارد، ممکن است که مراد از شیطان روح حیوانی شتر باشد و تشبیه به شیطان به اعتبار صعوبتست که شترانی که بار برنداشته اند و آنها را صعب می گویند بسیار با قوتند هر چند بحسب ظاهر ضعیف باشند و با آن که مرتبه اول زیاده از صد من بارش می کنند به نحوی می دود که غالبا هر که سوارش باشد می افتد و.

در موثق کالصحیح منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که بر کوهان هر شتری شیطانی هست آن شتر را ذلول کنید و

بارش کنید و حق سبحانه و تعالی را یاد کنید که شتر به قوتی که خدای تعالی به او داده است بر می دارد.

و در حدیث دیگر کالصحیح منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که بر کوهان هر شتری شیطانی هست چون خواهید که سوار شوید بگوئید آن چه را حق سبحانه و تعالی به آن امر کرده است که **سَبَّحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ** یعنی منزله خداوندی که این حیوان را مسخر ما گردانید و ما قدرت نداشتیم که آن را ذلیل خود سازیم.

و کالصحیح از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه منقولست که بر هر حیوانی که خواهید سوار شوید این آیه را بخوانید با تتمه و **إِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ** یعنی بازگشت همه بسوی پروردگار ما خواهد بود و هست.

و در احادیث صحیحیه از هشام و صفوان و غیر ایشان منقولست که آن حضرت فرمودند که اگر مردمان حقیقت برداشتن حیوان را بدانند زر بسیار به بهای شتران و حیوانات ضعیفه ندهند، و حقیقتش آنست که بر دارنده حق سبحانه و تعالی است، و خود در مکه معظمه مشاهده نمودم که شتری که تخمینا بقدر استری بود خانه بر بالای او نصب کرده بودند و چهارده کس در آن خانه نشسته بودند

6- (و قال ابو عبد الله صلی الله علیه و آله: اشترُوا السُّودَ القَبَاحَ فَإِنَّهَا اطولُ الابلِ اعماراً).

و در صحیح از صفوان منقولست که آن حضرت فرمودند به صفوان که شتری از جهة من بخر و باید که سیاه باشد که عمرش درازتر است

پس

ص: 393

فرمودند که اگر مردم بدانند که حق سبحانه و تعالی بر می دارد به آن که شیاطین را مسخر گردانیده است که بردارند زر بسیار به بهای شتر ندهند و بعد از این حدیث کلینی و برقی گفته اند که در حدیث دیگر هست که شتران سیاه بد هیئت را بخرید که عمرشان درازتر است و این عبارت متن است.

14- (وقال رسول الله صَلَّى الله عليه وآله: الابل عزّ لأهلها).

و در حدیث صحیح از آن حضرت منقولست که شتر سبب عزت و اعتبار صاحبست و ظاهر است به آن که قطاری به بیست تومان می توان خرید و کسی که يك قطار شتر دارد در نظرها عزیزتر از سوداگر ده هزار تومانی است و اگر شتر بسیار باشد خصوصاً نزد عرب و ممکن است که این نیز مراد باشد که هر چند شتر سواری نفیس تر است صاحبش معززتر است چنانکه منقولست در صحیح که حضرت سید الساجدین شتر سواری را به چهار ده تومان می خریدند تا در نظرها خوار نباشند و معزز باشند

14- (و: نهی رسول الله صَلَّى الله عليه وآله ان يتخطى القطار قيل يا رسول الله و لم قال انه ليس من قطار الآ و ما بين البعير إلى البعير شيطان).

و در قوی از حضرت سید المرسلین صَلَّى الله عليه وآله منقولست که آن حضرت نهی فرمودند از آن که از میان قطار شتر بگذرند عرض کردند که یا رسول الله چرا نگذرند فرمودند که در میان هر قطاری از شتر یا شتر شیطانی هست که شتر را تعلیم می کند که لگد بزند و مجربست در شتران عرب و از میان شتران عجم تعبدا نمی باید گذشت با آن که مشهور است که خوب نیست.

و در موثق کالصحیح منقول است از زراره که شنیدم که حضرت امام

محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که طایفه از متمردان شیاطین هستند که در میان شتران در می آیند و شتران را می جهاندند دفع کنید آنها را به آیه الکرسی و مجربست آیه الکرسی از جهة دفع جميع بلاها و اعتقاد این ضعیف آنست که همین آیه در اعجاز قرآن کافی است.

14- (و: سئل النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ قَالَ زَرْعٌ زَرَعَهُ صَاحِبُهُ وَاصْلَحَهُ وَآدَى حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ قَيْلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ الْمَالَ بَعْدَ الزَّرْعِ خَيْرٌ قَالَ رَجُلٌ فِي غَنَمِهِ قَدْ تَبِعَ بِهَا مَوَاضِعَ الْقَطْرِ يَقِيمُ الصَّلَاةَ وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ قَيْلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ الْمَالَ بَعْدَ الْغَنَمِ خَيْرٌ قَالَ الْبَقْرُ تَغْدُو بِخَيْرٍ وَتُرْوَحُ بِخَيْرٍ قَيْلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ الْمَالَ بَعْدَ الْبَقْرِ خَيْرٌ قَالَ الرَّاسِيَاتُ فِي الْوَحْلِ وَالْمَطْعَمَاتُ فِي الْمَحَلِّ نَعْمَ الشَّيْءُ النَّخْلُ مِنْ بَاعِهِ فَإِنَّمَا ثَمَنُهُ بِمَنْزِلَةِ رَمَادٍ عَلَى رَأْسِ شَاهِقَةٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ إِلَّا أَنْ يَخْلَفَ مَكَانَهَا قَيْلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ الْمَالَ بَعْدَ النَّخْلِ خَيْرٌ فَسَكَتَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ فَايْنَ الْإِبِلُ قَالَ فِيهَا الشَّقَاءُ وَالْجَفَاءُ وَالْعَنَاءُ وَبَعْدَ الدَّارِ تَغْدُو مَدْبِرَةٌ وَتُرْوَحُ مَدْبِرَةٌ لَا يَأْتِي خَيْرَهَا إِلَّا مِنْ جَانِبِهَا الْأَشْأَمُ أَمَا إِنَّهَا لَا تَعْدُمُ الْأَشْقِيَاءَ الْفَجْرَةَ.

قال مصنف هذا الكتاب قدس الله روحه معنى قوله صلى الله عليه وآله لا ياتي خيرها الا من جانبها الأشأم هو أنها لا تحلب ولا تتركب و لا تحمل الا من جانب الايسر)

و كالصحيح منقول است از سکونی به اسناد او از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليه که از حضرت سید المرسلین صلى الله عليه وآله پرسیدند که از اموال کدام يك بهتر است که کسی به هم رساند و نگاه دارد حضرت

فرمودند که بهترین اموال زراعتی است که خود بکارند، و خدمتی که باید کرد از آب دادن و سایر خدمات او بکنند و چون درو کنند حقّ حق سبحانه و تعالی را بدهند که زکات باشد یا حقی که مذکور شد که يك بافه و دو بافه دهد تا از درو فارغ شوند، یا آن که هر چه حقّ الهی باشد از روز درو تا روز پاك کردن که زکات نیز مراد باشد، و اول بحسب مراد اظهر است، و ثانی بحسب لفظ بنا بر اخبار، و ثالث به اعتبار جمع بین الحقیین.

عرض نمودند که بعد از زراعت کدام مال بهتر است فرمودند که گوسفندی که خود چراند و بطلب آب و علف رود و نمازها را به جا آورد زکات آن را بدهد.

عرض نمودند که بعد از آن کدام بهتر است فرمودند که ماده گاوی که صبح شیر دهد و شام شیر دهد.

عرض نمودند که بعد از گاو کدام مال بهتر است فرمودند که درختانی که بلند قامت که یا در میان گل فرو برده اند و در خشك سال میوه می دهند یعنی درخت خرما می باید که همیشه آب در پای آن ایستاده باشد، و مع هذا تاب تشنگی دارد و در خشکسالی درختان خشك می شوند آن بار خود را می دهد چون بعنوان کنایه فرموده بودند تصریح فرمودند که خوب مالی است درخت خرما، و اگر کسی درخت خرما را یا باغ خرماستان را بفروشد بهای آن مانند خاکستری است که بر سر کوهی باشد در روزی که باد تندی آید یعنی برکت ندارد، و در مطلق فروختن زمین چنین وارد شده است در اخبار مگر آن که همان زر را بدهد به بهای درخت یا باغ خرما می دیگر.

عرض نمودند که یا رسول الله بعد از درخت خرما چه مالی بهتر است

حضرت جواب نفرمودند شخصی عرض نمود که یا رسول الله شتر کجا رفت یعنی چرا او را نفرمودید حضرت فرمودند که جفا و مشقت و تعبش بسیار است و کسی که شتر دارد می باید که در بیابان باشد و همیشه از خانه خود دور باشد چون اغلب اوقات از خار محظوظ است و آن در احوالی شهرها کم می باشد و شیرش نه چاشت می شود و نه شام چون بچه شتر شیر بسیار می خواهد و از آن قلیلی زیاد می آید و خیرش از جانب چیست و به درستی که نگاه دارنده اشقیافساقند یعنی از لوازم شتر است ساریبان و شقاوت ساریبانان ظاهر است، و شیخ بهاء الدین محمد چنین حل کردند و شعر خود را به استشهاد آوردند که چند از دست ساریبان نالم*** که بود نام او کم از عالم

و محتمل است که مراد اعم از آن باشد چون اغلب اوقات ظلمه بی شتر نمی باشند چنانکه در حدیث آینده مذکور است اگر چه ظاهر این حدیث با شیخ است چنین می گوید صدوق که مراد حضرت که خیرش نمی آید مگر از جانب چپ اینست که شتر را از جانب چپ می دوشند و از جانب چپ بر او سوار می شوند، و در بعضی از نسخ از جانب چپ بارش می کنند، و این اثر در نهایت نیز چنین تفسیر کرده و دور نیست که شیرش از جانب چپ بیشتر باشد یا آن که چنین متعارف شده.

اما سواری بر حیوانات مصطلح آنست که در جانب راست و از دست راست سوار شوند به آن که اول پای چپ را در رکاب جانب چپ گذارند و پای راست را بگردانند و در شتر بر عکس است اول پای راست را بر رکاب جانب راست می گذارند و پای چپ را می گردانند، و آن چه مشاهده شد در اسب و

استر در عرب و عجم چنین دیدم و شنیدم، و ممکن است که بر عکس باید و در شتر چنین بوده باشد و در حیوانات دیگر این نحو سوار شدن تازه متعارف شده باشد و بهتر این باشد که پای راست را أولاً بگذارند و این ضعیف در اوایل چنین سوار می شدم هر که می دید منع می کرد تا آن که لا بد بر نحو متعارف سوار می شوم تا سبب تشنیع و غیبت جمعی نشود و اللّٰه تعالیٰ يعلم الواقع و مسموع از مشایخ اول است

6- (وقال صلوات اللّٰه علیه: فی الغنم اذا اقبلت اقبلت و اذا ادبرت اقبلت و البقر اذا اقبلت اقبلت و اذا ادبرت ادبرت و الابل اذا اقبلت ادبرت و اذا ادبرت ادبرت).

و منقول است کالصحیح از ثابت ضعیف از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه که حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله فرمودند که گوسفند هر گاه اقبال می کند و می آید خوب می آید اندک روزی یکی هزار می شود و هر گاه ادبار می کند و اقبال نمی کند ادبارش اقبال است یعنی ادبار ندارد و همیشه خوبست یا آن که اگر آمد ندارد از ابتدا ظاهر می شود یا آن که اگر رو به تلف کند بتدریج تلف می شود.

ممکن است که چون شروع کند در ادبار همه را از جهة گوشت و پوست بکشد و به صاحبش ضرر نرسد یا اگر گوسفند تلف شود حق سبحانه و تعالیٰ عوض دهد چون سنت است نگاهداشتن آن بخلاف شتر که مکروهست، و ممکن است که وجهش این باشد که گوسفند داشتن شکستگی می آورد و شتر تکبر چنانکه ظاهر است، و گاو وسط است اقبالش اقبال است و ادبارش ادبار، و شتر اقبالش ادبار است، و ادبارش یعنی اگر

مثلا پنج شتر ماده داشته باشد و در سال اول پنج شتر آورد صاحبش به طمع می افتد و هر چه دارد به بهای شتر می دهد و يك دفعه مرگی در آن می افتد و به اندك زمانی همه تلف می شوند با آن که قیمتش بسیار است و اگر صد شتر داشته باشد اقلا قیمتش صد تومان است و چون تلف می شود صد تومان تلف شده است و اکثر قیمت گوسفند نصف دینار است اگر صد عدد تلف شود پنج تومان تلف شده است، و محتمل است که همه مراد باشد و تتمه این حدیث در خصال مذکور است باین عبارت که

و لا یجیء خیرها الا من الجانب الأمام قیل یا رسول اللہ فمن یتخذها بعد ذاقال فاین الاشقیاء الفجرة یعنی نمی آید خیرش مگر از جانب چپ عرض نمودند که یا رسول اللہ هر گاه شما این مذمت فرمودید شتر را که بعد از این شتر نگاه می دارد؟ حضرت فرمودند که کجا رفتند اشقیاء فساق یعنی نه چنین است که از این مذمت همه کس ترك نمایند فساق فجار بسیارند که سخن مرا نمی شنوند و تکبرشان بر این می دارد که شتر داشته باشند و آنها صحرا نشینانند یا ظلمه یا هر دو این حدیث احتمال ساریان ندارد.

پس ممکن است که مراد از حدیث سابق نیز همین معنی مراد باشد بلکه ممکن است که راوی سؤال را انداخته باشد.

و منقول است از حارث همدانی که حضرت امیر المؤمنین صلوات اللہ علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیه و آله فرمودند در وقتی که از آن حضرت از شتر سؤال کردند که شتران اعنان شیطانند یعنی از شیاطین متفرقه مخلوق شده اند و آفات شتران بسیار است گوئیا شیاطین در میان ایشان داخلند و آنها در اطرافند، و در بعضی از نسخ اعناق شیاطینند

یعنی از رؤسا و بزرگان شیاطینند، و در کتب عامه بنونست و خیرش از جانب چپ می آید عرض نمودند که یا رسول الله اگر مردمان بشنوند کسی شتر نگاه نخواهد داشت فرمودند که اشقیاء فجره ترك نخواهند کرد و همیشه خواهند داشت و ظاهر این حدیث نیز آنست که حدیث اول نیز مراد باشد از جهة صاحب نه ساریان چون در عبارت موافقند.

و در صحیح از عمر بن یزید منقولست که در وقتی که در مدینه مشرفه اقامت کرده بودم چند شتر خریدم و مرا بسیار خوش آمده بود چون شتران خوب بود و ارزان خریده بودم پس داخل شدم بر حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه چنانکه در کافی است، و در محاسن داخل شدم بر حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و ممکن است که دو واقعه باشد و غریب تر می شود عرض نمودم بر آن حضرت حضرت فرمودند که ترا با شتر چکار نمی دانی که آفات شتر بسیار است چون بسیار محفوظ بودم و خریده بودم به کرایه دادم و با غلامان به کوفه فرستادم خبر رسید که همه سقط شدند پس به خدمت آن حضرت رفتم و واقعه را عرض نمودم حضرت این آیه را خواندند که ترجمه اش اینست که باید که حذر کنند جمعی که امر خداوند خود را مخالفت می کنند که به ایشان رسد بلایی در دنیا یا عذاب الیم در آخرت یعنی مخالفت ائمه هدی صلوات الله علیهم در مباحات نیز بد است و بعذاب دنیوی نیز مبتلا شوند و ظاهرا راوی گمان کرده بوده است که اموری که متعلق است بدنیا مسمی است به امور ارشادی و مخالفت جایز است حضرت فرمودند که مخالفت در هیچ بابی جایز نیست.

و ممکن است که عتاب به او به اعتبار ارتکاب مکروهات باشد چنانکه

احادیث صریحه صحیحه وارد شده است در مذمت ترك اشهاد در مبايعات چون حق سبحانه و تعالی فرموده است که در مبايعات گواه بگیری و حرام نیست ترك اشهاد به اجماع چون متعلق است به امور دنیا چنانکه بسیاری از اوامر وارد شده است در اطعمه و اشربه که نان و گوشت و شکر بخورید و سیر و پیاز و امثال اینها مخورید و مع هذا کسی قایل نشده بوجوب یا استحباب اول با حرمت و کراهت ثانی و اللہ تعالی یعلم، و احادیث در مذمت شتر بسیار است و احادیث صحیحه در مدح نگاه داشتن گوسفند وارد شده است و مذمت شتر محمولست بر آن کسی که شتر نگاهدارد از جهة تجارت و امثال آن اما از جهة رفتن به مکه معظمه البته کراهت ندارد بلکه مستحب است چنانکه متواتر است که حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ و ائمه طاهرین صلوات اللہ علیهم اجمعین در سفر مکه معظمه بر شتر سوار می شدند و بعضی گذشت و دیگر خواهد آمد.

ص: 401

و ترك ضربه و اجتناب ظلمه

14- (روى السّكونيّ بإسناده: أنّ النّبّيّ صلّى الله عليه و آله ابصر ناقة معقولة و عليها جهازها فقال اين صاحبها مروه فليستعدّ غدا للخصومة).

این بابی است در بیان آن چه واجبست از عدالت بر شتر و آن که او را عبث نزنند و بر آن ستم نکنند.

منقول است در قوی کالصحیح از سکونی به اسناد او که آن حضرت امام جعفر صادق است از پدرش از جدش از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه و علیهم و اسناد او بسیار است اما هر چه در این کتاب می گوید مراد این سند است که حضرت سید المرسلین صلّى الله علیه و آله دیدند شتر ماده را که دستش را بسته بودند و بار داشت پس حضرت فرمودند که صاحبش کجاست یعنی تا تعزیرش کنم بگوئید به صاحبش تا مهیا باشد از جهة خصومت شتر در روز قیامت چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ و از حضرت سید المرسلین صلّى الله علیه و آله منقول است که وحوش و بسیاری از حیوانات را حشر کنند تا حق سبحانه و تعالی داد مظلومان را از ظالم بگیرد حتی از جهة حیوانات بی شاخ از شاخ دار به آن که بی شاخ را شاخ بدهد و شاخ دار را بی شاخ بیافریند و چون داد بگیرد هر دو معدوم شوند و محتمل است که مراد خصومت الهی باشد

از جهة آن حیوان یعنی در روز قیامت او را عذاب خواهد کرد که چرا بر این حیوان ستم کردید

14- (و فی خبر اخر قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اخروا الاحمال فانَّ الیَدين معلقة و الرَّجلین موثقة).

و در حدیث دیگر از آن حضرت که فرمودند که بارها را پست تر از نزدیک گردن حیوانات بگذارید زیرا که دستها آویخته است و پاها مستحکم است یعنی قوت پاها بیشتر از قوت دستهاست.

و منقولست در قوی که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند در حدیث طویل که سه کس ردیف نشوند بر چهار پا که یکی از ایشان ملعونند، و در کافی همین است و در محاسن و خصال است هست که آن يك کسی است که پیش نشسته است که قریب بدست چهار پاست

6- (و روی بن فضال عن حماد اللّخام قال: مرّ قطار لأبي عبد الله صلوات الله عليه فرأى زاملة قد مالت فقال يا غلام اعدل على هذا الجمال [الحمل خ] فانّ الله تبارك و تعالی يحبّ العدل).

و کالصحیح از حماد بن بشیر یا ابن واقد گوشت فروش که گفت قطار شتر حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه گذشت حضرت شتر بارداری را دیدند که يك طرف میل کرده بود فرمودند که ای غلام عدالت کن بر این شتر یا بر این بار بنا بر نسخه حاء مهمله به آن که هر دو طرف مساوی باشند و بر تقدیر تساوی چنان ببند که هیچ میل نکند و بر تقدیر درست بستن هر گاه میل کند چنان کن که میل نکند به درستی که حق سبحانه و تعالی دوست می دارد عدالت را در هر چیز و با آن که آزار شتر است نقصان مال است که پشت شتر زخم می شود و سقط می شود

6- (و روی ایوب بن اعین: قال سمعت الولید بن صبیح یقول

لأبي عبد الله صلوات الله عليه انّ ابا حنيفة راى هلال ذى الحجة بالقادسية و شهد معنا عرفة فقال ما لهذا صلاة ما لهذا صلاة).

کالصحيح منقول است از ائوب که گفت شنيدم که وليد عرض می نمود به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که ابو حنيفة سعيد سابق و راننده حاجيان و به يا نیز خوانده اند يعنى کسی که پيشتر از حاجيان می رفت اگر چه بعد از همه به بيست روز می رفت و ماه ذى الحجة را در قادسيه که چهار فرسخی نجف است دید و عرفه را با ما دريافت حضرت فرمودند که نماز چنین کسی صحيح نیست و نمی تواند نماز درست کردن چون قریب به دويست و پنجاه فرسخ است بهشت روز رفته است که در روزی بر سر هم سی فرسخ زياده رفته است کی ممکن است که نماز صحيح تواند کرد و کشی نقل کرده است در حسن کالصحيح از عبد الله بن عثمان که مذکور شد نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه حکایت ابو حنيفة که او حاجيان را در چهارده روز به مکه می برد از کوفه حضرت فرمود که نمازش نماز نیست يعنى صحيح نیست يا مقبول نیست ظاهرا شتران تندرو داشته است و کارش اين بوده است که هر که از حج باز مانده بوده است از جهة کارها ابتدا دو هفته می برده است و آخر بهشت روز رسانيد، و همين ابو حنيفة از اصحاب حضرت بود و ثقه و معتمد بود و عاقبت به اعتبار مشارکت در کنيت با ابو حنيفة چنین شد و ممکن است که نشنیده باشد اينها را با آن که بعد از شنيدن توبه کرده باشد و دور نیست که اين مبالغات به اعتبار کراهت باشد، و ممکن است که اين عمل را بقصد و جوب کند چون داخل است در استطاعت و سبب خلاصی جمعی شود از عذاب الهی به اعتبار تقصير، و از امثال اين اخبار ظاهر می شود که تحمل اين مشقتها واجب نباشد و الله تعالى يعلم

ص: 404

4- (و: حجّ علی بن الحسین صلوات الله علیهما علی ناقة له اربعین حجّة فما قرعها بسوط).

و منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه بر شتری چهل حج کردند که يك تازیانه بر او نزدند.

و در حدیث صحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که حضرت سید الساجدین بر شتری ده حج کردند که يك تازیانه بر او نزدند و در موثق کالصحیح از زراره منقول است که امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که آن حضرت بیست و دو حج کردند بر ناقة که آن را يك تازیانه نزدند.

و در اخبار کالصحیح بسیار وارد شده است که آن حضرت بیست حج کردند بر ناقة که آن را يك تازیانه نزدند و جمع بین الاخبار باین نحو ممکن است که چهار ناقة داشته باشند و بعضی از آنها دو یا سه با آن حضرت می بوده باشند که به نوبت سواری کرده باشند و یا آن که يك ناقة باشد و چهل لازم دارد و بیست و دو و بیست و ده را و حکمت ذکر کمتر ممکن است که مصلحتی باشد مثل آن که عامه ده روایت کرده باشند به آن که ده را دیده باشند و ذکر بیشتر سبب تکذیب آن راوی باشد که سبب فسادى شود، یا آن که راوی اشتباه کرده باشد و علی ای حال می یابد که آزار شتران راه مکه نکنند به متابعت آن حضرت صلوات الله علیه

6- (و قال الصادق صلوات الله علیه: أي بعير حجّ علیه ثلاث سنين يجعل من نعم الجنة).

و منقول است در قوی از آن حضرت صلوات الله علیه که هر شتری را

که سه سال بحج برند و بر آن حج کنند آن شتر را حق سبحانه و تعالی از شتران بهشت می گرداند

و روی: سبع سنین

و در قوی منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه که حضرت سید الساجدین صلوات الله علیه به حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند در وقت رفتن با علی علیین که من بیست حج بر این شتر کرده ام که تازیانه بر او نزده ام و چون تلف شود آن را خاک کن که درندگان گوشت او را نخورند.

و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که هر شتری را که هفت سال در عرفات حاضر سازند و بر آن هفت حج کرده شود البته حق سبحانه و تعالی آن را از شتران بهشت می گرداند و نسل آن را مبارك می گرداند و چون تلف شد حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه از جهة آن قبری کنند و دفن کردند آن را.

و در حدیث صحیح از مرازم منقولست که آن حضرت صلوات الله فرمودند که هر شتری را که پنجم رتبه در پنج حج در عرفات حاضر سازند آن شتر را از شتران بهشت می کنند

ص: 406

1,14- (روى علي بن رثاب عن ابي بصير عن ابي جعفر صلوات الله عليه قال: كان رسول الله صلى الله عليه وآله و امير المؤمنين صلوات الله عليه و مرثد بن ابي مرثد الغنوي يعقبون بعيرا بينهم و هم منطلقون إلى بدر).

این بایست در بیان سوار شدن به نوبت به اسانید صحیحه و حسنه کالصحیحه منقولست از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که در وقتی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله متوجه بدر شدند بیست شتر داشتند و دو اسب یکی از زبیر و دیگری از مقداد بود و بیست شتر را به نوبت سوار می شدند و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و حضرت امیر المؤمنین و مرثد یک شتر داشتند و آن شتر از مرثد بود به نوبت سوار می شدند و قریش اضعاف ایشان بودند و مجموع اصحاب حضرت سیصد و سیزده کس بودند بعدد اصحاب طالوت و بعدد اولیاء الله که در زمین می باشند و از اصحاب حضرت صاحب الامرند و احادیث بسیار وارد شده است که در هر شهری از ایشان چند کس می باشند

14- (قال رسول الله صَلَّى الله عليه وآله: من اعان مؤمنا مسافرا نفس الله تعالى عنه ثلثا و سبعين كربة و اجاره في الدنيا و الآخرة من الغم و الهم و نفس عنه كربة العظيم يوم يغص الناس بأنفاسهم).

این بابی است در ثواب کسی که مؤمنین مسافر را اعانت کند منقولست در صحیح از ابن سنان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله علیه و آله فرمودند که هر که یاری و مدد کند شیعه اثنی عشری مسافری را حق سبحانه و تعالی بردارد از او هفتاد و سه غم را و حفظ کند او را در دنیا و آخرت از غمهای که سببش را داند و از غمهایی که سببش را نداند و دور کند از او غمهای عظیم روز قیامت را در روزی که نفسها در حلقها گره شده باشند از غم و در بعضی از نسخ بعین مهمله و ضاد معجمه است یعنی همه کس از حسرت و ندامت به دندان گرفته باشند دستهای خود را و در محاسن

یغشی الناس که غم همه را فرو گرفته باشد یا دودی از جهنم به صحرای محشر آید که نفس نتوان کشید

6- (وفي حديث آخر: حيث يتشاغل الناس بأنفاسهم).

و برقی کالصحيح روایت کرده است که آن حضرت صَلَّى الله علیه و آله فرمودند که هر که اعانت کند مؤمنی مسافر را و کارسازی او بکند حق

سبحانه و تعالی بیست و سه غم دنیا را از او بردارد و هفتاد غم آخرت را در روزی که هر کس مشغول خود باشد و متوجه دیگری نشود چون در سفر چنین است و نسخه مصحح محاسن در این حدیث نیز یغشی الناس است مثل سابق و ممکن است که حدیث دیگر باشد یا نسخه صدوق چنین باشد از محاسن و یا تصحیف نساخ شده باشد مطلوب ظاهر است بهر عبارتی که باشد

ص: 409

6- (تذاكر الناس عند الصادق صلوات الله عليه امر الفتوة فقال تظنون ان الفتوة بالفسق و الفجور انما الفتوة و المروّة طعام موضوع و نائل مبدول بشيء معروف و اذى مكفوف و اما تلك فشطارة و فسق ثم قال ما المروّة فقال الناس و لا نعلم قال المروّة و الله ان يصنع الرجل خوانه بفناء داره و المروّة مروّتان مروّة في الحضر و مروّة في السفر و اما التي في الحضر فتلاوة القرآن و لزوم المساجد و المشي مع الاخوان في الحوائج و التعمّة ترى على الخادم انها تسرّ الصديق و تكبت العدو و اما التي في السفر فكثرة الرّاد و طيبه و بذله لمن كان معك و كتمانك على القوم أمرهم بعد مفارقتك إيّاهم، و كثرة المزاح في غير ما يسخط الله عزّ و جلّ ثم قال صلوات الله عليه و الذي بعث جدّي صلّى الله عليه و آله بالحقّ نبياً ان الله عزّ و جلّ ليرزق العبد على قدر المروّة و ان المعونة لتنزل على قدر المؤنة و ان الصبر ينزل على قدر شدّة البلاء).

این بابی است در بیان جوانمردی و آدمیت و انسانیت در سفر فتوت و جوانمردی آنست که حق سبحانه و تعالی حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه را به فتوت یاد کرد

لافتی الا على يعنى جوانمردى منحصر است در

علی بن ابی طالب زیرا که جان خود را فدای رسول خدا(ص) کرد در احد و هفتاد زخم از شمشیر و تیر و نیزه بر بدن آن حضرت رسیده بود و خون آن حضرت همه رفته بود و جنگ می کرد چون همه صحابه گریختند و حضرت را تنها گذاشتند و فوج فوج بقصد قتل حضرت می آمدند و آن حضرت ایشان را بر می داشت و می برد و می گشت و می گریزاند، و باز فوجی دیگر از پشت سر می آمدند باز متوجه ایشان می شد تا آن که یکی از کفار قریش ابی بن خلف نیزه را خوابانید و بقصد آن حضرت آمد و سه کس با رسول خدا(ص) مانده بودند حارث بن صمه و سهل بن حنیف و مصعب بن عمیر مصعب پیشرفت و شهید شد حضرت نیزه سهل بن حنیف را گرفتند و چون آن ملعون متوجه حضرت شد حضرت نیزه را پیش داشت و بر گریبان زره او زد آن ملعون برگشت تا به نزد ابوسفیان آمد و بجهنم واصل شد.

جبرئیل گفت علی جوانمردی خود را به جا آورد حضرت فرمودند که علی از منست جبرئیل گفت من بنده شما هر دوام، باز هجوم آوردند حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه شمشیرش شکسته بود جبرئیل ذو الفقار را از آسمان آورد به حضرت داد حضرت به آن حضرت دادند و از آن وقت امر الهی رسید که جبرئیل و میکائیل در دو طرف آن حضرت باشند جبرئیل از دست راست و میکائیل از دست چپ و حضرت امیر المؤمنین ایشان را دیدند بعد از شکست کفار عرض نمود که یا رسول الله بیست مرتبه نزدیک شد که مرا از اسب بیندازند و می دیدم که درست نشسته ام حضرت فرمودند که جبرئیل از دست راست بود و میکائیل از دست چپ و نمی گذاشتند که بیفتی، و جبرئیل در میان زمین و آسمان این ندا کرد که

لا فتى الا على لا سيف الا ذو الفقار چنانکه در اکثر روایاتست و تقدّم جمله لا سيف دور نیست که از این جهت باشد که مصرع بیت نشود، و جان فدا کردن آن حضرت بسیار است بلکه روز اول که ایمان آوردند جان خود را فدای آن حضرت کرده بر کف گذاشتند.

دیگر فتوت ابراهیم خلیل که حق سبحانه و تعالی فرموده است که فَتَى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرَاهِيمُ و دیگر فتوت اصحاب کهف است که فرموده است اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ که همه از جهة رضای الهی جان خود را در معرض بلاها در آوردند و تفصیل هر يك را در مجمع البحرین خواهید یافت إن شاء الله تعالی منقولست در صحیح از ابان که جمعی نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودند سخن فتوت و جوانمردی بر آمد و نزد عرب مشهور بود حاتم به فتوت و ممکن است که سخن او را نیز گفته باشند یا امثال او را پس حضرت فرمودند که گمان می کنید که جوانمردی به فسق و فجور است چنانکه این جماعت داشتند به آن که در حدیثست که حاتم می گفت که خیمه و هر چه در خیمه است هر که خواهد ببرد مردمان می ریختند و سر و دستها شکسته می شد یا پاره از کرباس خیمه یا گلیم بدست افتد این کرم نیست کرم آنست که مال خدا را در جانی که خدا فرموده است صرف نمایند چنانکه گذشت.

پس فرمودند که جوانمردی و آدمیت آنست که سفره داشته باشد که فقرا بر سر آن سفره طعام خورند همیشه تا داشته باشد و آن چه داشته باشد به صلحا و علما و عقلا هر يك در خور خود احسان و انعام کند و چنان بکنند که آزارش به کسی نرسد اما آن چه شما تصور کرده اید که فتوت قمار بازی و مخالفت الهی است.

پس حضرت فرمودند که مرّوت چه چیز است نزد شما عرض نمودند که نمی دانیم شما بفرمایید حضرت فرمودند که و الله که مرّوت و انسانیت و آدمیت آنست که سفره اش در در خانه باشد که تا سایل رسد احسان کند و انتظار نفرماید، پس شروع فرمودند در تفصیل که مرّوت بر دو قسم است مرّوت در حضر و آدمیت در سفر، اما آن چه در حضر است تلاوت قرآنست که عهد الهی است، و ملازمت مساجد است به آن که نمازها را در اوایل اوقاتش به جماعت به جا آورید و اگر برادران مؤمن را کاری باشد بکار سازی ایشان روانه شود، و اگر حق سبحانه و تعالی انعامی کند از خدمتکاران خود تقصیر نکند بلکه ایشان را به جامهای خوب مزین سازد چون مردمانی که از آدمیت خبری دارند خود زینت نمی کنند و غلام و کنیز خود مزین می دارند تا ایشان را بخیل نگویند و زینت ایشان زینت صاحبست بلکه بالاتر دوستان خوشحال می شوند و دشمنان منکوب و مخذول می شوند چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که «وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ» و بهترین نعمتهای نعمت ظاهر ساختن آن نعمت است بر بندگان و خدمتکاران، و احسان و انعام بر دیگران را اول فرمودند و آن مشترکست در حضر و سفر.

و اما مرّوت و انسانیت در سفر آنست که توشه بردارند و بسیار نفیس بردارند و احسان خود را از هیچ کس از رفقا دریغ ندارد و هر عیبی که از رفقا دیده باشد در سفر چون از هم جدا شوند فراموش کند و بدیهای ایشان را نکرده انگارد چون خلقها در سفرها تنگ می شود و از این جهتش سفر می گویند که هر صفتی که در نفس مرکوز است از خوب و بد همه ظاهر می شود پس مزاح و خوش طبعی بسیار مطلوبست به شرطی که فحش نگویند

و غیبت نکنند و کسی را به کنایه و صریح نیازند پس حضرت فرمودند که بحق خداوندی که جدم را به راستی بخلق فرستاد به پیغامبری صلی الله علیه و آله که حق سبحانه و تعالی روزی را بقدر انسانیت می فرستد و اعانت را بقدر از اخراجات او می فرستد به درستی که صبر را بمقدار بلا می فرستد هر چند بلا دشوارتر است صبر بیشتر است.

آن چه در این حدیث مذکور است احادیث بسیار در هر يك از آن فقرات واقع شده است و بسیاری گذشت و بسیار دیگر خواهد آمد و امثال این خبر جواهر حکمت‌های الهی است می باید که از اینها به سرعت نگذرند و در هر يك تامل کنند تا حقایق هر يك از اینها بر شما منکشف شود و هر علمی که بر بنده از مبدا فیاض وارد می شود آن علم مسمی است به حکمت در اصطلاح ائمه معصومین صلوات الله علیهم.

ص: 414

الذی یکره التزول علیها

14- (روی السکونیّ بإسناده قال قال رسول الله صلّی الله علیه و آله:

إیاکم و التّعریس علی ظهر الطّریق و بطون الاودية فأنّها مدارج السّباع و ماوی الحیّات).

این بابی است در انتخاب کردن منازل و مکانهایی که مکروهست فرود آمدن در آنجا.

کالصحیح منقولست که حضرت سید المرسلین صلّی الله علیه و آله فرمودند که زنهاری که در آخر شب مخواستید در میان و اطراف راه و شکمهای رودخانه ها به درستی که آنجاها محل پنهان شدن درندگانست و جای مارهاست چون غالب اوقات حیوانات در راه و اطراف راه سقط می شوند و درندگان از بوی آنها می آیند در این جاها و مار نیز در آنجاها بیشتر می باشند و دزدان نیز در کمین می باشند چون خواب بر مسافر غالبست و تا رسیدند می خوابند و از خود خبر ندارند، یا آن که در میان و اطراف رودخانه ها گاه هست که در اطراف باران می آید و به ناگاه سیل می آید و احادیث در این باب بسیار وارد شده است.

و در حدیث صحیح نیز وارد شده است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه به معاویه بن عمار فرمودند که در راهها که با جمعی باشی تو

ص: 415

مگو که آنجا فرود آید بلکه تابع باش چون تو گفتی و بلایی نازل شد ترا سرزنش می کنند که به گفته تو آنجا فرود آمدیم و این جفا کشیدیم

14- (وقال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ نَزَلَ مِنْزِلًا يَتَخَوَّفُ فِيهِ مِنَ السَّبْعِ فَقَالَ اشْهَدْ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ سَبْعٍ إِلَّا أَمِنْ مِنْ شَرِّ ذَلِكَ السَّبْعِ حَتَّى يَرْحَلَ مِنَ ذَلِكَ الْمَنْزِلِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى).

و منقولست در صحیح که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند که هر که در منزلی فرود آید که در آنجا از درنده یا شیر ترسد و بگوید این ذکر و دعا را که ترجمه اش اینست که گواهی می دهم که نیست خداوندی بغیر از آن خداوندی که واجب الوجودیست که مستجمع است همه کمالات را و یگانه است در ذات و صفات و او را شریکی نیست در این معانی پادشاهی مخصوص اوست و حمد و ثنا او را سزاست و همه خیرات به توفیق اوست و بر همه خیر قادر و تواناست خداوند پناه به تو آورده ام از شر هر درنده و تمام نشود این کلمات مگر آن که از شر آن سبعی که خایف بوده باشد از آن ایمن گردد تا از آن منزل بار کند و روانه شود اگر حق سبحانه و تعالی خواهد یعنی همه را یا بار کردن را و ظاهرش آنست که این شاء الله تبارکی است که می باید خاتمه اقوال این کس باشد و آدمی از حول و قوت خود بری شود و همه کارهای خود را به مشیت الهی گذارد.

و در صحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که چون داخل شوی در منزلی که در آنجا خوف از درنده یا غیر آن داشته باشی بگو که رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِيْ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا

و چون بینی شیر یا درنده یا دزد را آیه الکرسی بخوان.

و ایضا از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که هر گاه در منزلی خوف داشته باشید در وقت خواب تسبیح فاطمه زهرا صلوات الله علیها و آیه الکرسی بخوان، و آن چه این ضعیف در سفر مکه معظمه مشاهده نمودم این بود که هر شب دوازده مرتبه آیه الکرسی خود می خواندم یا بنده زاده می خواند آن شب کل حاج ایمن بودند و اگر شبی فراموش می شد آن شب تا صبح خایف بودند و دزدان از ایشان چیزها می بردند و در قافله فریاد بر آسمان می رفت و چون آن وحشت را می دیدم چون دوازده مرتبه خوانده می شد یک مرتبه همه صداها فرو می نشست و از کوه کیلویه می گذشتیم، و کوهستان بسیار بود، و کجاوه قریب به هزار بود هر روز که دوازده مرتبه آیه الکرسی خوانده می شد کجاوه بر کوه نمی خورد و به سلامت بودند همه.

اتفاقا روزی که از کوهستان بیرون آمدیم و به صحرای هموار رسیدیم مساهله کردم در خواندن در آن روز کجاوه بسیار شکست تا باز خواندم ایمن شدیم، و در روزی اعراب از پیش قافله رفتند و کاری نساختند و حمله ما در عقب همه بود ایشان متوجه ما شدند و چند شمشیری در حمله بود و تفنگی شکسته بنده زاده شمشیر کشید با دو سه کس دیگر به ایشان، گفتم که اعراب نیزه دارند و به نیزه شتران را پیش می کنند شما آیه الکرسی بخوانید همه شروع در آیه الکرسی کردیم تا رسیدند بما و تخمینا حمله ما یک فرسخ از حملها پستر بود و چون اعراب نزدیک شدند ایستادند به یک مرتبه صدای تفنگی بر آمد و از حمله ما نبود و حملهای دیگر پیش بودند حق سبحانه و تعالی ربعی در دل ایشان انداخت و برگشتند و متوجه حمله آخری شدند

ص: 417

که پیش از ما بودند و چند شتر را با مردمش پیش کردند و همه را برهنه کردند و گفتند که زخم نیز بر ایشان زده بودند و بنده دو کس را مجروح دیدم و این بنده آیه الکرسی را از اعظم معجزات حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله می دانم و در هر حادثه که واقع شد و خواندم آن بلا در ساعت برطرف شد و چون سبب طول می شد اختصار نمودم و غرایب بسیار دیده ام و حکایت طولانی در آیه الکرسی و تسبیح زهرا صلوات الله علیها از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که چون هر دو خواندند و دزدان متوجه ایشان شدند دیدند که در دیوار بهم رسیده است و در آن شب کاری نساختند و روز به نزد قافله آمدند و حکایت خود را نقل کردند و اهل قافله بدزدان گفتند که ما به فرموده حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آیه الکرسی و تسبیح زهرا صلوات الله علیها خواندیم دزدان برگشتند.

و کالصحیح منقولست که حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند که چون به منزلی رسید که خوفی داشته باشید پای راست را پیش کنید در وقت دخول و بسم الله بگوئید و چون بیرون روید پای چپ را مقدم سازید و بسم الله بگوئید مکره‌هی به شما نمی رسد إن شاء الله

6- (روی منذر بن جعفر عن يحيى بن طلحة التّهدیّ قال قال لنا ابو عبد الله صلوات الله عليه: سيروا و انسلوا فانه اخفّ عليكم).

این بابی است در پیاده روی در سفر کالصحیح منقولست از منذر پس جعفر به جیم و یاء دو نقطه و در بعضی از نسخ جعفر است و جفیر است و نسخه اول صحیح است و باقی تصحیف است چنانکه از کتب رجال ظاهر است اگر چه در آنجا نیز اختلافی هست از یحیی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت در راه مکه پیادگان بما رسیدند و فرمودند که راه روید و تند بروید که بر شما آسانتر می شود. و مجزّبست که چون پیاده کسل به هم رساند و آهسته رود می ماند می باید شروع کند در تند رفتن تا آن کسل زایل شود

14- (و روی: انّ قوما مشاة ادركهم التّبيّ صلی الله عليه و آله فشكو اليه شدّة المشي فقال لهم استعينوا بالتّسل).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله به پیادگان رسیدند و ایشان به آن حضرت شکایت کردند تعب پیاده روی را حضرت به ایشان فرمودند مدد کنید خود را به تند رفتن.

و به اسانید صحیحه و کالصحیحه منقول است از هشام بن سالم و

عبد الله بن سنان و قداح و غیر ایشان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که پیادگان به خدمت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آمدند در حج و دعای و شکایت کردند تعب و سختی و پیاده روی را و آن که باز مانده ایم و حرکت نمانده است در ما حضرت فرمودند که تند کنید چنان کردند آن مانده کی زایل شد مانند شتری که دستهای آن را بسته باشند و باز کنند و فرمودند که اندکی شبگیر کنید که زمین را در شب بهم می پیچند و دعا کردند از جهة پیاده روان

6- (و: سال معاوية بن عمّار ابا عبد الله صلوات الله علیه عن رجل عليه دين أعلیه ان یحجّ قال نعم انّ حجّة الاسلام واجبة علی من اطاق المشي من المسلمین و لقد کان اکثر من حجّ مع رسول الله صلی الله علیه و آله مشاة و لقد مرّ رسول الله صلوات الله علیه و آله بکراع الغمیم فشکوا الیه الجهد و الاعیاء فقال شدّوا از رکم و استبطنوا ففعلوا ذلك فذهب ذلك عنهم).

و به اسانید صحیح که بیست سند صحیح است منقولست از معاویه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که دین در ذمه او باشد آیا بر او لازمست که بحج رود فرمودند که بلی به درستی که حج اسلام واجبست بر هر که تواند پیاده رفتن از مسلمانان و بتحقیق که اکثر آنهاپی که در حج و دعای با حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بودند پیاده بودند و آن حضرت در کراع غمیم که یک فرسخی عسفانست به پیادگان رسیدند و ایشان عرض نمودند به آن حضرت صلوات الله علیه مشقت و باز ماندن خود را حضرت فرمودند که میان خود را سخت بر بندید و چهار ذرعی را بر بالای شکم نیز ببندید محکم چنین کردند آن

ماندن از ایشان زایل شد و اکثر علما تاویل کرده اند امثال این حدیث را به آن که سابقاً حج در ذمه ایشان قرار گرفته باشد دیگر بهر عنوان که توانند می باید رفت، یا آن که مراد از وجوب استحباب مؤکد است یا آن که ثواب حجة الاسلام به او می دهند تا وقت استطاعت زاد و راحله مرتبه دیگر بعنوان وجوب می کند، و احادیث مؤید هر تأویل هست که خواهد آمد و غرض از ذکر این حدیث در اینجا دواى ماندن است از پیاده روی

6- (و روی علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: قلت له قول الله عزّ وجلّ وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا قَالَ يَخْرُجُ يَمْشِي اِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ قَلْتِ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْمَشْيِ قَالَ يَمْشِي وَيَرْكَبُ قَلْتِ لَا يَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ قَالَ يَخْدُمُ الْقَوْمَ وَيَخْرُجُ مَعَهُمْ).

منقولست در قوی کالصحیح از ابو بصیر که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چه مراد است از قول حق سبحانه و تعالی که ترجمه اش اینست که خدا راست بر مردمان هر که استطاعت داشته باشد که بحج خانه رود فرمودند که زاد و راحله دارد سوار شود و اگر نداشته باشد پیاده بدر رود عرض نمودم که قدرت ندارد بر پیاده رفتن حضرت فرمودند که دو سه کس شریک شوند و یک شتر بخرند و به نوبت سوار شوند گفتم بر این نیز قدرت ندارد فرمودند که خدمت کند جمعی را در راه به آن که او را سوار کنند و با ایشان بحج رود و این حدیث نیز مؤول است به تاویلاتی که از پیش گذشت اگر چه استحباب اظهر است و الله تعالی يعلم

6- (روى سليمان بن داود المنقرى عن حماد بن عيسى عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: قال لقمان لابنه اذا سافرت مع قوم فاكثر استشارتهم فى أمرك و أمورهم و اكثر التبسم فى وجوههم و كنّ كريما على زادك بينهم فاذا دعوك فأجبههم و ان استعانوا بك فاعنهم و استعمل طول الصّمت و كثرة الصلاة و سخاء النفس بما معك من دابة او ماء أو زاد، و اذا استشهدوك على الحق فاشهد لهم و اجهد رأيك لهم اذا استشاروك ثم لا تعزم حتى تثبت و تنظر و لا تجب فى مشورة حتى تقوم فيها و تقعد و تنام و تأكل و تصلى و أنت مستعمل فكرتك و حكمتك فى مشورته [تك خ] فانّ من لم يمحص النصيحة لمن استشاره سلبه الله رأيه و نزع عنه الامانة، و اذا رأيت اصحابك يمشون فامش معهم و اذا تصدّقوا و اعطوا قرضا فاعط معهم و اسمع لمن هو اكبر منك سنّا و اذا أمروك بأمر و سألك شيئا فقل نعم و لا تقل لا فإنّ لا عي و لوم و اذا تحيرتم فى الطريق فانزلوا و اذا شككتم فى القصد فقفوا و تؤامروا و اذا رأيتم شخصا واحدا فلا تسئلوه عن طريقكم و لا تسترشدوه فانّ الشّخص الواحد فى الفلاة مريب لعله يكون عين اللصوص او يكون هو الشيطان الذى حيّركم و احذروا الشّخصين ايضا الا ان تروا ما لا ارى

فإنّ العاقل اذا ابصر بعينه شيئا عرف الحقّ منه و الشاهد يرى ما لا يرى الغائب.

يا بنيّ اذا جاءك وقت الصّلاة فلا تؤخّرها لشيء صلّها و استرح منها فانّها دين و صلّ في جماعة و لو على رأس زجّ و لا تنا منّ على دابّتك فانّ ذلك سريع في دبرها و ليس ذلك من فعل الحكماء الاّ ان يكون في محمل يمكنك التمدّد لاسترخاء المفاصل و اذا قربت من المنزل فانزل عن دابّتك و ابدأ بعلفها قبل نفسك فانّها نفسك و اذا اردتم التّزول فعليكم من بقاع الارض بأحسنها لونا و ألينها تربة و اكثرها عسبا و اذا نزلت فصلّ ركعتين قبل ان تجلس و اذا اردت قضاء حاجتك فابعد المذهب في الارض و اذا ارتحلت فصلّ ركعتين ثمّ و دّع الارض التي حللت بها و سلّم عليها و على أهلها فانّ لكلّ بقعة اهلا من الملائكة و ان استطعت ان لا تاكل طعاما و لا شرابا حتّى تبدأ فتصدّق منه فافعل، و عليك بقراءة كتاب الله عزّ و جلّ ما دمت راكبا و عليك بالتّسبيح ما دمت عاملا [عاملا] و عليك بالدّعاء ما دمت خاليا و إيّاك و السّير من أوّل الليل و سر في اخره و إيّاك و رفع الصّوت في مسيرك).

این بابی است در آداب مسافر منقولست كالصحيح از حماد بن عيسى و در محاسن از حماد بن عيسى یا ابن عثمان و در کافی از حماد فقط و هر دو ثقة اند که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که لقمان به پسرش گفت که هر گاه بسفر روی با قومی: بسیار مشورت کن با ایشان در امور خود و امور ایشان چون حوادث سفر بسیار است و برای خود عمل

نمودن خوب نیست بلکه علامت حماقت است چون حق سبحانه و تعالی با عقل کل که پیغمبر آخر الزمانست می فرماید که مشورت کن با اصحابت و بعد از عزم توکل بر خداوندت کن و هر کاری که ترا باشد یا رفقا را باشد با هم مشورت کنید.

و بسیار تبسم کن در روی ایشان و هر چند مغموم باشی روی خود را گشاده دار، و منقبض و گرفته رو مباش، و توشه خود را در میان گذار با رفقا و غیر ایشان، و چون ترا بخوانند به ضیافتی یا صحبتی قبول کن، و اگر از تو یاری خواهند ایشان را مدد کن مثل آن که می خواهند خیمه بر پا کنند مدد کن و اگر خواهند که چهار پا را بار کنند اعانت کن و در بعضی از نسخ به غین و تا بود یعنی اگر بدست دشمنی گرفتار شوند به فریاد رس ایشان را و تا مقدورت باشد سعی کن در خلاصی ایشان اگر چه هر چه داشته باشی بدهی مگر آن که خوف هلاک خود باشد در دادن، و تا توانی عبث سخن مکن و نماز بسیار کن یا دعا یا صلوات بر محمد و آل او بسیار بفرست و همه مطلوبست که بسیار کند، و باید که جوانمردی کنی بهر چه داشته باشی در مثل چهارپا هر گاه شخصی مانده باشد او را سوار کنی و خود پیاده بروی و آب و توشه به ایشان بدهی و ایشان را بر خود مقدم داری.

چنانکه منقولست که در جنگ احد شخصی آب آورد از جهة جمعی که از اسب افتاده بودند و رمقی در ایشان مانده بود و تشنه بودند چون به اول شهدا رسید اشاره به دیگری کرد و آن دیگر به دیگر تا بدهمین رسید اشاره به اول کرد چون به اول رسید دید که متوجه عالم قدس شده است و بدو یمین رفت او نیز رفته بود تا بدهمین رسید او نیز رفته بود، و اگر ترا گواهی بطلبند بر حق گواهی بده و چون با تو مشورت کنند در چیزی فی الحال جواب مده

و فکر کن و در عواقب آن امر در وقتی که ایستاده باشی و در وقت نشستن و در وقت خواب و در حالت اکل و شرب و در حالت نماز چون در حالت نماز هر چه در خاطر می افتد بمنزله وحی است و بهتر آنست که در حالات مقدمات نماز و تعقیب نماز آن فکر را بکنی نه در اثنای نماز، و دور نیست که از جهة خیر خواهی برادر مؤمن جایز باشد بی کراهتی و غرض اینست که در جمیع احوال فکر کنی در مشورت آن شخص چنانکه در محاسن و کافی است فی مشورته و در اکثر نسخ این کتاب فی مشورتك است یعنی در مشورتی که تو از جهة او کنی و ظاهرا در این کتاب سهوا از نساخته باشد و اگر کسی آن چه خیر او باشد نگوید حق سبحانه و تعالی عقل و ادراک و یافت او را از او می گیرد و امانت او را از او زایل می کند.

و چون به بینی که رفقای تو پیاده شده اند تو نیز پیاده شود و چون به بینی که ایشان کار می کنند تو نیز آن کار را بکن، و اگر تصدق کنند و یا چیزی طلبند بلی بگو و نه مگوزیرا که نه گفتن از ماندن و جهالت است چون خزینه الهی کمی ندارد و بلی بمعنی آن اینست که اگر حق سبحانه و تعالی بدهد من بدهم و نه این معنی که خدا نمی دهد و اگر بدهد من نمی دهم و این محض جهالت است و گوینده اش مستحق ملامت است.

و چون در راه حیران شوید فرو آید و اگر دو راه باشد و ندانید که راه شما کدامست اندکی بایستید و مشورت کنید با یکدیگر و اگر يك كس را به بینید از او پرسید که راه کدامست و به گفته او عمل مکنید که يك كس در صحرا این کسرا به شك می اندازد و بسا باشد که جاسوس دزدان باشد یا شیطانی باشد که شما را حیران کرده است یا کند، و از دو کس نیز اجتناب کنید و به گفته ایشان عمل مکنید مگر آن که قراین چند باشد که معلوم شود که

دزد و شیطان نیستند مثل آن که چندین خروار بار داشته باشد یا با او معاشرت کرده باشید زیرا که عاقل هر چه را می بیند حقرا می یابد و بیننده چیزی چند را می بیند که خبر دهنده از او خبر نمی تواند داد و حاضر چیزی چند را می بیند که غایب نمی بیند.

ای فرزند چون وقت نماز شود چیزی را مانع نماز مکن نماز را بکن و فارغ شو چون نماز بمنزله دینی است که در ذمه شخصی باشد و ادا کند از غم فارغ می شود و به راحت می افتد و هیچ غمی مثل غم دین نیست و هیچ راحتی مثل راحت ادای آن نیست ای فرزند نماز را به جماعت به جا آور اگر چه بر سر نیزه باشی.

ممکن است که مراد از این عبارت نهایت مبالغه که در حالت جهاد نیز تا ممکن باشد نماز را به جماعت به جا آورد و ممکن است که ظاهر لفظ مراد باشد به این که اگر دو کس را بر سر نیزه باز داشته باشند و وقت نماز باشد یکی که پست تر است یا مساویست اقتدا به دیگری کردن مطلوب شارعست و هم چنان که اگر نماز را نکرده باشد واجبست که در آن حالت نماز را بر سر نیزه به جا آورند و هم چنین مستحب است که آن را به جماعت به جا آورند.

و بر چهار پا خواب مکن البته که پشت چهار پا را زخم می کند و دیر به (1) می شود خصوصا در سفر و این خواب مردمان عالم حقیقی نیست بسا باشد که بیفتند و بر نخیزند قطع نظر از کند زخم و تنفر دیگران از این کس و بسا باشد که در افتادن از خواب بیدار نشود و بماند و هلاک شود مگر آن که در تخت روان و شبلیه و مرویه و کجاوه باشند و ممکن باشد که پا را دراز کنند تا بندهای زانوها سست نشود.

چون به منزل نزدیک شوی از حیوان به زیر آی و قوت آن را مقدم دار برد.

ص: 426

1- دیر به می شود، یعنی دیر خوب می شود.

خود به درستی که بمنزله جان تست.

و در احادیث صحیحه وارد شده است که رحم بر شتر مکن که حق سبحانه و تعالی بار را بر می دارد.

و کالصحیح منقولست که شخصی از جهة استراحت شتر پیاده شده بود حضرت فرمودند که سوار شود.

جمع می توان کرد که حضرت فرمودند که آن شتر پروا نداشت یا آن که هلاک شتر مقدم است بر هلاک صاحبش یا آن که به زیر آمدن از جهة رحم بر خود باشد نزدیک منزل یا آن که چنین زیر آمدن خوب باشد نه آن که همه راه یا بیشترش را پیاده رود.

و چون خواهید که فرو آید پس به زمینی که خوشرنگ تر باشد و خاکش نرم تر باشد و چون فرو آید پیش از آن که بنشینید دو رکعت نماز بکنید، و چون خواهی که بقضاء حاجت روی دور شو از برابر مردمان که کسی ترانیند به آن که جثه ات را کسی نه بیند یا در کوی رویا در ادب خانه که زده باشند.

و چون خواهی که روانه شوی از آن منزل دو رکعت نماز بکن و وداع کن زمینی را که در آنجا فرود آمده بودی و سلام و وداع کن زمین را و اهل زمین را به درستی که هر قطعه از زمین جمعی از فرشتگان می باشند، و تا توانی چیزی مخور تا اول از آن تصدق نکنی و تا سوار باشی قرآن بخوان و تا مشغول کار باشی سبحان الله بسیار بگویی، و ممکن است که مراد از تسبیح مطلق ذکر باشد و تا در خلوت باشی دعا بخوان.

و زنهار که در اول شب بار مکن و در آخر شب بار بکن مگر آن که منزل دراز باشد و هوا گرم باشد، و زنهار که در وقت رفتن و در راه آواز را بلند مکن شاید که درنده یا دزد در خواب باشند و از آواز تو بیدار شوند و وجوه دیگر ممکن است که داشته باشد و الله تعالی يعلم

6- (روی علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اذا ضللت عن الطَّرِيق فنادِ يا صالح و یا با صالح ارشدونا إلى الطَّرِيق یرحمکم الله).

این بابی است در دعای کسی که راه را گم کند منقولست کالصحیح از ابو بصیر که گفت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه کم شوی از راه یعنی راه را گم کنی پس به آواز بلند بگو یا صالح یا ابا صالح ما را راه نمایید به راه، حق سبحانه و تعالی شما را رحمت کند، و در محاسن هر دو یا ابا صالح است که همزه را از جهة تخفیف انداخته اند و یا ابا صالح بوده است و در محاسن رحمکما الله است و ظاهرش آنست که نسخه متن صحیح است و یکی نامش صالح است و دیگری کنیتش ابو صالح است چنانکه در حدیث آینده دو کس است پس ذکر کرده است که عبیده راوی علی بن ابی حمزه گفت که ما راه را گم کردیم پس بعضی از یاران را گفتیم که برو و ندا کن پس او به گوشه رفت و ندا کرد و به نزد ما آمد و گفت آواز باریک ضعیف شنیدم که گفتند که راه از دست راستست. آخر ظاهر شد که در دست راست بود، و آن چه از مشایخ شنیده ام آنست که ابو صالح کنیت حضرت صاحب الامر است صلوات الله علیه.

و یکی از مشایخ گفت که من در مکه معظمه مجاور بودم و مکرّر تنها به مدینه مشرفه می آمدم راه را گم کردم و بسیار استر را دوانیدم و اثری از راه

نیافتم و تشنگی بر من غلبه کرد و از حیات مایوس شدم پا بقبله دراز کردم به خاطر رسید که آن حضرت را بان کیفیت بخوانم بر پشته بالا رفتم تخمینا از ده فرسخ راه شیخی ظاهر شد و بچشم هم زدنی بمن رسید و فرمودند که تشنه گفتم بلی پس شتر را خوابانید و لگنی من با خود داشتم یا او و یقین ندارم که او کدام يك را فرمودند پس آن را از مشك پر از آب کردند و من آب خوردم پس آب در لگن کردند و استر مرا آب دادند و فرمودند که سوار شوید سوار شدم و او پیش افتاد و من از عقب او می رفتم تا مرا به راه رسانیدند و ناپیدا شدند بعد از آن یافتم که حضرت صاحب الامر صلوات الله علیه بودند و فریاد بسیار کردم با گریه و زاری و فایده نکرد.

و آن چه بر این ضعیف واقع شد این بود که چهل و پنج سال قبل از این تقریباً در وقت مراجعت از مشهد مقدس در شب تاری راه را گم کردیم و بر این مقرر شد که فرو آییم بعد بنده نیز بقصد آن حضرت فریاد کردم که ناگاه عربی پیدا شد و ما را بر سر راه آورد و ناپیدا شد و گریه و زاری بسیار کردم و فایده نکرد.

و در حدیث صحیح از فضیل بن یسار منقولست که گفت از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه شنیدم که جمعی از مسلمانان به سفری رفتند و راه را گم و بسیار تشنه شدند پس کفنها پوشیدند و هر يك در پای درختی خوابیدند و پاها به جانب قبله کردند پس ناگاه مرد پیری جامهای سفید پوشیده بود به نزد ایشان آمد و گفت برخیزید دغدغه نیست آب آورده ام ایشان برخاستند و آب خوردند تا سیراب شدند پس ایشان گفتند تو کیستی حق سبحانه و تعالی ترا رحمت کند گفت از جتی ام که با حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بیعت کرده ام و من از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله شنیدم که مؤمن برادر مؤمن است و چشم

اوست و راهنمای اوست پس جایز نبود که من شما را بر این حال بینم و بگذارم تا شما ضایع و هلاک شوید.

و در قوی از عمر بن یزید یا یزید منقول است که گفت در سالی از سالها در راه مکه راه را گم کردیم پس ماندیم تا سه روز که طلب راه می کردیم پس چون در روز سیم آب ما آخر شد به کافور حنوط کردیم و جامهای احرامی را کفن خود کردیم یکی از اصحاب ما برخاست و فریاد کرد که یا صالح یا ابا الحسین از دور کسی جواب داد همه گفتیم تو کیستی حق سبحانه و تعالی ترا رحمت کناد گفت: من از آن جماعتی ام از جن که حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید حکایت ما را کرده است و بر دست آن حضرت مسلمان شدیم و کسی از آن جماعت نمانده است بغیر از من و کار من این است که هر که راه را گم کند او را راهنمایی کنم و ما از عقب آن صدا رفتیم تا به راه رسیدیم

16- (و روی: انّ البرّ موکّل به صالح و البحر به موکّل حمزة).

و منقولست که صالح موکل است به بیابانها و حمزه موکل است به دریاها و ممکن است که کنیت حمزه ابو صالح باشد و هر دو از جن باشند یا از اولیاء الله انس باشند، و این حدیث را در محاسن از برقی از ابو حمزه از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه روایت کرده است و نسخه که نزد ماست به رمز است ممکن است که روایتی دیگر باشد و آن چه اهم است در صحرا و دریا تضرع و زاریست به درگاه حق سبحانه و تعالی.

و کالصحیح منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه که اگر حیوانی گم شود این دعا را بخوان

(اللّهُمَّ اِنَّكَ اِلهٌ مِنْ فِى السَّمَاوَاتِ [السَّمَاءِ] وَالْاَرْضِ وَعَدْلٌ فِيهِمَا وَأَنْتَ الْهَادِي مِنَ الضَّلَالَةِ وَتَرُدُّ الضَّلَالَهَ رَدًّا عَلَيَّ ضَالَّتِي فَاتَّهَمَ مِنْ رِزْقِكَ وَعَطَيْتِكَ اللَّهُمَّ لَا تَقْتَنَ بِهَا مُؤْمِنًا وَلَا تَعْنُ بِهَا كَافِرًا اللَّهُمَّ صَلِّ

ص: 430

علی عبدک و رسولک و علی اهل بیته).

و کالصحیح از ابو عبیده منقولست که گفت در خدمت آن حضرت صلوات الله علیه بودم و شترم گم شد حضرت فرمودند که دو رکعت نماز بکن و بعد از آن این دعا را بخوان که

اللهم راد الضالة هاديا من الضلالة ردّ علی ضالّتي فانّها من فضل الله و عطائه پس حضرت مرا بر شتر خود سوار کردند و همین که به راه افتادیم سیاهی پیدا شد حضرت فرمودند که شتر تست چون خوب ملاحظه کردیم شتر من بود، یعنی نماز و دعا کردم و همان لمحّه پیدا شد و ضالّه را بر هر گم شده اطلاق می کنند اگر حیوان نیز گم شده باشد همین عمل ظاهرا خوبست چون نماز و دعا همیشه خوبست.

و ترجمه دعا اول این است که خداوندا توئی خداوند هر که در آسمانهاست و خداوند هر که در زمینهاست توئی که حکمت در آسمانها و زمینها محض عدل است، و توئی که گمراهان را هدایت کننده، و توئی که گم شده ها را به صاحبان می رسانی، گم شده مرا بمن رسان که روزی و بخشش تست و تورزّاقی و بخشنده خداوندا چنان مکن که اگر مؤمنی بیابد فریب شیطان خورد و پس ندهد و چنان مکن که مال من سبب توانگری کافری گردد، خداوندا صلوات بر محمد و اهل بیت او فرست.

ترجمه دویم آنست که خداوندا تو گم شده ها را به صاحبان می رسانی و تو گمراهان را هدایت می فرمایی یعنی اگر بد کرده ام مرا به راه راست بدار و مرا مؤاخذ مساز به عقوبت دنیوی و اخروی و گم شده مرا بمن برسان به درستی که آن گم شده از فضل و عطای تو بود اولای الحال نیز تفضل کن بر من و ببخشا مرتبه دیگر، و التفاتی شده است در این دعا و بعنوان خطاب هم خوبست باین نحو که فانّها من فضلك و عطائك

ص: 431

14,1- (قال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِعَلِيِّ صَلَوَاتِ اللهِ عَلَيْهِ: يَا عَلِيُّ إِذَا أَنْزَلْتَ مَنْزِلًا فَقُلِ اللَّهُمَّ أَنْزِلْني مَنْزِلًا مَبْرُكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمَنْزِلِينَ تَرْزُقُ خَيْرَهُ وَيُدْفَعُ عَنْكَ شَرَّهُ).

این بابی است در بیان دعایی که باید خواند در هر منزلی که در آنجا فرود آیند و در حضر نیز خوبست خواه به خانه رود و خواه به خانه دیگری.

منقولست در قوی که حضرت سید المرسلین صلوات الله علیه و آله به حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند که یا علی هر گاه در منزلی فرود آیی بگو این دعا را که برداشته اند از آیه کریمه و اگر موافق آیه نیز بخواند خوبست که به جای اللهم ربّ بخواند و ترجمه اش این است که خداوند یا پروردگارا مرا فرود آور در منزلی که با برکت باشد یعنی در آنجا منافع دنیوی و اخروی به من رسد، و مخالفت تو از من صادر نشود و تو بهترین کسانی که فرود می آورند مردمان را در خانه خود یعنی اگر شخصی ما را به خانه خود برد آن چه می تواند از احسان می کند و تو مرا در این خانه در می آوری، و همه منازل از تست مرا از احسان خود محروم مگردان، و چون

آیه را بخوانی و داخل شوی حق سبحانه و تعالی روزی می کند ترا خیر و خوبی آن منزل که در آنجا عبادات و طاعات به جا آوری و اهل آنجا با تو خوبی کند، و دفع می کند حق سبحانه و تعالی از توبدی آن منزل را که از توبدی صادر نشود و ضرری از جن و انس به تو نرسد.

و کالصحیح از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه منقولست در ضمن چهار صد کلمه که تعلیم اصحاب خود فرمودند که چون در منزلی نزول کنید بگوئید که اللهم أنزلنا منزلا مباركا و أنت خير المنزلین و دعای دیگر گذشت.

ص: 433

باب القول عند دخول مدينة او قرية

14,1- (كان: في وصية رسول الله صلى الله عليه وآله لعلي صلوات الله عليه يا علي اذا اردت مدينة او قرية فقل حين تعانها اللهم اني أسألك خيرها و اعوذ بك من شرها اللهم حببنا إلى أهلها و حبب صالحى أهلها إلينا).

این بابی است در آن چه باید گفت در وقت داخل شدن شهری یا دهی منقولست در قوی که در وصیتهای حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله که به حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند این بود که یا علی هر گاه خواهی که داخل شوی در شهری یا دهی چون به بینی آن شهر یا ده را این دعا را بخوان که ترجمه اش اینست که خداوندا به درستی که سؤال می کنم از تو خیر و خوبی دنیوی و اخروی این شهر یا این ده را و اولی آنست که چنین بگوید که

اللهم اني أسألك خير هذه البلدة يا هذه القرية و باقى ضمائر راجع به بلده یا قریه خواهد بود و پناه می گیرم به تو از شر این شهر و این ده از شرهای اخروی یا دنیوی، و در برقی عبارتی هست در این میان که اشکالی دارد و صدوق انداخته است و عبارت اینست که

اللهم اطعنا من خانها

ص: 434

و اعدنا من وبها یعنی خداوندا بخوران ما را از خوانهای این شهر یا این ده که از جهة بندگان گسترانیده و ما را در پناه خود در آور از بیماریها، و اشکالش اینست که خانهاست و می باید که خوان باشد یا خون به او که جمع خوان است بکسر خا یا ضم خا و ظاهرا به او بوده است و نفهمیده الف کرده اند، پس اگر به او بخواند بهتر است و اگر خان به الف باشد بمعنی کاروانسراست، و محتمل است که مراد باشد چون غالب اینست که غربا در کاروانسرا بسر می برند از حق سبحانه و تعالی طلب می کند که جای خوب بیابد، و قانون کلینی قدس سره اینست که حدیثی که اشتباهی دارد نقل نمی کند و صدوق نقل می کند و موضع مشتبه را می اندازد در امثال چنین جائی که اگر نخوانند در جمله اولی داخل است خداوندا چنان کن که اهل این شهر یا ده ما را دوست دارند خوبان و بدان، و چنان کن که ما دوست بداریم خوبان این شهر را یا این ده را چون آدمی را ناچار است از تعیش اگر چه يك روز باشد از خدای تعالی طلب می کند که زندگانی در این منزل بر وجه احسن باشد.

و در حدیث کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه در سفر خواهی که داخل شهری شوی که در آنجا کار داری وقتی که مشرف شوی بر آن و به بینی آن شهر را بگو

(اللّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ مَا اَظَلَّتْ وَ رَبَّ الارضِينَ السَّبْعِ وَ مَا اَقَلَّتْ وَ رَبَّ الرِّيَّاحِ وَ مَا ذَرَّتْ وَ رَبَّ الشَّيَاطِينِ وَ مَا اضَلَّتْ اَسْأَلُكَ اَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَ مَا فِيهَا وَ اَعُوذُ بِكَ

من شرّها و شرّ ما فيها).

و ترجمه اش این است که خداوند ای پروردگار هفت آسمانها و آن چه در آسمانهاست و ای پروردگار هفت زمین و آن چه در زمینهاست و ای پروردگار بادها و آن چه از بادها از هم می پاشد و بر باد دهد و ای پروردگار شیاطین و آن چه آنها را اضلال کننده به باز گشتن و منع لطف از ایشان: سؤال می کنم از تو که صلوات فرستی بر محمد و آل محمد و سؤال می کنم از تو خوبی این ده یا شهر را و آن چه در اوست از بنی آدم و ملائکه و نعم الهی و پناه می گیرم به تو از شر این شهر یا ده و از شر آن چه در اوست.

ص: 436

6- (روی الحسن بن محبوب عن ابی محمد الوابشی عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: ما من مؤمن یموت فی ارض غربة تغیب عنه فیها بواکبه الا بکته بقاع الارض التي کان یعبد الله عزّ وجلّ علیها و بکته اثوابه و بکته ابواب السماء التي کان یصعد فیها عمله و بکاه الملکان الموکّلان به).

منقولست کالصحيح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر مؤمنی که در غربت فوت شود و جمعی نباشند نزد او که بر فوت او بگریند البته مواضعی که در آنجاها عبادت الهی کرده است بر فوت او می گریند، و جامهای او بر او گریه می کنند، و درهای آسمانها که اعمال آن را از آن درها به آسمان می بردند بر او می گریند، و دو فرشته که بر او موکلند از دست راست و دست چپ بر او گریه می کنند و دور نیست که گریه عبارت از تحسّر اینها باشد از سعادت عباداتی که در آنجاها می کرده اند یا می برده اند بر تقدیر شعور جمادات، و بنا بر مشهور فقدان عبادات از آنها بمنزله گریه است چنانکه متعارفست میان عرب و عجم که مثلاً باغی که دو سه ماه آب ندهند و پژمرده شده باشد می گویند که این درختانی از بی آبی گریه می کنند

6- (وقال صلوات الله عليه: انّ الغریب اذا حضره الموت التفت یمنة و یسرة و لم یر احدا رفع رأسه فبقول الله جلّ جلاله إلی من تلتفت إلی من هو خیر لك منی و عزّتی و جلالی لئن اطلقتك عن عقدتك لأصیرنك إلی طاعتی و ان قبضتک لأصیرنك إلی کرامتی).

و کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون وقت رفتن غریب می شود نظر می کند به جانب راست و چپ و کسی را نمی بیند سر به جانب آسمان می کند یعنی به خاطرش می رسد که اگر کسی را ندارم ترا دارم بر غریبی من رحمت کن پس حق سبحانه و تعالی می فرماید که نظر به جانب که می کنی اگر پدر و مادرت و فرزندان می بودند در اینجا فایده از ایشان به تو می رسید که از نبودن ایشان حسرت داشته باشی و بر تقدیری که فایده توانستند رسانیدن بهتر از من فایده می رسانیدند به تو، قسم به عزت و جلال خود یاد می کنم که اگر ترا از این بند رهایی دهم توفیق طاعات و عبادات کرامت کنم که ناجی ابدی باشی و اگر ترا ببرم ترا به کرامت و احسان خود خواهم برد مانند شهدا در بهشت جاویدان، و در باب احتضار نیز که گذشت

6,14- (قال الصادق صلوات الله عليه: ان رسول الله صلى الله عليه وآله كان يقول للقادم من مكة قبل الله تعالى منك و اخلف عليك نفقتك و غفر ذنبك).

این بابی است در تهنیت آینده از سفر حج و منقول است در قوی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله چون کسی از مکه معظمه می آمد می فرمودند که قبل و در محاسن تقبل الله حق سبحانه و تعالی حج شما را قبول کند و هر چه در این راه صرف نموده اید عوض کرامت فرماید به اضعاف مضاعف و گناهانت را بیامزد.

و کالصحيح منقولست که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند که چون برادرت از مکه بیاید میان هر دو چشمش را ببوس و لبش را که حجر الاسود را بوسیده است که حضرت سید المرسلین صلی الله و علیه و آله آن را بوسیده است ببوس که گویا حجر الاسود را بوسیده و لب آن حضرت را نیز زیارت کرده و چشمی که به آن چشم کعبه معظمه دیده است ببوس، و روی او که موضع سجده است که پیشانی است ببوس،

و چون تهنیت و مبارک باد گوید که

قبل الله نسكاً و رحم سعيك و اخلف عليك نفقتك و لا جعله آخر عهدك بيته الحرام يعني حق سبحانه و تعالى عبادات حج ترا قبول کند و رحم کند بر جفاهائی که در راه او کشیده و عوض بدهد آن چه صرف نموده و آخر حجت نباشد إن شاء الله دیگر توفیق بیایی که بحج روی بسیار، و احادیث دیگر وارد شده است با دعاهاى طولانى و چون آن چه مذکور شد مختصر مفید بود اکتفا شد باین.

ص: 440

6- (فی روایة ابی الحسین الأسدی ره قال قال الصادق صلوات اللّٰه علیه: من عانق حاجًا بغبارہ کان کأثما استلم الحجر الاسود).

این بابی است در بیان ثواب دست در گردن حاجیان کردن و ایشان را نیز سنت است که دست در گردن آنها کنند چون ظاهر معانقه از طرفین است منقول است در روایت محمد اسدی که از جمله ابواب حضرت خلیفة الرحمن است صلوات اللّٰه علیه به اسناد او که آن حضرت صلوات اللّٰه علیه فرمودند که هر که حاجی را که تازه آمده باشد با غبار راه دست در کردنش کند چنانست که دست بحجر الاسود رسانیده باشد که از عظمای فرشتگان است.

و کالصحیح منقول است از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه که حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله می فرمودند که ای جماعتی که بحج نرفته اید بشاشت و خوشروئی کنید بحاجیان و مصافحه کنید با ایشان و تعظیم کنید ایشان را زیرا که تعظیم ایشان بر شما واجبست و این اعمال را به جا آورید تا در اجر و ثواب حاجیان شریک باشید.

14- (روي عن جابر بن عبد الله الانصاري قال: نهى رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ان يطرق الرَّجُلُ اهله ليلا اذا جاء من الغيبة حتّى يؤذَنهم).

این بابی است در احادیث نادره یعنی شاذه معمول علیها مرویست بطرق متکثره از جابر که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نهی فرمودند از آن که مسافر در شب به خانه رود و در اخبار جابر منقولست که بی خبر شب به خانه مروید تا زنان خود را پاکیزه سازند و موی پشت زهار خود را بتراشند، و وجهی دیگر ذکر کرده اند که شخصی مدت مدید از خانه خود بیرون رفته بود و در وقت رفتن زنش نیز حامله بود و پسری بدنیا آورده بود چون مرد داخل خانه شد دید که مردی در پهلوی زنش خوابیده است هر دو را کشت بعد از آن دانست که پسرش بوده است از این جهت حضرت فرمودند که بی خبر نروند

14- (وقال صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ فَإِذَا قَضَيْتَ أَحَدَكُمْ سَفْرَهُ فَلْيَسْرِعِ الْإِيَابَ إِلَى أَهْلِهِ).

و منقول است کالصحیح از سکونی که حضرت سید المرسلین صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند که سفر قطعه ایست از عذاب یعنی اصل سفر عذابست چون آدمی در معرض هزار آفت است و از زن و فرزند و مال و اسباب همه دور افتاده است همین که مسافر کارسازی خود کرد می باید که زود بر گردد به خانه خود.

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: سير المنازل ينفد الزاد و يسيء الأخلاق و يخلق الثياب و السّير ثمانية عشر).

و در مرسل ابن ابی نجران از آن حضرت صلوات الله عليه منقول است که منزل به منزل رفتن متعارف که هشت فرسخ و زیاده می روند در سفر مکه معظمه از اسفار مثل سفر خراسان خوب نیست چون توشه را آخر می کند به اعتبار آن که کثرت حرکت سبب جوع می شود، و خلقها را تنگ می کنند، و جامها را کهنه می کند و راه رفتن از هجده میل که شش فرسخ است خوب نیست مگر با ضرورت که در این صورت هر دو سه روز در آبادانی لنگ کنند و تهیه دیگر بگیرند و رختهای خود را بشویند و یا آن که اگر به سیر روند که ترطیب دماغ کنند زیاده از شش فرسخ نروند و بهشت که می رسد سفر است و مشقت است، یا آن که اوقات عزیز را بیش از این ضایع نمی باید کرد و اظهر اول است و الله تعالی يعلم

14- (و روی عبد الله بن میمون یاسناده قال قال رسول الله صلّى الله عليه و آله: اذا ضللتهم الطریق فتيامنوا).

و در حسن کالصحيح منقولست از قداح به اسناد او مثل سکونی که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه روایت کرده است و آن حضرت از پدرش از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليهم که حضرت سید المرسلین صلّى الله عليه و آله فرمودند که هر گاه راه را گم کنید میل بدست راست کنید چون گم شدن راه به سبب شیاطین است و غالباً ایشان از جانب چپ می آیند و به جانب چپ می برند و اصل تیامن مجربست و حکمتش معلوم نیست که این حکمت باشد و الله تعالی يعلم

6- (و روی جعفر بن القاسم عن الصادق صلوات الله عليه قال: انّ علی

ذروة كل جسر شيطانا فاذا انتهيت اليه فقل بسم الله ير حل عنك).

و منقولست كالصحيح كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه بر بلندی هر پلی شیطانی هست چون غالب آنست كه پل را خرپشته می سازند و شیطان حیوانات بار دار را می لغزند چون به آن جا رسید بسم الله بگوئید و در بسم الله استعانت از حق سبحانه و تعالی می طلبید و بعون الهی شیطان دور می شود و به سلامت می گذرند

7- (و قال ابو الحسن موسى بن جعفر صلوات الله عليهما: انا ضامن لمن خرج يريد سفرا معتمًا تحت حنكه ثلثا ان لا يصيبه السرقة و الحرق و الحرق).

منقولست در قوی از ابراهیم بن عبد الحمید و طریق صدوق به او كالصحيح است كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه ضامنم كه هر گاه شخصی اراده سفر داشته باشد و عمامه بر سر داشته باشد كه سرش را از زیر حنك گذرانیده باشد ضامنم كه ایمن باشد از سه بلا از دزدی كه دزدان مالش را نبرند، و در بعضی از نسخ به شین است یعنی غصه نخورد و از غرق شدن و از سوختن و در حدیث دیگر وارد شده است كه آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند كه ضامنم كه سلامت به خانه خود بر گردد، و بهتر آنست كه تا حد ترخص تحت الحنك داشته باشد چون تا حد ترخص بمنزله خانه خود است، و در احادیث بسیار وارد شده است فضیلت تحت الحنك و مذمت ترك حنك و در باب جامه مصلی گذشت

ص: 444

6- (روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله قال: أَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ فَمَنْ ارَادَ الْحَجَّ وَفَرَ شَعْرَهُ إِذَا نَظَرَ إِلَى هَلَالِ ذِي الْقَعْدَةِ وَ مَنْ ارَادَ الْعِمْرَةَ وَفَرَ شَعْرَهُ شَهْرًا).

این بابی است در گذاشتن موی سر و ریش از جهت حج و عمره به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه این آیه را تلاوت کردند که حق سبحانه و تعالی فرموده است که حج چند ماهی است معلوم حضرت فرمودند که آن ماهها شوال است و ذی قعدة و ذی حجه پس کسی که خواهد حج کند موی خود را بگذارد در وقتی که ماه ذی القعدة نو شود و اگر اراده عمره داشته باشد موی خود را يك ماه بگذارد و ظاهرا تا روز محل شدن از عمره می باید که يك ماه باشد.

و محتمل است که تا روز احرام باشد، و این بعید است، و غرض از آیه شریفه اینست که این سه ماه محل افعال حجست به آن که می تواند احرام حج را از روز اول شوال واقع ساخت بلکه از شام شب عید احرام می تواند گرفت که محرم باشد تا روز نهم که به وقوف عرفات رود، و چون عمره تمتع حکم حج دارد آن را نیز از اول شوال احرام می تواند گرفت بر احرام عمره محرم باشد تا روز هشتم بلکه نهم ذی حجه و در روز نهم طواف و سعی عمره را به جا آورد و تقصیر کند و احرام بحج بگیرد و به عرفات رود اول: ظهر.

و اگر خواهد که فارغ شود از عمره در روز اول که احرام را از تنعیم مثلا بگیرد و همان روز افعال عمره را به جا آورد و تقصیر کند و محل شود و در مکه معظمه باشد تا روز هشتم یا نهم احرام بحج بگیرد و به عرفات می رود، و لیکن چون عمره تمتع متصل است بحج و می باید که با حج کرده شود از مکه بیرون نمی تواند رفت، مجملا شکی نیست که افعال حجرا در هر وقتی نمی توان کرد می باید که وقوف عرفات را در عصر نهم که روز عرفه است واقع سازد و وقوف مشعر را در صبح روز دهم واقع سازد و در روز دهم رمی جمره عقبه به جا آورد بعد از آن هدی خود را بکشد، و بعد از آن سر بتراشد و در همان روز یا روز دیگر به مکه آید و طواف حج و دو رکعت نماز طواف و سعی میان صفا و مروه را و طواف نسا و دو رکعت نماز طواف را به جا آورد و شکی نیست که ماه شوال و ذو القعدة و نه روز ذی الحجه از جمله ماههای حجست و جمعی همین دو ماه و نه روز را ماههای حج می دانند به اعتبار آن که تا آخر روز نهم احرام می تواند گرفت پس معنی ماههای حج آنست که ابتداء حج از این دو ماه و نه روز می توان کرد.

و بنا بر این جمعی می گویند که ماههای حج دو ماه و نه روز است تا طلوع آفتاب روز دهم که اگر تا این وقت جمعی برسند نیت احرام بکنند و تلبیه بگویند و نیت وقوف مشعر بکنند و يك لمحہ بگذرد و آفتاب طالع شود حجرا دریافته است چون اختیاری مشعر را دریافته است و جمعی اضطراری مشعر را کافی می دانند که اگر پیش از زوال برسند و احرام و نیت وقوف مشعر را بکنند حجرا دریافته اند.

و جمعی دو ماه و ده روز می دانند به آن که ممکن است که جمیع افعال

حجرا تا غروب آفتاب روز دهم به جا آورند و جمعی سه ماه تمام می دانند به اعتبار آن که بعضی از افعال حج را در بقیه ذی الحجه به جا می توان آوردن مثل طواف و دو رکعت نماز طواف، و سعی میان صفا و مروه و طواف نسا و دو رکعت آن را که اگر تا آخر روز آوردند صحیح است اگر چه بد کرده است که تاخیر کرده است و ظاهر آیه چون بلفظ جمع وارد شده است سه ماه درستست چنانکه ظاهر احادیث صحیحه است.

و در حدیث وارد شده است که ذو الحجه همه ماه از جمله ماههای حج است، و احادیث صحیحه و کالصحیحه بسیار وارد شده است که چون ماه ذو القعدة داخل شود سر تراشند اگر اراده حج داشته باشند

6- (و: قد یجزی الحاجّ بالرّخص ان یوفّر شعره شهرا روی ذلك هشام بن الحکم و اسماعیل بن جابر عن الصادق صلوات اللّٰه علیه و رواه اسحاق بن عمّار عن ابی الحسن موسی بن جعفر صلوات اللّٰه علیهما:).

و گاه هست که حاج را مجزی باشد که يك ماه موی سر را بگذارد بعنوان رخصت به آن که تا قریب بروز هفتم یا هشتم ذی القعدة یا تا دهم سر می تواند تراشید و این روایت هشام است در صحیح، و اسماعیل نیز در صحیح که روایت کرده اند از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه، و اسحاق بن عمار در موثق کالصحیح روایت کرده است از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللّٰه علیه و این روایات صریح نیست که در حج يك ماه موی سر می توان گذاشت پس می توان حمل کردن این روایات را بر عمره چنانکه در حدیث اسحاق تصریح شده است به آن که در عمره يك ماه موی سر را می گذارد و ممکن است که حدیث دیگر باشد پس اولی و احوط آنست که از اول ماه ذی القعدة سر تراشد و اصلاح ریش نکند، و اگر سر تراشد یا اصلاح ریش

بکند يك گوسفند به كفاره بکشد، و اکثر حمل کرده اند این حدیث را بر استحباب، و بنا بر اخبار متواتره از روز یازدهم ذی قعدة سر نمی تواند تراشید و اصلاح ریش نمی تواند کرد، و اکثر اصحاب حمل کرده اند همه اخبار را بر کراهت و کشتن گوسفند را بر استحباب تا وقت احرام و چون محرم شود حرامست چنانکه خواهد آمد و در فقه رضوی نیز بلفظ امر واقع شده است که از اول ماه ذی القعدة موی سر را بگذارد تا روز دهم ذی الحجه و بهتر آنست که از اول شوال نیز سر نتراشد چنانکه در حدیث کالصحیح ابو الصباح است

5,6- (و روی عن سماعة قال سألته: عن الحجامة و حلق القفا فی اشهر الحجّ قال لا باس، و لا باس بالثّورة و السّواک).

و در موثق که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از حجامت کردن و پشت سر را از جهة حجامت تراشیدن در ماههای حج چونست حضرت فرمودند که باکی نیست و هم چنین باکی نیست که نوره بکشد یا مسواک کند در ماههای حج و جمعی که حمل کرده اند بر ماه شوال و لیکن حمل بر ضرورت اولی است چه ظاهر است که کسی عبث حجامت نمی کند پس در حال احرام نیز می تواند این کار را کردن، و لیکن چون نوره را نیز ذکر فرموده حمل کردن بر ما قبل احرام اولی است و اکثر اوقات احرام را در ماه ذی حجه می گیرند از دویم تا نهم پس صادقست که در این سه ماه باکی نیست اگر اندک ضرورتی باشد و اگر ضرورت عظیم باشد در حال احرام نیز جایز است با كفاره و خواهد آمد.

14,6- (روی عبید الله بن علی الحلبي عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال:

الاحرام من مواقیت خمسة وقتها رسول الله صلّى الله عليه وآله لا ینبغی لحاجّ ولا معتمر ان یحرم قبلها ولا بعدها: وقت لأهل المدینة ذا الحلیفة وهو مسجد الشجرة کان یصلی فیہ و یفرض الحج فاذا خرج من المسجد و سار و استوت به البیداء حین یحاذی المیل الاوّل احرام، و وقت لأهل الشام الجحفة و وقت لأهل النجد العقیق، و وقت لأهل الطائف قرن المنازل، و وقت لأهل الیمن یلملم و لا ینبغی لأحد ان یرغب عن مواقیت رسول الله صلّى الله عليه وآله).

این بابی است در بیان مواضعی که از آنجاها احرام می باید گرفت منقولست به شش سند صحیح و شش کالصحیح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که احرام را از پنج جایی می باید گرفت که حضرت سید الانبیاء صلّى الله علیه و آله از آنجاها مقرر فرمودند، و عمده مواقیت این پنجند و غیر از این نیز چند میقات دیگر هست که خواهند آمد و سزاوار نیست کسی را که اراده حج یا عمره کند که احرام گیرد پیشتر از اینها یا پست تر از اینها.

از جهة اهل مدینه مشرفه و کسانی که از مدینه متوجه کعبه معظمه می شوند مقرر فرمودند ذا الحلیفه را که آن مسجد الشجره است و اشهر من

الشمس است، و بعضی از عوام می گفتند که این مسجد حال مسجد قراباش است که او ساخته است و معرس نبی صلی الله علیه و آله است می گفتند که مسجد شجره است و این غلط است و از مردمان معتمد تحقیق کردم گفتند که قراباش تجدید کرد و دغدغه که می شود اینست که آن صحرا ذو الحلیفه است یا همان مسجد و بس. اظهر: بحسب اخبار مسجد است بر تقدیری که ذو الحلیفه مجموع را گویند چون در احادیث صحیحه وارد شده است که از مسجد شجره می باید اظهر آنست که در غیر مسجد حرام نتوان گرفت که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله از آنجا احرام می گرفتند به آن که نماز نافله احرام را به جا می آوردند و فرض حج می فرمودند یعنی احرام را به تلبیه منعقد می ساختند چنانکه ظاهر آیه کریمه است که *فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَ الْخَ يَعْنِي هُرَ كَ احْرَامِ رَا بَرِ خُودِ وَ اَجِبَ سَازِدِ يَا مَقْرَرٍ كُنْدِ يَعْنِي بَه تَلْبِيَه بَه قَرِينَه جَزَا كَه بَعْدِ اَز اَن جَمَاعِ نَمِي بَايْدِ كَرْدِ، وَ دَرُوعِ نَمِي بَايْدِ كَفْتِ، وَ جَدَلِ نَمِي بَايْدِ كَرْدِ وَ اَيْنِهَا بَعْدِ اَز تَلْبِيَه حَرَامَسْتِ پَسِ مِي بَايْدِ كَه تَلْبِيَه آهَسْتَه كَفْتَه بَاشَنْدِ تَا مَحْرَمَاتِ احْرَامِ بَرِ اَيْشَانِ حَرَامِ شَدَه بَاشْدِ وَ اَز فَاذَا خُرَجِ تَا حَرَمِ دَرِ كَافِي وَ تَهْذِيْبِ نَيْسْتِ دَرِ اَيْنِ حَدِيْثِ، وَ نَبُودَنْشِ اَظْهَرِ اسْتِ، وَ مُمْكِنِ اسْتِ كَه اَز حَدِيْثِ دِيْگَرِ حَلْبِي يَا غَيْرِ اَوْ اَز ثَقَاتِ بُوْدَه بَاشْدِ وَ صَدُوقِ دَاخِلِ كَرْدَه بَاشَنْدِ وَ چُونِ اَز مَسْجِدِ بِيْرُونِ مِي رَفْتَنْدِ وَ بَا لَا مِي رَفْتَنْدِ تَا بَرَابَرِ صَحْرَا پِيْدَا مِي شَدَنْدِ وَ اَن جَائِي اسْتِ كَه بِالْفَعْلِ نِيْزِ مِيْلِ هَسْتِ اَز اِبْتِدَاءِ بِيْدَا وَ بَرِ بِيْدَا بَرِ بَلَنْدِيْ وَ اَقَعِ اسْتِ وَ مَسْجِدِ شَجْرَه دَرِ پَسْتِيْ وَ اَقَعِ اسْتِ وَ دَرِ آخِرِ بِيْدَا نِيْزِ مِيْلِيْ نَصَبِ كَرْدَه اَنْدِ وَ چُونِ اَن حَضْرَتِ مِي رَسِيْدَنْدِ احْرَامِ مِي كَرَفْتَنْدِ يَعْنِي لَازِمِ يَا ظَاهَرِ مِي كَرْدَنْدِ احْرَامِ رَا بَه كَفْتَنْ تَلْبِيَه، وَ اَيْنِ عِبَارَتِ دَرِ احَادِيْثِ دِيْگَرِ ضَرَرِ نَدَارْدِ وَ دَرِ اَيْنِجَا بَحْسَبِ*

ظاهر مخالف گفته اول است که ان یفرض الحج است و بر تقدیری که باشد و از قلم کلینی افتاده باشد مراد از احرام اظهار تلبیه خواهد بود به آن که بلند بگوئید چون در مسجد شجره تلبیه را آهسته می گوید چنانکه اکثر اصحاب گفته اند.

و حضرت صلوات الله علیه مقرر ساختند از جهة اهل شام جحفه را و اهل مصر نیز از آنجا احرام می گیرند و در این اوقات اهل شام از مسجد شجره احرام می گیرند چون به مدینه می رسند و از آنجا احرام می گیرند و هر میقاتی چنین است که اگر کسی بی احرام به آن جا رسد می باید که از آنجا احرام بگیرد و از جهة اهل نجد وادی عقیق را مقرر فرمودند، و از برای اهل طایف که الحال مسمی است به حجاز قرن المنازل را مقرر فرمودند، و از جهة اهل یمن یلملم را مقرر فرمودند و سزاوار نیست احدی را که رغبت کند از میقات رسول خدا صلوات الله علیه به میقات دیگر و بر این مضمون احادیث صحیحه متواتره وارد شده است از معاویه بن عمار و از ابو ایوب و از علی بن جعفر و عمر بن یزید و از غیر ایشان بلکه از طرق عامه نیز متواتر است الا- میقات عقیق که در بخاری از عمر ذکر کرده است و احادیث بسیار روایت کرده است از جهة تأیید عمر که حضرت رسول خدا فرمودند که از ذات عرق احرام بگیرید.

و به اسانید صحیحه منقولست از بزنی و غیر او که حضرت امام موسی کاظم و حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما فرمودند که می دانید که چرا طایف را طایف می گویند ما گفتیم نه حضرت فرمودند که چون حضرت ابراهیم دعا کردند از جهة ذریه خود که خداوندا ذریه خود را ساکن گردانیدم در صحرائی که زراعت نمی کنند یا نمی توان کرد

نزد خانه محترمت: چنان کن که دل‌های جمعی از مردمان مایل شوند به ایشان و بیایند به نزد ایشان، و روزی کن ایشان را از انواع میوها تا آن که شاید که ایشان شکر کنند نعمتهای ترا حق سبحانه و تعالی دعای او را مستجاب گردانید و امر فرمود که جبرئیل قطعه از اردن که از بلاد شام است از آنجا جدا کرد با درختان و میوها و آورد و هفت مرتبه بر دور کعبه گردانید و در حجاز جا داد آن را، با آن که هوای گرم مکه معظمه و مدینه مشرفه و آن حدود به مرتبه گرم است که وصف نمی توان کرد حجازی را که در حوالی آنجاست به مرتبه خوش هوا گرم نیست که جمعی گفتند که یخ می بندد و انواع میوها در آنجاست که در مکه معظمه صرف می شود و میل قلوب به مرتبه ایست که هر چند بیشتر روند به مکه معظمه بیشتر رغبت می شود، و اظهر میلی است که مؤمنان را هست با ذرّیت مطهره آن حضرت که آن حضرت سید المرسلین و ائمه معصومینند که عالمیان به ایشان رغبت و محبت دارند و به زیارت قبور ایشان می روند و بمعنی ثانی روایات بسیار وارد شده است و حق سبحانه و تعالی نیز فرموده است محبت ایشان را در آیه کریمه **إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا و آيَهُ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى** که گذشت و خواهد آمد.

14,6- (و فی روایة رفاعة ابن موسی عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

وَقَت رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْعَقِيقَ لِأَهْلِ نَجْدٍ وَقَالَ هُوَ وَقْتُ لِمَا أَنْجَدْتَ الْأَرْضَ وَأَنْتُمْ مِنْهُمْ وَوَقْتُ لِأَهْلِ السَّامِ الْجَحْفَةَ وَيُقَالُ لَهَا الْمَهِيعة).

و در روایت صحیح رفاعه منقول است که آن حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله وادی عقیق را از جهة اهل نجد

ص: 452

مقرر ساخت و فرمودند که چنانکه عقیق میقات اهل نجد است میقات جمعی که از اطراف داخل نجد شوند و شما اهل عراقین از آن جماعتید که داخل نجد می شوید و میقات شما نیز عقیق است چون شما نیز داخل نجد می شوید، و از جهة اهل شام جحفه را مقرر ساخت و آن مهیعه است و الحال رابع می گویند آنجا را و کنار دریا و شهر جحفه را سیل برده است و داخل دریا کرده است و با آن که متصل است به دریا و صد گامی به دریا دارد آبش را از دست می کشند و شیرین است

میقات را از اهل محل سؤال می کنند

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد اللّٰه صلوات اللّٰه علیه قال:

يجزئك اذا لم تعرف العقیق ان تسال الناس و الاعراب عن ذلك).

و به اسانید صحیحه منقولست که آن حضرت صلوات اللّٰه علیه فرمودند که هر گاه ندانی عقیق را همین بس است که مردمان و بادیه نشینان بگویند که اینجا وادی عقیق است و آن چه الحال بر که شریفش می نامند ظاهرا اول عقیق است و از مردمان و اعراب که پرسیدیم نمی دانستند و لیکن موافق روایات که وارد شده است که تا ذات عرق که الحال عامه از آنجا احرام می گیرند به گفته عمر بن الخطاب هشت فرسخ هست ظنا چون صبح قریب به آفتاب از برکه شریف احرام گرفتیم و شامی بذات عرق رسیدیم و در میان را به غمره رسیدیم اگر چه از برکه گذشتیم تا به غمره احتیاطا مکرر نیت کردم و تلبیه گفتیم و چون ظهری به غمره رسیدیم مظنون شد که برکه اول عقیق است چون خواهد آمد که از اول عقیق تا غمره چهار فرسخست و از غمره تا ذات عرق چهار فرسخی است و لیکن احوط آنست که چون از برکه يك فرسخ بگذرند تجدید احرام بکنند تا یقینا از وادی عقیق احرام گرفته باشند و اگر

ص: 453

در غمره تجدید کنند بی دغدغه صحیح است و قبل از آن که این شکسته مردمان را گفته بودم همه کس احرام از ذات عرق می گرفتند و لیکن تقریباً چهل سال است که این شکسته مبالغه کرده ام و هر که شیعه است از برکه احرام می گیرد و سنی از ذات عرق و شیعه و سنی در آنجا از هم جدا می شوند و عمدتاً اینست که به برکت پادشاه جنت مکان علین آشیان شاه عباس طاب ثراه عامه بسیار از او خایف بودند و الحال نیز چنین است و تقیه کم شده است و همه عامه می دانند که عجم شیعه اند مگر ما وراء النهری و هندی اما به همین راضیند که لعن نکنند

بیان حدود عقیق

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: اول العقیق برید البعث و هو برید من دون برید غمره).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که اول عقیق برید بعث است و چهار فرسخ است و آن چهار فرسخی است پیش از چهار فرسخ غمره و ذات عرق بعد از هر دو است و آن چه عامه از آنجا احرام می گیرند مفاصلش می گویند و تخمیناً قریب بدو فرسخ از برید غمره دورتر است و از جمله ذات عرق است و این مضمون از چند روایت مستخرج می شود و ظاهراً نقل بالمعنی کرده باشد و ممکن است که این عبارت نیز روایت باشد و الله تعالی یعلم

14,6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: وقت رسول الله صلى الله عليه و آله لأهل العراق العقیق و أوله المسلخ [خ] و وسطه غمره و آخره ذات عرق و أوله افضل).

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله عقیق را از جهة اهل عراق مقرر فرمودند و اول عقیق در

ص: 454

فضیلت مسلح است به حای مهمله یا به خاء معجمه و وسط آن در فضیلت غمره هست و آخرش ذات عرق است و اول آن افضل است و این عبارت در فقه رضوی مذکور است و عمل اکثر اصحاب بر این است و ظاهر روایات بسیار آنست که ذات عرق میقات نیست مگر در حالت ضرورت یا تقیه چنانکه مشهور است که عمر از جهة مخالفت رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین کرد و جواب اتباع او آنست که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله مقرر نساخته بود عمر میقات مقرر ساخت و چه داند حضرت که اهل عراق یا خراسان مسلمان خواهند شد. با آن که خود نقل کرده اند متواترا که در حفر خندق به سنگی رسیدند که کلنگها شکست و چیزی از آن شکسته نمی شد تا آن حضرت را خبر کردند و حضرت يك کلنگ زدند و برقی جست حضرت فرمودند که قصرهای شام را بمن دادند و دیدم، و کلنگی دیگر زدند و برق جست و فرمودند که قصرهای سفید مداین را بمن دادند، و کلنگی دیگر زدند و فرمودند که بلاد یمن را بمن عطا فرمودند، و منافقان قریش می گفتند که ما از ترس کفار به قضای حاجت نمی توانیم رفت چنین سخنان می گوید و در حدیث موثق کالصحیح وارد است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اول عقیق مسلح است و آخرش ذات عرق است و اظهر اخبار آنست که ذات عرق از روی تقیه وارد شده است چنانکه در بخاری مذکور است از عبد الله بن عمر که چون کوفه و بصره مفتوح شد اهل دو شهر آمدند نزد عمر که رسول خدا صلی الله علیه و آله از جهة ما قرن المنازل را میقات کرده است و جفا می کشیم در رفتن به قرن عمر گنت که محاذی قرن را به بینید کجاست گفتند ذات عرقست گفت احرام از ذات عرق بگیرد و احادیث بسیار روایت کرده است که میقات اهل نجد قرن المنازل

است. کفر عمر و کفر علماء اهل سنت به گفته خودشان لازم می آید بعد از این نصوص که خود نقل کرده اند مخالفت خدا و رسول خدا کردند، و شرع دیگر قرار دادن بر خلاف گفته خدا و رسول خدا کفر نیست کفر چه چیز است قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ - أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ.

احرام قبل از میقات

(ولا- يجوز الا-حرام قبل بلوغ الميقات و لا- يجوز تاخيره عن الميقات الا لعلة او تقيّة و اذا كان الرّجل عليلا او اتقى فلا بأس بان يؤخّر الاحرام إلى ذات عرق)

عبارت فقه رضویست که جایز نیست احرام پیش از رسیدن به میقات و جایز نیست تاخیر احرام از میقات مگر مرضی یا مانعی باشد یا از روی تقیه و هر گاه شخصی بیمار باشد یا تقیه کند پس باکی نیست که تاخیر کند احرام را تا ذات عرق که مفاصلش می نامند و بر این مضمون احادیث متواتره وارد شده است از حضرت سید المرسلین و ائمه طاهرین سلام الله علیهم اجمعین و احادیث موثقه وارد شده است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که اگر کسی نذر کرده باشد که احرام را پیش از میقات بگیرد لازمست که وفا کند بنذر خود.

و در صحیح و موثق کالصحیح وارد شده است که اگر خواهد که ثواب عمره رجب داشته باشد که در فضیلت بعد از حج است و به آخر ماه رجب رسیده باشد و هنوز به میقات نرسیده باشد جایز است که در روز آخر رجب قریب به غروب احرام بگیرد، و در هر دو صورت احوط آنست که در میقات تجدید احرام کند و تلبیه بگوید و چون پیشتر محرم شود قصد احتیاط کند که اگر احرام مطلوب شارع باشد فبها و اگر نه لغو باشد خصوصا در صورت اول

6- (و: سال معاوية بن عمّار ابا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل من اهل المدينة احرم من الجحفة فقال لا باس).

و بهشت سند صحیح منقولست از معاوية که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از شخصی از اهل مدینه که احرام از جحفه گرفت حضرت فرمودند که باکی نیست و حمل کرده اند بر آن که مانعی داشته باشد مثل مرض چنانکه در احادیث بسیار وارد شده است که مریض را جایز است تاخیر نمودن تا جحفه با آن که بر تقدیری که نامشروع کرده باشد ممکن است که احرامش صحیح باشد مثل تاخیر حج از سال استطاعت خصوصا در جحفه چون میقاتست و روایات وارد شده است که دلالت می کنند بر آن که با اندک عذری تاخیر می توانند کرد تا آنجا

14,1,6- (و روی عن ابی بصیر قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه انا نروي بالكوفة ان عليا صلوات الله عليه قال ان من تمام حجك احرامك من دويرة اهلك فقال سبحان الله لو كان كما يقولون لما تمتع رسول الله صلى الله عليه وآله بشيابه إلى الشجرة).

و منقولست در موثق از ابو بصیر و در کافی و تهذیب از رباح بن ابی نصر و ظاهر این نسخه عن ابن ابی نصر بوده است و نساخ تصحیح و تصحیف نموده اند و در آن هر دو کالصحیح منقولست که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که علماء کوفه بما روایت نمودند که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله عليه فرمودند که از تمامی حجت آنست که احرام از خانه اهلت بگیری یعنی از خانه خودت حضرت فرمودند که سبحان الله و این تسبیح تعجب است و شایع بوده و هست اگر چنین می بود حضرت سید المرسلین صلی الله عليه و آله جامهای دوخته را نمی پوشیدند

ص: 457

تا مسجد شجره و در کافی و تهذیب مذکور است که حضرت این را در جماعتی فرموده اند که خانه ایشان به مکه نزدیکتر از میقات بوده باشد و احادیث صحیحه وارد است بر آن که هر که خانه اش به مکه نزدیکتر است از میقات میقات او خانه اوست چنانکه خواهد آمد

6- (و: سال میسر الصادق صلوات الله علیه عن رجل احرم من العتیق و اخر احرم من الکوفه ایهما افضل عملا فقال یا میسر تصلی العصر اربعا افضل او تصلیهما ستا فقال أصلیها اربعا قال فکذلك سنّه رسول الله صلی الله علیه افضل من غیرها).

و در صحیح منقولست از میسر که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر گاه يك كس احرام از عقیق گرفته باشد و دیگری از کوفه احرام گرفته باشد کدام يك از ایشان بهترند و عمل ایشان فاضلترند حضرت فرمودند که ای میسر نماز عصر را چهار رکعت کنی بهتر است یا شش رکعت یعنی سؤال تو از این باب است و افضلیت فرع آنست که آن طرق اقلا مشروع باشد عرض کردم که چهار رکعت افضل است و راوی گمان کرد که حضرت از او استفسار می کند حضرت فرمودند که هم چنین است و طریقه رسول خدا افضل است از طریق شیاطین و ممکن است که چون اکثر عامه جایز می دانند تقدیم را ظاهر خبر مراد باشد از جهة الزام ایشان که حاضر بوده اند یا اگر میسر با ایشان گوید چنین بحث کند چنانکه از حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید بسیار است که حکایت می فرماید مامشات انبیاء را باین عنوان مثل « إِنْ صَلَّيْتَ الْخ » « وَ إِيَّاكَ الْخ » و احادیث ما بر این مضمون متواتر است و اجماع است نزد شیعه

6- (و: سنل صلوات الله علیه عن رجل منزله خلف الجحفة من این یحرم قال من منزله).

و در صحیح منقولست از ابن مسکان و صفوان از ابو سعید که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم از کسی که منزل او گذشته تر باشد از جحفه که میقات است از کجا احرام می گیرد حضرت فرمودند که از منزلش احرام می گیرد چون به مکه اقبست از میقات

6- (و فی خبر اخر: من كان منزله دون المواقيت ما بينها وبين مكة فعليه ان يحرم من منزله).

و در احادیث صحیحه از معاویه بن عمار و مستمع و غیر ایشان منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که منزلش نزدیکتر باشد به مکه از میقاتها پس بر اوست که احرام را از منزل خود بگیرد و ظاهر عبارات این اخبار آنست که خانه اش به مکه معظمه نزدیکتر است از میقاتی که در عقب مانده اوست و لازم نیست که برگردد به میقات و احرام از آنجا بگیرد و اکثر چنین فهمیده اند که هر گاه از مواقیق نزدیکتر باشد میقاتش خانه اوست به آن که کمترین میقات بحسب مسافت مثلا دوازده فرسخ است پس اگر از خانه اش تا مکه معظمه یازده فرسخ باشد از خانه محرم می شود، و اگر چهارده فرسخ باشد مثلا از خانه محرم نمی شود بلکه یکی از مواقیق می رود و حدیث جحفه رد این قول می کند بحسب ظاهر زیرا که از جحفه تا مکه معظمه زیاده از بیست و هفت فرسخ است و اقرب مواقیق تخمینا دوازده فرسخ است تا شانزده فرسخ علی الخلاف و عبارت متن عبارت فقه رضوی است و عبارات روایات افصح است.

احرام از مسجد شجره

6- (وروی الحسن بن محبوب عن عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: من اقام بالمدينة و هو يريد الحج شهرا او نحوه ثم بدا له ان يخرج في غير طريق المدينة فاذا كان حذاء الشجرة و البيداء

ص: 459

و به اسانيد صحيحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که هر که در مدینه مشرفه يك ماه يا زياده و کم بماند و خواهد که بحج رود و خواهد که از غير راه متعارف مدینه مشرفه به مکه معظمه رود چون محاذی مسجد شجره و بيدا شود، و در کافی من البیداء است یعنی مسجد شجره که در بیداست، و بنا بر نسخه اصل محاذات هر يك محاذات ديگريست که آن شش ميل است که دو فرسخ باشد از آنجا احرام بگيرد و از اين حديث استدلال کرده اند بر محاذات مواقيت چون شخصی که در مدینه باشد ممکن است او را که احرام از مسجد شجره بگيرد و به مدینه آید و از هر راهی که خواهد برود حضرت محاذات مسجد شجره را اکتفا فرمودند یا آن که ظاهرش آنست که ظن محاذات کافی باشد پس اگر از راه مانند لحسا بروند و نتوانند بيکی از مواقيت رفتن محاذات هر ميقاتی که به او نزديك باشد بطريق اولی کافی باشد خواهد و جمعی گفته اند که هر گاه دو منزل به مکه داشته باشند که شانزده فرسخ باشد احرام می گيرد.

و احوط آنست که ساعت به ساعت تجديد کند تا جزم به هم رسد که از محاذی احرام گرفته است و چون ظاهر شد که وادی عقیق اقلش هشت فرسخ است و در بعضی روايات دوازده فرسخ است در مانند لحسا آسانست ظن محاذات بلکه علم نیز نسبت به بعضی که مکرر رفته باشند ممکن است که به هم رسد و احوط آنست که چون به ادنی حل رسد تجديد احرام بکند و احوط آنست که از چنین راهی نروند

6- (روى معاوية بن عمّار عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: اذا انتهيت إلى العقيق من قبل العراق او إلى وقت من هذه المواقيت و أنت تريد الاحرام إن شاء الله فانفق ابطيك و قلّم اظفارك و اطل عانتك و خذ من شاربك و لا يضرك بأى ذلك بدات ثم استك و اغتسل و البس ثوبك و ليكن فراغك من ذلك إن شاء الله تعالى عند زوال الشمس و ان لم يكن ذلك عند زوال الشمس فلا يضرك الا ان ذلك احب إليّ ان يكون عند زوال الشمس).

و به اسانيد صحيحه متكثره منقول است كه بيست و شش سند است كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه چون به وادى عقيق از جانب عراق با به ميقاتى از اين مواقيت معلومه رسى و اراده احرام داشته باشى اگر خدا خواهد يعنى توفيق كرامت كند و نخواهى به جانب ديگر روى غير مكه معظمه به آن كه خواهد به طاييف يا جده رود مثلا كه در آن صورت احرام نمى بايد گرفت اما اگر خواهد كه به مكه رود و هيمه كش و علف كش نباشد از ميقات نمى تواند گذشت بى احرام پس موى زير بغل را بكن و تراشيدن بهتر است و نوره گذاشتن بهتر و ناخنها را بگير از دست و پا و پشت زهار را نوره بگذار، و اگر كل بدن را نوره بكشد بهتر است و تقديم و تاخيرى ندارد بهر كدام كه خواهى ابتدا كن پس مسواك كن و غسل احرام بكن و دو

جامه احرام را به پوش و باید که چنان کنی که در اول ظهر از اینها فارغ شده باشی و اگر نزد زوال نباشد.

ضرر ندارد و لیکن محبوبتر نزد من آنست که فراغ از اینها نزد زوال باشد و بر این مضمون احادیث صحیحه دیگر نیز وارد شده است و همه بر سبیل استحباب است الا غسل که قول به وجوبش هست چنانکه در مرسله یونس گذشت که سه غسل فرض است یکی غسل احرام، و احادیث بسیار بلفظ امر وارد شده است احوط آنست که ترك نکند و قصد وجوب و ندب نیز نکند بلکه بقصد قربت واقع سازند خواه غسل احرام حج باشد و خواه احرام عمره، دیگر کردن جامهای دوخته را و پوشیدن ندوخته را بقصد وجوب واقع ساختن بهتر است

6- (و روی معاویه بن وهب قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله عليه و نحن بالمدينة عن التهيؤ للإحرام فقال اطل بالمدينة و تجهّز بكلّ ما تريد و اغتسل ان شئت و ان شئت استمتعت بميصبك حتّى تاتي مسجد الشجرة).

و به اسانید صحیحه منقولست از معاویه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه در وقتی که در مدینه بودم از مهیا شدن و پاکیزه ساختن خود از جهت احرام حضرت فرمودند در شهر نوره بکش و تهیه و پاکیزه گی خود را به جا آور به آن چه سابقا مذکور شد بهر نحو که خواهی یعنی همه آن چه مذکور شد یا بعضی از آن را و اگر خواهی در شهر غسل می توان کرد و اگر چه فاصله بشود ضرر ندارد و اگر خواهی بعد از غسل پیراهن که مخیط است می توانی پوشیدن تا بمسجد شجره.

و مطلب این است که مقدمات احرامات را پیش از میقات به جا می توان

آوردن و بعد از غسل پیش از احرام دوخته می توان پوشید، و منافات ندارد با احادیثی که وارد شده است که غسل را اعاده کند اگر چه اعاده نیز مستحب است چنانکه خواهد آمد.

(و در صحیح از معاویة بن وهب منقول است همین حدیث با زیادتی آن که چون بمسجد شجره برسی مرتبه دیگر غسل می کنی و جامهای احرام را می پوشی

6- و: ساله معاویة بن عمّار عن الرّجل یطلی قبل ان یاتی الوقت بست لیال قال لا باس به

6- و: ساله عن الرّجل یطلی قبل ان یاتی مکه بسبع او ثمان لیال قال لا باس به).

و به اسانید صحیحه منقولست از معاویة که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که پیش از آن که به میقات آید به شش شب نوره بکشد فرمودند که باکی نیست و باز سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه از شخصی که نوره کشد هفت شب یا هشت شب پیش از آن که به مکه آید آیا اکتفا به آن نوره می تواند کرد فرمودند که باکی نیست و مراد از شب شبانه روز است و قانون عرب اینست که تاریخ را به شب حساب می کنند غالباً و مراد از آن شب و روز است

6- (و روی علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر قال: سال رجل ابا عبد الله صلوات الله علیه و انا حاضر فقال اذا اطلت للإحرام الاوّل کیف لی ان اصنع فی الطّلیة الاخیره و کم حدّ ما بینهما فقال ان کان بینهما جمعتان خمسة عشر یوما فاطل).

و در موثق منقولست از ابی حمزه که شخصی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کرد و من حاضر بودم و در کافی و تهذیب

مروست از علی بن حمزه که گفت ابی حمزه که گفت ابو بصیر از آن حضرت صلوات الله سؤال کرد و من حاضر بودم و ظاهرا سهوا از نسخ شده باشد و اگر نه می بایست علی را ذکر نکند بحسب متعارف.

حاصل آن که گفت عرض نمود که هر گاه از جهة احرام نوره کشیده باشم چه مقدار زمان می باید که بگذرد تا نوره باید کشید از جهة احرام حج یا عمره دیگر حضرت فرمودند که هر گاه دو هفت که پانزده روز است بگذرد نوره بکش کمتر لازم نیست که نوره را تازه کند اگر چه تازه کردن خوبست اگر چه دو روز گذشته باشد چنانکه گذشت در باب نوره که ائمه هدی صلوات الله علیهم امر فرمودند بنوره و در روز سیم نوره بود، که دو روز گذشته بود و مبالغه بسیار واقع شده است که از پانزده روز نگذرد که دو هفته است اگر چه دو هفته چهارده روز است اما چون از سه شنبه تا سه شنبه سیم که دو هفته است که چهارده روز باشد در عرض پانزده متحقق می شود بهر دو تعبیر می توان کرد چون نصف اول روز سه شنبه اول و نصف دویم سه شنبه سیم محسوب نیست

غسل قبل از میقات

6- (و روی بن ابی عمیر عن هشام بن سالم قال: ارسلنا إلى ابی عبد الله صلوات الله علیه و نحن جماعة بالمدينة انا نريد ان نودّعك، فارسل إلينا ابو عبد الله صلوات الله علیه ان اغتسلوا بالمدينة فأتى اخاف ان يعزّ الماء عليكم بذي الحليفة فاغتسلوا بالمدينة و البسوا ثيابكم التي تحرمون فيها ثمّ تعالوا فرادی او مثنائی قال فاجتمعنا عنده فقال له ابن ابی يعفور ما تقول في دهنه بعد الغسل للإحرام فقال له قبل و بعد و مع لیس به باس قال ثمّ دعا بقارورة بان سلیخة لیس فیها شیء فامرنا فادّھنا منها

فلما اردنا ان نخرج قال عليكم ان تغتسلوا ان وجدتم ماء اذا بلغتكم ذا الحليفة).

به دوازده سند صحیح و نه سند حسن کالصحیح منقولست از هشام که با جمعی در مدینه مشرفه بودیم به خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرستادیم که می خواهیم شما را وداع کنیم حضرت فرستادند به نزد ما که در مدینه غسل کنید که می ترسم که آب نیابید در مسجد شجره یا در آن فضا پس غسل کنید در مدینه و جامهای احرامتان را به پوشید و یک یک بیابید یا دو دو یا دو دو و بنا بر نسخه او یا واو و ظاهرا غرض این بود که آن جماعت بسیار نروند که خبر به خلفا رسد که هزار کس به نزد او می رفتند چون آن ملاعین بنی امیه یا بنی عباس می ترسیدند که مبادا اراده خروج کنند چون بنی حسن بسیار خروج می کردند و از بنی حسین نیز زید خروج کرده بود و چون تازه به پادشاهی رسیده بودند ائمه معصومین صلوات الله علیهم را شهید می کردند به توهم و احتمال.

راوی گوید که به نحوی که فرمودند متفرق رفتیم و چون به خدمت حضرت رسیدیم ابن ابی یعفر عرض نمود که چه می فرمایید در روغن مالیدن بر بدن بعد از غسل احرام پیش از احرام حضرت فرمودند که باکی نیست پیش از غسل و بعد از غسل و با غسل یعنی اندکی پیش یا اندکی پس یا در اثنای غسل به آن که چون سر را بشویید روغن بمالید و هم چنین جانب راست و جانب چپ پس حضرت فرمودند که شیشه روغن به آن را که دانه بوده است مانند گنجد بسیار خوشبو بوده است و در این بلاد نمی باشد و در آن روغن چیزی دیگر از مشک و عنبر نبود آوردند پس فرمودند که همه از آن روغن مالیدیم بر خود و چون خواستیم که بیرون آییم فرمودند که اگر

آب به هم‌رسد در مسجد شجره قصوری ندارد که غسل را مرتبه دیگر بکنید که مقارن احرام در میقات واقع شود یعنی هر گاه خوف باشد که در میقات آب بهم نرسد غسل را مقدم می‌توان داشت و اگر در میقات آب به هم‌رسد مستحب است که غسل را اعاده کند و دلالت می‌کند بر آن که روغنی مثل روغن بان که مشک و عنبر نداشته باشد پیش از احرام می‌توان مالید و روغنی که بوی آن بماند تا بعد از احرام نمی‌تواند مالید و احادیث بسیار در این باب وارد شده است به همین مضمون و بعد از احرام هیچ یک روغنی بر بدن نمی‌تواند مالید

6- (و: سالة محمد الحلبی عن دهن الحنّاء و البنفسج أن دهن به اذا اردنا ان نحرم قال نعم و سالة عن الرجل یغتسل بالمدينة لإحرامه فقال یجزئه ذلك من الغسل بذی الحلیفة).

و به اسانید صحیحه منقولست از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از روغن حنّا از جهة شین پشت دست و در بعضی از نسخ حسنی و خیری است و تصحیح و تصحیف است به گمان آن که روغن حنّا نمی‌باشد و از روغن بنفشه آیا بر خود می‌توانم مالید پیش از احرام فرمودند که بلی چون بویی ندارند که بماند تا بعد از احرام مثل سلیخه که گذشت دیگر گفت که سؤال کردم از شخصی که در مدینه مشرفه غسل احرام را بکند چونست حضرت فرمودند که این غسل از غسل ذو الحلیفه مجزی است و ظاهر این اخبار آن است که آن فضاء را ذو الحلیفه می‌گویند چه ممکن است که ذو الحلیفه اسم مسجد شجره باشد و بر آن فضاء اطلاق نمایند بر سبیل مجاز و احادیث معتبره در این معنی وارد شده است

استعمال بوی خوش قبل از احرام

6- (و روی معاویة بن عمّار عنه صلوات الله علیه قال: الرجل یدهن بأیّ

دهن شاء اذا لم يكن فيه مسك ولا عنبر ولا زعفران ولا ورس قبل ان يغتسل للإحرام قال ولا تجمر ثوبا لإحرامك).

و به اسانید صحیحہ منقولست کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ شخصی کہ ارادہ احرام داشته باشد هر روغنی را کہ خواهد بر خود می تواند مالید هر گاه مشک و عنبر و زعفران و ورس نداشته باشد و فرمودند کہ بدود خوشبو مساز جامه احرامت را بمثل عود و کشته، و ورس گیاهی است کہ دانه اش مانند گنجد است و می کارند و بوی خوش دارد و مثل زعفران و منافعش بسیار است

6- (و روی القاسم بن محمد الجوهري عن علي بن ابي حمزة قال: سألته عن الرجل يدهن بدهن فيه طيب و هو يريد ان يحرم فقال لا يدهن حين يريد ان يحرم بدهن فيه مسك و لا عنبر تبقى ريحة في رأسك بعد ما تحرم و ادهن بما شئت من الدهن حين تريد ان تحرم قبل الغسل و بعده فاذا احرمت فقد حرم عليك الدهن حتى تحل).

و مرویست از علی کہ گفت از آن حضرت صلوات اللہ علیہ سؤال کردم از شخصی کہ روغن خوشبو بمالد در وقت احرام، حضرت فرمودند کہ در وقت احرام روغنی بر خود ممال کہ مشک و عنبر داشته باشد و بوی آن در سرت بماند بعد از احرام و هر روغنی دیگر کہ می خواهی بمال در حالتی کہ خواهی احرام بگیری خواه پیش از غسل و خواه بعد از غسل و چون احرام گرفتی حرامست بر تو روغن مالیدن تا محل شوی و قاسم و علی اگر چه ضعیفند و واقفیند و لیکن چون امثال این مطالب را ذکر کرده اند در احادیث دیگر از جهة تقویت ذکر می کنند

6- (و روی حماد عن حريز عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: انه كان

لا يرى بأساً بان تكتحل المرأة و تدهن و تغتسل بعد هذا كله للإحرام).

و به اسانید صحیحہ بسیار منقولست کہ حریر گفت کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ می فرمودند کہ باکی نیست کہ زن در وقتی کہ خواهد احرام بگیرد و سرمه بکشد و روغن بمالد و بعد از اینها همه غسل احرام بکند و محمولست بر روغن و سرمه کہ بوی خوش نداشته باشد کہ بماند بوی آن بعد از احرام

6- (و فی روایة جمیل: انه قال غسل یومک یجزیک للیلتك و غسل لیلتك یجزیک لیومک).

و در صحیح روایت کرده است جمیل کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ غسلی کہ در روز بکند از جهة احرام کافی است ترا از جهة احرامی کہ در شب واقع سازی و ہم چنین غسلی کہ در شب کنی مجزی است از جهة احرامی کہ در روز واقع سازی یعنی لازم نیست کہ مقارن احرام باشد.

و در صحیح از عمر بن یزید منقول است کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ هر گاه کسی بعد از صبح غسل بکند کافی است او را آن غسل تا شب در هر موضعی کہ واجبست در آن غسل و کسی کہ در اول شب غسل بکند آن غسل مجزیست تا طلوع صبح.

و باین مضمون است حدیث صحیح دیگر و حدیث موثقہ سماعه و ابو بصیر از آن حضرت صلوات اللہ علیہ و در صحیح از آن حضرت صلوات اللہ علیہ منقولست کہ هر گاه غسل احرام بکنی سر خود را میپوشان و بوی خوش مکن و طعامی کہ بوی خوش داشته باشد مخور کہ اگر اینها را واقع

ص: 468

سازی لازم است که غسل احرام بکنی سر خود را مپوشان و بوی خوش مکن و طعامی که بوی خوش داشته باشد مخور که اگر اینها را واقع سازی لازم است که غسل را اعاده کنی و احوط و اولی آنست که هر چه در احرام حرامست بعد از غسل واقع سازد غسل را اعاده کند و اخبار بسیار بر این مضمون وارد شده است

7- (و: سنن أبو جعفر صلوات الله عليه عن رجل اغتسل لإحرامه ثم قلم اظفاره قال يمسحها بالماء ولا يعيد الغسل).

و در حسن کالصحيح از جمیل منقول است از بعضی از مشایخ او که از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه سؤال کردند از شخصی که غسل احرام کرده باشد و بعد از آن ناخنها را بگیرد حضرت فرمودند که آبی بر آن می مالد و اعاده نمی کند غسل را و پیش گذشت که مستحب است که چون ناخن بگیرند به جای ناخن را آب برسانند چون از آهن ناخن گرفته اند و آهن کراهت دارد و رفع کراهت به همین می شود.

غسل قبل از وقت احرام

(و لا بأس أن يغسل الرجل بكرة و يحرم عشيّة)

و باکی نیست که شخصی بامداد غسل کند و آخر روز احرام بگیرد چنانکه مذکور شد در احادیث سابقه از عمر بن یزید و غیر آن

(و ان لبست ثوبا من قبل ان تلبي فانزعه من فوق و اعد الغسل و لا شيء عليك و ان لبسته بعد ما لبيت فانزعه من اسفل و عليك دم شاة و ان كنت جاهل فلا شيء عليك)

عبارت فقه رضویست صلوات الله عليه مؤلفها که اگر جامه را به پوشی پیش از تلبیه می توان از سر بیرون کردن از سر بیرون کن و غسل را اعاده کن و بر

ص: 469

تو چیزی نیست و اگر بعد از تلبیه پوشیده باشی آن جامه را از پائین بکن و بر تست که يك گوسفند بکشی و اگر از روی جهالت واقع شده باشد و ندانی که حرامست مخیط پوشیدن بر تو چیزی نیست و ظاهرا از بالا کندن خوب نیست که مبادا سر پوشیده شود بعد از احرام و بر این مضمون احادیث صحیحه وارد است از معاویه بن عمار و غیر او از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه.

و در صحیح از زراره منقول است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که جامه به پوشد که سزاوار نباشد آن را پوشیدن آن در حال احرام از روی فراموشی یا جهل مسأله بر او چیزی نیست، و اگر عمدا به پوشد گوسفندی می کشد و گوشت آن را به فقرا می دهد و هم چنین سایر محرّمات احرام بغیر از صید و خواهد آمد.

و منقول است در صحیح از عبد الصمد بن بشیر که گفت شخصی داخل مسجد الحرام شد و تلبیه می گفت و پیراهن پوشیده بود جمعی از اصحاب ابو حنیفه بر او برجستند که پیراهنت را پاره کن و از پیش پاها بیرون آر و بر تست که شتری بکشی و سال دیگر حج کنی که حجت فاسد شد پس حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه داخل مسجد شدند و بر در مسجد ایستادند و رو به کعبه کردند و الله اکبر گفتند آن مرد به خدمت حضرت آمد و موی خود را می کند و بر روی خود می زد حضرت فرمودند که ای عبد الله بحال خود باش و اضطراب مکن و چون به سخن در آمد از عجم بود حضرت فرمودند که چه می گویی بگو او گفت من مرد کاسبم و سعی بسیار نمودم تا خرجی حج بهم رسانیدم و بحج آمدم و از کسی مسایل خود را

نپرسیده بودم و نمی دانستم که پیراهن نمی توان پوشیدن و الحال این جماعت می گویند که پیراهنم را بدرم و از پیش پا بکنم و حجم فاسد است و شتر بدهم حضرت فرمودند که پیراهن کی پوشیدی بعد از تلبیه یا پیش از تلبیه او گفت پیش از تلبیه حضرت فرمودند که از سر بیرون کن، و شترت نمی باید داد و حجت فاسد نیست، و سال دیگر حج نمی باید کرد، و فرمودند که هر که از روی نادانی کاری بکند بر او چیزی نیست برو هفت شوط طواف کن و دو رکعت نماز در مقام ابراهیم بکن و سعی میان صفا و مروه بکن و از موی خود بگیر و چون روز هشتم شود غسل کن و تلبیه بگو از جهة حج و چنان کن که مردمان می کنند. و چون جاهل بود حضرت تعلیم فرمودند او را که حج تمتع کند.

(و اذا اغتسل الرجل للإحرام فلا بأس ان يمسح رأسه بمنديل و ازار)

و در صحیح از جمیل منقولست که یکی از حضرت امام جعفر صادق یا حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیهما فرمودند که هر گاه شخصی غسل احرام بکند و هنوز احرام نکرده باشد باکی نیست که سرش را خشک کند به دستمال یا لنگ و لفظ آزار در حدیث جمیل نیست

خواب قبل از احرام و بعد از غسل

(و اذا اغتسل الرجل للإحرام ثم نام قبل ان يحرم فعلیه اعاده الغسل استحباباً لأنه قد

6- روی العیص بن القاسم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: سألته عن الرجل یغتسل للإحرام بالمدينة و یلبس ثوبین ثم ینام قبل ان یحرم قال لیس علیه غسل).

و هر گاه شخصی غسل احرام بکند و پیش از احرام بخواب رود بر اوست که اعاده غسل کند چنانکه در صحیح نصر بن سويد از حضرت

ابو الحسن موسی بن جعفر صلوات الله علیه وارد است به همین مضمون و هم چنین در حدیث علی بن ابی حمزه از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است و صدوق گفته است که اعاده بر سبیل استحباب است از جهت آن که به اسانید صحیحه منقولست از عیص که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که غسل احرام بکند در مدینه و دو جامه احرام را به پوشد و بخواب رود پیش از احرام حضرت فرمودند که دیگر لازم نیست که غسل کند و همان غسل کافی است.

(و من اغتسل اول اللیل ثم احرم اخر اللیل اجزاه غسله)

و در احادیث بسیار وارد شده است که هر که در اول شب غسل کند و در آخر شب احرام بگیرد همان غسل کافی است و اگر خواب رفته باشد اعاده غسل می کند استحباباً

ص: 472

6- (روی منصور الصّدّيق عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال: الحاجّ عندنا ثلاثة اوجه حاجّ متمتع و حاجّ مفرد للحجّ و سائق للهدی و السائق هو القارن).

این بابی است در اقسام حاجیان به انقسام حج منقولست و در موثق کالصحیح از منصور شمشیرگر از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حاجیان نزد ما اهل البیت بر سه قسمند.

یکی حاجی که حج تمتع کند به آن که اول عمره را به جا آورد و احرام بحج از مکه بگیرد و هر دو را بفعل آورد در ماههای حج.

دویم کسی است که حج افراد کند.

و سیم کسی است که در حج افراد هدی براند و کسی که هدی راند قارن می شود و حج قران همین است و احادیث بر این مضمون متواتر است نزد خاصه و عامه و هیچ کس خلاف نکرده است در این مگر عمر که او نیز قایل است که خدا و رسول چنین گفته اند و لیکن من حرام کردم متعه حج و متعه نساء را، و عضدی در مسأله اجماع بعد از خلاف نقل اجماع کرده است از بغوی که در زمان عمر خلاف بود در حج تمتع اما بعد از او اجماع شد بر غلط عمر و بر آن که حج تمتع حق است، نص قرآن و احادیث متواتره اعتبار ندارد و به سبب مخالفت

عمر صریح قرآن و صریح قول جبرئیل و صریح قول نبی اعتبار نداشت تا عمر رفت اجماع شد نیکو تا مقل کن که کفر علماء اهل سنت ظاهرتر است از کفر عمر

اهل مکه تمتع به جا نمی آورند

(ولا يجوز لأهل مكة وحاضريها التمتع بالعمرة إلى الحج وليس لهم إلا القرآن أو الأفراد لقول الله عز وجل فمن تمتع بالعمرة إلى الحج فما استيسر من الهدى ثم قال بعد ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام وحد حاضري المسجد الحرام اهل مكة وحواليها على ثمانية واربعين ميلا و من كان خارجا من هذا الحد فلا يحج الا متمتعا بالعمرة إلى الحج ولا يقبل الله غيره)

عبارت فقه رضويست که آن حضرت صلوات الله عليه می فرمایند که جایز نیست اهل مکه و کسانی که در حوالی مکه اند که گویا در آنجا حاضرند جایز نیست ایشان را که حج تمتع کنند و نمی توانند بغیر از حج قرآن و حج افراد کردن بلکه بر ایشان واجبست که حج قرآن کنند یا حج افراد زیرا که حق سبحانه و تعالی می فرماید که هر که تمتع یابد به واقع ساختن عمره از محرمات احرام تا وقتی که محرم شود بحج پس بر او لازم است آن چه میسر باشد از هدی شتری و گاو و گوسفند پس بعد از آن گفت.

و عبارت فقه چنین است که ثم قال عز وجل و ظاهرا تصحیف نساخ است اگر چه ممکن است که صدوق تغییر داده باشد از جهة اشعار به آن که فاصله هست در بیان این دو کلام، اگر چه لفظ ثم در عبارت بر این مطلب دلالت دارد صدوق تصریح به آن کرده است اگر چه می توان گفت که دلالت ثم اصرح است و این حج تمتع و هدی از جهة جمعی است که از حوالی مسجد الحرام اهل مکه اند و اطراف مکه معظمه تا چهل و هشت میل از هر

جانبی که شانزده فرسخ باشد و کسی که بیرونست از این حد و خانه اش تا مکه یا مسجد الحرام زیاده از شانزده فرسخ باشد پس نمی تواند حجی به جا آورد که غیر حج تمتع باشد و حق سبحانه و تعالی از او قبول نمی کند غیر حج تمتع را

5- (و روی ابن بکیر عن زرارة قال سمعت ابا جعفر صلوات الله عليه يقول:

من طاف بالبيت وبالصفا والمروة احل ان احب او کره الا من اعتمر في عامه ذلك او ساق الهدى و اشعره و قلده).

و در موثق كالصحيح منقول است که زرارہ گفت شنیدم که حضرت امام محمد باقر می فرمودند که هر که طواف خانه کعبه می کند و سعی میان صفا و مروه می کند محل می شود اگر خواهد محل شدن را و اگر نخواهد مگر کسی که در آن سال عمره کند یا سیاق هدی کرده باشد و او را اشعار و تقلید کرده باشد ظاهرش آنست که مراد حضرت این باشد که حج تمتع صحیح است و حجی که سنّیان می کنند باطل است هر چند صحیح به جا آوردند باطل است چنانکه در احادیث متواتره وارد شده است که ایمان شرط است در صحّت جمیع عبادات و لیکن غرض آنست که از این جهة نیز باطل است و منافات ندارد که چند مبطل با یکدیگر جمع شوند.

و سبب بطلان آنست که سنّیان چون به مکه می آیند با آن که اجماع کرده اند که حج تمتع حق است و احادیث متواتره در صحاح خود روایت کرده اند که حج تمتع بهتر است و عمر خطا کرده است و لیکن رعایت می کنند که هر گاه عمر امام ایشان باشد اگر او بجهنم رود ما نیز با او بجهنم می رویم حتی آن که در جمیع کتب و احادیث و تفاسیر ایشان مصرح است

مگر در بعضی از کتب متأخرین که مرموز است که در زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله خلاف شد در صحت حج تمتع، عمر و جمعی از منافقان گفتند صحیح نیست چون مخالف حجی بود که در جاهلیت و کفر می کردند و حضرت سید الانبیاء با اهل بیت می گفتند که حج تمتع صحیح است و این خلاف بود تا آن که اجماع کرده اند بعد از عمر بر صحت حج تمتع و چون حج تمتع را علانیه کردن سبب ظهور کفر عمر می شود حج تمتع نمی کنند و غالب آنست که حج افراد می کنند و لیکن چون داخل مکه می شوند و احرام بحج گرفته اند طواف و سعی می کنند و جمعی که فی الجمله شعوری دارند قصد تقدیم طواف و سعی واجب می کنند و بنا بر تقدیم می باید تلبیه بگویند تا محل نشوند، آن را نمی گویند و محل می شوند و چون متوجه عرفات می شوند محل شده به عرفات می روند و حج ایشان باطل است و اکثر عامه طواف و سعی سنت قدومش نام می نهند و آن نیز باطل است و سبب بطلان حج ایشان می شود مگر آن که در سال عمره به جا آورند و حج تمتع کنند صحیح است یا حج قران کنند و اشعار و تقلیدش کرده باشند آن سبب بطلان نمی شود و لیکن از حج اسلامشان صحیح نیست زیرا که حجی که رسول خدا فرموده است و قرآن مجید بر آن شاهد است حج تمتع است نه قرآن و افراد و چون حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم تقیه می فرمایند عبارات را به نحوی می فرمایند که شیعیان معنی فهمند و سنیان معنی دیگر و احتمالات دیگر در حل این حدیث هست و در روضه مذکور است و این احتمال اظهر احتمالاتست و الله تعالی يعلم

5- (و روی ابن اذینه عن زرارة قال: جاء إلى أبي جعفر صلوات الله

علیه و هو خلف المقام فقال اني قرنت بين حجة و عمرة فقال له هل طفت بالبيت فقال نعم قال هل سقت الهدى قال لا فاخذ ابو جعفر صلوات الله عليه بشعره ثم قال احللت و الله).

و منقول است در صحیح که شخصی به خدمت حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه آمد در وقتی که حضرت در عقب مقام حضرت ابراهیم علیه السلام بودند و عرض نمود که من قران کرده ام میان حج و عمره حضرت فرمودند که آیا طواف خانه کرده گفت بلی فرمودند که آیا سیاق هدی کرده که قارن باشی گفت نه حضرت موی او را گرفتند که یعنی تقصیر کن تا طواف و سعی که کرده با این تقصیر عمره شود و احرام بحج بگیرد تا حج تمتع شود و چون تصریح به تمتع نمی توانستند فرمودند باین عبارت فرمودند که حج تمتع کرده باشد هر چند نداند که آن چه می کند حج تمتع است.

و ظاهر آنست که آن شخص قران را چنین فهمیده بوده است که حج بکند و بعد از آن عمره به جا آورد حضرت قران را تمتع فرموده باشند یا آن شخص از ائمه هدی علیه السلام شنیده بوده است یا به او رسیده بوده است الحال که ایشان قران می کنند و نفهمیده بوده است که چه معنی دارد حضرت بیان فرموده باشند که قران آنست که چون از عمره فارغ شوند احرام بحج بندند و نزد ما اگر چه قران حج و عمره جایز نیست باین معنی بد است که هر دورا به يك نیت به جا آوریم و اگر در وقت تلبیه بگوئیم «لبيك بحجة و عمرة معا» بد و معنی خوبست یکی آن که اگر به حج نرسند عمره مفرده به جا آورند و دیگر آن که چون عمره تمتع بحج تمتع نهایت ارتباط دارد که گویا هر دو يك فعلند و عمره را می باید که در ماههای حج واقع سازند و چون عمره را به جا

آورند بیرون نروند از حرم تا حج را بفعل آورند پس معنی بحجة و عمرة حج تمتع است بخلاف افراد و قران که جایز است که عمره را در غیر اشهر حج واقع سازد بقصد وجوب و در وقت حج احرام بحج از میقات بگیرد و حجرا به جا آورد

6- (و روی ابو ایوب عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: انّ احدهم یقرن و یسوق فادعه عقوبة بما صنع).

و به اسانید صحیحہ منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که گاه هست که می بینم یکی از سنّیان را که حج قران می کند و سیاق هدی می کند و اگر بگویم که مکنید سخن می شنوند و لیکن ایشان را بحال خود می گذارم بواسطه اعمال قبیحہ ایشان که دست از متابعت ائمه معصومین سلام الله علیهم که اصل دین است بر داشته اند و متابعت عمر را بر متابعت حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله اختیار نموده قول اشقی الاشیاء را مقدم داشته اند و در هر يك از صحاح سنّه خصوصاً در صحیح بخاری احادیث متواتره نقل کرده اند از عایشه و انس بن مالک و جابر ابن عبد الله و عبد الله بن عباس و غیر ایشان که همه نقل کرده اند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در حج وداع فرمودند که نقل کنند به عمره تمتع و آن حضرت می فرمودند که اگر من می دانستم که عاقبت چنین خواهد شد سیاق هدی نمی کردم و لیکن چون هدی خود را رانده ام محل نمی توانم شد تا هدی را بکشم و عمر می گفت خدا گفته است که حج و عمره را تمام کنید و پیغمبر خودش حج کرد معقولست که ما عمره به جا آوریم و متوجه عرفات شویم و از ذکرهای ما آب منی ریزد وجه منع عمر را بخاری ذکر کرده است که میان کفار جاهلیت چنین مقرر بود که عمره

در ماههای حج از همه فسقها بدتر است و چون حضرت فرمودند که حج و عمره را هر دو بکنید بر ایشان دشوار بود که ترك افعال جاهلیت کنند تا آن که گفتند یا رسول الله چه چیز بر ما حلال می شود حضرت فرمودند که همه چیز.

و بطرق متکثره از عمران بن حصین روایت کرده است بخاری و غیر او که ما در زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله حج تمتع کردیم و قران نازل شد و مردی برای خود گفت هر چه می خواست بگوید و اگر کسی تفصیل این کتاب اخبار را خواهد بود رجوع کند به جامع الاصول بلکه در بخاری آن مقدار هست که احتیاج بکتاب دیگر نیست

کسی که عمره را به جا آورد و حج را معین نکند

6- (و روی عن یعقوب ابن شعیب قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه الرجل يحرم بحجة و عمره و ينشئ العمرة أیتمتع قال نعم).

و مرویست در حسن کالصحیح بلکه صحیح از یعقوب چنانکه علامه حکم به صحت کرده است که عرض کردم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که شخصی احرام بحج و عمره می گیرد یعنی می گوید که لبیک بحجة و عمره معا و عمره را مقدم می دارد آیا حج تمتع می تواند کرد فرمود نه که بلی و ظاهر این حدیث آنست که چون حج تمتع نهایت ربط دارد به عمره اگر تلبیه را بگوید بهر دو بلند کند معنیش همین است که اول عمره می کنم و دیگر حجی که به آن مربوط است خواهم کرد به احرام و تلبیه دیگر، و سؤال راوی از این جهت است که قران حج و عمره با یکدیگر جایز نیست به آن که يك احرام و يك تلبیه بگوید و این قران منهی عنه است و آن چه قصد [مقصود خ] است دو احرام و دو تلبیه است و احتمال دیگر آن که در حال احرام تلبیه بهر دو می گوید که اگر خواهد حج تنها یا عمره تنها یا با هم به جا

آورد و بعد از آن قصد تمتع می کند حضرت فرمودند که قصور ندارد و این معنی به عبارت ایتّمع انصب است و اول بحسب معنی اظهر است و اللّٰه تعالیٰ یعلم

6- (و روی اسحاق بن عمّار عن ابی بصیر قال: قلت لأبی عبد اللّٰه صلوات اللّٰه علیه رجل یفرد الحجّ فیطوف بالبيت و یسعی بین الصّفا و المروة ثمّ یدو له ان یجعلها عمرة فقال ان کان لبتی بعد ما سعی قبل ان یقصر فلا متعة له).

و در موثق کالصحیح منقولست که ابو بصیر گفت به حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه عرض نمودم که اگر شخصی حج افراد کند و چون داخل مکه معظمه شود طواف و سعی حجرا مقدم دارد و به خاطرش رسد که رجوع کند بحج تمتع آیا جایز است چنانکه حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله مردمان را همه امر فرمودند بنقل حج به عمره حضرت فرمودند که اگر بعد از سعی پیش از تقصیر گفته باشد عقد احرام حج کرده است حج تمتع نمی تواند کرد یعنی اگر تلبیه نگفته باشد نقل نیت می تواند کرد.

و به همین مضمونست صحیحہ معاویة بن عمار بلکه امر حضرت سید الانبیاء صلی اللّٰه علیه و آله اصحابش را به عدول بحج تمتع کافی است و اگر کسی مخیر باشد میان این سه نوع حج شکی نیست که عدول می تواند کرد بحج تمتع که آن افضل است و اگر کسی باشد که حج افراد یا قرآن بر او واجب باشد ابتدا حج تمتع نمی تواند کرد چنانکه ظاهر آیه و روایات بسیار است اما اگر شروع بحج افراد کرده باشد مشهور آنست که نقل می تواند کرد و احوط عدم نقل است اگر چه اظهر جواز نقل است و اللّٰه تعالیٰ یعلم

9- (و کتب علی بن میسرّ إلى ابی جعفر الثانی صلوات اللّٰه علیه: یسأله عن رجل اعتمر فی شهر رمضان ثم حضر الموسم یحجّ مفرداً للحجّ او یتمتّع أیّهما افضل فکتب صلوات اللّٰه علیه الیه یتمتّع).

و کالصحیح منقولست از علی که گفت عرضه نوشتم به خدمت حضرت امام محمد تقی صلوات اللّٰه علیه و سؤال کردم از شخصی که در ماه رمضان عمره مفرده به جا آورده باشد و وقت حج برسد آیا حج افراد می کند چون عمره را کرده است یا حج تمتع می کند کدام یک افضل است پس حضرت نوشتند که حج تمتع می کند یعنی واجب است که حج تمتع کند یا آن که تمتع می کند که آن افضل است و احتمال اول در صورتیست که حج نکرده باشد.

و ثانی در صورتیست که حج سنت باشد، و بر تقدیری که حج کرده باشد مشهور آنست که مخیر است میان هر سه و حج تمتع افضل است چون احادیث متواتره وارد شده است به آن که حج تمتع افضل است و این اخبار را حمل کرده اند بر حج مستحب و اگر نه حج واجب را واجبست که بعید بعنوان تمتع به جا آورد و آن چه اظهر است از روایات اهل البیت آنست که نسبت ببعید حج تمتع است مطلقاً و اخبار افضلیت از روی تقیه وارد شده است از روی مماشات با عامه بلی محتمل است که افضلیت نظر به قریب باشد در تطوع که ایشان را حج تمتع بهتر باشد در غیر حج اسلام ایشان و اللّٰه تعالی یعلم

6- (و روی حفص بن البختری عن ابی عبد اللّٰه صلوات اللّٰه علیه: قال المتعة و اللّٰه افضل و بها نزل القرآن و جرت السنة إلى یوم القيمة).

و به نه سند صحیح منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه فرمودند که و اللّٰه حج تمتع بهتر است و آیه قرآن در حج تمتع نازل شده است و حضرت سید المرسلین صلی اللّٰه علیه و آله به آن امر

فرمودند و فرمودند که این حکم جاریست تا روز قیامت و مراد از افضل فاضل است که از روی تقیه چنین فرموده باشند یا آن که جمعی که حج افراد و حج قرآن کنند مثل حاضران مسجد الحرام ایشان را بر حج قرآن و افراد ثوابی هست و جمعی که از حاضران نباشند و حج تمتع کنند نیز ثواب دارند و این ثواب بهتر از آنست چون غالبا از راههای دور می آیند و مشقتها بسیار می کشند و افضل الاعمال احمزها و عمدہ وجوه ثواب متابعت سید الانبیاء و مخالفت اشقی الاشقیاست

6- (و روی الحلبی عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: قال ابن عباس دخلت العمرة فی الحجّ إلى یوم القیمة).

و به اسانید صحیحہ منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که عبد اللہ بن عباس گفت از گفته حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ چنانکه گذشت که عمره داخل شد در حج تا روز قیامت یعنی به یک دیگر مربوط شدند بعنوان حج تمتع و متواتر است از طرق خاصه و عامه که چون حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ فرمودند که حق سبحانه و تعالی حج تمتع را واجب گردانید سراقه برخاست و گفت یا رسول اللہ این حج تمتع مخصوص این سال است حضرت فرمودند که همیشه این حکم باقیست تا روز قیامت

6- (و: سال ابو ایوب ابراهیم بن عثمان الخزاز ابا عبد اللہ صلوات اللہ علیہ أي انواع الحجّ افضل قال المتعة و کیف یکون شیء افضل منها و رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ یقول لو استقبلت من امری ما استدبرت لفعلت كما فعل الناس).

و به اسانید صحیحہ منقولست که از ابراهیم که گفت سؤال کردم از

حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که کدام نوع از انواع حج افضل است حضرت فرمودند که حج تمتع و چگونه حجی دیگر از آن افضل باشد و حال آن که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله می فرمودند که اگر آن چه آخر ظاهر شد اول می دانستم که حق سبحانه و تعالی حج تمتع را واجب خواهد فرمود من نیز حج افراد می کردم چنانکه دیگران کردند و عدول به تمتع کردند و من حج قرآن کردم و عدول از آن جایز نیست و همین مضمون نیز متواتر است از طرق خاصه و عامه.

و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که ما نمی دانیم که خداوند عالمیان را حجی بغیر از حج تمتع هست نظر به آفاقی به درستی که چون روز قیامت بحق سبحانه و تعالی رسیم یعنی بحساب الهی رسیم به خداوند عالمیان خواهیم گفت که ای پروردگار ما ما عمل کردیم به کتابی که فرستادی و به سنت حضرت سید المرسلین رسولت صلی الله علیه و آله عمل کردیم و سنیان گویند که ما عمل بآراء خود کردیم پس حق سبحانه و تعالی ما و ایشان را هر جا که خواهد جا خواهد داد یعنی بدیهی است که آن جماعتی که بقول خدا و رسول عمل کرده اند به بهشت خواهند رفت و آنها که مخالفت کرده اند بجهنم واصل خواهند شد یا آن که ما که به گفته خدا و رسول عمل کرده ایم حشر ما با آن جماعتی است که حق سبحانه فرموده است که هر که اطاعت خدا و رسول او کند پس آن جماعت محشور خواهند شد با جمعی که خدا انعام کرده است بر ایشان از پیغمبران و صدیقان و شهدا و صالحان و خوب رفقایند ایشان، و حشر سنیان با منافقان خواهد بود چون رئیس منافقان عمر بن الخطاب است و ایشان متابعت خدا و رسول را صریحا ترك کرده اند بلکه از منافقان نیز پست ترند

چون منافقان قدرت نداشتند که چنین مخالفت صریح کنند بلکه ظاهر ایشان با مؤمنان بود و باطن ایشان با کفار و عمر و اتباعش ظاهر و باطن شان با کفار بودند لهذا ائمه معصومین صلوات الله علیهم در این باب تقیه کم می فرموده اند در قول و فعل اصلاً تقیه نمی کرده اند و حج تمتع می کرده اند و می فرموده اند که اگر هزار یا دو هزار حج کنیم حج تمتع خواهیم کرد

بیان تمتع

(والمتمتع هو الذي يحج في اشهر الحج ويقطع التلبية اذا نظر إلى بيوت مكة فاذا دخل مكة طاف بالبيت سبعا و صلى ركعتين عند مقام ابراهيم عليه السلام و سعى بين الصفا و المروة سبعا و قصر و احل فهذه عمرة يتمتع بها من الثياب و الجماع و الطيب و كل شيء يحرم على المحرم الا الصيد لأنه حرام على المحل في الحرم و على المحرم في الحل و الحرم و يتمتع بما سوى ذلك إلى الحج و الحج ما يكون بعد يوم التروية من عقد الاحرام الثاني بالحج المفرد و الخروج إلى منى و منها إلى عرفات و قطع التلبية عند زوال الشمس يوم عرفة و الجمع فيما بين الظهر و العصر بأذان واحد و اقامتين و الوقوف بها إلى غروب الشمس و الافاضة على المشعر الحرام و الجمع بين المغرب و العشاء بها بأذان واحد و اقامتين و البيوتة بها و الوقوف بها بعد الصبح إلى ان تطلع الشمس على جبل ثبير و الرجوع إلى منى و الذبح و الحلق و الرمي و دخول مسجد الحصباء و الاستلقاء فيه على القفاء و زيارة البيت و طواف الحج و هو طواف الزيارة و طواف النساء فهذه صفة المتمتع بالعمرة إلى الحج و المتمتع عليه ثلاثة اطواف بالبيت طواف للعمرة و طواف للحج و طواف للنساء و سعيان بين الصفا و المروة كما ذكرناه و على القارن و المفرد طوافان بالبيت و سعيان بين الصفا و المروة و لا

يحلان بعد العمرة يمضيان على احرامهما الاوّل و لا يقطعان التلبية اذا نظر إلى بيوت مكّة كما يفعل المتمتع بالعمرة و لكنهما يقطعان التلبية يوم عرفة عند زوال الشمس و القارن و المفرد صفتها واحدة الا أنّ القارن يفضل على المفرد بسياق الهدى)

بدان که چون حج از سایر عبادات غرابتی دارد چون در عمری يك مرتبه واجبست صدوق سه مرتبه افعال آن را ذکر کرده است یکی مجملا در اینجا، دویم مفصلا در ضمن اخبار، سیم به تفصیل در نهایت وضوح و دأب سایر علماء این است که مجملا از جهة امتیاز انواع حجرا ذکر می کنند و بعد از آن مفصلا ذکر می کنند و صدوق می گوید که متمتع کسی است که حج و عمره هر دو را در ماههای حج واقع می سازد و احرام به عمره می گیرد در میقات اولی که به آن می رسد و چون از ابطح که می گذرد که محاذی قبور شرفا می شود قطع تلبیه می کند وقتی که نظرش به خانهای مکه می افتد پس اگر از راه مدینه مشرفه آید از عقبه اهل مدینه که بالا می آید خانهای مکه همه ظاهر می شود از قبیل تنگ الله اکبر شیراز و اگر از راه عراق رود محاذی عقبه که می شود خانهای مکه ظاهر می شود.

و چون داخل مکه شد و بمسجد الحرام رسید هفت شوط طواف عمره تمتع را به جا می آورد و دو رکعت نماز طواف را در مقام ابراهیم علیه السلام می کند و هفت شوط سعی میان صفا و مروه می کند و تقصیر می کند به آن که اندکی مواز سر و ریش می گیرد و محل می شود و این عمره ایست که از فارغ شدن از آن تا شروع کردن در حج محرمات احرام بر او حلال می شود از جامه دوخته و جماع و بوی خوش و غیر اینها از آن چه بر محرم حرامست مگر شکار که آن حرامست بر محل در حرم و بر محرم در

حل و حرم چون در حرم است به اعتبار آن شکار بر او حرامست و تمتع می باید از غیر آن از محرمات احرام تا بستن احرام حج.

و در روز هشتم احرامی دیگر واقع می سازد از جهة حج و تلبیه بحج تنها می گوید و از مکه معظمه بعد از عقد احرام بمنی می رود و از آنجا به عرفات می رود و تلبیه را می گویند تا اول ظهر روز عرفه و نماز ظهر و عصر را به يك اذان و دو اقامه واقع می سازد چنانکه گذشت، و بعد از آن وقوف می کند در عرفات از اول زوال تا غروب آفتاب و بنا بر مذهب مشهور غروب بدهاب حمزه جانب مشرقست.

و بعد از شام متوجه مشعر الحرام می شود و نماز شام و خفتن را در مشعر الحرام به جا می آورد به يك اذان و دو اقامه به آن که پیش از شام اذان می گوید از جهة نماز شام و خفتن و اقامه می گوید از جهة نماز شام و نماز شام را به جا می آورد و اقامه از جهة خفتن می گوید و خفتن را به جا می آورد چون اذان از جهة وقت است و شب در مشعر می ماند بقصد وجوب بنا بر مذهب اکثر علما و قصد قربت اولی است و بعد از صبح نیت وقوف مشعر می کند تا طلوع شمس بر کوه ثبیر چون مشعر الحرام در میان دو کوهست و تا آفتاب بلند نشود ظاهر نمی شود.

و مقرر چنین است که پیش از طلوع آفتاب بار می کنند و امیر حاج می آید تا آخر مشعر و اول منی که آن وادی محسّر است در آنجا می ایستد و کوه ثبیر در آخر منی واقع است و مشرفست بر مسجد خیف و چون آفتاب طالع می شود بر سر کوه می افتد امیر حاج شتر را در وادی محسّر می راند و می دواند و حاجیان از عقب او می دوانند صد گام تا میلی که نصب کرده اند در آخر وادی.

و بعد از آن بمنی می آید و رمی جمره عقبه می کند و هدی را می کشند و قسمت می کند و اندکی از آن می خورد و سر می تراشد، و بعد از آن متوجه مکه می شود از جهت زیارت خانه و چون بمسجد حصبا می رود بر پشت می خوابد و آن مسجد در ابطح بوده است و الیوم اثری از آن نمانده است بعد از آن طواف خانه می کند طواف حجی که مسمی است به طواف زیارت و بعد از آن دو رکعت نماز زیارت را به جا می آورد در مقام ابراهیم و نگفته است چون لازم طوافست.

و دیگر سعی می کند میان صفا و مروه و سعی از قلم نساخ افتاده است مگر آن که غرضش از طواف حج سعی باشد چون سعی را نیز طواف می گویند چنانکه در آیه کریمه و اخبار متواتره اطلاق شده است و یا آن که چون بعد از این سعی خواهد گفت در اینجا اگر نگفته باشد ضرر ندارد.

و دیگر طواف نسا است و دو رکعت نماز طواف نسا را نیز در مقام ابراهیم به جا می آورد اینست کیفیت عمره تمتع و حج تمتع و کسی که حج تمتع می کند سه طواف می کند که يك طواف از جهت عمره به جا می آورد و دو طواف در حج یکی طواف زیارت و یکی طواف نساء، دو سعی می کند میان صفا و مروه یکی از جهت عمره و دیگری از جهت حج چنانکه مذکور شد و بر قارن و مفرد دو طوافست به خانه کعبه و دو سعی است میان صفا و مروه يك طواف و سعی قدومی است که تقیه می کند چنانکه عامه می کنند و يك طواف و سعی که در حج به جا می آورند و محل نمی شوند بعد از طواف و سعی قدومی که عمره است یعنی زیارت خانه است و با احرام اول که در میقات گرفته اند به عرفات می روند و چون نظرشان به خانهای مکه می افتد قطع تلبیه نمی کنند چنانکه متمتع می کرد و لیکن هر دو قطع تلبیه وقتی می کنند که

به عرفات روند اول ظهر، وقارن و مفرد به يك عنوان حج می کنند و قارن زیادتی که دارد بر مفرد برانندن هدی است و باقی افعال مساویند، و طواف نسا را در قارن و مفرد نگفت و عمره مفرده را ذکر نکرده و ظاهرا اعتماد بر این کرده است که در سیاق مناسک خواهد گفت یا از قلم نساخ افتاده است و آن چه مذکور شد احادیث بسیار بر آن وارد شده است، و مناسبت که کیفیت حج سید الانبیاء و المرسلین صلی الله علیه و آله مذکور شود تا افعال هر سه نوع از حج مفصلا ظاهر شود روایت کرده است محمد بن یعقوب کلینی رضی الله عنه در صحیح و شیخ طوسی قدس الله روحه به اسانید صحیحه از معاویه بن عمار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله ده سال در مدینه مشرفه اقامت فرمودند که بحج نرفتند پس حق سبحانه و تعالی به آن حضرت فرستادند آیه کریمه وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ الخ یعنی ندا در ده و اعلام کن کافه عالمیان را بحج بیت الله الحرام تا آن که بیایند جمعی پیاده و سواره بر شتران لاغر که هر چند شتر فربه باشد تا به مکه رسیدن لاغر می شود تا همه بیایند از راههای دور و دراز و دریابند منافع دنیوی و اخروی را پس حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله امر فرمودند مؤذنان را که به آواز بلند فریاد کنند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله امسال بحج می رود پس اهل مدینه مشرفه و اطراف مدینه از ده و صحرا اجتماع نمودند چون حضرت بحج می رفت هر که قدرت پیاده روی داشت آمد و همه منتظر فرمان آن حضرت صلوات الله علیه و آله بودند که هر چه آن حضرت بفرمایند چنان کنند یا خود بکنند ایشان نیز چنان کنند پس حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله بیرون رفتند در وقتی

که چهار روز از ماه ذوالقعدة مانده بود و چون به ذوالحلیفه رسیدند ظهر شد غسل کردند و داخل مسجد شجره شدند و در آنجا نماز ظهر را به جا آوردند و عزم داشتند و بس، پس احرام بحج گرفتند همه و از مسجد بیرون آمدند تا رسیدند به بیدا میل اول و مردمان دو صف زدند از دو طرف راه و حضرت در آنجا تلبیه گفتند و شصت و شش یا شصت و چهار شتر راندند تا به مکه رسیدند در آخر روز چهارم از ماه ذی حجه پس طواف مکه معظمه هفت شوط کردند و عقب مقام ابراهیم علیه السلام دو رکعت نماز به جا آوردند و در اول طواف و آخر طواف استلام حجر الاسود کردند پس فرمودند که صفا و مروه از شعایر حق سبحانه و تعالی است و از مواضع بندگی اوست ابتداء کنید به صفا چون حق سبحانه و تعالی ابتداء به آن فرموده است در قرآن مجید و مسلمانان را گمان این بود که سعی میان صفا و مروه را کفار قریش وضع کرده اند حق سبحانه و تعالی این آیه را فرست که انّ الصفا الخ و ترجمه اش این است که بتحقیق صفا و مروه از جمله جاهای عبادت الهی است پس کسی که حج خانه یا عمره خانه کند بر او حرجی نیست که طواف کند بر صفا و مروه و خواهد آمد که این آیه پیشتر نازل شده در عمره قضا پس حضرت بر کوه صفا بلا رفتند و رو بر کن یمانی کردند و حمد و ثنای الهی به جا آوردند و دعا کردند بمقدار خواندن سوره بقره به تأنی و همواری نه به استعجال پس از صفا به زیر آمدند و متوجه مروه شدند و بر مروه توقف فرمودند آن مقدار که بر صفا توقف فرموده بودند پس از مروه به صفا آمدند و توقف فرمودند و دعا کردند چنانکه پیشتر توقف کرده بودند، دیگر به مروه آمدند تا از سعی فارغ شدند و ظاهرش آنست که در هر مرتبه آن مقدار توقف فرموده باشد که سوره بقره تواند خواندن.

و اظهر آنست که تشبیه در اصل وقوف باشد نه در مقدار آن زیرا که اگر در مقدار باشد بقدر يك ختم قرآن و چهار جزو می شود و این مقدار را در يك شبانه رور نمی توان خواندن بتانی پس اظهر آنست که مرتبه اول در صفا و مروه توقف بسیار نموده باشد و در باقی کمتر.

پس چون از سعی فارغ شدند و آن حضرت در مروه بودند رو به مردمان کردند و حمد و ثنای الهی به جای آوردند پس اشاره به عقب او فرمودند و فرمودند که این جبرئیل است که از حق سبحانه و تعالی آمده است و مرا امر می کند که من امر کنم کسانی را که سیاق هدی نکرده اند که محل شوند به آن که تقصیر کنند و اگر من می دانستم که چنین خواهد شد من نیز محل می شدم چنانکه شما را امر می کنم به محل شدن و لیکن من سیاق هدی کرده ام و سزاوار نیست کسی را که سیاق هدی کرده باشد که محل شود تا هدی به محل خود رسد.

پس شخصی از آن جماعت که عمر بن الخطاب بود گفت معقولست که ما بقصد حج در آمده باشیم و در مکه با زنان خود جماع کنیم و متوجه عرفات شدیم و از سرها و موهای آب غسل ریزد، و سنیان حتی بخاری همین حدیث را ذکر کرده اند و گفته اند که عمر گفت این عبارت را که خوبست که از ذکرهای ما آب منی ریزد پس حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که تو هرگز باین حج تمتع ایمان نخواهی آورد پس سراقه بن مالک گفت یا رسول الله دین خود را دانستیم که گویا امروز مخلوق شده ایم یعنی از گذشتهای ما در گذشته اند آیا این حج تمتع در این سال است یا بعد از این نیز خواهیم کرد پس حضرت فرمودند که همیشه حکم الهی چنین است تا روز قیامت.

پس حضرت سید الانبیاء صلی الله علیه و آله انگشتان هر دو دست را در هم کردند و فرمودند که داخل شد عمره در حج تا روز قیامت پس حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلوات الله علیه حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه را به یمن فرستاده بودند و آن حضرت آن حضرت را از یمن طلب فرمودند که اهل یمن را بحج آورند و آن حضرت با مسلمانان اهل یمن به مکه رسیدند و چون به نزد فاطمه علیها سلام آمدند بوی خوش از خانه به مشام حضرت رسید و دیدند که آن حضرت محل شده اند و جامهای رنگین پوشیده اند گفتند یا فاطمه چه چیز است اینجا حضرت فرمودند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله چنین فرمودند پس حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه نزد حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آمدند که پرسند که او را چه باید کرد و عرض نمودند که یا رسول الله فاطمه را دیدم که محل شده اند و جامهای رنگین پوشیده اند، حضرت فرمودند که من او را امر کردم که محل شود یا علی تو در حال تلبیه چه گفتی گفتند یا رسول الله من تلبیه گفتم و گفتم به نحوی که حضرت سید المرسلین است من چنانم. پس حضرت فرمودند که تو بر احرام خود باش که من بر احرامم و تو در هدای با من شریکی، و حضرت فرمودند که حضرت سید المرسلین با اصحاب در ابطح فرود آمده بودند و به خانهای مکه نزول فرمودند، و چون ظهر روز هشتم شد حضرت فرمودند که هر که محل شده است و همه محل شده بودند الا آن حضرت، و حضرت امیر المؤمنین، و طلحه بروایتی که او نیز سیاق هدای کرده بود و عمر که کافر شد مرتبه دیگر با آن که همیشه باطنا کافر بود و گاه گاهی ظاهر می کرد، پس همه احرام بحج گرفتند و آوازاها به تلبیه حج بلند

شد به فرموده حق سبحانه و تعالی که امر فرمود رسولش را چنانکه پیشتر امر فرموده بود حضرت ابراهیم را.

پس تلبیه را آن حضرت صلوات الله علیه با اصحاب به آواز بلند می فرمودند تا بمنی آمدند و در منی فرود آمدند و نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا و صبح را در منی کردند و از منی بار کردند و روانه عرفات شدند و پیشتر چنین مقرر شد که قریش از مشعر بالاتر نمی رفتند و می گفتند که ما ساکنان حرم خداوندیم از حرم بیرون نمی رویم و جمعی که از خارج حرم می آمدند ایشان به عرفات می رفتند و در آن روز نیز گمان داشتند که حضرت چنین خواهد فرمود پس حق سبحانه و تعالی فرستاد این آیه را که **ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ** یعنی همه از عرفات افاضه کنید چنانکه حضرت ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و سایر انبیاء سلام الله علیهم افاضه نمودند و در عرفات طلب کنید مغفرت را از حق سبحانه و تعالی پس چون قریش دیدند که محمل شتر حضرت سید الانبیاء صلی الله علیه و آله از مشعر گذشت بر همه دشوار شد که سبب مواسات ایشان شد با سایر مردمان و حضرت آمدند تا نمره که از جمله عرفه است و خارج عرفات است محاذی اراک، و خیمه آن حضرت را در آنجا بر پا کردند و صحابه نیز خیمها را در آنجا زدند نزدیک خیمه آن حضرت صلوات الله پس چون ظهر شد حضرت ترك فرمودند تلبیه را و غسل کردند از جهة وقوف یا از جهة روز عرفه یا از جهة هر دو بعد از آن حضرت با قریش بیرون آمدند و آمدند تا مسجد عرفات و در آنجا خطبه با کمال فصاحت و بلاغت خواندند و مردمان را موعظه فرمودند و اوامر و نواهی کردند و از آن جمله امر فرمودند به متابعت تقلین که کتاب خدا و عترت باشد بعد از آن نماز ظهر و

عصر را به جماعت کردند به يك اذان و دو اقامت پس از مسجد بیرون آمدند تا محل وقوف که در دست چپ واقع است چون از مشعر بیرون می آیند و حضرت سواره بودند و همه مردمان حضرت را فرو گرفته بودند که هر جایی که آن حضرت وقوف فرماید ایشان در آنجا وقوف کنند و شتر بهر طرف که می رفت مردمان به آن طرف می رفتند پس حضرت فرمودند که جای پاهای شتر من موقوف نیست و بس و اشاره به آن صحرا فرمودند که اینجا همه محل وقوفست ای مردمان همه متفرق شوید و مشغول دعا شوید مردمان متفرق شدند.

و در مشعر نیز چنین فرمودند و اشاره فرمودند که این مجموع میان دو کوه مشعر است هر جا که خواهید فرو آید پس حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در عرفات ایستادند و دعا خواندند تا آفتاب فرو رفت پس حضرت روانه مشعر شدند و مردمان را امر فرمودند تا بار کردند، و فرمودند که مدوانید بلکه هموار بروید تا رسیدند به مشعر الحرام و نماز شام و خفتن را در مشعر به جا آورند به يك اذان و دو اقامت، پس شب در آنجا ماندند تا صبح و ضعیفان بنی هاشم از زنان و مردان پیر و اطفال را در شب روانه کردند و فرمودند که تا آفتاب در نیاید جمره عقبه را به هفت سنگ نزنند، و بعد از نماز صبح وقوف کردند و دعا کردند و چون روز روشن شد بار کردند و در ابتداء مشعر توقیفی فرمودند تا آفتاب طالع شد و شتر را تند راندند در وادی محسّر تا بمنی آمدند و جمره عقبه را به هفت سنگ زدند و شترانی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آورده بودند شصت چهار یا شصت و شش بود و در روایتی شصت و هفت.

و آن چه امیر المؤمنین صلوات الله علیه از یلملم اشعار و تقلید فرموده

بودند، و آورده بودند متمم صد بود که با شتران حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله صد شتر شده بود بنا بر آن که [شتران] حضرت رسول شصت و چهار بود: شتران حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه سی و شش بود، و بنا بر شصت و شش سی و چهار بود و بنا بر روایت شصت و هفت سی و سه بود، و این تردید از راویست که نمی داند که حضرت صادق صلوات الله علیه کدام را فرمودند پس حضرت رسول صلی الله علیه و آله شتران خود را نحر فرمودند حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه و شتران خود را نحر فرمودند و حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمودند که از این صد شتر از هر شتر پاره از گوشت بریدند و در دیگ سنگی انداختند که مرقی از همه به هم رسید حضرت سید المرسلین صلوات الله علیه یک قاشق از آن مرق تناول فرمودند و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه یک قاشق نوشیدند و پوستها و جلها و کفشهایی که در گردنهای شتران تقلید نموده بودند همه را تصدق فرمودند و به قصابان و سلاخان از آنها ندادند و سر تراشیدند و به مکه معظمه رفتند و طواف خانه کردند و دو رکعت نماز در مقام ابراهیم به جا آوردند و سعی فرمودند میان صفا و مروه هفت شوط و طواف نسا و دو رکعت نماز طواف را به جا آوردند و برگشتند بمنی در آنجا بودند تا روز سیزدهم که روز آخر ایام تشریق است و هر روز سه جمره را هر جمره را به هفت سنگ می زدند و روز سیم چون زدند سه جمره را: از منی کوچ کردند به ابطح آمدند.

و عایشه عرض نمود که یا رسول الله زنان تو همه حج و عمره به جا آوردند و حج تمتع کردند و من همین حج افراد کردم آخر ایشان بر من تفوق می جویند که ما حج و عمره به جا آورده ایم و تو حج تنها پس حضرت،

عبد الرحمن پسر ابا بکر را با عایشه فرستادند به تنعیم که از آنجا احرام به عمره مفرده بگیرد و به مکه آمد و طواف کرد و دو رکعت نماز طواف و سعی میان صفا و مروه به جا آورد یعنی تا آخر که تقصیر و طواف نساء و دو رکعت نماز طواف را به جا آورد و چون عبد الرحمن آمد با عایشه حضرت داخل مسجد نشدند مرتبه دیگر و طواف نکردند و ظاهراً طواف نسا را به جای طواف وداع کرده بودند چنانکه خواهد آمد، و حضرت در وقت آمدن به مکه معظمه از راه بالا که عقبه اهل مدینه است داخل شدند و در وقت بیرون رفتن از ذی طوی که راه ابطح است بیرون فرمودند بسوی مدینه مشرفه، و عامه این حدیث را در صحاح سته نقل کرده اند از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از پدرش از جابر بن عبد الله انصاری رضی الله عنه با اندک زیاد و کمی.

و در سنن ابن ماجه قریب است به همین حدیث و در بخاری همین مضامین منقولست به اسانید بسیار از عایشه و عبد الله بن عباس و ابن عمر و غیر ایشان.

و خاصه از غیر معاویه بن عمار نیز روایت کرده اند بطرق دیگر از آن جمله در صحیح و حسن کالصحیح از حلبی، و در صحیح از عبد الله بن عباس از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه روایت کرده اند و بعنوان تواتر متفرق از غیر ایشان روایت کرده اند.

و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که شخصی که حج تمتع کند سه طواف می کند و دو سعی و از جهة هر طوافی دو رکعت نماز در مقام ابراهیم می کند باین نحو که چون به مکه می آید يك طواف از جهة عمره می کند و دو رکعت نماز

نزد مقام ابراهیم به جا می آورد و سعی می کند میان صفا و مروه و تقصیر می کند و محل می شود از عمره، و از برای حج يك طواف زیارت می کند و دو رکعت نماز زیارت به جا می آورد و سعی میان صفا و مروه می کند و طواف نسا با دو رکعت نماز در مقام.

و احادیث بر این مضمون متواتر است و در عمره تمتع طواف نسا نیست و قولی شده است که هست و قایلش معلوم نیست و دلیلش دلیل نیست و احادیث صحیح بسیار وارد است از ائمه هدی صلوات الله علیهم که قارن حکم مفرد دارد و زیادتی بر او ندارد مگر براندن هدی که اگر در وقت احرام هدی را با خود برده است و اشعار یا تقلید آن کرده است قارن است و الا مفرد است و بر قارن و مفرد دو طوافست و یکی سعی.

6- (و روی درست عن محمد بن الفضل الهاشمی قال: دخلت مع اخوانی علی ابی عبد الله صلوات الله علیه فقلنا له انا نريد الحج و بعضنا ضرورة فقال صلوات الله علیه عليكم بالتمتع فانّا لا نتقي احدا في التمتع بالعمرة إلى الحج و اجتناب المسكر و المسح علی الخفین).

و کالصحیح منقولست از درست که فارسی است یعنی صحیح از محمد که گفت داخل شدم با برادرانم بر حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و به آن حضرت عرض نمودیم که ما اراده حج داریم و بعضی از ما حج نکرده اند یعنی حج واجب خود را می خواهند به جا آورند چه حج به جا آورند؟ که حضرت فرمودند که بر شماست که حج تمتع به جا آورید به درستی که ما که اهل بیتیم تقیه نمی کنیم از کسی در تمتع یافتن از عمره تا حج یعنی در حج قران، و در اجتناب از مسکر و در مسح کشیدن بر موزه و ظاهرا از این جهة تقیه نفرمایند که این سه مسأله از مذهب اهل بیت معروف بود و از صحابه موافق بسیار بودند، یا آن که بحسب واقع می دانستند که

به سبب عدم تقیه به ایشان در خصوص این سه مسأله ضرر نمی رسد، یا به سبب آن که در حج تمتع تقیه نمی باید کرد زیرا که در صورت حج عامه و خاصه با هم شریکند، و سنّیان نیز که داخل مکه می شوند طواف و سعی قدومی بر سبیل استحباب می کنند و شیعیه بر سبیل وجوب می کند و قصد وجوب و استحباب امریست قلبی کسی بر او مطلع نیست، و زیادتی دیگر تقصیر است و آن به گرفتن يك مواز دندان متحقق می شود. و نیت حج نیز قلبی است، و تلبیه را همه می گویند تا عرفات.

و اما در اجتناب از مانند بوزه و سایر مسکرات شرکاء بسیار دارند با آن که همه سنّیان نخوردند را بهتر می دانند چنانکه خواهد آمد این شاء الله، و اما مسح بر خفین بدل دارد که پا را بشویند و پا شستن بهتر است از مسح بر موزه کشیدن چون ممکن است که دستی بر پا بکشند و آب بریزند و اگر نتوانند دست کشیدن به آن که عامه حاضر باشند و باز غسل بهتر است چون مشتمل است بر مسح با زیادتی با آن که می تواند گفت که من زیدیم و مذهب زیدیه جمع است میانه مسح و غسل چنانکه گذشت، و احادیث در عدم تقیه در این سه چیز بسیار وارد شده است از صحیح و حسن کالصحیح نمی توان گفت که درست نادرست است و واقعی است یا محمد مجهول الحال است و پیشتر گذشت و خواهد آمد.

(فرائض الحجّ سبع الاحرام والتلبّيات الاربع التي تلبّي بها سرّاً وهي لبيك اللهم لبيك لا شريك لك لبيك ان الحمد والتّعمة لك و الملك لا شريك لك و الطّواف بالبيت و الرّكعتان عند مقام ابراهيم عليه السّلام و السّعي بين الصّفا و المرّوة و الوقوف بالمشعر الحرام و الهدى للتّمّع).

این بابی است در بیان فرائض حج یعنی واجباتی که از قرآن مجید ظاهر می شود و عبارت صدوق مختصر عبارت کتاب سلیمان بن مهران اعمش است که شیعه است و ستیان نهایت اعتقاد [اعتماد خ ل] به او دارند با آن که معترفند به تشیع او چنانکه شهید ثانی رحمه الله گفته است در حاشیه خلاصه که تعجب دارم از آن که علمای رجال ما چرا او را ذکر نکرده اند یعنی به توثیق، و شیخ طوسی او را در رجال حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه ذکر کرده است و توثیق نکرده است، و عامه اکثر احادیث صحاح خود را از اعمش نقل کرده اند و او رساله در مذهب شیعه از حضرت امام جعفر صلوات الله علیه روایت کرده است، و صدوق رساله را در خصال ذکر کرده است.

و فرائض حج هفت است و ظاهراً مرادش اعم از حج و عمره است چنانکه در رساله است، و مراد از فريضه واجبی است که از قرآن مجید ظاهر شده است و تفصیل اینها را در روضه ذکر کرده است و در این کتاب در مواضع خود مذکور خواهد شد إن شاء الله تعالی اول احرام است اعم از احرام حج و عمره، و در آنجا هر دو را ذکر کرده است و هم چنین تلبّيات اربع را در حج و عمره که آهسته می گویند با احرام که عقد احرام به او می شود و بعد از این مذکور خواهد شد و در بعضی از نسخ این کتاب، و التلبّية الاربع است چنانکه در این کتابست اما در آنجا نیست «تتمه التي تلبّي بها سرّاً».

و این زیادتی از صدوقست به اعتبار حدیثی که خواهد آمد، و اکثر

اصحاب متابعت صدوق نموده اند اگر چه در اکثر احادیث صحیحه وارد نشده است و تلبیه که ذکر کرده است در احادیث صحیحه خاصه و عامه به همین عنوانست، و بغیر این عبارت در تلبیه در هیچ حدیث ندیده ام و بعضی اصحاب نقل کرده اند بغیر این عبارت و ظاهر آنست که دیده باشند بعضی از قدمای اصحاب را و متاخران متابعت ایشان نموده باشند.

و ما مکلفیم به آن چه بما رسیده است و در باب تلبیه مذکور خواهد شد دیگر طوافست اعم از حج یا عمره و اعم از طواف فریضه و طواف نسا چنانکه در رساله هر سه را ذکر کرده است که فریضه است و خواهد آمد.

دیگر دو رکعت نماز طوافست که بعد از طواف نزد مقام ابراهیم به جا می آورد.

و دیگر سعی است میان صفا و مروه اعم از حج و عمره دیگر.

وقوف در مشعر الحرام است که در حج به جای می آورد.

دیگر هدی تمتع است و بعد از این آن حضرت نقل نموده است که اما وقوف در عرفات پس آن سنتی است واجب و سر تراشیدن سنت است و رمی جمار سنت است.

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: الوقوف بعرفة سنة و بالمشعر فریضة و ما سوی ذلك من المناسك سنة.).

و ظاهرا تتمه خبر اعمش است که نقل بالمعنی کرده است و در مرسله ابن فضال نیز واقع شده است از آن حضرت باین عبارت که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که وقوف در عرفات سنت است و در مشعر فریضه است و ما سوی کلام صدوقست که سابقا مذکور شد از کتاب اعمش که حضرت فرمودند که حلق و رمی سنت است و باین عبارت ادا گرد چون بیتوته منی در سه شب یا دو شب هست و اکل از ذبیحه و غیر آن نیز هست که همه در مواضع خود مفصلا خواهد آمد إن شاء الله تعالی و سنت است یعنی وجوب وقوف در عرفات از قرآن ظاهر نمی شود بلکه از سنت نبی صلی الله علیه و آله ظاهر شده است، و ممکن است که صدوق از فرایض حج و بس را در اینجا ذکر کرده باشد، و فرائض عمره را ذکر نکرده باشد چون بعد از این ذکر خواهد کرد و لیکن بعید است.

6- (روی عن الائمة صلوات الله عليهم ائهم قالوا: من حجّ بمال حرام نودي عند التلبية لا لبیک عبدی ولا سعديک.).

این بابی است در باب کسی که حج کند از مال حرام و کالصحيح منقولست از بعض ائمه هدی صلوات الله عليهم یا از جمیع ایشان چون قول هر يك قول همه است که ایشان صلوات الله عليهم فرمودند که هر که حج کند از مال حرام در وقتی که او تلبیه گوید که لبیک خطاب رسد به او که ای بنده من نمی خواهم لبیک و سعديک ترا، یا آن که چون حج مقبول باشد در جواب لبیک لبیک عبدی و سعديک می شنود یعنی ای بنده من کفایت می کنم مهمات ترا و بر می آورم حاجات ترا و چون از مال حرام باشد می فرماید که من قبول نمی کنم دعای ترا و بر نمی آورم حاجات ترا و ظاهراً خرج راه هم چنین است که می باید درهمی از مال حرام صرف این راه ننماید. و ممکن است که مراد از آن زری باشد که از احرام تا احلال یا تا فارغ شدن از حج صرف می نماید چون همین است و راه حج نیست و محتمل است که مراد جامه های احرام باشد و جامهائی که ساتر عورت باشد در حال طواف حج واجب، و نماز واجب باشد، و بهای هدی باشد که اگر اینها از حرام باشد حج صحیح نخواهد بود اگر عالم باشد به حرمت اینها به آن که اینها را غصب کرده باشد یا از عین زر حرام باشد و اول اظهر است زیرا که مقصود عدم قبولی است نه عدم صحت یا اعم از هر دو که در بعضی صحیح نباشد و در بعضی مقبول نباشد.

این بابی است در بستن احرام و در شرطی که مستحب است کردن آن و بر هم زدن احرام و نمازی که احرام را در عقب او واقع می سازند بدان که خلافت که احرام کدام است و احرام به معنی حرام گردانیدنست به نیت چیزهائی را که حق سبحانه و تعالی در حالت احرام حرام گردانیده است پس جمعی را اعتقاد آنست که احرام نیت است و بس، و تلبیه واجبست که عقد احرام به آن می شود، و جمعی هر دو را احرام می دانند چون تحقق احرام به تلبیه است، و بعضی این هر دو را احرام می دانند با پوشیدن جامه های احرام، و بحسب ظاهر روایات قول اول اظهر است پس ناچار است که بدانند که چه چیزها حرامست تا نیت توان کرد و لازم نیست که همه را مفصلا در خاطر داشته باشد در حالت نیت اگر چه بهتر است.

و از بسیاری از احادیث ظاهر می شود که اگر سه چیز را در اول بگوید کافی است که آن زنان و جامه های دوخته است و بوی خوش چنانکه خواهد آمد، و احرام مثل صیام است که خلافت که ترکست یا معنی وجودیست که کف نفس باشد از محرّمات، و شکی نیست که کف نفس بهتر است، و باز بعضی چیزها بی دغدغه واجبست کف نفس از آنها، و بعضی بی دغدغه سنت است و بعضی مختلف فیه است پس اگر قصد کف نفس از همه کنند الله کافیهست و یا به آن که قصد کند که احرام می گیرم از محرّمات بی دغدغه و جوبا

و از مکروهات استحباباً و از خلافی ها احتیاطاً نیز خوبست و تفصیل آن اجمال است.

احرام بعد از نماز باشد

6- (و روی معاویه بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه انه قال: لا يكون احرام الا في دبر صلاة مكتوبة او نافلة فان كانت مكتوبة احرمت في دبرها بعد التسليم و ان كانت نافلة صلّيت ركعتين و احرمت في دبرها فاذا انفتلت من الصلاة فاحمد الله عزّ و جلّ و اثن عليه و صلّ على النبي صلّى الله عليه و آله و تقول اللهم اني أسألك ان تجعلني ممن استجاب لك و آمن بوعدك و اتّبع أمرك فاني عبدك و في قبضتك لا أوقى الا ما وقيت و لا آخذ الا ما اعطيت و قد ذكرت الحجّ فاسئلك ان تعزم لي عليه على كتابك و سنة نبيك و تقويني على ما ضعفت عنه و تسلّم مني مناسك في يسر منك و عافية و اجعلني من وفدك الذي رضيت و ارتضيت و سميت و كتبت اللهم اني خرجت من شقة بعيدة و أنفقت مالي ابتغاء مرضاتك اللهم فتمّم لي حجّتي و عمرتي اللهم اني اريد التمتع بالعمرة إلى الحجّ على كتابك و سنة نبيك صلواتك عليه و آله فان عرض لي عارض يحبسني فحلّني حيث حبستني لقدرك الذي قدّرت على اللهم ان لم يكن حجة فعمّر احرم لك شعري و بشرى و لحمي و دمي و عظامي و مخّي و عصبى من النساء و الثياب و الطيب ابتغى بذلك وجهك و الدار الآخرة يجزئك ان تقول هذا مرّة حين تحرم ثم قم فامش هنيئة فاذا استوت بك الارض ماشيا كنت او راكبا فلّب).

و به اسانید صحیحہ منقولست کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند کہ نمی باشد احرام کامل مگر در عقب نماز واجبی یا سنتی و ظاهر آنست کہ اگر وقت فریضه باشد یا قضائی در ذمه داشته

باشد احتیاج به نافله نیست بلکه مشروع نیست، و اکثر متأخرین گفته اند که اگر در وقت واجب نیز باشد نافله سنت است که آن را پیش از نماز واجب باشد بفعل آورد پس اگر وقت نماز واجب باشد در عقب آن نماز بعد از سلام می گویی عبارات احرام را و اگر وقت نماز سنت باشد یعنی وقت نماز واجبی نباشد و واجبی در ذمه نداشته باشد دو رکعت نماز می کنی و احرام را در عقب آن واقع می سازی و چون از نماز واجب یا سنت فارغ می شوی حمد الهی به جا می آوری و ثنا می فرستی بر حق سبحانه و تعالی پس اگر سوره حمد و آیه الکرسی را یا یکی از این دو را بخوانی حمد و ثنا کرده و صلوات بر محمد و آل او بفرستی و بگو این عبارت را که ترجمه اش اینست بلکه نیت لفظی است که خداوندا از تو سؤال می کنم که بگردانی مرا از کسانی که اجابت کرده اند ترا و اعتقاد دارند به آن که به وعده خود وفا می کنی، و متابعت نموده اند امر ترا در هر چیز خصوصاً در حج تمتع به درستی که من بنده توام و در قبضه قدرت توام و کسی که نگاه نمی تواند داشت مرا از بلاها مگر حفظ و حمایت تو و نمی توانم گرفت مگر آن چه را تو عطا کنی. و خداوندا تو یاد کرده حج را و بندگان خود را به آن خوانده پس از تو سؤال می کنم به تضرع و زاری که مرا بر آن عازم کنی به نحوی که در کتاب خود فرستاده که آن حج تمتع است و موافق سنت و طریق پیغمبر تست و قوت دهی مرا بر هر چه از آن ضعیف باشم و نتوانم کرد و قبول کنی از من عبادات حج را به سهولت و صحت بدن و بگردان مرا از حاجیانی که به امید منافع دنیا و آخرت به درگاه تو آیند و تو از ایشان خوشنودی و برگزیده ایشان را و نام برده ایشان را و نوشته ایشان را در جریده دوستان خود یا ایشان را به کنیت یاد کرده چنانکه در بعضی از نسخ است و اول اظهر و اکثر است.

خداوندا از راه دور از خانه و شهر خود بیرون آمد و به درگاه تو آمده ام و مال خود را صرف نموده ام از جهت رضای تو خداوندا پس تمام کن حج و عمره مرا تا اینجا دعاء توفیق حجست.

و بعد از این نیت است که خداوندا اراده دارم که عمره به جا آورم که بعد از آن تمتع یابم تا حج از چیزهائی که در حالت احرام بر من حرام گردانیده یعنی عمره تمتع می کنم به نحوی که در قرآن مجید فرموده که *فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَبِهِ نَحْوِي* که طریقه ایست که رسالت صلی الله علیه و آله فرموده است پس اگر عارض شود مرا عارضه و در کافی و تهذیب شیء است یعنی اگر عارض شود مرا چیزی که مانع شود از اتمام این عمره از بیماری یا از دشمن پس مرا محل گردان هر جا که مرا محبوس گردانی به تقدیری که بر من مقدر ساخته.

خداوندا اگر نتوانم که حجرا با عمره به جا آورم پس توفیقم کرامت کن که آن چه اراده دارم که آن عمره است به جا آورم و این نیت عمره است که حضرت فرموده است که آن را يك جا نیت کند و بعد از آن نیت احرام به جا آورند، و جمعی از علماء متأخرین بلفظ مضارع می خوانند چنانکه نیت عمره بلفظ مضارع است که آن ارید است و بلفظ ماضی افصح است چون صریحست در انشا مانند بعث و أنكحت یعنی حرام می کنم به محض رضای تو بر مضارع یا محرم شد بنا بر ماضی آن جهت رضای تو موی من و پوست و گوشت و خون و استخوانها و مغز استخوانم و پی دست و پایم را از زنان که نزدیکی به ایشان نکند اعضا یا جوارح من، یا اینها کنایه است از خود یعنی حرام ساختم بر خود زنان و جامهای دوخته و بوی خوش را و غرضم از اینها رضای تست و خانه آخرت که بهشت باشد، یا آن که غرضم رضای

تست تا کرامت کنی مرا بهشت یا قرب تو در بهشت بنا بر آن که نیت بهشت یا خلاصی از جهنم منظور بودن منافات داشته باشد با اخلاص، و ظاهر این حدیث و امثال این که خواهد آمد این است که منافات ندارد و احوط آنست که آنها منظور نباشد در رعایت عبادت و این قصدها کند که گذشت.

و این نیت احرام يك مرتبه کافی است در ابتداء احرام بخلاف تلبیه که تکرارش مطلوبست پس برخیزد و اندك راهی برود و چون به راه افتی پیاده و خواه سواره تلبیه را بخوان و ظاهر این حدیث و احادیث صحیحه بسیار آنست که مقارنت نیت احرام با تلبیه در کار نیست بلکه عدم مقارنت مطلوبست و جوبا یا استحبابا و بنا بر مذهب صدوق و اکثر اصحاب می باید که بعد از نیت بی فاصله تلبیه سرّی را به جا آورد و چون به راه افتد تلبیه را بخواند و اظهر جواز هر دو است چنانکه خواهد آمد.

احرام بعد از نماز ظهر سنت است

14,6- (و: سال الحلبيّ ابا عبد الله عليه السلام أليلا احرم رسول الله صلّى الله عليه وآله ام نهارا فقال نهارا فقلت أيّ ساعة قال صلاة الظّهر فسألته متى ترى ان نحرم قال سواء عليكم انما احرم رسول الله صلّى الله عليه وآله صلاة الظّهر لأنّ الماء كان قليلا كان يكون في رءوس الجبال فيهبجر الرّجل إلى مثل ذلك من الغد فلا يكادون يقدرّون على الماء وانما احدثت هذه المياه حديثا).

و به اسانید صحیحه منقولست از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که آیا حضرت سید المرسلین صلّى الله عليه وآله در شب احرام گرفتند یا در روز؟ حضرت فرمودند که در روز عرض نمودم که در کدام ساعت حضرت فرمودند که در ساعت نماز پیشین عرض نمودم که ما در چه ساعت احرام بگیریم حضرت فرمودند که در هر

ساعت که احرام می گیرید صحیح است، و لیکن حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در ظهر احرام گرفتند یعنی در آن وقت بهتر است و در آنجا آب کم بوده و در سر کوهها بهم می رسید و مردمان در هوای گرم می رفتند بطلب آب و روز دیگر قریب بظهر می آوردند و عبارت کافی فیجهز الرجل است یعنی تهیه شتران می کردند و با مشکها می رفتند و روز دیگر آن وقت می آمدند و بسیار بودند که به آب نمی رسیدند، و این آبها تازه بهم رسیده است در ذوالحلیفه، و مردمان هر وقت که می رسند غسل می کنند و احرام می گیرند و روانه می شوند بخلاف سابق که از اول روز از مدینه متوجه مسجد شجره می شدند و قریب بظهر به آن جا می رسیدند و بعد از ظهر احرام می گرفتند.

و ظاهراً عامه سنت نمی دانند که احرام را در وقت ظهر گرفتند حضرت باین عنوان ادا فرمودند از روی تقیه که عامه چنین فهمند که اتفاق چنین واقع شده بود و حجّه باشد بر ایشان که متابعت آن حضرت مطلوب است از هر وجهی که خواهد باشد.

و در صحیح و حسن کالصحیح از حلبی و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که ضرر ندارد ترا احرام در روز و شب هر وقت که خواهی و لیکن افضل آنست که نزد زوال آفتاب باشد بعد از نماز.

نیت حج

6- (و روی ابن ابی عمیر عن حماد بن عثمان قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه أنني أريد أن أتمتع بالعمرة إلى الحج فكيف أقول فقال تقول اللهم أنني أريد التمتع بالعمرة إلى الحج على كتابك وسنة نبيك وان شئت اضمرت الذي تريد.)

ص: 506

به سی سند صحیح و بیست و پنج حسن کالصحیح منقول است از حمّاد که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که من اراده عمره تمتع دارم چه بگویم حضرت فرمودند که می گویی خداوندا می خواهم که عمره تمتع به جا آورم که بعد از آن حج تمتع به جا آورم موافق کتاب تو و سنت پیغمبر تو صلی الله علیه و آله و اگر خواهی در وقت قصد به خاطرت در می آوری عمره تمتع را.

و در همه احادیث صحیح که وارد شده است که نیت را بلند گفتن در خصوص حج و عمره مطلوب است از جهت آنست که ظاهر سازند که عمر و سایر منافقانی که با او شریک بودند در ترك حج تمتع همه مخالفت صریح نمودند خدا و رسول را و ظاهر سازند کفر عمر را و اگر جائی باشد که خوف باشد نیت را در خاطر بگذارند مثل سایر عبادات و بر این مضمون احادیث متواتره وارد شده است.

6- (و: سأله حمران بن أعین عن الرجل يقول حلّني حيث حبستني قال هو حلّ حيث حبسه الله عزّ وجلّ قال او لم يقل.).

و ظاهرا نساخ حمزة بن حمران چنین کرده اند چون کلینی از حمزه روایت کرده است و صدوق نیز در بحث محصور همین حدیث را از حمزه روایت کرده است اگر چه ممکن است که حمزه با پدرش شنیده باشد و صدوق در کتاب هر دو دیده باشد و لیکن بعید است چون اگر حمران روایت کرده بود البته در یکی از کتب مذکور می شد و علی ای حال سند کالصحیح است زیرا که سند حمزه از صدوق صحیح است از ابن ابی عمیر از حمزه و حمزه توثیق ندارد و لیکن چون ابن ابی عمیر از جمعی است که اجماع است بر تصحیح ما یصح عنه کالصحیح است و اگر از حمران باشد

حمران بسیار بزرگ است و ظاهر آنست که از کتاب او برداشته باشد و کالصحیح است و مؤیدش احادیث صحیحیه وارد شده است بر این مضمون و خواهد آمد.

و علی ای حال منقولست که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردند از شخصی که در حال احرام بگوید که خداوندا مرا محل کن هر جا که مرا محبوس سازی گر مانعی به هم رسد که نتوانم تمام کردن حج یا عمره را مرا محل کن حضرت فرمودند که او محل می شود هر جا که او را مانعی به هم رسد که حق سبحانه و تعالی او را محبوس سازد خواه شرط کرده باشد به گفتن این کلمه یا نگفته باشد، و خواهد آمد که فایده شرط ثوابست به سبب تعبد و اطاعت، و فایده دیگر آنست که اگر ممنوع شود به مرض، و هدی خود را بفرستد محل می تواند شد الحال اگر شرط کرده باشد و الا صبر می کند تا هدی به محل خود برسد و زمان وعده کشتن که روز دهم باشد برسد محل می تواند شد و پیشتر محل نمی تواند شد مگر با شرط.

دعاء بعد از احرام

6- (و روی حفص بن البختری و معاویة بن عمّار و عبد الرحمن بن الحجاج و الحلبي جميعا عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: اذا صلّيت في مسجد الشجرة فقل و أنت قاعد في دبر الصلاة قبل ان تقوم ما يقول المحرم ثم قم فامش حتّى تبلغ الميل و يستوى بك البيداء فاذا استوت بك فلبّ و ان أهلت من المسجد الحرام للحجّ فان شئت لبّيت خلف المقام و افضل ذلك ان تمضى حتّى تأتي الرقطاء و تلبّي قبل ان تصير إلى الابطح).

و به سی سند صحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه در مسجد شجره نمازگزاری از

نمازهای واجب یا سنت احرام بگو آن چه محرم می گوید به نحوی که گذشت پس برخیز و روانه بیدا شو تا برسی به میل و روانه شوی در بیدا که زمین مسطح است تلبیه بگو یعنی تلبیه که نگفته در اینجا بگو تا تلبیه بلند را در اینجا بگو، و کلینی و شیخ تا اینجا را در حدیث فضلاء روایت کرده اند و ممکن است که در کتاب ایشان زیادتی مذکور بوده باشد و ایشان ذکر نکرده باشند و ظاهراً حدیث صحیح معاویه بن عمار است که گفت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون احرام بحج گیری از مسجد الحرام در مقام ابراهیم علیه السلام اگر خواهی همان جا تلبیه را بگو و بهتر آنست که چون به رقطاع رسی پیش از ابطح تلبیه به گویی، و عبارت شیخ رقطاعست و عبارت کلینی

«إلى فضاء دون الردم فلَبَّ» و در بعضی از نسخ

«إلى الرّوحاست و اذا انتهیت إلى الرّدم و اشرفت على الابطح» است و از این عبارات ظاهر می شود تلبیه را اولاً در فضائی که پیشتر از ردم است و این سدیست که در حوالی ابطح بسته اند و از آنجا داخل ابطح می شوند تلبیه را بلند بگویند.

و ظاهر آن فضا سه راهست که آن را شعب الدب می گویند و به جبل الثور می روند که آنجا زیارت کنند غاری را که حضرت در آنجا پنهان شدند و مؤید این معنی است حدیث زراره و بعضی گفته اند که رقطاع مدعی است و بعضی گفته اند محاذی قبور شرفاست و آن چه ظاهر می شود از کلام جمعی از اصحاب آنجایی است که مشرف می شوند بر ابطح و اگر از مدعی شروع کند و گوید تا ابطح بی دغدغه خوبست.

6- (و فی روایة هشام بن الحکم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

ان احرمت من غمرة او برید البعث صلّیت و قلت ما يقول المحرم فی

دبر صلاتك و ان شئت لبيت من موضعك و الفضل ان تمشى قليلا ثم تلبي.).

و به بیست سند صحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر خواهی که احرام از عقیق را از غمره که چهار فرسخ آخر عقیق است یا برید البعث که چهار فرسخ اول عقیق است احرام بگیری نماز احرام را به جا می آوری و نیت احرام را بلفظ می گویی پس اگر خواهی تلبیه را در همین جا می گویی و فضیلت در آنست که اندک راهی بروی و بعد از آن تلبیه را به گویی و در مثل وادی عقیق اگر فاصله شود ضرر ندارد اما در مثل مسجد شجره مشکل است چون جایز نیست که از میقات بگذرد مگر با احرام و میقات مدینه مسجد شجره است و تا تلبیه نگوید محرم نشده است لهذا اکثر علما حمل کرده اند تلبیه پیدا را بر تلبیه جهری.

8- (و فی روایة بن فضال عن ابی الحسن صلوات الله علیه: فی الرجل یاتی ذا الحلیفة او بعض الاوقات بعد صلاة العصر او فی غیر وقت صلاة قال لا ینتظر حتی تكون الساعة التي یصلی فیها. و انما قال ذلك مخافة الشهرة.)

و در موثق کالصحیح منقولست از حضرت ابو الحسن علی ابن موسی الرضا صلوات الله علیهما در شخصی که وارد شود در ذو الحلیفه که میقات اهل مدینه مشرفه است یا به میقاتهای دیگر بعد از نماز عصر یا در غیر وقت نماز چه کند حضرت فرمودند که انتظار وقت نماز را نکشند و راوی یا صدوق گفته اند که آن چه حضرت فرمودند که انتظار نکشند از جهت تقیه فرموده اند یا اتقا که مبادا از کسی به ایشان ضرر برسد یا آن که الحال مشهور می شوند به تشیع و عاقبت ضرر به ایشان می رسد، و محتمل است که حمل کند

ص: 510

بر نفی وجوب یعنی انتظار کشیدن واجب نیست اگر چه مستحب است که صبر کنند که وقت نماز دیگر درآید.

جماع قبل از لیک

6- (و روی حفص بن البختری عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی من عقد الاحرام فی مسجد الشجرة ثم وقع علی اهله قبل ان یلبی قال لیس علیه شیء.)

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند در کسی که عقد احرام خود را در مسجد شجره به آن که نیت احرام را بلند و پیش از آن که تلبیه را بگوید با زن خود جماع کند حضرت فرمودند که بر او هیچ چیز نیست نه کفاره و نه گناه زیرا که احرام به تلبیه منعقد می شود و پیش از تلبیه در حکم عدمست.

و همین مضمون در صحیح عبد الرحمن بن حجاج و حسنه کالصحیح حریر و غیر آن مذکور است از آن حضرت صلوات الله علیه و تاویل می باید کرد که پیش از تلبیه یا چیزی که حکم تلبیه دارد که آن اشعار و تقلید است اگر چه خلافی هست در انعقاد احرام به اشعار یا تقلید، و این حدیث اشعاری دارد که تا تلبیه نگفته باشد محل است اگر چه اشعار و تقلید کرده باشد و لیکن این مفهومها معارضه نمی تواند کرد با احادیث صریحه صحیحه که خواهد آمد.

خوردن صید قبل از لیک

6- (و فی روایة ابان عن علی بن عبد العزیز قال: اغتسل ابو عبد الله صلوات الله علیه بذی الحلیفة للإحرام و صلی ثم قال هاتوا ما عندکم من لحوم الصید فاتی بحجلتین فاکلھما قبل ان یحرم.)

و به اسانید صحیحه هشت گانه منقولست از ابن ابی عمیر و صفوان از ابان و هر سه اهل اجماعند از علی که ظاهرا ابن غراب است و صدوق را

ص: 511

اعتقاد آنست که علی بن ابی‌المغیره است، و علامه و ابن داود توثیقش کرده‌اند و هر دو صاحب کتاب معتمدند بر تقدیر تعدد حاصل آن که کالصحیح است که گفت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در ذوالحلیفه که مسجد شجره است غسل احرام به جا آوردند و نماز احرام کردند و فرمودند که هر گوشت شکاری که دارید بیاورید پس دو کبگ بریان آوردند و حضرت هر دو را پیش از احرام تناول فرمودند.

و محتمل است که غسل را اعاده فرموده باشند و ظاهر ساختند که این افعالی از مقدمات مستحبه احرام است سبب حرمت صید نمی‌شود چه جای حرمت غیر آن.

6- (و فی روایة عبد الرحمن بن الحجاج عنه صلوات الله علیه: انه صَلَّى ركعتين و عقد في مسجد الشجرة ثم خرج فاتي بخبيص فيه زعفران فاكل قبل ان يلبي منه).

و در حسن کالصحیح و به سی و چهار سند صحیح از داود از حفص بن البختری منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه دو رکعت نماز احرام را به جا آوردند و نیت احرام کردند در مسجد شجره و چون از مسجد بیرون آمدند حلوی خرمائی به خدمت حضرت آوردند که زعفران داشت پیش از تلبیه از آن تناول فرمودند پس ظاهر شد که تا تلبیه را نگویند چیزی بر محرم حرام نمی‌شود و ظاهر می‌شود که لازم نیست تلبیه سری نزد عقد احرام و تاخیر تا پیدا جایز است که تلبیه را در آنجا بگویند و محرم شوند، و بر این مضمون احادیث بسیار وارد شده است زیاده از صد سند صحیح و صفوان حکم کرده است به تواتر اخبار از ائمه اطهار سلام الله علیهم در این مساله.

6- (و روی عنه وهب بن عبد ربّه: فی رجل کانت معه امّ ولد له فاحرمت قبل سیّدها أله ان ینقض احرامها و يطاها قبل ان یحرم قال نعم.)

و روایت کرده است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و هب ثقه که کتاب او از اصول چهار صد است و ظاهر است که صدوق از کتاب او برداشته است و بسیار کسی این کتاب را روایت کرده بودند از آن جمله حسن بن محبوب، و کلینی نیز از ابن محبوب روایت کرده است از وهب و طرق صدوق و کلینی باین محبوب صحیح است در شخصی که کنیزی با خود داشته باشد که از او فرزند داشته باشد و پیش از آقا احرام بندد بی رخصت آقا آیا آقا راهست که احرام آن کنیز را برهم زند و پیش از آن که احرام گیرد با او وطی کند حضرت فرمودند که بلی. و این حدیث مناسبت ندارد مگر به اعتبار آن که مقدمات احرام را به جا آورده باشد و احرام نگرفته باشد و حمل می تواند کرد و عبارت دلالت ندارد بر آن که مقدمه را بفعل آورده است یا نه بلکه دلالت می کند بر آن که ولد حکم کنیز دارد و احرامش بی رخصت مولی صحیح نیست.

7- (و کتب بعض اصحابنا إلی ابی ابراهیم صلوات الله علیه: فی رجل دخل مسجد الشّجرة فصلّی و احرم ثمّ خرج من المسجد فبدا له قبل ان یلبّی ان ینقض ذلك بمواقعة النّساء فکتب صلوات الله علیه نعم او لا باس به.)

و در صحیح از نصر بن سويد منقولست از بعضی از مشایخ ما که گفت عرضه نوشتیم به خدمت حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه در شخصی که داخل شود در مسجد شجره و نماز احرام به جا آورد و یتیت

احرام بکند و تلبیه نگوید و چون از مسجد بیرون آید به خاطرش رسد که احرامش را باطل کند پیش از تلبیه به مجامعت زنان حضرت در جواب او نوشتند که بلی یا باکی نیست و راوی شك دارد که این عبارت را فرمودند یا آن عبارت را و معنی واحد است و ظاهر این حدیث آنست که احرام عبارتست از نیت و بس و بدون تلبیه منعقد نمی شود موافق احادیث سابقه بلکه احادیث این باب متواتر است.

ص: 514

5- (روی عمر بن شمر عن جابر عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: انما استحسنوا اشعار البدن لأنّ أوّل قطرة تقطر من دمها يغفر الله عزّ وجلّ له على ذلك.)

این بایست در بیان اشعار و تقلید منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و ائمه طاهرین یا صحابه و تابعین و بعید است و ممکن است که باین عبارت واقع شده باشد که خاصه اول را بفهمند و عامه ثانی را که ایشان خوب دانستند اشعار شتران را به آن که کوهان شتر را بشکافند و خونی که بیرون آید بر روی کوهان بمالند از جهت آن که چون قطره خونی که اولاً از هدی ریخته می شود حق سبحانه و تعالی صاحب آن شتر را می آمرزد بنده تعجیل می کند به اشعار در مغفرت خودش و گذشت.

5- (و روی حریر عن زرارة عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: كان النَّاسُ يقدِّدون الغنم و البقر و انما تركه النَّاسُ حديثاً و یقلِّدون بخیط او بسیر.)

و به اسانید صحیحه متواتره منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که حضرت سید المرسلین و ائمه طاهرین

صلوات الله عليهم یا صحابه و تابعین چنانکه در حدیث سابق مذکور شد گوسفند و گاو را تقلید می کردند و بس، چون جمعی از عامه گاو را اشعار می کنند و بدعتست بلکه اشعار مخصوص شتر است و تقلید شامل هر سه است و در این اوقات مردمان ترك کرده اند و مقرر بود که در گردن شتر و گاو و گوسفند می کردند ریسمانی یا تسمه پوستی، چون جمعی از عامه اشعار نمی کردند که عبث آزار دادن حیوانست و تقلید نمی کردند که فایده ندارد ائمه هدی صلوات الله عليهم می فرمایند که بندگان را اطاعت می باید کرد و اکثر علل شرایع مخفی است و اینها اقوایل ملاحظه است.

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی رجل ساق هدیا و لم یقلّده و لم یشعره قال قد أجزأ عنه ما اکثر ما لا یقلّد و لا یشعر و لا یجلّل.)

و به اسانید صحیحه منقولست که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدند از شخصی که هدی را براند و اشعار و تقلید آن را نکرده باشند حضرت فرمودند که از او مجزی است چه بسیار است آن چه آن را تقلید و اشعار و جل نمی کنند، و ظاهرا از جهة تعظیم هدی مستحب است که جلهای قیمتی کنند آن را و جلها را بعد از ذبح تصدق نمایند.

6- (و روی الحسن ابن محبوب عن جمیل بن صالح عن الفضیل بن یسار قال: قلت لأبی عبد الله صلوات الله علیه رجل احرم من الوقت و مضی ثمّ انّه اشتری بدنة بعد ذلك بیوم او یومین فاشعرها و قلّدها و ساقها فقال ان کان ابتاعها قبل ان یدخل الحرم فلا باس قلت فانّه اشترایا قبل ان ینتهی إلى الوقت الذی یحرم منه فاشعرها و قلّدها)

أُجِبَّ عَلَيْهِ حِينَ فَعَلَ ذَلِكَ مَا يَجِبُ عَلَى الْمُحْرَمِ قَالَ لَا وَ لَكِنْ إِذَا انْتَهَى إِلَى الْوَقْتِ فَلْيُحْرَمِ ثُمَّ يَشْعُرُهَا وَيَقْدُمُهَا فَإِنَّ تَقْلِيدَهُ الْأَوَّلِ لَيْسَ بِشَيْءٍ (ع).

و به اسانید صحیحہ منقول است از فضیل کہ گفت عرض نمودم بہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ کہ اگر شخصی از میقات احرام بگیرد و روانہ شود و بعد از آن بہ یک روز یا دو روز شتری بخرد و آن را اشعار و تقلید کند و براند آیا خوبست حضرت فرمودند کہ اگر شتر را پیش از دخول حرم خریدہ شود باکی نیست، و ظاہر می شود کہ در حج تمتع نیز سیاق ہدی خوبست چون غالب اوقات ہر کہ دور است حج تمتع می کند.

فضیل گفت عرض نمودم کہ ہر گاہ پیش از میقات کہ از آنجا محرم می شوند این شتر را بخرد و اشعار و تقلید کند آیا محرم می شود و واجبست کہ اجتناب کند از آن چہ محرم از آن اجتناب می کند حضرت فرمودند کہ نہ و لیکن وقتی کہ بہ میقات رسد می باید احرام بگیرد و اشعار و تقلید دیگر کند آن شتر را از جہت آن کہ آن چہ پیش کردہ است لغو است.

6- (و روی محمد بن الفضیل عن ابی الصّباح الكنانی قال: سالت ابا عبد اللّٰہ صلوات اللّٰہ علیہ عن البدن کیف تشعر فقال تشعر و ہی بارکة من شقّ سنامها الايمن و تنحر و ہی قائمة من قبل الايمن).

و کالصحیح بلکہ صحیح بہ نوزدہ سند صحیح قطع نظر از آن کہ کتاب ابو الصباح از اصول متواترہ بودہ است و این اصل را محمد بن فضیل و صفوان بن یحیی و ابن بزیع روایت کردہ اند و طریق صدوق بجمیع مرویات ایشان نوزدہ سند صحیح است با آن کہ ما را از تتبع علم بہ ہمرسیدہ است کہ کتاب

ابو الصباح معتمد بوده است و هر چه از او روایت می کنند از کتاب متواترش روایت می کنند و از او منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که شتران را چگونه اشعار می کنند حضرت فرمودند که اشعار می کنند در وقتی که شتران خوابیده باشند به آن که می شکافند جانب راست کوهان را و خونس را بر کوهان می مالند و در وقت کشتن نحر می کنند به آن که خنجر یا کارد بزرگ یا نیزه در گوگردش فرو می کنند در حالی که شتر ایستاده باشد و نحر کننده از جانب راست شتر ایستاده باشد.

و در صحیح به بیست و چهار سند صحیح از عبد الله بن سنان منقولست که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم که شتران را چگونه اشعار می کنند حضرت فرمودند که دست شتر را می بندند خوابیده و نحر می کنند ایستاده از جانب راست شتر و چون اشعار و تقلید کردند محرم می شوند یعنی قارن چون اکثر اوقات قارن اشعار و تقلید می کند و بدون تلبیه محرم می شود.

6- (و فی روایة معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

تقلّدها نعلا خلقا قد صلّیت فیها و الاشعار و التقلید بمنزلة التلبیة).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که در گردن شتر می آویزی کفش کهنه را که در آن نماز کرده باشی و صلّیت را مجهول می توان خواند که اعم از آن باشد که خود نماز کرده باشد یا دیگران و لیکن به معلوم اظهر است، و اشعار و تقلید در قارن بمنزله تلبیه است که عقد احرام به آن می شود و به اسانید صحیحه منقولست از عمر بن یزید که آن حضرت فرموده که هر که اشعار کند شتر

خود را محرم می شود اگر چه مطلقاً متکلم نشود به اندک و بسیار یعنی يك تلبیه نگوید.

و به اسانید صحیحیه منقولست که آن حضرت صلوات الله فرمودند که سه چیز آدمی را محرم می گرداند تلبیه و اشعار و تقلید و هر گاه یکی از این سه چیز را واقع سازد محرم می شود.

و به اسانید صحیحیه منقولست از حریر که گفت آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه شتر بسیار باشد و خواهی که همه را اشعار کنی شترها را می خوابانند و میان دو شتر دو شتر داخل می شود و یکی را از جانب راست و دیگری را از جانب چپ اشعار می کنند و می باید که وقتی اشعار کند که مهیا شده باشد از جهة احرام زیرا که بعد از اشعار و تقلید محرم می شود و این هر دو بمنزله تلبیه است، و احادیث در این باب بسیار است بلکه متواتر است پس کسی که می گوید که می باید تلبیه را با اشعار و تقلید غافل شده است از کثرت اخبار اگر چه بهتر آنست که تلبیه بگوید با هر دو.

6- (وفي رواية عبد الله بن سنان عنه صلوات الله عليه: أنّها شعر و هي معقولة.)

و به اسانید صحیحیه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که دستهای شتران را می بندند در وقتی که آن را اشعار کنند و در «یب» این زیادتی هست که نحر می کنند شتر را در حالتی که ایستاده باشد و اشعار می کنند شتران را از جانب راست آن و هر گاه اشعار و تقلید کرد محرم می شود و ظاهرش آنست که همین کافی است از جهة احرام.

و کالصحیح از زراره منقول است به همین مضمون و عقال ریسمانیست که بر زانوی شتر می بندند در وقتی که خوابیده باشد و نشستن شتر را در زبان عجم خوابیدن می گویند نه نشستن و در لسان عرب بروك می گویند آن را.

6- (و روی بن فضال عن یونس بن یعقوب قال: خرجت فی عمرة فاشتریت بدنة و انا بالمدينة فارسلت إلى ابی عبد الله صلوات الله علیه فسألته کیف اصنع بها فارسل إليّ ما كنت تصنع بهذا فإنه كان یجزئك ان تشتري منه من عرفة و قال انطلق حتّی تاتی مسجد السّجرة فاستقبل بها القبلة و أنخها ثم ادخل المسجد فصلّ رکعتین ثم اخرج إليها فاشعرها فی الجانب الايمن ثم قل بسم الله اللهم منك و لك اللهم تقبل منّي فاذا علوت البیداء فلبّ.).

و در صحیح منقول است به بیست و پنج [سند ظ] صحیح از یونس و هر دو فطحی بودند و رجوع نمودند بمذهب حق پس صحیح باشد، و مشهور آنست که حدیث ایشان موثق کالصحیح است و یونس گفت که بیرون رفتم از جهة عمره و در مدینه شتری خریدم و کسی را به خدمت حضرت فرستادم که با این شتر چه باید کرد حضرت فرمودند که در کار نبود کافی بود که از عرفات بخری چه سنت است که هدی را به عرفات برده باشند و چون گرفته با خود ببر تا در مسجد شجره، و آن را رو بقبله کن و بخوابان پس داخل مسجد شو و دو رکعت نماز بکن و بیرون آی و جانب راست کوهان را بشکاف بسر کاردی و بگو که در همه کارها ابتدا به نام خدا می کنم و یاری از او می خواهم خداوندا این شتر از تست یا من و شتر هر دو مخلوق توایم و اشعار این را از جهة رضای تو می کنم خداوندا از من قبول کن و چون

بالا روی به پیدا تلبیه بگو استحباً چون اشعار کرده یا آن که اشعار در حج قرآن به جای تلبیه است نه در حج تمتع.

چنانکه احادیث متواتره وارد شده است که قارن زیادتی دارد بر مفرد به سیاق هدی.

و در حدیث کالصحیح جمیل و کالصحیح حلبی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقولست که جل کردن نیز بمنزله تلبیه است و احوط آنست که اول تلبیه را بگوید بقصد وجوب و بعد از آن اشعار و تقلید و جل کردن را بقصد قربت واقع سازد و بقیه احکام خواهد آمد در مبحث هدی إن شاء الله تعالی.

ص: 521

14,6- (روى النضر بن سويد عن عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: لَمَّا لَبَّيْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ لَبَّيكَ اللَّهُمَّ لَبَّيكَ لَبَّيكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيكَ لَبَّيكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيكَ. وَكَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَكْثُرُ مِنْ ذِي الْمَعَارِجِ وَكَانَ يَلْبِي كُلَّمَا لَقِيَ رَاكِبًا أَوْ عَلَا أَكْمَةً أَوْ هَبَطَ واديا و من اخر اللیل وفي ادبار الصلوات.).

این بابی است در تلبیه منقولست در صحیح از عبد الله بن سنان و از عمر بن یزید به شصت و چهار سند صحیح و از معاویه بن عمار در اصل تلبیه به سی و هشت سند صحیح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله تلبیه گفتند چنین گفتند و ترجمه اش اینست که چون تو مرا طلب فرمودی ای خداوند من اینک به خدمت آمده ام و ممکن است که چهار مرتبه از این جهت باشد که یک مرتبه حق سبحانه و تعالی طلبیده است، و یک مرتبه حضرت ابراهیم، و یک مرتبه حضرت موسی، و یک مرتبه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و علی جمیعهم و هر سه پیغمبر از جانب حق سبحانه و تعالی طلب کرده اند پس چون حق سبحانه و تعالی چهار مرتبه بندگان را خوانده است هر لیبکی جواب هر یک خواندن باشد و چون حضرت ابراهیم صلوات الله علیه را وقتی فرستادند که عالم همه مشرک بودند هم چنین حضرت خاتم الانبیاء

را صلَّى الله عليه و آله فرستادند که مردمان را به توحید بخوانند و کفار قریش مشرک بودند و شرک را در تلبیه و ذبیحه و قربانی و غیر آن داخل کرده بودند آن حضرت در نفی شرک بسیار می کوشند و می گویند که به خدمت آمده ام که همیشه در خدمت و بندگی باشم ای خداوند من، دیگر به خدمت تو آمده ام ای خداوندی که ترا شریکی و همتایی و نظیری نیست دیگر به خدمت تو آمده ام به درستی و راستی که جمیع کمالات مخصوص تست پس جمیع حمدها مخصوص تست و جمیع نعمتها از تو به خلایق رسیده است و می رسد و در هیچ امری کسی با تو شرکت ندارد، دیگر به خدمت آمده ام ای خداوندی که بلند مرتبگیها از تست و همه را به کمالات و درجات عالیات در دنیا و عقبی تو می رسانی از این جهت در خدمت ایستاده ام و چون آن حضرت را نهایت قابلیت جمیع کمالات عطا فرموده بود و با علی مراتب کمالات رسیده بود بجمیع آن مراتب قانع نمی شدند و تلبیه لبیک ذا المعارج لبیک را بسیار می فرمودند و باین تعطش مامور بودند از جانب منعم حقیقی که فرموده است و «قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا» به آن که علوم اولین و آخرین را به آن حضرت عطا فرموده بودند می فرمودند که بگو ای پروردگار من علم مرا زیاد گردان، و هر مرتبه که به سواری می رسیدند یا بر بلندی بالا می رفتند یا به پستی به زیر می آمدند و در آخر شبها و در عقب نمازها تلبیه را می خواندند، و متابعت آن حضرت سنت است همه کسرا که در این اوقات تلبیه را خوانند و از طلب الهی غافل نباشند و در میان این حالات تلبیه و اذکار و دعوات مطلوبست، و چون آدمی را از همه علایق به سبب این سفر خیر اثر دور کرده اند می باید که بنده غنیمت داند و ساعتی بی یاد حق سبحانه و تعالی نباشد.

بلند کردن صدا در حال تلبیه برای مردان

14,6- (و فی روایة حریر: ان رسول الله صلَّى الله عليه و آله لما احرم اتاه

ص: 523

جبرئیل علیه السلام فقال مر اصحابك بالعجّ والثجّ فالعجّ: رفع الصوت بالتلبية والثجّ نحر البدن).

و به شصت و چهار سند صحیح و به اسانید کالصحیحه از حد حصر بیرون منقولست از حریر از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدند و از غیر حریر و از صادقین صلوات الله علیهما که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله چون محرم شدند جبرئیل علیه السلام از جانب حق سبحانه و تعالی آمد و گفت امر کن اصحابت را به عجّ و ثجّ و عج آواز بلند کردنست از جهة تلبیه و ثج ریختن خون شتران است به نحر یا اعم و ذکر این فرد از جهة اهتمام است، و همین مضمون به اسانید بسیار منقولست و شك نیست در استحباب بلند خواندن تلبیه، و ریختن خون قربانی سنت است و کشتن هدی واجبست در حج تمتع و این عبارت شامل همه است.

6- (و روی ابو سعید المکاری عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

انّ الله عزّ وجلّ وضع عن النساء اربعاً الاجهار بالتلبیه و السعی بین الصّفا و المروة یعنی الهرولة و دخول الكعبة و استلام الحجر الاسود).

و منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه بطرق متکثره کالصحیحه پس ضعف راوی ضرر ندارد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که حق سبحانه و تعالی این چهار چیز را از زنان ساقط گردانیده است یکی بلند خواندن تلبیه که مردان را سنت است و زنان را سنت نیست، و اگر نامحرمی آواز ایشان را بشنود که خوف فتنه باشد حرامست، و بعضی گفته اند که آواز عورتست مطلقاً.

دیگر دویدنست میان صفا و مروه و سعی را بر دو معنی اطلاق می کنند، یکی بر اصل حرکت، و دیگر بر دویدن و سعی بر زنان واجبست و دویدنی که از مردان مطلوبست از زنان مطلوبست نیست و داخل شدن کعبه

ص: 524

و دست رسانیدن بحجر الاسود چون همیشه کثرت هست و مخالفت تستر و عصمت زنان است بنا بر این از ایشان ساقط است.

تلبیه نیاز به وضو ندارد

6- (و روی الحلبي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: لا باس ان تلبى و أنت على غير طهر و على كل حال.)

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که فرمودند که باکی نیست که تلبیه به گویی و طاهر نباشی به آن که بی وضو و جنب باشی و بهر حالی که باشی می توانی گفت چون ذکر حق سبحانه و تعالی است و در همه احوالی ذکر او می توان کرد.

5- (و روی جابر عن ابي جعفر صلوات الله عليه انه قال: لا باس ان يلبى الجنب.)

و مرویست از جابر ثقه که گفت حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که جنب تلبیه بگوید و ظاهرا از کتاب جابر نقل کرده باشد اگر چه در طریق عمرو بن شمر هست ضرر ندارد چون از مشایخ اجازه هست.

جواب دادن با لبیک

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: يكره للرجل ان يجيب بالتلبية اذا نودي و هو محرم.)

و از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که مکروه است که اگر کسی را بخوانند لبیک بگوید چون در حال احرام جواب تلبیه الهی را می گوید جواب دیگری را لبیک گفتن بمنزله شرکست.

6- (و فی خبر: اذا نودي المحرم فلا يقل لبیک و لکن يقول یا سعد.)

و منقولست در صحیح از حماد که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که نیست محرم را که در جواب کسی که او را خواند لبیک بگوید تا تمام شود احرامش حماد گفت عرض نمودم که چه

مرتبه که به زیر آبی از چهار پا بگو، و بهر پستی که بروی و بهر بلندی که بالا روی یا به سواره برسی و در سحرها بلند بگو یعنی آهسته گفتن همیشه مطلوبست و در اینجا بلند کن آوازت را.

و در این حدیث نیست ان الحمد تا به آخر، و ممکن است که بظهور گذاشته باشند، و در هر تلبیه که از طرق خاصه و عامه دیده ام همه این زیادتیه را دارد مگر در صحیح بخاری که در يك حدیث تمام زیادتیه را ندارد و بعضی را دارد، و در آنجا نیز حمل کرده اند اکثر که بظهور گذاشته است راوی و در جمیع تلبیاتی که دیدم خواه در احادیث و خواه در کتب علما لفظ لك ما بین و النعمة و الملك است، و در جائی ندیده ام که بعد از و الملك باشد و ندیدم کسی را که بعد از الملك بگوید از فضلا و عوام با آن که قریب به چهل سالست که مبالغه می کنم و بسیاری اعاده حج کردند چون ظاهر روایات و جوب زیادتیهست و معارضی که دارد این روایتست و روایة معاویة بن عمار و روایة معاویة دلالت ندارد چنانکه مذکور خواهد شد بلکه محتمل الامرین است چون تلبیه کبیر را حضرت بیان می فرمایند آخر می فرمایند که بدان که ناچار است ترا از تلبیات اربعی که در اول کلام مذکور شد و آن واجبست و توحید است و پیغمبران آن را گفته اند و تتمه توحید است.

و تلبیه دیگر با آن تتمه نیست پس ممکن است که با آن تتمه تلبیات اربع باشد یا بدون آن، و در هر حدیثی که تلبیات اربع را گفته اند با آن زیادتیهست مثل صحیح معاویة بن وهب که هیجده سند صحیح منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از مهیا شدن از جهة احرام فرمودند که در مسجد شجره واقع سازید به درستی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله احرام را در مسجد شجره به جا آوردند و

جمعی را می بینی که در مسجد الحرام می گیرند یعنی تلبیه را در مسجد می گویند تو مگو تا به بیداری در جایی که میل نصب کرده اند شما در کجاوها احرام می گیرید و می گویند.

(لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ بِمَتْعَةٍ بِعَمْرَةٍ إِلَى الْحَجِّ)

یعنی به خدمت ایستاده ام که عمره را به جا آورم و محل شوم و تمتع بیابم از هر چه خواهم تا حج. یعنی اظهار حج تمتع در ضمن احرام سنت است اگر خوف نباشد و ظاهراً نهی احرام در مسجد شجره از این جهت وارد شده است که مستحب مؤکد است اظهار کردن حج تمتع را و در مسجد شجره خوف ضرر هست چون همه با همند و در بیدار همه آوازه بلند می کنند کسی متوجه کسی نمی شود و اگر در اینجا خوف بوده باشد بر زبان نمی آورد و در دل می گذراند نیت عمره و نوع حجرا و نیت احرام را.

و در صحیح به سی و هشت سند صحیح از معاویه بن عمار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون فارغ شوی از نماز و نیت احرام بحج تمتع بکنی برخیز و اندک راهی برو و چون به راه افتی خواه پیاده باشی یا سواره تلبیه بگو و تلبیه اینست که

(لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ دَاعِيَا إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ غَفَّارِ الذَّنُوبِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ أَهْلِ التَّلْبِيَةِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ لَبَّيْكَ تَبَدُّئِ وَالْمَعَادِ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تَسْتَغْنِي وَتَفْتَقِرُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ مَرْهُوبَا وَمَرْغُوبَا إِلَيْكَ لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ذَا النِّعْمَاءِ وَالْفَضْلِ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ كَشَّافِ الْكَرْبِ الْعِظَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ لَبَّيْكَ

پس حضرت فرمودند که این تلبیه را در عقب هر نماز واجب و سنتی می گویی و در وقتی که شترت بر خیزد و در وقتی که در بلندی روی یا به پستی روی یا از خواب بیدار شوی، و در سحرها و تا مقدورت باشد تلبیه را بسیار بگو و بلندگو و خصوصا در این اوقات و اگر بعضی از این تلبیات را ترك کنی ضرر ندارد و لیکن اگر همه را بخوانی بهتر است.

و بدان که ناچار است از چهار تلبیه که در اول کلام مذکور شد و آن واجب است و آن توحید است و نفی شریکست و پیغمبران مرسل همه آن تلبیه را گفته اند، و ذا المعارج را بسیار بگو که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله آن را بسیار می گفتند، و اول کسی که تلبیه او را جواب گفتند حضرت ابراهیم علیه السلام بود که گفت به درستی که حق سبحانه و تعالی شما را می خواند که بیاید و حج کنید خانه او را پس هر کسی که توفیق حج یافت یا خواهد یافت از پشت پدران یا شکم مادران همه لَبَّيْكَ گفتند چنانکه گذشت و بدان که عمده دلایل اکثر بر وجوب تلبیات اربع اول و نفی وجوب انّ الحمد و النعمه لك الخ این عبارتست و مذکور شد که دلالت ندارد و مع هذا عبارت فقه رضوی اینست که چون نیت عمره را که کردی تلبیات اربع را آهسته بگو و آن واجبست و می گویی که

(لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَ النَّعْمَةَ لَكَ وَ الْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ).

این چهار تلبیه واجبست و بعد از آن تتمه تلبیه کبیر را گفته است و تلبیه کبیر به نحوی که مذکور شد عبارت شیخ است که از کتاب حسین بن سعید برداشته است و او روایت کرده است از فضاله و صفوان و ابن ابی عمیر از معاویه بن عمار، و کلینی این حدیث را نقل کرده است در صحیح از کتاب ابن

ابی عمیر و صفوان از معاویة بن عمار به همین عبارت مگر در تلبیه که بعضی از عباراتش مقدم مؤخر است.

و عبارت شیخ سه فقره زاید داشت که در کافی نیست، یکی فقره لَبَّيْكَ تَسْتَعْنِي الْخ لَبَّيْكَ اَلِه الْحَق لَبَّيْكَ ذَا النِّعْمَاء الْخ، بنا بر این عبارت شیخ را مقدم ذکر کردم، و در فقه رضوی این فقره هست که لَبَّيْكَ اِنْتَقَرَّبْ اِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ و آلِ مُحَمَّدٍ لَبَّيْكَ، و صدوق در باب سابق مناسک حج بنحو فقه رضوی تصریح کرده است به آن که آن زیادتی داخل تلبیات اربع است و فقراتی که در همه روایات منقولست جمع کرده است و شرح همه در آنجا مذکور خواهد شد اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى.

و چون تلبیه عبارتست متلقى است از شارع و به عربی متلقى است رعایت اعراب و وقف و وصل آن ضرور است و اکثر فضلا تقصیر می کنند و در قرائت می باید که اگر گذرد همزه اللهم را بیندازد و لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ بگویند یا وقف کند و همزه را بگویند و آن چه الحال شایع است نزد عرب و عجم وصل به سکون و وقف به حرکت می کنند می باید که پیش قاری درست بکنند و آن چه اولی است در خواندن اینست که هر جمله يَكْ لَبَّيْكَ در اول و یکی در آخر داشته باشد و بر آن وقف کنند.

دیگر بدان که اکثر متأخرین حتّی شهید ثانی رحمهم الله این تلبیه را که لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ اِن الْحَمْدُ وَالنِّعْمَةُ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ را ذکر کرده اند و بنده تتبع بسیار کردم ندیدم در حدیثی که چنین باشد بلکه اخبار متواتره از عامه و خاصه يَكْ نحو واقع شده مگر در حدیث عمر بن یزید که آن زیادت را نداشت، و مگر در صحیح بخاری که از ملعونه روایت کرده است تا اِنَّ الْحَمْدُ وَالنِّعْمَةُ لَكَ و ما بقی را ذکر نکرده است، و در جمیع کتب عامه و خاصه روایتی ندیدم و شکی نیست در آن که احتمال رای

و اجتهاد در امثال اينها راه ندارد البته حديثى ديده اند و بعضى از قدما به آن عمل نموده اند و جمعى از متاخرين به آن عمل نموده اند، و البته جايز نيست ما را با مثال اين عمل نمودن با وجود احاديث صحيحه متواتره متفق اللفظ و المعنى بر خلاف آن.

مقايسه امت پيامبر با امت موسى

6- (و روى محمد بن القاسم الأستربادي عن يوسف بن محمد بن زياد و علي بن محمد بن سيار عن ابويهما عن الحسن بن علي بن محمد بن علي بن موسى بن جعفر بن محمد بن علي بن الحسين بن علي بن ابي طالب صلوات الله عليهم عن ابيه عن آبائه عن امير المؤمنين صلوات الله عليه قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله: لما بعث الله موسى بن عمران و اصطفاه نجيا و فلق له البحر و نجى بنى اسرائيل و اعطاه التوراة و الالواح راى مكانه من ربه عز و جل فقال يا رب لقد اكرمتنى بكرامة لم تكرم بها احدا من قبلى فقال الله عز و جل يا موسى اما علمت انّ محمد ا افضل عندى من جميع ملائكتي و جميع خلقى قال موسى يا رب فان كان محمد اكرم عندك من جميع خلقك فهل فى آل الأنبياء اكرم من آلى قال الله جلّ جلاله يا موسى ا و ما علمت انّ فضل آل محمد على جميع آل النبيين كفضل محمد صلى الله عليه وآله على جميع المرسلين فقال يا رب فان كان آل محمد كذلك فهل فى امم الانبياء افضل عند امتي ظللت عليهم الغمام و أنزلت عليهم المنّ و السّلموى و فلقت لهم البحر فقال الله جلّ جلاله يا موسى ا ما علمت انّ فضل أمة محمد صلى الله عليه وآله على جميع الامم كفضله على جميع خلقي.

فقال موسى يا رب ليتني كنت اراهم فاوحى الله جلّ جلاله اليه يا موسى انك لن تراهم فليس هذا اوان ظهورهم و لكن سوف تراهم فى الجنان جنات عدن و الفردوس بحضرة محمد صلوات الله عليه وآله

فی نعیما ینقلبون و فی خیراتها یتحبون أفتحبت ان اسمعك كلامهم قال نعم یا الهی قال الله عزّ و جلّ قم بین یدی و اشدد مئزك قیام العبد الذلیل بین یدی الملك الجلیل ففعل ذلك موسى فنادی ربنا عزّ و جلّ یا أمّة محمد صلّی الله علیه و آله فاجابوه کلّهم و هم فی اصلاب آبائهم و ارحام أمهاتهم لیبك اللهم لیبك لیبك لا شريك لك لیبك ان الحمد و التّعمة لك و الملك لا شريك لك لیبك قال الله فجعل الله عزّ و جلّ تلك الاجابة شعار الحیحّ و الحدیث طویل اخذنا منه موضع الحاجة و قد اخرجته فی تفسیر القرآن.

و این حدیث ماخوذ است از تفسیر حضرت امام حسن عسکری که صدوق به سه واسطه از آن حضرت روایت می کند و با استادش که محمد بن قاسم است معاشرت داشته است و او از استادانش و ممکن است که صدوق نیز با ایشان نیز معاشرت داشته باشد و حکم به صحت این خبر کرده است و گفته است که میان من و خدا حجت است یقینا او اعرف بوده است بحال ایشان از ابن غضایری که علما توثیقش نکرده اند صریحا و حال او بر ما ظاهر نیست بلکه ظاهر است که ورع نداشته است و گفته است که مفسّر استرآبادی کذابست به اعتبار نقل این خبر و شك نیست که استرآبادی استرآبادیان را بیشتر از عربان بغداد می شناسد و بغیر از معصوم که جزم می تواند کرد که این تفسیر موضوع است به آن که هر که اندک ربطی بکلام ائمه دارد او را جزم بهم می رسد که این تفسیر از معصوم است.

و صدوق این تفسیر را از محمد روایت کرده است و فحول علماء ما این تفسیر را بما رسانیده اند از ثقات معتمدین تا آن که محدثین این سند را اعلی اسانید می دانند، و از آن جمله يك حدیث را شفاها به يك دیگر رسانیده اند چنانکه خبر داد بما شیخ المحدثین بهاء الملة و الحقّ و الدّین محمد بن الحسین از

پدرش از شیخ زین الدین از شیخ نور الدین علی بن العالی از شیخ شمس الدین محمد پسر عم شهید از شیخ ضیاء الدین علی پسر شیخ شمس الدین محمد بن مکی شهید از پدرش از شیخ فخر الدین محمد بن علامه و سید عمید الدین هر دو از علامه شیخ جمال الملة و الدین حسن از پدرش شیخ سدید الدین یوسف از سید شمس الدین فخر بن معد موسوی. و از شیخ شهید او از مرندی محمد بن صالح از سید فخر از شیخ شاذان از شیخ جعفر بن محمد دوریستی از پدرش از صدوق از محمد بن قاسم بسند متن از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه که روزی حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله به بعضی از اصحاب خود فرمودند که یا عبد الله دوست دار خوبان را از جهة رضای الهی و دشمن دار بدان را از جهة رضای الهی و موالات کن خوبان را فی الله و معادات کن با بدان فی الله زیرا که دوستی حق سبحانه و تعالی حاصل نمی شود مگر با این افعال و هیچ کس مزه ایمان را نمی یابد هر چند نماز و روزه بسیار کند تا چنین نشود که دوستی و دشمنی را خالصا لله کند و در این روز چنین شده است که دوستیها و بدیها [و برادریها] از جهة دنیا است اگر نفع دنیوی از یکدیگر می یابند دوستی می کنند و اگر نمی یابند با یکدیگر دشمنی می کند و دوستی و دشمنی که بواسطه دنیا باشد و دفع عذاب الهی نمی کند و ثواب الهی از آن بهم نمی رسد.

پس آن شخص گفت یا رسول الله من چگونه بدانم که دوستی و دشمنی من لله است و دوست خدا کیست که من با او دوستی کنم و دشمن خدا کیست تا من با او دشمنی کنم پس حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله اشاره به حضرت امیر المؤمنین کردند و فرمودند که او را می بینی گفت بلی حضرت فرمودند که دوست او دوست خداست با او دوستی کن و دشمن او دشمن خداست با او دشمنی کن با دوست او دوستی کن اگر چه پدرت را کشته باشد و

با دشمن او دشمنی کن اگر چه پدرت یا فرزندت باشد، و علماء ما در اجازات شفاهی این حدیث را تیمنا و تبرکا می نویسند، و حق آن است که این تفسیر گنجی است از گنجهای حق سبحانه و تعالی و إن شاء الله تعالی چیزی از آن فوت نخواهد شد و همگی در مجمع البحرین مذکور خواهد.

شد رفتیم بر سر شرح حدیث متن که حضرت آن را در تفسیر الحمد لله رب العالمین ذکر فرموده اند، و صدوق بتقریب تلبیه ذکر کرده است که روایت کرد از جهة من محمد بن قاسم مفسر از یوسف و علی و ایشان از پدران خود و صدوق یا مفسر مدح هر چهار کرده اند که از شیعیان امامیه بوده اند و در آن وقت زیدیه بر استرآباد غالب بودند، و حسن بن زید علوی والی بود و زیدی بود و زیدیه به او تعلیم می کردند و تحریر می نمودند بر قتل شیعیان پدران ایشان، اهل و عیال خود را از خوف این علوی برداشته به خدمت حضرت امام حسن عسکری صلوات الله علیه بردند و عیال خود را در کاروانسرا گذاشته به خدمت حضرت رفتند و چون حضر ایشان را دیدند فرمودند که خوش آمدید جمعی که بازگشت شما بسوی ماست و پناه بما آورده اید حق سبحانه و تعالی سعی شما را قبول فرمود و خوف شما را مبدل ساخت به ایمنی و دفع شر دشمنان شما کرد بخاطر جمع بر کردید به خانه خود.

ایشان تعجب نمودند از فرموده حضرت و گفتند که ما شك نداشتیم در صدق حضرت و چون پدران ما برگشتند و ما را در خدمت حضرت گذاشتند که تحصیل علم کنیم حضرت فرمودند که چون خبر خیر می رسد شما را تعلیم خواهم کرد تفسیر قرآن مجید، و اندک زمانی گذشت خبر خوشحالی رسید به نحوی که حضرت خبر داده بودند و اتفاقا یکی از علما و زهاد زیدیه را به گمان تشیع کشته بود و از کرده خود پشیمان شده و توبه

کرده بودند و نذر کرده که دیگر متعرض شیعیان نشود، و امانی نوشته بود از جهة پدران ما و اموال ایشان را پس داده بود و ما در خدمت حضرت می بودیم و حضرت وظیفه ما فرمودند که هر روز چیزی از تفسیر املا فرمایند و ما نوشتیم.

و از آن جمله است که روایت کرد حضرت امام حسن عسکری و آن حضرت از پدرش از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیهم که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند که چون حق سبحانه و تعالی موسی علیه السلام را به رسالت فرستاد و او را برگزید و کلیم و همراز خود گردانید و دریا را از جهة او شکافت و بنی اسرائیل را نجات داد از دست فرعون و فرعونیان و حق سبحانه و تعالی تورا و الواح را به او کرامت کرد، و دید که حق سبحانه و تعالی او را چنین کرامتها کرد گفت ای پروردگار من کرامتی چند بمن کردی که هیچ کس را پیش از من کرامت نکردی پس حق سبحانه و تعالی فرمود که ای موسی آیا نمی دانی که محمد نزد من گرامی تر است از جمیع فرشتگان من و جمیع خلائق که آفریده ام.

موسی گفت که ای پروردگار من اگر محمد نزد تو بزرگوarter است از جمیع مخلوقات تو پس آیا در آل پیغمبران کسی هست که گرامی تر از آن من باشد حق سبحانه و تعالی فرمود که ای موسی آیا نمی دانی که فضیلت آل محمد بر آل جمیع پیغمبران مانند افضلیت محمد است بر جمیع پیغمبران موسی گفت ای پروردگار من اگر آل محمد چنین اند آیا در امتهای پیغمبران کسی فاضلتر هست نزد تو از امت من، ابر را بر ایشان سایبان کردی، ترنجبین و مرغ بریان از جهة ایشان فرستادی، دریا را از جهة ایشان شکافتی پس خطاب رسید که یا موسی آیا نمی دانی که افضلیت امت محمد بر جمیع امتان پیغمبران مثل افضلیت محمد است بر جمیع خلق من پس موسی گفت

کاش من ایشان را می دیدم خطاب رسید که یا موسی تو در ظاهر ایشان را نخواهی دید که الحال وقت ظهور ایشان نیست و لیکن عن قریب ایشان را خواهی دید در بهشتها در جنات عدن و در جنت فردوس و در حضور محمد صلی الله علیه و آله که در نعمتهای این باغستانها تنعم کنند و با حوران آنجا تعیش و تنعم کنند آیا می خواهی که کلام ایشان را بشنوی موسی گفت بلی ای خداوند من خطاب رسید که ای موسی بایست نزد من و کمرت را در بند مانند ایستادن بنده ذلیل در برابر پادشاه عظیم الشان موسی باین نحو ایستاد.

پس حق سبحانه و تعالی فرمود که ای امت محمد پس همه جواب دادند در پشتهای پدران و رحمهای مادران باین تلبیه، و لَبَّيْكَ آخِر در بعضی نسخ هست چنانکه در تفسیر مذکور است و در بعضی نسخ نیست چنانکه در امالی نیست پس حق سبحانه و تعالی این جواب را شعار و علامت حاجیان گردانید بنا بر این سنت است بلند گفتن تا اظهار کنند این معنی را، و حدیث طولانی بود آن چه مطلوب بود از آن که آن تلبیه و علتش بود در اینجا ذکر کردم و تمام در تفسیر قرآن ذکر کرده ام و در ضمن تفصیل کتب صدوق تفسیر قرآن مذکور است در فهرست شیخ و نجاشی و الیوم در میان نیست مثل اکثر کتب او و اکثر کتب علمای ما و تفاسیری که اصحاب ما نوشته اند.

و تتمه این حدیث در تفسیر و در سایر کتب صدوق اینست که پس حق سبحانه و تعالی فرمود که ای امت محمد نسبت به شما چنین قضا کرده ام که رحمت من سابق باشد بر غضبم و عفو من از شما بیش از عقاب من باشد شما را دعای شما را مستجاب کردم پیش از آن که از من طلب کنید و بخشش من بر شما پیش از سؤال شماست از من، مقرر گردانیده ام که هر که از شما از دنیا بیرون رود با شهادتین و راست گو باشد هر چه را گوید و افعال خود را درست

به جا آورد و اعتقاد داشته باشد که علی بن ابی طالب برادر او و وصی و جانشین اوست و آن حضرت را امام خود داند و اطاعت آن حضرت را بر خود واجب داند مثل اطاعت محمد صلی الله علیه و آله و اعتقاد داشته باشد که یازده فرزند علی بر گزیدگان خداوند عالمیاند و معصومانند و آیات عجیبه الهی و دلایل و براهین وجود واجب الوجود و علم و قدرت و اراده اویند، و ایشان را واجب الاطاعه خود داند ایشان را داخل می کنم در بهشت خود اگر چه گناهان ایشان مثل کف دریاها باشد.

حضرت فرمودند که چون حق سبحانه و تعالی پیغمبر ما را مبعوث گردانید فرمود که یا محمد «وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ الْخِ» یعنی یا محمد تو حاضر نبودی در جانب کوه طور که امت را ندا کردیم و این کرامتها به ایشان کردیم پس حق سبحانه و تعالی به حضرت محمد صلی الله علیه و آله فرمود که بگو الحمد لله رب العالمین که مرا این فضیلت کرامت کرد و خطاب به امت آن حضرت فرمود که شما نیز بگوئید الحمد لله رب العالمین که ما را باین فضیلت از جمیع عالمیان برگزید و نداد به کسی آن چه عطا فرمود بما ظاهرا مراد این باشد که چون حق سبحانه و تعالی در این سوره تعلیم می فرماید بندگان خود را که چگونه حمد او کنند تعلیم نیز فرموده است که چون حمد الهی کنند همه نعمتهای او را منظور دارند و اعظم نعمتها ایمان است اول او را حمد کنند به این نعمت و بعد از آن بر سایر نعم.

من الرفث و الفسوق و الجدل في الحج

بعضی از محرمات احرام

6- (روى محمد بن مسلم و الحلبي جميعا عن ابي عبد الله صلوات الله عليه:

في قول الله عز و جل الْحَجُّ أَشَدُّ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ جلاله اشترط على الناس شرطا و شرطا لهم شرطا فمن و في لله و في الله له فقالا له فما الذي اشترط عليهم و ما الذي شرط لهم فقال اما الذي اشترط عليهم فانه قال «الْحَجُّ أَشَدُّ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ» و اما ما شرط لهم فانه قال «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى» قال يرجع لا- ذنب له، فقالا- له أ رأيت من ابتلى بالفسوق ما عليه قال لم يجعل الله له حدا يستغفر الله و يلبي فقالا له فمن ابتلى بالجدال ما عليه فقال اذا جادل فوق مرتين فعلى المصيب دم يهريقه شاة و على المخطئ بقرة.)

این بابی است در بیان آن چه واجبست بر محرم اجتناب از آن که آن جماع است و دروغست و مجادله است به گفتن لا و الله و بلی و الله به اسانید صحیحه منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در تفسیر قول حق سبحانه و تعالی که ماههای حج ماهی چند است معلوم که آن شوال است و ذو القعدة و کل ذی الحجة یا نه روز یا ده روز

چنانکه گذشت پس کسی که در این ماههای حج را بر خود لازم سازد با حرام و تلبیه پس بر او لازمست که جماع نکند و دروغ نگوید و مجادله نکند در حالت احرام بحج.

حضرت فرمودند که بتحقیق که حق سبحانه و تعالی بر مردمان شرطی کرده است که آن را به جا آورند و از جهة ایشان نیز بر خود شرطی فرموده است پس کسی که بشرط خدا وفا کند حق سبحانه و تعالی نیز بشرطی که بر خود فرموده است البته وفا خواهد فرمود پس هر دو به حضرت عرض نمودند که حق سبحانه و تعالی بر ایشان چه شرط فرموده است و از جهة ایشان چه شرط نموده است حضرت فرمودند که اما آن چه بر ایشان شرط فرموده است اینست که فرموده است که حجرا در ماهی چند می باید واقع سازد و پس کسی که احرام گیرد به آن که نیت کند و تلبیه بگوید پس می باید که جماع و فحش و دروغ و مجادله را واقع نسازد در احرام بحج یا اعم از حج و عمره که حج بمعنی زیارت باشد یا آن که عمره بمنزله جزو حج است، و اما آن چه از جهة ایشان شرط فرموده است آنست که فرموده است که هر که تعجیل کند و در این دو روز روانه شود از منی یا به عالم بالا بر او گناهی نمی ماند، و کسی که تاخیر کند تا روز سیزدهم یا بماند در دنیا مدتی بر او گناهی نیست اگر در این دو سه روز که مانده است گناهان کبیره نکند حضرت فرمودند که بر می گردد بی گناه و گناهان او همه آمرزیده می شود پس عرض نمودند که اگر کسی مبتلا شود به آن که دروغ بگوید چه کفاره می دهد [بدهد] حضرت فرمودند که حق سبحانه و تعالی کفاره مقرر فرموده است در دروغ استغفار می کند و تلبیه می گوید از جهة عقد احرامش، دیگر عرض نمودند که اگر کسی مبتلا شود به گفتن لا و الله و بلی و الله چه

کفاره دارد فرمودند که اگر زیاده شود از دو مرتبه گفته باشد که سه مرتبه باشد و راست گفته باشد گوسفندی می کشد و به فقرا می دهد، و اگر دروغ گفته باشد گاوی می دهد، و عبد از این تفصیل خواهد آمد که در دو مرتبه گاو می دهد ممکن است این حدیث را حمل کرده اند در صورتی که دو مرتبه واقع شده باشد به آن که جمله و علی المخطی بر سر خود باشد و این بعید است یا آن که مخیر باشد و بعد از این خواهد آمد تفسیر این آیه و روایاتی که واقع شده است در تفسیر آن و ظاهر آنست که این تفسیر بطن آیه باشد.

(و قال ابی رضی اللہ عنہ فی رسالته إلیّ اتق اللّٰه فی احرامک الکذب و الیمین الکاذبة و الصادقة و هو الجدل، و الجدل قول الرّجل لا و اللّٰه و بلی و اللّٰه فان جادلت مرّة او مرّتين و أنت صادق فلا- شیء علیک و ان جادلت ثلثا و أنت صادق فعلیک دم شاة فان جادلت مرّة کاذبا فعلیک دم شاة و ان جادلت مرّتين کاذبا فعلیک دم بقرة و ان جادلت کاذبا ثلثا فعلیک بدنة و الفسوق الکذب فاستغفر اللّٰه منه.)

و پدرم در رساله که بسوی من فرستاده بود گفته بود و عبارت فقه رضویست که آن حضرت صلوات اللّٰه علیه می فرمایند که پرهیز کن در حالت احرامت از دروغ که فسوقی است که حق سبحانه و تعالی فرموده است، و پرهیز کن از قسم دروغ و راست و آن جدالی است که حق سبحانه و تعالی از آن نهی فرموده است.

و در فقه این عبارت موجود است که

الَّذی نهاه اللّٰه و اتق الصّدید). و از شکار پرهیز کن و جدال در لغت اگر چه مجادله کردنست و نزاع کردن و لیکن مراد الهی در اینجا لا و اللّٰه و بلی و اللّٰه گفتن است بنا بر مشهور پس اگر

يك مرتبه يا دو مرتبه يكي از اين دو عبارت را راست به گويي بر تو كفاره نيست و ظاهرش آنست كه گناه تو نيز نباشد و ظاهر آيه و اخبار حرمت است اگر چه كفاره واجب نيست، و اگر سه مرتبه جدال كني و راست قسم ياد کرده باشي بر تو است گوسفندي بكشي و اگر دو مرتبه قسم دروغ گفته باشي بر تست گاوي بكشي و اگر سه قسم دروغ گفته باشي بر تست كه شترى بكشي پنج ساله پا در شش، و فسوق كه حق سبحانه و تعالى از آن نهى فرموده است دروغ گفتن است بي قسم و واجبست كه طلب مغفرت كند از حق سبحانه و تعالى بواسطه آن، و در فقه رضوي هست كه يك كف گندم بده بدان كه روايات مختلف است در اين حكم و چون صدوق حكم به صحت اين كتاب کرده است اكثر اصحاب متابعت او کرده اند از آن جمله در صحيح بطريق متعدده از معاوية بن عمار منقولست كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه هر گاه محرم شوي بر تست كه مخالفت الهى نكني و حق سبحانه و تعالى را بسيار ياد كني و سخن نگويي مگر سخن خير به درستي كه از جمله اتمام حجست كه آدمي زبانش را نگاه دارد از سخن گفتن مگر سخني كه واجب يا سنت باشد چنانكه حق سبحانه و تعالى فرموده است كه جماع نكنند و دروغ نگويند و دشنام ندهند و لا و الله و بلى و الله نگويند، و بدان كه هر گاه شخصى سه قسم پي در پي ياد كند در احرام در يك جا جدل کرده است و گوسفندي مى كشد و تصدق مى كند آن را، و اگر يك قسم دروغ ياد كند گوسفندي مى دهد پس فرمودند كه پرهيز كن از فخر كردن با يكديگر و بر تست كه پرهيزكاري داشته باشي كه ترا از محرمات الهى نگاه دارد و اگر كلمه قبيح بزبانتي جاري شده باشد چون به خانه كعبه رسي تدارك كن آن را به خواندن قرآن و اذكار تا كفاره آن باشد و اين معنى

داخل است در قول حق سبحانه و تعالی **ثُمَّ لِيُقْضَىٰ لَهُمْ وَّ لِيُؤْفُوا** چنانکه خواهد آمد و مراد از جدال لا- و الله و بلی و الله است و قسمتهای دیگر جدال نیست.

و در احادیث صحیحه وارد شده است که در جدال کاذب شتر می دهد و در احادیث صحیحه وارد شده است که گاو می دهد، و علماء گاو را حمل کرده اند بر دو مرتبه و شتر را بر سه مرتبه و ظاهرا زیاده از يك قسم دروغ در يك مجلس مخیر باشد میان گاو و شتر و عمل به تفصیل بد نیست و الله تعالی يعلم، و از خبر معاویه ظاهر شد که مراد از آیه کریمه که **وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ** آنست که حج و عمره را تمام به جا آورید.

و در حدیث صحیح از عبد الله بن سنان منقول است در تفسیر این آیه که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اتمام هر دو به آنست که رفت و فسوق و جدال در آن واقع نسازند و این را سه معنی گفته اند، یکی آن چه گذشت که تمام واقع سازند به آن که مخالفت الهی مطلقا در آن واقع نشود بلکه همیشه به یاد او باشند، و افعالش را به نحوی که شارع فرموده است واقع سازند، دویم آن که هر گاه شروع کنند در حج و عمره اگر چه سنت باشد واجبست که تمام کنند و به شروع واجب می شوند و در حج عمره سنت غیر از احرام همه را بقصد و جوب بفعل آورد، و سیم آن که حج و عمره شما واجبست که آن را خالصا لله بفعل آورید و منافاتی نیست میان هر سه و روایات بر همه وارد شده است.

جماع در احرام

(و الرّفث الجماع فان جامعته و أنت محرم فی الفرج فعليك بدنة و الحجّ من قابل و يجب ان تفرّق بينك و بين أهلك حتّى تقضى المناسك ثمّ تجتمعان فان اخذتما على طريق غير الّذى كنتما اخذتما

ص: 542

فيه عام اول لم يفرّق بينكما و تلزم المرأة بدنة اذا جامعها الرجل فان اكرهها لزمته بدنتان و لم يلزم المرأة شيء فان كان جماعك دون الفرج فعليك بدنة و ليس عليك الحجّ من قابل.)

و عبارت فقه رضوی که مراد از رفت در آیه جماع است چنانکه در احادیث صحیحه از معاویه بن عمار و در صحاح علی بن جعفر و سلیمان بن خالد واقع است که رفت جماع است هر چند در لغت بمعنی فحش نیز آمده است، و در اینجا نیز ممکن است که هر دو مراد باشد و لیکن ظاهر این اخبار آنست که مراد از آن جماع باشد و بس پس اگر در حالت احرام جماع کنی در فرج زن بر تست که کفاره آن يك شتر بکشی و تصدق کنی و سال دیگر حج کنی، و چون بان موضع رسی در سال آینده که در سال گذشته این خطا در آنجا از شما صادر شده است می باید که از هم جدا شوید یعنی با آن زن در جائی تنها نباشید مبادا شیطان مرتبه دیگر دست یابد، و از هم جدا می شوید تا افعال حجرا تمام به جا آورید بعد از آن اگر با هم باشید خوبست پس اگر در سال آینده از راه دیگر بروید نیست که از هم جدا شوید و بر زن نیز يك شتر واجبست که به کفاره جماع بکشد و تصدق کند آن را و اگر مرد به اکراه با زن مجامعت کند بر مرد لازم است که دو شتر بدهد یکی از جهة خودش و دیگری به تحمل از جانب زن و بر زن چیزی لازم نمی شود، و اگر جماع در غیر فرج باشد لازمست او را که بدنه بدهد و حج در سال آینده لازم نیست که به جا آوری.

بدان که به سبب احرام محرمات همه حرام می شود و هیچ فعلی سبب فساد حج نمی شود و هر يك کفاره دارد که می دهد و حجش صحیح است مگر جماع که سبب فساد حج است و هر فعلی را که ناسیا یا جاهلا بفعل

آورد گناهان کفاره نمی باید داد مگر صید را که در هر حالی که باشد کفاره می دهد، و بر جمیع آن چه مذکور شد احادیث صحیحه وارد شده است و اگر خواهی رجوع به روضه المتقین کن که اکثر مطالب را در آنجا به تواتر رسانیده ام.

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ان وقعت على أهلك بعد ما تعقد الاحرام وقبل ان تلبي فلا شيء عليك.).

و منقولست به اسانید صحیحه که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که اگر بعد از نیت احرام پیش از آن که تلبیه را به گویی با اهل خود جماع کنی بر تو چیزی نیست.

(و ان جامعته و أنت محرم قبل ان تقف بالمشعر فعليك بدنة و الحج من قابل و ان جامعته بعد وقوفك بالمشعر فعليك بدنة و ليس عليك الحج من قابل.)

عبارت فقه رضوی است، و ظاهرا همه از رساله است و پدرش گاهی در میان عبارت فقه احادیث ذکر می کند، و در اینجا چنین کرده است که اولاً عبارت فقه را ذکر کرده است و حدیث آن حضرت را در میان در آورده و ممکن است که حدیث را صدوق در آورده باشد و باز بر سر عبارت فقه رفت که اگر جماع کنی در حال احرام پیش از وقوف مشعر شتر می دهی به کفاره و سال آینده حج می کنی و اگر جماعت بعد از وقوف مشعر باشد يك شتر می کشی و تصدق می کنی آن را و سال دیگر بحج نمی باید کرد و بر این مضمون احادیث وارد شده است.

(و ان كنت ناسيا او ساهيا او جاهلا فلا شيء عليك)

و اگر از روی نسیان یا سهو یا جهل به مسأله جماع کرده باشی بر تو چیزی نیست، و احادیث صحیحه وارد شده است که بر جاهل چیزی نیست و سهو و نسیان

از افراد جاهل است با آن که در احادیث صحیحیه وارد شده است که سهو و نسیان مرفوع القلم است از ایشان، و نسیان آنست که فراموش کند که محرم است و جماع کند، و سهو آنست که شك داشته باشد که تلبیه گفته است یا نیت کرده است و جماع کند و بعد از آن به خاطرش رسد که احرام گرفته بوده است، و جاهل آنست که نمی داند که محرم را حرام است جماع کردن.

نگاه محرم به نامحرم

6- (و: ساله ابو بصیر عن رجل واقع امرأته و هو محرم قال علیه جزور کوماء فقال لا یقدر قال ینبغی لأصحابه ان یجمعوا له و لا یفسدوا حجّه علیه.)

و منقولست در موثق که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که جماع کند با زن خود در حال احرام حضرت فرمودند که بر اوست شتری که کوهانش بزرگ باشد عرض کردم که اگر چیزی نداشته باشد فرمودند که سنت است که مصاحبان از زر بر سر هم گذارند و از جهة او شتر بخرند و نگذارند که حجش فاسد شود و معمولست بر جماع بعد از وقوف مشعر، و ممکن است که شامل همه صور باشد چون همه مشترکند در بدنه اگر چه پیش از مشعر اعاده باید کردن و از این باب بسیار است.

(و ان نظر محرم إلی غیر اهله فانزل فعلیه جزور او بقرة فان لم یقدر فشاة.)

و منقولست در صحیح از زراره که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرمی نظر کند بغیر اهل خود و انزال منی کند بر او لازم است که شتری یا گاوی بدهد و اگر قدرت نداشته باشد گوسفندی بدهد.

ص: 545

(و اذا نظر المحرم إلى المرأة نظر شهوة فليس عليه شيء فان لمسها فعليه دم شاة فان قبلها فعليه دم شاة فان اتى المحرم اهله ناسيا فلا شيء عليه انما هو بمنزلة من اكل في شهر رمضان و هو ناس.)

و هر گاه محرمی نظر کند بزنی خودش و ظاهرا امرأته بوده است و نساخ چنین کرده اند اگر چه المرأة نیز صحیح است که الف و لام عهد باشد یعنی نظر کند بزنی خود از روی شهوت بر او چیزی لازم نیست و ظاهرا مراد آنست که نظر کند و انزال کند، و اگر دست به بدن زنش بمالد از روی شهوت پس بر اوست که گوسفندی بدهد، و اگر زنش را ببوسد گوسفندی بکشد و به فقرا می دهد، و در هر جا که کفاره می دهد می کشد و به فقرا می دهد، و اگر با زنش جماع کند از روی نسیان بر او چیزی نیست و بمنزله کسی است که در ماه رمضان ناسیا بخورد.

و منقولست در صحیح از معاویة بن عمار که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که نظر کند به اهل خود و از او منی بیاید یا مذی بیاید حضرت فرمودند که بر او چیزی نیست باید که غسل کند و استغفار کند از پروردگار خود که از تقصیر او در گذرد، و اگر زنش را بردارد بی شهوت و از او منی بیاید بر او چیزی نیست، و اگر زنش را از روی شهوت بردارد یا دست بر بدن او مالد از روی شهوت و از او منی یا مذی بیاید بر اوست که گوسفندی بکشد.

و فرمودند در محرمی که نظر به زنش کند یا او را از شتر به زیر آورد بر اوست که گوسفند بکشد، و فرمودند در محرمی که نظر به زنش کند یا او را از شتر به زیر آورد بر اوست که شتری بکشد.

و در صحیح از زرارہ منقولست از حضرت امام محمد باقر صلوات الله

علیه در محرمی که جماع کند با اهلش از روی نیشان حضرت فرمودند که بر او چیزی نیست و بمنزله کسی است که در ماه رمضان از روی فراموشی چیزی بخورد، و ظاهرا صدوق مضمون حدیث اول و متن ثانی را ذکر کرده باشد.

و در صحیح از مسمع منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که کار بر محرم تنگ است کسی که زنش را ببوسد بی شهوت در حال احرام بر اوست که گوسفندی بکشد و کسی که زنش را از روی شهوت ببوسد و منی از او بیاید شتری می دهد و استغفار می کند، و اگر از روی شهوت نظر کند به زنش و از او منی بیاید شتری می کشد و اگر دست به بدن زنش رساند یا او را در بغل گیرد در وقت سوار کردن و به زیر آوردن بی شهوت بر او چیزی نیست.

و در صحیح از عبد الرحمن بن حجاج منقولست که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از محرمی که با اهل خود بازی کند بی آن که جماع کند تا از او منی بیاید یا در ماه رمضان چنین کند حضرت فرمودند که بر هر دو کفاره ماه رمضان است که بنده آزاد کند یا دو ماه پی در پی روزه بدارد یا شصت مسکین را طعام دهد به تخییر یا ترتیب چون از این حدیث ظاهر نمی شود و احوط عمل باین دو خبر است چون احادیث دیگر قریب به این ها وارد شده است و حمل به تخییر و استحباب اغلظ می توان کرد.

6- (و: سال ابو بصیر ابا عبد الله صلوات الله علیه عن رجل محرم نظر إلى ساق امرأة أو إلى فرجها فامنى فقال ان كان موسرا فعليه بدنة و ان كان وسطا فعليه بقرة و ان كان فقيرا فعليه شاة و قال اني لم اجعل عليه هذا

لأنّه امني و لكنّي جعلته عليه لأنّه نظر إلى ما لا يحلّ له).

و در موثق كالصحيح منقولست از ابو بصير كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از مرد محرمي كه نظر كند به ساق پای زني يا نظر كند به فرج زني و از او مني بيايد حضرت فرمودند كه اگر مالدار باشد شتري مي كشد و اگر ميانه حال باشد گاوي مي كشد و اگر فقير باشد گوسفندي مي كشد، و فرمودند كه آن چه بر او لازمست نه به سبب مني آمدنست و بس، بلكه بر او مقرر ساختم اين ترتيب را از جهة آن كه نظر كرده است به چيزي كه او را حلال نبود نظر كردن بر آن، و بحسب ظاهر مخالفت دارد با خبر زراره كه گذشت و مي توان گفت كه اندكي مشكلتر است عمل به اين حديث به اعتبار نظر كردن به فرج اجنبيه يا ساق بخلاف سابق كه نظر كردنست به اجنبيه و حمل كرده مي شود بر غير ساق و فرج.

مس از روی شهوت

6- (و: سالة محمد بن مسلم عن الرجل يحمل امرأته او يمسه فامني او أمذي فقال ان حملها او مسها بشهوة فامني او لم يمن او أمذي او لم يمد فعليه دم شاة يهريقه و ان حملها او مسها بغير شهوة فليس عليه شيء امني او لم يمن أمذي او لم يمد).

و منقولست كالصحيح و در صحيح و موثق كالصحيح كه محمد گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از شخصي كه زن خود را بر مي دارد و يا دست به بدن او مي رساند و مني يا مذي از او مي آيد حضرت فرمودند كه اگر زنش را از روی شهوت و خواهش يا مس كند بدن او را و مني از او بيايد يا نيايد و مذي از او بيايد يا نيايد گوسفندي را مي كشد و به فقرا مي دهد، و اگر او را بردارد يا مس كند بي شهوت چيزي بر او نيست خواه مني از او بيايد يا نيايد.

ص: 548

و خواه مذی از او بیاید یا نیاید و در موثق از ابو بصیر منقولست که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه از شخصی که سخن زنی را بشنود از عقب دیواری و او محرم باشد و ذوقش به هم رسد تا از او منی بیاید فرمودند که باکی نیست.

و کالصحیح منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه در محرمی که گوش دهد به جانب شخصی که با زنش جماع کند و او را منی بیاید فرمودند که باکی نیست و محمولست هر دو حدیث بر آن که عادتش نباشد که از امثال اینها او را منی بیاید و الا مشکل است چون بمنزله استمناست.

و در موثق از آن حضرت منقولست که سؤال کردند از محرمی که مادرش را ببوسد فرمودند که باکی نیست این بوسه مرحمت است آن چه بد است بوسه شهوتست.

اگر کفاره نداشت

(و اذا وجبت علی المحرم [الرجل] بدنة فی كفارة فلم یجدها فعليه سبع شياه فان لم یقدر صام ثمانية عشر یوما بمكة او فی منزله.)

منقول است در صحیح از داود رقی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه شتری بر شخصی واجب شود در کفاره و نیابد شتر را بر اوست که هفت گوسفند بکشد و اگر قدرت نداشته باشد هیجده روز روزه می گیرد در مکه یا در منزلش.

(و ان طفت بالبيت و الصفا و المروة و قد تمتعت ثم عجلت فقبلت اهلك قبل ان تقصّر من رأسك فانّ عليك دما تهريقه و ان جمعت فعليك جزور او بقرة.)

و در صحیح منقولست از حلبی که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم از شخصی که حج تمتع کند و چون طواف و

سعی و عمره را به جا آورد پیش از آن که موسی از سر بگیرد زن خود را ببوسد حضرت فرمودند که گوسفندی می کشد و اگر پیش از تقصیر جماع کند بر اوست که شتری یا گاوی را بکشد و صدوق حاصل معنی را بعنوان خطاب ذکر کرده است.

6- (و روی ابن مسکان عن ابی بصیر قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن المحرم يريد ان يعمل العمل فيقول له اصحابه و الله لا تعمله فيقول و الله لأعملته فيحالفه مرارا فيلزمه ما يلزم صاحب الجدل فقال لا انما اراد بهذا اكرام اخيه انما يلزمه ما كان لله عز و جل معصية).

و در صحیح منقولست از ابو بصیر که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از محرمی که خواهد کاری بکند پس اصحاب او در کافی صاحب است و این بهتر است که صاحب و رفیقش به او می گوید که و الله این کار را مکن او قسم خورد که و الله نمی کنم از جهة رضای تو و در بعضی از نسخ و قرائت و الله لا علمته است به آن که صاحبش گوید و الله تو این جفا را مکش که ما خود می کنیم و او می خواهد که این خدمت را به جا آورد می گوید که و الله که این خدمت را من می کنم و مکرر رفیقش می گوید مکن و قسم می دهد او را و او قسم یاد می کند که من می کنم آیا کفاره که بر صاحب جدال لازم است بر او لازم می آید و اگر راست باشد در سه مرتبه گوسفندی می کشد و اگر دروغ گوید در سه مرتبه شتری می کشد حضرت فرمودند که نه زیرا غرض او تعظیم و اکرام برادر مؤمن است و این عبادتست و کفاره وقتی می باید داد که قسمش مخالف الهی باشد مثل قسم اخبار که اگر دروغ قسم خورد غموس است و از گناهان کبیره است و اگر راست قسم خورد باز منهی عنه است و حق سبحانه و تعالی فرموده است که *وَ لَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ* یعنی خداوند خود را در معرض قسمهای خود در میاورید بلا و الله و بلی و الله چنانکه خواهد آمد در خبر ابو بصیر و غیره حاصل آن که جدال خبر است و این قسم انشاء است و در قسمی [وقتی] که خبر است جدال می رود نه در انشاء یا آن که چون لفظ لا و الله و بلی و الله نیست کفاره ندارد و آن چه معصیت است این دو لفظ است نه معنی این.

و در صحیح منقولست از ابو بصیر که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که خواهد کاری بکند پس اصحاب او در کافی صاحبه است و این بهتر است که صاحب و رفیقش به او می گوید که و الله این کار را مکن او قسم خورد که و الله نمی کنم از جهة رضای تو و در بعضی از نسخ و قرائت و الله لا علمته است به آن که صاحبش گوید و الله تو این جفا را مکش که ما خود می کنیم و او می خواهد که این خدمت را به جا آورد می گوید که و الله که این خدمت را من می کنم و مکرر رفیقش می گوید مکن و قسم می دهد او را و او قسم یاد می کند که من می کنم آیا کفاره که بر صاحب جدال لازم است بر او لازم می آید و اگر راست باشد در سه مرتبه گوسفندی می کشد و اگر دروغ گوید در سه مرتبه شتری می کشد حضرت فرمودند که نه زیرا غرض او تعظیم و اکرام برادر مؤمن است و این عبادتست و کفاره وقتی می باید داد که قسمش مخالف الهی باشد مثل قسم اخبار که اگر دروغ قسم خورد غموس است و از گناهان کبیره است و اگر راست قسم خورد باز منهی عنه است و حق سبحانه و تعالی فرموده است که **وَ لَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ** یعنی خداوند خود را در معرض قسمهای خود در میاورید بلا و الله و بلی و الله چنانکه خواهد آمد در خبر ابو بصیر و غیره حاصل آن که جدال خبر است و این قسم انشاء است و در قسمی [وقتی] که خبر است جدال می رود نه در انشاء یا آن که چون لفظ لا و الله و بلی و الله نیست کفاره ندارد و آن چه معصیت است این دو لفظ است نه معنی این.

مفاخره در حج

6- (و روی معاویه بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اتق المفاخرة و عليك بورع يحجزك عن معاصي الله عزّ و جلّ فانّ الله عزّ و جلّ يقول «**ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ**») و من التّفث ان تتكلّم في احرامك بكلام قبيح فاذا دخلت مكة فطفت البيت تكلمت بكلام طيب و كان ذلك كفارة لذلك).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند بعد از آن که از پیش از آن که گذشت از حکم جدال فرمودند که آنها را بفعل آورد، و پرهیز در حال احرام از تفاخر کردن بر یکدیگر بحسب و نسب، و بر تو باد بتقوی و پرهیزی که آن مانع باشد ترا از مخالفتهای الهی زیرا که اینها قبیح است نزد عقلا و حق سبحانه و تعالی فرموده است که پس قضا و تدارک کنید چرکینهای خود را و از جمله ناخوشیها آنست که در حال احرام سخنان قبیح گفته باشی پس چون داخل مکه شوی و خواهی که طواف کنی سخنان نیکو بگو که این سخنان خوب از دعاها و قرآن و ذکر کفاره آن سخنان بد باشد.

احرام در دو ثوب یمنی

14,6- (روی معاویة بن عمار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: كان ثوبا رسول الله صَلَّى الله عليه و آله اللذان احرم فيهما يمانيين عبري و ظفار و فيهما كفن.).

این بابی است در بیان آن چه جایز است احرام گرفتن در آن و آن چه جایز نیست به اسانید متکثره صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که دو جامه که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله علیه و آله در آن احرام گرفتند و در حال احرام پوشیدند از یمن بودند، یکی از عبر بود، و یکی از ظفار بود و در آن دو جامه آن حضرت را کفن کردند، و آن دو شهرند در یمن و گاهی اظفار نیز می گفته اند و ظاهرا در زمان حضرت صادقین صلوات الله علیهما اظفار نیز بر آن شهر اطلاق می کرده اند و باین سبب در بعضی از نسخ از احادیث خاصه و عامه با همزه آمده است و جامه یمن بسیار نفیس بوده است و ظاهر این حدیث دلالت می کند بر آن که سنت است که جامه احرام را کفن کند و سنت است که جامه احرام و کفن هر دو نفیس باشند و ظاهرا بسیار بوده است که نصف یا بیشترش ابریشم بوده است.

احرام در لباس نماز

6- (و روی حمّاد عن حرّیز عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: كلّ ثوب تصلّي فيه فلا باس ان تحرم فيه.).

ص: 552

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر جامه که در آن نماز می توان کرد باکی نیست که در آن احرام گیری و جامه احرام کنی، و ظاهر حدیث آنست که غرض حضرت این باشد که جایز است احرام در جامه قطنی و پشمینه و رنگین و چیزهائی که کراهت دارد و نه چنین است که در امثال اینها جایز نباشد و اکثر اصحاب گفته اند که شرط است که جامه احرام جامه باشد که در آن نماز توان کرد به آن که حریر محض نباشد و پوست حیوانی نباشد که ماکول اللحم نباشد بلکه جمعی شرط کرده اند که پوست نباشد چون کسی احرام در پوست نگرفت و این حدیث رد آن قول می کند.

6- (سأله حماد النواء أو سئل صلوات الله عليه و هو حاضر: عن المحرم يحرم في برد قال لا بأس به و هل كان الناس يحرمون الآ في البرد.).

و منقول است از حماد هسته فروش که گفت خود سؤال کردم یا دیگری از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کرد و من حاضر بودم و این نهایت احتیاط است که مجمل می داند که از حضرت شنیده است و کیفیت سؤال بر او معلوم نیست اگر چه در چنین صورت لازم نیست که سؤال و جواب را چنین ذکر کنند بلکه صحیح است که بگویند و سئل الخ یعنی از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردند از محرمی که احرام گیرد در جامه برد یمنی با آن که اکثر اوقات ابریشم می داشته است حضرت فرمودند که باکی نیست و آیا صحابه و تابعان با حضرات سید المرسلین صلی الله علیه و آله و ائمه طاهرین صلوات الله علیهم احرام می گرفتند مگر در برد یعنی همیشه مدار بر برد یعنی بود که در آنها احرام می گرفتند.

احرام در لباس سبز

5- (و روی خالد بن ابی العلاء الخفاف قال: رأیت ابا جعفر صلوات الله

ص: 553

علیه و علیه برد اخضر و هو محرم).

و منقولست در صحیح از ابن ابی عمیر از خالد بن طهمان که از علمای عامه است و لیکن کتابش محل اعتماد بود که گفت حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه را دیدم که جامه یمنی سبزی را جامه احرام کرده بودند و ظاهرا بواسطه این پوشیده باشند که بیان فرمایند که واجب نیست که سفید باشد، بلکه سنت است که سفید خالص باشد و مکروه هست که سیاه باشد و رنگهای غیر تیره مکروه نیست و سنت نیز نیست مگر بر اصطلاح تازه که اطلاق می کنند مکروه را بر ترك سنت و آن چه مصطلح قدماست مکروه آنست که بخصوص آن از شارع نهی تنزیهی وارد شده باشد و جامه سبز مکروهست با اعتبار آن که سنت است که سفید باشد و با اصطلاح قدما مکروه نیست چون بخصوص آن نهی از شارع بما نرسیده مگر آن که سبزه تیره باشد که نهی از آن وارد شده است بلکه هر تیره مکروه است که جامه احرام کند آن را.

احرام در لباس تنگ

5- (و روی عن عمرو بن شمر عن ابيه قال: رأيت ابا جعفر صلوات الله عليه و علیه برد مخفق و هو محرم).

منقولست از شمر که گفت حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه را دیدم که جامه احرام او یمنی مخطط بود یعنی کربلایی باف بود و نشاسته بسیار داشت که شفاف شده بود و در بعضی از نسخ مخفف بد و فاست یعنی تنگ نما و ته نما بود و ممکن است که جامه بالاین ته نما بوده باشد و ظاهرا تصحیف از نسخ شده باشد با آن که خبر خالی از ضعف نیست.

احرام در لباس چرك

5,6- (و روی محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله عليهما: انه سئل عن الرجل يحرم في الثوب الوسخ فقال لا و لا اقول انه حرام و لكن

ص: 554

احبّ ذلك إليّ ان يطهّر و طهره غسله و لا يغسل الرّجل ثوبه الذي يحرم فيه حتّى يحلّ و ان توسّخ الاّ ان تصيبه جنابة او شىء فيغسله).

و كالصحيح و در صحيح از محمد بن مسلم و در صحيح از علا بن رزين منقول است بروايت شيخ اگر چه ظاهر آنست كه محمد از قلم شيخ ساقط شده باشد كه سؤال كردند از حضرت امام محمد باقر يا حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليهما از شخصى كه احرام گيرد در جامه چركن فرمودند نه و نمى گويم كه حرام است و ليكن محبوبتر نزد من آنست كه بشويند آن را و در كافى و تهذيب باين عبارت است كه

و لكن تطهّره احبّ إليّ و پاكى آن عبارتست از شستن آن يعنى بر تقديرى كه پاك باشد از نجاست مى بايد كه پاكيزه باشد از چرك، و مى بايد كه جامه را كه در آن احرام مى گيرد نشويد تا محل شود هر چند چركن شده باشد مگر آن چه نجس شده باشد بمنى يا غير آن كه در اين صورت مى شويد يعنى واجبت يا لازم است يا جايز است كه بشويد و حاصلش آنست كه در اول احرام مكروه است جامه چركن پوشيدن و اگر در حالت احرام چركن شده باشد مكروه است شستن مگر آن كه از جهة ازاله نجاست بشويند كه بى دغدغه جايز است شستن و در وجوبش خلافت بعضى واجب مى دانند ازاله نجاست را بظاهر امر و چون بعد از نهي است بر تقديرى كه امر از براى وجوب باشد دو امر بعد از نهي مشكل است بلكه ظاهرش جواز بمعنى اعم است يعنى حرام نيست و الله تعالى يعلم.

احرام در لباس سرخ

6- (و روى ابن مسكان عن ابى عبد الله صلوات الله عليه قال: لا باس ان يحرم الرّجل فى ثوب مصبوغ ممّشّق).

و در كافى و تهذيب به مشق است و منقول است در صحيح از ابن

مسکان از حلبی چنانکه در کافی و تهذیب است و از قلم نساخ این کتاب افتاده است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که شخصی جامه احرام او سرخی باشد که از گل سرخ رنگ کرده باشند و لیکن ترك مستحب است.

1- (و روی عن ابی بصیر قال سمعت ابا جعفر صلوات الله علیه يقول:

كان علی صلوات الله علیه معه بعض صبیانه فمرّ علیہ عمر فقال ما هذان الثوبان المصبوغان و أنت محرم فقال علیّ ما نرید احدا یعلّمنا بالسنة انّ هذین الثوبین صبغوا بطین.)

و مرویست در موثق و در صحیح از ابو بصیر که گفت شنیدم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه محرم بودند چنانکه در تهذیب است

كان علیّ محرماً الخ و به آن حضرت احرام بسته بودند بعضی از فرزندان و فرزند زادگان یا خدمتکاران خود آن حضرت، و دور نیست که از جهة تطیب قلوب ایشان باشد یا از جهة اظهار جهل عمر و بیان جواز پس عمر بر آن حضرت گذشت و از روی اعتراض گفت که این جامه‌های سرخ چه چیز است که احرامی خود کرده حضرت فرمودند که ما نمی خواهیم که کسی ما را مسایل یاد دهد و حال آن که شنیده که آن حضرت بکرات و مرات فرمودند که اهل بیت من کوچک و بزرگ ایشان اعلمند از همه عالمیان شما تعلیم ایشان مکنید از ایشان یاد گیرید بعد از آن فرمودند که این دو جامه را از گل سرخ رنگ کرده اند نه از رنگ کافشه و زعفران.

احرام در لباس سیاه

6- (و روی عن الحسین بن المختار قال: قلت لأبی عبد الله صلوات الله علیه أ یحرم الرجل فی الثوب الاسود قال لا یحرم فی الثوب الاسود ولا

ص: 556

يَكْفَن فِيهِ الْمَيِّتَ).

و در موثق كالصحيح به اسانيد كثيره منقولست از حسين كه گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه كه آيا مرد احرام مي تواند گرفت در جامه سياه حضرت فرمودند كه مرد در جامه سياه احرام نگیرد و ميت را در جامه سياه كفن نکنند و مشهور كراهت است و احوط ترك است چون نهي اخبار محتمل الامرین است و حديث معارضی نیست كه به سبب آن حمل كنيم اين حديث را بر كراهت مگر عمومات مثل حديث حماد و تخصيص عام شایع است و محتمل است كه مراد حرمت باشد اگر چه جزم به حرمت نداريم جزم به كراهت نیز نداريم و الله تعالى يعلم.

احرام در لباس حریر

6- (و روی عن حنّان بن سدیر قال: كنت جالسا عند ابي عبد الله صلوات الله عليه فساله رجل أ يحرم في ثوب فيه حریر قال فدعا بآزار له فرقبني فقال انا احرم في هذا وفيه حریر).

و در موثق كالصحيح منقولست از حنان كه گفت نزد حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه نشسته بودم شخصی از آن حضرت سؤال كردم كه آيا جاز است كه جامه احرامی ابریشم داشته باشد حنان گفت كه حضرت طلب فرمودند لنگی فرقی را و فرمودند كه من اين لنگ را در حال احرام می بندم و ابریشم دارد.

و در نهاییه ابن اثیر مذکور است كه اولش فاء مضموم است و ثانی قاف مضموم است و آن جامه كتانی است سفید كه در مصر می بافند، و بعضی به دو قاف روایت کرده اند كه منسوبست بشهر قرقوب كه از نواحی واسط بوده است و خراج آن مثل خراج اصفهان دوازده هزار هزار مثقال طلا بوده است كه بحساب حال هزار هزار تومان و ششصد هزار تومان بوده است چنانكه

ص: 557

صاحب قاموس ذکر کرده است و ظاهراً به اعتبار جزیه بوده است که از سر و زمین می گرفته اند چون مجوس بوده اند و بتدریج همه به شرف اسلام مشرف شدند و به یمن پادشاهان صفویه انار الله برهانهم به شرف ایمان مشرف شدند و به مرتبه که جزم داریم که در کل اصفهان و حدودش يك سنّی نیست و بلادی که همیشه شیعه بوده اند مثل کاشان و قم در حدودشان یکه یکه سنّی بهم می رسند و الحمد لله رب العالمین علی هذه النعمة العظيمة.

احرام در لباس رنگی

6- (و روی عن الحلبيّ قال: سألته عن الرّجل يحرم في ثوب له علم فقال لا باس به.).

به اسانید صحیحه منقولست از حلبی که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم که جایز است مردان را که جامه احرام ایشان علم داشته باشد فرمودند که باکی نیست، و ظاهر علم در کربلائی باف باشد مانند تفصیله.

و جمعی که گفته اند که مراد از علم رنگین است هر رنگی که باشد و عدم باس منافات با کراهت ندارد بلکه مؤید کراهت است.

6- (و فی روایة معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

لا باس ان يحرم الرّجل في الثّوب المعلّم و تركه احبّ إليّ اذا قدر علی غیره).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست مردمان را که جامه احرام ایشان جامه دورنگ باشد و ترکش محبوبتر است نزد من هر گاه قدرت بر غیر این جامه داشته باشد.

6- (و: سالة ليث المراديّ عن الثّوب المعلّم هل يحرم فيه الرّجل قال

نعم انما يكره الملحَم).

و منقولست از لیث ثقه که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه از جامهٔ دو رنگ که دو رنگ بافته باشند یا مانند گلبندی که رنگ کرده باشند فرمودند که بلی آن چه بد است آنست که تار و پودش ابریشم باشد یا پودش ابریشم باشد مانند قطنی که غیر آن از ابریشم چیزی ظاهر نیست که در این صورت کراهتش شدیدتر است.

احرام در لباس زعفرانی

6- (و سألہ الحسین بن ابی العلاء: عن الثوب للمحرم یصیبه الزعفران ثم یغسل فقال لا بأس به اذا ذهب ریحہ و لو کان مصبوغا کلہ اذا ضرب إلى البیاض و غسل فلا بأس به).

و در صحیح از حسین ممدوح منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که آیا جایز است محرم را که جامهٔ را جامه احرام کند که زعفران به آن رسیده باشد و آن را بشویند حضرت فرمودند که باکی نیست هر گاه بوی زعفران از آن برود و اگر چه همه جامه را زعفران کرده باشند هر گاه به سفیدی زند و آن را بشویند باکی نیست که آن را در احرام به پوشند، و ظاهرش آنست که می باید بوی زعفران از آن جامه زایل شده باشد تا آن که در حالت احرام تواند پوشیدن.

احرام در قبا

6- (و روی القاسم بن محمد الجوهری عن علی بن ابی حمزة عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: ان اضطرَّ المحرم إلى ان یلبس قباء من برد و لا یجد ثوبا غیره فیلبسه مقلوبا و لا یدخل یدیه فی یدی القباء).

همین حدیث را کلینی روایت کرده است از علی بن ابی حمزه از ابو بصیر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرم مضطر شود بواسطه سرما که قبا به پوشد و بغیر از جامه دوخته یا بغیر از قبا جامه

ص: 559

ندوخته نداشته باشد می باید که قبا را مقلوب به پوشد به آن که رورا پشت کند یا پائین را بالا کند، و دستهای خود را داخل نکند در دستهای قبا بلکه قبا را بر پشت گیرد.

ظاهرا چون این حدیث در کتاب ابو بصیر بوده است و قاسم و علی از مشایخ اجازه اند و ضعف ایشان ضرر ندارد، و صدوق ذکر کرده است به آن که احادیث صحیحه بر این معنی وارد شده است و بعضی از آنها نقل خواهد نمود، یا آن که اگر اصحاب ایشان در حال استقامت روایت نموده باشند در حالت ضلالت روایت می توانند کرد، و دور نیست که چنین باشد و اگر نه احادیث بسیار در مذمت واقفیه و کفر ایشان خصوصا علی بن ابی حمزه وارد شده است، و صدوق نیز ذکر کرده است چگونه جایز باشد حدیث او نقل نمودن و گفتن که میان من و حق سبحانه و تعالی حجت است.

احرام در لباس رنگ شده

6- (و روی عن الكاهلی قال: ساله رجل و انا حاضر عن الثوب یكون مصبوغا بالعصفر یغسل البسه و انا محرم فقال نعم لیس العصفر من الطیب و لکنی اکره ان تلبس ما یشهرک به الناس.)

و منقولست در صحیح از عبد الله که شخصی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کرد و من حاضر بودم از جامه که آن را رنگ کرده باشند از گل کافشه و آن را بشویند آیا در حال احرام آن را می توانم پوشید فرمودند که بلی کافشه بوی خوش نیست و لیکن نمی خواهم که چیزی به پوشی که انگشت نما شوی چنانکه ظاهر است و به همین مضمون احادیث صحیحه و کالصحیح وارد شده است.

6- (و ساله اسماعیل بن الفضل عن المحرم: أ یلبس الثوب قد اصابه الطیب فقال اذا ذهب ریح الطیب فلیلبسه.)

و منقولست در حسن كالصحيح از اسماعيل كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از محرم كه جامه احرامى را به پوشد كه بوى خوش برداشته باشد چنانكه اكثر اوقات كافور را در جامه كفن و احرامى مى گذارند و خوشبو مى شود به بوى كافور حضرت فرمودند كه هر گاه زایل شود به آن كه بشویند یا بیاویزند كه بوى خوش در آن نماند به پوشد آن جامه را كه ضرر ندارد، و بر این مضمون احادیث صحیحه و موثقه كالصحيح و غیرهما وارد شده است و خلافی نیست در این مسأله.

احرام در لباس ابریشم

6- (و روى عن ابى الحسن بن التّهدى قال: سال سعد ابا عبد الله صلوات الله عليه و انا عنده عن الخميصة سداها ابريسم و لحمتهما مرعزى فقال لا باس ان تحرم فيها انما يكره الخالص منها).

منقولست كالصحيح از ابو الحسن كه گفت سؤال كرد سعد و در بعضى از نسخ سعيد الاعرج از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه در وقتى كه من در خدمت آن حضرت بودم از خمیصه كه تارش ابریشم بوده باشد و پودش كرك بز حضرت فرمودند كه باكى نیست كه جامه احرامت باشد آن چه خوب نیست آنست كه همه ابریشم باشد ممزوج ضرر ندارد.

و در كافی كالصحيح منقولست از ابو الحسن احمسى كه گفت سؤال كرد از آن حضرت صلوات الله عليه ابو سعيد از خمیصه و من نزد آن حضرت بودم و تارش ابریشم است آیا مى توانید پوشید در سرما پس فرمودند كه به پوشد.

و در صحيح از بزنى منقولست كه ابن قياما سؤال كرد از حضرت ابو الحسن على بن موسى الرضا صلوات الله عليهما از جامه قطنى كه از ابریشم و پنبه است و ابریشم زیاده از نصف است آیا نماز در آن مى تواند كرد

حضرت فرمودند که باکی نیست حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه چند جبهه چنین داشتند، و جبهه از قبیل کابتی بوده است پنبه دار تنگ چون جامه عرب فراخ می شود در زمستان جامه تنگ می پوشیدند.

و کالصحیح روایت کرده است از ابو بصیر که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدند از خمیصه که تارش ابریشم باشد و پوشش به جای مرعزی من غزل است یعنی ریسمان باشد فرمودند که باکی نیست که احرام گیرد در خمیصه آن چه بد است حریر محض است، و خمیصه ردایی بوده است از خز یا پشم یا ابریشم و دورنگ بوده است و عبارت حدیث ابو بصیر موافق است با حدیث متن و عبارت ابو بصیر الحسن احمسی غیر عبادت متن است و اگر نه این بود که در فهرست سندش را به ابو الحسن نهی ذکر کرده است توهم می شد سقط و تصحیف چون غالب آنست که بترتیب از کافی بر می دارد، و کلینی در دو جا ذکر کرده است که به جای سعد ابو سعید سؤال کرده است و الله تعالی يعلم الواقع.

خلوقی که به کعبه معظمه و به قبر حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله می پاشند

6- (و سال حماد بن عیسی عثمان ابا عبد الله صلوات الله علیه: عن خلوق الکعبة و خلوق القبر یكون فی ثوب الاحرام فقال لا باس بهما هما طهوران).

و منقولست در صحیح از حماد که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از خلوقی که به کعبه معظمه و به قبر حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله می پاشند اگر در جامه احرامی باشد چو نیست حضرت فرمودند باکی نیست اگر در جامه احرامی باشد هر دو مطهرند یعنی چون بر قبر می پاشند از قبر ترشح می کند و به جامه احرامی می رسد و هم چنین در کعبه و چون این خلوق به قبر و کعبه رسیده است

مَشْرَف شده است و چون به این کس می رسد این کس را از گناهان پاک می کند، و ممکن است که مراد این باشد که باکی نیست که به جامه احرامی رسد چون مشرّفست و ظهور عبارت از تشرف باشد و چون متعارف این بود که غسل احرام را در مدینه مشرفه می کردند و جامه احرام را می پوشیدند و بعد از آن بمسجد شجره می رفتند و از آنجا احرام می گرفتند و در وقت رفتن زیارت وداع می کردند بسیار بود که در آن وقت خلوّق را می پاشیدند و به جامه احرامی می رسید، و ممکن است که مراد این باشد که خلوّق کعبه و خلوّق قبر دو نوع باشد از بوی خوش که هر دو زعفران و عنبر و مشک داشته باشد و خلوّق کعبه را نیز بر کعبه می پاشیده باشند در حال پاشیدن هر دو به کعبه به جامه رسیده باشد، و اول بحسب عبارت اظهر است.

و در صحیح عبد الله بن سنان، و در صحیح یعقوب بن شعیب از آن حضرت نیز منقولست که باکی نیست در آن که خلوّق کعبه به جامه محرم برسد و نمی باید که بشویند زیرا که آن طهور است و لفظ طهور در حدیث عبد الله است و خلافی بحسب ظاهر نیست در استثنای خلوّق کعبه از بوی خوش محرم.

و در صحیح از هشام بن حکم منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست در بوی خوشی که عطاران می فروشند در میان صفا و مروه و در کار نیست که بینی را بگیرد که آن بورا نشنود بلکه نگیرد.

6- (و سألہ سماعة: عن الرجل یصیب ثوبه زعفران الکعبة و هو محرم فقال لا یاس به و هو طهور فلا تتّمه ان یصیبک.).

و در موثق از سماعة منقولست که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه

سؤال کردم از شخصی که به جامه اش رسد زعفرانی که بر کعبه می پاشند و آن شخص محرم باشد حضرت فرمودند که باکی نیست و از آن اجتناب مکن که به جامه ات رسد و عامه قیاس کرده اند سایر بوی خوشها را و بسیار است که بخور می کنند بر دور کعبه، از آن ملاحظه می باید کرد مگر از روی تقیه.

و در صحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقول است که فرمودند که باکی نیست در خلوق کعبه.

و در صحیح از ابن ابی عمیر منقولست از بعضی از اصحاب ما مرویست که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردند از خلوق کعبه اگر به جامه محرم برسد آیا می باید شست حضرت فرمودند نه آن طهور است پس فرمودند که به جامه احرامی ریخته است و من نشستم.

احرام در طیلسان

1,6- (و روی الحلبي عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی المحرم یلبس الطیلسان المززر؟ قال نعم فی کتاب علی صلوات الله علیه لا تلبس طیلسانا حتی تحلل از راره و قال انما کره ذلك مخالفة ان یزره الجاهل علیه فاما الفقیه فلا باس بان یلبسه.).

و بهشت سند صحیح و شش کالصحیح منقولست که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردند از محرمی که طیلسان تکمه یا بند داشته باشد آیا جایز است پوشیدن فرمودند که بلی در کتابی که حضرت سید المرسلین املا کردند و حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیهما نوشتند مذکور است که مپوش طیلسان را تا نگشایی و جدا نکنی از آن تکمها و بندهای آن را پس حضرت فرمودند که کراهت بند و تکمه داشتن از آن جهت است که مبادا جاهل عامی از روی نسیان به بند آن را اما عالم باکی نیست که بند دار را به پوشد. چون هر که عالم است خوف الهی دارد و تقوای او

نمی‌گذارد که فراموش کند بخلاف جاهل و ظاهر است که مراد از عالم متقی است و کسی که تقوی ندارد عالم نیست چنانکه در قرآن مجید در بسیار جائی وارد است این مضمون.

و به همین مضمون در صحیح از یعقوب از آن حضرت صلوات الله علیه نیز منقولست و طیلسان جامه ایست مانند یاپونچی و ظاهرا مخیط بوده است و الحال بالا پوش اهل هند است طیلسان مخیط است احوط آنست که مخیط نباشد و تا ضرورت سرما نباشد احوط آنست که نپوشد و اگر پوشد بندها را از آن بشکافد و اولی آنست که آن چه بر دور آن دوخته است آن را نیز بشکافد.

احرام در جوراب و کفش

6- (و سألہ رفاعۃ بن موسی: عن المحرم یلبس الجور بین فقال نعم و الخفین اذا اضطرّ الیهما).

و در صحیح منقولست از رفاعه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرم که آیا جوراب می‌تواند پوشید فرمودند که بلی جوراب می‌تواند پوشیدن و موزه نیز می‌تواند پوشید هر گاه مضطر شود بهر دو، و این دو احتمال دارد.

یکی از آن که ضمیر راجع به خفین باشد و دیگر آن که راجع باشد به جوربین و خفین و مؤید ثانی است صحیح حلبی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر محرمی که کم شود نعلین او و نعلین نداشته باشد می‌تواند موزه‌ها را پوشیدن هر گاه ضرور باشد کفش پوشیدن و جورابها را نیز می‌تواند پوشید هر گاه ضرور شود پوشیدن آن و چون ظاهر بحسب متعارف این بوده است که نعل عربی می‌پوشیده اند علما تجویز

ص: 565

نکرده اند کفش دیگر را اگر چه در لغت هر کفش را نعل می گویند و احتیاط با ایشان است.

5- (و روی محمد بن مسلم عن ابی جعفر صلوات الله علیه: فی المحرم یلبس الخفّ اذا لم یکن له نعل قال نعم و لکن یشقّ ظهر القدم و یلبس المحرم القباء اذا لم یکن له رداء و یقلب ظهره لباطنه.)

و کالصحیح بلکه در صحیح زیرا که احادیث محمد بن مسلم را از علاء بن رزین روایت می کند و صدوق را به علاء بن رزین ده سند صحیح در این فهرست و ده سند صحیح در فهرست شیخ دارد به علاء بلکه علاء در جمیع اسانید کتب محمد بن مسلم مذکور است لهذا شیخ و نجاشی طرق خود را بکتاب محمد بن مسلم نقل نکرده اند و به علاء از او ذکر کرده اند، لهذا علامه در کتب خود حکم به صحت این احادیث کرده است که محمد از حضرت امام محمد باقر صلوات الله سؤال کرد از محرمی که موزه به پوشد هر گاه نعل نداشته باشد فرمودند که بلی می تواند پوشید و لیکن پشت پا را از موزه می شکافد، و محرم قبا می پوشد هر گاه لنگ نداشته باشد و پشت قبا را رو می کنند.

و در موثق کالصحیح از ابو بصیر از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است به همین مضمون با زیادتی آن که دستها را در دستهای قبا نکنند و بند طیلسان را نبندند.

و در صحیح از عمر بن یزید منقولست که آن حضرت سلام الله علیه فرمودند که محرم موزه ها را می پوشد هر گاه نیابد نعلین را و اگر ردا نداشته باشد پیراهن را مانند ردا بر دوش می گیرد و قبا را بر عکس می پوشد.

و در صحیح از حلبی منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم مضطر شود و جامه دیگر نداشته باشد غیر از قبا آن را مقلوب می کند می پوشد و دستها را در دستهای قبا داخل نمی کند و ظاهر این اخبار آنست که پشت را رو می کند و صریح نیز گذشت و اولی آنست که پائین را نیز بالا کند.

چنانکه منقول است در حسن کالصحیح که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر که محرم شود و مضطر شود به پوشیدن جامه از جهة سرما یا گرما و بغیر از قبا نداشته باشد آن قبا را بگرداند و بالای آن را پایین کند یعنی هر دو نکس را بفعل آورد علی الظاهر.

احرام در لباس دگمه دار

6- (و روی معاویة بن عمارة عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: لا تلبس ثوبا له ازرار و أنت محرم الا ان تنكسه و لا ثوبا تدرعه و لا سراویلا الا ان لا یکون لك ازار و لا خفین الا ان لا یکون لك نعل).

و در بعضی از نسخ نعلان است و به اسانید صحیحه منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که میپوش جامه را که تکمه و بند داشته باشد در حالت احرام مگر آن که بر عکس به پوشی آن را و میپوش جامه را که مانند پیراهن اعضا را فرو گیرد و داخل است در این کپنک هر چند مخیط نیست، و میپوش زیر جامه را مگر آن که لنگ نداشته باشی و میپوش موزه ها را مگر آن که نعلین نداشته باشی.

و در موثق از حمران منقول است که حضرت امام محمد باقر صلوات علیه فرمودند که محرم زیر جامه می تواند پوشید هر گاه لنگ نداشته باشی و موزه می تواند پوشید هر گاه نعل نداشته باشد و ظاهر اخبار متواتره آنست که

مانند جوراب و چاقشور و موزه را نتوان پوشیدن، و حدیثی ندیده ام که مانند کفش را نتوان پوشیدن و مشهور میان اصحاب آنست که جایز نیست مانند کفش و مسح را پوشیدن و احوط ترکست و الله تعالی يعلم.

5,6- و روی زرارة عن احدهما صلوات الله عليهما: قال سألتها عما يكره للمحرم ان يلبسه فقال يلبس كل ثوب الا ثوبا يتدّعه.

و به اسانید صحیحه منقولست که از یکی از دو معصوم صلوات الله علیهما سؤال کرد زراره از آن چه خوب نیست محرم را که به پوشد حضرت فرمودند که هر جامه را می تواند پوشید مگر جامه را که بدنش را فرا گیرد مانند قبا و پیراهن.

6- (و روی معاوية بن عمّار عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: لا باس بان یغیّر المحرم ثیابه و لکن اذا دخل مكة لبس ثوبی احرامه اللّذین احرم فیهما و کره ان یبیعهما و قد رویت رخصة فی بیعهما.)

و به اسانید صحیحه منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که محرم جامهای احرام را تغییر بدهد و لیکن چون داخل مکه می شود جامهای اول را که احرام در آن گرفته است می پوشد و مکروهست که جامهای احرام را بفروشد.

و در روایتی وارد است که رخصت داده اند فروختن آن را یعنی بهتر آنست که تا تواند نفروشد بلکه کفن خود کند و اگر بسیار ضرور شود می تواند فروخت.

خوابیدن بر فرش رنگی

5- (و روی ابو بصیر عن ابي جعفر صلوات الله عليه قال سمعته يقول:

اكره ان ینام المحرم على الفراش الا صفر او المرفقة الصّفاء.)

ص: 568

و در موثق و در صحیح منقولست از ابو بصیر که گفت از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که مرا خوش نمی آید و مکروه می دانم که محرم بخوابد بر فرش زرد یا تکیه کند بر تکیه گاه زرد و لفظ الصفراء در بسیاری از نسخ نبود و از قلم نساخ افتاده است و در کافی و یب هست و اگر نباشد نیز مراد است.

احرام در لباس خز

7- (و سال عبد الرحمن بن الحجاج ابا الحسن صلوات الله علیه: عن المحرم يلبس الخز و فقال لا باس.).

و در صحیح از عبد الرحمن منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که آیا محرم جامه که از خز بافته باشند می تواند پوشید حضرت فرمودند که باکی نیست چون در آن نماز می توان کرد.

احرام با اسلحه

6- (و روی عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال:

المحرم اذا خاف لبس السلاح.).

و منقولست در صحیح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم خوف داشته باشد از دشمنان سلاح می تواند پوشید و ظاهر حدیث آنست که اگر خوف نداشته باشد سلاح نمی تواند پوشید، و به همین مضمون است حدیث کالصحیح از زراره که گفت حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که شخصی محرم شود و سلاح پوشیده باشد هر گاه از دشمن خوف داشته باشد.

و در صحیح از حلبی منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرم خوف داشته باشد از دشمن و سلاح به پوشد بر او کفاره نیست.

ص: 569

لباس اضافی در احرام

5,6- (و روی محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله عليهما: قال سألته عن المحرم اذا احتاج إلى ضروب من الثياب مختلفة فقال صلوات الله عليه لكل صنف منها فداء).

و كالصحيح و در صحيح منقولست از حضرت امام محمد باقر یا امام جعفر صادق صلوات الله عليهما که محمد گفت سؤال کردم از یکی از ایشان از محرم هر گاه محتاج شود به چند قسم از جامهای مختلف مثل پوستین و عمامه و زیر جامه حضرت فرمودند که از جهة هر قسمی يك فدا می دهد، و ظاهر آنست که از جهة سرما یا گرما اگر ضرور شود گناه نیست و كفاره هست و اگر ضرور نشود هر دو هست و این در صورتیست که مخیط باشد و اگر جامه غیر مخیط باشد بیست لنگ و بیست ردا بالای هم ضرر ندارد و كفاره نیست و تا مقدور باشد آن را مقدم می دارد چنانکه بعضی در میان دو ردا پنبه می گذارند.

چنانکه در حسن كالصحيح از معاوية بن عمار منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که آیا محرم جمع می تواند کرد میان جامه که احرام در آن گرفته باشد و غیر آن حضرت فرمودند که باکی نیست اگر همه طاهر باشند.

و در حسن كالصحيح از حلی منقولست که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله عليه از محرمی که دو جامه احرامی بر دوش اندازد حضرت فرمودند که بلی اگر خواهد و سه جامه می تواند و به آن دفع می کند از خود سرما و گرما را یعنی عاقل کار عبث نمی کند البته از جهة ضرورتی چنین می کند.

احرام در لباس نجس

6- (و روی معاوية بن عمار عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال: سألته

ص: 570

عن المحرم تصيب ثوبه الجنابة قال لا يلبسه حتى يغسله و احرامه تام).

و به اسانید صحیحہ منقولست از معاویہ کہ گفت از آن حضرت صلوات اللہ علیہ سؤال کردم از محرمی کہ محتلم شود و جامہ احرامش نجس شود یا بہ سبب دیگر حضرت فرمودند کہ نپوشد آن جامہ را تا نشوید آن را، و بہ سبب احتلام یا نجاست جامہ احرام برہم نمی خورد بلکہ صحیح است.

و در صحیحہ محمد بن مسلم و صحیحہ حلبی نیز گذشت و ظاہر این اخبار آنست کہ می باید جامہ احرام ہمیشہ پاک باشد و احوط آنست کہ در ہمہ اوقات احرام دو جامہ پاک پوشیدہ باشد و اگر نجس شود بدل کند بہ جامہ طاهر مگر آن کہ نداشتہ باشد و اگر قبا یا پیراہن داشتہ باشد در حالت شستن آنها را وارونہ بر دوش می اندازد.

پوشاندن صورت برای زنان

6- (وفی رواية حماد بن عثمان عن حريز قال قال ابو عبد الله صلوات الله عليه: المحرمة تسدل الثوب على وجهها إلى الذقن).

و چون از احکام مردان فارغ شد شروع نمود در احکام زنان و بہتر آن بود کہ بابتی جدا ذکر کند چنانکہ داب محدثین است و اسانید صحیحہ منقولست کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ زنی کہ احرام می گیرد با آن کہ می باید روی او باز باشد و احرام مردان در سر ایشان است کہ می باید ہمیشہ باز باشد، و احرام در روی ایشان است کہ ہمیشہ باز باشد اگر در مانند کجاوہ باشند، و اگر بر شتر سوار باشند می توانند برقی بیندازند بر رو کہ تا ذقن ایشان پوشیدہ باشد، و اگر روی خود را باز گذارند ظاہرا خوب باشد بلکہ بہتر و این نیز آزمایشی دیگر است محرمان را کہ زنان رو باز باشند و مردان بہ ایشان نظر نکنند.

ص: 571

و در صحیح عیص منقولست که تا سر بینی می آویزد، و در صحیح

(حلبی آنست که رو را باز گذارند و تا دهان می توان آویخت.

6- (و فی روایة معاویة بن عمّار عنه صلوات اللّٰه علیه انه قال: تسدل المرأة الثوب علی وجهها من اعلاها إلى التّحر اذا كانت راكبة).

و به اسانید صحیحہ منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه فرمودند که زن برقع را بر رو می آویزد از بالا تا گود گردن هر گاه سوار باشد یعنی بر شتر تا او را نتوانند دیدن و احادیث سابقه را حمل می توان کرد بر حالت پیاده مثل حالت طواف یا بترتیب که تا سر بینی هر گاه پیاده باشد و بر مانند اسب و استر تا ذقن یا دهن و بر الاغ تا ذقن، و ظاهر جمع آنست که سواره بر هر چه باشد تا نحر و پیاده بحسب فضیلت باشد هر چند کمتر باشد بهتر باشد و جمعی گفته اند که می باید بر روی او نخورد چنانکه از مو می بافند و همیشه زنان عرب بر رو می بندند و این احوط است.

5- (و روی عبد اللّٰه بن میمون عن الصادق عن ابیه صلوات اللّٰه علیهما قال: المحرمة لا تتنّقب لأنّ احرام المرأة فی وجهها و احرام الرّجل فی رأسه).

و در حسن کالصحیح منقولست که آن حضرت فرمودند که زنی که احرام گرفته باشد نقاب نمی اندازد زیرا که احرام زن در روی اوست و احرام مرد در سر اوست و ظاهرا بر سبیل کراهت باشد، و یا آن که آن چه بر روی بندند نقاب باشد و هر چه را آویزند نقاب نگویند و این وجهی است در جمع و لیکن ظاهرا تعلیل خلاف این وجهست، و اینها در وقت رفتن است و در منزل قصور ندارد.

چنانکه در صحیح از زراره منقولست که گفت عرض نمودم به حضرت

امام جعفر صادق صلوات الله عليه که مردی که محرم باشد در وقت خواب روی خود را می تواند پوشید که مگس او را آزار ندهد حضرت فرمودند که بلی و لیکن سر را نپوشاند و باکی نیست که زن محرمه در وقت خواب روی خود را به پوشاند و ممکن است که از جهة ضرورت باشد چون ضرر پشه و مگس نیز عظیم است.

5- (و: مرّ ابو جعفر صلوات الله عليه بامرأة محرمة وقد استترت بمروحة فاماط المروحة بقضيبه عن وجهها).

و كالصحيح منقولست از بزنی که حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما فرمودند که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه گذشتند بر زنی که محرم بوده باد زنی را در پیش رو داشته بود که نامحرم روی او را نه بیند یا آفتاب به او ضرر نرساند و حضرت چوبی در دست داشتند از جهت راندن شتر بر آن مروحه زدند و آن را دور انداختند تا روی آن زن باز شد، و ممکن است که بر رو بسته باشد حضرت چنان فرموده باشد که نمی باید بر رو خورد.

6- (و روی عبد الله بن سنان عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال: تلبس المرأة المحرمة الحائض تحت ثيابها غلالة).

و به اسانید صحیحه منقولست که آن حضرت فرمودند که زنی که محرم باشد و حایض باشد در زیر جامه های احرام جامه می تواند پوشید که دفع حیض کند از جامه های احرام و این غلاله مخیط است مانند زیر جامه و بخصوص این جامه اجماع است که حایض می تواند پوشید و در جامه های دیگر خلافتست که خواهد آمد إن شاء الله.

6- (و روی یحیی بن ابی العلاء عن ابی عبد الله عن ابیه صلوات الله:)

عليهما: أنه كره للمحرمة البرقع و القفازين).

و كالصحيح منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه کراحت داشتند که زن محرم برقع بیندازد و یا قفازها را در دست کند و قفاز زینتی است که زنان عرب چون جامهای فراخ می پوشند از جهة دفع سرما بر بازوی خود می بسته اند بازو بند پنبه داری و بندها و تکمه ها داشته است که محکم بر بازو می بسته اند که بازوی ایشان گرم باشد و بعضی از اوقات از حریر و طلا باف می کرده اند، و گاه هست که اطلاق می کنند بر زینت دست و پا مانند دست برنجن و خلخال اما کراحت برقع چون رو را می پوشاند یا زینت نیز بوده است به اعتبار تزین و اما قفاز به اعتبار آن که مخیط است و تکمه اش را می بسته اند و یا بواسطه زینت و کراحت در اینجا اعم است از حرمت و کراحت.

احرام زن در شلوار

6- (و: ساله محمد بن عليّ الحلبيّ عن المرأة اذا احرمت اتلبس السراويل فقال نعم ائّما تريد بذلك السّتر).

و در صحيح منقولست از محمد که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که آیا زنی که احرام گیرد زیر جامه پا می تواند کرد فرمودند که بلی غرضش از پوشیدن زیر جامه آنست که خود را مستور دارد مبادا نظر کسی بر ساق پای او یا بالاتر بیفتد، و هر چند زنان بیشتر در ستر کوشند بهتر است و بحسب ظاهر دلالت می کند بر آن که مخیط پوشیدن زنان در حال احرام جایز است.

زنی که احرام گیرد هر زینتی می تواند کرد غیر گوشواره و گردن بند

6- (و روی الكاهليّ عنه صلوات الله عليه أنّه قال: تلبس المرأة المحرمة الحلّي كلّه الاّ القرط المشهورة و القلادة المشهورة).

و در حسن كالصحيح یا صحيح منقولست که حضرت امام جعفر

صادق صلوات الله عليه فرمودند که زنی که احرام گیرد هر زینتی می تواند کرد غیر گوشواره و گردن بند که ظاهر است و زینت زن مشروط است که همیشه کند و آن را به دیگری ظاهر نسازد که سبب افتادن زوج و غیر او نشود.

6- (و سألہ صلوات اللہ علیہ عامر بن جذاعة: عن مصبغات الثیاب تلبسها المرأة المحرمة فقال لا بأس الا المفدم المشهور).

و در صحیح از صفوان از عامر منقولست و عامر مختلف فیه است و عامر گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که جامهای رنگین را می تواند پوشیدن زنی که محرمه باشد حضرت فرمودند که باکی نیست مگر جامه قرمزی یا سرخ بسیار تیره یا مطلق رنگ تیره. که دیگران آن جامه را به بینند به آن که شوهرش با او باشد یا اجانب او را بینند.

6- (و روی محمد بن مسلم عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ: فی المحرمة انھا تلبس الحلی کلہ الا حلّیا مشهورا لزینة).

و در تهذیب للزینة است و کالصحیح منقول است که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که زن محرم هر زینتی می تواند پوشیدن مگر زینتی را که اظهار کند و معتادش نباشد بلکه از جهة زینت به پوشد.

6- (و سألہ سماعة: عن المحرمة تلبس الحریر فقال لا یصلح لها ان تلبس حریرا محضاً لا خلط فیه و اما الخزّ و العلم فی الثوب فلا بأس بان تلبسه و هی محرمة و ان مرّ بها رجل استترت منه بثوبها و لا تستر بیدها من الشمس و تلبس الخزّ اما انهم یقولون ان فی الخزّ حریرا و انما یکره الحریر المبهم).

و در موثق منقول است از سماعه که گفت از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال کردم از زن محرمه که آیا ابریشمینه می تواند پوشید فرمودند که

نمی تواند حریر محض را پوشیدن که چیزی به آن مخلوط نباشد مانند پنبه و کتان و خز و نقره اما جامه که از کرک خز بافته باشند یا علم جامه حریر محض باشد در حالت احرام می تواند پوشید و اگر مردی بر او بگذرد جامه اش از پیش رو نگاه دارد تا آن نامحرم بگذرد و دست خود را از پیش رو نگاه ندارد که مانع آفتاب شود و جامه می تواند پوشید، و عامه می گویند که جامه خز ابریشم دارد ابریشم که با خز ممزوج باشد ضرر ندارد و آن چه مکروهست حریر خالص است، و ظاهر این حدیث حرمت حریر محض است زنان را و چون معارض دارد حمل بر کراهت می تواند کرد به قرینه جز و آخر و احتیاط در ترکست.

6- (و سألہ ابو بصیر المرادی: عن القمّ تلبسه المرأة فی الاحرام قال لا باس ائّما یکره الحریر المبیهم).

و کالصحیح منقول است از ابو بصیر که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کردم از جامه که کج داشته باشد زن در حال احرام می تواند پوشید حضرت فرمودند که باکی نیست آن چه بد است حریر محض است و ظاهر آخر حدیث آنست که مخلوط باشد و محتمل است که مراد این باشد که در کج احرام می توان گرفت یا در حال احرام جامه کجینه می تواند پوشید و ابریشم خالص نمی توان پوشید و گذشت حدیث مرسلی که کج و ابریشم یک حکم دارد و ظاهر اخبار بسیار آنست که فرق هست.

6- (و سألہ یعقوب بن شعیب: عن المرأة تلبس الحلیّ قال تلبس المسکة و الخلیخالیّن).

و در صحیح منقولست از یعقوب که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از زن که آیا زربینه آلات می تواند پوشید

فرمودند که دست برنجن و خلخالی که در پاها می کنند می توانند پوشید و شیخ در صحیح به هیجده سند روایت کرده است از یعقوب بن شعیب که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که زن پیر می تواند پوشید که تکمه یا بندش را ببندد و جامه حریر و خز دیا می تواند پوشید حضرت فرمودند که بلی باکی نیست و خلخالین و مسک می تواند پوشید.

و چون صدوق به جزء اول اعتقاد ندارد اکتفا به جزء آخر کرده است و این حدیث دلالت می کند بر جواز پوشیدن حریر زنان را، و ممکن است بر آن که حمل کنند بر آن که حریر با خز یا دیا با خز باشد یا مطلقا بنا بر آن که گذشت که مراد از دیا جامه رنگین یا دورنگست و در حقیقت دیا نیست که از حریر باشد و محتمل است که احادیث منع را حمل کنند بر کراهت یا بر آن که دو جامه احرام حریر باشد، و این وجه در جمع بهترین و جوهست بحسب ظاهر و اگر چه اخبار منع بلفظ کراهت وارد شده است و لیکن اطلاق کراهت بر حرمت در احادیث شایع است.

و در صحیح از عیص منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که زن محرمه هر جامه که خواهد می تواند پوشید غیر از حریر و قفازین و مکروهست که نقاب به بندد و باکی نیست که جامه را بیاویزد بر رو عرض کردم که تا کجا می آویزند فرمودند که تا طرف بینی آن قدر که تواند دید.

و در حسن کالصحیح منقولست از حلبی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت امام محمد باقر صلوات الله گذشتند بر زنی که نقاب بسته بود در حال احرام حضرت فرمودند که احرام بگیر و روی خود را باز کن و جامه را از بالای سر بیاویز زیرا که چون نقاب می بندی رنگت از

آفتاب متغیر نمی شود، پس شخصی از حضرت پرسید که جامه که می آویزد تا کجا بیاویزد حضرت فرمودند که چشمهای او را به پوشاند گفت عرض کردم که تا دهن برسد فرمودند که بلی، پس حضرت امام جعفر صلوات الله علیه فرمودند که زن محرمه زربینه آلات نمی پوشد و جامهای رنگین نمی پوشد مگر رنگی که جامه و بدن را رنگین نکند به آن که رنگ پس ندهد.

و در صحیح از عبد الرحمن منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از زنی که زربینه آلات پوشیده باشد و خلخال در پا داشته باشد و دست برنجن در دست داشته باشد و گوشوارهای طلا و نقره در گوش کرده باشد آیا در حال احرام اینها را بحال خود می گذارد و پیش از احرام اینها را می پوشیده باشد در احرام می گذارد بحال خود یا باز می کند حضرت فرمودند که می پوشد و بحال خود می گذارد بی آن که ظاهر سازد به مردان در حال سواری یا پیاده و به این حدیث جمع می شود میان روایات که هر زینتی که عادت داشته است می تواند پوشید بشرط آن که به کسی ننماید.

6- (و روی الحلبي عن أبي عبد الله صلوات الله عليه قال: لا بأس ان تحرم المرأة في الذهب والخزّ و ليس يكره الا الحرير المحض).

و به اسانید صحیحه معتبره که شش صحیح است و پنج حسن کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که زن احرام گیرد یعنی جامه احرامی او طلا باف باشد یا خز باف باشد یا طلا را با خز بافته باشند و مکروه نیست مگر حریر محض، و ظاهر آنست که امتزاج به طلا یا خز جامه را از حریر محض بودن می اندازد.

6- (و فی روایة حریر قال: اذا كان للمرأة حلّي لم تحدّثه للإحرام لم

تنزع حلیها).

و به اسانید صحیحه که پنجاه و دو سند است منقولست از حریر که گفت حضرت فرمودند که هر گاه زن را زیوری باشد که در حال احرام نپوشیده باشد بلکه معتاد او بوده است که می پوشیده است در حال احرام آن را از خود باز نمی کند چنانکه گذشت.

عمامه برای زن در احرام

6- (و روی عن أبی الحسن التّهدیّ قال: سئل ابو عبد الله صلوات الله علیه و انا حاضر عن المرأة تحرم فی العمامة و لها علم قال نعم لا باس).

و کالصحیح منقولست از ابو الحسن که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردند و من حاضر بودم از زنی که احرام گیرد در عمامه که او را علم بوده باشد فرمودند که بلی می تواند گرفت باکی نیست و ظاهرش آنست که زن در جامه رنگین و گلی احرام تواند گرفت و نه مثل مردانست، یا آن که لا باس منافات با کراهت ندارد و عمامه مردان بزرگتر از مقنعه زنان نبوده است غالباً و ظاهر می شود که زنان را می باید که جامه احرامی به پوشند اگر چه پیراهن پوشیده باشد و ظاهراً زیر جامه را عرض لنگ توانند پوشید و اگر دو لنگ ببندند مانند مردان احوط است.

6- (و ساله سعید الاعرج: عن المحرم یعقد ازراه فی عنقه قال لا).

و منقولست در موثق کالصحیح از سعید که گفت سؤال کردم از محرمی که جایز باشد او را پوشیدن مخیط که قبا به پوشد آیا بند قبا را در گردن می تواند بست فرمودند که نه و در بعضی از نسخ ازاره یعنی لنگی را ردا می کند می تواند بستن در گردن و ظاهراً از نسخ زیاد شده باشد و لنگی که بر کمر می بندد آن را می تواند بست اگر چه بعضی گفته اند که ریسمانی بر بالای او پیچید، یا رو پاکی دراز را بر بالای آن پیچید و این حرجی است که

ص: 579

منفی است به آیات و اخبار با آن که همیشه از زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله تا حال می بسته اند و اگر نمی تواند بستن البته می فرمودند که چنین می کنید.

چیزی که سر را پوشاند

6- (و سألہ محمد بن مسلم: عن المحرم یضع عصام القربة علی رأسه اذا استقی فقال نعم.)

و کالصحیح منقولست از محمد که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که بند مشگ را بر سر گذارد چنانکه سقایان آنجا چنین می کنند و آن تسمه مشگ بعضی از سر را می پوشاند حضرت فرمودند که باکی نیست و به سبب ضرورت مستثنی خواهد بود با آن که معلوم نیست که این را سر پوشیدن گویند.

6- (و سألہ یعقوب بن شعیب: عن الرجل المحرم یكون به القرحة یربطها او یعصبها بخرقة قال نعم.)

و در حسن کالصحیح یا صحیح چنانکه علامه گفته است از یعقوب منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که محرم باشد و دملی یا جراحی داشته باشد در سر یا اعم از سر و بدن آیا آن را می تواند بست به دستمال و مانند آن که مبادا خون جای دیگر را نجس کند فرمودند که بلی، یا آن که مخیط نیست بلکه دغدغده به اعتبار سر پوشیدنست و در ضرورت جایز است.

و در صحیح از معاویة بن وهب منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که اگر کسی صداع داشته باشد دستمالی بر سر بندد، و احادیث صحیحه در این باب وارد است و خواهد آمد و این اخبار در این باب مناسب نیست.

6- (و روی عمران الحلبي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال:

المحرم يشدّ على بطنه العمامة و ان شاء يعصبها على موضع الازار و لا يرفعها إلى صدره).

و در صحیح منقولست که آن حضرت صلوات الله عليه فرمودند که محرم بر شکم خود می تواند بست دستار را از جهة پياده روی یا گرسنگی یا زخم یا دمل و اگر خواهد بر موضع لنگ می بندد و لیکن بالا نمیرد به سینه و دور نیست که این بستن از جهة آن باشد که لنگ به زودی باز نشود.

6- (و روی ابن فضال عن يونس بن يعقوب قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه عن المحرم يشدّ الهميان في وسطه فقال نعم و ما خيره بعد نفقته).

و در موثق كالصحيح یا صحیح منقولست از یونس که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که آیا محرم همیان زر را در کمر می تواند بست با آن که غالباً مخیط است فرمودند که بلی و چیست خیر او و بعد از رفتن خرجی راه یعنی هلاک خواهد شد اگر ضبط نکند خرجی راه را هلاک می شود یا می باید که گدائی کردن، و بحسب ظاهر شامل شاهی و اشرفی هست اگر در اشرفی ظاهر نباشد چنانکه الحال مدار بر این است.

5,6- (و فی روایة ابي بصير عنه صلوات الله عليه انه قال: كان ابي صلوات الله عليه يشدّ على بطنه نفقته يستوثق بها فانّها تمام حجّه).

و کلینی و صدوق در صحیح روایت کرده اند از ابو بصیر که گفت سؤال کردم از محرمی که عمامه را بر شکمش بندد فرمودند نه یعنی به عبث و سابق که جایز بود از جهة ضرورت بود پس حضرت فرمودند که محرم بر شکم

خود می بندد کمربندی را که نفقه اش در آنجاست و نیکو می بندد زیرا که چیزیست که سبب اتمام حجست که اگر ببرند حج او تمام نخواهد شد و در راه هلاک می شود، یا آن که حفظ نفقه واجبست و ترك واجب حجرا از کمال می اندازد.

و این عبارت اظهر است که حضرت باقر صلوات الله علیه حال محرم را گوید، و ظاهرا لفظ يقول بعد از علیه از نساخ افتاده باشد و متعارف نبود که ائمه هدی صلوات الله علیهم زر در کمر بندند: همیشه ایشان و کلاه داشتند و عبارت علل نیز خوبست اگر از نساخ چیزی نیفتاده باشد و عبارت چنین است که ابو بصیر گفت سؤال کردم از حضرت که آیا محرم کمربندی را که نفقه او در آنجاست بر کمر می تواند بست حضرت فرمودند که خوب نگاه دارد که نفقه از تمام حج اوست و ممکن است که دو حدیث باشد و لیکن بعید است و ضبط کلینی متبع است رضی الله تعالی عنه و عنهم.

و در صحیح از یعقوب بن شعیب منقولست که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از محرم که شاهیها را در جامه اش می بندد حضرت فرمودند که بلی کمر بند و همیان نیز می تواند برداشت.

و کالصحیح منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که باکی نیست در پوشیدن انگشتری محرم را.

و کلینی بعد از این گفته است که در روایتی دیگر وارد است که از جهة زینت نپوشد و آن روایت کالصحیح است از مسمع از آن حضرت صلوات الله علیه، و از تعلیلات آینده در سر مه و آینه نیز ظاهر می شود که از جهة زینت خوب نباشد.

و در صحیح از محمد بن اسماعیل بن بزیع منقولست که گفت حضرت

امام موسی کاظم صلوات الله علیه را دیدم که در طواف انگشتر در دست داشتند.

و در صحیح دیگر گفت حضرت امام رضا صلوات الله علیه را دیدم که در حالت احرام انگشتر پوشیده بودند، و احوط ترکست چون نفس گول می زند، و ظاهر است که ائمه هدی صلوات الله علیهم هر چه می کرده اند لله بوده است نه از جهة هوای نفس.

ص: 583

6- (روی أبو بصیر عن ابی عبد الله صلوات الله عليه قال: لا باس للمحرم ان یکتحل بکحل لیس فیہ مسک و لا کافور اذا اشتکی عینه و تکتحل المرأة المحرمة بالكحل کله الا کحل اسود لزینة).

این بابی است در بیان آن چه جایز است محرم را که آن را به جا آورد و استعمال کند و آن چه جایز نیست از جمیع انواع منهیات و ظاهر کلام صدوق مثل ظاهر بسیاری از روایات خصوصاً نیت احرام آنست که احرام حقیقتش کف نفس است از جامه مخیط یا شبه آن و کف نفس از نسا و طیب است، و محرمات دیگر واجبست در احرام بنا بر این آن سه را در باب سابق ذکر نمود و باقی را در این باب، یا آن که آن چه اهتمام به شان او بیشتر بود اول ذکر نمود تا موافق باشد با گفته اصحاب.

منقولست در موثق که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست محرم را که سرمه یا دارو در چشم کشد به چیزی که در آن مشک و کافور نبوده باشد از جهة درد چشم و زن محرمه سرمه می تواند کشید مگر سرمه سیاه از جهة زینت یعنی بقصد زینت یا آن که زینت لازمه اوست، و همین جمله آخر عبارت صحیحه زراره است به تغییری که از نساخ شده است و آن الا کحل اسود للزینة که چون استثنا در کلام موجب است واجب النصب است.

و در صحیح از معاویة بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که مرد و زن محرم سرمه سیاه بر چشم نکشند مگر بواسطه مرض.

و در صحیح دیگر از او منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که دارو و سرمه در چشم می تواند کشید محرم هر گاه بوی خوش نداشته باشد و از جهة زینت باشد.

و در صحیح حریر منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه که زن محرمه سرمه سیاه در چشم نکشد که سیاه زینت است.

و در صحیح از حلبی منقولست که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه که زن در احرام سرمه می کشد؟ فرمودند که نکشد گفتم که اگر بوی خوش نداشته باشد فرمودند که مکروهست چون زینت است.

5- (و روی محمد بن مسلم عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: یکتحل المحرم عینیه ان شاء بصبر لیس فیه زعفران و لا ورس).

منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که محرم دارو می تواند کشید اگر خواهد به چدروایی (1) که در آن زعفران و ورس نباشد.

و در صحیح ابن سنان و صحیح هارون استثنا شده است زعفران چون در داروها بیشتر داخل می کردند، و از احادیث صحیح و حسنه کالصحیح ظاهر می شود که محرم سرمه سیاه در چشم نمی تواند کشید.

ص: 585

1- صبر: بکسر باء دواء تلخی است و اما آن چه در شرح است فارسی آن زمان بوده است که در این زمان رایج نیست.

خصوصاً زن مگر از جهت ضرورت و مرض و سرمه که بوی خوش داشته باشد نیز نمی تواند کشید مگر از جهت دوا و بوی خوش مطلق واقع شده است. و پنج چیز خاص نیز متفرق وارد شده است و خواهد آمد خلاف در بوی خوش و احوط اجتنابست از مطلق بوی خوش در دارو و غیره.

نگاه در آینه

6- (و روی حریر عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: لا تنظر فی المرأة و أنت محرم لأثمة من الزینة.)

و به اسانید صحیحہ منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که نگه به آینه مکن در حال احرام زیرا که نگاه کردن زینت است یعنی فی نفسه زینت است یا به زینت می دارد یا آلت زینت است.

و در صحیح از معاویة بن عمّار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که زن نظر به آینه نکند از جهت زینت، و در صحیح دیگر از او به همین عبارت به زیادتی که اگر نظر کند تلبیه را تجدید کند و احوط اجتناب است از نظر کردن در آینه مطلقاً و از هر چه رو نماید از اجسام شفافه حتی از نظر کردن در آبی که روی خود را در آن به بیند اگر چه در غیر آینه حرمت ظاهر نیست بلکه در آینه نیز.

مسواک زدن

6- (و روی عن معاویة بن عمّار قال: قلت لأبی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ فی المحرم یستاک قال نعم قال قلت فان آدمی یستاک قال نعم هو من السنة.)

و به اسانید صحیحہ منقولست از معاویة که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ که آیا محرم مسواک می تواند کرد فرمودند که بلی عرض نمودم که اگر به سبب مسواک کردن خون در آید از دهن مسواک می تواند کرد فرمودند که بلی مسواک کردن از جمله سنتهای

ص: 586

حضرت سید المرسلین است صلی اللہ علیہ و آلہ و آن حضرت مطلقاً امر مسواک فرموده اند که در احرام و غیر آن و نفرموده است که اگر خون در آید مسواک مکنید بلکه فرموده اند که مهما ممکن چنان کنید که خون در نیاید.

چنانکه در صحیح از حلبی منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ که آیا محرم مسواک می تواند کرد حضرت فرمودند که بلی و چنان نکند که خون در آید یعنی به همواری مسواک کند و زور نکند که خون در آید.

حجامت کردن

6- (و روی حمّاد عن حرّیز عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: لا باس ان یحتجم المحرم ما لم یحلق او یقلع الشّعر).

و به اسانید صحیحہ منقولست که پانزده سند است که آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند که باکی نیست که محرم حجامت کند ما دام که جای حجامت را تراشد یا موی آن را نکند، و ظاهراً تردید از روایست که نمی داند که حضرت ما لم یحلق الشّعر فرموده اند یا ما لم یقلع الشّعر و ممکن است که مراد از قلع شعر کندن باشد عوض تراشیدن.

و در تہذیب ما لم یقطع الشّعر است و این عبارت احسن است چون ظاہرش چیدن است.

و منقولست در حسن کالصحیح از حلبی که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات اللہ علیہ که آیا محرم حجامت می تواند کرد فرمودند که نه مگر آن که علاج نداشته باشد و ضرور شود که در این صورت حجامت می کند و لیکن جای حجامت را نمی تراشد.

2- (و: احتجم الحسن بن علیّ صلوات اللہ علیہما و هو محرم).

و منقولست که سید جوانان اهل بہشت حضرت امام حسن

صلوات الله عليه حجامت فرمودند در حالت احرام.

منقولست در قوی کالصحیح از مقاتل که دیدم حضرت امام رضا صلوات الله علیه را که در حالت احرام در روز جمعه وقت زوال بر سر راه حجامت فرمودند، و از آن حضرت صلوات الله منقول است که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله محرم بودند و روزه بودند و حجامت فرمودند.

6- (و: سال ذریح ابا عبد الله صلوات الله علیه عن المحرم یحتجم فقال نعم اذا خشی الدم).

و منقولست در حسن کالصحیح و در قوی کالصحیح از ذریح که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم که آیا محرم حجامت می تواند کرد فرمودند که بلی هر گاه به سبب زیادتی خون ترسد از بیماری و هلاک می تواند حجامت کرد.

و در حسن از زراره منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که محرم حجامت نکند مگر آن که خوف داشته باشد بر نفس خود که نماز نتواند کردن یعنی ایستاده یا صحیحا مثل آن که صداع عظیم یا درد چشم عظیم داشته باشد که باید ایما کردن یا خوف اغما داشته باشد که نتواند نماز کردن به آن که بی شعور شود.

و کالصحیح منقولست از حسن که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم که محرم حجامت می تواند کرد حضرت فرمودند که نه مگر آن که خوف تلف داشته باشد یا اطباء خوف داشته باشند و نتواند نماز کردن، و فرمودند که اگر خون آزار دهد او را باکی نیست حجامت و لیکن موی مکان حجامت را نتراشد و فرمودند که هر گاه مضطر شود به تراشیدن پشت گردن

ص: 588

بتراشد و بر او چیزی نیست.

و کالصحیح منقولست از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که اگر ضرور شود تراشیدن موی پشت سر بتراشد آن را که باکی نیست و اگر ضرور نشود و بتراشد کفاره تراشیدن موی سر بر او لازم است و بهتر آنست که تا ضرور نشود حجامت نکند چنانکه ظاهر می شود از این اخبار و غیر آن.

کنند دندان

6- (و: سال الحسن الصیقل ابا عبد الله صلوات الله علیه عن المحرم يؤذیه ضرسه أ یقلعه قال نعم لا باس به.)

و کالصحیح منقولست که حسن از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کرد از محرمی که دندانش درد داشته باشد و او را آزار دهد آیا می تواند کند فرمودند که بلی باکی نیست.

و در حدیث قوی از آن حضرت منقولست که گوسفندی بر او لازمست و احوط کشتن گوسفند است خصوصا وقتی که بسیار ضرور نشود به آن که احوط در این صورت نکنند دندانست.

6- (و روی عمران الحلبي عن ابي عبد الله صلوات الله علیه: انه سئل عن المحرم یكون به الجرح فیتداوی بدواء زعفران فقال ان كان الزعفران غالباً علی الدواء فلا و ان كانت الادوية غالباً علیه فلا باس.)

و در صحیح منقول است از عمران که از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال نمودند از محرمی که جراحت داشته باشد و مداوا کنند او را بدوائی که در آن دوا زعفران باشد حضرت فرمودند که اگر زعفران غالب باشد بر او به آن که بوی زعفران دهد: دوا به آن نکنند و اگر دوا بر آن غالب باشد به آن که زعفران مستهلك شده باشد و بوی زعفران نمانده باشد باکی نیست، و ظاهراً این جواب بنایش بر آنست که بحسب غالب چنان

نمی شود که منحصر باشد دوا در امثال جراحات بر چنین دوا، و اگر نه می باید در این صورت نیز بد نباشد چون دفع ضرور واجب است نهایش آن باشد که کفاره باید داد.

چنانکه منقول است در صحیح از معاویة بن عمار در محرمی که جراحی داشته باشد و مداوا کند جراحی را به روغن بنفشه حضرت فرمودند که اگر از روی نادانی کرده است بر اوست که مسکینی را طعام دهد استجابا چنانکه خواهد آمد که هر که فعلی از محرمات احرام را به جهالت کند غیر صید بر او کفاره واجب نیست و اگر عمدا کرده باشد گوسفندی می کشد و ممکن است که در این صورت ضرور نشده باشد.

خون دمل

)

6- و: سألہ صلوات اللہ علیہ معاویة بن عمّار عن المحرم یعصر الدمل و یربط علیہ الخرقۃ فقال لا بأس).

و به اسانید صحیح منقولست از معاویة که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از محرمی که دمل خود را بفشارد تا چرک و خونس بیرون آید و بر آنجا خرقة به بندد فرمودند که باکی نیست در خون بیرون آوردن اگر چه منہی عنه است و هم چنین در بستن و لیکن از جهة ضرورت باکی نیست.

6- (و قال صلوات اللہ علیہ: اذا اشتکی المحرم فلیتداو بما یحلّ له ان یاکل و هو محرم).

و کالصحیح منقولست از کنانی و از أبان از شیخش که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که هر گاه محرم کوفتی داشته باشد پس می باید که مداوا کند به چیزی که حلال باشد محرم را خوردن مانند روغن و پیه و چربی گوشت. و ظاهرا بر سبیل استجاباست یا آن که تا بهم رسد

ص: 590

دوایی چینی واجبست که دوایی نکند که بوی خوش داشته باشد مثلاً.

6- (و روی هشام بن سالم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: اذا خرج بالمحرم الخراج و الدممل فلیبّطه و لیداوه بزیت او بسمن.)

و در صحاح به بیست و پنج سند صحیح منقولست از هشام که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند و در کافی و تهذیب قال اذا خرج است و داب صدوق نیز همین است از قلم نساخ یا تعجیل افتاده است که هر گاه بر بدن محرم بیرون آید دملهای ریزه یا بزرگ پس باید که بشکافند آن را به روغن زیتون یا روغن گاو و گوسفند یعنی تا ممکن است و در واقع ممکن است حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم اعلم بوده اند از جمیع اطبا چنانکه متواتر است.

5,6- (و روی محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله علیهما: فی المحرم تشقّق یداه فقال یدهنهما بزیت او سمن او إهالة.)

و به اسانید صحیحه کثیره منقولست از یکی صادقین صلوات الله علیهما در محرمی که دستهای او ترکد و در تهذیب تشققت است و عبارت متن را نیز به مضارع و ماضی می توان خواند اگر چه مؤنث سماعی است و لیکن مؤنث حقیقی نیست حضرت فرمودند که چرب کند دستها را به روغن زیتون و روغن گوسفند و به چربی گوشت چون ضرورتست و ظاهر امر وجوبست یا استحباب یا جواز چون امر بعد از نهی است که غالب در این صورت اباحتست بمعنی اعم و وجوب و استحباب، و کراهت و اباحت از خارج ظاهر می شود، مثلاً اگر ترك دست بسیار باشد واجب است که چون عاقبت چنان می شود که نماز را به تیمّم باید کرد و بسیار است که عالمی نجس می شود به آن که دفع ضرر مظنون واجبست عقلاً و شرعاً و هم چنین باقی صور

ص: 591

و این مداوا مخصوص نیست به حالت احرام بلکه همیشه نافع است خصوصاً پیه و چربی گوشت از مشایخ چنین دارم که بعد از خوردن اگر دستها را بهم مالد هر گاه طعام چربی خورده باشد و بعد از آن اگر با آب گرم بشوید بهتر است و در آب سرد نیز نافع است، و قریب به پنجاه سال است که بر این مداومت نموده ام و دستم نترکید با آن که قبل از این عمل همیشه به ترکیدن دست مبتلا بودم و تعلیم بسیار کس نمودم و همه منتفع شدند، و همین معنی از امثال این حدیث مستنبط می تواند شد و اگر بنده هر کاری را بقصد اطاعت شارع به جا آورد بر هر فعلی مثاب خواهد بود.

حنا گذاشتن

6- (و روی محمد بن الفضیل عن ابی الصّباح الکنانی قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن المرأة ارادت ان تحرم فتحوّفت الشقاق و تخضّبت [یا] تخضب بالحناء قبل ذلك؟ قال ما يعجبني ان تفعل.).

و در تہذیب تخضب است و تخضب نیز به آن معنی است و کالصحیح منقولست از ابراهیم بن نعیم که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از حال زنی که خواهد احرام بگیرد و ترسد که دستش بترکد آیا پیش از احرام حنّا می تواند بست بر دست از جهة ترکیدن دست حضرت فرمودند که مرا خوش نمی آید چون حنا بود دارد و می ماند بعد از احرام و محتمل است که کراحت به سبب این باشد که حنا بر دست بستن زینت است و در احرام مطلوب نیست.

یا آن که شبیه است به افعال زنان و از این سبب جمعی حنا بر دست بستن را بدعت می دانند.

و شیخ بهاء الدین محمد رحمہ اللہ معنی آخر را ترجیح می دادند و می فرمودند که مردان را خوب نیست حنا بر دست بستن بلکه حرامست چون

تشبیه به زنان است،

و من تشبّه بقوم فهو منهم و بنا بر معنی اول کراهت باین اعتبار است که رفع شین به موم و روغن و چربی گوشت و بیه می توان کردن لازم نیست که از حنا باشد و ممکن است که همه مکروه باشد و الله تعالی يعلم.

عطر و زعفران

4- (و: کان علی بن الحسین صلوات الله علیهما اذا تجهّز إلى مکة قال لأهله إياکم ان تجعلوا فی زادنا شیئا من الطّیب و لا الزّعفران ناکله او نطعمه.).

و منقولست که چون آن حضرت تهیه راه مکه معظمه می گرفتند به اهل خانه خود می فرمودند که مبادا در توشه ما از بوی خوش مطلقا خصوصا زعفران چیزی داخل کنید که جمعی که همراهند بخورند یا بخورد ایشان دهیم، و خود احتمال ندارد که تناول فرمایند خود را با دیگران داخل فرموده اند و مراد دیگرانند، یا آن که خود نیز داخل باشند و ندانند که زعفران دارد یا اندکی از بوی خوش و زعفران که مستهکک شوند ضرر ندارد و لیکن کراهت دارد.

6- (و قال الصّدق صلوات الله علیه: یکره من الطّیب اربعة اشياء للمحرم المسک و العنبر و الزّعفران و الورد و کان یکره من الادهان الطّیبة الریح.).

و شیخ در موثق از معاویه بن عمار روایت کرده است این عبارت را پس ظاهر می شود که از کتاب معاویه است پس صحیح باشد که آن حضرت فرمودند که مکروهست از بوی خوش محرم را چهار چیز و آن مشک و عنبر و زعفران و ورس است و آن حضرت صلوات الله علیه کراهت داشتند از روغنهایی که خوشبو باشد، و کراهت در اینجا بمعنی حرمتست بی دغدغه، و عبارت شیخ انما یکره است در اول که بمعنی حصر باشد.

ص: 593

و در صحیح از ابن ابی یعفر منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که بوی خوش مشک است و عنبر و زعفران و عود.

و در صحیح از عبد الغفار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که بوی خوش مشک عنبر و زعفران و ورس است.

و در صحیح از معاویة بن عمار منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که مس مکن هیچ چیز از بوی خوش را در حال احرام و بر خود ممال هیچ روغن را در حال احرام و پرهیز از بوی خوش و اگر به بوی خوش رسی بینی خود را بگیر، و اگر به بوی بد رسی بینی را بگیر به درستی که سزاوار نیست که محرم از بوی خوش لذت بیابد و پرهیز کن از بوی خوش در آن که در توشه ات بگذاری یا بگذارند پس اگر کسی مبتلا شود به بوی خوش پیش از احرام و بعد از غسل پس می باید که غسل را اعاده کند و تصدق کند به آن مقدار که از بوی خوش منتفع شده است و حرام نیست بر تو از بوی خوش مگر چهار چیز که آن مشک و عنبر و زعفران است و ورس، و لیکن مکروهست محرم را بر خود مالیدن هر روغنی را که بوی خوش داشته باشد مگر آن که مضطر شود بمانند روغن زیت و شبه آن که به آن مداوا می توان کرد.

6- (و روی عن الحسن بن هارون قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله علیه اكلت خبيصا فيه زعفران حتى شبعته منه و انا محرم فقال اذا فرغت من مناسكك و اردت الخروج من مكة فابتع بدرهم تمرًا و تصدق به فيكون كفارة لذلك و لما دخل عليك في احرامك مما لا تعلم).

و كالصحيح است منقولست از حسن که عرض نمودم به حضرت امام

جعفر صادق صلوات الله عليه که من حلوی خرمائی خوردم تا سیر شدم و محرم بودم فرمودند که چون از عبادات حج فارغ شوی و خواهی که از مکه معظمه بیرون آبی يك درهم خرما بخر و آن را تصدق کن تا کفاره این خوردن باشد و کفاره هر چه در حال احرام واقع ساخته باشی از روی نادانی، و این تصدق بر سبیل استحبابست و این از جمله قضای تفت است و صحیحه معاویه بن عمار نیز خواهد آمد.

هر که طعامی زعفران دار یا زعفران را عمدتاً بخورد

5- (و روی زرارة عن ابی جعفر صلوات الله عليه قال: من اكل زعفرانا متعمدا او طعاما فيه طيب فعليه دم و ان كان ناسيا فلا شيء عليه و يستغفر الله و يتوب اليه).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه فرمودند که هر که طعامی زعفران دار یا زعفران را عمدتاً بخورد یا طعامی را بخورد که بوی خوش داشته گوسفندی می کشد و تصدق می کند آن را بر فقرا و اگر از روی فراموشی خورده باشد بر او چیزی نیست و طلب مغفرت می کند از حق سبحانه و تعالی و بازگشت می کند بسوی او بانکه می گوید استغفر الله و اتوب اليه و ظاهر آنست که توبه بر سبیل استحباب باشد زیرا که بر نسیان مؤاخذه نیست و لیکن غالب اوقات نسیان به سبب عدم اعتناست که اگر ملاحظه نیکو کند نسیان نخواهد کرد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که:

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا

6- (و روی عن الحسن بن زیاد قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه وضأني الغلام و لم اعلم به دستشان فيه طيب فغسلت يدي و انا محرم فقال تصدق بشيء لذلك).

و کالصحيح منقولست از حسن که گفت عرض نمودم به حضرت امام

جعفر صادق صلوات الله علیه که غلام آب شستشو آورد و من دست را شستم و نمی دانستم که دست شو بوی خوش دارد پس دست خود را شستم به غسل خوشبو در حالت احرام حضرت فرمودند که بواسطه این فعل تصدق بکن و بهتر اطعام است بمدّ، و دستشان معرّب دستشو است و ظاهراً تصحیف شده اشنان به دستشو و ظاهراً این حدیث کالصحیح کلینی است از حسن بن زیاد که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که اشنانی که در آن بوی خوش باشد می توانم در حالت احرام دست را به آن بشویم فرمودند که هر گاه اراده احرام داشته باشید سفرها و توشه دانه‌های خود را ملاحظه کنید و هر چه در کار نداشته باشید بدر کنید یعنی چیزهایی را که خوشبو کرده باشند و از جهت آن که دست خود را به اشنان خوشبو شسته اید تصدقی کنید که كفاره آن باشد و اگر خوشبو نکرده باشند ضرر ندارد.

چنانکه در حدیث صحیح منقولست از حمید که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که دست خود را به اشنان بشوید حضرت فرمودند که پدرم صلوات الله علیه دست خود را به اشنان سفید می شستند.

8- (و: کتب ابراهیم بن سفیان إلی ابی الحسن صلوات الله علیه المحرم یغسل یدیه بأشنان فیہ الاذخر فکتب لا احبّه لك.).

و منقولست از ابراهیم که گفت عرض نمودم به حضرت ابو الحسن اول یا ثانی صلوات الله علیهما که آیا محرم دست خود را می تواند شست به اشنانی که در آن اذخر باشد توقیع آن حضرت صلوات الله علیه بیرون آمد که بدست مبارک خود نوشته بودند که من دوست نمی دارم استعمال اذخر را از جهت تو چون اذخر از قبیل بوی خوش صحراست و از جمله ریاحین است.

6- (و روی معاویه بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: سألته عن رجل مسّ الطّيب ناسيا و هو محرم قال يغسل يديه و هو يلبي و فی خبر اخر و يستغفر ربّه.)

و به اسانید صحیحه متکثره منقولست از معاویه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که بوی خوش را استعمال کند از روی نسیان حضرت فرمودند که دستهای خود را می شوید و تلبیه می گوید.

و در حدیث دیگر وارد شده است که اینها را می کند و طلب مغفرت می کند از پروردگار خود و استغفار بر سبیل استحبابست.

و کالصحیح منقولست از اسحاق بن عمار که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از محرمی که در خواب باشد و دست خود را به بوی خوش مالده فرمودند که می شوید و بر او چیزی نیست و دیگر سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه که هر گاه محلی روغن مالده بدن محرم را بر روغنی خوشبو و محرم نداند که روغن خوشبو است که بر او مالیده است به آن که نداند که روغنست حضرت فرمودند که آن را از بدن می شوید و من بعد ملاحظه کند که چنین نشود.

و در بعضی از نسخ و یعذر است یعنی چون جاهل است معذور است و در اکثر مسایل حج جاهل مسأله نیز معذور است به اعتبار آن که در عمری يك بار حج واجبست بخلاف نماز که روزی پنجم رتبه واجبست.

5- (و روی حمران عن ابی جعفر صلوات الله علیه: فی قول الله عزّ و جلّ ثُمَّ لِيَقْضُوا تَقْتَهُمْ «قال التّمث حفوف الرّجل من الطّيب فاذا قضی نسکه حلّ له الطّيب».)

در باب تقث این حدیث را روایت کرده است صدوق از زراره از حمران بنا بر این صحیح است به اسانید بسیار و حمران ممدوح است به مدح بسیار که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند در تفسیر آیه کریمه که می باید به جا آوردند تقث خود را و تقث هر ناخوشی است چنانکه شارب و ناخن نگرفته باشد در مدت احرام ناخن بگیرد، و در این مدت از جهة رضای الهی بوی خوش نکرده اند بوی خوش بکنند وقتی که از عبادات حج فارغ شوند.

و مراد از نسك در اینجا طواف زیارتست چنانکه خواهد آمد و حفوف: بعد عهد است از روغن مالیدن و امثال آن ممکن است که مراد از طیب روغن خوشبو باشد، و اعم اولی است، و در بعضی از نسخ بدو قافست یعنی حقی که دارد یا حقهایی که دارد از بوی خوش و ظاهرا از تصحیف نساخ است.

و در صحیح از محمد بن مسلم از احد هما صلوات الله علیهما نیز منقولست به همین عبارت تا من الطیب، پس ظاهر می شود که تا محرم است بوی خوش نمی تواند کرد.

و در صحیح از محمد بن منصور بن حاذم منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه احرام گرفتی پس نزدیکی مکن به چیزی که زردی داشته باشد از زعفران و ورس تا طواف کنی خانه کعبه را در حج و خواهد آمد که در چه وقت محل می شود.

6- (و: سال عبد الله بن سنان ابا عبد الله صلوات الله علیه عن الحنّاء فقال انّ المحرم لیمسه و یداوی به بعیره و ما هو بطیب و ما به باس.).

و به اسانید صحیحه منقولست از عبد الله که گفت سؤال کردم از

حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از حنا حضرت فرمودند که حنا بسیار ضرور می شود بواسطه ترك دست محرم که بهم می رسد، و بواسطه دفع جرب شتر بر آن می مالد و بوی خوش نیست تا از آن اجتناب باید کرد و باکی نیست که کسی استعمال کند حنا را.

6- (وقال: لا باس ان يغسل الرجل الخلق عن ثوبه و هو محرم).

ظاهر عبارت آنست که از حدیث عبد الله باشد و شیخان در آن حدیث نقل نکرده اند و ممکن است که جزو خبر باشد و ایشان نقل نکرده باشند و لیکن بعید است و اظهر آنست که کلام صدوق باشد و مضمون صحیحه ابن ابی عمیر باشد که از بعضی از مشایخ روایت کرده است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که در محرمی که بوی خوش به جامه اش رسیده باشد حضرت فرموده است که باکی نیست که آن را بدست خود بشوید اگر چه بوی خوش به دستش می رسد چون در مقام ازاله آنست ضرر ندارد، و اگر محل باشد و او ازاله کند بهتر خواهد.

بود و در صحیح از حماد منقولست که گفت عرض کردم به آن حضرت صلوات الله علیه که دو جامه احرامی را با جامهای دیگر گذاشته بودم و آنها را خوشبو کرده بودم به بخور و جامهای احرام بوبر داشته بوده است حضرت فرمودند که آنها را باز کن که باد بخورد و بوی خوشش بر طرف شود، و ظاهراً قبل از احرام باشد و اعم می توان گرفت به آن که از جهة احتیاط بیشتر از دو جامه برداشته باشد، و در عبارت صدوق خلوق واقع شده است و مراد از آن زعفران است و اگر به عبارت حدیث نقل می کرد بهتر بود، و مراد از آن غیر خلوق کعبه است زیرا که احادیث صحیحه وارد شده است که خلوق کعبه را نشوید، و ممکن است که غرض صدوق این باشد که تاویل کند حدیث این

ابی عمیر را به خلوق کعبه و به آن که جایز است که آن را بشوید و بس چون در ازاله غیر آن استعمال بوی خوش کرده است و خوب نیست بخلاف خلوق کعبه که استعمال آن حرام نیست.

(و اذا اضطر المحرم إلى سغوط فيه مسك من ريح يعرض له في وجهه و علة تصيبه فلا باس بان يستعط به

6- فقد: سال اسماعیل بن جابر ابا عبد الله صلوات الله عليه عن ذلك فقال استعط به.)

بدان که در صحیح از اسماعیل بن جابر منقول است که او را بادی در رو به هم رسیده بود که شرا باشد و باد سرخ می گویند به سبب مرضی که او حادث شده بود و ممکن است که نفخی در روی او بهم رسیده باشد به سبب سوء القینه در حال احرام اسماعیل گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که طبیعی که معالجه من می کند می گوید که سغوطی می باید کرد که مشک دارد حضرت فرمودند که سغوط بکن آن سغوط را چون ضرور است ضرر ندارد.

و در صحیح دیگر از اسماعیل بن جابر منقول است که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از سغوطی که بوی خوش داشته باشد محرم می تواند کرد فرمودند که باکی نیست. یعنی در حال ضرورت جایز است، و هر چه را در بینی می چکانند سغوط می گویند و صدوق تغییر عبارت کرده است همین مضمون را به آن که هر گاه محرم مضطر شود به سغوطی که مشک داشته باشد از جهة بادی که در روی او بهم می رسیده باشد و به سبب مرضی که او را حادث شده است پس باکی نیست که این سغوط را بکند هر چند مشک داشته باشد پس بتحقیق که سؤال کرد اسماعیل بن جابر از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از این مسأله حضرت فرمودند که سغوط

بکن باین سعوط و از این حدیث ظاهر می شود که عمل بقول طیب می توان کرد و ممکن است که چون حضرت خود طیب واقعی بودند می دانستند که آن طیب درست حکم کرده است حضرت تجویز فرموده باشند.

6- (و روی الحلبی و محمد بن مسلم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: المحرم یمسك علی انفه من الریح الطیبة و لا یمسك علی انفه من الریح الخبیثة.)

و به اسانید صحیحه متکثره منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که محرم اگر به بوی خوش رسد می باید که دست بر بینی گذارد که آن بو را نشنود، و اگر به بوی بد رسد می باید که دست بر بینی نگذارد و بر این مضمون احادیث صحیحه بسیار وارد شده از معاویه بن عمّار و از هشام بن الحکم و از عبد الله بن سنان و ایضا از معاویه بن عمّار و غیر ایشان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه.

و در صحیح از محمد بن اسماعیل از حضرت ابی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیهما، و اکثر اصحاب واجب می دانند بینی گرفتن را از بی خوش و ذکر نکرده اند که بینی را نگیرد از بوی بد و ظاهرا سببش این باشد که عبارت حدیث ممکن است که مراد از این این باشد که واجب نیست امساک از بوی بد نه آن که واجبست عدم امساک و این وجه بی وجه است بلکه بسیار ظاهر است که مراد عدم امساکست، و وجه دیگر آن که امر صریح نیست در وجوب و نهی در حرمت، پس چون محتمل است که مراد ایشان کراهت باشد حکم به کراهت می کنند و حق این است که در امثال اینجا از قبیل متشابهات است و هر دو محتمل است پس احوط آنست که دست یا جامه را بر بینی نگیرند در بوی بد و الله تعالی یعلم.

6- (و روی هشام بن الحکم عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ اَنه قال:

لا باس بالرَّیح الطَّیِّبة فیما بین الصِّفا و المروة من ریح العطارین و لا یمسک علی انفه.) .

و به دوازده سند صحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که باکی نیست در شنیدن بوی خوشی که در میان صفا و مروه می باشد از بوی عطر و بوی خوش عطر فروشان می باشد دست بر بینی نمی گیرد یا نگیرد و عطار در لغت عرب عطر فروش است از مشک و عنبر و غیر آن از بوهای خوش و این عبارت لا یمسک مثل عبارت سابق است که مراد نهی است و احتمال دارد که نفی وجوب مراد باشد.

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: لا باس ان تشمّ الاذخر و القیصوم و الخزامی و الشَّیح و اشباهه و أنت محرم.) .

به بیست سند صحیح منقولست که آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند که باکی نیست که بو کنی اذخر را و آن دست شویی است که در صحرای مکه معظمه بسیار است و می آورند، و قیصوم که برنجاس [سف] است و خزامی به معجمتین گل خیری صحرائی است و ظاهرا شب بو است و شیخ که درمنه ترکی است و امثال این گیاهها از گلهای صحرائی که بو دارد و بوهای تند.

17- (و روی علی بن مهزیار قال: سالت ابن ابی عمیر عن التَّقاح و الاترج و التَّبِق و ما طاب من ریحہ فقال تمسک عن شمّه و اكله و تاكله و لم یرو فیہ شیئا.) .

و در صحیح از علی منقولست که گفت سؤال کردم از محمد از سیب و نارنج و ترنج و نبق که ثمره درخت سدر است و شبیه است به کوچ و هر میوه

که بوی خوش داشته باشد محمد بن ابی عمیر گفت که بو ممکن و مخور، و در بعضی از نسخ موافق کافی که تا کله است این معنی دارد که می توانی خورد این میوها را در وقت خوردن بینی را می گیری که بوی آن را نشنوی ابن ابی عمیر این را گفت و بعنوان روایت نقل نکرده و نقل صدوق به سبب اینست که بحسب داب قدما ممکن نیست که از پیش خود چیزی بگویند خصوصا بر سبیل جزم و فتوی تا از ائمه معصومین صلوات الله علیهم نشنیده باشند، و مؤید سماع آن که در صحیح منقولست از ابن ابی عمیر که بعضی از مشایخ من گفتند که سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از سیب و نارنج و ترنج و میوه سدر و هر میوه که خوشبو باشد مانند به و لیمو حضرت فرمودند که دست می گیرد بر بینی و می خورد و ظاهرا بر سبیل استحباب باشد چنانکه منقولست در موثق از عمار که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات الله علیه که آیا محرم نارنج و ترنج می تواند خورد فرمودند که بلی عرض نمودم که بوی خوش دارند فرمودند که خوردنی است بوییدنی نیست اگر چه ممکن است که جایز باشد خوردن و نتوان بو کردن.

استظلال

7- (و روی عن عبد الله بن المغيرة قال: قلت لأبي الحسن الأول صلوات الله عليه اظلل و انا محرم قال لا قلت فاضلل و اكفر قال لا قلت فان مرضت قال ظلل و كفر ثم قال اما علمت ان رسول الله صلى الله عليه و آله قال ما من حاج يضحى ملتيا حتى تغيب الشمس الا غابت ذنوبه معها.).

منقولست به اسانید صحیحه و حسنه كالصحيحه که عبد الله گفت عرض نمودم به حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که آیا سایه بر سر می توانم انداخت بعنوان چتر یا کجاوه و تخت روان در حالتی که محرم باشم

حضرت فرمودند که نه، عرض نمودم که می توانم در زیر سایه رفتن که کفاره بدهم فرمودند نه عرض نمودم که اگر بیمار باشم حضرت فرمودند که در این صورت در زیر سایه برو و کفاره بده پس فرمودند که آیا نمی دانی که حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله فرمودند که هر حاجی که در زیر آفتاب رود و آفتاب بر او تابد و تلبیه گوید چون آفتاب فرورود گناهانش نیز با آفتاب فرورود و ظاهرش آنست که بیمار نیز بهتر آنست که در زیر سایه راه نرود با آن که کفاره دهد.

9- (و روی عن الحسین بن مسلم عن ابی جعفر الثانی صلوات الله علیه:

انه سئل ما فرق ما بین الفسطاط و بین ظلّ المحمل فقال لا ینبغی ان یتظلّ فی المحمل و الفرق بینهما انّ المرأة تطمّث فی شهر رمضان فتقضى الصیام و لا تقضى الصلاة قال صدقت جعلت فداك قال مصنّف هذا الكتاب رحمة الله علیه معنی هذا الحديث انّ السنّة لا تقاس).

و منقولست از حسین پسر سالم یا مسلم و ظاهرا هر دو یکی است که گفت از حضرت امام محمد تقی صلوات الله علیه پرسیدند که چه فرق است میان خیمه و سایه کجاوه که در منزل در زیر خیمه می تواند رفت و در راه در زیر سقف کجاوه نمی تواند رفت پس حضرت فرمودند که سزاوار نیست که محرم در ظل محمل باشد و فرق میان هر دو آنست که زن در ماه رمضان حیض می شود و نماز و روزه را ترك می کند و چون پاك می شود روزه را قضا می کند و نماز را قضا نمی کند آن شخص گفت راست گفتی فدای تو شوم.

چنین گوید مصنف این کتاب که رحمت خدا بر او باد که معنی این حدیث این است که در شرع قیاس نمی رود و جایز نیست قیاس کردن.

و نکته بعد از وقوع آنست که مطلوب ریاضت آدمی است در آفتاب تا

حق سبحانه و تعالی آدمی را در آفتاب قیامت باز ندارد، و چند حدیث وارد شده است که ابو یوسف قاضی بغداد تلمیذ ابو حنیفه به خدمت حضرت امام موسی بن جعفر صلوات الله علیهما آمد و از این مسأله پرسید که چرا چنین است چنانکه در این حدیثست و حضرت فرمودند که قیاس در دین و شرع نمی رود و ما تابع شرعیم حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله در رفتن به زیر سایه محمل نرفتند و در منزل داخل شدند و هر چه آن حضرت فرموده اند کرده اند ما تابع آنیم، و خلاف نکرده است کسی از شیعه و سنی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله چنین فرموده اند و لیکن جمعی از عامه چون با عقل ایشان موافقت ندارد منکر این معنی شده اند مانند انکار ملاحظه نماز و روزه و حجرا، و در صحاح سته احادیث بسیار روایت کرده اند که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله نفی قیاس فرموده اند.

9- (و روی علی بن مهزیار عن بکر بن صالح قال: کتبت إلى ابی جعفر الثانی صلوات الله علیه ان عمّتی معی و هی زمیلتی و یشتدّ علیها اذا حرمت فتری ان اظلل علیّ و علیها فکتب صلوات الله علیه ظلل علیها و حدّها.)

و کالصحیح منقولست از بکر که گفت عریضه نوشتم به حضرت امام محمد تقی صلوات الله علیه که عمّه ام با من هم کجاوه است و به سبب مرض بر او دشوار است که در زیر آفتاب باشد در حالت احرام تجویز می فرمایید که من و او هر دو سر کجاوه را به پوشانیم حضرت فرمودند که کجاوه او را به پوشان و بس چون او بیمار است، و علما عمل کرده اند باین حدیث اگر چه ضعیف است بحسب سند و لیکن در هر دو جزووش روایات بسیار وارد شده

است و خواهد آمد إن شاء الله تعالى.

6- (و روی البزنطی عن علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر قال: سألته عن المرأة يضرب عليها الظلال و هی محرمة فقال نعم قلت فالرجل يضرب عليه الظلال و هو محرم قال نعم اذا كان به شقیقة و يتصدق بمدّ لكلّ يوم).

و در موثق کالصحیح منقولست از ابو بصیر که گفت از آن حضرت سؤال کردم از زنی که در کجاوه سر پوشیده باشد در حال احرام جایز است فرمودند که بلی عرض نمودم که آیا مرد در زیر کجاوه سر پوشیده می تواند رفت یا چتر بر سر می تواند زد در حال احرام فرمودند که بلی هر گاه درد نیم سر داشته باشد مریضی باشد که از آفتاب ضرر یابد و از جهة روز مدی از طعام به سایل می دهد.

8- (و روی محمّد بن اسماعیل بن بزيع: أنه سئل ابو الحسن صلوات الله عليه و انا اسمع عن الظلّ للمحرم فی اذی من مطر و شمس او قال من علة فامر بفداء شاة يذبحها بمنى و قال نحن اذا اردنا ظللنا و فدينا).

و نسخه دیگر هست که از نسخ سهو شده است در دو جا و این نسخه موافق است با نسخه شیخین رضی الله عنهما و به اسانید صحیحه منقولست از محمد که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کرد شخصی و من می شنیدم از ظل و در هر دو کتاب عن الظلال است و افصح است از جهة محرم که چیزی مانند کجاوه بر بالای سرش باشد از جهة آمدن باران یا افتادن آفتاب یا مرض و شك دارد که شمس گفت یا گفت از جهة مرض یا نسخه جمع باشد که مرض را نیز گفت و در کافی و تهذیب این عبارت او قال من علة نیست پس حضرت امر فرمودند که فدا می دهد گوسفندی که آن را در منی می کشد و این

زیادتی در آنجاها نیست که حضرت فرمودند که ما هر گاه اراده می کنیم که سایه بانی بر سر زنییم بواسطه مرض یا غیر آن سر کجاوه را می پوشیم و گوسفندی می کشیم.

6- (و فی روایة حریر قال قال ابو عبد الله صلوات الله علیه: لا باس بالقبّة علی النساء و الصّبیان و هم محرمون و لا یرتمس المحرم فی الماء و لا الصّائم).

و به اسانید صحیحه از حریر منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که قبه که سر کجاوه و امثال آن باشد بزنان و اطفال نابالغ در حالت احرام ایشان، بلکه این حکم که چیزی حایل نباشد میان سر ایشان و آسمان مخصوص مردانست، و سر به آب فرو نمی برند محرمان و روزه داران و سر به آب فرو بردن نیز از فرد حایل بودن آبست میان سر و آسمان می تواند بود و لیکن علماء آن را حکمی دیگر مقرر ساخته اند و نزاع لفظی است و از این حدیث و اخبار صحیحه بسیار مثل صحیحه محمد بن مسلم و صحیحه هشام بن سالم و صحیحه جمیل و صحیحه کاهلی و غیر اینها ظاهر می شود که حکم مخصوص مردانست و زنان را جایز است که در کجاوه باشند سر پوشیده.

و در اطفال صحیحه حریر کافی است، و آن چه وارد است که محرم سر باب فرو نبرد مانند صایم نیز احادیث صحیحه بسیار وارد شده است مثل صحیحه یعقوب بن شعیب و صحیحین حریر ایضا و صحیحه عبد الله بن سنان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که فرمودند که مس مکن گلهها را در حال احرام و مس مکن چیزی را که در آن زعفران باشد و مخور طعامی که در آن زعفران باشد و سر باب فرو مبر و غیر اینها از اخبار.

6- (و روی عن منصور بن حازم قال: رأيت ابا عبد الله صلوات الله عليه وقد توضأ و هو محرم ثم اخذ منديلا فمسح به وجهه.)

و مرویست در حسن كالصحيح از منصور که گفت دیدم آن حضرت را وضو ساخته بودند و محرم بودند پس دستمالی برداشتند و روی خود را به آن پاک کردند، و دور نیست که از خوف شین و ترکیدن فرموده باشند چون در سفر بیشتر از حضر بهم می رسد یا از جهة بیان جواز در وضو در احرام چون احرام مرد در سر است نه در رو و مؤید جواز است حدیث عبد الملك قمی نیز در باب وضو نیز گذشت.

6- (و روی معاوية بن عمّار عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: يكره للمحرم ان يجوز بثوبه فوق انفه.)

و به اسانید صحیحه منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که مکروهست محرم را که جامه اش تجاوز کند از بالای بینی او یعنی مستحب است که روی او باز باشد که آفتاب خورد و از جهة ضرورت اگر دهن بندی ببندد می باید که از بینی بالا نرود.

(و لا باس ان يمد المحرم ثوبه حتى يبلغ انفه یعنی من اسفل و ذلك انّ

6- حفص بن البختريّ و هشام بن الحكم روي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: يكره للمحرم يجوز ثوبه انفه من اسفل وقال: اضح لمن احرمت له.)

و باکی نیست که محرم جامه دهن بند را بکشد تا به بینی برسد صدوق گفته است که مراد اینست که از پائین به بالا کشد نه از بالا به پائین چون مطلوب آنست که آفتاب بر روی او تابد و تخصیص به پائین از این جهت است که حفص بن البختريّ به چهار سند صحیح، و هشام بهشت سند صحیح از ایشان

روایت کرده اند که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که مکروهست محرم را که جامه اش از پائین تجاوز کند از بینی و حضرت فرمودند که خود را آفتابی کن از جهة رضای خداوندی که احرام از جهة او گرفته و در راه رضای او تا جفا نکشی ثواب نمی یابی و از این دو حدیث ظاهر شد که مراد از آن کشیدن کشیدن از زیر است به بالا پس حدیث مطلق را حمل می باید کرد بر مقید.

6- (و روی عن عبد الله بن سنان قال: سمعت ابا عبد الله صلوات الله عليه يقول لأبي وقد شكى اليه حرّ الشمس و هو محرم و هو يتأذى به و قال تری ان أستتر بطرف ثوبی قال لا باس بذلك ما لم يصب رأسك.).

و در صحیح منقولست که عبد الله گفت شنیدم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که به پدرم می فرمودند در وقتی که پدرم شکایت کرد به حضرت گرمی آفتاب را در حال احرام و آن که بسیار آزار می باید و عرض نمود که رخصت می دهید که طرف ردا را حایل سازم که سایه کند روی مرا حضرت فرمودند که باکی نیست ما دام که به سرت نرسد پس از این حدیث ظاهر شد که آن چه پیش گذشت که از بینی نگذرد محمولست بر کراهت یا ترك سنت.

6- (و: سأل سعيده الاعرج عن المحرم يستتر من الشمس بعد او بيده فقال لا الآ من علة.).

و در موثق كالصحيح منقول است از سعید لنگ که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که آیا محرم خود را از آفتاب می تواند پوشید به چوبی که بر بالای سر بدارد و دستمالی یا چیزی بر آن بیاویزد که آفتاب بر سرش نیفتد یا دستش را حایل کند حضرت فرمودند که

نمی تواند کرد مگر آن که بیمار باشد.

پوشاندن سر

6- (و: سالة الحلبي عن المحرم يغطي رأسه ناسيا او نائما فقال يلبي اذا ذكر).

و به اسانید صحیحه منقولست از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که سرش را به پوشاند از روی فراموشی یا در خواب بی شعور حضرت فرمودند که چون به خاطرش می رسد یا بیدار می شود آن عمامه یا کلاه را می اندازد و تلبیه می گوید از جهة عقد احرامش

6- وفي رواية حرير:

يلقى القناع ويلبي وليس عليه شيء.

و به اسانید صحیحه منقولست از حریر که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از محرمی که سر را به پوشاند از روی نسیان حضرت فرمودند که چون به خاطرش می رسد آن مقنعه را یعنی آن چه بر سر پوشیده است از سر می اندازد و تلبیه می گوید و بر او چیزی نیست از کفاره و گناه.

6- (و: سالة عن المحرم ينام على وجهه و هو على راحلته فقال لا باس بذلك).

چون داب صدوقست که از کتاب حلبی اگر چیزی روایت می کند که ناتمامست یا معارضی آن را در میان در می آورد و باز بر سر او می رود و در کتاب طهارت چند جا چنین کرد، و چون در اینجا که از حلبی روایت کرد تلبیه را گفت و القاء عمامه را نگفت چون نداشت و روایت حریر داشت آن را ذکر کرد، و باز بر سر حدیث حلبی رفت و قرینه آن که کلینی همین سؤال را از حلبی روایت کرده است پس مرویست به اسانید صحیحه از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که محرم بسیار

ص: 610

است که بر بالای شتر بخواب می رود حضرت فرمودند که باکی نیست اگر چه بعضی از سر که بر جهاز شتر یا غیر آن گذاشته می شود پوشیده می شود و لیکن بی اختیار خواب می برد. ایشان را یا آن که سر جهاز را پوشیده است جهاز سر را پوشیده است، و در بعضی از نسخ این کتاب و کافی بدل راحلته زاملته است و هر دو به يك معنی است و در بعضی از نسخ سنل است و در این صورت حلبی روایت می کند که دیگری از حضرت پرسید، و گاه هست که نمی داند که خود سؤال کرده است یا دیگری سنل می گویند و راستست که از حضرت پرسیده اند و مطلبی نیست که بدانند که سؤال کرده است مطلوب جواب حضرتست.

و در صحیح از حلبی منقولست که محرم هر گاه روی خود را به پوشاند مسکینی را طعام دهد و گفت باکی نیست که محرم بالای چهار پا بر رو بخوابد.

و در صحیح از معاویة بن وهب منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم درد سر داشته باشد باکی نیست که دستمالی بر سر بندد چون مضطر است جایز است.

5- (و: سال زرارة ابا جعفر صلوات الله علیه عن المحرم يقع الذباب على وجهه حين يريد التوم فيمنعه من التوم أ يغطي وجهه اذا اراد ان ينام قال نعم.)

و به اسانید صحیح منقولست از زراره که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از حال محرم که چون می خواهد بخواب رود مگس بر روی او می نشیند و نمی گذارد که بخواب رود آیا روی خود را می تواند پوشانید در وقتی که خواهد بخواب رود حضرت فرمودند بلی، و

در کافی این زیادتى هست كه سر را نپوشانند، و زن نزد خواب اگر مگس آزار دهد كل رو را مى تواند پوشانيد، و آن چه اهم بود اين زيادتى بود زيرا كه احرام مرد در سر او است نه در روى او، و زراره چون از او سؤال كرد حضرت آن را جواب فرمودند و اشعارى فرمودند كه آن جاى سؤال نبود بلكه مى بايست از حال سر مرد و روى زن سؤال كند.

و محتمل است كه اين نيز مراد حضرت باشد كه جايز است رو را پوشانيدن و ليكن از باب مقدمه چنان كن كه بعضى از رو كه قريب بسر است نيز پوشانى تا يقينا سر را به پوشانيده باشى (1) و چون رو پوشانيدن زن حرامست بى ضرورت، و خواب خصوصا در سفر ضرور است و مگس مانعست از جهة ضرورت مى تواند پوشانيد، و چون مهما أمكن سر را نمى بايد پوشانيد خصوصا در حال خواب و غالب اوقات موى سر را مى گذارند مگس ضرر نمى رساند سر را استثنا فرمودند و از جمله سر است يا حكم سر دارد گوشها.

و در حديث صحيح منقولست از عبد الرحمن و ظاهرا ابن حجاج است نه سيابه زيرا كه ابن سيابه از حضرت موسى بن جعفر روايت نكرده و در اينجا او از آن حضرت سؤال مى كند از محرم كه سر ما آزار مى دهد گوش او را آيا گوش را مى تواند پوشيد حضرت فرمودند كه نه.

و در صحيح از زراره منقولست از احدهما صلوات الله عليهما در محرم كه آن حضرت فرمودند كه او مى تواند سر رو را پوشانيدن هر گاه خواهدت.

ص: 612

1- يعنى مرتكب حرام شده باشى و چون تمام پوشاندين بر محرم مرد جايز نيست.

که بخواب رود و محمولست بر حالت ضرورت یا آن که هر گاه کفاره داشته باشند که بدهد.

و منقولست در صحیح حلبی که آن حضرت فرمودند که هر گاه محرم روی خود را به پوشاند باید که مسکینی را بدست خود طعام دهد و فرمودند که باکی نیست که محرم بر رو بخوابد بر بالای شتر.

6- (و روی زرارة عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: ان المحرمة تسدل ثوبها إلى نحرها).

و به اسانید صحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که جایز است زنی را که احرام گرفته باشد که بیاویزد برقع را تا گودی گردن و در صحیح معاویه گذشت که هر گاه زن سوار باشد و احکام زنان گذشت.

ناخن گرفتن

6- (و روی الحسن بن محبوب عن علی بن رئاب عن ابي بصير قال:

سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل قلم ظفرا من اظافيره و هو محرم قال عليه مد من طعام حتى يبلغ عشرة فان قلم اصابع يديه كلها فعليه دم شاة قلت فان قلم اظافير يديه و رجله جميعا فقال ان كان فعل ذلك في مجلس واحد فعليه دم و ان كان فعله متفرقا في مجلسين فعليه دمان).

و به اسانید صحیح منقول است از حسن از علی بن رئاب و در بسیاری از نسخ علی بن مهزیار است و آن از سهو نساخ است چون بحسب مرتبه رجال علی پست تر است از حسن مع هذا همیشه حسن از ابن رئاب روایت می کند، خصوصا در این روایت شیخ نیز در صحیح از حسن بن محبوب از علی بن رئاب روایت کرده است که ابو بصیر گفت از حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه سؤال کردم از شخصی که ناخنی از ناخنهای خود را بگیرد و او محرم باشد حضرت فرمودند که بر اوست مدی از طعام از جهة هر ناخنی تا بده ناخن رسد پس چون انگشتان هر دو دست را همه بگیرد يك گوسفند می کشد عرض نمودم که اگر انگشتان دستها و پاها همه را بگیرد حضرت فرمودند که اگر در يك مجلس همه را بگیرد يك گوسفند می دهد و اگر دو مجلس بگیرد دو گوسفند می دهد.

5- (و فی روایة زرارة عن ابی جعفر صلوات الله علیه: انّ من فعل ذلك ناسیا او ساهیا او جاهلا فلا شیء علیه.).

و در تهذیب این جمله نیز هست که

و من فعله متعمدا فعليه دم و به اسانید صحیحه از زراره منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که ناخنهای خود را بگیرد از روی نسیان یا سهو یا جهالت و نادانی بر او چیزی نیست، و کسی که عمدتاً کند بر اوست که گوسفندی را بکشد و ظاهراً مراد از نسیان آنست که می دانست که ناخن را در احرام نمی باید گرفت و فراموش کرد و گرفت، و سهو آنست که فراموش کند که محرمست، یا آن که نیز از نسیان است، و سهو شکست که آیا چیزی باید داد یا حرامست یا نه و گرفت و بعد از آن به خاطرش آید، و جهل آنست که مسأله را نداند.

و در صحیح ابو حمزه منقولست که از آن حضرت صلوات الله علیه سؤال کردم از شخصی که ناخنها را بگیرد مگر يك ناخن حضرت فرمودند که فراموش کرده است گفتم بلی فرمودند که باکی نیست.

6- (و: سال معاویة بن عمّار ابا عبد الله صلوات الله علیه عن المحرم تطول اظفاره او ینکسر بعضها فتؤذیه ذلك قال لا یقصّ منها شیئا ان

استطاع فان كانت تؤذيه فليقبصها و ليطعم مكان كل ظفر قبضة من طعام).

و به اسانید صحیحہ منقول است از معاویہ کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از حکم محرمی کہ ناخنهای او دراز باشد یا بعضی از آن بشکنند و او را آزار دهد حضرت فرمودند کہ از ناخنها هیچ چیز نمی گیرد اگر تواند و اگر آزارش دهد و آن را بگیرد و بواسطہ ہر ناخنی يك قبضہ از طعام بدهد و طعام خوردنیست از گندم و جو و خرما در عربستان از غذای ایشانست و مویز در یمن غذاست و احوط گندم است.

7- (و سال اسحاق بن عمّار ابا ابراہیم صلوات اللہ علیہ: عن رجل نسی ان یقلّم اظافیرہ عند الاحرام حتّٰی احرّم قال یدعها قلت فانّ رجلاً من اصحابنا افتاه ان یقلّم اظافیرہ و یعیّد احرامہ ففعل قال علیہ دم).

و در موثق کالصحیح منقولست از اسحاق کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ از شخصی کہ فراموش کند کہ در وقت احرام ناخنهای خود را بگیرد تا آن کہ محرم شود حضرت فرمودند کہ بحال خود بگذارد و نگیرد عرض نمودم کہ شخصی از اصحاب ما او را فتوی داد کہ ناخنهای را بگیرد و احرام را اعادہ کند و چنین کرد حضرت فرمودند کہ بر اوست کہ گوسفندی بکشد، و ظاہر این عبارت آنست کہ آن کہ گرفته است يك گوسفند می دهد، و لیکن بسند ضعیفی روایت کرده است از اسحاق و در آخرش تصریح نموده است کہ بر آن کہ او را فتوی داده است گوسفندیست، و عمل علماء بر این است و ممکن است کہ ہر يك را گوسفندی باید داد و این احوط است و اللہ تعالی یعلم.

کندن مو

6- (و روی حریر عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: اذا نتف الرجل ابطہ بعد الاحرام فعلیہ دم).

ص: 615

و به اسانید صحیحه منقولست از حریر که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه شخصی موی زیر بغل خود را بکند بعد از احرام پس بر اوست که گوسفندی یا گاوی یا شتری را بکشد و اقلش گوسفند است در هر جا که گویند علیه دم، و گوسفند کافی است و گاو بهتر است و شتر بهتر و محتمل است که مراد يك گوسفند باشد چنانکه اکثر چنین فهمیده اند.

6- (وفی خبر اخر: من حلق رأسه او نشف ابطه ناسیا او جاهلا فلا شیء علیه.).

و در خبر دیگر وارد است که آن صحیح زراره است که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر که در احرام سر بترشد یا موی زیر بغل را بکند از روی نسیان یا از روی جهل بر او چیزی نیست از کفاره و گناه و هر که عمدا بکند بر اوست دمی یعنی گوسفند یا گاو یا شتر را بکشد و همه را تصدق کند یا گوسفندی چنانکه مشهور است و بنا بر مشهور اگر گاو یا شتر بکشد مجزی نیست پس اولی گوسفند است تا از خلاف بیرون آید.

6- (وقال صلوات الله علیه: لا باس بان یدخل المحرم الحمام و لکن لا یتدلک.).

و در صحیح از معاویه بن عمّار منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که فرمودند که باکی نیست که محرم داخل حمام شود و لیکن چرک نمی کند مطلقا در حمام، و غیر حمام و در حدیثی که وارد شده است که داخل حمام نشود محمولست بر کراهت و بهتر آنست که تا ضرور نشود به حمام نرود و اگر غسل واجب شود به احتلام و غیر آن و هوا سرد باشد واجبست که به حمام رود از جهة غسل و بعد از غسل بیرون آید.

6- (وقال صلوات الله عليه: لا يأخذ الحرام من شعر الحلال).

و در صحیح از معاویة بن عمّار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که محرم موی محل را نگیرد چه جای محرم، نه بسر تراشیدن، و نه به موی زیر بغل گرفتن، نه از دیگران، و نه از خود.

و در صحیح از علی بن جعفر منقولست که گفت سؤال کردم از برادرم حضرت موسی بن جعفر صلوات الله علیهما که آیا محرم کشتی می تواند گرفت فرمودند که خوب نیست کشتی گرفتن مبدا سبب این شود که جانی مجروح شود و خون در آید یا از موی خود یا از آن دیگر کننده شود. و ظاهر این حدیث آنست که کشتی گرفتن حرام نباشد و اگر غرضش از آن این باشد که در جهاد ضرور می شود یا در جانی که باید دفع دشمن کردن تواند دفع کردن در این صورت سنت خواهد بود و بهترین آلات حرب دانستن علم کشتی گرفتن است، و حکایت کشتی گرفتن حسنین صلوات الله علیهما مشهور است و در کتب خاصه و عامه مسطور که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله به حضرت امام حسن می فرمودند که بگیرش و حضرت فاطمه صلوات الله علیهما گفتند یا رسول الله بزرگتر را می فرماید که کوچکتر را بگیرد حضرت فرمودند که جبرئیل او را می گوید من دیگری را گفتم و دیگر اخبار هست اما اگر غرض لهُو باشد خوب نیست و جمعی مطلق لهُو را حرام می دانند و احتیاط در ترکست.

انداختن شپش و مانند آن

14- (و: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى كَعْبِ بْنِ عَجْرَةَ الْأَنْصَارِيِّ وَهُوَ مُحْرَمٌ وَقَدْ أَكَلَ الْقُمَّلَ رَأْسَهُ وَحَاجِبِيهِ وَعَيْنِيهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا كُنْتَ أَرَى أَنَّ الْأَمْرَ يَبْلُغُ مَا أَرَى فَامْرَهُ فَنَسَكَ عَنْهُ نَسْكَاً وَ

ص: 617

حلق رأسه يقول الله عزّ وجلّ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَالْصَّيَامُ يَوْمَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَالصَّدَقَةُ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مَسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ وَالتَّسْكُ شَاةٌ لَا يَطْعَمُ مِنْهَا أَحَدٌ إِلَّا الْمَسَاكِينَ.)).

و منقولست در صحیح از حریر از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله گذشتند برکعب بن عجره بضم عین مهمله و جیم ساکنه که از اهل مدینه بود که نصرت آن حضرت صلوات الله علیه و آله کردند و کعب محرم بود و شپش بر سر و ابروها و پلکهای چشم او افتاده خورده بود حضرت صلوات الله علیه فرمودند که گمان نداشتم که کار به این جا رسد یعنی به سبب سر تراشیدن، و در روایت حریر آنست که حضرت فرمودند که آیا جانوران آزارت می دهند پس حق سبحانه و تعالی این آیه را فرستاد، و بنا بر آن چه صدوق روایت کرده است ظاهرش آنست که اصل منع بر سیل تقویض بود و کفاره نیز به تقویض بود (1) و حق سبحانه و تعالی آیه را از جهت تقریر آن حضرت فرستاد پس حضرت فرمودند که گوسفندی از جهت او بکشند از مال آن حضرت و او سر تراشید چنانکه حق سبحانه و تعالی می فرماید و ممکن است که نزول آیه را از جهت او شده باشد و چون او پریشان بوده حضرت از مال خود تبرع فرموده باشد که او فردا افضل را به جا آورد، و ترجمه آیه اینست که هر که از شما بیمار باشد- و مرض شپش نیز مرضی است عظیم- یا آزاری از سرد.

ص: 618

1- یعنی خداوند امر دینش را به پیغمبر صلی الله علیه و آله واگذار نمود که هر چرا بخواهد انجام دهد مثل هفت رکعت نماز که فرض النبی گفته می شود.

خود داشته باشد به سبب نتراشیدن موی سر پس بر اوست فدای سر تراشیدن از روزه یا تصدق یا کشتن پس روزه سه روز است و تصدق بر شش مسکین است هر مسکینی نصفی صاع از خرماست که دو مد باشد که تخمیناً سیصد و هشت مثقال باشد و در اکثر نسخ این کتاب نصف افتاده است، و ظاهراً از نساخ باشد یا صاع بر سبیل استحباب بوده باشد و در بعضی از نسخ هست که

و روی مدّ تمر و این نیز از تصحیح نساخ است و روایت مد واقع است نه در اطعام شش مسکین بلکه در اطعام ده مسکین، و نسک گوسفندی است که نمی دهند آن را مگر بد رویشان بعد از آن حضرت فرمودند که هر چه در قرآن مجید بلفظ او واقع شده است مثل این آیه آن کس منخیر است هر فردی را که خواهد اختیار می کند و هر چه را فرموده باشد فَمَنْ لَمْ يَجِدْ أَنْ بَرَّ سَبِيلَ تَرْتِيبِ است که اول اول را به جا می آورد و اگر قدرت بر آن نداشته باشد دویم را، تا اینجا عبارت روایت حرّیز است و ظاهراً روایت صدوق غیر آن روایت است.

و کالصحیح از عمر بن یزید منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که صدقه بر ده مسکین است.

و در حسنه زراره بر شش مسکین است هر مسکینی دو مد که نصف صاع باشد و مشهور تخییر است میان شش مسکین و هر مسکینی نصف صاع یا ده مسکین و هر مسکینی را مدّی از طعام یا آن مقدار بدهد که او سیر شود و اگر ده مسکین را بر سفره خود بنشانند احوط آنست که هر يك را يك مد نان بدهد یا نان آن مقدار در سفره گذارد که زیاد آید تا جزم بهم رسد که سیر شده اند و اگر شش مسکین را دو مد بدهد و چهار مسکین دیگر را هر يك يك مد بدهد عمل بهر دو روایت کرده خواهد بود، و اگر ده مسکین را هر

يك نصف صاع بدهد نهایت احتیاط کرده است و الله تعالى يعلم.

6- (و: قال عبد الله بن سنان لأبي عبد الله صلوات الله عليه أ رأيت ان وجدت عليّ قرادا او حلمة اطرحهما عني و انا محرم قال نعم و صغارا لهما انهما رقيا في غير مرقاهما).

و به اسانید صحیحہ منقولست از عبد الله که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه که بیان فرمائید که اگر کنه کوچک را که در گوسفند می باشد یا کنه بزرگ را که بر شتر می باشد بر بدن یا جامه خود بیابم می توانم انداختن هر دو را از خود در حال احرام حضرت فرمودند که بلی و ذلت و خواری باد هر دو را زیرا که بالا رفته اند در غیر جای خود یعنی اگر شپش در بدن آدمی باشد به جای خود است حرمت دارد که در حال احرام که آن را از خود بیندازند اما کنه جای آن گوسفند و شتر است اگر بر بدن آدمی بالا روند جای ایشان نیست و می توان انداخت بلکه می توان انداختن و کشتن بعنوان مذلت که کفش را بر او گذارد و به خواری بکشد و صغارا منصوبست در این کتاب مثل بعدا در کتاب الله و در کافی و تهذیب برفع است و ظاهرا الف از قلم نساخ افتاده است، و محتمل است که خبر مبتدای محذوف باشد یعنی در بدن آدمی رفتن سبب مذلت آنهاست و نصب آنست و افصحست که بر سبیل لعن باشد مانند لعنهما الله از بابت عجا و حمدا و شکرا که مفعول مطلق فعل محذوف باشد و الله تعالى يعلم.

6- (و: قال له معاوية بن عمّار المحرم يحكّ رأسه فتسقط القملة و الثنتان فقال لا شيء عليه و لا يعيدها قال كيف يحكّ المحرم قال بأظفاره ما لم يدم و لا يقطع شعرة و ساله عن المحرم يعبث بلحيته فتسقط منها الشعرة و الثنتان قال يطعم شيئا).

ص: 620

و به اسانید صحیحه منقول است از معاویه که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که گاه هست که محرم سر خود را می خاراند و يك شپش یا دو شپش می افتند حضرت فرمودند که بر او چیزی نیست که شپش را بر دارد و به جای خود گذارد گفتم چگونه بخواراند محرم سر و بدن خود را فرمودند که به ناخنها و چنان نخواراند که خون در آید یا مویی را بکند یا آن که قطع نکند يك مو را، و معاویه گفت که از آن حضرت سؤال کردم که گاه هست که محرم با ریش خود بازی می کند و يك مو و دو مو می افتد حضرت فرمودند که از جهة كفاره چیزی تصدق کند و در تهذیب به جای و لا یعیدها و لا یعود است یعنی دیگر چنین نکند یعنی هموار بخواراند سر را تا شپش نیفتد.

6- (وفی خبر اخر: مدّ من طعام او کفین).

و در حدیث دیگر وارد است که يك مد از گندم یا جو یا خرما می دهد یا دو كف از اینها و ظاهرا مرادش این است که این هر دو در غیر این حدیث وارد شده است اگر چه هر يك در حدیثی بوده باشد.

چنانکه کلینی در حسن کالصحیح روایت کرده است از حلبی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرم از موی ریش خود یا جای دیگر مویی بکند پس بر اوست که از آن دست مسکینی را طعام دهد و ظاهرا طعام يك مد است.

و شیخ کالصحیح روایت کرده است از منصور از آن حضرت صلوات الله علیه در محرم هر گاه دست به ریش خود مالد و موی از آن جدا شود؟ حضرت فرمودند که يك كف یا دو كف بدهد، و فرق میان این دو خبر واضح است و ظاهرا صورت اول آنست که عمدا بکند و در ثانی قصد کردن ندارد

و این هر دو را با هم ضم کند در این مقام مناسب ندارد و ممکن است که نسخه کفّ به جای مدّ باشد و این تغییر از نساخ شده باشد و لیکن بعید است.

(و الاولى انه لا يحكّ المحرم رأسه الا حكا رفيفا بأطراف الاصابع.)

و اولی آنست که محرم سر خود را نخواراند مگر هموار به سرهای انگشتان و منقول است در موثق از ابو بصیر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه خواهی سر را بخارانی پس همواره بخاران و به ناخنها مخاران و لیکن بسر انگشتان بخاران یعنی مبادا خون در آید یا مویی بریزد.

6- (و فی روایة هشام بن سالم قال قال ابو عبد الله صلوات الله علیه: اذا وضع احدكم یده علی رأسه او علی لحيته و هو محرم فسقط شيء من الشعر فليصدق بكفّ او كعك من سويق.)

و به اسانید متکثره صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه احدی از شما دست خود را بر سر یا ریش خود گذارد در احرام و مویی بیفتد باید که تصدق کند به يك كف از نان خشك یا يك كف آرد بو داده، و در تهذیب بكفّ من طعام است که گندم و جو و خرما باشد، و در کلینی به همین عبارتست اما در اکثر نسخ بكفّین است و در بعضی از نسخ به كف است، و ظاهراً سهو از نساخ کافی شده باشد اگر چه احوط آنست که دو كف بدهد و اظهر آنست که كفاره در اینجا بر سبیل استحباب است چنانکه در صحیح زراره گذشت.

و در صحیح از هشیم منقولست که گفت شخصی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه سؤال کرد از محرمی که از جهة اسباغ وضو

يك مو و دو مو از ریش او افتد چونست حضرت فرمودند که ضرر ندارد و حق سبحانه و تعالی حرجی و تنگی در دین بر شما مقرر نفرموده است.

و در صحیح منقولست از جعفر و مفضل که شخصی بر آن حضرت صلوات الله علیه داخل شد و عرض نمود که چه می فرمایید در محرمی که دست به ریش کشد و دو مو از او بریزد حضرت فرمودند که اگر من دست بکشم و ده مو بریزد چیزی نخواهم داد. و غیر اینها از اخبار دیگر وارد شده است.

6- (و روی ابان عن ابی الجارود قال: سال رجل ابا جعفر صلوات الله علیه عن رجل قتل قملة و هو محرم قال بس ما صنع قال فما فداؤها قال لا فداء لها).

و کالصحیح منقولست از زیاد که گفت شخصی از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه سؤال کرد از شخصی که در حال احرام شپشی را بکشد حضرت فرمودند که بد کرده است گفت کفاره این چه چیز است حضرت فرمودند که کفاره ندارد.

و در صحیح از معاویة بن عمّار منقولست که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که چه می فرمایید در محرمی که شپشی را بکشد فرمودند کفاره نیست در شپش و اولی آنست که عمدا شپش را بکشد.

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال:

المحرم یلقى عنه الدوابّ کلّها الا القملة فانّها من جسده فاذا اراد ان یحوّل قملة من مکان إلى مکان فلا یضربّه).

و به اسانید صحیحه منقولست که حضرت امام جعفر صادق

صلوات الله عليه فرمودند که محرم هر جانوری که در بدنش باشد می تواند انداخته بغیر از شپش که آن حیوان بدنست و از بدن بهم می رسد فاذا یا فأن پس اگر خواهد که شپش را از جانی به جایی دیگر برد ضرر ندارد او را، و بعضی گفته اند بشرط تساوی در حفظ یا احفظیت آنجا و این اولی است.

و اما احادیث صحیحه و کالصحیحه که وارد شده است از حماد بن عیسی و محمد بن مسلم و حسین بن ابی العلاء و حلبی و غیر ایشان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که اگر محرم شپش را از بدن بیندازد طعامی تصدق کند یا یک قبضه یا یک کف بدهد محمولست بر تعمد یا استحباب و احوط آنست که بدهد خصوصا هر گاه عمدا بیندازد و ظاهر اخبار بسیار آنست که حرامست انداختن و کشتن پس در حدیثی که واقع شده است که بیندازند محمولست بر ضرر بسیار.

6- (و روی ابان عن زرارة قال: سألته عن المحرم هل يحك رأسه او يغتسل بالماء فقال يحك رأسه ما لم يتعمد قتل دابة ولا باس بان يغتسل بالماء و يصب على رأسه ما لم يكن ملبدا فان كان ملبدا فلا يفيض على رأسه الماء الا من الاحتلام).

و به اسانید صحیحه منقولست از ابان از زراره که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که آیا محرم سر خود را می تواند خاراندن یا غسل می تواند کرد یا بدن را می تواند شست حضرت فرمودند که سر را می تواند خاراندن ما دام که قصد کشتن جانوری نکند و باکی نیست که در آب غسل کند و آب بر سر خود ریزد ما دام که سرش را صمغ و عسل از جهت دفع شپش نینداخته باشد و اگر انداخته باشد آب بر سر نمی ریزد مگر از احتلام یعنی غسل واجب چون غسل حیض و نفاس و استحاضه و مس

و در صحیح از معاویه بن عمار منقول است که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که محرم چگونه سر را می خاراند حضرت فرمودند که به انگشتان ما دام که خونین نکند یا مورا قطع نکند و مثل این احادیث بسیار وارد شده است.

و در موثق عمار وارد است که اگر جرب داشته باشد و خاراند تا خون بیرون آید ضرر ندارد چون اختیار ندارد و اگر در جمیع این صور خون بیرون آید یا مو جدا شود و بواسطه هر يك كفی از طعام بدهد بهتر خواهد بود.

6- (و: سال یعقوب بن شعیب ابا عبد الله صلوات الله علیه عن المحرم یغتسل فقال نعم و یفیض الماء علی رأسه و لا یدلکه.)

و منقولست در حسن کالصحیح و در صحیح از یعقوب که گفت سؤال کردم از آن حضرت از محرمی که آیا غسل می تواند کرد فرمودند که بلی و آب بر سر می ریزد و چرک نمی کند سرش را یا بدنش را.

6- (و فی روایة حریر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اذا اغتسل المحرم من الجنابة صبّ علی رأسه الماء و یمیز الشعر بأنامله بعضه من بعض.)

و به اسانید صحیحه بسیار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم خواهد که غسل جنابت کند به رفق آب بر سر بریزد و مورا بر سر انگشتان جدا کند بعضی از آن را از بعض دیگر که آب به زیر موها برسد و مو جدا نشود و سر خونین نشود.

شهادت بر نکاح

6- (و قال صلوات الله علیه: فی المحرم یشهد نکاح محلّین؟ قال لا

يشهد ثم قال يجوز للمحرم ان يشير بصيد على محلّ؟ قال مصنّف هذا الكتاب رضى الله عنه و هذا على الانكار لذلك لا على انه يجوز.

و كالصحيح منقولست از آن حضرت صلوات الله عليه در محرم كه شاهد شود عقد نكاح دو محل را به آن كه بر ايشان جايز است عقد كردن بر محرم حرام است گواه شدن يا نه؟ حضرت فرمودند كه در آنجا حاضر نشود يا گواه نشود پس حضرت مثالى فرمودند از جهة دفع استبعاد راوى كه آيا جايز است محرم را كه اشاره كند محلى را كه فلان سياهى شكارىست.

صدوق مى گويد كه اين مكالمه حضرت بنا بر انكار است نه بنا بر آن كه جايز است يعنى استفهام آن كارىست و رفع استبعاد باين نحو مى فرمايند كه هم چنانكه محرم را جايز نيست اشاره به صيد كردن هر چند خود صيد نمى كند و نمى خورد هم چنين حاضر نمى تواند شد در عقد دو محل، و اين مشابّهت وقتى تمام است كه شهادت را در حقيقت عقد مداخلى باشد چنانكه مذهب جمعى از عامه است يا آن كه شهادت دهد نزد حاكم شرع كه من گواهم بر اين عقد كه به شهادت او حكم كنند بر صحت.

و در اين صورت محاذى مرتكب مى بايد شد به آن كه منصوب باشد به نزع خافض كه على نكاح بوده باشد و يا آن كه مجرد مشابّهت كافى است در رفع استبعاد و در تهذيب على هست باين عبارت عنه عليه السلام

فى المحرم يشهد على نكاح المحلّين و ظاهرا على از قلم نساخ افتاده است و حمل کرده اند بر آن كه به سبب ترك شهادت تضييع بضع نشود و الا واجبت و الله تعالى يعلم.

6- (و روى عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: ليس للمحرم ان يتزوَّج و لا يزوّج محلاً فان تزوّج او زوّج فتزويجه باطل.)

و به اسانید صحیحہ منقولست که آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند که نیست محرم را که تزویج کند و عقد محلی را ببندد، و محرم به اعتبار عقد بر ایشان باطل است احتیاج ندارد در بطلان بعقد محرم پس اگر خود زنی بخواهد یا عقد کند از جهة دیگری عقد او باطل خواهد بود، و در تهذیب لفظ محلا در آخر واقع شده است و آن بهتر است و اگر نباشد مراد است به قرینه عبارت سابق.

14,6- (و: ان رجلا من الانصار تزوج و هو محرم فابطل رسول الله صلى الله عليه وآله نكاحه).

و در صحیح از عبد الرحمن بن ابی عبد اللہ منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که شخصی از انصار در حال احرام زنی خواست و حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ نکاح او را باطل گردانید یعنی حکم فرمود به آن که آن نکاح باطل است.

6- (و قال صلوات الله عليه: من تزوج امرأة في احرامه فرق بينهما ولم تحل له ابدا).

و منقول است بطرق متکثره حسنه كالصحيحه و موثقه كالصحيحه که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که هر که تزویج کند زنی را در احرام ایشان را از هم جدا می کنند و دیگر هرگز بر او حلال نمی شود، و محمولست بر آن که عالم باشد به حرمت عقد یا دخول نکرده باشد چنانکه منقولست در حسن كالصحيح از زرارہ و داود بن سرحان و ادیم بن الحرکه حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که هر گاه محرم تزویج کند و عالم باشد که بر او حرام است هرگز بر او حلال نمی شود.

و در صحیح از محمد بن قیس منقولست که حضرت امام محمد باقر

صلوات الله عليه فرمودند که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه حکم فرمودند در مردی که زنی را بعقد خود در آورده بود در احرام پیش از آن که محل شود حکم فرمودند که زن را رها کند و فرمودند که آن نکاح باطلست و بعد از محل شدن اگر خواهد خواستگاری کند و ایشان اگر خواهند دختر را به او دهند و اگر خواهند بغیر او و این محمولست بر صورت جهل و قبل از دخول چنانکه هر دو غالب است و احادیث در این باب بسیار است و در نکاح خواهد آمد إن شاء الله.

6- (و فی روایة سماعة: لها المهر ان كان دخل بها).

و در موثق منقولست که اگر دخول کرده باشد با او او را مهر هست یعنی مهر المثل چون عقد باطل است و هر گاه عقد باطل باشد و وطی از روی جهالت واقع شده باشد مهر المثل می رسد که بگیرد.

6- (و فی روایة عاصم بن حمید عن ابی بصیر قال سمعت ابا عبد الله صلوات الله علیه يقول: المحرم یطلق و لا یتزوج).

و در روایت حسن کالصحیح و صحیح منقولست از ابو بصیر که گفت شنیدم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که محرم طلاق می تواند داد زنش را و لیکن عقد نکاح نمی تواند کرد و در این خلافتی نیست.

و در صحیح از سعید [سعد خ] منقولست که حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه فرمودند که محرم می تواند که کنیزان بخرد و بفروشد.

6- (و: سال سعید الاعرج ابا عبد الله صلوات الله علیه عن الرجل ینزل المرأة من المحمل فیضمها الیه و هو محرم قال لا باس الا ان یتعمد و هو احق ان ینزلها من غیره).

و در موثق کالصحیح منقول است از سعید که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از مردی که زن خود را از کجاوه بیرون آورد و او را در بغل می گیرد در حال احرام حضرت فرمودند که باکی نیست مگر آن که در بغل گرفتن از روی عمد باشد و او را سزاوارتر است که زن را بیرون آورد از کجاوه از دیگران هر چند زن محرم باشد مشروط به آن که از روی شهوت نباشد.

نگاه به زن

6- (و روی عن محمد الحلبي قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه المحرم ينظر إلى امرأته و هي محرمة قال لا بأس.).

و به اسانید صحیح منقولست از حلبی که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که محرمی که نظر به زنش کند و او نیز محرمه باشد چو نیست حضرت فرمودند که باکی نیست.

6- (و روی عن خالد بن عبيد الله القلانسي قال: سألت أبا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل أتى أهله و عليه طواف النساء قال عليه بدنة ثم جاءه آخر فسأله عنها فقال صلوات الله عليه بقره ثم جاءه آخر فسأله عنها فقال صلوات الله عليه شاة فقلت بعد ما قاموا اصلحك الله كيف قلت عليه بدنة فقال أنت موسر و عليك بدنة و على الوسط بقره و على الفقير شاة.).

و کالصحیح منقولست از خالد کلاه فروش که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که جماع کند با اهلش و هنوز طواف نسا نکرده باشد فرمودند که شتری می دهد پس دیگر آمد و از این مسأله سؤال کرد حضرت فرمودند که گاوی می دهد پس دیگری آمد و پرسید حضرت فرمودند که گوسفندی می دهد پس چون آنها

رفتند عرض نمودم که چگونه فرمودید بمن که شتر می دهد حضرت فرمودند که تو مالداری و بر تو واقع شده است می باید که شتر بدهی، و بر متوسط الحال گاو است، و بر فقیر گوسفند است و من بر هر که آن چه واجب بود گفتم، و احادیث بسیار وارد شده است که يك شتر می دهد محمولست بر مالدار و دم شاة واقع شده است محمول است بر فقیر و خواهد آمد.

ذبح صید

6- (وقال صلوات الله عليه: لا تذبح الصَّيد في الحرم و ان صيد في الحلّ.).

و منقولست از آن حضرت صلوات الله عليه که فرمودند که صید را در حرم مکش اگر چه در بیرون حرم شکار کرده باشند و بر این مضمون احادیث صحیحه بسیار وارد شده است زیرا که هر شکاری که داخل حرم شد حکم صید حرم بهم می رساند که بر محرم و محل حرام می شود کشتن آن و احادیث از این باب گذاشت در صید حرم.

14,9- (و روی حنان بن سدیر عن ابی جعفر صلوات الله عليه قال: امر رسول الله صَلَّى الله عليه و آله بقتل الفارة في الحرم و الافعى و العقرب و الغراب الابقع ترميه فان اصبته فابعده الله و كان يسمي الفارة الفويسقة قال انها توهي السقاء و تضرم البيت على اهله.).

و منقولست در موثق كالصحيح از حنان بن سدیر از پدرش و ظاهرا لفظ عن ابیه از قلم نساخ افتاده است چون حنان به خدمت حضرت نرسیده است و سدیر روایت کرده است از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه که فرمودند که حضرت سید المرسلین صَلَّى الله عليه و آله امر فرمودند که چند چیز را در حرم بکشند موش و مار و عقرب و کلاخ پیسه که سیاه و سفید است، سنگ یا تیر بر روی اندازی و غالب اوقات بر شتر می نشیند و

کوهان شتر که مجروحست می خورد پس اگر تیر یا سنگ تو بر او خورد به موقع خود است، و حق سبحانه و تعالی او را دور کرده است بدست تو یا نفرین است بر او که خدا آن را از رحمت خود دور کرده اند، و موش را فاسقک می نامند زیرا که بند مشک را از دندان می خاید و سر مشک باز می شود و دو شاب و روغن و عسل و آب همه را می ریزد، و غرض اینست که چون ضررهای اینها به مسلمانان می رسد کشتن اینها خوبست، از جمله ضرر موش اینست که خانه را با اهلش می سوزاند و ظاهرا مکرر چنین کرده بوده است که فتیله چراغ را از جانب دیگر کشیده و آتش به خانه افتاده و جمعی کثیر می سوخته اند.

در قسطنطنیه بسیار می شود که در سالی چندین هزار خانه می سوزد چون غالب خانهای ایشان از تخته است و هر شب چند هزار کس مقرر است که در شهر می گردند و مردمان را از آتش می ترسانند و فایده ندارد، و یکی از ثقات که در این اوقات از آنجا آمده بود نقل کرد که تا من در آنجا بودم در عرض يك سال اکثر شهر سوخت و گفت هفت مرتبه آتش افتاد و در هر مرتبه چند هزار خانه سوخت و باز ساختند و دو سه هزار بیل دار در شبها می گردند که چون آتش بشهر افتد ایشان از چهار طرف آن محله خانها را خراب می کنند که آتش از آنجا تعدی نکند این حکایت شب ایشان است، و هر روز اقلا هزار کس می میرند و همیشه طاعون هست و بسیار بود که روزی ده هزار کس می مردند و از همه غریب تر آن که مردمش هیچ کم نمی شوند.

و منقولست در صحیح از معاویه بن عمار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون محرم شوی پرهیز از کشتن هر جانوری

مگر مار و عقرب و موش به درستی که موش سر مشك را سست می کند به خائیدن بندش و یا آن که مشك را سوراخ می کند و به دندان یا خاك زیر مشك را بر می دارد تا مشك می افتد و می درد و خانه را بر اهلش مسوزاند، و اما عقرب به درستی که حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله دست کردند که سنگی را بر دارند عقربی دست مبارك حضرت را گزید حضرت فرمودند که لعنت خدا بر تو باد که هیچ خوب و بد را نمی گذاری که ضررت به او نرسد، و مار اگر متوجه تو شود بکش آن را و اگر به تو کار نداشته باشد به او کار مدار و مار سیاه مگّار را در هر حالی که باشد بکش و کلاخ و کورکوره را که بر پشت شتر نشسته باشند به تیر و سنگ بزن، و فرمودند که کنه شتر را از شتر مینداز، و کنه گوسفند را از شتر مینداز و قریب باین است حسن کالصحیح حلبی از آن حضرت صلوات الله علیه و اجزای این حدیث متفرق مذکور است در اخبار صحیحه

انداختن کنه

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: ان القی المحرم القراد عن بعیره فلا باس ولا یلقى الحلمة.)

و به اسانید صحیحه کثیره منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرم کنه گوسفند را از شترش میندازد باکی نیست و لیکن میندازد کنه شتر را از شتر زیرا که مأمن اوست بخلاف کنه گوسفند بر شتر که محلش نیست و چنان است که بر بدن آدمی در آید و در آن صورت نیز می توان انداختن چنانکه گذشت.

6- (و فی روایة حریز عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: وانّ القراد لیس من البعیر و الحلمة من البعیر.)

6- (و فی روایة علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر قال: سألته عن المحرم)

ينزع الحلمة عن البعير فقال: لا هي بمنزلة القملة من جسدك.).

و در روايت حريز كه منقولست از او به اسانيد صحيحه بسيار كه حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند كه قراد كه كنه ريزه است و در گوسفند مي باشد از شتر نيست پس مي توان انداختن آن را، و حلمه كه كنه بزرگست از شتر است او را نمي توان انداختن چنانكه گذشت و تفسيرش در موثقه ابو بصير است كه گفت از آن حضرت صلوات الله عليه سؤال كردم از محرم كه آيا كنه بزرگ را از شتر مي تواند انداخت حضرت فرمودند كه نه چون در مأمّن خود است چنانكه شپش را از بدن خود نمي تواني انداخت چون در مأمّن خود است، و كنه بزرگ و كوچك را از بدن مي تواني انداخت چون بدن انسان جاي ايشان نيست.

8- (و روى محمّد بن الفضيل عن ابى الحسن صلوات الله عليه قال:

سألته عن المحرم و ما يقتل من الدوابّ فقال يقتل الاسود و الافعى و الفارة و العقرب و كلّ حيّة و ان ارادك السّبع فاقتله و ان لم يردك فلا تقتله و الكلب العقور ان ارادك فاقتله و لا باس للمحرم ان يرمى الحداة و ان عرض له اللّصوص امتنع منهم.).

و منقولست كالصحيح از محمد كه از حضرت ابى الحسن على بن موسى الرضا صلوات الله عليه سؤال كردم از محرم و آن چه مي تواند كشت از جانوران حضرت فرمودند كه مي كشد مار سياه را و افعى كه ماريست در نهايت خباثت و معروفست نزد مار گيران، و موش خانگى يا عم، و عقرب و هر ماري را مي تواند كشت و اگر شير يا درندگان متوجه تو شوند بكش آن را و اگر به تو كار نداشته باشند تو متوجه ايشان مشو، و سگ گزنده يا گرگ اگر اراده كند ترا بكش آن را، و باكي نيست محرم را كه تير يا سنگ زند بر

ص: 633

کورکوره اگر بر کوهان شتر نشسته باشد یا مطلقاً، و اگر دزدان خواهند که مال او را ببرند نگذارد که ببرند تا ممکن باشد و اگر محتاج شود به جنگ و بکشد دزدان را خونشان هدر است، و اگر کشته شود شهید است و احادیث بر این مضامین بسیار است از آن جمله منقولست در صحیح از حریر که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که از هر چه محرم از آن بر نفس خود ترسد از درندگان و ماران و غیر اینها باید که بکشد آنها را و اگر اراده نکند ترا تو اراده مکن آنها را.

و در صحیح از عبد الرحمن منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند که محرم می تواند کشت هر چه را از آن ترسد بر نفس خود.

و در موثق از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که محرم زنبور را و کرکس را و مار سیاه غدار را و کرک را و هر چه از آن ترسد می کشد و فرمودند که سگ گزنده گرگست یعنی هر جا سگ گزنده گویند مراد از آن گرگست یا حکم گرگ دارد و آن را می تواند کشت.

و در حسن کالصحیح از معاویه بن عمار منقول است که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر چیزی که اراده کند ترا بکش آن را.

و در حسن کالصحیح از حلبی منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که می توان کشتن در حرم و در احرام مار افعی، و مار سیاه غدار و هر مار بدی را و عقرب و موش را و این موش فاسقک است، و به سنگ می توان زد کلاخ و کورکوره را و اگر دزدان متوجه شوند دفع ایشان می توانی کرد.

و کالصحیح منقولست از زراره که از احدهما صلوات الله علیهما سؤال کردم از پشه و کبگ هر گاه اراده محرم کنند نمی تواند کشت آنها را

فرمودند که بلی.

و در صحیح از مسمع منقول است که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که موش صحرايي و خار پشت و سوسمار را هر گاه محرم بکشد بزغاله می دهد و بزغاله بهتر است از آنها و چرا این را گفتم تا آن که شکار چیزی دیگر نکنند و کالصحیح منقولست از زراره که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که در حرم کيک و شپش و پشه را بکشد و کالصحیح منقولست که از آن حضرت پرسیدند که هر گاه دو محرم جنگ و قتال کنند حضرت فرمودند سبحان الله بد کرده اند گفتم کردند الحال چه کنند فرمودند که هر يك گوسفندی بکشند.

و در موثق عمار منقولست که حضرت فرمودند که محرم خلال می تواند کرد و لیکن ملاحظه کند که دهن را خونین نکند.

ص: 635

كفاره قتل شتر مرغ

6- (وروى جميل عن محمد بن مسلم و زرارة عن ابى عبد الله صلوات الله عليه: فى محرم قتل نعامة قال عليه بدنة فان لم يجد فاطعام ستين مسكينا فان كانت قيمة البدنة اكثر من اطعام ستين مسكينا لم يزد على اطعام ستين مسكينا و ان كانت قيمة البدنة اقل من اطعام ستين مسكينا لم يكن عليه الا قيمة البدنة).

این بابی است در بیان کفاراتی که واجبست بر محرم در انواع حیواناتی که شکار می کند منقولست در صحیح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در محرمی که شتر مرغی را بکشد حضرت فرمودند که بر اوست شتری و اگر شتر را نیابد شصت مسکین را طعام دهد پس اگر قیمت شتر بیشتر از اطعام شصت مسکین باشد زیادتی از اوست و زیاده از شصت مسکین را اطعام نمی دهد، و اگر قیمت شتر کمتر از اطعام شصت مسکین باشد بر او نیست مگر قیمت آن شتر اگر چه اطعام ده مسکین باشد، و بر این مضمون احادیث بسیار وارد شده است و باین عمل نموده اند الا در تخییر و ترتیب که ظاهر آیه کریمه بلفظ او واقعست و ظاهر آن تخییر و ظاهر حدیث ترتیب است و اظهر طریق در جمع استحباب ترتیب است و شك نیست که ترتیب احوط و اولی است و الله تعالی يعلم

6- (و روى الحسن بن محبوب عن داود الرقي عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: في الرجل يكون عليه بدنة واجبة في فداء فقال اذا لم يجد فسبع شياه فان لم يقدر صام ثمانية عشر يوما بمكة او في منزله).

و به اسانيد صحيحه منقولست از داود بغدادى از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه در شخصى كه بر او باشد شتر پنج ساله پا در شش كه واجب شده باشد از جهة فداى حيوانى كه صيد کرده باشد مانند شتر مرغ حضرت فرمودند كه هر گاه شتر يافت نشود گوسفند بدهد و اگر قدرت بر شتر و گوسفند نداشته باشد هيچده روز روزه مى گيرد در مكه يا منزلش.

6- (و روى عبد الله بن مسكان عن ابي بصير قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن محرم اصاب نعامة او حمار وحش قال عليه بدنة قلت فان لم يقدر قال يطعم ستين مسكينا قلت فان لم يقدر على ما يتصدق به ما عليه قال فليصم ثمانية عشر يوما قلت فان اصاب بقرة ما عليه قال عليه بقرة قلت فان لم يقدر قال فليطعم ثلثين مسكينا قلت فان لم يقدر على ما يتصدق به قال فليصم تسعة ايام قلت فان اصاب ظبيا ما عليه قال عليه شاة قلت فان لم يجد قال عليه اطعام عشرة مساكين قلت فان لم يجد ما يتصدق به قال فعليه صيام ثلاثة ايام).

و منقولست در صحيح از ليث كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از محرمى كه بكشد شتر مرغى را يا الاغ وحشى كه گوره خر باشد حضرت فرمودند كه شترى مى دهد، عرض نمودم كه اگر قدرت نداشته باشد فرمودند كه شصت مسكين را طعام مى دهد، عرض نمودم كه اگر قادر نباشد بر چيزى كه آن را تصدق كند چه كند فرمودند كه هيچده روز روزه مى گيرد، عرض نمودم كه اگر گاو كوهى را بكشد بر او چه

چیز است فرمودند که گاو اهلی می دهد، عرض نمودم که اگر قدرت نداشته باشد فرمودند که سی مسکین را طعام دهد، عرض نمودم که اگر قدرت نداشته باشد بر چیزی که تصدق کند فرمودند که نه روز روزه بدارد عرض نمودم که اگر آهوئی را بکشد چه باید کرد او را فرمودند که گوسفندی می دهد، عرض کردم که اگر نیابد فرمودند که ده مسکین را طعام می دهد، عرض نمودم که اگر نداشته باشد چیزی که تصدق کند فرمودند که سه روز روزه می گیرد.

بدان که ظاهر آیه کریمه که حق سبحانه و تعالی فرموده است ترجمه اش اینست که ای مؤمنان مکشید شکاری را هر گاه محرم باشید و هر که از شما شکاری را عمدا بکشد پس بر اوست جزائی مثل آن چه کشته است از گاو و گوسفند و شتر، و حکم می کند به مماثلت دو عادل از شما مسلمانان بنا بر قرائت مشهور، و در احادیث از طرق اهل بیت سلام الله علیهم وارد است که ذو عدلست بلفظ مفرد نه تشبیه و صاحب کشف نقل کرده است که قرائت جعفر بن محمد صلوات الله مفرد است یعنی جنس عادل یا امام زمان و نزد شیعه نبی است یا امام عادل حقیقی است و آن چه حکم کرد عادل که آن مثل صید است از شتر یا گاو یا گوسفند هدیی است که می باید به کعبه برسد و مراد از کعبه حوالی کعبه است، پس اگر در احرام عمره شکار کرده باشد می باید که در مکه کشته شود و بهتر آنست که در حزوره که محاذی کعبه است بکشد و الحال قصاب خانه مکه معظمه است میان صفا و مروه و خود دیدم، و اگر در احرام حج بکشد می باید که در منا بکشد یا کفاره بدهد اطعام درویشان یا برابر آن روزه تا آن که بچشد مشقت و بال کار خود را، پس موافق ظاهر آیه کریمه اگر زر داشته باشد و شتر بهم رسد مثلا در کشتن

شتر مرغ که ائمه هدی فرمودند که مثل آن شتر است قیمت شتر مثلاً- هر گاه يك تومان باشد، و گندم صاعی دویست دینار باشد و هر مسکینی را نصف صاع می باید داد پس صد مسکین را می توان داد شصت مسکین کافی است و باقی از اوست، و اگر در این صورت قیمت گندم صاعی پانصد دینار باشد به چهل کس می رسد زیادتى عفو است و به چهل کس می دهد، و حق سبحانه و تعالی فرموده است که یا عدل و برابر او روزه می دارد اگر زر نداشته باشد یا طعام بهم نرسد پس روزه تابع قیمت گندم است پس هر گاه قیمت شتر سی صاع یا بیشتر باشد و نداشته باشد شصت روز روزه می گیرد، و اگر به چهل کس رسد به آن که قیمت شتر برابر بیست صاع گندم باشد چهل روز روزه می گیرد، و اگر گندم صاعی هزار دینار باشد بیست روز روزه می گیرد و اینست ظاهر آیه و موافق این معنی احادیث صحیحه وارد شده است مثل صحیحه ابو عبیده از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و صحیحه محمد بن مسلم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه و غیر اینها از اخبار بسیار.

و آن چه صدوق ذکر کرده است در این دو حدیث موافق فقه رضویست و صحیحه معاویه بن عمار و کالصحیحه ابو بصیر و غیر آن و باین عمل کرده است صدوق و ابن ابی عقیل و جمع بین الاخبار آنست که مخیر باشد میان هر دو میان آن که هر مسکینی را نصف صاع بدهد یا يك مدّ و یا به آن که هیجده روز روزه وقتی واجب باشد که قدرت بر روزه گرفتن دو ماه نداشته باشد چنانکه در همه کفّارات چنین وارد شده است و اکثر اصحاب چنین جمع کرده اند و یا آن که اگر زر داشته باشد و گندم بهم نرسد رعایت شصت روز و هر چه شود کنند و اگر پریشان باشد هیجده روز روزه بگیرد و اگر کسی غور

کند در روایات این معنی اظهر است و احوط آنست که عمل به روایات مشهوره کنند و اگر قیمت بدنه کمتر از هیجده روز باشد هیجده روز روزه بدارد و این احتمال نیز وجهی است در جمع، و بنا بر تخییر عمل به مشهور کردن اولی است بلکه موافق حدیث مقبول عمر بن حنظله که حضرت فرمودند که عمل کن بحدیث مجمع علیه یعنی مشهور متعین است عمل به مشهور و الله تعالی يعلم.

اگر صید را زخمی کند

6- (و روی ابن مسکان عن ابی بصیر قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه رجل رمى صيدا وهو محرم فكسر يده او رجله فذهب على وجهه فلا يدري ما صنع قال عليه فدائه قلت فان راه بعد ذلك قد رعى و مشى قال عليه ربع قيمته).

و مرویست در صحیح از ابو بصیر لیث مرادی به قرینه روایت ابن مسکان از او که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که مردی صیدی را تیری زد در حال احرام و دست آن یا پای آن شکست و لنگان لنگان رفت و ندانست که چه شد حضرت فرمودند که فدای آن را می دهد گفتم که اگر بعد از آن ببیند همان صید را که می چرد و درست راه می رود حضرت فرمودند که ربع قیمت آن را تصدق می کند و موافق این حدیث است احادیث صحیحیه از علی بن جعفر و غیر او.

کفاره خرگوش و روباه

8- (و روی البزنطی عن ابی الحسن صلوات الله عليه قال: سألته عن محرم اصاب ارنبا او ثعلبا فقال فی الارنب دم شاة).

و به اسانید صحیحیه و حسن کالصحیحیه منقولست که احمد گفت سؤال کردم از حضرت امام ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه از محرمی که خرگوشی یا روباهی را بکشد حضرت فرمودند که در خرگوش

گوسفندی می دهد و روباه را نفرمودند ممکن است که تقیه فرموده باشند یا وجهی دیگر داشته باشد.

6- (وفی رواية بن مسکان عن الحلبي قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن الارنب يصيبه المحرم فقال شاة هديا بالغ الكعبة).

و مرویست در صحیح از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از خرگوشی که محرم آن را بکشد حضرت فرمودند که گوسفندی با خود می برد بسوی کعبه و این اقتباس است از آیه کریمه و دور نیست که مراد الهی از این آیه باشد که اگر محرمی شکار کند و امکان عادی داشته باشد که کند و غالباً در دوران می باشد و آن جماعت حج تمتع می کنند و در احرام عمره از ایشان صادر خواهد شد بنا بر این بالغ الكعبه فرموده است و در حج که احرام ایشان از مکه معظمه است تا منی نه این حیوانات می باشند، و اگر باشند که قدرت داشته باشد که به آن نگاه کند و ساکنان مکه معظمه و حوالی آن نیز احتمال ندارد که صید کنند چون مکرر به سبب آن شکار صید بلاها بر ایشان نازل شده است.

چنانکه منقولست کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه که شخصی در احرام روباهی را گرفت و آتش به پیش روی آورد و آن روباه فریاد می کرد و آن حدیث می کرد و باد می داد و رفقای او منع می کردند تا عاقبت آن را سر داد و آن مرد بخواب رفت که ناگاه ماری عظیم آمد و در دهان او رفت و آن نیز مانند آن روباه فریاد می کرد و حدیث می کرد و باد می داد بعد از آن مار در آمد و رفت و از این باب عقوبات بسیار واقع شده است پس بنا بر این لازم نیست که منی را داخل کنند در کعبه چنانکه مشهور است.

6- (وفی رواية البزنطي عن علي بن ابي حمزة عن ابي بصير قال: سالت

ابا عبد الله صلوات الله عليه عن محرم قتل ثعلبا قال عليه دم قلت فارنب فقال مثل ما في الثعلب).

و در موثق كالصحيح منقولست از يحيى كه گفت سؤال كردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه از محرمى كه روباهى را بكَشد حضرت فرمودند كه دمى مى ريزد يعنى يكي از انعام ثلثه كه شتر و گاو و گوسفند است مى كشد و به فقرا و مساكين مى دهد يا گوسفندى مى كشد عرض نمودم كه اگر خرگوشى را بكَشد فرمودند كه بر اوست آن چه در روباهست، و اين حديث خالى از ضعف نيست و ليكن ظاهر مى شود كه معصوم مماثلت را باين عنوان فرموده اند كه مثل شتر مرغ را شتر فرموده اند، و گوره خر را مماثلش به گاو و شتر هست هر دو و در احاديث صحيحه وارد شده است، و دور نيست كه اگر بزرگ باشد شتر را بايد داد و اگر كوچك باشد گاو و مشابهت گاو به گاو ظاهر است و از آهو تا به كبوتر مشابهتشان به گوسفند بيشتر از گاو و شتر است با آن كه احاديث صحيح است از بزنطى و اجماع است كه هر چه از او صحيح شود كه گفته است صحيح است، و مع هذا علما همه عمل نموده اند مگر در آن كه شاة محض است يا مانند آهو است در آن كه اولاً گوسفند بايد داد و اگر نداشته باشد ده مسكين را طعام بايد داد يا مثل آن روزه، يا سه روز على الخلاف و در روباه و خرگوش هر دو اين خلاف کرده اند به اعتبار ظاهر آيه و اخبار و شكى نيست كه احوط و اولى آنست كه مانند آهو عمل نمايند.

كفاره كبوتر

8- (و روى محمد بن الفضيل قال: سالت ابا الحسن صلوات الله عليه عن رجل قتل حمامة من حمام الحرم و هو محرم فقال ان قتلها و هو محرم فى الحرم فعليه شاة و قيمة الحمامة درهم و ان قتلها فى الحرم و

ص: 642

هو غير محرم فعليه قيمتها و هو درهم يتصدق به او يشتري به طعاما لحمام الحرم.)

و كالصحيح منقولست از محمد كه گفت سؤال كردم از حضرت امام رضا صلوات الله عليه از شخصى كه بگشدد كبوترى از كبوتران حرم را و او محرم باشد حضرت فرمودند كه اگر آن كبوتر را بگشدد و او محرم باشد در حرم پس بر اوست گوسفندى كه فدائى اوست از جهة احرام و قيمت كبوتر كه يك درهم است به سبب آن كه در حرم است و اگر در حرم بگشدد و محرم نباشد بر اوست قيمت شرعى كبوتر كه آن يك درهم است كه تصدق مى كند يا دانه مى خرد از جهة كبوتران حرم چنانكه گذشت در باب صيد حرم.

و تا اينجا شيخ روايت کرده است و محتمل است كه همه روايت محمد بن الفضيل باشد خصوصا جمله آخر كه گفته است

و ان قتلها و هو محرم فى غير الحرم فعليه دم شاة

و اگر كبوترى را بگشدد و او محرم باشد و در خارج حرم باشد پس بر اوست كه گوسفندى بدهد اگر چه از حديث سابق مستنبط مى شود و ليكن صريح بودن از كلام ايشان اظهر است.

كشتن جوجه

(فان قتل فرخا و هو محرم فى غير الحرم فعليه حمل قد فطم و ليس عليه قيمته لانه ليس فى الحرم و يذبح الفداء ان شاء فى منزله بمكة و ان شاء بالحزورة بين الصفا و المروة قريبا من موضع النخاسين و هو معروف فان قتله و هو محرم فى الحرم فعليه حمل و قيمة الفرخ نصف درهم و فى البيضة ربع درهم و فى القطاة حمل قد فطم من اللبن و رعى من الشجر.)

پس اگر جوجه را بگشدد كه از كبوتر باشد و هم چنين است تخمى كه در ميان آن جوجه به حركت آمده باشد بر اوست كه برّه بدهد كه از شير باز شده باشد و خود چرا كند، و قيمتش را نمى دهد چون در حرم نيست، و فدا

را می کشد اگر خواهد در منزل خودش که در آنجا فرود آمده است و اگر خواهد در حزوره می کشد در میان صفا و مروه نزدیک به بازار برده فروشان و حزوره را همه کس می داند و در آن وقت معروف بوده است و الحال دری از درهای مسجد الحرام موسوم است بیاب الحزوره و آن از صفا گذشته است بطرف خانهای شرفا و سبب اشتباه شده است.

و از جمعی از اهل مکه معظمه تفتیش کردم گفتند معلوم نیست که کجا بوده است، و این شکسته در میان صفا و مروه تفحص می نمودم کوچه پیدا شد قریب به محاذی باب السلام چون اندکی رفته فضای عظیمی پیدا شد و دیدم که گوسفند بسیاری کشته بودند و قصابخانه است ظاهرا همان جا باشد، و بر این مضمون است صحیحه عبد الله بن سنان و غیر آن از احادیث بسیار، و اگر جوجه کبوتری را بکشد و او محرم باشد در حرم بره می دهد که فدا باشد به سبب آن که محرمست و نصف درهم می دهد به اعتبار آن که در حرم است، و در تخم ربع درهم می دهد و ظاهرا در اینجا از قلم نساخ افتاده باشد و چنین باشد و فی البیضة درهم و ربع درهم که در هم به سبب احرام باشد و ربع درهم به اعتبار حرم باشد، و ممکن است که اعتقاد صدوق این باشد که در تخم نیز بره می باید داد به اعتبار احرام و ربع قیمت می باید داد به اعتبار حرم، و در فقه رضوی باین عبارتست و در آنجا درهم مذکور نیست و لیکن در حسن کالصحیح از حریر و غیر او درهم است، و در قطة که اسفروشد می گویند بره می دهد که از شیر باز شده باشد و به چرا افتاده باشد که برگ درخت تواند خورد، و بر این مضامین احادیث بسیار وارد شده است و بسیاری از آن گذشت در باب صید حرم و عبارت قطة عبارت صحیح سلیمان بن خالد است از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و مؤید آن است کالصحیح بزندی بهمان عبارت.

و در صحیح از سلیمان بن خالد نیز منقولست که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه فرمودند که هر که بکشد قطة یا کبگ یا دراج و امثال اینها را می باید گوسفندی بکشد پس ممکن است که حمل کنیم شاة را بر برّه یا آن که شاة فرد افضل باشد

کفاره تخم شتر مرغ

(و اذا اصاب المحرم بیض نعام ذبح عن کلّ بیضة شاة بقدر عدد البیض فان لم یجد شاة فعليه صیام ثلاثة ایام فان لم یقدر فاطعام عشرة مساکن و اذا وطئ بیض نعام ففدغها و هو محرم و فیها افراخ تتحرک فعليه ان یرسل فحولة من البدن علی الاناث بقدر عدد البیض فما لفتح و سلم حتی تنتج فهو هدی لبيت الله الحرام فان لم تنتج شیئا فلیس علیه شیء)

منقولست در قوی کالصحیح از لیث که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر کسی محرم باشد و تخمهای شتر مرغ را بردارد و بشکند از جهة هر تخمی که برداشته است گوسفندی می دهد بعدد تخم، پس اگر گوسفند نیابد سه روز روزه بگیرد، پس اگر قدرت بر روزه نداشته باشد ده مسکین را طعام می دهد، و اگر تخمهای شتر مرغ را بشکند، در حال احرام به آن که خوش یا چهار پای آن بر آن راه رود و محرم باشد و در آن تخمها جوجه ها به حرکت آمده باشند بر او لازم است که بجهاند شترهای نر را بر شترهای ماده بعدد تخمها که شکسته است پس هر چه بگیرد و سالم بماند تا بزاید آن چه می زاید هدی کعبه است و اگر نگیرد یا بگیرد ساقط شود بر او چیزی نیست.

بدان که آن چه مشهور است در میان اصحاب آنست که اگر تخم شتر مرغی را بشکند که جوجه در آن حرکت کرده باشد شتر جوانی می دهد از

جهة هر تخمی، و خلافی نکرده اند در این مسأله و مستندش صحیحه علی بن جعفر و صحیحه سلیمان بن خالد است و اگر حرکت نکرده باشد می باید بجهاند بعدد تخم: شترهای نر را بر شتران ماده و هر چه از آنها بگیرد و سالم بماند هدی است و در مکه معظمه می کشند، و اگر در احرام عمره باشد در منی می کشند اگر در احرام حج باشد و اگر نگیرد بر او حرجی نیست و بر این مضمون است صحیحه حلبی و صحیحه ابو الصباح و صحیحه دیگر از او و احادیث دیگر، و اگر عاجز شود از این بعدد هر تخمی گوسفندی می دهد و اگر عاجز باشد از گوسفند ده مسکین را طعام می دهد و اگر از طعام عاجز شود سه روز روزه می گیرد و به مضمون جمیع وارد است حدیث علی بن ابی حمزه از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه، و صدوق ترتیب را بر عکس نموده و در جزو اول عمل بحدیث ابو بصیر لیث مرادی کرده است، و اگر در این ترتیب قایل شویم به تخییر عمل به مشهور اولی است، اما در جزو آخر عمل به فقه رضوی کرده است و در آنجا ارسال با تحرك است، و موافق احادیث صحیحه آنست که اگر به چهار به حرکت آمده باشند شتر جوان می دهند پس ممکن است که در این صورت مخیر باشد و بر تقدیر تخییر عمل به مشهور اولی است و الله تعالی یعلم

(و ان وطئ بیض قطة فشدخه فعلیه ان یرسل فحولة من الغنم علی عددها من الاناث بقدر عدد البیض فما سلم فهو هدی لبیت الله الحرام)

و در صحیحین از سلیمان بن خالد منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرمی راه رود بر تخمهای اسفرو و بشکند آنها را پس بر اوست بجهاند بعدد تخمها گوسفندهای نر را بر

گوسفندان ماده و هر چه سالم بماند هدی کعبه است که در حروره بکشند و به فقرا و مساکین دهند و بعضی گفته اند صرف مصالح کعبه نیز می توان کرد، و محتمل است که بحاجیان نیز می توان داد چنانکه گذشت در احادیث بسیار که هر چه به هدی آورند بحاجیان می دهند که نفقه ایشان آخر شده باشد و اول اولی است

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ما وطنه او وطنه بعيرك و أنت محرم فعليك فداؤه).

منقولست در صحیح از کنانی که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر چه را خود راه روی با شترت یا دابه ات بر او راه رود در حال احرام بر تست که فدای آن را بدهی.

و در حسن کالصحیح از معاویه بن عمار منقولست از آن حضرت صلوات الله علیه به همین عبارت و بعد از آن فرمودند که بدان که بر تو نیست فدای هر چیزی که در حال احرام حج یا عمره به جا آوری از روی جهل و نادانی مگر صید که در آن فدا هست خواه از روی عمد کنی و خواه از روی جهل

تعدد قتل صید

(و اذا قتل محرم الصید فعلیه جزاؤه و يتصدق بالصید علی مسکین فان عاد فقتل صیدا اخر متعمدا فلیس علیه جزاؤه و هو ممن ینتقم الله منه و التّمة فی الآخرة و هو قول الله عزّ و جلّ عفا الله عما سلف و من عاد فینتقم الله منه)

و در صحیحین از حلبی منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم صیدی کند بر اوست که فدا کند صید خود را چنانکه مفصل وارد شده است و آن شکاری را تصدق می کند بر

درویشی، پس اگر مرتبه دیگر صید کند عمدًا به آن که سابق نیز عمدًا باشد پس جزاء و کفاره دیگر بر او نیست که حق سبحانه و تعالی از او انتقام می کشد و انتقام و عذاب در آخرت خواهد بود تا اینجا حدیث حلبی است و چون در حدیث بود که از کسانی است که حق سبحانه و تعالی از او انتقام خواهد کشید ظاهر عبارت دلالت داشت که آن جماعت را حق سبحانه و تعالی یاد فرموده است.

صدوق می گوید که حق سبحانه و تعالی در این آیه ذکر فرموده است که ترجمه اش اینست که اگر از شما عمدًا چیزی واقع شده است در شکار حرام حق سبحانه و تعالی از آن عفو فرمود و هر که مرتبه دیگر صید کند عمدًا پس حق سبحانه و تعالی از او انتقام خواهد کشید

(و اذا اصاب الصيد ثم عاد خطا فعليه كلما عاد كفارة و كلما اتاه المحرم بجهالة فليس عليه شيء الا الصيد فان عليه فداؤه فان تعمّد كان عليه فداؤه و اثمه)

مضمون فقه رضوی است و احادیث بسیار و هر گاه محرم صیدی کند دیگر خطا کند و صید کند پس هر چند عود می کند بر او کفاره هست و هر چه را محرم از روی نادانی به جا آورد بر او چیزی نیست مگر شکار که عالم و جاهل و ناسی همه فدا می دهند و اگر صید را عمدًا کند فدا و گناه هست و در مرتبه اولی و بعد از آن گناه هست و کفاره نیست چنانکه گذشت و ظاهر عبارات روایات بسیار دلالت بر این معنی دارد و منافات نیست میان انتقام الهی و کفاره پس اگر توبه کند و کفاره بدهد احوط است و الله تعالی يعلم

صید کردن ماهی

(و لا باس ان يصيد المحرم السمك و ياكل طريه و مالحه و يتزوده)

ص: 648

و منقولست در صحیح که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که باکی نیست که محرم شکار کند ماهی را و جایز است که بخورد تازه آن را و نمکسان آن را و داخل توشه خود می تواند کرد، بعد از آن حضرت این آیه را خواندند که ترجمه اش با تفسیر حضرت اینست که حق سبحانه و تعالی حلال کرده است بر شما شکار دریا را و طعام دریا را که تمتع یابید شما از آن که تازه اش را بخورید و مسافران نمکسان آن را بخورند پس فرمودند که فرق میان شکار دریایی و خشکی آنست که هر مرغی که در نیستانها می باشد و تخم و جوجه در خشکی می کند آن شکار صحرا بیست و حرامست مانند قاز و اردک و هر مرغی که در صحرا می باشد و تخم و جوجه در دریا می کند آن شکار دریاست.

و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر چه اصلش از دریاست و در بر و بحر می باشد پس سزاوار نیست محرم را که آن را بکشد پس اگر آن را بکشد بر اوست جزائی که حق سبحانه و تعالی فرموده است.

و در صحیح دیگر فرمودند که ملخ از دریاست و هر چه اصلش از دریاست و در بر و بحر می باشد پس سزاوار نیست تا آخر حدیث سابق پس هر چه را دانند که تخم در دریا می کند و جوجه در دریا می کند آن صید بحر است و تا غایت نشنیده ام از تجار و ساکنان کنار دریا که مرغی باشد که تخم در دریا کند و آن چه متیقن است از صید دریا ماهی است که بی دغدغه دریایی است و باقی مرغان متیقن نیست و بر تقدیری که باشد شکی نیست که نادر است و در حوالی دریای بصره مرغابیان که همیشه در دریا تعیش می کنند تخمهای آنها را در کنار دیدیم و قریب به هزار کس بودند با ما که همه

الا نادری که دامنها پر کرده بودند از این تخمها و اکثرش مساوی الطرفین بودند گفتیم که انداختند و استبعادی ندارد که مرغایان تخم را در دریا کنند و حرارت آب دریا جوجه را برساند چنانکه از ثقات شنیده ام که در هند تخم را در زیر سرگین می کنند و بچه بهم می رسد، و خود دیدم در راه سامره که اسبی يك تیر پرتاب از ما پیشتر بود و سرگین انداخت تا رسیدن ما به آن جا اکثرش جعل شد و پرید و خود می دیدیم که نصف جعل بود و نصف سرگین دو سه دقیقه توقف نمودیم همه جعل شد و پریدند و کسی در میان دریا نرفته است که ببیند اینها چگونه تخم می گذارند و اخبار معصوم کافی است از برای علم بوقوع آن و چون اخبار آحاد است مفید ظن است و اگر اخبار متواتره می بود تاقل نمی کردیم

قتل ملخ

(فان قتل جرادة فعليه تمرة و تمرة خیر من جرادة فان كان كثيرا فعليه دم شاة

5- و: مرّ أبو جعفر صلوات الله عليه على أناس و هم ياكلون جرادا فقال سبحانه الله و أنتم محرمون قالوا أنّما هو من البحر قال فارمسوه في الماء اذا).

و منقولست در صحیح از زراره که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که اگر کسی بکشد يك ملخ را پس بر اوست که يك خرما بدهد و يك خرما بدهد بهتر است از يك ملخ. و این عبارت شایع است در میان عرب و مراد ایشان آنست که هر خرمائی بهتر است از يك ملخ یعنی چه اگر خرمای کرم خورده زبون باشد بهتر است از ملخ خوب، و مماثلتی نیز هست در میان خرما و ملخ.

و در صحیح از معاویه از آن حضرت صلوات الله عليه منقولست که فرمودند که جایز نیست محرم را که ملخ را بخورد و جایز نیست که ملخ را

بکشد و هر که ملخی را بکشد خرمائی بدهد و هر چه اصلش از دریا باشد و در دریا و خشکی هر دو تعیش تواند کرد سزاوار نیست که محرم آن را بکشد و اگر محرم عمداً آن را بکشد بر اوست که کفاره آن را بدهد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است.

و در صحیح از محمد بن مسلم منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه از محرمی که يك ملخ را بکشد فرمودند که يك کف از طعام بدهد و اگر ملخ بسیار باشد یعنی ملخ بسیاری را بکشد بر اوست که يك گوسفند بکشد.

و منقولست در صحیح از امام محمد باقر صلوات الله علیه که حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه گذشتند بر جمعی که ملخ می خوردند حضرت فرمودند سبحان الله یعنی خداوند تعالی را منزه می دانم از آن که جایز باشد که او را مخالفت کنند یا محض تعجب باشد که شما محرمید و ملخ می خورید ایشان گفتند که ملخ از دریا است و شکار دریایی حلال است حضرت فرمودند که زنده آن را داخل دریا کنید به بینید نمی میرد، و هر چه دریایی است نمی میرد در آب مانند ماهی و جانوران دریایی و ظاهراً همین حدیث باشد که صدوق نقل کرده است و ظاهراً چیزی از قلم نساخ افتاده است و چنین بوده است که

1,5- (وقال ابو جعفر صلوات الله علیه: مرّ عليّ عليه السّلام على اناس الخ.

والجراد لا يأكله المحرم ولا يأكله الحلال في الحرم)

و ملخ چون صید است محرم را در حل و حرم جایز نیست خوردن و محل نیز نمی تواند خوردن در حرم زیرا که صید است و چون داخل حرم

می شود ایمن است و به او کاری نمی باید داشت

کشتن مارمالی

)

(فان قتل عظامه فعلیه ان یتصدق بکف من طعام)

و در صحیح از معاویه منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اگر محرمی بکشد چلیپاسه را که در دیوارها می باشد و مارمالی و آفتاب پرستش می گویند پس بر اوست که تصدق کند به يك كف گندم

کشتن زنبور

(فان قتل زنبورا خطا فلا شیء علیه و ان کان عمدا فعلیه ان یتصدق بکف من طعام)

و منقولست در صحیح از معاویه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه، و در صحیح از صفوان از یحیی ازرق از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه و حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که اگر محرمی بکشد زنبور را بضم زای از روی خطا بر او چیزی نیست و اگر عمدا بکشد بر اوست که اطعام کند چیزی از طعام را و ظاهرش آنست که بخورد مسکین دهد اگر چه يك خرما باشد و ظاهرا آن چه صدوق ذکر کرده است غیر این دو روایت باشد یا آن که صدوق به خاطرش رسیده باشد که کمتر از يك كف در کفارات جائی وارد نشده است و احتمال سهو نسخ نیز هست و این در صورتیست که زنبور متوجه این کس نشود که اگر آن یا غیر آن از حیوانات درنده یا گزنده متوجه شوند دفع می توان کرد بی کفاره چنانکه در صحیح از حریر منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر چیزی که محرم از آن بر خود ترسد از درندگان و مارها و غیر آن بکشد آن را، و اگر اراده نکند ترا تو کاری به آن مدار

محرم اگر خارج از حرم صید کند

(و ان اصاب المحرم صیدا خارجا من الحرم فذبحه ثم ادخله

ص: 652

الحرم مذبوحا و اهدى إلى رجل محلّ فلا باس بأكله إنّما الفداء على الذی اصابه)

و اگر محرّمی صیدی کند از خارج حرم و در خارج حرم بکشد آن را و گوشت آن را داخل حرم کند و به هدیه بفرستد از جهة شخصی که محرّم نباشد باکی نیست که محل آن را بخورد و او که کشته است فدا می دهد. بدان که مشهور میان علما آنست که هر صیدی را که محرّم بکشد بمنزله میته است خواه در حرم بکشد و خواه در حل، و هم چنین بمنزله میته است صیدی را که در حرم بکشند خواه محل بکشد و خواه محرّم اما آن که در حرم کشته شود بمنزله میته است و دغدغه نیست، و روایات صحیحه بر آن وارد شده است، و اما آن چه را محرّم در حل بکشد خلافت اکثر اصحاب آن را بمنزله میته می دانند و بر این مضمون روایت وهب بن وهب و حفص بن غیاث وارد است و هر دو عامیند و بر تقدیر ورود از معصوم ظاهرا بر سبیل تقیه وارد شده باشد و مذهب صدوق حلیت است و بر این مضمون اخبار بسیار صحیح وارد شده است و شیخ طوسی جمع کرده است و اخبار حلیت را حمل کرده است به آن که محرّم صید کرده باشد و محل کشته باشد و بسیار بعید است و مذهب صدوق خوبست و احتیاط با مشهور است و این دو حدیث را حمل بر کراهت شدید نیز می توان کرد و
اللّه تعالی یعلم

اگر کفاره صید را بدهد گوشت را چه کند

6- (و: سئل الصادق صلوات اللّه علیه عن المحرم یصیب الصّید فیفدیه یطعمه او یطعمه او یطرّحه قال اذا یكون علیه فداء اخر قیل فای شیء یصنع به قال یدفنه).

و منقولست در صحیح از ابن ابی عمیر از بعضی از مشایخ او که آن حضرت صلوات اللّه علیه پرسیدند از محرّمی که صیدی بکند و فدای آن را

ص: 653

بدهد آیا خود می خورد یا می خوراند به دیگری یا می اندازد حضرت فرمودند که در هر دو صورت فدای دیگر می باید داد عرض نمودند که پس آن را چه کنند فرمودند که دفن کنند، این روایت اگر چه مطلق است و لیکن محمولست بر آن که در حرم کشته باشد چنانکه صدوق نیز همین روایت را در صید حرم ذکر کرده است.

و در حسن کالصحیح از معاویة بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه محرم در حرم صیدی کند سزاوار آنست که آن را دفن کند و کسی آن را نخورد، و هر گاه محرم در حل صید کند محل می خورد و محرم فدا می دهد و امثال این از احادیث صحیحه بسیار وارد شده است و بعضی گذشت در باب صید حرم

حاج فدیہ خود را در منی و معتمر در مکه می کشد

(و کَلَّ مَنْ وَجِبَ عَلَيْهِ فِدَاءُ شَيْءٍ اَصَابَهُ وَ هُوَ مُحْرَمٌ فَانْكَرَ حَاجًّا نَحْرَ هَدِيَةِ الَّذِي يَجِبُ عَلَيْهِ بِمَنَى وَ اِنْ كَانَ مُعْتَمِرًا نَحْرَهُ بِمَكَّةَ قِبَالَ الْكَعْبَةِ)

و به اسانید صحیحه منقولست از عبد الله بن سنان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که واجب باشد بر او فدای که آن را کرده باشد خواه صید و خواه غیر آن در حال احرام پس اگر در احرام حج باشد نحر کند هدی را که بر او واجب شده است در منی و نحر بر سبیل مثال است و ذبح نیز چنین است، و اگر در احرام عمره باشد در مکه بکشد آن شتر را در حوزره برابر کعبه معظمه و ظاهرا کشتن در حوزره بر سبیل استحبابست و در خانهای مکه معظمه نیز می توان کشتن.

چنانکه در موثق کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست و در صحیحه منصور بن حازم وارد است که کفاره عمره را در منی می توان

کشت و افضل آنست که در مکه بکشند در برابر کعبه، و در صحیحه معاویه منقولست که در موضع خطا فدا می دهد، و محمولست بر آن که از آنجا براند تا به کعبه آورد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که هَدِيًّا بِالْبَيْتِ الْكَعْبَةِ بِرَسِيلِ اسْتِحْبَابِ چنانکه کالصحیح زراره منقولست دلالت می کند بر استحباب خریدن از آنجا و بر جواز تاخیر تا مکه و منی

اگر مضطر به صید شد

(و اذا اضطرَّ المحرم إلى صيد و ميتة فإنه يأكل الصيد و يفدي و ان اكل الميتة فلا بأس الا

8- ان ابا الحسن الثانی صلوات الله عليه قال: يذبح الصيد و يأكله و يفدي احب إلي من الميتة).

و هر گاه محرمی مضطر شود به آن که از جهة سد رمق صیدی را بخورد یا میتة را به درستی که صید را می خورد و فدا می دهد و اگر میتة را نیز بخورد باکی نیست و لیکن منقولست از حضرت امام رضا صلوات الله علیه که فرمودند که صید را بکشند و بخورد و فدا بدهد محبوبتر است نزد من از خوردن میتة.

بد آن که در این باب اخبار بسیار وارد شده از صحیح و حسن کالصحیح و موثق کالصحیح که صید را می خورد و فدا می دهد، و دو خبر ضعیف وارد شده است که میتة را می خورد و اکثر اصحاب حمل بر تخییر و استحباب اکل صید کرده اند و جمعی تفصیل داده اند که اگر صید را کشته باشد صید را می خورد و اگر باید کشت میتة را می خورد، و بعضی گفته اند که اگر فدا دارد صید را می خورد و الا میتة را. و آن چه از این اخبار ظاهر می شود آنست که اکثر عامه میتة را مقدم می داشته اند و اخبار تقدیم میتة بر تقدیر ورود از معصوم محمولست بر تقیه و الله تعالی يعلم

اگر چند نفر صید کنند

6- (و روی یوسف الطاطري قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه

صيد أكله قوم محرمون قال عليهم شاة شاة وليس على الذي ذبحه إلا شاة).

و از یوسف منقولست که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که جمعی که محرم بودند و شکاری را همه خوردند و ظاهر شکاری آهوست حضرت فرمودند که هر يك يك گوسفند بدهند و آن که کشته است بر او نیست مگر يك گوسفند از جهة کشتن و يك گوسفند از جهة خوردن. و ظاهرا غرض اینست که چون او سبب خوردن این جماعت شده است چنان نیست که از جهة هر يك يك گوسفندش باید داد و حصر اضافیست نسبت به ایشان نه نسبت به همه چیز که يك گوسفندش باید داد و ممکن است که او نخورده باشد حصر حقیقی خواهد بود

6- (و روی علی بن رئاب عن ابان بن تغلب عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی قوم حجّاج محرمین اصابوا افراخ نعام فاکلوا جمیعا قال علیهم مکان کلّ فرخ أكلوه بدنة یشترکون فیها جمیعا فیشترونها علی عدد الفراخ و علی عدد الرّجال).

و به اسانید صحیحه و حسنه کالصحیحه منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در جمعی که اراده حج داشته باشند و همه محرم باشند و بیابند جوجه های شتر مرغی را یا شتر مرغان را چون نعام مفرد و جمع آمده است و همه از همه خوردند حضرت فرمودند بر هر يك از ایشان بعدد هر جوجه که خورده اند شتری می دهند و همه در همه شریکند پس شتران را می خرنند بعدد جوجه ها و بعدد مردان پس اگر ده کس بوده باشند و ده جوجه را خورده باشند هر يك ده شتر می دهند که صد شتر باشد خواه در حل باشند و خواه در حرم و لهذا مضاعفه حرم نفرمودند

ص: 656

چون به شتر می رسد فدا مضاعف نمی شود و در تہذیب این زیادتی هست کہ بہ آن گفت عرض نمودم کہ بعضی از ایشان قدرت ندارند بر هیچ چیز یعنی نہ بر شتر و نہ بر اطعام گندم حضرت فرمودند کہ آن چہ حصہ او می شود بعدد ہر شتری ہیجده روز روزہ می گیرد و این حدیث نیز مؤید احادیث ہیجده است چنانکہ اختیار صدوقست و بروایت شیخ کالصحیح است اگر چہ اظہر در آن نیز صحت است

5,6- (و روی زرارة و بکیر عن احدهما صلوات اللہ علیہما: فی محرمین اصابا صیدا فقال علی کل واحد منهما الفداء).

و بہ اسانید صحیحہ متکثرہ منقولست از زراره و در حسن کالصحیح از بکیر از یکی صادقین صلوات اللہ علیہما در دو محرمی کہ شکار کنند یک صید را حضرت فرمودند کہ بر ہر یک از ایشان یک فداست.

و بہ اسانید صحیحہ و حسنہ کالصحیحہ منقولست از عبد الرحمن بن حجاج کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ کہ ہر گاہ دو محرم یک صید را بکشند آیا فدا در میان ہر دو است کہ یکی بدهند یا ہر یک فدائی می دهند حضرت فرمودند کہ بر ہر یک فدائی صحیح است، عرض نمودم کہ بعضی از شاگردان من این مسألہ را از من پرسیدند و ندانستم کہ چہ جواب بدهم فرمودند کہ ہر گاہ چنین واقعہ دست دہد و ندانید بر شماست کہ احتیاط کنید تا آن کہ پرسید و بدانید.

و این عبارت دو احتمال دارد یکی آن کہ بر سیل مجاز احتیاط فرمودہ باشند، و مراد این است کہ جواب می گوئید تا آن کہ از معصوم پرسید و بدانید و جواب بگوئید چون فردی دیگر دارد کہ بگوئید کہ بہتر آنست کہ ہر یک فدا بدهید چون ایشان مضطربند، و لیکن معلوم نیست کہ چنین فتوی توان

داد، و احتمال دیگر همین معنی است که احتیاط در عمل باشد زیرا که احتیاط یقینی است که مطلوب شارع است در امثال این مسایل مثل آن که نمی دانیم که غسل جمعه واجبست یا سنت و یقین می دانیم که مطلوب شارعست پس احوط آنست که البته ترك نکنیم و به جا آوریم بلکه باین نحو نیز فتوی می توان داد.

و حق اینست که بر تقدیری که این احتیاط خوب باشد مطلب اینست که این عبارت چه معنی دارد ظاهر عبارت معنی اول است چون می فرمایند که احتیاط کنید تا سؤال کنید و بدانید، و مطلوب اینست که اجتهادات مکنید به آن که بگوئید که شارع هر يك را فرموده است که چون صید کنید كفاره بدهید و اصل عدم تداخل است پس هر يك را باید داد یا آن که بگوئید که يك كفاره بر هر دو معلومست و زاید معلوم نیست و اصل عدم تکلیف است تا یقین شود و امثال این استنباطات که متاخرین رضی الله عنهم می کنند و عبد الرحمن در این اجتهادات از اکثر فضلاى ما در پیش بود راه این اجتهادات را بر او بستند و منحصر ساختند در سؤال و علم و الله تعالى يعلم.

و در صحیح از معاویة بن عمار منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه جمعی محرم باشند و همه با هم شکار کنند یا دیگری شکار کرده باشد و همه بخورند بر هر يك از ایشانست قیمت آن شکار یعنی فدای آن

6- (و: سال ابو بصیر ابا عبد الله صلوات الله علیه عن قوم محرمین اشتروا صیدا فاشترکوا فیه فقالت امرأة رفيقة لهم اجعلوا لي منه بدرهم فاجعلوا لها فقال علی کل انسان منهم شاة).

و در موثق کالصحیح منقولست از ابو بصیر که گفت سؤال کردم از

حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه باشند از جمعی که محرم باشند و صیدی را بخرند و ظاهرش آهوست و همه شریک شده باشند در خریدن و زنی رفیق ایشان بود و به ایشان گفت که مرا نیز شریک خود کنید به یک درهم پس او را نیز شریک کردند پس حضرت فرمودند که بر هر یک از ایشانست یک گوسفند.

و به اسانید صحیحه منقولست از علی بن جعفر که گفت سؤال کردم از برادرم حضرت امام موسی کاظم صلوات الله عليه از جمعی که محرم باشند و آهوئی را بخرند و همه از آن بخورند حضرت فرمودند که بر هر یک از ایشان به تنهایی فدای صید کامل هست.

و در صحیح از ضریس منقول است که گفت سؤال کردم از امام محمد باقر صلوات الله عليه که هر گاه دو محرم تیری به صیدی بیندازند و تیر یکی بخورد و یکی نخورد حضرت فرمودند که بر هر یک از ایشان یک فداست، و به همین مضمون حدیث دیگر کالصحیح منقولست از ادیس قمی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه.

و در صحیح از ابو ولاد منقولست که گفت ما شش نفر با هم رفیق راه مکه معظمه بودیم و در بعضی از منازل آتش عظیم افروختیم که گوشتی را کباب کنیم و ما همه محرم بودیم که ناگاه کبوتری یا شبه آن از بالای آن آتش پرید و بالهای او سوخت و در آتش افتاد و مرد و همه غمناک شدیم پس من در مکه معظمه به خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه رفتم و آن واقعه را بر آن حضرت عرض نمودم حضرت فرمودند که چون قصد نداشتید بر همه شما یک گوسفند است و اگر عمدا بقصد کشتن صید

کرده بودید هر يك را فدا می بایست داد ابو ولاد گفت که این واقعه بر ما واقع شد پیش از دخول حرم

صید دریایی

(وقال الله عزّ وجلّ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ

6- قال الصادق صلوات الله عليه: هو مليحه الذي تاكلون وقال فصل ما بينهما كلّ طير يكون في الاجام يبيض في البرّ و يفرخ في البرّ فهو صيد البرّ و ما كان من طير يكون في البرّ و يبيض في البحر و يفرخ في البحر فهو من صيد البحر).

و حق سبحانه و تعالی فرموده است که حلال شده است از جهة شما شکار دریا و طعام دریا که تمتع یابید شما و مسافران از آن. حضرت صلوات الله عليه فرمودند که مراد از حلیت از جهة سیاره ماهی است یا اعم از ماهی و مرغان دریایی که نمکسان می کنند و می خورند، و آن حضرت فرمودند که فرق میان شکار دریا و خشکی در مرغان آنست که هر مرغی که در نیستانها می باشد و تخم و جوجه در خشکی کند آن شکار برّ است و هر مرغی که در خشکی می باشد و تخم و جوجه در دریا می کند آن شکار دریایی است این مضمون صحیحه حرّیز است و صحیحه معاویه بن عمار و از پیش گذشت

6- (و: المحرم لا یدلّ علی الصّید و ان دلّ علیه فقتل فعلیه الفداء).

و منقولست در صحیح از منصور بن حازم که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که محرم راه نمائی نمی تواند کرد بر شکاری پس اگر بگوید که صید در کجاست یا اشاره کند و آن شخص آن را بکشد بر اوست که فدا بدهد و کشنده نیز فدا می دهد.

ص: 660

و در صحیح از حلبی منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که زنهار که هیچ چیز از شکاری را حلال مکن بر خود در حال احرام و حرم و دلالت مکن محلی را بر صید و نه محرمی را و اشاره مکن دیگری را بر صید که تو سبب صید شوی که اگر هر يك از ایشانى که تو دلالت کرده یا اشاره کرده صید را بگیرند می باید که فدای آن را بدهی. و احادیث بسیار در احکام صید بود اکثرش در روضة المتقین مذکور است و هر چه ضرور است در اینجا مذکور شد

ص: 661

این بابی است در بیان تقصیر کردن کسی که عمره تمتع کند و در حرمت سر تراشیدن او و در محل شدن به تقصیر و در حکم کسی که فراموش کند تقصیر را تا آن که جماع کند یا احرام بحج بگیرد، چون صدوق احکام احرام را گفت و عمده احکام احرام در احرام عمره است که جمعی از مسجد شجره احرام می گیرند و ده دوازده روز محرمند و جمعی از جحفه و هم چنین تا نهایت کمی دو روز راهست و احرام بحج چهار فرسخ راهست رفتن و دو فرسخ برگشتن و نهایت منتهای احلال چهار فرسخ است برگشتن بنا بر این آن را مقدم داشت و چون سیاق در مناسک بترتیب خواهد گفت در احرام اینجاها احکام را بیشتر می گوید

تقصیر عمره تمتع

6- (و روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: اذا فرغت من سعیک و أنت متمتع فقصّر من شعر رأسک من جوانبه و لحیتک و خذ من شاربک و قلّم اظفارک و ابق منها لحجّک فاذا فعلت ذلك فقد احللت من کلّ شیء یحلّ منه المحرم فطف بالبيت تطوّعا ما شئت).

و به اسانید صحیحه که پنجاه و چهار سند صحیح است منقولست که

حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که چون فارغ شدی از سعی عمره تمتع پس بگیر از اطراف موی سرت و از ریشت، و بگیر از شاربت و ناخنها را بگیر و از ناخنها یا از همه قدری بگذار از جهة محل شدن حجّت در روز دیگر یا دو سه روز بعد از این، و اکثر اوقات این افعال در شب نهم واقع می شود و در روز دهم سر می تراشد و تقصیر می کند و بهتر آنست که چون خواهد تقصیر کند قصد کند که تقصیر می کنم از جهة محل شدن از احرام عمره تمتع عمره اسلام قرّبه إلى الله تعالی، و بعد از آن بی فاصله مورا یا ناخن را اندکی بگیرد و چون تقصیر کردی حلال می شود بر تو آن چه حرام شده بود به سبب احرام غیر از سر تراشیدن که از عبارت سابق ظاهر شد و بغیر از شکاری که حرام است به اعتبار آن که در حرمت آن که اگر از حرم بیرون رود شکار می تواند کرد و بغیر از بیرون رفتن از حرم به سبب ارتباط عمره بحج پس طواف کن خانه را از طواف سنت هر چه خواهی و ظاهر این خبر و اخبار دیگر آنست که در اثنای عمره طواف سنت نتواند کرد و احادیث صحیحه بر این مضمون این حدیث وارد شده است و معمول به اصحابست

تقصیر عمره تمتع را فراموش کند

6- (و روی اسحاق بن عمّار عن ابي ابراهيم صلوات الله عليه قال: قلت له الرجل يتمّتع فينسى ان يقصّر حتّى يهلّ بالحجّ فقال صلوات الله عليه عليه دم).

و در موثق كالصحيح منقولست از اسحاق که گفت عرض نمودم به حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که اگر شخصی عمره تمتع به جا آورد و فراموش کند که تقصیر کند تا وقتی که آواز خود را به تلبیه بحج بلند بکند چه کند فرمودند که گوسفندی می دهد از جهة تقصیر در تقصیر

ص: 663

6- (و فی روایة عبد اللہ بن سنان عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ:

يستغفر اللہ تعالی قال مصنف هذا الكتاب رحمه اللہ فالدم على الاستحباب و الاستغفار یجزی عنه و الخبران غیر مختلفین)

و به اسانید صحیحہ منقول است از عبد اللہ که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ پرسیدند از شخصی که حج تمتع کند و تقصیر نکرده احرام بحج گیرد از روی نسیان حضرت فرمودند که استغفار کند صدوق می گوید که از این حدیث ظاهر می شود که گوسفندی که در آن حدیث وارد شده است مستحب باشد یعنی هر دو فرد واجبست و آن فرد واجب بهتر باشد یا هر دو سنت باشد و گوسفندی اکمل باشد، و محتمل است که هر دو واجب باشد یعنی منع جمعی نیست که هر دو مطلوب باشد.

و در حدیث صحیح به پنجاه و چهار سند معاویة بن عمار نیز امر به استغفار شده است بانکه استغفار کند و بر او چیزی نیست و عمره اش تمام است.

و در صحیح از عبد الرحمن منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ از این مسأله فرمودند که باکی نیست بنا بر عمره می نهد و بر طواف عمره و طواف حجرا از عقب خواهد کرد. و ظاهر این حدیث آنست که هر دو مستحب باشد و احوط آنست که استغفار بلفظ استغفر اللہ بقصد قربت بکند و گوسفندی را نیز بقصد قربت بکشد

اگر قبل از تقصیر زنش را ببوسد

6- (و: سال عمران الحلبيّ ابا عبد اللہ صلوات اللہ علیہ عن رجل طاف بالبيت و بالصفا و المروة و قد تمتع ثم عجل فقبّل امرأته قبل ان يقصر من رأسه قال عليه دم يهريقه و ان جامع فعلیه جزور او بقره

ص: 664

و در صحیح منقولست از عمران حلبی و از عبید الله نیز علی الظاهر که گفتند سؤال کردیم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که اراده حج تمتع داشته باشد و طواف و سعی عمره را به جا آورد و پیش از آن که تقصیر کند زن خود را ببوسد حضرت فرمودند که خونی می ریزد یعنی می کشد شتری یا گاوی و اقلا گوسفندی می کشد و اگر پیش از تقصیر جماع کند بر اوست که شتری یا گاوی را بکشد

شخصی که موی سر را در میان سر گره زده باشد

6- (و سال عبد الله بن سنان ابا عبد الله صلوات الله علیه: عن رجل عقص رأسه و هو متمتع فقدم مكة فقضى نسكه و حلّ عقاص رأسه و قصر و اذهن و احلّ قال عليه دم شاة).

و در صحیح از عبد الله بن سنان منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که موی سر را در میان سر گره زده باشد یا به صمغ و عسل موی سر را بر سر چسبانیده باشد که شپش آزارش ندهد یا گیسو بافته باشد و اراده حج تمتع داشته باشد پس داخل مکه شود و طواف و سعی را به جا آورد و عقیصه سر را بگشاید و تقصیر کند و روغن بمالد و محل شود حضرت فرمودند که گوسفندی می کشد و اخبار بسیار وارد شده است که نو حاجی و ملبّد و کسی که عقص مو کرده باشد ایشان موی سر را نمی تراشند و نمی گشایند تا در منی سر را بگشایند و سر بتراشند و اگر در عمره بگشایند گوسفندی می دهند مؤید این حدیثست صحیحه عیص و معاویه و غیرهما و اکثر علما حمل بر کراهت کرده اند و استحباب دم و احوط آنست که موی سر را عقاص نکند و اگر بکنند در غیر منی نکشایند و اگر بگشایند گوسفندی احتیاطا بکشند

6- و ساله معاویه بن عمّار: عن رجل متمتع وقع على امرأته ولم يقصّر قال ينحر جزورا و قد خشيت ان يكون قد ثلم حجّه إن كان عالما و إن كان جاهلا فلا شیء علیه قال و قلت له متمتع قرض من اظفاره بأسنانه و اخذ من شعره بمشقص فقال لا باس به لیس کلّ احد یجد الجلم

و به اسانید صحیحہ کثیرہ منقولست از معاویه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از شخصی که عمره تمتع کند و پیش از تقصیر با زن خود جماع کند حضرت فرمودند که شتری می کشد و خوف آن هست که اگر از روی علم چنین کرده باشد که حجش از کمال افتاده باشد بلکه از صحت و لیکن بحسب واقع این شتران رخنه را فی الجمله به اصلاح می آورد، و اگر از روی نادانی و جهل کرده باشد بر او چیزی نیست، باز معاویه گفت که دیگر عرض نمودم که اگر کسی عمره تمتع کند و بعضی از ناخنهای خود را بقصد تقصیر از دندانهای خود بگیرد و بعضی از موی خود را از پیکان تیر بگیرد خوبست حضرت فرمودند که باکی نیست همه کس مقرض ندارد و مطلوب تعبّد است به تقصیر و از هر چه باشد خوبست، و به همین مضمونست در کفاره جزّ در موثقه کالصحیح حلبی از آن حضرت صلوات اللہ علیہ و در موثقه کالصحیحہ ابن مسکان آنست که گوسفندی بکشد و حمل کرده اند بعضی بر تخییر یا نظر به فقیر گوسفند مجزیست

اگر به جای تقصیر حلق کند

6- (و روی ابو بصیر عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: سألته عن متمتع اراد ان يقصّر فحلق رأسه قال علیه دم يهریقه فاذا كان يوم النحر أمرّ الموسی علی رأسه حين یرید ان یحلق).

و در موثق کالصحیح از لیث منقولست که از حضرت امام جعفر

صادق صلوات الله عليه سؤال کردم از متمتعی که خواهد تقصیر کند از عمره و سر را بتراشد حضرت فرمودند که بر اوست که گوسفندی بکشد و چون در روز عید سر تراشیدن مطلوبست و یک روز یا دو روز فاصله شده است و موسی سر ندارد استره را بر سر بمالند در وقتی که سر می تراشد که بعد از قربان کردن گوسفند باشد یا آن که می تراشد و هر چه بهم می رسد خوبست و اگر چیزی بهم نرسد از جهة محل شدن تقصیر کند، و مذکور شد که محل می شود به سبب تقصیر از هر چیزی مگر سر تراشیدن که حرام است و می باید که در عمره سر نتراشد اگر در حج سر بتراشد بهتر است و خواهد آمد، و این در صورتیست که عمدا سر بتراشد که اگر از روی نسیان یا جهل باشد بر او چیزی نیست چنانکه دلالت می کند بر آن صحیحه جمیل از بعضی از اصحاب خود از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

جماع قبل از تقصیر

5- (و روی ابو المعز عن ابی بصیر قال: قلت لأبي جعفر صلوات الله عليه رجل احلّ من احرامه و لم تحلّ امرأته فوقه عليها قال عليها بدنة یغرمها زوجها).

و منقولست در موثق كالصحيح و در صحیح از ابو بصیر که گفت عرض نمودم به حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که شخصی از احرام خود محل شده بود و زنش محل نشده بود که با آن زن جماع کرد حضرت فرمودند که بر آن زن یا بر آن مرد شتری لازمست که شوهرش غرامت می کشد از جانب زنش چون بی اختیار زن جماع واقع شده است چنانکه ظاهر تحمل است، و اگر با اختیار آن زن باشد بر زن واجبست نه بر مرد

6- (و قال الصادق صلوات الله عليه: ینبغی للمتمتع بالعمرة إلى الحجّ

إذا احلّ ان لا يلبس قميصا و ان يتشبه بالمحرمين).

و در حسن کالصحیح از حفص منقولست از بسیاری از مشایخ او که آن حضرت صلوات الله فرمودند که سزاوار آنست که هر گاه شخصی از عمره تمتع فارغ شده باشد و محل شده باشد که پیراهن نپوشد و شبیه باشد به محرمان خصوصا سنّیان که مبدا ایشان بفهمند که او حج تمتع کرده است و ایشان اگر چه در حال احرام جامه دوخته می پوشند و موافق مذهب باطل ایشان چنین است که جایز است که در حال احرام جامه به پوشد و کفاره بدهند اگر رومی یا عرب یا بخارایی به پوشد متعرض نمی شوند، و اگر عجم به پوشد می دانند که عجم در حال احرام جامه مخیط نمی پوشند پس پوشیدن جامه علامت محل شدنست از عمره تمتع چنانکه موافق واقع است و ضرر می رساند

تقصیر از بعضی از اعضاء

6- (و روی حفص و جمیل و غیرهما عن ابی عبد الله صلوات الله علیه:

فی محرم یقصر من بعض و لا یقصر من بعض قال یجزئه).

و به اسانید صحیحیه منقولست از حفص بن بختری و از جمیل بن دراج و غیر ایشان از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در محرمی که تقصیر کند از بعضی از مواضع تقصیر و تقصیر نکند از مواضع دیگر مثل آن که ناخن يك دست یا بعضی از يك دست یا دو دست را بگیرد و از بعضی دیگر تقصیر نکند مثل تقصیر از شارب و سر و محاسن که بعضی را بگیرد و بعضی را نگیرد؟ حضرت فرمودند که کافی است که از بعضی بگیرد و از بعضی نگیرد و اگر از همه جا تقصیر بکند بهتر خواهد بود چنانکه گذشت و بهتر آنست که چون از سر تقصیر کند از پیش سر که محاذی پیشانی است

ص: 668

ابتدا کند چنانکه از حضرت امام محمد تقی صلوات الله علیه منقولست.

و در صحیح از محمد بن اسماعیل منقولست که دیدم که حضرت ابو الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه از عمره فارغ شده بودند و از اطراف موی سر می گرفتند از شانه پس سر تراشی را اشاره فرمودند که شارب را بگیرد و چون شارب را گرفت اشاره به محاسن مبارك فرمودند که از اطراف آن گرفتند بعد از آن برخاستند.

اگر در مکه حلق کند

14- (و ساله جمیل بن درّاج: عن متمّع حلق رأسه بمکة فقال ان کان جاهلا فلیس علیه شیء و ان تعمد ذلك فی اول شهر الحجّ بثلاثین یوما منها فلیس علیه شیء فان تعمد ذلك بعد الثلاثین الّتی یوفّر فیها الشّعر للحجّ فانّ علیه دما یهریقه).

و در صحیح منقولست از جمیل که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که حج تمتع کند و از عمره فارغ شده باشد سر بتراشد در مکه حضرت فرمودند که اگر جاهل مسأله باشد و نداند که حرامست سر تراشیدن بر او چیزی نیست و اگر عمدا کرده باشد اگر تا اول ذی قعدة سر تراشیده باشد بر او چیزی نیست و اگر عمدا سر تراشیده باشد از اول ماه ذی قعدة تا روز دهم ذی حجه که موی سر را از جهة حج می گذارند که در حج بتراشند پس بر اوست که گوسفندی بکشد پس ظاهر می شود که سر تراشیدن بعد از عمره و پیش از آن تا اول ذی قعدة يك حکم دارد و پیشتر بی دغدغه سنت است و ممکن است که همه در کفاره مساوی باشند و پیشتر مکروه باشد و بعد از احرام تا روز دهم حرام باشد چنانکه عمل اکثر علماء و اصحاب بر این است

اگر قبل از تقصیر وطی کند

6- (و روی عن حمّاد بن عثمان قال: قال رجل لأبي عبد الله صلوات الله

عليه جعلت فداك اني لما قضيت نسكي للعمرة اتيت اهلي ولم اقصّر قال عليك بدنة قال فاني لما اردت ذلك منها ولم تكن قصّرت امتنعت فلما غلبتها قرضت بعض شعرها بأسنانها قال رحمها الله انها كانت افقه منك عليك بدنة وليس عليها شيء).

و منقولست در صحيح از حماد و اين حديث در كافي و تهذيب منقولست از حماد و ظاهرا در وقت اين سؤال حماد حاضر بوده است و نخواسته كه چنين قباحه را نسبت به شيخش بدهد بعنوان قال رجل ذكر كرهه است و محمد بن علي بن حليبي نيز شنیده بود كه از برادرش چنين امری واقع شده است او نيز اين واقعه را از حضرت می پرسيد، و احتمال ديگر هست كه محمد بعد از آن كه از حليبي شنیده بود چون به خدمت حضرت رسیده باشد از حضرت سؤال كرده باشد حاصل آن كه حماد می گويد كه شخصي به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه عرض نمود كه فدای تو گردم چون طواف و سعی عمره را به جا آوردم پيش از آن كه تقصير كنم با اهل خود نزديكي كردم حضرت فرمودند كه بدنه بده كه شتر بزرگ باشد و مشهور آنست كه می بايد كه شتر پنج ساله پا در شش باشد باز آن شخص عرض نمود كه چون خواستم كه پيش زن روم امتناع نمود چون تقصير نكرده بود پس چون بر او زور آوردم بعضی از موی خود را به دندان گرفت جدا كرد حضرت فرمودند كه حق سبحانه و تعالی او را رحمت كند زنت اعلم بود از تو بر تست كه شتری بدهی و بر او چیزی نيست چون در تقصير تقصير نكرد و تو تقصير كردی و دور نيست كه سايل جاهل مسأله باشد و كفاره بر سايل استحباب باشد يا آن كه در مانند حليبي جهل عذر نباشد اگر چه ممكن است كه در او ايل تشرف به خدمت آن حضرت باشد و الله تعالی يعلم

6- (قال الصادق صلوات الله عليه: اذا اراد المتمتع الخروج من مكة إلى بعض المواضع فليس له ذلك لأنه مرتبط بالحج حتى يقضيه الا ان يعلم انه لا يفوته الحج فاذا علم و خرج و عاد ثم رجع في الشهر الذي خرج فيه دخل مكة محلاً و ان دخلها في غير ذلك الشهر دخلها محرماً).

این بابی است در بیان آن که شخصی که حج تمتع کند و عمره به جا آورده باشد اگر بیرون رود از مکه کی می تواند رفت و چه وقت بر می گردد و بچه نحو می تواند رفت.

منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه بدان که این عبارت در کتب معروفه نیست و لیکن مجموع عبارت فقه رضویست و چون اقوال معصومین صلوات الله عليهم يك قول است در فواید گذشت حدیثی که هر گاه حدیثی را از حضرت امام محمد باقر صلوات الله عليه نشنیده باشند و از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه شنیده باشند آن حدیث را از حضرت امام محمد باقر روایت می توان کرد چون هر چه يك معصوم می داند همه آن را می دانند پس بنا بر این نسبت به آن حضرت می توان داد چون علوم امام رضا علوم امام جعفر است صلوات الله عليهم، و گمان این است که چون صدوق نقل بالمعنی را جایز می داند و این مضمون در حدیث طویلی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه منقولست

این مضمون را از عبارت معصوم روایت کرده که بی دغدغه باشد. حاصل آنست که حضرت فرمودند که هر گاه کسی عمره تمتع را کرده باشد و خواهد که از مکه بیرون رود به بعضی از مواضع نمی تواند رفت زیرا که مربوط است بحج تا حجرا به جا آورد مگر آن که داند که حجش فوت نمی شود در آن سال و هر گاه داند که حج فوت نمی شود و بیرون رود پس برگردد و در آن ماهی که بیرون رفته است داخل مکه معظمه می شود بی احرام و اگر در غیر آن ماه برگردد داخل مکه می شود با احرام. تا اینجا عبارت فقه رضویست و موافق مشهور است میان اصحاب و اما آن چه از روایات بسیار ظاهر می شود آنست که چون بیرون رود با احرام بیرون رود تا ارتباطش بحج بیشتر باشد.

مثل حسن کالصحیح حماد بن عیسی که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که از جهت حج تمتع در ماههای حج داخل شود نمی تواند بیرون رفتن تا آن که حجرا به جا آورد پس اگر کاری داشته باشد به عسفان یا طائف یا ذات عرق احرام بحج در مکه بگیرد و محرم بیرون رود و چون برگردد.

تلبیه گوید و داخل مکه شود و بر احرام باشد تا وقت حج پس اگر داخل مکه شود با احرام داخل شود و زیارت خانه نکند تا وقتی که با مردمان در روز هشتم بمنی رود و اگر خواهد از آنجا برگردد داخل مکه نشود و بمنی رود، و عرض نمودم که اگر نداند که با احرام بیرون می باید رفت و به مدینه مشرفه و امثال آن رود از جاهای دور بی احرام و در اوقات حج برگردد و قصد حج داشته باشد آیا با احرام داخل می شود یا بی احرام حضرت فرمودند که اگر از آن وقتی که بیرون رفته است تا وقتی که داخل می شود يك ماه نشده باشد بی احرام داخل می تواند شد و اگر يك ماه شده باشد

با احرام دیگر داخل می شود، عرض نمودم که به کدام يك از این دو و احرام و دو عمره حج خود را مربوط می گردانند فرمودند که به عمره دویم و این عمره او است و این عمره را حساب می کند تا به سبب این عمره محبوس شد که به جایی نمی تواند رفت تا حجرا به جا آورد و اگر چه پیشتر به سبب آن عمره محبوس بود یا اگر این عمره نمی بود آن را حساب می کرد، عرض نمودم که چه فرقیست میان عمره مفرده و عمره تمتع فرمودند که هر گاه عمره مفرده را به جا می آورد هر جا که خواهد می رود بخلاف عمره تمتع که به سبب آن بحج مربوط شده است و به جایی نمی تواند رفت که حجرا به جا نیاورد، و در این صورت از جهة حج هدی می کشد و در حج افراد هدی نیست و عمره تمتع را در ماه های حج واقع می سازد و عمره مفرده را در عرض سال می تواند واقع ساخت و در عمره مفرده طواف نساء هست و در عمره تمتع نیست و این جمله از روایات بسیار ظاهر می شود.

و در حسنه کالصحیحه حلبی و در موثق اسحاق بن عمار و در صحیح حنفی بن بختری و غیر اینها همه مذکور است که با احرام بیرون رود تا از ارتباط بحج نیفتد و مشهور این است که این بر سبب استحباب است و احتیاط در این است که باین اخبار عمل نماید

5- (و: سال محمد بن مسلم ابا جعفر صلوات الله علیه هل يدخل الرجل مكة بغیر احرام قال لا الا مریض او من به بطن).

و در صحیح منقولست از محمد که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که آیا داخل می تواند شد کسی در مکه معظمه بی احرام حضرت فرمودند که نه مگر کسی که بیمار باشد یا مبطون باشد که

اسهال داشته باشد و داخل مسجد الحرام نتواند شد، و مثل اینست صحیحه عاصم بن حمید.

و اما صحیحه رفاعه که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر گاه شخصی شکم رو و درد سخت داشته باشد بی احرام داخل مکه می تواند شد حضرت فرمودند که داخل مکه نشود مگر با احرام، و اگر خود نتواند احرام او را می بندند به درستی که هیمه کشان و جلابان که از اطراف چیزهای ضرور را می آورند و می فروشند به نزد حضرت سید المرسلین صلوات الله علیه آمدند و عرض نمودند که ما همیشه تردّد می کنیم و مشکل است ما را همیشه با احرام داخل شدن حضرت ایشان را رخصت فرمودند که بی احرام داخل شوند. و این محمولست بر استحباب هر گاه ضبط خود نتواند نمود.

و در صحیح جمیل منقولست که از جدّه بی احرام داخل می توان شد.

محمولست بر آن که يك ماه نشده باشد چنانکه كالصحيح بلکه در صحيح منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که فرمودند که اگر در ماهی داخل شوند که پیشتر احرام گرفته اند بی احرام داخل می شوند و اگر در غیر آن ماه داخل شوند احرام می گیرند

7- (و روی القاسم بن محمد عن علی بن ابی حمزة قال: سالت ابا ابراهيم صلوات الله علیه عن رجل یدخل مکه فی السنة المرّة والمرّتين والثلاث كيف یصنع وقال اذا دخل فلیدخل ملّیا و اذا خرج فلیخرج محلاً).

و منقولست از علی که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم

صلوات الله عليه از شخصی که داخل مکه شود در سالی يك بار و دو بار و سه بار چه کند؟ حضرت فرمودند که هر گاه داخل مکه شود باید که داخل مکه شود لبیک گویند و چون بیرون رود باید که بیرون رود محل یعنی با احرام که داخل می شوند اگر در ماه حج باشد مخیر است میان حج و عمره، و اگر غیر ماه حج باشد عمره مفرد به جا می آورد پس واجبست که از این احرام بیرون آید به آن که حج یا عمره به جا آورد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است که *وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ* یعنی حج و عمره را که شروع کردید تمام کنید از برای رضای حق سبحانه و تعالی و سابقا مذکور شد سه معنی دارد و هر سه مراد است و احادیث گذشت و می آید

ص: 675

14,6- (روى معاوية بن عمّار عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: ان اسماء بنت عميس نفست بمحمّد بن ابي بكر بالبذاء لأربع بقين من ذى القعدة فى حجة الوداع فامرها رسول الله صلّى الله عليه وآله فاغتسلت واحتشيت واحرمت ولبت مع النّبىّ صلّى الله عليه وآله واصحابه فلما قدموا مكة لم تطهر حتى نفروا من منى وقد شهدت المواقف كلّها عرفات وجمعا و رمت الجمار ولكن لم تطف بالبيت و لم تسع بين الصّفا و المروة فلما نفروا من منى أمرها رسول الله صلّى الله عليه وآله فاغتسلت و طافت بالبيت و بالصّفا و المروة و كان جلوسها فى اربع بقين من ذى القعدة و عشر من ذى الحجة و ثلاثة ايام التّشريق).

این بابی است در بیان احرام حایض، و مستحاضه و نفساء حکم حایض دارد مرویست به اسانید صحیحه متکثره که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که اسماء بنت عمیس که زوجه حضرت جعفر طیار بود و بعد از شهادت جعفر ابو بکر او را خواست و در سال دهم از هجرت که آن حضرت متوجه حج بیت الله الحرام شدند در پیدا که قریب است بمسجد شجره محمد بن ابو بکر از اسماء متولد شد و اسماء نفساء شد و از ماه ذی القعدة چهار روز مانده بود و مدار عرب در تاریخ بر شبست چهار شب مانده بود که در شب بیست و ششم ذی قعدة بود پس حضرت

سید المرسلین صلی الله علیه و آله فرمودند او را که غسل احرام بکند و پیش از غسل فرجش را پر از پنبه کند و چون حسب الامر پنبه برداشت و غسل احرام کرد نیت احرام کرد و تلبیه گفت در بیرون مسجد شجره با حضرت سید الانبیاء صلی الله علیه و آله و اصحاب آن حضرت، و چون به مکه معظمه رسیدند اسماء بنت عمیس پاک نشده بود با حضرت متوجه منی شد و شب در آنجا بود و روزش به عرفات رفت و وقوف عرفات و مشعر را با نفاس دریافت و رمی جمار کرد و لیکن طواف و سعی را نکرد چون پاک نبود و چون از منی متوجه مکه معظمه شدند حضرت فرمودند او را که غسل کرد و طواف و سعی را به جا آورد و آن چه اسماء نماز نکرد و نفاس حساب کرد چهار روز ذی قعدة بود و ده روز ذی حجه بود و سه روز ایام تشریق بود که مجموع هفده روز بود در هیجده روز که از نصف روز اول ولادت شد و نصف روز هیجدهم غسل کرد تا جمع شود میان اخبار هجده و هفده.

و از این حدیث و احادیث متواتره ظاهر می شود که شرط نیست طهارت در احرام و حیض و نفساء جمیع افعال حجرا به جا می آورند مگر طواف و نماز طواف را، و از این حدیث ظاهر نمی شود که اسما حج تمتع کرده باشد یا حج افراد، و صدوق اخبار این باب را نقل می کند و بعد از آن جمع می کند، و موافق این حدیث اخبار صحیحه متواتره وارد شده است از زراره و محمد بن مسلم و منصور بن حازم و عیص و غیر ایشان و بعضی از این احادیث در باب نفاس مذکور شد با وجه جمع

حائض طواف و نماز را تأخیر می اندازد

6- (و روی عن درست عن عجلان ابی صالح قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن متمتعۃ دخلت مکه فحاضت فقال تسعی بین الصفا و المروة ثم تخرج مع الناس حتی تقضى طوافها بعد).

ص: 677

و کالصحیح منقولست از عجلان که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از زنی که احرام به عمره تمتع گرفته باشد و داخل مکه شود و حیض شود چه کند حضرت فرمودند که سعی می کند در میان صفا و مروه و تقصیر می کند و احرام بحج می گیرد و با مردمان بیرون می رود به جانب عرفات و بعد از آن که پاك شود طواف عمره را قضا می کند

6- (و سألہ معاویة بن عمّار: عن امرأة طافت بين الصّفا و المروة فحاضت بينهما قال تتمّ سعیها و: سألہ عن امرأة طافت بالبيت ثمّ حاضت قبل ان تسعى قال سعی.)

و به اسانید صحیحہ منقول است از معاویہ کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از زنی کہ سعی کند میان صفا و مروه و در اثنای سعی حیض شود حضرت فرمودند کہ سعیش را تمام می کند، و دیگر سؤال کردم از زنی کہ طواف خانه کعبه را کرده باشد با دو رکعت نماز طواف به قرینہ آن کہ پس حیض شد پیش از سعی فرمودند کہ سعی می کند چون شرط نیست کہ در سعی پاك باشد و در این دو صورت البتہ حج تمتع می کند

5,6- (و روی محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله عليهما: قال سألتہ عن المحرمة اذا طهرت تغسل رأسها بالخطمي فقال يجزيها الماء.)

و کالصحیح منقولست از یکی از حضرتین صادقین صلوات الله علیهما سؤال کردم کہ هر گاہ زنی در حالت احرام حیض شدہ باشد یا حیض باشد و پاك شود آیا سر خود را از خطمی می تواند شست حضرت فرمودند کہ آب کافی است و احتیاج بہ خطمی نیست چون از جمله ریاحین است و مکروهست و احتمال حرمت نیز دارد

6- (و روی جمیل عنه صلوات الله علیه انه قال: فی الحائض اذا قدمت مکة يوم الترویة انها تمضی كما هی إلى عرفات فتجعلها حجة ثم تقيم حتى تطهر فتخرج إلى التعمیم فتحرم فتجعلها عمرة).

و منقولست در صحیح از جمیل که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند در حیضی که در روز هشتم به مکه رسد آن که می رود با آن که حیض است به عرفات و مناسک حجرا به جا می آورد از وقوف عرفات و مشعر و افعال منی را و صبر می کند تا پاک می شود و طوافین و سعی را به جا می آورد و بعد از آن به تعیم می رود و عمره مفرده را به جا می آورد و در این صورت حج افراد می کند

7- (و روی صفوان عن اسحاق بن عمّار قال: سالت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن المرأة تجيء متمتعة فتطمث قبل ان تطوف بالبیت حتى تخرج إلى عرفات فقال تصیر حجة مفردة و علیها دم اضحيتها).

و در موثق کالصحیح منقولست از اسحاق که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از زنی که احرام بحج تمتع گرفته باشد و حیض شود پیش از آن که طواف خانه کند تا بیرون رود به عرفات و پاک نشود حضرت فرمودند که حش حج افراد می شود و مستحب است که قربانی بکند و ظاهرا احادیث آنست که احتیاج به نیت نیست بلکه عمره حج می شود و ممکن است که در این صورت حضرت کار را بر آن زن آسان گردانیده باشد و استفتاء نکرده است تا حضرت آن چه او را باید کرد بفرماید و در این صورت می بایست که سعی و تقصیر را به جا آورد و حج تمتع بکند چون در حال احرام پاک بوده است و چون زن به عرفات رفته بود و بلکه حج کرده بوده است و این سؤال می کند حضرت جهل او را عذر گردانیده و امر

به هدی تمتع فرموده است که هدی بر جمعی که دورند واجبست و تعبیر به اضحیه کردن بنا بر آنست که به عبث حج افراد کرده است

7- (و روی صفوان عن عبد الرحمن بن الحجاج قال: سألت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن رجل كانت معه امرأة فقدمت مكة و هي لا تصلی فلم تطهر إلى يوم الترویة و طهرت و طافت بالبيت و لم تسع بين الصفا و المروة حتى شخصت إلى عرفات هل تعتد بذلك الطواف أم تعید قبل الصفا و المروة قال تعتد بذلك الطواف الاوّل و تبنى علیه).

و در حسن کالصحیح منقولست از عبد الرحمن که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از مردی که زنی با او باشد و داخل مکه شود و حیض باشد و پاک نشود تا روز هشتم بعد از آن پاک شود و طواف بیت الله را به جا آورد و سعی میان صفا و مروه نکند تا به عرفات رود آیا باین طواف اعتماد می کند یا مرتبه دیگر پیش از سعی به جا می آورد چون می باید که سعی بعد از طواف باشد حضرت فرمودند که اعتماد به آن طواف اول می کند و بنا بر آن می گذارد و سعی را قضا می کند اگر احرام بحج گرفته باشد و ظاهر خبر آنست که احرام نگرفته است از جهة حج پس اعتماد بر آن به این معنی است که ثواب دارد و حج افراد می کند و یا آن که این طواف را بعنوان تقدیم حساب می کند و طواف زیارت از جهة حج نخواهد کرد و الله تعالی يعلم

5,6- (و روی ابان عن زرارة قال: سألته عن امرأة طافت بالبيت فحاضت قبل ان تصلی الركعتين فقال ليس علیها اذا طهرت الا الركعتين و قد قضت الطواف).

و در موثق کالصحیح منقولست از زراره که گفت از آن حضرت

صلوات الله عليه سؤال کردم از زنی که طواف خانه کرد و حیض شد پیش از آن که دو رکعت نماز طواف را بکند حضرت فرمودند که چون پاک شود بر او نیست مگر دو رکعت نماز طواف و طواف صحیح است و به همین مضمونست کالصحیح کنانی از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه

5- (و روی ابان عن فضیل بن یسار عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال:

إذا طافت المرأة طواف النساء فطافت أكثر من النصف فحاضت نفرت ان شاءت).

و در موثق کالصحیح منقولست که حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه فرمودند که هر گاه زنی طواف نسا بکند و از نصف تجاوز کند که چهار شوط یا پنج شوط کرده باشد و حیض شود اگر خواهد روانه شود که چون از نصف گذشت گویا همه را کرده است، و اگر حیض شود و طواف نساء را نکرده باشد و قافله نایستند که او به جا آورد روانه شود و صحیح است حجش، چنانکه حسن کالصحیح خزاز دلالت می کند بر آن و احوط آنست که شخصی را نایب کند که به نیابت او طواف نسا را به جا آورد با [یا] بقیه که مانده است نیز به جا آورد

7- (و روی صفوان عن اسحاق بن عمّار قال: سألت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن جاریة لم تحض خرجت مع زوجها و أهلها فحاضت فاستحیت ان تعلم أهلها و زوجها حتّی قضت المناسک و هی علی تلك الحال فواقعها زوجها و رجعت إلى الكوفة فقالت لأهلها قد کان من الامر كذا و كذا فقال علیها سوق بدنة و الحجّ من قابل و لیس علی زوجها شیء).

و در موثق کالصحیح منقول است که اسحاق گفت سؤال کردم از

حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ از دختری که حیض نشده است و با شوهرش و اهلش بحج آمدند و دختر حیض شده است و شرمش می آمده است که اهل خانه اش را یا شوهرش را خبر کند که حیض شده است تا آن که مناسک حجرا با این حال به جا آورده است و شوهرش نیز با او جماع کرده است و چون به کوفه که شهر اوست رسیده است به اهلش گفته است که اینها بر من واقع شده است حضرت فرمودند که بر او لازم است که شتری را براند و سال دیگر حج بکند و بر شوهرش چیزی نیست چون نمی دانسته است که زن بر احرام خود است

6- (و روی فضالة بن ایوب عن الكاهلی قال: سألت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن النساء في احرامهن فقال يصلحن ما اردن ان يصلحن فاذا وردن الشجرة أهللن بالحج ولین عند المیل اول البیداء ثم یؤتی بهن مكة یبادر بهن الطواف والسعی فاذا قضین طوافهن وسعیهن قصرن و جازت متعة [و صارت خ] ثم أهللن یوم الترویة بالحج فكانت عمرة و حجة و ان اعتلن كن علی حجهن و لم یفردن حجهن).

و در صحیحین از فضاله از کاهلی عبد الله بن یحیی که ممدوحست به مدحی که کم از توثیق نیست منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ از احرام زنان حضرت فرمودند که در خانه خود کارسازیهای خود را بکنند یعنی موی پشت زهار خود را بکنند یا تراشند یا نوره بگذارند و چون قبیح بود: به عباراتی فرمودند که قباحت نداشته باشد و هم چنین کل بدن را نوره گذاشتن و ناخن گرفتن از دستها و پاها و بعد از آن غسل احرام بکنند و جامهای احرامی را به پوشند و روانه شوند و چون بمسجد شجره رسند نیت حج بکنند و تلبیه سری را بگویند و چون

به اول پیدا رسند تلبیه را بلند بگویند به نحوی که از جنبی آواز ایشان را نشنود و اهللال بحج اینست که بگویند: لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ تَمَامَهَا وَبِلاَغِهَا عَلَيْكَ وَسَنِّيَانِ هَمِّهِ چنين می گویند از جهة روح عمر تا از آواز ایشان مسرور شود و شیعیان را سه عنوان جایز است.

یکی آن که این عبارت را بگویند که لَبَّيْكَ می گویم و به بندگی ایستاده ام و از من است شروع کردن در حج و از تست که توفیقم دهی که تمام کنم حجرا و مرا به آن جا برسانی و باز مرا به خانه خود رسانی و غرضش از حج عمره تمتع است که بمنزله جزو حج شده است و به زبان حج می گوید و در دل قصد قصد می کند عمره تمتع را.

و عنوان دویم آنست که عمره تنها را ذکر می کند به زبان و به جای بِحَجَّةٍ بِعَمْرَةٍ می گویند، و اگر تقیه نباشد این عبارت بهتر است که لفظ و زبان موافق باشند و این مضمون را به عبارات بسیار می توان گفت که اکثرش در اخبار وارد شده است در ضمن تلبیه که لَبَّيْكَ بِعَمْرَةٍ بِمَتَعَةٍ إِلَى الْحَجِّ یا در ضمن نیت احرام بگویند که اللَّهُمَّ أَنْتَ أَرِيدُ أَنْ أَتَمَّعَ بِالْعَمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ که در همه جا قصدش عمره ایست که متصل شود بحج و در میان عمره و حج محل شود و تمتع بیابد از محرمات احرام تا حج و یا عمره فقط را بگوید.

و عنوان سیم آنست که هر دو را اظهار کند به آن که بگویند لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ وَ عَمْرَةٍ مَعًا لَبَّيْكَ.

و جمعی از علما این حجرا حج قران می گویند که نیت از جهة عمره است اداء و از جهة حج است بعنوان تقدیم و عزم یعنی الحال عمره به جا می آورم و بعد از اتمام عمره حج می کنم و اگر تقیه نباشد ذکر کردن حج تمتع یا عمره تمتع از جهة اظهار شعایر ایمان سنت مؤکد است و اگر خوف باشد

نگفتن و در دل گذرانیدن واجب عینی است، پس حضرت فرمودند که بعد از تلبیه زنان را به مکه معظمه می برند و تا داخل شوند فی الحال ایشان را می باید برد که طواف و سعی و تقصیر بکنند تا حج تمتع را دریابند مبدا تقصیر کنند و حیض شوند و حج تمتع نتوانند کرد، و چون روز هشتم شود احرام بحج بگیرند تا حج و عمره را هر دو دریافته باشند، و اگر حیض شوند حج ایشان تمتع است و حج افراد نمی کنند یعنی در این صورت چون عمده طوافست و هر گاه زن طواف را در پاکی دریابد اگر حیض شود ضرری ندارد، و احتمال دارد که مراد حضرت این باشد که حیض سبب این نیست که حج افراد کنند بلکه اگر حیض داخل مکه معظمه شود سعی می کند و تقصیر می کند و طواف را بعد از پاک شدن از حیض قضا می کند و معنی اول اظهر است به قرینه مبادرت نمودن و زود کردن.

و محتمل است که مراد حضرت از این حدیث معنی دیگر باشد که زنان اولاً احرام حج بگیرند پس اگر به مکه روند و دست بهم دهد که به زودی عمره به جا آورند و احرام حج بگیرند و عمره را ادراک کرده خواهند بود و اگر فرصت نشود حجرا به جا خواهند آورد به نیت اول و نقل نیت از تمتع نباید کردن به افراد و اگر تمتع میسر شود نقل از افراد به تمتع کنند و آن مطلوبست و این حل بظاهر حدیث اربط است و لیکن مخالف مشهور است.

و احتمال دیگر آنست که در دل نیت عمره می کنند و به زبان حج می گذرانند اگر تمتع را دریابند موافق قلب خواهد بود و اگر در نیابند و حج افراد کنند موافق زبان خواهد بود، و احتمال دیگر آن که نیت هر دو می کند و تلفظ بهر دو می کند که اگر عمره را دریابد قصد کرده است و اگر در نیابد نیت حج نکرده است چنانکه عکس او نیز خوبست نسبت به مفرد و قارن و اعم که

اگر حجرا در بابد فبها و الا محل شود به عمره مفرده، در اینجا می گویند که اگر عمره را دریابم حج تمتع باشد و الا افراد باشد و بر هر يك از این احتمالات روایات واقع شده است و همه خوبست و الله تعالی يعلم

اگر در وسط طواف خون ببیند

6- (و روی حریر عن محمد بن مسلم قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن امرأة طافت ثلاثة اطواف او اقل من ذلك ثم رأته فما فعلت فقال تحفظ مكانها فاذا طهرت طافت منه واعتدت بما مضى).

و به اسانید صحیح که زیاده از پنجاه است و کالصحیح قریب به آن و با اسانید علاء بن رزین زیاده از هفتاد سند صحیح و هشتاد کالصحیح است از محمد بن مسلم که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از زنی که سه طواف که سه شوط باشد کرده باشد یا کمتر و بعد از آن خون حیض به بیند حضرت فرمودند که هم آنجا را نشان می کند و چون پاک شود از حیض از آنجا بنا می نهد و آن چه را از پیش کرده است حساب می کند

5,6- (و روی العلا عن محمد بن مسلم عن احدهما صلوات الله عليهما:

مثله).

و به اسانید صحیح متکثره و کالصحیح علاء بن رزین از محمد بن مسلم از یکی از امام محمد باقر یا امام جعفر صادق صلوات الله علیهما منقولست بمثل عبارت سابقه که از عدد تواتر زیاده است از هر يك از حریر و علاء

(قال مصنف هذا الكتاب رضى الله عنه و بهذا الحديث افتى دون الحديث الذي رواه

6- ابن مسكان عن ابراهيم بن اسحاق: عمّن سال ابا عبد الله صلوات الله عليه عن امرأة طافت اربعة اشواط و هي معتمرة ثم

ص: 685

طمثت قال تتم طوافها و ليس عليها غيره و متعتها تامة و لها ان تطوف بين الصفا و المروة لأنها زادت على النصف و قد قضيت متعتها
فلتستأنف بعد الحج و ان هي لم تطف الا ثلاثة اشواط فلتستأنف الحج فان اقام بها جمالها بعد الحج فلتخرج إلى الجعرانة او اولى التنعيم
فلتعتمر لأن هذا الحديث اسناده منقطع و الحديث الاول رخصة و رحمة و اسناده متصل

چنين گوید صدوق مؤلف این کتاب که من بحديث محمد بن مسلم فتوى می دهم نه به حدیثی که منقولست در صحیح از ابن مسکان که
از اهل جماع است بر تصحیح ما یصح عنه و ضرر ندارد جهالت ابراهیم و ارسال او از سالیلی که سؤال کرده است از حضرت امام جعفر
صادق صلوات الله علیه از زنی که چهار شوط خانه کعبه کرده باشد در عمره تمتع و حیض شود حضرت فرمودند که تمام می کند طواف
را بعد از آن که پاك می شود و بر او چیزی دیگر نیست و عمره و حجش صحیح و تمامست و سعی میان صفا و مروه می کند چون در آن
شرط نیست که طاهر باشد چون طوافش از نصف تجاوز کرده است و چون تقصیر می کند عمره تمتع را کرده است و احرام بحج می
گیرد، و اگر طواف نکرده باشد مگر سه شوط و تا چهار تمام نشود سه شوط کرده است پس می باید که نقل کند نیت عمره را بحج و به
عرفات رود و حجرا به جا آورد پس اگر بعد از حج شتربانش بایستد عمره مفرده می کند که از جهة احرامش می رود به جعرانه بتشدید راء و
تخفیف را خوانده اند یا به تنعیم رود و عمره مفرد بکند صدوق می گوید که من به این حدیث عمل نمی کنم زیرا که اسناد این حدیث
مرسل شده است که معلوم نیست که ابراهیم بن اسحاق از که روایت کرده است و اگر چه مرسلات ابن مسکان و

غیر او از اهل اجماع در حکم مسنداتست و لیکن هر گاه تعارض شود میان مسند و مرسل مسند را مقدم می دارند به آن که حدیث اول رخصت است و هر رخصتی الهی ناشی است که گویا حضرت فرموده اند که اگر خواهید حجرا از سر گیرید، و اگر خواهید بنا نهید بر آن و اسنادش متصل است بمثل محمد بن مسلم که از ارکان اربعه اصحاب حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق صلوات علیهاست و صد و پنجاه سند دارد از صحیح و کالصحیح و این مسند يك سند کالصحیح است و نسبت ارسال دادن وقتی خوبست که بر این مضمون حدیث مسند نبوده باشد و حال آن که کلینی که اصل صدوق بوده است و حدیث ابن مسکان را روایت کرده است بعنوان صحیح از او از اسحاق که بیاع لؤلؤ است که شیخ او را در رجال حضرت صادق مهملا روایت کرده است، و ابراهیم بن اسحاق بیاع لؤلؤ نیست در رجال و مسندا از ابوبصیر روایت کرده است و مرسلا از احمد بن عمر حلال ثقه روایت کرده است از حضرت امام رضا صلوات الله علیه، و شیخ این حدیث را از کتاب موسی بن قاسم روایت کرده است از صفوان از ابن مسکان از ابی اسحاق صاحب لؤلؤ از کسی که از آن حضرت شنیده بود، و از کتاب حسین بن سعید روایت کرده است از محمد بن سنان از ابن مسکان از ابراهیم بن ابی اسحاق از سعید اعرج پس ظاهر شد که آن شخصی که از او ارسال کرده اند سعید است و او ثقه است و يك حدیث سه یا چهار حدیث است و با وجود تعدد طرق که بزرگان اصحاب نقل کرده اند و اکثر علما عمل کرده اند جبر ضعف آن می شود، و لیکن چون حدیث محمد بن مسلم وارد شده است بر خلاف این اخبار ناچار است جمع کردن و جمع صدوق بد نیست و شیخ الطائفه حمل کرده است آن را بر طواف سنت و حمل می توان کرد بر طواف

زیارت حج و طواف نسا و غیر آن چون این روایات صریحند در طواف عمره و اللّٰه تعالیٰ يعلم

(وَأَمَّا لَا تَسْعَى الْحَائِضُ الَّتِي حَاضَتْ قَبْلَ الْأَحْرَامِ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَتَقْضِي الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا لِأَنَّهَا لَا تَقْدِرُ أَنْ تَقِفَ بِعَرَفَةَ إِلَّا عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَ لَا بِالْمَشْعَرِ الْأَيُّومِ النَّحْرَ وَ لَا تَرْمِي الْجَمَارَ الْأَيْمَنِي وَ هَذَا إِذَا طَهَرْتَ قَضَيْتَهُ)

و چرا حایضی که پیش از احرام حایض شده است سعی نمی کند میان صفا و مروه که به جا آورد جمیع مناسک حجرا به آن که حج تمتع کند زیرا که نیت عمره تمتع نمی تواند کرد زیرا که می داند که افعال حج وقتی مخصوص دارند که اگر در آن وقت به جا نیاورند حج ایشان صحیح نخواهد بود مثل وقوف عرفات که آن را نمی توان کرد مگر در عصر روز عرفه و وقوف مشعر را نمی توان مگر در صبح روز عید و رمی جمار را نمی توان کردن مگر در اوقات مخصوصه و چون در حال احرام حایض باشد و مظنونش باشد که تا روز دهم پاك نمی شود نمی تواند نیت عمره تمتع کردن، البته نیت حج افراد خواهد کرد و اما اگر در حال احرام حایض نباشد می تواند که نیت نیت عمره تمتع کند بلکه واجبست که نیت عمره کند شاید خوش نیاید و چون عمره کرده است عمره را تمام می کند اگر چه حایض شود و لیکن طواف نمی کند و چون پاك می شود و طواف عمره را می کند و بعد از آن طواف حج می کند تا به آخر افعال حج.

و این وجهی است در جمع بین الاخبار که در این باب وارد شده است و این اختلاف در دو امر است یکی آن که حایض حج تمتع می کند یا حج افراد، و دویم در ادراك طواف و اکثر فضلا در هم کرده اند این اخبار را و تصور

کرده اند که یکی است اما خلاف اول سه قول است یکی آن که حیض و نفسا چون داخل مکه شوند و وقت باشد صبر می کنند تا روز هشتم بلکه تصور کرده اند تا زوال روز نهم پس اگر پاك شوند و توانند که غسل کنند و طواف مختصری که اقل واجب باشد به جا آورند و هم چنین دو رکعت نماز مختصری با سعی مختصری به جا آورند و تجدید احرام کنند از جهة حج و خود را به عرفات رسانند پیش از غروب حج تمتع می کنند، و اگر مشغول عمره شوند و حج فوت شود مثل آن که رفیقی نداشته باشند و خوف نفس یا بضع بوده باشد نقل نیت می کنند از عمره بحج و حج افراد می کنند، و در این دو صورت خلاف معتدُّ بهی است [نیست ظ] و عمده خلاف در آنست که هر گاه هر دو را توانند به جا آوردن باین نحو که حیض و نفسا پاك نشده باشند و افعال عمره را به جا می توانند آوردن بغير از طواف یا سعی و تقصیر می کنند و تجدید احرام حج که چون پاك شوند طواف عمره و طواف زیارت و طواف نسا را با هم به جا آورند، و این قول جمعی است از قدما و جمعی از متأخرین و اکثر اصحاب واجب می دانند که در این صورت نقل بحج افراد کنند و بعد از حج عمره مفرده به جا آورند و بر این قول نیز اخبار صحیحه متکثره وارد شده است و جمعی از اصحاب قایلند به تخییر و خالی از قوت نیست و گمان بنده این است با افضلیت حج تمتع و قول دیگر تفصیلی است که صدوق داده است که اگر در حال احرام پاك باشند و بعد از آن حیض شوند حج تمتع می کنند و الا حج افراد، و اقوال دیگر هست که خواهد آمد بعد از این در وقت نقل و غیر آن.

و خلاف دیگر در این است که اگر در اثنای طواف حیض شوند در چه وقت بنا می نهند و چه وقت از سر می گیرند صدوق و جمعی بر اینند که

اگر يك شوط کرده باشند و حایض یا نفسا شوند بعد از طهارت بنا بر آن می نهند چنانکه ظاهر صحیحه محمد بن مسلم است خواه حج تمتع کنند و خواه افراد و اکثر بر اینند که در اینجا و در غیر اینجا اگر از نصف تجاوز کرده اند که شوط چهارم را تمام کرده باشد و بعضی پنجم را گفته اند بنا می نهند خواه تمتع کنند یا افراد و اگر کمتر از چهار شوط کرده باشند که حایض شوند در وقتی که قضا می کنند هفت شوط قضا خواهند کرد و بر این مضمون احادیث بسیار وارد شده است، و جمع می توان کرد به تخییر که اگر پیش از چهار شوط باشد مخیر است در بنا و استیناف و اگر بنا نهند و تمام کنند و طوافی دیگر احتیاطا بکنند بهتر خواهد بود و مجموع این اخبار در روضة المتقین مزبور است

ص: 690

باب الوقت الذي اذا ادركه الانسان يكون مدركا للتمتع

6- (روى ابن ابي عمير عن هشام بن سالم و مرزم و شعيب عن ابي عبد الله صلوات الله عليه: في الرجل المتمتع يدخل ليلة عرفة فيطوف و يسعى ثم يحرم فياتي منى فقال لا باس).

این بابی است در بیان وقتی که هر گاه در یابد آن را آدمی ادراک کرده است حج تمتع را مرویست به صد و پنج سند که به شخصت سند صحیح است و به چهل و پنج سند حسن کالصحیح از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که عرض نمودند که هر گاه متمتع داخل مکه معظمه شود در شب نهم و طواف و سعی و تقصیر کند و احرام بحج گیرد و بمنی آید نزد حاجیان که روزش با ایشان به عرفات رود صحیح است حضرت فرمودند که باکی نیست

7- (و روى الحسين بن سعيد عن حماد عن محمد بن ميمون قال: قدم ابو الحسن صلوات الله عليه متمتعا ليلة عرفة فطاف و احل و اتى جواريه ثم اهل بالحج و خرج).

و به چهار ده سند صحیح منقول است از حماد و او از اهل اجماع است پس ضرر ندارد جهالت محمد که گفت حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه به مکه معظمه تشریف آوردند بقصد عمره تمتع در شب نهم و طواف و سعی کردند و محل شدند به تقصیر و نزدیکی کردند با کنیزانی که

با خود آورده بودند علی رغم عمر پس احرام بحج گرفتند و بیرون رفتند بمنی.

بدان که در نسخ من لا یحضر چند نسخه بی دغدغه غلط هست که از نسخا شده و نسخه صحیح این نسخه است که موافق است با کافی و تهذیب

6- (و روی عن ابی بصیر قال: قلت لأبی عبد الله صلوات الله علیه المرأة تجيء متمتعة فتطمث قبل ان تطوف بالبيت فيكون طهرها ليلة عرفة فقال ان كانت تعلم انها تطهر و تطوف بالبيت و تحل من احرامها و تلحق الناس بمنی فلتفعل).

مروست در موثق از ابو بصیر که عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر گاه زنی بقصد حج تمتع آمده باشد به مکه معظمه و پیش از آن که طواف کند حیض شود و شب نهم پاک شود چه کند حضرت فرمودند که اگر داند که می تواند که غسل کند و طواف و سعی کند و از احرام بیرون آید به تقصیر و خود را به مردمان رساند در منی چنین کند که اختیاری عرفات را دریابد و ظاهرا آن که در این حدیث و احادیث صحیحه مثل صحیحه حلبی و صحیحه مرازم و غیر اینها که ادراک منی را فرموده اند قطع نظر از فضیلت این معنی نیز منظور بوده است که از منی تا عرفات خوف دزدان هست خصوصا زنان که خوف بضع نیز هست و به سبب اینها جایز است نقل به افراد هر گاه داند که به ایشان نمی رسد به آن که اول صبح داخل مکه معظمه شود اگر چه متوجه منی شود خود را به ایشان می رساند و اگر مشغول افعال عمره شود به ایشان نمی رسد مگر آن که جمعی کثیر باشند که در این صورت عمره می کنند و ملحق می شوند چنانکه بر ما واقع شد و خود را

6- (و روی النَّصر عن شعيب العقرقوفي قال: خرجت انا و حديد فانتهينا إلى البستان يوم التروية فتقدّمت على حمار فقدمت مكة فطفت و سعيت و احللت من تمتّعي ثم احرمت بالحجّ و قدم حديد من اللیل فکتبت إلى ابی الحسن صلوات الله علیه استفتیت فی امره فکتب صلوات الله إليّ مره يطوف و يسعى و يحلّ من متعته و يحرم بالحجّ و يلحق الناس بمنی و لا یبتنّ بمكة).

و منقولست در صحیح از شعیب که گفت بدر رفتیم از کوفه یا مدینه مشرفه من و حدید بن حکیم و رسیدیم در روز هشتم به بستان که وادی فاطمه باشد یا ده نارنج و من بر الاغی سوار شدم و پیش افتادم و به مکه معظمه آمدم و طواف و سعی کردم و تقصیر کردم و از عمره تمتع محل شدم پس احرام حج گرفتم و حدید که با قافله می آمد شب عرفه داخل شد پس من عرض کردم [عرضه نوشتم خ ل] به خدمت حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه و در عریضه حکم حدید را استفتا نمودم که او را چه باید کرد حج تمتع کند یا افراد حضرت صلوات الله علیه نوشتند بمن که او را بگو که طواف و سعی کند و تقصیر کند تا محل شود از عمره تمتع و احرام حج بگیرد و خود را بحاجیانی رساند که در منی اند، و البته شب در مکه نماند یعنی استحبابا چون مستحب است که شب نهم در منی باشند.

و صدوق احادیث شب عرفه را ترجیح داده است بحسب ظاهر چون احادیث دیگر را ذکر نکرده است و غیر اینها نیز احادیث بسیار وارد شده است که اگر شب عید را دریابد حج تمتع می کند.

و در صحیح از جمیل منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که متمتع ادراك حج تمتع می کند بانکه عمره را به جا آورد تا ظهر روز عرفه و ادراك حج می تواند کرد تا زوال آفتاب روز عید که پیش از زوال داخل مشعر الحرام شود و اضطراری مشعر را دریابد و چون از مکه معظمه تا عرفات چهار فرسخ است از اول زوال که به راه افتد سواره پیش از شام خود را به عرفات می تواند رسانید.

و کالصحیح بلکه در صحیح چون در طریق اسماعیل بن مزار است و ابراهیم بن هاشم، و صدوق و ابن ولید حکم به صحّت این حدیث کرده اند از یعقوب که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که باکی نیست متمتع را که احرام گیرد از شب هشتم تا هر وقتی که میسر شود ما دام که ترسد فوت شدن موقفین را و ظاهرش آنست که اختیاری هر دو را دریابد و احتمال اضطراری احدهما و ما بین هر دو نیز هست، و کلینی رحمه الله مرفوعاً از آن حضرت صلوات الله علیه روایت کرده است در متمتعی که داخل شود در روز عرفه حضرت فرمودند که حج تمتعش تمامست تا وقت تلبیه که آن زوال روز عرفه است و این حدیث مؤید صحیحه جمیل است.

و در صحیح از حلبی منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که در وقت تلبیه قصد حج و عمره کرده است یعنی حج تمتع قصد کرده است و گفته است که لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ و عَمْرَةَ مَعَا لَبَّيْكَ و به مکه معظمه رسید و حاجیان به عرفات رفته اند و می ترسد که اگر طواف و سعی به جا آورد و قوفش فوت شود حضرت فرمودند که در

این صورت ترك عمره می کند و حجرا به جا می آورد و بعد از حج عمره مفرده به جا می آورد و هدی بر او نیست چون حجش افراد شد و ظاهرا این حدیث خوف فوت اختیاری عرفاتست، و احتمال دارد که مراد این باشد که یکی از اختیاریین را یا یکی از اضطراریین را خوف دارد که در نیابد و لیکن احتمال اول اظهر است.

و در صحیح از زراره منقولست که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه از شخصی که روز عرفه به جایی رسد که میان او و مکه يك فرسخ باشد و قصد حج تمتع داشته باشد حضرت فرمودند که تلبیه عمره را ترك می کند و تلبیه حج را می گوید بعد از نماز صبح و متوجه عرفات می شود و با مردمان وقوف می کند در عرفات و جمیع مناسک حجرا به جا می آورد و توقف می کند در مکه معظمه تا ماه محرم عمره مفرده به جا می آورد و بر او چیزی نیست: و ظاهرا این حدیث آنست که در صورتی که اگر عمره را به جا آورد بعضی از وقوف عرفه فوت شود نقل نیت بحج می کند، و در این صورت جمع می کنیم با اخبار دیگر که در این صورت مخیر است میان حج تمتع و حج افراد، و احادیث صحیحه وارد شده است که عمره می کند تا وقتی که حاجیان را در منی دریابد و به مفهوم دلالت می کند که اگر ایشان را در منی در نیابد حج افراد می کند موافق حدیث زراره زیرا که اگر ایشان را در منی دریابد ممکن است که اول ظهر در عرفات باشد و اگر مشغول عمره شود عصری به عرفات می رسد خصوصا در روزهای کوتاه و در این صورت مخیرند میان حج تمتع و افراد، و می توان قایل به تخییر شدن هر گاه حج اسلام را کرده باشد و این نیت سنت باشد، و اکثر اخباری که قریب باین وارد شده است

حمل بر تخییر می توان کرد یا افضلیت افراد در صورتی که پیشتر حج تمتع را کرده باشد یا در صورتی که خوف داشته باشد که اگر از رفقا جدا شود ضرری به او رسد یا تقیه باشد چون در زمان حضرات ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین غالباً میر حاج سنی بوده است و ایشان از جهة آن که مخالفت عمر نکنند حج افراد می کنند و به مکه نمی آیند و از حوالی مکه معظمه روانه عرفات می شوند پس اگر کسی از ایشان جدا شود و به مکه رود او را رافضی می دانند و تا کشتن همراهند و اکثر اوقات حاجیان نیز خبر ندارند که ایشان به کدام طرف می روند وقتی با خبر می شوند که ظهر یا قریب بظهر داخل عرفات شده اند و در آن صورت نمی توان آمدن به مکه که عمره به جا آورند و خود را پیش از شام به عرفات رسانند.

و همین واقعه بر ما واقع شد که روز عرفه به حوالی مکه معظمه رسیدیم و امیر حاج بر سر دوراه ایستاد که مردمان را به عرفات برد و جمعی از شرفا به استقبال آمده بودند و فرسخ را نمی دانستند که چه مقدار است ایشان می گفتند که اگر به مکه معظمه روید عرفات را در نخواهید یافت و امیر حاج اتفاقاً شیعه بود و موقوف برای بنده ساخت و بنده متفکر بودم که حج تمتع کنیم و اضطراری عرفه را دریابیم یا حج افراد کنیم، و در این تأمل بودم که جمعی کثیر از شیعیان عرب که حاضر بودند استر بنده را پیش انداختند و استر داران همگی خود را بما رسانیدند و بسیاری شتران ذلول کرایه کرده خود را بحج تمتع رسانیدند و مظنون شد عاقبت که از سر دوراه تا به مکه معظمه سه فرسخ بود تقریباً و اگر حاجیان می آمدند اکثر را اختیاری عرفه فوت می شد چنانکه جمعی با حمله روانه شده بودند بعد از ما و اکثر حاج

به عرفات رفتند و بعضی از صلحا که داخل عرفات شده بودند اندکی قبل از ظهر به گمان آن که می توانند ادراک عمره کردند شتران ذلول از بدویان کرایه کرده بودند و در اثنای راه در مشعر الحرام بما رسیدند و اکثر مردمان که با بنده آمده بودند چون به مکه معظمه رسیدند و در راه جفای بسیار کشیده بودند مشغول استراحت شدند و توقف از جهة ایشان نکردیم و عمره به جا آوردیم خود را به تعجیل به عرفات رسانیدیم قریب به عصر و بعد از آن ظاهر شد که آن مشقت در کار نبود و بنده شکر می کردم که الحمد لله هر چه شد بی اختیار بنده شد و از آن که حرکت عنیف که واقع شد نقصان بسیار رسید که مظنون شد که شارع این مقدار کار را تنگ نکرده است، و چند حدیث وارد شده است که چون شب عرفه داخل شود عمره فوت می شود و در بعضی زوال شمس روز هشتم و بعضی تا سحر شب عرفه و بعضی تا وقتی که خود را پیش از شام داخل عرفات کند و اظهار در روایات آنست که اگر حج اسلام باشد اگر پیش از شام یابد که به عرفات می رسد به آن که از گفته جمعی از مردمان که او را علم به هم رسد یا دو عادل یا جمعی که ظن قریب بعلم به هم رسد از گفته ایشان علی الظاهر عمره را مقدم می دارد و اگر حج سنت باشد مخیر است میان تمتع و افراد یا حج اسلام باشد و نیابد که عرفات را پیش از غروب در می یابد و حج افراد می کند و الله تعالی یعلم

5- (و روی الحسن بن محبوب عن علی بن رئاب عن ضریس الكناسی عن ابی جعفر صلوات الله علیه قال: سألته عن رجل خرج متمتعا بعمره إلى الحج فلم يبلغ بمكة الا يوم النحر فقال يقيم بمكة على احرامه و يقطع التلبية حين يدخل الحرم فيطوف بالبیت و يسعى و

يحلُق رأسه و يذبح شاته ثم ينصرف إلى اهله ثم قال هذا لمن اشترط على ربّه عند احرامه ان يحلّه حيث حبسه فان لم يشترط فانّ عليه الحجّ و العمرة من قابل).

و به اسانید صحیحہ منقولست از ضریس ثقه پسر برادر زرارہ کہ در کناسہ ساکن بود و آن محلہ ایست از محلات کوفہ کہ گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ از شخصی کہ از خانہ خود بیرون آمدہ باشد بقصد حج تمتع و بہ مکہ معظمہ رسد در روز عید یعنی بعد از طلوع صبح کہ اگر روانہ مشعر شود بعد از طلوع آفتاب خواهد رسید و وقوف عرفات و مشعر را در نیابد یا وقتی برسد کہ قریب بظہر باشد و اضطراری مشعر را نیز در نیابد بنا بر قول دیگر کہ خواهد آمد پس حضرت فرمودند کہ بر احرام خود می ماند قطع تلبیہ می کند وقتی کہ داخل می شود و طواف عمرہ مفردہ و سعی می کند و سر می تراشد چون در عمرہ مفردہ سر تراشیدن بہتر است و اگر گوسفندی با خود آوردہ باشد می کشد و بعد از آن طواف نساء می کند و بہ خانہ خود بر می گیرد پس حضرت فرمودند کہ آن کہ بر می گردد [و بر نمی گردد] وقتی است کہ در حال احرام شرط کردہ باشد بہ آن کہ گفتہ باشد کہ خداوندا مرا محل کن ہر جا کہ محبوس کنی مرا کہ نتوانم بحج تمتع کردن و اگر شرط نکردہ باشد بر اوست کہ سال آیندہ حج و عمرہ بہ جا آورد یعنی بر سییل استحباب چون حج اول نیز بر سییل استحباب بود و اگر نہ فرق نیست در حج واجب کہ شرط کردہ باشد یا نکردہ باشد کہ سال دیگر حج می کند بر سییل وجوب با استطاعت مگر آن کہ در ذمہ اش مستقر شدہ باشد و خواهد آمد و جای این حدیث اینجا نیست چنانکہ ظاہر است.

باب الوقت الذي متى ادركه الانسان كان مدركا للحج

6- (روى ابن ابي عمير عن هشام بن الحكم عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: من ادرك المشعر الحرام و عليه خمسة من الناس فقد ادرك الحج).
ادرك الحج).

این بابی است در بیان وقتی که هر گاه آدمی دریابد آن را حجرا دریافته است یعنی دیر برسد که اگر باختیار آن وقت به مشعر آید حجبش باطل است به دوازده طریق صحیح و هیجده سند حسن کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که دریابد مشعر الحرام را و در اینجا پنج کس باشند حجرا دریافته است بحج افراد یا قرآن اگر هدی با خود داشته باشد، و محتمل است که مراد این باشد که پیش از طلوع آفتاب دریابد پیش از پیشین یا اندکی بعد از طلوع چنانکه ظاهر عبارتست و استدلال بر هیچ یک از این احتمالات نمی توان کرد مگر قدر مشترك میان این سه را که احتمال اول باشد و الله تعالی يعلم، و به همین مضمونست موثق کالصحیح اسحاق بن عمار از آن حضرت صلوات الله علیه

6- (و روى ابن ابي عمير عن جميل بن دراج عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: من ادرك الموقف بجمع يوم النحر من قبل ان تزول الشمس فقد ادرك الحج).
الشمس فقد ادرك الحج).

و به اسانید صحیحہ منقولست کہ آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ هر کہ دریابد اضطراری مشعر الحرام را کہ آن تا زوال روز عید است حجرا دریافته است.

و در صحیحہ دیگر از جمیل گذشت کہ عمره را درمی یابد تا زوال عرفه و حج را در می یابد تا زوال عید و شیخ حمل کرده است این خبر را بر صورتی کہ عرفات را دریافته باشد چنانکہ در صحیح منقولست از حسن عطار کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ هر گاه حاجی به عرفات رود پیش از طلوع صبح و چون از عرفات به مشعر آید به بیند کہ مردمان رفته اند اندکی در مشعر بماند و خود را به مردمان رساند در منی باکی نیست

7,6- (و روی عبد اللہ بن المغیرة عن اسحاق بن عمّار عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: من ادرك المشعر الحرام قبل ان تزول الشمس فقد ادرك الحجّ و رواه اسحاق بن عمّار عن ابی الحسن موسی بن جعفر صلوات اللہ علیہما:).

و در موثق کالصحیح از اسحاق منقولست کہ گفت آن حضرت صلوات اللہ علیہ فرمودند کہ هر کہ دریابد مشعر را پیش از زوال آفتاب حجر ادراک کرده است و همین حدیث را اسحاق بن عمار در موثق کالصحیح از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ نیز روایت کرده است

6- (و روی عن معاویة بن عمّار قال قال لي ابو عبد اللہ صلوات اللہ علیہ:

إذا ادرك الزّوال فقد ادرك الموقف).

ص: 700

و به اسانید صحیحہ منقول است از معاویہ کہ گفت کہ حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ بمن فرمودند کہ ہر گاہ حاجی ادراک کند ظہر را ادراک کردہ است وقوف را، و ظاہرش آنست کہ پیش از زوال در مشعر باشد کہ زوال شود در آنجا ادراک وقوف مشعر کردہ است، و تاویل شیخ در این حدیث اظہر است، و احتمال دارد کہ مراد این باشد کہ مراد از این حدیث زوال عرفہ باشد و مراد این باشد کہ اگر کسی اندکی بعد از زوال را در عرفات دریابد و بعد از آن بیرون آید وقوف عرفات را دریافتہ است اگر چہ کفارہ اش باید داد.

بدان کہ صدوق ترجیح این اخبار کردہ است در فوت شدن حج، و اکثر اصحاب بر اینند کہ اگر مشعر را قبل از طلوع آفتاب دریابد حجرا دریافتہ است و اگر بعد از طلوع شمس بہ مشعر رسد حجش فوت می شود و عمرہ مفردہ بہ جا می آورد از جہت محل شدن از احرام، و بر این مضمون احادیث صحیحہ و حسنہ کالصحیحہ وارد شدہ است از ائمہ معصومین صلوات اللہ علیہم و صدوق نیز روایت کردہ است بعضی از این اخبار را در باب فوت شدن حج إن شاء اللہ در آنجا بعضی از اخبار مذکور خواهد شد با وجہ جمع.

ص: 701

وقبل الخروج إلى منى

7- (روی اسحاق بن عمّار عن سماعة بن مهران عن ابی الحسن الماضي صلوات الله عليه قال: سألته عن رجل طاف طواف الحجّ و طواف النساء قبل ان یسعی بین الصفا و المروة قال لا یضّرّه یطوف بین الصفا و المروة و قد فرغ من حجّه.).

این بابی است در مقدم داشتن طواف حج یا طواف نساء پیش از سعی و پیش از آن که بمنی رود مرویست در موثق کالصحیح از سماعه که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از شخصی که طواف حج یا طواف نسا کند پیش از آن که سعی کند میان صفا و مروه حضرت فرمودند که ضرر به او ندارد طواف می کند میان صفا و مروه و از حج فارغ می شود یعنی صحیح است تقدیم طواف نساء را بر سعی چون نسیانا واقع شده است، و احتمال دیگر آن است که مطلب این باشد که اگر طواف میان صفا و مروه بکند و بعد از آن طواف بکند ضرر ندارد به آن که و قد فرغ من حجه یعنی تا به آخر بکند و اگر احتمال بعید باشد تاویل بعید نیست چون حدیث کالصحیح از حضرت امام علی نقی صلوات الله علیه وارد شده است که در این صورت طواف نسا را به جا می آورد مرتبه دیگر تا ترتیب محقق شود

7- (و روی ابن ابی عمیر عن حفص بن البختری عن ابی الحسن صلوات اللہ علیہ: فی تعجیل الطواف قبل الخروج إلى منی فقال هما سواء آخر ذلك او قدمه یعنی للمتمتع).

و به اسناد بسیار صحیح منقولست از حضرت امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ در تعجیل طواف پیش از رفتن چونست حضرت فرمودند که تقدیم و تاخیر هر دو مساویند یعنی متمتع را و این عبارت از صدوق است که از قراین یافته است یا از حفص است که در خدمت آن حضرت صلوات اللہ علیہ از قراین فهمیده خواهد بود، و ظاهر حدیث اعم است نسبت به همه و این خبر و امثال این محمولست بر حالت اضطرار چنانکه منقولست در حسن کالصحیح حفص و حسن کالصحیح معاویة بن عمار، و حسن کالصحیح حلبی که هر سه روایت کرده اند که حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ فرمودند که باکی نیست که مقدم دارند طواف را پیش از رفتن به عرفات: مرد پیر که از ازدحام آزار یابد، و هم چنین زنی که خوف حیض داشته باشد به آن که ترسد که هنوز از عرفات و مشعر فارغ نشده حیضش بیاید و طوافین را نتواند کردن و جمّال نایستند مقدم می دارند

5,6- (و روی ابن بکیر عن زرارة عن ابی جعفر صلوات اللہ علیہ و روی جمیل عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ: أنّهما سألاهما عن المتمتع یقدم طوافه و سعیه فی الحجّ فقال هما سیان قدّمت او آخرت).

و در موثق کالصحیح از زراره و در صحیح از جمیل منقولست که از حضرت امام محمد باقر صلوات اللہ علیہ و امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ سؤال کردند که آیا متمتع طواف و سعی را در حج مقدم می دارد

حضرت فرمودند که هر دو مساویند خواه تاخیر کنی و خواه تقدیم کنی که هر دو صحیح است و در ثواب یکسانند و این حدیث را نیز حمل کرده اند بر صاحبان اعدار که اگر مقدم دارند کمی ندارند از کسانی که مؤخر می دارند هر چند نسبت به جمعی که عذر ندارند تاخیر ایشان بهتر است از تقدیم، و مثل اینست حدیث صحیح علی بن یقظین که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه که هر گاه شخصی حج تمتع کند و نیت کند و تلبیه بگوید طواف و سعی حجرا مقدم می تواند داشت بر وقوف عرفات و مشعر حضرت فرمودند که باکی نیست.

7- (و روی صفوان بن یحیی عن اسحاق بن عمّار قال: سالت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن المتمتع اذا كان شیخا کبیرا او امرأة تخاف الحيض تعجل الطواف للحج قبل ان تاتي منی قال نعم من هو هكذا يعجل، قال و سألته عن رجل يحرم بالحج من مكة ثم یری البيت خالیا فیطوف به قبل ان یرج علیه شیء؟ قال لا).

و در موثق کالصحیح منقول است از اسحاق که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از متمعی که بسیار پیر باشد و از ازدحام خلائق جفا کشد، یا زنی باشد یا زنی باشد که ترسد که روز دهم حیض شود روز هشتم طواف و سعی را می تواند کرد بر سبیل تقدیم حضرت فرمودند که بلی هر که چنین باشد تعجیل می تواند کرد، اسحاق گفت که دیگر سؤال کردم از شخصی که احرام حجرا از مکه بگیرد بعد از آن بیند که خلوتست آیا پیش از رفتن به عرفات اگر طواف کند بر او چیزی هست از گناه حضرت فرمودند که نه، و در کافی این زیادتى هست که اسحاق گفت

عرض نمودم که هر گاه شخصی در حج افراد طواف زیارت و سعی را مقدم دارد و طواف نسا را نیز مقدم می تواند داشت فرمودند که نه و نیست طواف نسا مگر بعد از عود از موقفین بمنی.

و در موثق از علی بن ابی حمزه منقول است از آن حضرت صلوات الله علیه به همین مضمون و وجه آن که طواف نسا را مقدم نمی تواند داشت آنست که طواف نسا رکن نیست، و اگر قافله برود ضرر ندارد دیگری را وکیل می تواند که به نیابت او به جا آورد، و اکثر علما بر اینند که مفرد تقدیم طواف و سعی می تواند کرد، و متمتع نمی تواند مقدم داشت مگر وقتی که عذری داشته باشد و اگر بی عذری مقدم دارد آن عبث خواهد بود و مرتبه دیگر می کند، و در تقدیم مفرد خلافی نیست بحسب ظاهر، و بر جواز تقدیم او صحیححه حماد بن عثمان و موثقین کالصحیحین زراره و موثقه کالصحیححه اسحاق بن عمار و غیر اینها از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه وارد شده است، و بر نهی از تقدیم در حج تمتع کالصحیححه ابو بصیر از آن حضرت صلوات الله علیه وارد شده است که گفت عرض نمودم که شخصی متمتع بود و بعد از عمره احرام گرفت بحج فرمودند که طواف خانه نکند تا متوجه عرفات نشود و اگر بی علتی پیشتر طواف کند اعتماد بر آن طواف نکند و بعد از مناسک از جهة حج طواف و سعی را به جا آورد.

و کالصحیح از اسماعیل بن عبد الخالق منقول است که گفت از آن حضرت صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که باکی نیست که پیر بسیار پیر و بیمار وزن و کسی که علتی داشته باشد مثل خوف از دشمنان طواف حج را مقدم دارند بر رفتن به جانب عرفات.

و در صحیح علی الظاهر از علی بن نعمان منقولست که گفت از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه شنیدم که می فرمودند که باکی نیست. مقدم داشتن طواف حج و طواف نساء را که پیش از رفتن به جانب عرفات به جا آورند و هم چنین اگر خوف داشته باشد طواف وداع را مقدم می تواند داشتن که بعد از مناسک منی روانه خانه خود شود، و ظاهرا در طواف نساء خوف آمدن حیض یا خوف دشمن مخیر باشد میان تقدیم و توکل.

ص: 706

6- (روی عن اسحاق بن عمّار قال: سألت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن زیارة البیت و تؤخّر إلى یوم الثالث فقال و تعجلها احبّ إليّ و لیس به باس ان اخرته).

این بابی است در جواز تاخیر زیارت خانه از روز دهم و یازدهم چون احادیث صحیحیه وارد شده است به آن که طواف حجرا در روز دهم به جا آورند.

مثل صحیحیه محمد بن مسلم که گفت سؤال کردم از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه که متمتع کی زیارت خانه می کند فرمودند که روز عید.

و در صحیح از منصور منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه می فرمودند که متمتع شب در منی نماند تا زیارت بیت به جا آورد.

و در صحیح عمران منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که سزاوار آنست که متمتع طواف زیارت را در روز عید به جا آورد یا شب یازدهم و بروز یازدهم نیندازد.

و در صحیح از معاویه بن عمار منقولست که گفت سؤال کردم از

آن حضرت صلوات الله عليه که متمتع کی زیارت خانه می کند فرمودند که روز عید یا يك روز بعد از آن و از روز یازدهم تاخیر نکند و بر مفرد و قارن موسّع است و ایشان مثل متمتع نیستند، و چون احادیث توسعه وارد شده است جمعی حمل کرده اند بر مفرد و قارن، و جمعی احادیث سابقه را حمل بر استحباب کرده اند و از آن جمله احادیث آینده است.

مثل حدیث موثق کالصحيح که منقولست از اسحاق بن عمار که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله عليه که آیا تاخیر می تواند کرد زیارت خانه را تا روز سیم ایّام تشریق حضرت فرمودند که بلی و تعجیلش محبوبتر است نزد من بنا بر نسخه که او دارد عطف است بر نعم مقدر و بنا بر نسخه که او ندارد مثل تهذیب نعم مقدر نخواهد بود و این معنی دارد که تعجیلش محبوبتر است نزد من و اگر تاخیر کنی باکی نیست

6- (و فی روایة عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال:

لا باس بان تؤخر زيارة البيت إلى يوم التفر).

و به اسانید صحیحه متکثره منقولست از عبد الله که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه فرمودند که باکی نیست که تاخیر کنند زیارت خانه را تا روز دوازدهم یا سیزدهم که از منی کوچ می کنند و در تهذیب این زیادتی است که استحباب تعجیلش نیست مگر از جهة حوادث و عوارضی که سانح می شوند مانند مرگ و مرض و حیض و نفاس و غیر اینها

6- (و روی عبید الله بن علیّ الحلبيّ عن ابي عبد الله صلوات الله عليه قال: سالت عن رجل نسی ان یزور البيت حتّی اصبح فقال لا باس انا ربّما آخرته حتّی تذهب ایّام التّشریق و لكن لا یقرب النساء و الطّیب).

و به اسانید متکثره صحیحہ منقولست از حلبی که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات اللہ علیہ [از مردی] که فراموش کند که زیارت خانه کند تا صبح روز یازدهم حضرت فرمودند که باکی نیست بسیار است که من تاخیر می کنم طواف زیارت را تا آن که سه روز ایام تشریق می گذرد و لیکن تا طواف زیارت نکنند نزدیکی به زنان و بوی خوش نمی تواند کرد، و بحسب مفهوم دلالت می کند بر آن که بعد از طواف زیارت نزدیکی زنان می تواند کرد و چنین نیست بلکه تا طواف نسا نکنند زنان حلال نمی شوند پس لازم است که زیارت خانه را شامل هر دو زیارت بگیرند که به یک زیارت بوی خوش حلال می شود و بیکی زنان و در بوی خوش نیز بر سبیل استحبابست چون در احادیث صحیحہ وارد شده است

6- (و روی هشام بن سالم عن ابی عبد اللہ صلوات اللہ علیہ قال: سألتہ عن نسی زیارة البیت حتی رجع إلی اہلہ فقال لا یضربہ اذا کان قد قضی مناسکہ).

و به اسانید صحیحہ متکثره منقولست از هشام که گفت سؤال کردم از آن حضرت صلوات اللہ علیہ از کسی که فراموش کند زیارت خانه را تا به اهل خود برگردد حضرت فرمودند که ضرر به او ندارد هر گاه جمیع مناسک را به جا آورده باشد، و محمولست بر طواف وداع یا طواف نسا اگر طواف وداع کرده باشد یا طواف زیارت هر گاه نتواند برگشتن و نایی بگیرد که بدل از او به جا آورد.

چنانکه منقولست در صحیح از علی بن جعفر که گفت سؤال کردم از برادر امام موسی کاظم صلوات اللہ علیہ از شخصی که فراموش

کند طواف فریضه را تا بشهر خود آید و با اهل خود جماع کند چه کند حضرت فرمودند که هدی می فرستد بمنی اگر طواف حجرا ترک کرده است، و به مکه اگر طواف عمره را ترک کرده است و وکیل می کند کسی را که آن چه نکرده است از طواف به جا آورد، و جمعی حمل کرده اند این حدیث را بر طواف نسا چون احادیث بسیار وارد شده است که اگر ترک کند طواف زیارت را حجرا اعاده می کند

6- (و روی هشام بن سالم عن ابی عبد الله صلوات الله علیه قال: لا باس ان اُخّرت زیارة البیت إلی ان یذهب ایام التّشْرِیق الا اِنَّک لا تقرب النّساء و لا الطّیب).

و به اسانید صحیحه منقولست که آن حضرت فرمودند که باکی نیست که تاخیر کنی زیارت خانه را تا بگذرد سه روز که ایام تشریق است یعنی روزی چند است که گوشتهای منی را در آفتاب پهن می کنند تا خشک شود و لیکن نزدیکی نمی کنی با زنان و بوی خوش.

بدان که ظاهر می شود از صدوق که اگر کسی ترک کند طواف زیارت را حجش صحیح است اگر از روی نسیان باشد و ذکر نکرده است صورت جهل بلکه علم را نیز، اما در صورت علم شکی نیست که حجش باطل است و فی الحقیقه حج طوافست و باقی تابع طوافست و اگر ترک کند طواف را از روی جهل اعاده حج لازمست و در این مسأله جهل عذر نیست چنانکه مرویست در صحیح از علی بن یقطین که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از شخصی که جاهل بود و نمی دانست که واجبست بر او طواف زیارت واجب حضرت فرمودند که اگر ندانسته باشد

که طواف در حج واجبست اعاده می کند و شتری می کشد.

و در صحیح از حماد بن عیسی از علی ابن ابی حمزه منقولست که گفت از آن حضرت سؤال کردند از شخصی که نمی دانست که طواف بیت می باید کرد و نکرد تا به خانه خود رفت حضرت فرمودند که اگر به نادانی چنین کرده است اعاده می کند حجرا و بر اوست که شتری بکشد، و حدیث علی بن یقظین ظاهرش طواف حجست، و حدیث دویم اعم است، و حدیث دویم صریحست در اعاده حج و حدیث علی بن یقظین صریح نیست و احتمال اعاده طواف دارد و لیکن خلافی ندیده ام که حجرا اعاده نباید کرد، و اما اگر فراموش کند طواف را اکثر بر آنند که واجبست که برگردد و طواف را به جا آورد در ماه ذی حجه و اگر در این سال نتواند در سال دیگر بیاید و اگر متعذر باشد نایب بگیرد و مستندش حدیث علی بن جعفر است و گذشت در ضمن حدیث سابق و جمعی آن را حمل بر طواف نسا کرده اند و بحسب ظاهر اعم است بلکه در طواف زیارت اظهر است و الله تعالی یعلم.

ص: 711

6- (روی معاویة بن عمّار عن ابی عبد اللّٰه صلوات اللّٰه علیه قال: قلت له رجل نسی طواف النّساء حتّٰی رجع إلی اهله قال یا امر ان یقضی عنه ان لم یحجّ فأنّه لا تحلّ له النّساء حتّٰی یطوف بالبیة).

این بابی است در حکم کسی که فراموش کند طواف نسا را تا به اهل خود برگردد منقولست به اسانید متواتره از معاویه که عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات اللّٰه علیه که اگر شخصی فراموش کند طواف نساء را تا به اهل خود برگردد حضرت فرمودند که اگر خود بحج آید سال دیگر طواف نساء را قضا خواهد کرد، و اگر خود نیاید نایی می گیرد که به نیابت او قضا می کند به درستی که زنان بر او حلال نمی شوند تا طواف نساء نکند خود یا نایش، و در کافی این زیادتی است که اگر بمیرد پیش از آن که از او طواف کنند می باید که وارث او یا غیر وارث از برادران مؤمن از جهة او قضا کنند، و فایده بعد از مرگ تعبّد است و ممکن است که از جهة حور العین باشد و اگر مؤمنان نکنند ممکن است که حق سبحانه و تعالی امر فرماید فرشته را که قضا کند از جهة او تا حور العین بر او حلال شوند و این نقل را جانی ندیده ام از مشایخ شنیده ام و اللّٰه تعالی یعلم

6- (وروی ابن ابی عمیر عن ابی ایوب ابراهیم بن عثمان الخزّاز قال:

كنت عند ابي عبد الله صلوات الله عليه فدخل عليه رجل فقال اصلحك الله انّ معنا بمكة امرأة حايضا و لم تطف طواف النساء و يابى الجمال ان يقيم عليها قال فاطرق و هو يقول لا تستطيع ان تتخلف عن اصحابها و لا يقيم عليها جمالها ثم رفع رأسه اليه فقال تمضى فقد تم حجها).

و به اسانيد صحيحه متكثره منقولست از ابراهيم كه گفت در خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله عليه بودم كه شخصى داخل شد و گفت حق سبحانه و تعالى اصلاح احوال تو كند به تمكن و استيلاى بر عالميان به درستي كه با ما زنى حايض هست و طواف نسا نكرده است و شتر دار نمى ايستد كه او پاك شود حضرت سر به زير انداختند چنانكه حضرت سيد المرسلين انتظار وحى مى كشيدند ايشان نيز گاه گاهى انتظار القاء روح القدس مى كشيدند و گاهى در وقت سؤال متوجه عالم قدس مى بوده اند در آن ساعت جواب نمى داده اند كه باز آيند و گاهى تقيه بوده است و سايل نفهميده است، انتظار غفلت آن سنى مى كشيده اند و آهسته جواب مى داده اند، و گاهى در فكرهاى ديگر بوده اند و راوى گمان مى كرد كه حضرت تأمل مى فرمايند و گاهى از جهة تعليم اصحاب كه هر گاه ايشان تأمل فرمايند در جواب مسايل ديگران بطريق اولى مى بايد تأمل كنند و در اينجا دليل مى فرمايند كه زن از رفقا پس نمى تواند ماند و شتر دار نمى ايستد پس اگر نرود به خانه از قبيل تكليف ما لا يطاق خواهد بود؟ پس سر بالا كردند و فرمودند كه روانه شود كه حجش تمام است و ظاهرا نايب مى گيرد كه از جهة او طواف نساء به جا آورد

5- (وروی ابن محبوب عن علی بن رئاب عن حمران بن أعین عن ابی جعفر صلوات الله علیه: فی رجل كان علیه طواف النساء وحده فطاف منه خمسة اشواط بالبیت ثم غمزه بطنه فخاف ان يیدره فخرج إلى منزله فنفض ثم غشى جاریته قال یغتسل ثم یرجع فیطوف بالبیت تمام ما بقى علیه من طوافه و یستغفر ربّه و لا یعود).

و در صحیح منقولست از حمران از حضرت امام محمد باقر صلوات الله علیه در شخصی که بر او باشد طواف نسا و پنج شوط از آن به جا آورد پس شکمش به پیچد و ترسد که بی اختیار از او بجهد پس به منزل رود و استنجا کند بنا بر نسخه فا و ضاد با نقطه یا به قاف و ضاد با نقطه یعنی وضو را شکست یا بیرون رفت و با کنیز خود مجامعت کرد حضرت فرمودند که غسل می کند پس برمی گردد و بنا می نهد بر گذشته و آن چه مانده است تمام می کند و استغفار می کند و دیگر چنین نکند یعنی نامشروع کرده است یا خوب نکرده است، و در کافی به زیادتى این کلام است که اگر سه شوط طواف نسا کرده باشد و بیرون آید و با زن خود جماع کند حش را فاسد کرده است و شتری می کشد و غسل می کند و برمی گردد و طوافی دیگر می کند هفت شوط چون از نصف تجاوز نکرده است.

6- (وروی ابن محبوب عن علی بن ابی حمزة عن ابی بصیر عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی رجل نسی طواف النساء قال اذا زاد علی النصف و خرج ناسیا امر من یطوف عنه و له ان یقرب النساء اذا زاد علی النصف

6- وروی: فی من ترك طواف النساء انه ان كان طاف طواف الوداع فهو طواف النساء).

و در موثق کالصحیح منقولست که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند در شخصی که فراموش کند طواف نساء را که اگر زیاده بر نصف شده باشد و از روی فراموشی بیرون رود امر کند کسی را که به نیابت او طواف کند و هر گاه زیاده بر نصف شده باشد با زنان نزدیکی می توان کرد با کراهت یا حرمت باین معنی که کفاره واجب نیست.

و مرویست در موثق کالصحیح از اسحاق بن عمار منقولست که آن حضرت صلوات الله علیه فرمودند که اگر کسی ترك کند طواف نساء را و طواف وداع کند حق سبحانه و تعالی آن طواف را طواف نسا حساب می فرماید بفضل خود چون فراموش کرده است و حضرت صلوات الله علیه فرمودند که حکمت لطیف اقتضاء فرمود طواف وداع را اگر طواف وداع نمی بود اکثر عالمیان با احرام برمی کشند و از احرام محل نشده بودند

ص: 715

6- (روی الحسین بن سعید عن اسماعیل بن همام المکی عن ابی الحسن الرضا عن ابیه صلوات الله قال قال ابو عبد الله علیه السلام:

فی الذی علیه المشی إذا رمی الجمرة زار البیت راکبا، وروی أنّ من نذر ان یمشی إلى بیت الله حافیا مشی فاذا تعب ركب

6- وروی: أنّه یمشی من خلف المقام).

این بابی است در انتهای راه رفتن پیاده هر گاه بر او لازم شده باشد یا مطلقا به اسانید صحیحه متکثره منقولست که حضرت [امام رضا فرمودند که حضرت] امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند و بنا بر نسخه صحیحه موافق کافی حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه فرمودند که حضرت امام جعفر صلوات الله علیه فرمودند و در کافی عن ابیه نیست در کسی که بر او لازم شده باشد پیاده رفتن بحج بیت الله الحرام بنذر یا شبه نذر که هر گاه جمره عقبه را در منی بزند بفضیل الهی دیگر پیاده روی لازم نیست از منی به مکه معظمه می تواند آمد سواره.

و در موثق از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه منقول است که از آن حضرت سؤال کردند که پیاده روی کی منقطع می شود حضرت فرمودند که هر گاه جمره عقبه بزند و سر بتراشد پیاده روی منقطع شد باید که چون به زیارت رود سوار شود. و روی الخ.

مروست در حسن کالصحیح از رفاعه و حفص بنا بر این صحیح است بطرق بسیار که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که نذر کند که پیاده بحج رود پا برهنه حضرت فرمودند که پیاده برود و چون قید پا برهنه بوده مرجوحست منعقد نمی شود و اصل پیاده روی که مطلوبست منعقد می شود و هر گاه تعب و مشقت کشد سوار شود.

و احادیث صحیحه بسیار وارد شده است که اگر نذر کرده باشد که پیاده رود هر جا که بازماند و نتواند رفتن سواره می رود و بدنه می کشد، و روی الخ و در روایتی وارد شده است که از عقب مقام پیاده می رود یعنی نذر حج منصرف می شود بنذر افعال حج و اول آن از وقتی است که احرام بحج بندد در مقام ابراهیم و آخرش وقتی است که جمره عقبه را بزند.

و مؤید این است صحیحه رفاعه که گفت از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه پرسیدم از پیاده رفتن حضرت امام حسن صلوات الله علیه که از مکه معظمه بود یا از مدینه مشرفه حضرت فرمودند از مکه معظمه الخ.

و احکام حج نذر در باب نذر خواهد آمد ان شاء الله تعالی

ص: 717

6- (روی یونس بن یعقوب قال: قلت لأبي عبد الله رأيت في ثوبي شيئا من دم وانا اطوف قال فاعرف الموضوع ثم اخرج فاغسله ثم عد فابن علي طوافك).

این بابی است در بیان حکم کسی که طوافش قطع شود به آن که خود قطع کند یا بی اختیار او مقطوع شود به آن که در اثنای طواف محدث شود یا وقت نماز یومیه درآید و مشغول نماز شود یا غیر آن کالصحیح منقولست از یونس که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که در حال طواف اندکی از خون در جامه خود دیدم حضرت فرمودند که بهر جائی که رسیده نشان کن و از مسجد بیرون رو و ازاله نجاست از جامه بکن و برگرد و بنا نه بر طوافت از آنجا که نشان کرده بودی، و ظاهر حدیث آنست که ازاله نجاست نه به اعتبار طوافست که حکم صلاة دارد و اگر نه می بایست که تفصیل می فرمودند در مقدار خون چنانکه استفصال می فرمودند در نماز و مؤید این قولست که ازاله نجاست از مسجد مطلقا واجبست خواه تعدی کند و خواه نکند چنانکه ظاهر کریمه **إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ** است یعنی نیستند مشرکان مگر نجاست پس باید که داخل مسجد الحرام نشوند بعد از این سال.

و کالصحیح بزنطی از بعضی از اصحابش که گفت عرض نمودم

به آن حضرت صلوات الله علیه که هر گاه شخصی در جامه اش خون باشد از خونی که جایز نباشد نماز در آن مثل خون زاید بر درهم و خون حیض و سگ و غیر از آن و در آن جامه طواف کند حضرت فرمودند که مجزی است طوافش در آن جامه چون جاهل بود که نجس است پس جامه را می کند و در جامه طاهری نماز می کند، و این حدیث صریح نیست که ازاله نجاست به اعتبار مسجد است یا طواف چون محتمل است که از جهت نماز در کار باشد و بس، و دلالت می کند بر آن که نجاست در طواف معذور است

قطع بخاطر نماز

6- (و روی ابن المغیره عن عبد الله بن سنان قال: سالت ابا عبد الله صلوات الله عليه عن رجل كان في طواف النساء فاقامت الصلاة قال يصلّي معهم الفريضة فاذا فرغ بنى من حيث بلغ).

و به اسانید صحیح و حسنه كالصحيح منقول است از عبد الله که گفت سؤال کردم از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه از شخصی که در طواف نسا باشد و اقامت نماز گفته باشد حضرت فرمودند که نماز واجب را تقیه با ستیان می کند و چون از نماز فارغ شود از آنجایی که رسیده بود بنا می نهد، و در اکثر نسخ کافی فی طواف الفریضه.

است و در صحیح از هشام منقولست که طواف فریضه را قطع می کند از جهت نماز واجب و بنا می نهد بر طواف از آنجا که گذشته است

قطع بخاطر حاجت

5,6- (و فی نوادر ابن ابی عمیر عن بعض اصحابنا عن احدهما صلوات الله عليهما انه قال: فی الرجل يطوف فتعرض له الحاجة قال لا باس بان يذهب في حاجته او حاجة غيره و يقطع الطواف).

و به اسانید صحیحه متکثره منقولست که یکی از امام محمد باقر و امام جعفر صادق صلوات الله علیهما فرمودند در شخصی که طواف کند و

احتیاجی به هم‌رسد حضرت فرمودند که باکی نیست اگر او را یا دیگری را کاری به هم‌رسد که قطع کند طواف را و ظاهراً در کار خود شرط باشد که از ترکش ضرری عظیم به این کس رسد و در کار دیگران ضرورت شرط نیست بلکه قضای حاجت مؤمن مطلوبست مطلقاً در طواف واجب و سنت

قطع برای استراحت

(و اذا اراد ان یستریح فی طوافه و یقعد فلا باس به فاذا رجع بنی علی طوافه و ان کان اقل من النصف).

و این عبارت جزو حدیث سابق است با اختصاری که واقع شده است و ممکن است که چون این حدیث را دو کس روایت کرده اند یکی مختصر نقل کرده باشد و یکی مطول، و مطول اینست که اگر کسی خواهد که در طواف استراحت کند و بنشیند باکی نیست و چون برگردد بنا بر طوافش گذارد پس اگر یک نافلة باشد بنا بر یک شوط گذارد و شوط می تواند گذاشت و اگر در فریضه باشد بنا نمی نهد خواه از جهة قضای حاجت خودش باشد یا دیگری یعنی در کمتر از نصف.

و در صحیح از علی بن رثاب منقولست که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که هر گاه شخصی طواف کند و باز مانده شود از ضعف آیا استراحت می تواند کرد حضرت فرمودند که بلی و استراحت می تواند کرد که اندکی بنشیند بعد از آن برخیزد و بنا نهد بر طوافش از آنجایی که گذاشته است خواه طواف فریضه باشد یا نافلة، و هم چنین در سعی و جمیع عبادات حج اندکی از جهة استراحت می تواند نشستن.

و کالصحیح از آن حضرت صلوات الله علیه منقولست که فرمودند که در طواف استراحت می تواند کرد و گاه هست که من مانده می شوم بالشی

می گذارند و بر آن می نشینم و ظاهر این دو خبر اعم است از آن که از نصف تجاوز کرده باشد یا نکرده باشد

قطع بخاطر نماز مستحبی

7- (و روی عن عبد الرحمن بن الحجّاج قال: سالت ابا ابراهیم صلوات الله علیه عن الرجل یكون فی الطّواف و قد طاف بعضه و بقى علیه بعضه فیخرج من الطّواف إلى الحجر او إلى بعض المسجد اذا كان یوتر فیوتر و یرجع فیتّم طوافه افتری ذلك افضل ام یتّم الطّواف ثم یوتر و ان اسفر بعض الاسفار فقال ابدأ بالوتر و اقطع الطّواف اذا خفت ثم اتّم الطّواف).

و در حسن کالصحیح و در صحیح منقولست از عبد الرحمن که گفت سؤال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله علیه از شخصی که در طواف باشد و بعضی از آن را کرده باشد و بعضی مانده باشد و در کافی است که

فیطلع الفجر پس صبح طالع می شود و احتمال صبح کاذب نیز هست بلکه اظهر است و از طواف بیرون می رود بحجر اسماعیل یا به طرفی دیگر از مسجد الحرام و نماز وتر را می کند هر گاه وتر را نکرده باشد، و برمی گردد و طواف را تمام می کند آیا این بهتر است یا طواف را تمام کند و بعد از آن وتر را به جا آورد اگر چه روز روشن شده باشد اندکی حضرت فرمودند که ابتدا کن به نماز وتر که سه رکعت باشد و قطع کن طواف را هر گاه خوف داشته باشی که وقت وتر بدر رود و بعد از آن طواف را تمام کن، و عبارت کافی

ثم اتّم الطّواف بعده است و اکثر نسخ این کتاب

ثم اتت الطّواف است و ظاهراً تصحیف شده اتّم به اتت با نقص بعده و حاصل کلام این است که هر گاه صبح صادق شود و نماز وتر را نکرده باشد و در میان طواف باشد سه چیز بهم رسیده که متعارضند نماز صبح و نماز وتر و طواف حضرت فرمودند که

طواف را واگذار و نماز وتر و نماز صبح را بکن و بعد از آن طواف را به جا آور و بنا بر احتمال صبح کاذب طلوع آن عبارت از ظهور است که خوب ظاهر شود و بنا بر این نماز وتر را با آداب می کند با دو رکعت نافله صبح پس اگر صبح شده باشد نماز صبح را می کند و بعد از آن طواف را تمام می کند و الاّ-اول طواف را تمام می کند و بعد از آن نماز واجب را به جا می آورد و هر دو معنی خوبست و هر يك مؤیدات دارد و نساخ فیطلع الفجر را انداخته اند تا ظاهرتر شود و مخفی تر شده است و ظاهرا فرقی نیست میان طواف واجب و سنت و در این حکم بل اظهر طواف واجبست و از این حدیث ظاهر می شود که هر گاه قطع طواف از جهة نماز وتر جایز باشد که از جهة نماز واجب نیز جایز خواهد بود بطریق اولی و احادیث گذشت

قطع برای دخول کعبه

6- (و روی ابن ابی عمیر عن حفص البختری عن ابی عبد الله صلوات الله علیه: فی من کان یطوف بالبيت فیعرض له دخول الكعبة فدخلها قال یتقبل طوافه.)

و به اسانید صحیحه منقولست از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه در کسی که طواف خانه کند و امری حادث شد که میسر شد داخل شدن کعبه به آن که در را بگشایند و مانعی نباشد و داخل شود حضرت فرمودند که طواف را از سر گیرد چون دخول کعبه ضرور نبود بخلاف صور دیگر که ضرور است اگر چه نماز وتر باشد چون فوت او ضرر عظیم است و تدارك ندارد هر چند قضا کند.

و بر این مضمون احادیث صحیحه و کالصحیحه وارد شده است، و در همه اخبار وارد است که طواف را از سر گیرد و مخالفت سنت کرده است و از این حدیث ظاهر می شود که آن مقدار اهتمام در دخول کعبه نیست طواف را

سیما طواف واجب را و از جهة آن قطع توان نمود و جمعی چنین فهمیده اند که اگر بعد از اتمام شوط چهارم داخل کعبه شود خوبست زیرا که با تجاوز از نصف گویا همه را به جا آورده است چون در اکثر اخباری که حکم به مخالفت سنت شده است در شوط سیم واقع شده است که داخل خانه شد و اخبار مطلقه را مثل خبر حفص حمل بر مقید کرده اند و این قسم حملی ظاهر نیست زیرا که سؤال از سه شوط شده است حضرت جواب عام فرموده اند و مدار بر عموم جوابست نه بر خصوص سؤال، و احوط آنست که اگر بعد از شوط چهارم داخل شده باشد تمام کند و اعاده کند و الله تعالی يعلم

قطع بخاطر نجاست بدن

6- (و روی حماد بن عثمان عن حبيب بن مظاهر قال: ابتدأت في طواف الفريضة فطفت شوطا واحدا فإذا انسان قد اصاب انفي فادماه فخرجت فغسلته ثم جئت فابتدأت الطواف فذكرت ذلك لأبي عبد الله صلوات الله عليه فقال بس ما صنعت كان ينبغي لك ان تبنى على ما طفت ثم قال اما انه ليس عليك شيء).

و در صحیح منقولست از حماد و او از اهل اجماع است از حبيب بن مظاهر و این حبيب اگر حبيبي است که در کربلا به شهادت فایز شده است حدیث مرسل است زیرا که حماد او را ملاقات نکرده است و اگر غیر اوست در کتب رجال مذکور نیست و بهر تقدیر جهالتی هست و ضرر ندارد و چون اجماع شده است بر تصحیح ما یصح عن حماد که او گفت شروع کردم در طواف فريضة و يك شوط به جا آوردم شخصی خود را بر بینی من زد و خونین شد بیرون آمدم و شستم و طواف را از سر گرفتم پس عرض نمودم کرده خود را به حضرت ابی عبد الله الحسین صلوات الله علیه بنا بر آن که حبيب

بن مظاهر اسدی باشد و او بزرگ و عظیم الشان، است و بنا بر احتمال اظهر عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه واقعه خود را حضرت فرمودند که بد کردی از سر گرفتی چون از اله نجاست از واجبات بود و می بایست که بنا بر نهی بر طوافی که کرده بودی که شش شوط دیگر بکنی به درستی که بر تو نیست چیزی و گویا از روی جهالت هشت شوط کرده است و شوط آخر لغو است یا اول به القا ملقی می شود و الله تعالی يعلم.

قطع بخاطر حاجت

6- (و روی عن صفوان الجمال قال: قلت لأبي عبد الله صلوات الله عليه الرجل يأتي اخاه و هو في الطواف فقال يخرج معه في حاجته ثم يرجع و بيني على طوافه).

و در حسن كالصحيح بلکه در صحيح منقول است از صفوان شتربان که گفت عرض نمودم به حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه که شخصی به نزد برادر مؤمن خود می آید و او در طوافست حضرت فرمودند که با او می رود از جهة قضای حوائج او و بر می گردد و بنا بر طوافش می گذارد.

و محمولست بر نافله یا فریضه بعد از تجاوز از نصف، و ظاهرا در فریضه نیز قطع می تواند کرد پیش از تجاوز از نصف و لیکن از سر می گیرد و اگر قطع نکند در این صورت احوط است و در قطع طواف از جهة قضاء حاجت برادر مؤمن احادیث وارد شده است.

از آن جمله كالصحيح وارد است از ابو احمد که گفت در خدمت حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه بودم در طواف و دست آن حضرت در دست من بود و یا دست من در دست آن حضرت صلوات الله علیه که شخصی آمد و کاری داشت بمن، من اشاره به او کردم که باش تا فارغ شوم از طواف حضرت فرمودند که این چه کس است عرض نمودم که

بمن کاری دارد فرمودند که مسلمانست گفتم بلی فرمودند که برو و کار او را بساز عرض نمودم که طواف را قطع کنم فرمودند که بلی گفتم اگر چه طواف واجب باشد فرمودند که بلی اگر چه طواف واجب باشد پس فرمودند که هر که برود از جهة کارسازی برادر مؤمن حق سبحانه و تعالی هزار هزار حسنه در نامه عملش بنویسد و هزار هزار گناه را محو فرماید و هزار هزار درجه او را بلند گردانند.

و به اسانید متکثره کالصحیح وارد است از ابان بن تغلب و اسحاق بن عمار و غیر ایشان که حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه فرمودند که هر که هفت شوط این خانه کعبه را طواف کند حق سبحانه و تعالی بنویسد از جهة او شش هزار حسنه و محو کند از او شش هزار گناه را و بلند کند از جهة او شش هزار درجه.

و در روایت اسحاق این زیادتی بود که بر آورد از جهة او شش هزار حاجت را پس فرمودند که قضای حاجت مؤمن افضل است از طواف، و چون به نزد ملتزم می رسد حق سبحانه هفت در از درهای بهشت بر روی او بگشاید و فرمودند که بهتر است از هزار بنده آزاد کردن و هزار اسب با مجاهدان بجهاد فرستادن است به آن که اسب بدهد و شخصی را اجیر کند که از جهة او جهاد کند.

ص: 725

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

